III. INTERNATIONAL MALATYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

CONFERENCE BOOK

EDITOR ASSIST. PROF. ARZU BOZDAG TULUM

III.INTERNATIONAL MALATYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

JANUARY 24 - 26, 2025

MALATYA, TURKIYE

EDITOR: ASSIST. PROF. ARZU BOZDAG TULUM

COPYRIGHT © 2025

BY ASES CONGRESS ORGANIZATION

PUBLISHING COMPANY LIMITED

ALL RIGHTS RESERVED. NO PART OF THIS PUBLICATION MAY BE REPRODUCED, DISTRIBUTED OR TRANSMITTED IN ANY FORM OR BY ANY MEANS, INCLUDING PHOTOCOPYING, RECORDING OR OTHER ELECTRONIC OR MECHANICAL METHODS, WITHOUT THE PRIOR WRITTEN PERMISSION OF THE PUB LISHER, EXCEPT IN THE CASE OF BRIEF QUOTATI ONS EMBODIED IN CRITICAL REVIEWS AND CERTAIN OTHER NONCOMMERCIAL USES PERM ITTED BY COPYRIGHT LAW. ASES CONGRESS ORGANIZATION PUBLISHING® IT IS RESPONSIBILITY OF THE AUTHOR TO ABIDE BY THE PUBLISHING ETHICS RULES.

ASES PUBLICATIONS – 2025©

08.02.2025

ISBN: 978-625-95560-5-5

CONGRESS ID

CONFERENCE TITLE

III. INTERNATIONAL MALATYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

DATE AND PLACE

JANUARY 24-26, 2025,

MALATYA, TURKIYE

ORGANIZATION

ASES (ACADEMY OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL STUDIES)

LANGUAGES

Turkish, English, Arabic, Russian

ORGANIZING COMMITTEE MEMBERS

CHAIRMAN OF THE ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Mustafa TALAS

NIGDE OMER HALISDEMIR UNIVERSITY(TURKIYE)

ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Cengiz SAHIN

ANKARA HACI BAYRAM VELI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Burcu GEZER SEN

FIRAT UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Hayati CAVUS

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Lokman ZOR

NIGDE OMER HALISDEMIR UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Mustafa TUYSUZ

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Osman Cenk KANCA

ATATURK UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Arzu BOZDAG TULUM

MALATYA TURGUT OZAL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Emrullah BANAZ

BAYBURT UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Gülşah GURKAN

MALATYA TURGUT OZAL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Kezban PAKSOY

NIGDE OMER HALISDEMIR UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Oğuz Han OZTAY

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY (TURKIYE)

Dr. SongülAKMAK

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY (TURKIYE)

Dr. Maja VIZJAK

FACULTY OF ECONOMICS AND TOURISM MIJO MIRKOVIC (CROATIA)

Dr. Ulker BAHSIYEVA

AZERBAYCAN DEVLET PEDAGOJİ UNIVERSITY (AZERBAIJAN)

COORDINATOR

Dr. NECIP IHSAN ARIKAN

SCIENCE BOARD

Prof. Dr. Ahmet YATKIN

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Başak HANEDAN

ATATURK UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Bekir KOCADAS

ADIYAMAN UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Boumazzou IBRAHIM

UNİVERSITÉ IBN TOFAIL (MOROCCO)

Prof. Dr. CHOUITAH

UNIVERSITY MUSTAPHA STANBOULI MASCARA (ALGERIA)

Prof. Dr. Ergün OZTURK

ERCIYES UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Hassan ZARIOUH

MOHAMMED FIRST UNIVERSITY (MOROCCO)

Prof. Dr. Hülya CICEK

GAZIANTEP UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Kasım KARAMAN

ERCIYES UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Levent GOKDEMIR

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Mehmet KAYGUSUZOGLU

HASAN KALYONCU UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Morakeng Edward Kenneth LEBAKA

ZULULAND UNIVERSITY (SOUTH AFRICA)

Prof. Dr. Nurettin KONAR

HALIC UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Rahmanı ABDELHAI

MOULAY ISMAIL UNIVERSITY (MOROCCO)

Prof. Dr. Raul Duarte Salgueıral Gomes CAMPILHO

ISEP UNIVERSITY (PORTUGAL)

Prof. Dr. Remzi KILIC

ERCIYES UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Sibel KAHRAMAN

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Selahattin AVSAROGLU

NECMETTIN ERBAKAN UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. Siham BABA AHMED

ABOU BEKR BELKAID TLEMCEN UNIVERSITY (ALGERIA)

Prof. Dr. Valentin STOYANOV

TRAKIA UNIVERSITY (BULGARIA)

Prof. Dr. Yener OZEN

ERZINCAN BINALI YILDIRIM UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Abdulkadir KIYAK

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Ahmet KURTOGLU

BANDIRMA ONYEDI EYLUL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Aslı SAYLAN KRIMIZIGUL

ERCIYES UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Ayşe SEZER

BILECIK SEYH EDEBALI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Ayşegül TURK

ANKARA HACI BAYRAM VELI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Bahadır KOKSALAN

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. B. Cağla GARIPAGAOGLU

BAHCESEHIR UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Chingiz MAMEDOV

BAKU STATE UNIVERSITY (AZERBAIJAN)

Assoc. Prof. Dıvya VINAYACHANDRAN

SRM INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY (INDIA)

Assoc. Prof. Elzbieta PATKOWSKA

UNIVERSITY OF LIFE SCIENCES IN LUBLIN (POLAND)

Assoc. Prof. Emine GUZEL

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Fuat SANCI

ADIYAMAN UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Hasan AYDEMIR

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Ibrahim GORUCU

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Ismail SAN

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Mehmet KARACA

PAMUKKALE UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Ozgür EKEN

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Sabah RAZI

UNIVERSITY OF BISKRA (ALGERIA)

Assoc. Prof. Yücel DUMAN

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Sarbu Laura GABRIELA

ALEXANDRU IOAN CUZA UNIVERSITY OF IASI (ROMANIA)

Assoc. Prof. Selman ABLAK

CUMHURIYET UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. Zuhal AKMESE

DICLE UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Aysun BEYDOLA

YAKIN DOĞU UNIVERSITY (TRNC)

Assist. Prof. Ayşe BIRHANLI

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist Prof. Cetin TAN

FIRAT UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist Prof. Emin Tamer YENEN

NEVSEHIR HACI BEKTAS VELI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Fahrunnisa KAZANAN

DICLE UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Francısco Javıer PALACIOS-HIDALGO

UNİVERSITY OF CÓRDOBA (SPAIN)

Assist Prof. Gamze AKKAYA

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Ismail Hakkı TEKINER

ISTANBUL SABAHATTIN ZAIM UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Mahbubor RAHMAN

BANGLADESH UNIVERSITY OF TEXTILES (BANGLADESH)

Assist. Prof. Meltem YURTCU

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist Prof. Oğuz Han OZTAY

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Oktay KIZKAPAN

NEVSEHIR HACI BEKTAS VELI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist Prof. Pelin ERTEKIN

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Raja Mohammad LATIF

PRINCE MOHAMMAD BIN FAHD UNIVERSITY (SAUDI ARABIA)

Assist. Prof. Remzi KILIC

AKSARAY UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Sabiha Gökçen ZEYBEK

YAKIN DOGU UNIVERSITY (CYPRUS)

Assist. Prof. Selcan KALIN

MALATYA TURGUT OZAL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. Sükrü AYDIN

INONU UNIVERSITY (TURKIYE)

Dr. Naseer AHMAD

INTERNATIONAL ISLAMIC UNIVERSITY (PAKISTAN)

CONFERENCE STATISTICS

Distribution of the papers presented orally at the conference by countries

Country	Number of Papers	Percentage (%)
TURKIYE	40	46,51 %
AZERBAIJAN	17	19,76 %
ALGERIA	5	5,81%
PAKISTAN	5	5,81 %
NIGERIA	4	4,65%
INDONESIA	4	4,65%
ROMANIA	3	3,48 %
MOROCCO	2	2,32 %
IRAN	2	2,32 %
PORTUGAL	2	2,32 %
SRI LANKA	1	1,16%
THAILAND	1	1,16%
TOTAL	86	100%

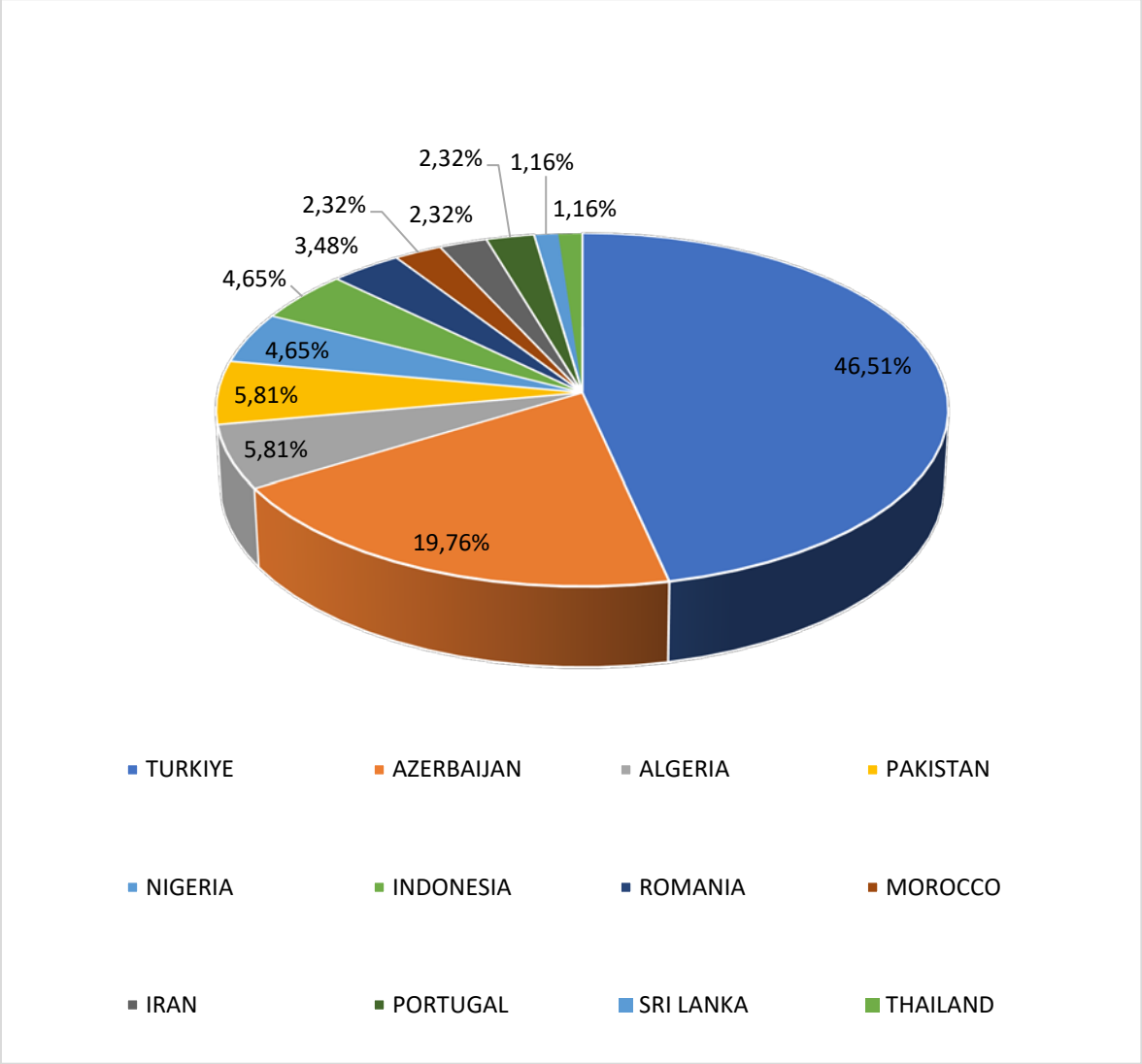
2,32%
1,16%
2,32%
2,32%
1,16%
3,48%
4,65%
4,65%
46,51%
5,81%
5,81%
19,76%
TURKIYE
AZERBAIJAN
ALGERIA
PAKISTAN
NIGERIA
INDONESIA
ROMANIA
MOROCCO
IRAN
PORTUGAL
SRI LANKA
THAILAND

III. INTERNATIONAL MALATYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

JANUARY 24-26, 2025, MALATYA, TURKIYE

FACE TO FACE

CONFERENCE PROGRAM

CONFERENCE PLACE: **ANEMON HOTEL**

CONGRESS REGISTRATION: **13:15-13:30**

25.01.2025
SATURDAY / 13:30-15:45
SESSION: 1 HALL: 1 / MODERATOR
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Mehmet TAŞ	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	MALATYA'DA 19.YÜZYILDA BELLİ BAŞLI VAKIFLAR VE BUNLARIN YÖNETİMİNDE YAŞANAN SORUNLAR
Assist. Prof. Mevlüt Anıl FİDAN	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	MALATYA YAZIHAN FETHIYE MOSQUE AND THE TABHANE RADITION:TRACES OF SPATIAL INTEGRATION IN OTTOMAN MOSQUES
Prof. Dr. Derya ŞAHİN Samet ATAÇ	İnönü Üniversitesi	STATION TECHNIQUE IN TEACHING PORTRAIT IN VISUAL ARTS COURSE: A PRODUCT-FOCUSED RESEARCH AT SECONDARY SCHOOL LEVEL
Prof. Dr. Derya ŞAHİN Kübra TOPRAK	İnönü Üniversitesi	TEACHING SURREALISM THROUGH DRAMATIZATION IN VISUAL ARTS CLASSES
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	PRINCIPLE OF MERIT AND INSTITUTIONAL NEUTRALITY
Ali Sercan KARAKAŞ Prof. Dr. Nuri Murat YAĞMURLU	İnönü Üniversitesi	A NEW OUTLOOK ON STRONG FORM WITH CUBIC HERMITE BASED THE LEAST SQUARE METHOD
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	FACTORS AFFECTING CABINET SIZE
Assist. Prof. Arzu BOZDAĞ TULUM Lect. Cihanşah TULUM	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	DIGITAL NATIVES AS AN GENERATION CATEGORY
Ali Sercan KARAKAŞ Prof. Dr. Nuri Murat YAĞMURLU	İnönü Üniversitesi	A NEW APPROACH TO NUMERICAL INVESTIGATION OF A PROTOTYPE PROBLEM WITH QUINTIC HERMITE BASED THE LEAST SQUARE METHOD
Assist. Prof. Arzu BOZDAĞ TULUM Lect. Cihanşah TULUM	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	6 ŞUBAT DEPREMLERİNİ YAŞAYAN YAŞLILARDA DEPREM
Assist. Prof. Selcan KALIN	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	SITUATIONIST INTERNATIONAL (SE) and GUY DEBORD

III. INTERNATIONAL MALATYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

JANUARY 24-26, 2025, MALATYA, TURKIYE

ONLINE

CONFERENCE PROGRAM

26.01.2025
SUNDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 1 / MODERATOR
Res. Assist. Ahmet CEVİZ

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Res. Assist. Esma KETBOĞA Assist. Prof. Handan VURAL	İnönü Üniversitesi	BEBEKLİKTEN ERGENLİĞE PROBİYOTİKLER
Büşra ÖZKARA Doç. Dr. Huri Seval GÖNDEREN ÇAKMAK	Kastamonu Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çankırı Karatekin Üniversitesi	65 YEARS AND OLDER INDIVIDUALS SWALLOWİNG FUNCTİONS AND THE EFFECT OF AND VOICE QUALITY ON FRAILTY: A SCOPING REVIEW
Tuba Merve PETEK Assist. Prof. Fatma ÖZYALIN Res. Assist. Dr. Zeynep EKER KURT	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	OBESITY AND RISK FACTORS
Miray İNAL Assoc. Prof. Şeyda CAN Duygu KAVALA	Yalova Üniversitesi	THE EFFECT OF INTERACTİVE VİDEO EDUCATİON ON THE FOOT HEALTH KNOWLEDGE LEVEL OF NURSİNG STUDENTS: A RANDOMİZED CONTROLLED TRİAL
Res. Assist. Ahmet CEVİZ	İnönü Üniversitesi	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND RISK STRATIFICATION: A NEW HORIZON IN THE MANAGEMENT OF INTERNAL DISEASES
Rukiye ŞEN Assoc. Prof. Şeyda CAN İbrahim YİĞİT AKGÜL Yusuf DİREK	Yalova Üniversitesi	THE EFFECT OF INTERACTIVE VIDEO EDUCATION ON NURSING STUDENTS' KNOWLEDGE LEVELS REGARDING NUTRITION THROUGH NASOGASTRIC TUBE: A RANDOMIZED CONTROLLED TRIAL
Res. Assist. Ahmet CEVİZ	İnönü Üniversitesi	INFECTION RISK MANAGEMENT WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INNOVATIVE STRATEGIES IN NURSING
Hüseyin Doğukan ÖZTÜRKAN Hüseyin ŞİRİN	Ege Üniversitesi	INVESTIGATION OF LUNG CANCER DETECTION ON RADIOLOGICAL IMAGES USING DEEP LEARNING TECHNIQUES

26.01.2025
SUNDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 2 / MODERATOR
Prof. Dr. HASSAN ZARIOUH

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
MUHAMMAD FAKHAR U ZAMAN SIDRA RAZA IRAM KALSOOM MUHAMMAD HUZAIFA ZAMAN MALAIKA RAZA FARAH ZAMAN SURAYYA BANO	Government College University Faisalabad	SUZUKI-MIYAURA CROSS-COUPLING REACTION FOR C-C, C-O BOND SYNTHESIS: DRUG-LIKE HALOGENATED NAPHTHALENE-2-YL-2-(BENZYLOXY)BENZOATE AND ITS BIOLOGICAL IMPORTANCE
M. FAKHAR U ZAMAN NASIR RASOOL AYESHA MALIK SHEHLA KHALID BISMA ASHRAF	Government College University Faisalabad	SYNTHESIS OF FUNCTIONALIZED BIOLOGICALLY ACTIVE HETEROCYCLES VIA ORGANO CATALYSIS REACTIONS
BENBOUZID MARIA SOUAD EL HAJJAJI	Mohammed V University	EVALUATION OF SUBSTRATE QUALITY AND HYDRAULIC FUNCTIONING IN VERTICAL FLOW CONSTRUCTED WETLANDS UNDER SEMI-ARID CONDITIONS
Prof. Dr. MERDACI SlIMANE MERAZI MOHAMED HADJ MOSTEFA ADDA BOUCHAFA ALI	University of Sidi Bel-Abbes, École Nationale Polytechnique University of Rélizane University of Sidi Bel-Abbes	MODERN AND ADVANCED INVESTIGATION OF FUNCTIONAL GRADIENT MATERIALS
ARIF SALAH ALLEM MOHCENE LINDA SAILI GASMI INTISSAR ALI RACHEDI SOFIANE FATMA ZAHRA MELLOUK BELBEL FATMA AFRI AMIRA CHOUAFA MOHAMED RAHIM OUAHAB TRIRAT TABET DAAS HIBA DJAMAI ZAHRA NARSIS SOUAD BENABBAS KHALED	Environmental Research Center	DIVERSITY AND DISTRIBUTION OF TOXIC CYANOBACTERIA IN LAKE OF BIRDS: IMPLICATIONS FOR ECOSYSTEM MANAGEMENT
DJELLOULI AMIR BERREDJEM YAMINA HATTAB ZHOUR GUESMIA HADJER MEHENNI MOKTHAR	Université mohammed chérif mesaadia de Souk-Ahras Badji Mokhtar-Annaba University Badji Mokhtar-Annaba University Center for Scientific and Technical Research on Arid regions CRSTRA	AFFORDABLE BIOADSORBENTS TO ELIMINATE MEDICATIONS, COLORANTS, AND HEAVY METALS
OLUMAYOWA IYANDA IRETIAYO ADELAIYE VICTORY ADELAIYE		TOWARDS SUSTAINABLE FOOD SYSTEMS: THE INTERSECTION OF CROP PHYSIOLOGY, HUMAN NUTRITION, AND REGULATORY FRAMEWORKS IN ADDRESSING GLOBAL FOOD SECURITY

26.01.2025
SUNDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 3 / MODERATOR
Prof. Dr. RAUL D.S.G. CAMPILHO

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. MIGUEL A. ROCHA Prof. Dr. RAUL D.S.G. CAMPILHO	Polytechnic Institute of Porto University of Porto	EFFECT OF GLASS MICROFIBERS ON THE FRACTURE CHARACTERISTICS OF STRUCTURAL ADHESIVES
Prof. Dr. MIGUEL J.R. QUEIRÓS Prof. Dr. RAUL D.S.G. CAMPILHO	University of Porto	NUMERICAL EVALUATION OF SANDWICH STRUCTURES BY ADVANCED TECHNIQUES AND MATERIAL MODELS
VICTORIA FOLAKEMI AKINJOGUNLA	Bayero University Kano	PHYSICO-CHEMICAL PARAMETERS AND ICHTHYOFAUNAL COMPOSITION OF KANYE DAM, KANO STATE, NIGERIA
SOFIANE ALIRACHEDI CHOUAFA MOHAMED BEDOUH YAZID FATMA ZOHRA MELLOUK LINDA SAILI OUAHAB RAHIM ARIF SALAH	Environmental Research Center Annaba	ASYMMETRIC BORROWING HYDROGEN (BH) CATALYSIS: A SUSTAINABLE PATHWAY TO CHIRAL MOLECULES
IWAN SATRIYO NUGROHO SRIMURNI RAFIKA RATIK	University of Islam Nusantara	DEVELOPMENT OF CORPORATE FARMING AGROEDUTOURISM BY CENTER OF INDEPENDENT RURAL AGRICULTURAL TRAINING (P4S) WIRA TANI BASED ON GREEN ECONOMY AND CIRCULAR ECONOMY TO SUPPORT SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN KARAWANG DISTRICT, WEST JAVA PROVINCE, INDONESIA
IWAN SATRIYO NUGROHO DEDEN SAEPUDIN WISHNU RUSDHIANSYAH SRIMURNI RAFIKA RATIK DERI RAHMI RISMAYANI	University of Islam Nusantara Islamic Institute Al-Muhajirin Al-Muhajirin Institute of Technology	OPTIMIZATION OF AL-MUHAJIRIN GREEN ZONE LAND USE BY BOARDING BOARDING COOPERATION BASED ON GREEN ECONOMY AND EDUTOURISM IN SUPPORTING FOOD SECURITY AND TOURISM IN PURWAKARTA DISTRICT
RAHIM OUAHAB AFRI AMIRA DRIOUCHE YOUSSOUF LAID BOUCHAALA ALI RACHEDI SOFIANE ALLEM MOHCENE ARIF SALEH CHOUAFA MOHAMED BENABBAS KHALED	Environmental Research Center Annaba	ENHANCING EARTHEN CONCRETE WITH DOUM FIBERS: A SUSTAINABLE APPROACH TO ECO-FRIENDLY CONSTRUCTION

26.01.2025
SUNDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 4 / MODERATOR
Assist. Prof. Fırat KARGIOĞLU

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Yılmaz CAN	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	THE REPOSITIONING OF THE FAMILY IN THE PROCESS OF SOCIAL CHANGE
HEJA KARAATAY	Batman Üniversitesi	MUHĀLE'A IN THE CONTEXT OF HANAFI MADHHAB IN ISLAMIC LAW
Berfin EVREN Prof. Dr. Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU	Trakya Üniversitesi	SEXUALIZATION AND REPRESENTATIONS OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN ONLINE MOBILE GAMES
Zeynep GEZER	Batman Üniversitesi	HEAD OF THE FAMILY AND THE ROLE OF WOMEN IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC LAW
Ayhan DEMİR Assoc. Prof. Erkan DİKİCİ	Üsküdar Üniversitesi Bitlis Eren Üniversitesi	SOCIAL ASSISTANCE AND SOCIAL POLICY APPROACHES TO CHILDREN IN NEED OF PROTECTION DURING THE PERIOD OF ABDULHAMID II
Ahmet Said TAKAK	Batman Üniversitesi	THE IMPACT OF KARÂFÎ ON MASLAHA THOUGHT AFTER HIM
Assist. Prof. Fırat KARGIOĞLU	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	MAX STIRNER'S POLITICS OF THE EGO: ANTI-HUMANISTIC CRITIQUE OF ENLIGHTENMENT PHILOSOPHY
Dr. Musa AZAK	Ahi Evran Üniversitesi	THE JUSTIFICATION OF THE SPANISH IMPERIUM AND THE VIOLENCE OF WAR IN THE POLITICAL AND LEGAL PHILOSOPHY OF FRANCISCO DE VITORIA
Buse SARI Assoc. Prof. Lokman ZOR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	INVESTIGATION OF UNIVERSITY STUDENTS' HABITS OF FOLLOWING LOCAL NEWS
ZAINAB HASAN ARYAN Assoc. Prof. MELIKŞAH AYDIN	Selçuk Üniversitesi	AKRABALAR ARASINDA HIRSIZLIK
Huriye DALĞIÇ Assoc. Prof. Lokman ZOR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	SOCIAL MEDIA USAGE IN LOCAL JOURNALISM: NIĞDE EXAMPLE
Lect. Dr. Nur OMAK COŞKUN	Malatya Malatya Turgut Özal Üniversitesi	LOCAL GOVERNMENT PRACTICES IN THE INTEGRATED DISASTER GOVERNANCE PERSPECTIVE

26.01.2025
SUNDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 5 / MODERATOR
Assoc. Prof. NASEEM AKHTER

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Lect. NISHANI RANAWEERA	University of Sri Jayewardenepura, Thammasat University	ECOFEMINIST PERSPECTIVES IN ENVIRONMENTAL POLICYMAKING: BRIDGING GENDER EQUALITY AND SUSTAINABILITY
Assoc. Prof. NASEEM AKHTER	Shaheed Benazir Bhutto Women University,	THE PILLARS OF HARMONY: KINDNESS AND JUSTICE IN THE SIRAH LIGHT
RAFLY DIVANANDRA RAHMADHANI	Adhi Tama Institute of Technology Surabaya	PROTOTYPE-BASED DEVELOPMENT OF WEB-BASED MOSQUE INFORMATION SYSTEM: A CASE STUDY OF ROUDLOTUL ULUM MOSQUE
Assoc. Prof. NASEEM AKHTER	Shaheed Benazir Bhutto Women University,	SEERAT-UN-NABI: A COMPREHENSIVE STUDY ABOUT PEACE AND A PRACTICAL INTERPRETATION
BELLO MUHINAT B. IDRIS-IYEKOLO OLUSHOLA SONIBARE S.	University of Ilorin	ASSESSING WELFARE AND REHABILITATION PROGRAMMES IN KWARA STATE MEDIUM- SECURITY CORRECTIONAL FACILITIES USING THE CIPP MODEL
IRINA-ANA DROBOT	Technical University of Civil Engineering Bucharest	THE FILM THE WICKED (1991): AN ANALYSIS
OLUSHOLA IDRIS-IYEKOLO BELLO	University of Ilorin	TEACHERS ASSESSMENT OF FACTORS RESPONSIBLE FOR POOR ATTITUDE OF SENIOR SCHOOL STUDENTS TOWARDS LEARNING
IRINA-ANA DROBOT	Technical University of Civil Engineering Bucharest	BLURRING BORDERS BETWEEN FANTASY AND REALITY IN A HAIKU POEM

26.01.2025
SUNDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 1 / MODERATOR
Prof. Dr. ELMAN GULIYEV

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Ebubekir MATPAN	İnönü Üniversitesi	MODERN APPROACHES TO TEACHING ARABIC GRAMMAR
Sema TANGÜLÜ Assist. Prof. Ayşe BİRHANLI	Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü İnönü Üniversitesi	EXAMINING THE DIGITAL LITERACY SELF-EFFICACY LEVELS OF SCIENCE TEACHER CANDIDATES
GUNEL SHEFIYEVA ELKHAN	Azerbaijan State Pedagogical University	ROLE OF MOTIVATION IN LEARNING PROCESS
Mustafa BAYDOĞAN	Orhan Gazi Ortaokulu	A VIRTUAL REALITY-SUPPORTED APPLICATION: A JOURNEY INTO ECONOMIC HISTORY
Prof. Dr. ELMAN GULIYEV	Azerbaijan State Pedagogical University	THE PERSONALITY OF GAZI MUSTAFA KAMAL ATATURK IN THE ASSESSMENT OF THE GREAT LEADER HEYDER ALIYEV
Assoc. Prof. AYGUN AHMADOVA	Azerbaijan State Pedagogical University	EXAMPLES OF IMMORTAL CREATIVITY IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN LITERATURE, ENVAR MAMMADXANLI
Prof. Dr. ELMAN GULIYEV	Azerbaijan State Pedagogical University	THE PLACE OF CHILDREN'S POEMS IN TOFIG FIKRET POETRY
GUNEL SHEFIYEVA ELKHAN	Azerbaijan State Pedagogical University	DIFFERENCES BETWEEN FIRST AND SECOND LANGUAGE
Assoc. Prof. AYGUN AHMADOVA	Azerbaijan State Pedagogical University	GAVROCHE", A SYMBOL OF CHILDREN'S TRAGEDY IN FRENCH SOCIETY (VICTOR HUGO)
ORUCOVA ZALXA ETİBAR KIZI	Azerbaijan State Pedagogical University	MODERN AZERBAYCAN SANATSAL NESİRİNDE GÜNDELİK VE İNSANİ DÜZEYDE MANEVİ VE AHLAKİ DEĞERLERİN FARKINDALIĞI

26.01.2025
SUNDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 2 / MODERATOR
Assist. Prof. AHDIEH ASADPOUR

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. NASEEM AKHTER	Shaheed Benazir Bhutto Women University,	A STUDY ON THE IMPORTANCE OF COMMUNITY INVOLVEMENT AND RESPONSIBILITY FOR SOCIAL DEVELOPMENT
JEFRIL RAHMADONI RAVEENTHIRAN VIVEKANANTHARASA WIJI AZIIZ HARI MUKTI NOVA ASVIO	Universitas Andalas The Open University of Sri Lanka Universitas Islam Negeri Fatmawati Sukarno Bengkulu Institut Agama Islam Negeri Lhokseumawe	ASSESSMENT OF ALTERNATING CURRENT SIMULATION IN THE WEBQUAL 4.0 APPLICATION IN PHET
Assist. Prof. AHDIEH ASADPOUR	Farhangian university	INVESTIGATING THE AMOUNT OF SOCIAL CAPITAL OF AMOL HİGH SCHOOL STUDENTS
IRINA-ANA DROBOT	Technical University of Civil Engineering Bucharest	FREUD (1962): A PERSPECTIVE ON THE BEGINNINGS OF PSYCHOANALYSIS
SAMIHA ZOUITNI	Ibn Tofail University	BEYOND GRADES: RETHINKING ASSESSMENT FOR THE FUTURE OF LEARNING
Assist. Prof. AHDIEH ASADPOUR	Farhangian university	STUDYING IRANIAN CHILDREN'S PERCEPTION OF POVERTY
BANUKA DE SILVA	General Sir John Kotelawala	BRAITHWAITE, JOHN. 1989. CRIME, SHAME AND REINTEGRATION.

26.01.2025
SUNDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 3 / MODERATOR
Dr. ULKER BAHSIYEVA

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
NƏZRIN TAHIR ISMAYILOVA	Baku Slavic University	HIPERBOLE IN THE AZERBAIJANI AND ENGLISH LANGUAGES
AYNUR BADALOVA	Azerbaijan State Pedagogical University	GENERAL CHARACTERISTIC OF JACK LONDON'S NOVEL "MARTIN EDEN"
Assoc. Prof. MƏMMƏDOVA KÖNÜL	Azerbaijan State Pedagogical University	ŞAGİRDLƏRDƏ BAŞ ÜZVLƏRİN CÜMLƏNİN QRAMMATİK ƏSASI OLMASI HAQQINDA İLKİN TƏSƏVVÜRLƏRİN YARADILMASI YOLLARI
AYNUR BADALOVA	Azerbaijan State Pedagogical University	JACK LONDON'S STORY "LOVE OF LIFE" AS AN EXAMPLE OF STRUGGLE
Dr. ULKER BAHSIYEVA	Azerbaijan State Pedagogical University	ANALYSIS OF THE CREATIVITIES OF H. JAVID, M. HUSEYN AND R. RZA (BASED ON IBRAHIMOV'S RESEARCH)
Assoc. Prof. MƏMMƏDOVA KÖNÜL	Azerbaijan State Pedagogical University	İBTİDAİ SİNİF ŞAGİRDLƏRİNİN NİTQİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ ÜNSİYYƏTİN ƏSAS ROLU
Dr. ULKER BAHSIYEVA	Azerbaijan State Pedagogical University	METHODOLOGICAL ISSUES IN AZERBAIJAN LITERATURE
Dr. GUNEL HUMMƏTOVA (PƏNUYEVA) SALEH	Azerbaijan State Pedagogical University	"DASTANI-ƏHMƏD HARAMI" DASTANININ ƏSAS QƏHRƏMANI OLAN ƏHMƏD HƏRAMI OBRAZININ TƏHLILI ƏSASINDA MULTIKULTURAL DƏYƏRLƏR
Assist. Prof. ULVIYYA NASIROVA SAMIRA HASANOVA AFAT BAGIROVA	Odlar Yurdu University	THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS` SOCIAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE
Dr. ULDUZ FƏRHAD QIZI QƏHRƏMANOVA	Azerbaijan State Pedagogical University	OUR CLASSICAL ARTISTS AND M.A.SABIR'S CREATIVITY

26.01.2025
SUNDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 4 / MODERATOR
Assist. Prof. Şahin ÜNLÜER

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Ömer Faruk PEKRİZ	Baykar Teknoloji	THE INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF MANUFACTURING PARAMETERS ON FATIGUE RESISTANCE OF CARBON FIBER REINFORCED NYLON PRODUCTS PRODUCED BY ADDITIVE MANUFACTURING METHOD
İbrahim Şamil ŞENGÜLOĞLU	BSH	EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF PRODUCT PARAMETERS ON FATIGUE PERFORMANCE AND BEHAVIOUR OF GLASS FIBRE REINFORCED PA6 COMPOSITE MATERIAL PRODUCED BY ADDITIVE MANUFACTURING
Res. Assist. Mustafa FENERCİ Assoc. Prof. Mehmet KONAR	Kapadokya Üniversitesi Erciyes Üniversitesi	ENSURING RELIABLE LONG-RANGE COMMUNICATION BETWEEN UNMANNED AERIAL VEHICLES AND GROUND STATIONS VIA GSM NETWORKS
Melike HASGÜL Prof. Dr. Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU	Trakya Üniversitesi	NOSTALGIA MARKETING AND A ANALSIS OF GOOGLE'S 'HOME ANLONE ADVERTISEMENT
Assist. Prof. Şahin ÜNLÜER	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	INVESTIGATION OF DOPING-DEPENDENT VICKERS MICROHARDNESS OF Sn 2 Ba(Cu 2-x Zn x) 2 O y CERAMICS
Res. Assist. Avni CAMGÖZ Assist. Prof. Beyza SUVARIKLI ALAN Assoc. Prof. Hale ERGİN EĞRİTAĞ Prof. Dr. Seyfullah HALİLOĞLU	Selçuk Üniversitesi Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	ZUCKER DIABETIC FATTY RAT AND ZUCKER DIABETIC-SPRAGUE DAWLEY RAT

CONTENTS

AUTHOR(s)	TITLE	PAGE NO
ESMA KETBOGA HANDAN VURAL	BEBEKLİKTEN ERGENLİĞE PROBİYOTİKLER	1
BUSRA OZKARA HURI SEVAL GONDEREN CAKMAK	65 YEARS AND OLDER INDIVIDUALS SWALLOWING FUNCTIONS AND THE EFFECT OF AND VOICE QUALITY ON FRAILTY: A SCOPING REVIEW	3
TUBA MERVE PETEK FATMA OZYALIN ZEYNEP EKER KURT	OBESITY AND RISK FACTORS	10
MIRAY INAL SEYDA CAN DUYGU KAVALA	THE EFFECT OF INTERACTIVE VIDEO EDUCATION ON THE FOOT HEALTH KNOWLEDGE LEVEL OF NURSING STUDENTS: A RANDOMIZED CONTROLLED TRIAL	12
RUKIYE SEN SEYDA CAN IBRAHIM YIGIT AKGUL YUSUF DIREK	THE EFFECT OF INTERACTIVE VIDEO EDUCATION ON NURSING STUDENTS' KNOWLEDGE LEVELS REGARDING NUTRITION THROUGH NASOGASTRIC TUBE: A RANDOMIZED CONTROLLED TRIAL	14
AHMET CEVIZ	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND RISK STRATIFICATION: A NEW HORIZON IN THE MANAGEMENT OF INTERNAL DISEASES	16
AHMET CEVIZ	INFECTION RISK MANAGEMENT WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INNOVATIVE STRATEGIES IN NURSING	18
HUSEYIN DOGUKAN OZTURKAN HUSEYIN SIRIN	INVESTIGATION OF LUNG CANCER DETECTION ON RADIOLOGICAL IMAGES USING DEEP LEARNING TECHNIQUES	20
MUHAMMAD FAKHAR U ZAMAN SIDRA RAZA IRAM KALSOOM MUHAMMAD HUZAIFA ZAMAN MALAIKA RAZA FARAH ZAMAN SURAYYA BANO	SUZUKI-MIYAURA CROSS-COUPLING REACTION FOR C-C, C-O BOND SYNTHESIS: DRUG-LIKE HALOGENATED NAPHTHALENE-2-YL-2-(BENZYLOXY)BENZOATE AND ITS BIOLOGICAL IMPORTANCE	22
M. FAKHAR U ZAMAN NASIR RASOOL AYESHA MALIK SHEHLA KHALID BISMA ASHRAF	SYNTHESIS OF FUNCTIONALIZED BIOLOGICALLY ACTIVE HETEROCYCLES VIA ORGANO CATALYSIS REACTIONS	23
BENBOUZID MARIA SOUAD EL HAJJAJI	EVALUATION OF SUBSTRATE QUALITY AND HYDRAULIC FUNCTIONING IN VERTICAL FLOW CONSTRUCTED WETLANDS UNDER SEMI-ARID CONDITIONS	24

MERDACI SLIMANE MERAZI MOHAMED HADJ MOSTEFA ADDA BOUCHAFA ALI	MODERN AND ADVANCED INVESTIGATION OF FUNCTIONAL GRADIENT MATERIALS	25
ARIF SALAH ALLEM MOHCENE LINDA SAILI GASMI INTISSAR ALI RACHEDI SOFIANE FATMA ZAHRA MELLOUK BELBEL FATMA AFRI AMIRA CHOUAFA MOHAMED RAHIM OUAHAB TRIRAT TABET DAAS HIBA DJAMAI ZAHRA NARSIS SOUAD BENABBAS KHALED	DIVERSITY AND DISTRIBUTION OF TOXIC CYANOBACTERIA IN LAKE OF BIRDS: IMPLICATIONS FOR ECOSYSTEM MANAGEMENT	26
DJELLOULI AMIR BERREDJEM YAMINA HATTAB ZHOUR GUESMIA HADJER MEHENNI MOKTHAR	AFFORDABLE BIOADSORBENTS TO ELIMINATE MEDICATIONS, COLORANTS, AND HEAVY METALS	27
OLUMAYOWA IYANDA IRETIAYO ADELAIYE VICTORY ADELAIYE	TOWARDS SUSTAINABLE FOOD SYSTEMS: THE INTERSECTION OF CROP PHYSIOLOGY, HUMAN NUTRITION, AND REGULATORY FRAMEWORKS IN ADDRESSING GLOBAL FOOD SECURITY	28
MEHMET TAS	MALATYA'DA 19.YÜZYILDA BELLİ BAŞLI VAKIFLAR VE BUNLARIN YÖNETİMİNDE YAŞANAN SORUNLAR	29
MEVLUT ANIL FIDAN	MALATYA YAZIHAN FETHIYE MOSQUE AND THE TABHANE RADITION:TRACES OF SPATIAL INTEGRATION IN OTTOMAN MOSQUES	47
DERYA SAHIN SAMET ATAC	A WORKSHOP ON TEACHING PORTRAIT USING THE STATION TECHNIQUE IN THE 8TH GRADE VISUAL ARTS COURSE IN MIDDLE SCHOOL	60
DERYA SAHIN KUBRA TOPRAK	TEACHING SURREALISM THROUGH DRAMATIZATION IN VISUAL ARTS CLASSES	73
OGUZHAN GOKTOLGA	PRINCIPLE OF MERIT AND INSTITUTIONAL NEUTRALITY	83
OGUZHAN GOKTOLGA	FACTORS AFFECTING CABINET SIZE	84
ALI SERCAN KARAKAS NURI MURAT YAGMURLU	A NEW OUTLOOK ON STRONG FORM WITH CUBIC HERMITE BASED THE LEAST SQUARE METHOD	86
ALI SERCAN KARAKAS MURAT YAGMURLU	A NEW APPROACH TO NUMERICAL INVESTIGATION OF A PROTOTYPE PROBLEM WITH QUINTIC HERMITE BASED THE LEAST SQUARE METHOD	96
ARZU BOZDAG TULUM CIHANSAH TULUM	6 ŞUBAT DEPREMLERİNİ YAŞAYAN YAŞLILARDA DEPREM	105
ARZU BOZDAG TULUM CIHANSAH TULUM	DIGITAL NATIVES AS AN GENERATION CATEGORY	107
SELCAN KALIN	SITUATIONIST INTERNATIONAL (SE) and GUY DEBORD	109
MIGUEL A. ROCHA RAUL D.S.G. CAMPILHO	EFFECT OF GLASS MICROFIBERS ON THE FRACTURE CHARACTERISTICS OF STRUCTURAL ADHESIVES	113
MIGUEL J.R. QUEIRÓS RAUL D.S.G. CAMPILHO	NUMERICAL EVALUATION OF SANDWICH STRUCTURES BY ADVANCED TECHNIQUES AND MATERIAL MODELS	114
VICTORIA FOLAKEMI AKINJOGUNLA	PHYSICO-CHEMICAL PARAMETERS AND ICHTHYOFAUNAL COMPOSITION OF KANYE DAM, KANO STATE, NIGERIA	115

SOFIANE ALIRACHEDI CHOUAFA MOHAMED BEDOUH YAZID FATMA ZOHRA MELLOUK LINDA SAILI OUAHAB RAHIM ARIF SALAH	ASYMMETRIC BORROWING HYDROGEN (BH) CATALYSIS: A SUSTAINABLE PATHWAY TO CHIRAL MOLECULES	121
IWAN SATRIYO NUGROHO SRIMURNI RAFIKA RATIK	DEVELOPMENT OF CORPORATE FARMING AGROEDUTOURISM BY CENTER OF INDEPENDENT RURAL AGRICULTURAL TRAINING (P4S) WIRA TANI BASED ON GREEN ECONOMY AND CIRCULAR ECONOMY TO SUPPORT SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN KARAWANG DISTRICT, WEST JAVA PROVINCE, INDONESIA	122
IWAN SATRIYO NUGROHO DEDEN SAEPUDIN WISHNU RUSDHIANSYAH SRIMURNI RAFIKA RATIK DERI RAHMI RISMAYANI	OPTIMIZATION OF AL-MUHAJIRIN GREEN ZONE LAND USE BY BOARDING BOARDING COOPERATION BASED ON GREEN ECONOMY AND EDUTOURISM IN SUPPORTING FOOD SECURITY AND TOURISM IN PURWAKARTA DISTRICT	125
RAHIM OUAHAB AFRI AMIRA DRIOUCHE YOUSSOUF LAID BOUCHAALA ALI RACHEDI SOFIANE ALLEM MOHCENE ARIF SALEH CHOUAFA MOHAMED BENABBAS KHALED	ENHANCING EARTHEN CONCRETE WITH DOUM FIBERS: A SUSTAINABLE APPROACH TO ECO-FRIENDLY CONSTRUCTION	127
YILMAZ CAN	THE REPOSITIONING OF THE FAMILY IN THE PROCESS OF SOCIAL CHANGE	128
HEJA KARAATAY	MUHĀLE'A IN THE CONTEXT OF HANAFI MADHHAB IN ISLAMIC LAW	130
ZEYNEP GEZER	HEAD OF THE FAMILY AND THE ROLE OF WOMEN IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC LAW	131
AYHAN DEMIR ERKAN DIKICI	SOCIAL ASSISTANCE AND SOCIAL POLICY APPROACHES TO CHILDREN IN NEED OF PROTECTION DURING THE PERIOD OF ABDULHAMID II	133
AHMET SAID TAKAK	THE IMPACT OF KARÂFÎ ON MASLAHA THOUGHT AFTER HIM	145
FIRAT KARGIOGLU	MAX STIRNER'S POLITICS OF THE EGO: ANTI-HUMANISTIC CRITIQUE OF ENLIGHTENMENT PHILOSOPHY	147
MUSA AZAK	THE JUSTIFICATION OF THE SPANISH IMPERIUM AND THE VIOLENCE OF WAR IN THE POLITICAL AND LEGAL PHILOSOPHY OF FRANCISCO DE VITORIA	149
ZAINAB HASAN ARYAN MELIKSAH AYDIN	AKRABALAR ARASINDA HIRSIZLIK	151
NUR OMAK COSKUN	LOCAL GOVERNMENT PRACTICES IN THE INTEGRATED DISASTER GOVERNANCE PERSPECTIVE	158
NISHANI RANAWEERA	ECOFEMINIST PERSPECTIVES IN ENVIRONMENTAL POLICYMAKING: BRIDGING GENDER EQUALITY AND SUSTAINABILITY	160
NASEEM AKHTER	SEERAT-UN-NABI: A COMPREHENSIVE STUDY ABOUT PEACE AND A PRACTICAL INTERPRETATION	161

NASEEM AKHTER	THE PILLARS OF HARMONY: KINDNESS AND JUSTICE IN THE SIRAH LIGHT	162
RAFLY DIVANANDRA RAHMADHANI	PROTOTYPE-BASED DEVELOPMENT OF WEB-BASED MOSQUE INFORMATION SYSTEM: A CASE STUDY OF ROUDLOTUL ULUM MOSQUE	163
IRINA-ANA DROBOT	BLURRING BORDERS BETWEEN FANTASY AND REALITY IN A HAIKU POEM	175
IRINA-ANA DROBOT	THE FILM THE WICKED (1991): AN ANALYSIS	179
EBUBEKIR MATPAN	MODERN APPROACHES TO TEACHING ARABIC GRAMMAR	184
SEMA TANGULU AYSE BIRHANLI	EXAMINING THE DIGITAL LITERACY SELF-EFFICACY LEVELS OF SCIENCE TEACHER CANDIDATES	208
GUNEL SHEFIYEVA ELKHAN	DIFFERENCES BETWEEN FIRST AND SECOND LANGUAGE	210
GUNEL SHEFIYEVA ELKHAN	ROLE OF MOTIVATION IN LEARNING PROCESS	212
ELMAN GULIYEV	THE PLACE OF CHILDREN'S POEMS IN TOFIG FIKRET POETRY	215
ELMAN GULIYEV	THE PERSONALITY OF GAZI MUSTAFA KAMAL ATATURK IN THE ASSESSMENT OF THE GREAT LEADER HEYDER ALIYEV	223
AYGUN AHMADOVA	GAVROCHE", A SYMBOL OF CHILDREN'S TRAGEDY IN FRENCH SOCIETY (VICTOR HUGO)	235
AYGUN AHMADOVA	EXAMPLES OF IMMORTAL CREATIVITY IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN LITERATURE, ENVAR MAMMADXANLI	240
ORUCOVA ZALXA ETIBAR KIZI	MODERN AZERBAYCAN SANATSAL NESİRİNDE GÜNDELİK VE İNSANİ DÜZEYDE MANEVİ VE AHLAKİ DEĞERLERİN FARKINDALIĞI	247
NASEEM AKHTER	A STUDY ON THE IMPORTANCE OF COMMUNITY INVOLVEMENT AND RESPONSIBILITY FOR SOCIAL DEVELOPMENT	250
JEFRIL RAHMADONI RAVEENTHIRAN VIVEKANANTHARASA WIJI AZIIZ HARI MUKTI NOVA ASVIO	ASSESSMENT OF ALTERNATING CURRENT SIMULATION IN THE WEBQUAL 4.0 APPLICATION IN PHET	251
AHDIEH ASADPOUR	STUDYING IRANIAN CHILDREN'S PERCEPTION OF POVERTY	260
AHDIEH ASADPOUR	INVESTIGATING THE AMOUNT OF SOCIAL CAPITAL OF AMOL HİGH SCHOOL STUDENTS	261
IRINA-ANA DROBOT	FREUD (1962): A PERSPECTIVE ON THE BEGINNINGS OF PSYCHOANALYSIS	262
SAMIHA ZOUITNI	BEYOND GRADES: RETHINKING ASSESSMENT FOR THE FUTURE OF LEARNING	263
BANUKA DE SILVA	BRAITHWAITE, JOHN. 1989. CRIME, SHAME AND REINTEGRATION	264
NƏZRIN TAHIR ISMAYILOVA	HIPERBOLE IN THE AZERBAIJANI AND ENGLISH LANGUAGES	267
Aynur Zahir Qızı BƏDƏLOVA	GENERAL CHARACTERISTIC OF JACK LONDON'S NOVEL "MARTIN EDEN"	269

Aynur Zahir Qızı BƏDƏLOVA	JACK LONDON'S STORY "LOVE OF LIFE" AS AN EXAMPLE OF STRUGGLE	272
MƏMMƏDOVA KONUL ƏLƏDDIN QIZI	ŞAGİRDLƏRDƏ BAŞ ÜZVLƏRİN CÜMLƏNİN QRAMMATİK ƏSASI OLMASI HAQQINDA İLKİN TƏSƏVVÜRLƏRİN YARADILMASI YOLLARI	275
MƏMMƏDOVA KONUL ƏLƏDDIN QIZI	İBTİDAİ SİNİFLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ CÜMLƏNİN BAŞ ÜZVLƏRİNİN İFADƏ VASİTƏLƏRİ HAQQINDA ÜMUMİ BİLİKLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI	278
ULKER BAHSIYEVA	ANALYSIS OF THE CREATIVITIES OF H. JAVID, M. HUSEYN AND R. RZA (BASED ON IBRAHIMOV'S RESEARCH)	279
ULKER BAHSIYEVA	METHODOLOGICAL ISSUES IN AZERBAIJAN LITERATURE	282
GUNEL HUMMƏTOVA (PƏNUYEVA) SALEH	“DASTANI-ƏHMƏD HARAMI” DASTANININ ƏSAS QƏHRƏMANI OLAN ƏHMƏD HƏRAMI OBRAZININ TƏHLILI ƏSASINDA MULTIKULTURAL DƏYƏRLƏR	286
ULVIYYA NASIROVA SAMIRA HASANOVA AFAT BAGIROVA	THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS` SOCIAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	287
ULDUZ FƏRHAD QIZI QƏHRƏMANOVA	OUR CLASSICAL ARTISTS AND M.A.SABIR’S CREATIVITY	295
OMER FARUK PEKRIZ	THE INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF MANUFACTURING PARAMETERS ON FATIGUE RESISTANCE OF CARBON FIBER REINFORCED NYLON PRODUCTS PRODUCED BY ADDITIVE MANUFACTURING METHOD	299
IBRAHIM SAMIL SENGULOGLU	EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF PRODUCT PARAMETERS ON FATIGUE PERFORMANCE AND BEHAVIOUR OF GLASS FIBRE REINFORCED PA6 COMPOSITE MATERIAL PRODUCED BY ADDITIVE MANUFACTURING	301
MUSTAFA FENERCI MEHMET KONAR	ENSURING RELIABLE LONG-RANGE COMMUNICATION BETWEEN UNMANNED AERIAL VEHICLES AND GROUND STATIONS VIA GSM NETWORKS	303
SAHIN UNLUER	INVESTIGATION OF DOPING-DEPENDENT VICKERS MICROHARDNESS OF Sn2Ba(Cu2-xZnx)2Oy CERAMICS	309
AVNI CAMGOZ BEYZA SUVARIKLI ALAN HALE ERGIN EGRITAG SEYFULLAH HALILOGLU	ZUCKER DIABETIC FATTY RAT AND ZUCKER DIABETIC-SPRAGUE DAWLEY RAT	311
OLUSHOLA IDRIS-IYEKOLO BELLO MUHINAT BOLANLE	TEACHERS ASSESSMENT OF FACTORS RESPONSIBLE FOR POOR ATTITUDE OF SENIOR SCHOOL STUDENTS TOWARDS LEARNING	319
BELLO MUHINAT BOLANLE ASONIBARE S. OLUSHOLA IDRIS-IYEKOLO	ASSESSING WELFARE AND REHABILITATION PROGRAMMES IN KWARA STATE MEDIUM- SECURITY CORRECTIONAL FACILITIES USING THE CIPP MODEL	326

BERFIN EVREN ALI MUHAMMET BAYRAKTAROGLU	ÇEVRİMİÇİ MOBİL OYUNLARDA KADINA YÖNELİK CİNSELLEŞTİRME VE ŞİDDET TEMSİLLERİ	342
MELIKE HASGUL ALI MUHAMMET BAYRAKTAROGLU	NOSTALGIA MARKETING AND A ANALSIS OF GOOGLE'S 'HOME ANLONE ADVERTISEMENT	353
MUSTAFA BAYDOGAN	A VIRTUAL REALITY-SUPPORTED APPLICATION: A JOURNEY INTO ECONOMIC HISTORY	362
HURIYE DALGIC LOKMAN ZOR	SOCIAL MEDIA USAGE IN LOCAL JOURNALISM: NIĞDE EXAMPLE	367
HURIYE DALGIC LOKMAN ZOR	INVESTIGATION OF UNIVERSITY STUDENTS' HABITS OF FOLLOWING LOCAL NEWS	375

PROBIOTICS FROM INFANTRY TO ADOLESCENCE
BEBEKLİKTEN ERGENLİĞE PROBİYOTİKLER

Esma KETBOĞA[1], Handan VURAL[2]

[1]Araştırma Görevlisi, İnönü Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Pedodonti, 0009-0006-2511-9931

[2]Doktor Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Pedodonti, 0000-0003-3155-5837

Özet

Diş çürüğü,dünyada yaygın görülen ağız hastalıklarından biridir. Çürük oluşumu, ilerlemesi ve sonuçları hayat standartlarını düşürür. Çürüklerin önlenmesinde klasik metodlar sıklıkla kullanılırken bunlara ek alternatif yollara da ihtiyaç vardır. Küçük yaştaki çocuklarda görülen erken çocukluk çağı çürükleri de çocuğun genel sağlığını olumsuz etkilemektedir. Beslenme ,estetik ,fonksiyonel birçok yönde olumsuz sonuç doğuran diş çürüklerinin önlenmesi hem hasta hem tedavisinde görev alan diş hekimleri için önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Bu önleme ve tedavi sürecinde alternatif yollar aranmaktadır. Ucuz,kolay ve uygulanabilir probiyotik-prebiyotikler bu konuda önemli gelişme olarak kabul edilmektedir. Çocuklar anne karnında yaşamlarının ilk yılından itibaren doğal ve takviyeyle probiyotiklerle karşılaşmaktadırlar. Probiyotiklerin seçimi,kullanımı ve uygun taşıyıcı belirlemek diş çürükleri üzerinde olumlu etkisi için önem taşımaktadır. Probiyotik-prebiyotiklerin gastrointestinal sistem üzerinde faydaları yıllarca bilinmektedir ek olarak obezite önleyici, glikoz metobalizma düzenleyici,alerji semptomların hafifletilmesinde ve kanserden koruma gibi sistemik faydaları bulunmaktadır. Ağız diş sağlığına faydalı etkileri ile ilgili de birçok çalışma bulunmaktadır. Periodantal sağlığın devamı, diş çürüklerini önleme, patolojik mikroorganizmaların sayısını azaltma, ağız kokusunu önleme, oral enfeksiyon ve hastalıkların tedavi seçeneklerinde kullanımı gibi birçok faydalı etkileri bulunmaktadır.Bu çalışmada ise probiyotik-prebiyotiklerin çocuk ağız diş sağlığına etkileri ile ilgili güncel literatür bilgileri derlenmiştir. Maliyeti uygulanabilirliği gibi birçok kullanım rahatlığı olan probiyotik-prebiyotikler ,bebeklikten ergenliğe çoğu dönemde karşılaşılmaktadır. Alternatif tedavi olarak ağız diş sağlığı için faydalı ajan olarak kabul edilen probiyotik-prebiyotikler için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: probiyotik,erken çocukluk çağı çürükleri,çocuk diş hekimliği,ağız hastalıkları

Abstract

Tooth decay is one of the most common oral diseases in the world. Decay formation, progression and consequences reduce living standards. While classical methods are frequently used in the prevention of decay, there is also a need for alternative methods. Early childhood caries seen in young children also negatively affect the general health of the child. Preventing tooth decay, which has negative consequences in many aspects such as nutrition, aesthetics and functionality, is an important issue for both patients and dentists who are involved in its

treatment. Alternative methods are being sought in this prevention and treatment process. Cheap, easy and applicable probiotics-prebiotics are considered as an important development in this regard. Children encounter natural and supplemented probiotics from the first year of their lives in the womb. The selection, use and determination of the appropriate carrier of probiotics are important for their positive effects on tooth decay. The benefits of probiotics-prebiotics on the gastrointestinal system have been known for years, in addition to systemic benefits such as preventing obesity, regulating glucose metabolism, alleviating allergy symptoms and protecting against cancer. There are also many studies on their beneficial effects on oral and dental health. They have many beneficial effects such as the maintenance of periodontal health, preventing dental caries, reducing the number of pathological microorganisms, preventing bad breath, and using them in the treatment options of oral infections and diseases. In this study, current literature information on the effects of probiotics-prebiotics on children's oral and dental health has been compiled. Probiotic-prebiotics, which have many advantages such as cost and applicability, are encountered in most periods from infancy to adolescence. More research is needed for probiotic-prebiotics, which are considered as beneficial agents for oral and dental health as an alternative treatment.

Keywords: probiotic, early childhood caries, pediatric dentistry, oral diseases

65 YEARS AND OLDER INDIVIDUALS SWALLOWING FUNCTIONS AND THE EFFECT OF AND VOICE QUALITY ON FRAILTY: A SCOPING REVIEW

65 YAŞ VE ÜZERİ BİREYLERDE YUTMA FONKSİYONLARI VE SES KALİTESİNİN KIRILGANLIK ÜZERİNE ETKİSİ: KAPSAMLI BİR İNCELEME

Büşra ÖZKARA[1], Huri Seval GÖNDEREN ÇAKMAK[2]

[1]Hemşire, Kastamonu Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sağlık ,
ORCİD: 0009-0005-9995-1432
[2]Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Eğitim, ORCİD: 0000-0003-2980-7804

Özet

Yaşlanma doğumdan başlayıp ölüme kadar geçen doğal bir süreci tanımlamaktadır. İnsanın dünyaya gelmesi ile birlikte aslında yaşlanma süreci de başlamış olur. Bundan dolayı da yaşlanma dinamik bir süreçtir ve geri dönüşü de yoktur. Kırılganlık, yaşlı bireylerde görülen geriatrik sendromlardan birisidir. Fizyolojik rezervlerin azalmasıyla birlikte ortaya çıkan stres durumlarında kırılganlık gelişebilmektedir. Özellikle yaşlı bireylerin yaşam kalitesini de önemli ölçüde etkilemektedir. Yaşlılık döneminde bireylerde birçok fiziksel değişim ortaya çıkmaktadır. Vücuttaki dokular, sistemler, organlar etkilenebilmektedir. Yutma fonksiyonları ve ses kalitesi de bu dönem de etkilenmektedir, işlevlerinde azalmalar görülebilmektedir. Bu çalışmanın amacı 65 yaş ve üzeri bireylerde yutma fonksiyonları ve ses kalitesinin kırılganlık üzerine etkisini değerlendiren çalışmaların derlenmesi ve öneminin vurgulanması amacı ile yapılmıştır. Kapsam incelemesi Joanna Briggs Enstitüsü metodolojisi kullanılarak yapılmıştır. Çalışma için CINAHL, Sco-pus, PubMed, ProQuest, Akademik Google kullanılarak gri literatür taraması yapılmıştır. Taramalarda "yaşlı" "kırılganlık" "yutma fonsiyonları" "ses kalitesi" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Tanımlar belirlenmiş ve haritalandırılmıştır. Yutma ile ilgili yapıların yaşlanma sürecine adaptasyonu ile ilişkilendirildiğinde, ara sıra öksürük, çiğneme güçlüğü ve boğaz temizleme gibi hafif semptomların, yaşlılar tarafından doğal yaşlanma sürecinin bir parçası olarak kabul edilen faktörler olduğu, bu nedenle yutma ile ilgili spesifik bir şikayet olmadığı sonucuna varılabilir. Sağlık hizmetlerinde yaşlıların sadece işlevselliğini değil, aynı zamanda yaşam kalitelerini de etkileyebilecek semptomatolojiyi belirlemek için önleme ve/veya sağlığı geliştirme stratejilerini izlemek ve yürütmek oldukça önemlidir. Ek olarak, multidisipliner ekibin bir parçası olan diğer sağlık profesyonellerinin eğitimini teşvik etmek ve farkındalıklarının sağlanması temel alınacak konulardan biridir. Gelecekte yaş, sigara ve alkol alışkanlıklarının yanı sıra ses yolunun duyusal belirti ve semptomlarını ve yutkunma ile ilgili yaşam kalitesini etkileyebilecek diğer faktörleri de inceleyen ve ortaya çıkaran çalışmaların olması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kırılganlık, Ses, Yaşlanma, Yaşlılık, Yutma

Abstract

Ageing defines a natural process starting from birth until death. The aging process actually starts with the birth of the human being to the world. Therefore, ageing is a dynamic process and irreversible. Frailty is one of the geriatric syndromes seen in elderly individuals. Frailty can

develop in stress situations that occur with the decrease in physiological reserves. It also significantly affects the quality of life of elderly individuals. Many physical changes occur in individuals in old age. Tissues, systems and organs in the body can be affected. Swallowing functions and voice quality are also affected in this period, and decreases in their functions can be seen. The aim of this study was to review the studies evaluating the effect of swallowing functions and voice quality on frailty in individuals aged 65 years and over and to emphasise their importance. The scoping review was conducted using the Joanna Briggs Institute methodology. A grey literature search was conducted using CINAHL, Sco-pus, PubMed, ProQuest, Academic Google. The keywords 'elderly' 'frailty' 'swallowing functions' 'voice quality' were used in the searches. Definitions were identified and mapped. In relation to the adaptation of swallowing-related structures to the ageing process, it can be concluded that mild symptoms such as occasional coughing, difficulty chewing and throat clearing are factors recognised by the elderly as part of the natural ageing process, so there is no specific complaint about swallowing. In health care, it is very important to monitor and carry out prevention and/or health promotion strategies to identify symptomatology that may affect not only the functionality but also the quality of life of the elderly. In addition, promoting the education of other health professionals who are part of the multidisciplinary team and ensuring their awareness is one of the main issues to be addressed. In the future, it is important to have studies that examine and reveal age, smoking and alcohol habits, as well as sensory signs and symptoms of the vocal tract and other factors that may affect swallowing-related quality of life.

Keywords: Frailty, Voice, Ageing, Old age, Swallowing

1.GİRİŞ

Tıbbi açıdan bakıldığında yaşlılık, yaşam seyrinde kayıpların ve gerilemelerin sıklıkla görüldüğü bir dönemdir. "Yaşlı yetişkinler" olarak tanımlanan nüfus grubu, diğer yaş gruplarına kıyasla daha fazla sağlık riski taşıyan ve kendine özgü sorunları olan özel bir kesimi oluşturmaktadır. Ses kısıklığının birincil nedeni ses tellerinin düzensiz titreşimidir. Bu düzensizlik, ses teli titreşiminde rol oynayan thyroarytenoid, arytaenoid ve lateral cricoarytenoid kasların yetersiz çalışmasına bağlanabilir. Bu kaslar ses tellerinin kapanmasına yardımcı olur, ses üretimine katkıda bulunur ve aspirasyonu önler. Bu nedenle, bozulmuş kas fonksiyonu hem ses kısıklığına hem de ses yutmada zorluğa neden olabilir (Reiter et al, 2015). Yaşlanmayla birlikte meydana gelen anatomik ve fizyolojik değişiklikler sesin akustik, algısal ve aerodinamik parametrelerini etkiler. Solunum desteğindeki azalma, solunum sistemi ve oral motor yapıdaki yaşa bağlı değişiklikler, sekresyonun azalması, kas kütlesi kaybı ve kas atrofisinden kaynaklanır. Ayrıca, yaşlılık döneminde sosyal ve iş durumundaki değişiklikler, yaşanan kayıplar, algılanan fiziksel değişiklikler ve psikolojik koşullar da ses üzerinde olumlu veya olumsuz etkilere sahip olabilir (Şenkal, 2023).

60 yaş üstü bireylerde, ses üretiminden sorumlu laringeal kaslardaki atrofik değişiklikler, uzun vadede sesin zayıflamasına ve ses kalitesinde değişikliklere neden olabilir. Bu durum, pürüzlülük ve nefeslilik, perde değişiklikleri, ses yoğunluğunda azalma, titreme, konuşma hızında azalma ve ses yorgunluğu gibi semptomlarla kendini gösterebilir. Gürültülü ortamlarda sesin yansıtılamaması iletişim etkinliğini azaltabilir ve sosyal kaygıya yol açabilir. Bu durum yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilir ve psikolojik sorunlara neden olabilir. Bu nedenle presbifonisi olan hastalara uygun müdahaleler sağlanmalıdır (Tsai et al. 2024). Presbifoni, yaşlanma sürecinin neden olduğu bir ses rahatsızlığıdır ve yaşlıların %12-35'ini etkiler. 65 yaşından sonra yaşlanma larinkste yapısal, işlevsel ve fizyolojik değişikliklere yol açar. Presbifoninin temel semptomları arasında ses kısıklığı, zayıf ve alçak bir ses, tiz sesler üretmede sorun, şarkı söylemede zorluk, nefes darlığı ve ses gerginliği yer alır (Gama et al, 2009).

Yaşlanan presbilarinksteki yapısal ve işlevsel değişiklikler arasında hyalin kıkırdak kalsifikasyonu, glandüler sekresyonda azalma, nöromotor iletimde azalma, tiroaritenoid kasta (vokal kas) atrofi, vokal kıvrım epitelinde incelme, ekstraselüler fibröz matrikste artış (daha fazla kolajen lif ve daha az elastik lif ile) ve hyaluronik asit seviyelerinde azalma yer alır. Ek olarak, yaşlanma akciğer kapasitesinin azalmasına ve diş kaybı, daha yavaş konuşma hızı ve tükürük üretiminin azalması nedeniyle daha az hassas artikülasyona yol açabilir. Bu değişiklikler dolaylı olarak ses çıkışını ve konuşma kalitesini etkileyebilir(Peres et al, 2024).

Disfaji, çiğneme organlarının (çene, dudaklar, dil, yumuşak damak ve boğaz) yapılarında veya işlevlerinde meydana gelen hasarın neden olduğu gıda hareketindeki aksaklıklarla karakterize bir durumdur. Bu hasar aspirasyon pnömonisi, yetersiz beslenme ve ciddi vakalarda boğulma gibi ciddi komplikasyonlara neden olabilir (Robbins et al, 1992).

Presbifaji, sağlıklı yaşlı yetişkinlerde gözlenen yutma sürecindeki yaygın değişiklikleri ifade eder. Bu değişiklikler vücudun doğal fonksiyonel rezervini (fizyolojik stresi yönetme kapasitesi) kısmen azaltarak yaşlıların disfajiye yatkınlığını artırabilir. Yaşlı bireyler, özellikle akut hastalıklar ve ilaçlar gibi ek stres faktörleriyle karşı karşıya kaldıklarında presbifajiye daha yatkındırlar (Ney et al, 2009).

Çalışmalar, yutma bozukluklarının yaşlılarda daha yaygın olduğunu ve yutma güçlüklerinin geriatrik popülasyonda yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Yaşlı bireyler disfaji ve yaşlanmaya bağlı diğer hastalıklar açısından yüksek risk altındadır. Yutma işlevinde yaşa bağlı bozuklukların erken tespiti ve desteklenmesi, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak için önemlidir. Demir ve arkadaşları, 65 yaş ve üzeri bireylerde ek bir bozukluk gelişmeden disfaji riskinin yaşla birlikte arttığını bulmuştur (Demir et al, 2023).

2.YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı 65 yaş ve üzeri bireylerde yutma fonksiyonları ve ses kalitesinin kırılganlık üzerine etkisini değerlendiren çalışmaların derlenmesi ve öneminin vurgulanması amacı ile yapılmıştır.

2.1.Protokol

Kapsam incelemesi Joanna Briggs Enstitüsü metodolojisi kullanılarak yapılmıştır. Çalışma için CINAHL, Sco-pus, PubMed, ProQuest, Akademik Google kullanılarak gri literatür taraması yapılmıştır. Taramalarda “yaşlı” “kırılganlık” “yutma fonsiyonları” “ses kalitesi” (“old age” ‘fragility’ ‘swallowing functions’ ”sound quality”) anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Taramalar Türkçe ve İngilizce olarak 2000-2024 tarihleri arasında yapılmıştır.

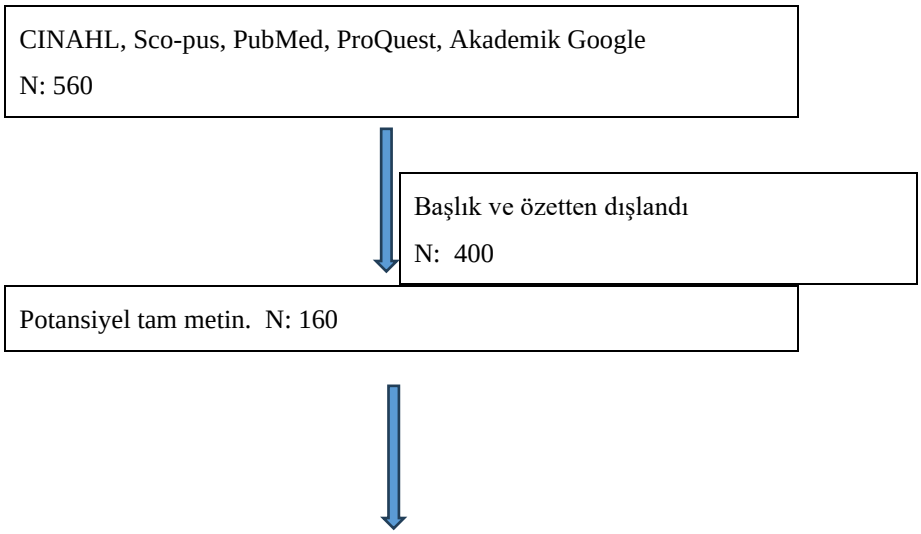

Tam metin halinden dışlandı N: 153

N: 7

3.BULGULAR

Tablo 1

Tarih	Başlık	Sonuç
Boynukara M (2024)	Yaşlılarda ses ile ilişkili yaşam kalitesinin ve sesi etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi	Yaşlıların %23,3'ünde günlük hayatında ses kısıklığı şikâyeti var. Yaş ile beraber yaşlının ses kalitesi ve ses kalitesi ilişkili yaşam kalitesi düşmektedir.
Samlan et al(2020)	Yaşlılarda Kırılganlık Sendromu, Kognisyon ve Disfoni	Sesle ilgili handikap ve bilişsel durum sağlam ve kırılgan yaşlı yetişkinler arasında farklılık gösterirken, ses işlevi ölçümleri farklılık göstermemiştir. VHI-10 ile en çok ilişkili olan kırılganlık bileşenleri yavaşlık, halsizlik veya hareketsizlikten ziyade yorgunluk ve kilo kaybıdır. Bu bulgulara dayanarak, yaşlı yetişkinler için tam bir ses değerlendirmesinin bir parçası olarak fiziksel kırılganlık ve bilişselliğin rutin olarak taranması önerilmektedir.
Santiago et al (2016)	Dil ve konuşma terapisi perspektifinden yaşlı sağlığının karakterizasyonu	Santiago ve arkadaşlarının (2016) yutma sorunları yaşamalarına rağmen 65 yaş ve üzeri yaşlıların hastanelerde tedavi arayışına girmediklerini belirten bulgularıyla da desteklenmektedir.
Oğuz& Özzade (2021)	Üç farklı perspektiften 65 yaş üzeri bireylerin konuşma, dil, ses ve yutma problemleri: Yaşlı bireyler, bakım verenler ve doktorlar	Katılımcıların yarısından fazlası %64 oranında iletişim kurmak için kısa, basit cümleler kullandıklarını söylemiştir. Yaşları 65 ve üzeri olan katılımcıların yarısı (%56) önceki sesleri ile şimdiki sesleri arasındaki farkı söyleyemediklerini belirtmiştir. Seslerinin değiştiğini söyleyenler (%44) yeni seslerinin öncekinden daha düşük perdeli olduğuna inanmaktadır.
Molfenter et al (2018)	Sağlıklı Yaşlanan Yetişkinlerin Yutma Profili: Noninvaziv Yutma Testlerinin Güvenlik ve Verimlilik Açısından Videofloroskopik Ölçümlerle Karşılaştırılması	Daha büyük faringeal hacimlerin (akustik faringometri kullanılarak ölçülen) daha kötü yutma verimliliği ile ilişkili olduğu fikrini desteklemektedir; bu bulgu, sağlıklı yaşlanmada faringeal kas sisteminin atrofisine bağlanmaktadır.

Estácio et al 2024	Yaşlılarda yutma performansı ve sosyodemografik, bilişsel ve dil faktörleri	Bu çalışmada yutma, dil ve biliş bulguları ilişkilendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmemiştir. Yutma şikayeti olan yaşlıların aynı zamanda yapılan testlerde bilişsel ve dil değişikliklerini düşündüren sonuçlar gösterdiği, ancak şikayeti veya yutma değişikliği olmayan yaşlılarla ilişkili olarak istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.
Turley & Cohen (2009).	Yaşlılarda ses ve yutma sorunlarının etkisi	Yaşlıların Sadece yüzde 22,4 ve yüzde 20,6'sı sırasıyla disfoni ve disfaji için tedavi arayışına girmiştir. Tedavi seçeneklerinden haberdar olmamak ve ses ve yutma sorununu yaşlanmanın normal bir parçası olarak görmek, tedavi aramamanın en yaygın nedenleriydi.

4.TARTIŞMA

Yaşlanan nüfus nedeniyle, tıbbi sorunların yaşlıları nasıl etkilediğini araştırmak giderek daha önemli hale gelmiştir. Yaşlıların disfoni ve disfajiyi nasıl deneyimlediğini anlamak, yeterli tedaviyi sağlamak için çok önemlidir. Ses ve yutma sorunları, bağımsız yaşayan yaşlılar arasında sık görülen şikayetlerdir. Roy ve arkadaşları yaşam boyu disfaji prevalansını %38, güncel disfaji prevalansını ise %33 olarak bildirmiştir (Roy, 2007).

Disfoni ve disfaji, bağımsız yaşayan yaşlılar arasında yaygındır. Bu semptomlar önemli tıbbi durumların belirtileri olabilir ve yaşam kalitesi üzerinde zararlı bir etkiye sahip olabilir. Ne yazık ki, çeşitli engeller hastaların değerlendirme ve tedavi arayışına girmesini engelleyebilir. Gelecekteki çalışma alanları, bu popülasyonu ve onlara bakım veren sağlık hizmeti sağlayıcılarını disfaji ve disfoniye neden olan hastalıkların belirtileri, semptomları ve tedavileri konusunda eğiten sosyal yardım programlarının geliştirilmesi ve etkinliğinin değerlendirilmesini içermelidir. Tıbbi müdahaleye ihtiyaç duyanların belirlenmesi için disfoni ve disfaji taramasına yönelik geliştirilmiş yöntemlere ihtiyaç vardır.

Çalışmalarda yutma ve ses değerlendirilmiş olmasının yanı sıra yutma ve ses kalitesinin kırılganlık üzerine etkisini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

5.KAYNAKLAR

Boynukara, M. (2024). Yaşlılarda ses ile ilişkili yaşam kalitesinin ve sesi etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi / Evaluation of voice-related quality of life and factorsaffecting voice in the elderly. (Yüksek Lisans Tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / İç Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı.

Demir, A. İ., Köksal, M., & Yılmaz, A. (2023). 65 Yaş ve Üzeri Bireylerde Disfaji Risk Değerlendirme Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, Geçerlik ve Güvenirliği. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 288-308. https://doi.org/10.58563/dkyad-2023.63.3

Estácio, J. C., Cera, M. L., & Mangilli, L. D. (2024, May). Swallowing performance of elderly people and sociodemographic, cognitive and language factors. *In CoDAS* (Vol. 36, p.

e20220319). *Sociedade Brasileira de Fonoaudiologia*.

Gama, A. C. C., Alves, C. F. T., Cerceau, J. D. S. B., & Teixeira, L. C. (2009). Correlation between acoustic-perceptual data and voice-related quality of life in elderly women. *Pró-Fono Revista de Atualização Científica*, *21*, 125-130.

Molfenter, S. M., Brates, D., Herzberg, E., Noorani, M., & Lazarus, C. (2018). The Swallowing Profile of Healthy Aging Adults: Comparing Noninvasive Swallow Tests to Videofluoroscopic Measures of Safety and Efficiency. *Journal of speech, language, and hearing research : JSLHR*, *61*(7), 1603–1612. https://doi.org/10.1044/2018_JSLHR-S-17-0471

Ney, D. M., Weiss, J. M., Kind, A. J., & Robbins, J. (2009). Senescent swallowing: impact, strategies, and interventions. *Nutrition in clinical practice*, *24*(3), 395-413.

Oğuz, Ö., & Özzade, Ö. (2021). Speech, language, voice and swallowing problems of individuals who are over 65 from three different perspectives: 65+ individuals, caregivers and doctors. *Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 14(2), 51-58. doi:10.46414/yasad.847578

Peres, A. D. C. S., Pessim, A. B. B., Rodrigues, S. A., & Martins, R. H. G. (2024). Effect of aging on the vocal muscle. *Journal of Voice*, *38*(5), 1002-1007.

Reiter, R., Hoffmann, T. K., Pickhard, A., & Brosch, S. (2015). Hoarseness—causes and treatments. *Deutsches Ärzteblatt International*, 112(19), 329.

Robbins, J., Hamilton, J. W., Lof, G. L., & Kempster, G. B. (1992). Oropharyngeal swallowing in normal adults of different ages. *Gastroenterology*, *103*(3), 823-829.

Roy, N., Stemple, J., Merrill, R. M., & Thomas, L. (2007). Dysphagia in the elderly: preliminary evidence of prevalence, risk factors, and socioemotional effects. *Annals of Otology, Rhinology & Laryngology*, *116*(11), 858-865.

Samlan, R. A., Black, M. A., Abidov, M., Mohler, J., & Fain, M. (2020). Frailty syndrome, cognition, and dysphonia in the elderly. *Journal of Voice*, *34*(1), 160-e15.

Santiago, L. M., Graça, C. M. D. L., Rodrigues, M. C. D. O., & Santos, G. B. D. (2016). Characterization of the elderly health in a speech and language therapy perspective. *Revista CEFAC*, 18(5), 1088-1096.

Şenkal, Ö. A., & Çiyiltepe, M. M. (Eds.). (2023). *Tüm Yönleriyle Dil ve Konuşma Bozukluklarında Değerlendirme*. Akademisyen Kitabevi.

Tsai, M. J., Wang, C. T., Fu, S., & Lin, F. C. (2024). Effect of intensive water resistance phonation therapy for people with presbyphonia: a pilot study. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 26(5), 728-736.

Turley, R., & Cohen, S. (2009). Impact of voice and swallowing problems in the elderly. *Otolaryngology—Head and Neck Surgery*, *140*(1), 33-36.

OBESITY AND RISK FACTORS
OBEZİTE VE RİSK FAKTÖRLERİ

Tuba Merve PETEK[1], Fatma ÖZYALIN[2], Zeynep EKER KURT[3]

[1] (Diyetisyen, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Biyokimya Anabilimdalı, ORCID: 0009-0009-1888-9032)[1]

[2] (Dr.Öğr.Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Biyokimya Anabilimdalı, ORCID:0000-0001-6486-6389)[2]

[3](Arş.Gör.Dr, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Biyokimya Anabilimdalı, ORCID: 0000-0002-2481-6616)[3]

Özet

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) obeziteyi "Sağlığa zarar verebilecek yağ dokuda anormal veya aşırı yağ birikimi" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımı yaparken de vücut kitle indeksini (VKİ) kullanmaktadır. VKİ, bireyin vücut ağırlığının (kg), boy uzunluğunun (m cinsinden) karesine bölünmesiyle elde edilen bir değerdir. WHO'ya göre VKİ değeri 30 kg/m² ve üzeri ölçüm değerleri obez olarak kabul edilmektedir. Obezite artık Türkiye'de ve dünyada gittikçe artmaya devam eden bir hastalık olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2021 yılında yayınlamış olduğu verilere göre; Obezite Dünya'da 1975 yılından itibaren üç kat artmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2022 yılında vücut kitle indeksini baz alarak yaptığı araştırmada ise 15 yaş ve üzeri kişilerde obezite oranı %20,2 olarak rapor edilmiştir. Ortalama vücut ağırlığına sahip olan genç ve yetişkin erkeklerde vücut yağ oranı %15-20 iken genç ve yetişkin kadınlarda bu oran %25-30'dur. Vücut yağ oranının bu değerlerin üzerine çıkması ile obezite varlığı kabul edilmektedir. Vücut yağının saptanmasında genellikle bel/kalça oranı ve bel çevresi ölçümü yapılmaktadır. Bel/kalça oranında üst sınır erkeklerde 1.0 iken kadınlarda bu oran 0.8 olarak kabul edilmektedir. Bel çevresi ölçümü için sınır erkek bireylerde 94 cm iken kadın bireylerde ise 80 cm olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre obezite, alınan enerjinin tüketilen enerjiden fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Vücuda alınan enerji; bazal metabolizma hızı, fiziksel aktivite durumu ve termogenezin toplamı ile belirlenmektedir. Bu enerji mekanizmasında, bazı faktörler etkileşime girerek obezitenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Obeziteye neden olan etyolojik faktörler; genetik kökenli faktörler, beslenme ile ilişkili faktörler, çevresel-sosyal faktörler, psikolojik faktörler, nöroendokrin faktörler, ilaçlar ve sedanter yaşam olarak bilinmektedir. Obezite; immün sistem disfonksiyonu, polikistik over sendromu, cerrahi komplikasyonlar, cilt hastalıkları, psiko-sosyal komplikasyonlar, kardiyovasküler sistem hastalıklar, solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, malign hastalıklar, obezitenin mekanik komplikasyonları, metabolik hastalıklar, endokrin hastalıklar, pulmoner hastalıklar, romatolojik hastalıklar, gastrointestinal hastalıklar, üriner sistem hastalıkları gibi birçok hastalığa öncül olmaktadır. Bu nedenle son yıllarda obezite ile mücadeleye dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Obezite tedavisi uzun sürelidir ve multidisipliner bir tedavi protokolü gerektirir. Obezite; tıbbi beslenme (diyet) tedavisi, egzersiz tedavisi, davranış değişikliği tedavisi, medikal tedavi, akupunktur tedavisi ve cerrahi tedavi gibi çeşitli yöntemlerle tedavi edilebilmektedir.

Anahtar kelimeler: Obezite, obezite risk fakötürü, obezite tedavisi

ABSTRACT

The World Health Organization (WHO) defines obesity as "abnormal or excessive fat accumulation in adipose tissue that may be detrimental to health." It uses the body mass index (BMI) when making this definition. BMI is a value obtained by dividing an individual's body weight (kg) by the square of their height (in m). According to WHO, a BMI value of 30 kg/m² and above is considered obese. Obesity is now considered a disease that continues to increase in Turkey and the world. According to the data published by the World Health Organization in 2021; Obesity has increased threefold in the world since 1975. In the research conducted by the Turkish Statistical Institute in 2022 based on body mass index, the obesity rate in people aged 15 and over was reported as 20.2%. In young and adult men with average body weight, the body fat ratio is 15-20%, while in young and adult women, this ratio is 25-30%. When the body fat ratio exceeds these values, obesity is accepted. In determining body fat, waist/hip ratio and waist circumference are usually measured. While the upper limit for waist/hip ratio is 1.0 for men, this ratio is accepted as 0.8 for women. The limit for waist circumference measurement is accepted as 94 cm for men and 80 cm for women. According to the World Health Organization, obesity is caused by the energy intake being greater than the energy consumed. The energy taken into the body is determined by the sum of basal metabolic rate, physical activity status and thermogenesis. In this energy mechanism, some factors interact and cause obesity to occur. Etiological factors causing obesity are known as genetic factors, nutrition-related factors, environmental-social factors, psychological factors, neuroendocrine factors, medications and sedentary lifestyle. Obesity is a precursor to many diseases such as immune system dysfunction, polycystic ovary syndrome, surgical complications, skin diseases, psycho-social complications, cardiovascular system diseases, respiratory system diseases, digestive system diseases, malignant diseases, mechanical complications of obesity, metabolic diseases, endocrine diseases, pulmonary diseases, rheumatological diseases, gastrointestinal diseases, urinary system diseases. For this reason, in recent years, attention has been drawn to the fight against obesity. Obesity treatment is long-term and requires a multidisciplinary treatment protocol. Obesity can be treated with various methods such as medical nutrition (diet) therapy, exercise therapy, behavioral change therapy, medical therapy, acupuncture therapy and surgical treatment.

Keywords: Obesity, obesity risk factor, obesity treatment

THE EFFECT OF INTERACTIVE VIDEO EDUCATION ON THE FOOT HEALTH KNOWLEDGE LEVEL OF NURSING STUDENTS: A RANDOMIZED CONTROLLED TRIAL

ETKİLEŞİMLİ VİDEO EĞİTİMİNİN HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN AYAK SAĞLIĞI BİLGİ DÜZEYİNE ETKİSİ: RANDOMİZE KONTROLLÜ BİR ÇALIŞMA

Miray İNAL[1], Şeyda CAN[2], Duygu KAVALA[3]

[1]Öğrenci, Yalova Üniversitesi, Hemşirelik,https://orcid.org/0009-0009-3680-475X

[2]Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Hemşirelik,https://orcid.org/0000-0001-9733-133X

[3]Öğrenci, Yalova Üniversitesi, Hemşirelik,https://orcid.org/0009-0003-9082-6649

Özet

Ayak sağlığı sorunları, yaşam kalitesini ve iş gücü verimini etkileyen önemli bir problemdir. Özellikle uzun süre ayakta durmayı gerektiren hemşirelik gibi mesleklerde ise bu sorunun görülme sıklığı oldukça yüksektir. Ancak ülkemizde ayak sağlığı ve uygulamaları ile ilgili yürütülmüş akademik çalışmalar sınırlı kalmakla birlikte ayak sağlığı ile ilgili çalışmalarda etkileşimli videonun kullanıldığı bir çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı, ayak sağlığı hakkında etkileşimli video ya da broşür kullanımının hemşirelik öğrencilerinin ayak sağlıkları ile ilgili bilgi düzeyleri üzerine etkisini incelemektir. Araştırma, ön test–son test desenli, randomize kontrollü, yarı-deneysel tipte bir araştırma olarak gerçekleştirildi. Araştırmanın evreni; Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin 2024-2025 eğitim öğretim yılı Hemşirelik Bölümü dördüncü sınıf (n=61) öğrencileri, örneklemi ise araştırmaya dahil edilme özelliklerini taşıyan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan toplam 49 (Müdahale n=24, Kontrol n=25) öğrenciden oluştu. Araştırmada, "Öğrenci Bilgi Formu" ve "Kendi Kendine Ayak Sağlığını Değerlendirme Aracı (KKASDA)" aracı kullanıldı. Çalışmada kontrol grubuna ayak sağılığı ile ilgili bir broşür verilirken müdahale grubuna etkileşimli video izletildi. Ön test verileri toplandıktan sonra katılımcılara eğitim uygulandı ve eğitimden 1 (bir) ay sonra ise son test verileri toplandı. Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edildi. Araştırmada katılımcıların ayak sağlığı ile ilgili yaptıkları uygulamalar incelendiğinde, kontrol grubu katılımcıların %80'inin yumuşak pamuklu çoraplar giydiği, %88'inin ayak şekline uygun rahat ayakkabılar giydiği, %96'sının ayak hijyenine dikkat ettiği, %64'ünün ayaklarını nemlendirdiği, %28'inin ayak egzersizi/leri yaptığı, %48'inin düzenli olarak ayaklarını kontrol ettiği; müdahale grubu katılımcıların %83,3'ünün yumuşak pamuklu çoraplar giydiği, %66,7'sinin ayak şekline uygun rahat ayakkabılar giydiği, %83,3'ünün ayak hijyenime dikkat ettiği, %54,2'sinin ayaklarını nemlendirdiği, %29,2'sinin ayak egzersizi/leri yaptığı, %20,8'inin düzenli olarak ayaklarını kontrol ettiği olduğu belirlendi. Katılımcıların ayak sağlığı ile ilgili verilen eğitimden memnuniyet düzeyi dağılımları incelendiğinde, kontrol grubu katılımcıların memnuniyet düzeyleri ortalama 6,80±2,68 iken müdahale grubu katılımcıların ortalama 7,13±2,05 olduğu belirlendi. Kontrol ve müdahale grubu katılımcıların Cilt Sağlığı, Tırnak Sağlığı, Ayak Yapısı ve Ayak Ağrısı ön test ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görüldü ($p>0,05$). Sonuç olarak müdahale grubu öğrencilerinin eğitimden memnuniyet düzeyinin yüksek olduğu belirlendi. Araştırmadan elde edilen sonuçların hemşirelik öğrencilerine hem öğrencilik hem de mesleki hayatlarında ayak sağlıkları konusunda

farkındalık kazandırılarak yaşam kaliteleri ve iş güçleri üzerine önemli katkıları olacağı öngörülmektedir. Bu çalışma TÜBİTAK 2209-A- Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ayak sağlığı, hemşire, öğrenci, etkileşimli video

Abstract

Foot health problems are an important problem that affects the quality of life and work efficiency. The frequency of this problem is quite high, especially in professions such as nursing, which require standing for long periods of time. However, while academic studies on foot health and its applications are limited in our country, no study has been found using interactive videos in studies on foot health. The aim of this study is to examine the effect of using interactive videos or brochures about foot health on the knowledge levels of nursing students about foot health. The research was conducted as a pre-test-post-test patterned, randomized controlled, quasi-experimental study. The universe of the research was the fourth-year students (n=61) of the Nursing Department of a state university in Türkiye in the 2024-2025 academic year, and the sample consisted of a total of 49 students (Intervention n=24, Control n=25) who met the criteria for inclusion in the study and volunteered to participate in the study. The “Student Information Form” and the “Self-administered Foot Health Assessment Instrument(S-FHAI)” were used in the research. In the study, the control group was given a brochure on foot health while the intervention group watched an interactive video. After the pre-test data was collected, the participants were given training and 1 (one) month after the training, post-test data were collected. The data obtained in the study were analyzed using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 program. When the practices of the participants regarding foot health in the study were examined, it was seen that 80% of the control group participants wore soft cotton socks, 88% wore comfortable shoes appropriate to their foot shape, 96% paid attention to foot hygiene, 64% moisturized their feet, 28% did foot exercise/s, and 48% checked their feet regularly; It was determined that 83.3% of the intervention group participants wore soft cotton socks, 66.7% wore comfortable shoes suitable for their foot shape, 83.3% paid attention to foot hygiene, 54.2% moisturized their feet, 29.2% did foot exercise/s, and 20.8% checked their feet regularly. When the distribution of participants' satisfaction levels regarding the training given on foot health was examined, it was determined that the average satisfaction level of the control group participants was 6.80±2.68, while the average satisfaction level of the intervention group participants was 7.13±2.05. It was observed that there was no statistically significant difference between the pre-test and post-test scores of the control and intervention group participants regarding Skin Health, Nail Health, Foot Structure and Foot Pain ($p>0.05$). As a result, it was determined that the intervention group students' satisfaction level with the training was high. It is anticipated that the results obtained from the research will make significant contributions to the quality of life and workforce of nursing students by raising awareness about foot health in both their student and professional lives. This study was supported by TÜBİTAK 2209-A - Research Project Support Program for Undergraduate Students.

Keywords: Foot health, nurse, student, interactive video

THE EFFECT OF INTERACTIVE VIDEO EDUCATION ON NURSING STUDENTS' KNOWLEDGE LEVELS REGARDING NUTRITION THROUGH NASOGASTRIC TUBE: A RANDOMIZED CONTROLLED TRIAL

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN NAZOGASTRİK SONDA YOLUYLA BESLENMEYE İLİŞKİN BİLGİ DÜZEYLERİNE ETKİLEŞİMLİ VİDEO EĞİTİMİNİN ETKİSİ: RANDOMİZE KONTROLLÜ BİR ÇALIŞMA

Rukiye ŞEN[1], Şeyda CAN[2], İbrahim YİĞİT AKGÜL[3], Yusuf DİREK[4]

[1]Öğrenci, Yalova Üniversitesi, Hemşirelik,https://orcid.org 0009-0004-1712-7937

[2]Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Hemşirelik, https://orcid.org/0000-0001-9733-133X

[3]Öğrenci, Yalova Üniversitesi, Hemşirelik, https://orcid.org/0009-0000-1963-9654

[4]Öğrenci, Yalova Üniversitesi, Hemşirelik, https://orcid.org/0009-0004-0710-8521

Özet

Nazogastrik sonda uygulaması hemşirelik öğrencilerinin öğrenmesi gereken önemli uygulamalardan biridir. Hemşirenin görevleri arasında yer alan nazogastrik sonda takma işleminde uygun işlem basamaklarına dikkat edilmemesi durumunda enfeksiyon, diyare aspirasyon gibi komplikasyonlar gelişebilmektedir. Yapılan araştırmalar videolara eklenen etkileşim öğelerinin öğrenenlerin dikkatlerini anlatılan konu üzerine çekme ve böylelikle daha iyi öğrenmeyi sağlama açısından önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın amacı hemşirelik öğrencilerinde etkileşimli ve etkileşimsiz video eğitiminin nazogastrik sonda yoluyla beslenmeye ilişkin bilgi düzeylerine etkisinin incelemektir. Araştırma, ön test–son test desenli, randomize kontrollü, yarı-deneysel tipte bir araştırma olarak gerçekleştirildi. Araştırmanın evreni; Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin 2024-2025 eğitim öğretim yılı Hemşirelik Bölümü ikinci sınıf (n=92) öğrencileri; örneklemi ise araştırmaya dahil edilme özelliklerini taşıyan ve araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 60 (Müdahale n=30, Kontrol n=30) öğrenci oluştu. Örneklem grubundaki bireylerin kontrol ya da müdahale grubunda yer alma durumu, araştırmacılar tarafından randomizasyon ile belirlendi. Araştırmada, "Öğrenci Bilgi Formu" ve "Nazogastrik Sonda Yoluyla Beslenmeye İlişkin Bilgi Testi" kullanıldı. Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edildi. Araştırmada ilk aşamada nazogastrik sonda yoluyla beslenmeye ilişkin etkileşimli ve etkileşimsiz videolar oluşturuldu. Ön test sonrası deney grubuna etkileşimli video kontrol grubuna ise etkileşimsiz video izletildi. Videolardan 1 hafta sonra ise son test verileri toplandı. Katılımcıların video memnuniyet düzeyi dağılımları incelendiğinde, kontrol grubu katılımcıların ortalama 7,87±1,93 olduğu; müdahale grubu katılımcıların ortalama 8,97±1,32 olduğu saptandı. Müdahale grubunda yer alan katılımcıların memnuniyet düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlendi ($p<0,05$). Kontrol ve müdahale grubu katılımcıların "Nazogastrik Sonda Yoluyla Beslenmeye İlişkin Bilgi Testi" ön test ve son test puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görüldü ($p>0,05$). Elde edilen sonuçların diğer hemşirelik uygulamalarında da interaktif öğrenme yöntemlerinden olan etkileşimli videonun kullanılmasına ve ilgili alan yazınına katkı

sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma TÜBİTAK 2209-A- Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Etkileşimli video, hemşirelik, öğrenci, nazogastrik sonda

Abstract

Nasogastric tube application is one of the important applications that nursing students should learn. If the appropriate steps are not followed during the nasogastric tube insertion process, which is among the duties of the nurse, complications such as infection, diarrhea and aspiration may develop. Studies have shown that interactive elements added to videos are an important element in terms of drawing learners' attention to the topic explained and thus ensuring better learning. The aim of the study was to examine the effects of interactive and non-interactive video education on the knowledge levels of nursing students regarding nutrition through a nasogastric tube. The study was conducted as a pre-test-post-test patterned, randomized controlled, quasi-experimental study. The universe of the study was the second-year students (n=92) of the Nursing Department of a state university in Türkiye in the 2024-2025 academic year; and the sample consisted of a total of 60 students (Intervention n=30, Control n=30) who met the criteria for inclusion in the study and agreed to participate in the study. The status of the individuals in the sample group to be in the control or intervention group was determined by the researchers through randomization. In the study, “Student Information Form” and “Knowledge Test on Feeding via Nasogastric Tube” were used. The data obtained in the study were analyzed using SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 program. In the first stage of the study, interactive and non-interactive videos on feeding via nasogastric tube were created. After the pre-test, the experimental group watched an interactive video and the control group watched a non-interactive video. Post-test data were collected 1 week after the videos. When the distributions of the video satisfaction levels of the participants were examined, it was determined that the average of the control group participants was 7.87±1.93; and the average of the intervention group participants was 8.97±1.32. It was determined that the satisfaction levels of the participants in the intervention group were significantly higher ($p<0.05$). It was observed that there was no statistically significant difference between the pre-test and post-test scores of the “Knowledge Test on Nutrition via Nasogastric Tube” of the control and intervention group participants ($p>0.05$). It is thought that the results obtained will contribute to the use of interactive video, which is one of the interactive learning methods, in other nursing practices and to the relevant literature. This study was supported by TÜBİTAK 2209-A - Research Project Support Program for Undergraduate Students.

Keywords: Interactive video, nursing, student, nasogastric tube

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND RISK STRATIFICATION: A NEW HORIZON IN THE MANAGEMENT OF INTERNAL DISEASES

YAPAY ZEKA VE RİSK SINIFLANDIRMASI: İÇ HASTALIKLARIN YÖNETİMİNDE YENİ BİR UFUK

Ahmet CEVİZ[1]

[1] RN, Araştırma Görevlisi, İnönü Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği ABD, Malatya, Türkiye, 0009-0004-3536-2113.

Özet

Son yıllarda yapay zekanın sağlık sektöründe hızla artan entegrasyonu, iç hastalıklarının yönetiminde yeni bir çağ başlatmıştır. Yapay zeka, özellikle risk sınıflandırma süreçlerinde, hemşirelik ve diğer sağlık profesyonelleri için önemli bir araç haline gelmiştir. Risk sınıflandırması, hastaların komplikasyon riski açısından gruplandırılmasını sağlayarak kaynakların verimli kullanılmasını, öncelikli müdahalelerin belirlenmesini ve hasta sonuçlarının optimize edilmesini mümkün kılmaktadır. İç hastalıkları kapsamında olan diyabet, hipertansiyon, kardiyovasküler hastalıklar ve kanser gibi kronik rahatsızlıkların dinamik ve kompleks yapısı, geleneksel risk değerlendirme yöntemlerinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Geleneksel modeller genellikle klinik tecrübeye dayalı statik yaklaşımlarla sınırlıyken, yapay zeka algoritmaları büyük veri setlerini analiz ederek bireysel hasta risklerini daha doğru ve hızlı bir şekilde değerlendirebilmektedir. Hemşirelik perspektifinden bakıldığında hemşireler, hasta bakımının merkezinde yer alarak risk yönetimi süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Yapay zeka destekli araçlar, hemşirelerin klinik kararlarını güçlendirebilmekte ve hasta izleme, komplikasyon tahmini ve müdahale planlamasında etkinliklerini artırabilmektedir. Örneğin, yapay zekaya dayalı tahmin modelleri, acil servislerde yaşlı hastalar için komplikasyon risklerini erken evrede belirleyerek müdahale süreçlerini hızlandırmıştı. Bu, hem hastaların yaşam kalitesini artırmakta hem de sağlık hizmetlerinde zaman ve maliyet tasarrufu sağlamaktadır. Yapay zeka ayrıca hemşirelerin iş yükünü azaltırken hastaların bakım kalitesini artırmaktadır. Örneğin, doğal dil işleme teknikleri, klinik notları analiz ederek yüksek riskli hastaları daha hızlı belirleyebilmekte ve bu da hemşirelerin daha etkili müdahale yapmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak yapay zeka ile risk sınıflandırması, iç hastalıklarının yönetiminde hemşirelere yeni süreçlerde destek sağlama potansiyeli taşımaktadır. Gelecekte bu konuda yapılacak araştırmalar, yapay zekanın risk sınıflamasında kullanımının olumlu ve olumsuz taraflarını keşfetmemiz açısından kritik öneme sahiptir.

Anahtar kelimeler: Yapay zeka, risk sınıflandırması, hemşirelik, kronik hastalıklar, sağlık yönetimi

Abstract

In recent years, the rapidly increasing integration of artificial intelligence in the health sector has ushered in a new era in the management of internal diseases. Artificial intelligence has become an important tool for nursing and other healthcare professionals, especially in risk classification processes. Risk classification enables patients to be grouped in terms of complication risk, making it possible to use resources efficiently, determine priority interventions and optimise patient outcomes. The dynamic and complex nature of chronic

diseases such as diabetes, hypertension, cardiovascular diseases and cancer within the scope of internal medicine causes traditional risk assessment methods to be inadequate. While traditional models are often limited to static approaches based on clinical experience, artificial intelligence algorithms can assess individual patient risks more accurately and quickly by analysing large data sets. From a nursing perspective, nurses play a critical role in risk management processes by being at the centre of patient care. AI-supported tools can strengthen nurses' clinical judgement and increase their effectiveness in patient monitoring, complication prediction and intervention planning. For example, AI-based prediction models have accelerated intervention processes by identifying complication risks for elderly patients in emergency departments at an early stage. This both improves the quality of life of patients and saves time and cost in healthcare services. Artificial intelligence also improves the quality of care for patients while reducing the workload of nurses. For example, natural language processing techniques can identify high-risk patients faster by analysing clinical notes, enabling nurses to intervene more effectively. As a result, risk classification with artificial intelligence has the potential to support nurses in new processes in the management of internal diseases. Future research on this topic is critical for us to explore the positive and negative aspects of the use of artificial intelligence in risk classification.

Keywords: Artificial intelligence, risk stratification, nursing, chronic diseases, health management

INFECTION RISK MANAGEMENT WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INNOVATIVE STRATEGIES IN NURSING

YAPAY ZEKA İLE ENFEKSİYON RİSKİ YÖNETİMİ: HEMŞİRELİKTE YENİLİKÇİ STRATEJİLER

Ahmet CEVİZ[1]

[1] RN, Araştırma Görevlisi, İnönü Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği ABD, Malatya, Türkiye, 0009-0004-3536-2113.

Özet

Enfeksiyonlar, sağlık hizmetlerinin her düzeyinde hasta güvenliğini tehdit eden ve hemşirelik uygulamalarını doğrudan etkileyen kritik bir sorundur. Enfeksiyonların yalnızca hastaların yaşam kalitesini düşürmekle kalmayıp, aynı zamanda sağlık sistemleri üzerinde ciddi maliyet yükü oluşturduğu bilinmektedir. Hastane ilişkili enfeksiyonlar, hem akut bakım hastanelerinde hem de uzun dönem bakım tesislerinde yaygın olarak görülmekte olup, bu enfeksiyonların önlenmesi, hemşirelik mesleğinde temel bir hedef haline gelmiştir. Hemşireler, hastaların enfeksiyondan korunmasında ve mevcut enfeksiyonların yönetiminde ön cephede görev almaktadır. Bu süreçte hemşirelerin doğru risk değerlendirmesi yapabilmesi ve etkili önleyici stratejiler uygulayabilmesi, hasta sonuçlarının iyileştirilmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Enfeksiyonlar aynı zamanda hemşirelerin mesleki sağlığı için de ciddi bir tehdit oluşturmakta, bu nedenle hemşirelerin enfeksiyon risklerinden korunması sağlık politikalarının öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, yapay zeka teknolojileri, enfeksiyonların erken teşhis edilmesi, önlenmesi ve yönetiminde devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Yapay zekanın hemşirenin enfeksiyon riski yönetiminde sağladığı faydalar, hem hasta güvenliği hem de bakım kalitesi açısından oldukça çeşitlidir. Yapay zeka, risk değerlendirme algoritmalarıyla enfeksiyon olasılığını erken bir aşamada tahmin edebilmekte ve hemşirelerin daha hedefe yönelik bakım stratejileri geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Yapay zeka tabanlı araçlar ayrıca, sağlık tesislerinde enfeksiyon kontrolüne yönelik rutin işlemleri otomatikleştirerek hemşirelerin zamanını daha etkin kullanmasını sağlamaktadır. Örneğin, elektronik sağlık kayıtlarından alınan verilerle oluşturulan tahmin modelleri, enfeksiyon riskini yüksek olan hastaları belirleyerek hemşirelerin önceliklendirme yapmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, bu teknolojiler mikroorganizma türlerini hızlı bir şekilde analiz ederek uygun antibiyotik tedavisi seçimini hızlandırabilmekte ve bu da antibiyotik direncini azaltmaya katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak, yapay zekanın hemşirelikte enfeksiyon riski yönetimine entegrasyonu, hem hasta sonuçlarını iyileştirme hem de sağlık çalışanlarının iş yükünü azaltma potansiyeline sahiptir. Bu çalışma, yapay zekanın bu alandaki mevcut uygulamalarını ve gelecekteki fırsatlarını değerlendirmek üzere kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Enfeksiyon yönetimi, yapay zeka, hasta güvenliği, hemşirelik uygulamaları, enfeksiyon kontrolü

Abstract

Infections are a significant problem threatening patient safety and directly impacting nursing practices. They not only reduce patients' quality of life but also impose a heavy financial burden on health systems. Hospital-associated infections, prevalent in both acute care hospitals and

long-term care facilities, have made their prevention a fundamental goal in nursing. Nurses are at the forefront of protecting patients from infections and managing existing cases. Accurate risk assessment and effective preventive strategies implemented by nurses are essential for improving patient outcomes. Moreover, infections pose occupational health risks to nurses, making their protection a critical priority in health policies. Artificial intelligence (AI) technologies offer transformative potential in the early detection, prevention, and management of infections. AI can identify infection risks at an early stage using advanced assessment algorithms, helping nurses develop more precise and targeted care strategies. AI-based tools also enhance efficiency by automating routine infection control tasks in healthcare settings. For example, predictive models derived from electronic health records can identify high-risk patients, allowing nurses to prioritise care effectively. Additionally, these technologies can rapidly analyse microorganisms, enabling faster and more accurate selection of antibiotic treatments, which helps reduce antibiotic resistance. The integration of AI into nursing practices not only improves patient outcomes but also reduces healthcare professionals' workload, offering significant benefits in terms of both care quality and efficiency. This study provides a detailed analysis of current AI applications in infection risk management and examines future opportunities to enhance its role in healthcare.

Keywords: Infection management, artificial intelligence, patient safety, nursing practices, infection control

INVESTIGATION OF LUNG CANCER DETECTION ON RADIOLOGICAL IMAGES USING DEEP LEARNING TECHNIQUES

DERİN ÖĞRENME TEKNİKLERİ KULLANILARAK RADYOLOJİK GÖRÜNTÜLER ÜZERİNDEN AKCİĞER KANSERİ TESPİTİNİN İNCELENMESİ

Hüseyin Doğukan ÖZTÜRKAN[1], Hüseyin ŞİRİN[2],

[1]Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematiksel Fizik,

0009-0003-0226-0551

[2]Ege Üniversitesi Fen Fakültesi, Matematiksel Fizik,

000-0002-2514-3935

Özet

Dünya üzerinde sık karşılaşılan ve vaka başına ölüm oranı en yüksek kanser türlerinin başında akciğer kanseri gelmektedir. Hastalığın başlangıç aşamasındaki ön tanı ve erken teşhis ile birlikte hastalığın seyri ve ilerleyişi değiştirilebilme potansiyeli taşımaktadır. Bu çalışmada radyolojik X-ray görüntülerinin derin öğrenme teknikleriyle birlikte yorumlanarak olası akciğer kanseri belirtilerinin tespiti incelemektedir. Çalışma mevcutta açık kaynak olarak bulunan, ham ve yorumlanmış akciğer görüntülerinin veri setleriyle birlikte radyolojik X-ray görüntülerinin analizini hedef alıp maligniteyi işaret edebilme potansiyelindeki şüpheli nodül veya alanların tespiti amaçlamaktadır.

Mevcutta derin öğrenme teknikleri tıp haricinde çok yaygın olarak kullanılmakta ve yakın zamandaki gelişmelerle birlikte tıp alanındada önemi artmaktadır. Derin öğrenmenin temelini oluşturan algoritmalar, etiketlenmiş ve tanımlanmış veri setleri üzerinde yapay sinir ağlarıyla eğitilerek kullanım alanına özgü modeller oluşturulmaktadır. Bu modeller, görüntü işleme teknikleriyle radyolojik X-ray verilerindeki hastalık için anlamlı desenleri tespit ederek karar verme mekanizmalarına destek olma ve aynı zamanda gözden kaçan vakaları yakalama potansiyeline sahiptirler.

Bu inceleme sonucunda hastalığın erken teşhisine katkı sağlamak ve anormallik gösteren lezyonların iyi ya da kötü huylu olduğuna karar verilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu tarz yöntemlerle coğrafi olarak uzak bölgelerdeki hastalara erken tanı fırsatı sunma ve genel klinik karar alma süreçlerini hızlandırma imkanı bulundurmaktadır.

Bu çalışmayla birlikte akciğer kanseri ve benzer hastalıkların (Pnömoni) tanılarında erken müdahale ve sınıflandırılmasında ilerleme vaat etmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışma sonucunda elde edilen bulgular benzer hesaplamalarda diğer kanser türleri ve radyolojik görüntüleme uygulamalarınada katkı sağlayabilir.

Anahtar kelimeler: Akciğer Kanseri, Derin Öğrenme, Radyolojik Görüntü İşleme, Yapay Sinir Ağları, X-Ray

Abstract

Lung cancer is one of the most common cancer types in the world and has the highest mortality rate per case. Pre-diagnosis and early detection at the onset of the disease has the potential to change the course and progression of the disease. This study examines the detection of possible lung cancer symptoms by interpreting radiological X-ray images with deep learning techniques. The study targets the analysis of radiological X-ray images together with open-source, raw and interpreted lung image datasets and aims to detect suspicious nodules or areas that could potentially indicate malignancy.

Currently, deep learning techniques are widely used outside of medicine, and with recent developments, their importance in the medical field is increasing. Algorithms that form the basis of deep learning are trained with artificial neural networks on labeled and defined data sets to create domain-specific models. These models have the potential to support decision-making mechanisms by detecting meaningful patterns for disease in radiological X-ray data with image processing techniques and at the same time catching overlooked cases.

As a result of this examination, it is aimed to contribute to the early diagnosis of the disease and to decide whether the lesions showing abnormalities are benign or malignant. In addition, such methods have the opportunity to provide early diagnosis opportunities to patients in geographically remote areas and accelerate the overall clinical decision-making process.

With this study, it promises progress in early intervention and classification in the diagnosis of lung cancer and similar diseases (Pneumonia). In addition, the findings obtained as a result of the study may contribute to other cancer types and radiological imaging applications in similar calculations.

Keywords: Lung Cancer, Deep Learning, Radiological Image Analysis, Artificial Neural Networks, X-Ray

SUZUKI-MIYAURA CROSS-COUPLING REACTION FOR C-C, C-O BOND SYNTHESIS: DRUG-LIKE HALOGENATED NAPHTHALENE-2-YL-2-(BENZYLOXY)BENZOATE AND ITS BIOLOGICAL IMPORTANCE

Muhammad Fakhar U ZAMAN[1], Sidra RAZA[2], Iram KALSOOM[3], Muhammad Huzaifa ZAMAN[4], Malaika RAZA[5], Farah ZAMAN[6], Surayya BANO[7]

Organic Material Synthesis Lab, Department of Chemistry Government College University Faisalabad, 38000 Pakistan

Abstract

In recent years, a number of Organo-catalysts (coupling agent, DCC, EDC, etc.) and Pd, NiI_2 cross-coupling reactions have been developed for the formation of C-C, and C-O in various organic materials. These methodologies are versatile techniques in synthetic chemistry and have good tolerance against various functional groups which can interfere during chemical reactions. Our group has synthesized various bioactive molecules by using these techniques. These compounds show different biological activities like antibacterial, anti-inflammatory etc.

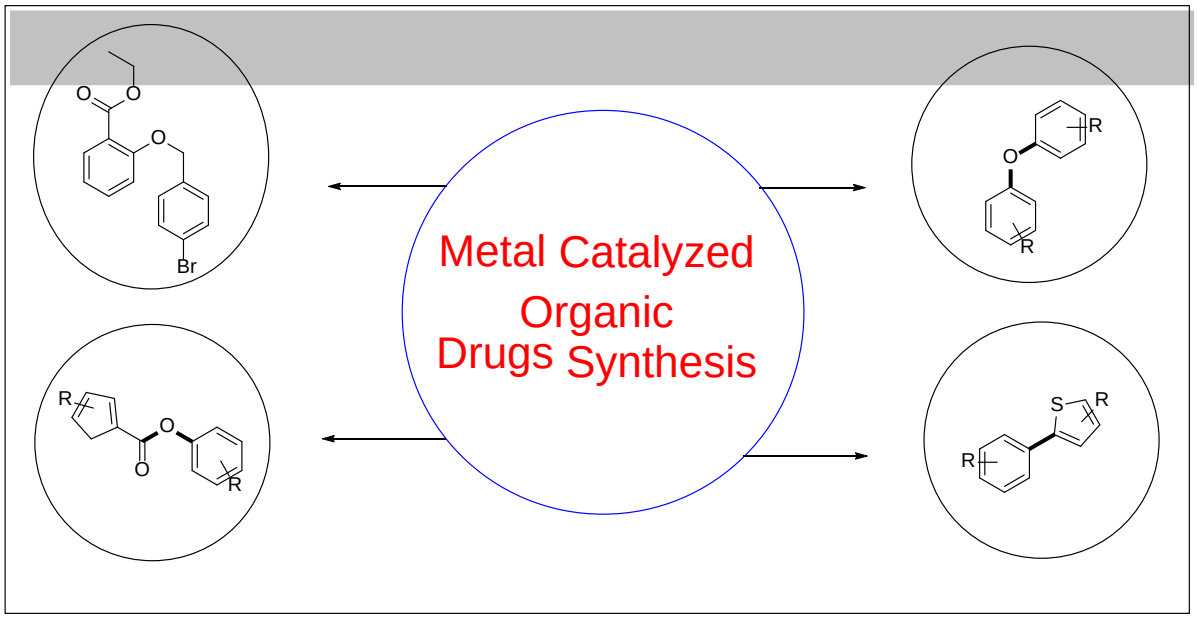

SYNTHESIS OF FUNCTIONALIZED BIOLOGICALLY ACTIVE HETEROCYCLES VIA ORGANO CATALYSIS REACTIONS

M. Fakhar U ZAMAN[1], Nasir RASOOL[2], Ayesha MALİK[3], Shehla KHALİD[4], Bisma ASHRAF[5]

Organic material synthesis Lab, Department of Chemistry Government College University Faisalabad, 38000 Pakistan

Abstract

In recent years, a number of Organo-catalysts (coupling agent, DCC, EDC, etc.) and Pd, Cu cross-coupling reactions have been developed for the formation of C-C, C-N, and C-O in various organic materials. These methodologies are versatile techniques in synthetic chemistry and have good tolerance against various functional groups which can interfere during chemical reactions. Our group has synthesized various bioactive molecules by using these techniques. These compounds show different biological activities like antibacterial, anti-inflammatory etc.

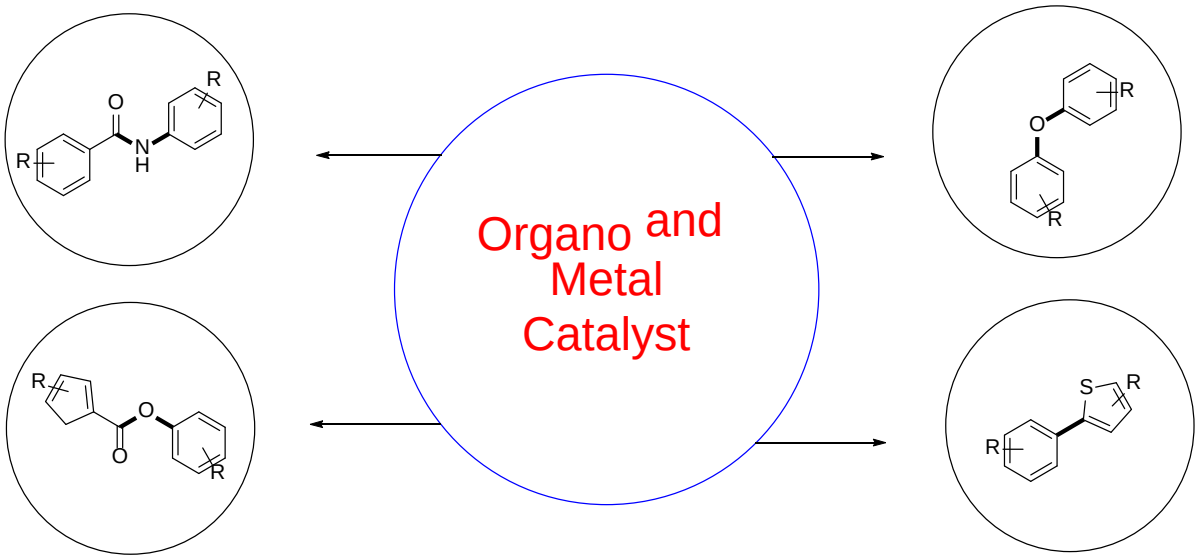

EVALUATION OF SUBSTRATE QUALITY AND HYDRAULIC FUNCTIONING IN VERTICAL FLOW CONSTRUCTED WETLANDS UNDER SEMI-ARID CONDITIONS

Maria BENBOUZID[1] and Souad El HAJJAJI[1]

[1]Laboratory of Spectroscopy, Molecular Modeling, Materials, Nanomaterials, Water, and Environment, (LS3MN2E-CERNE2D), Department of Chemistry, Faculty of Sciences, Mohammed V University, Av Ibn Battouta, B.P. 1014, Rabat 10000, Morocco.

Abstract

The treatment of domestic wastewater in semi-arid regions presents major challenges for sustainable water resource management. Vertical flow constructed wetlands (VFCWs) offer an ecological and cost-effective alternative, combining low maintenance costs with high treatment efficiency. This study evaluated the performance of four VFCW systems differentiated by vegetation type, with Zaër sand chosen as the main substrate due to its granulometric and physico-chemical properties. Over a one-year period, Zaër sand demonstrated a high capacity for phosphorus retention and organic matter mineralization, which was enhanced by microbial activity and the presence of calcium, iron, and aluminum, further boosting its adsorption potential. Vegetation, particularly *Phragmites australis* and *Arundo donax*, was essential for nutrient retention, system durability, and clogging reduction. In contrast, the unplanted system showed significant clogging during the winter months. Hydraulic performance was analyzed by measuring infiltration times and treated water flow rates. Initially, the unplanted system exhibited the fastest infiltration time, but the vegetated systems quickly surpassed it due to root development that improved substrate porosity. The polyculture system showed the shortest infiltration time (10 minutes) and the highest average flow rate (350 ml/min), followed by *Phragmites australis* (250 ml/min) and *Arundo donax* (220 ml/min). The unplanted system, with the lowest flow rate (20 ml/min), became fully clogged in winter. Seasonal variations also affected infiltration, with slower rates in winter due to increased substrate moisture and wastewater viscosity. However, no clogging was observed in the planted systems, where root and stem movement maintained aeration and substrate permeability. These results highlight the importance of substrate selection, vegetation, and seasonal management in optimizing hydraulic performance and the durability of VFCWs in semi-arid regions.

Keywords: constructed wetlands, wastewater treatment, phosphorus retention, substrate quality, nutrient adsorption.

MODERN AND ADVANCED INVESTIGATION OF FUNCTIONAL GRADIENT MATERIALS

MERDACI Slimane [1*], MERAZI Mohamed[2], HADJ MOSTEFA Adda [3], BOUCHAFA Ali [4]

[1]University of Sidi Bel-Abbes, Algeria, Structures and Materials,

ORCID: http://orcid.org/0000-0001-8221-3760

[2] École Nationale Polytechnique "Maurice Audin" of Oran, Algeria, Structures and Materials,

[3]University of Rélizane, Algeria, Structures and Materials,

[4]University of Sidi Bel-Abbes, Algeria, Structures and Materials,

Abstract

With the advancement of modern industries and processes, numerous structures are now required to function in thermal environments, leading to a new class of composite materials known as functional gradient materials (FGMs). Initially developed as thermal barrier materials for structural applications in aerospace and fusion reactors, FGMs have gained global recognition as vital composite materials. There is a wide range of applications for FGM and it is expected to increase as the cost of material processing and fabrication processes are reduced by improving these processes. In this study, an overview of resents a detailed examination of the development, features, and essential manufacturing processes of FGMs is presented, based on a review of existing literature.

Keywords: Functional Gradient Materials, Development, Fields of Application.

DIVERSITY AND DISTRIBUTION OF TOXIC CYANOBACTERIA IN LAKE OF BIRDS: IMPLICATIONS FOR ECOSYSTEM MANAGEMENT

Arif SALAH[*1], Allem MOHCENE[2], Linda SAILI[3], Gasmi INTISSAR[4], Ali Rachedi SOFIANE[5], Fatma zahra MELLOUK[6], Belbel FATMA[7], Afri AMIRA[8], Chouafa MOHAMED[9], Rahim OUAHAB[10],Trirat TABET[11], Daas HIBA[12], Djamai ZAHRA[13], Narsis SOUAD[14], Benabbas KHALED[15]

[1]Environmental Research Center, Alzon, BP.72 A, Menadia, Annaba, Algeria

Abstract – Microorganisms called cyanobacteria serve a vital function in aquatic environments. These organisms create organic substances through photosynthesis. They show remarkable variety in their appearance, dimensions, and survival strategies. While some exist as single cells, others cluster together or form thread-like structures. Several conditions promote cyanobacterial growth: warmth, sunlight, nutrient levels, and water contamination with farming chemicals and sewage-derived compounds like nitrates and phosphates. These organisms multiply rapidly during warm, sunny periods. Recognizing different types of cyanobacteria is essential for several purposes: safeguarding people and animals' wellbeing, protecting water ecosystems, and properly managing water supplies. This research investigated cyanobacteria genera in the Lake of Birds, a protected wetland area designated under the Ramsar Convention in 1999. This lake belongs to the El-Kala National Park wetland system in Algeria's eastern region. Water samples were collected during a significant algal bloom. By studying the physical structure and cellular features of these microorganisms, researchers identified ten distinct genera: Cylindrospermopsis, Planktothrix, Oscillatoria, Lyngbya, Pseudanabaena, Microcystis, Chroococcus, Gloeocapsa, Limnothrix, Aphanizomenon. Research findings revealed that thread-forming varieties were most common, and all identified genera are capable of producing toxins.

Key words: Lake of Birds, Cyanobacteria, Blooms, freshwater lake, filamentous forms.

AFFORDABLE BIOADSORBENTS TO ELIMINATE MEDICATIONS, COLORANTS, AND HEAVY METALS

Djellouli AMIR[1,3,4], Berredjem YAMINA[2], Hattab ZHOUR[2,] Guesmia HADJER[3], Mehenni MOKTHAR[3]

[1]Université mohammed chérif mesaadia de Souk-Ahras, Algeria

[2]Badji Mokhtar-Annaba University, Algeria.

[3]Center for Scientific and Technical Research on Arid regions CRSTRA, Biskra, 07000, Algeria

[4]Laboratory of Physics of Matter and Radiation (LPMR) ORCID :0000-0001-5092-2212

ABSTRACT

The objective of this study was focused on the synthesis and preparation of biomaterials of cationic and anionic type. These materials were used as adsorbents in waters polluted by different adsorbates likely to be present in the environment. The different materials will be characterized by different techniques (IRTF, DRX, MEB, BET and ATG/DTA). The studies of adsorption by these materials, will be carried out by controlling the various parameters such as: pH, mass, concentration and temperature.

Removal of effluents in aqueous media, especially the adsorption technique which seems to be well adapted to remove pollutants because of its proven efficiency and also for economic reasons, using low-cost adsorbents such as agricultural and industrial wastes.

Keywords: Characterization; Different materials; Water treatment; Bio adsorbents; adsorption

TOWARDS SUSTAINABLE FOOD SYSTEMS: THE INTERSECTION OF CROP PHYSIOLOGY, HUMAN NUTRITION, AND REGULATORY FRAMEWORKS IN ADDRESSING GLOBAL FOOD SECURITY

Olumayowa IYANDA[1], Iretiayo ADELAIYE[2] and Victory ADELAIYE[3]

[1]Department of Agricultural Sciences, Afe Babalola University, Ado-Ekiti, Nigeria, Crop Physiology, https://orcid.org/0000-0002-5340-9884

[2]Department of Human Nutrition and Dietetics, Afe Babalola University, Ado-Ekiti, Nigeria, Human Nutrition and Dietetics,

[3]College of Law, Afe Babalola University, Ado-Ekiti, Nigeria, Law,

Abstract

The agricultural sector in Sub-Saharan Africa faces significant challenges, including food insecurity, climate change, and inefficient resource utilization. Precision agriculture (PA) has emerged as a transformative approach to address these issues by enhancing crop productivity while minimizing environmental impacts. This review explores the application of advanced technologies, such as remote sensing, hyperspectral imaging, and climate-smart techniques, to improve nutrient use efficiency, pest management, and irrigation practices. By focusing on the physiological responses of crops to environmental stresses, this review aims to evaluate how precision agriculture can optimize crop growth, reduce resource wastage, and mitigate the adverse effects of climate variability. The integration of crop physiology with cutting-edge technology offers a comprehensive solution for sustainably increasing crop productivity. Additionally, the review assessed how precision farming can enhance soil health, improve water management, and reduce dependency on chemical inputs. By utilizing technology such as data analytics and real-time monitoring, PA enables farmers to make informed decisions, optimizing crop yields while reducing environmental degradation. The review emphasizes the role of precision agriculture in transforming the agricultural landscape of Sub-Saharan Africa, focusing on long-term sustainability and food security. The integration of modern technologies with traditional knowledge offers a promising pathway to address the region's agricultural challenges, providing a more resilient, productive, and environmentally responsible approach to farming. This review provides valuable insights into how precision agriculture can be a driving force for achieving sustainable agricultural practices in Sub-Saharan Africa.

Keywords: Precision Agriculture, Sustainable Farming, Crop Physiology

MALATYA'DA 19.YÜZYILDA BELLİ BAŞLI VAKIFLAR VE BUNLARIN YÖNETİMİNDE YAŞANAN SORUNLAR*

*** Mehmet TAŞ,**

Dr.Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü ,ORCİD: 0000-0003-1794-9629

Özet

Anadolu'nun en eski şehirlerinden birisi olan Malatya, şehirle aynı adı taşıyan ovanın güney kısmında deniz seviyesinden 910-950 m. yükseklikte yer alır. Bu şehir, Anadolu Selçuklu, Dulkadir ve Memluklü döneminden sonra Yavuz Sultan Selim (1512-1520) döneminde Osmanlı idaresi altına girdi. Osmanlı idaresine girdikten sonra Malatya bir sınır şehri olma özelliğini tamamen yitirdi ve sınırdan daha içeride kalan bir şehir haline geldi. Ticarî ve ziraî imkânlarına rağmen Ortaçağ'daki parlak günlerine kavuşamadı. Bununla birlikte zaman zaman bazı siyasî ve içtimaî hadiselere sahne oldu. 16. ve 18. yüzyıllar arasında Malatya ve civarında da eşkıyalık olayları vuku buldu.

Osmanlı Döneminde ise daha önceki dönemlerde kurulmuş olan vakıflara ilave olarak yeni birçok vakıf kuruldu. Bunların bir kısmı evlatlık vakıf vasfında iken bir kısmı hayrat vakfı niteliğindeydi. Ama bu vakıfların çoğunluğu ortaya çıkan belgeler ışığında evlatlık vakıf niteliğindeydi. Tevliyet görevi vakfedenin soyundan gelen insanlara geçmekteydi.Sayıları 200'e yaklaşan bu vakıfların yönetimden, görevlerin intikalinden ve gelirlerinin toplanmasında yaşanan usulsüzlüklerden kaynaklanan birçok sorunu vardı. Mesela, köylülerin güvenliğinde sorumlu olan subaşılar bu köylülerden usulsüz olarak koyun, kuzu, arpa ve saman gibi malzemeleri ya da ıstar akçesi gibi para toplamaya yöneldiği zaman bu durum genelde ahalinin köyden dışarı göç etmek zorunda kalmasına neden olarak vakıf köylerinin nüfusunu azalmasına yol açıyordu. Bir vakıf köyü olan Günce köyü ahalisi Mart 1767'de devlete hukuken ödemeleri gereken normal vergileri ödedikten sonra kendilerine karşı keyfi ve usulsüz olarak ileri sürülen bu talepleri dile getirerek subaşılarından şikayetçi olmuşlardı.

Anahtar Kelimeler: Malatya,Vakıflar, Mütevelli,19.yüzyıl.

Summary

Malatya, one of the oldest cities of Anatolia, is located at an altitude of 910-950 m. above sea level in the southern part of the plain bearing the same name as the city. After the Anatolian Seljuk, Dulkadir and Mamluk periods, the city came under Ottoman rule during the reign of Yavuz Sultan Selim (1512-1520). After the Ottoman rule, Malatya completely lost its characteristic of being a border city and became a city further inland from the border. Despite its commercial and agricultural opportunities, it could not regain the bright days of the Middle Ages. Nevertheless, it was the scene of some political and social events from time to time. Between the 16th and 18th centuries, banditry incidents occurred in and around Malatya.

During the Ottoman period, many new foundations were established in addition to the foundations established in previous periods. While some of these were filial foundations, others were charitable foundations. However, the majority of these foundations were filial foundations in the light of the documents that emerged. These foundations, which numbered nearly 200 in number, had many problems arising from the administration, the transfer of duties, and irregularities in the collection of revenues.

For example, when the subashas, who were responsible for the security of the villagers, would unlawfully collect goods such as sheep, lambs, barley and hay, or money such as istar aqee from the villagers, this would often lead to the population of the waqf villages dwindling, forcing the inhabitants to migrate out of the village. In March 1767, the inhabitants of Günce, a waqf village, filed a complaint against the subashi for these arbitrary and unlawful demands against them after paying the normal taxes they were legally required to pay to the state.

Keywords: Malatya, Foundations, Trustees, 19th century.

Giriş

Uzun bir tarihe geçmişe sahip olan Malatya şehri, tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Hitit, İran, Yunan, Roma gibi toplumlardan sonra Selçuklu, Dulkadir ve Memluk Türklerinin ardından Osmanlı Türkleri burada uygarlık kuran son toplum olmuştur. Bugünkü modern Malatya'nın temellerinin atıldığı dönem Osmanlı dönemi olmuştur. Malatya, Yavuz Sultan Selim (1512-1520) dönemine tesadüf eden1516 yılında Osmanlı idaresi altına girdi[1].

Osmanlı döneminde Malatya, genellikle 18.yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin doğudaki bazı siyasî-askerî teşebbüslerinde konak yeri olmuştur. Burada bulunan menziller şehrin hem ulaşım hem de askeri seferler açısından önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Önceki dönemlerden farklı olarak şehir artık bir sınır şehri olmaktan çıkmışsa da İran üzerine yapılan seferlerde ordunun nail ve iaşesi için önemini korumaya devam etmiştir. Ticarî ve askerî yollar üzerinde yer alan Malatya şehirde ve şehir dışındaki hanları, bahçeleri, önemli ziraî geliriyle bir ticaret merkezi durumundaydı. Bu özelliği, Osmanlı devrinde alınan vergilerden ve şehirdeki ticarî yapılardan da tespit edilebilmektedir. 1520'de şehirde geliri vakıflara ve emlâk sahiplerine verilen 228 adet dükkân bulunmaktaydı. 16. yüzyılın ilk yarısına ait diğer tahrirlerde belirtildiği üzere şehirde bir han, bir bedesten ve 200 civarında dükkân mevcut olduğu gibi ihtisap, damga vergisi, kapan vergisi, mahsûl-i han, bâc-ı siyah, mahsûl-i bezzâzistan ve yolvergileri gibi çeşitli türden vergiler vergi gelirleri içinde önemli bir yer tutmaktaydı[2].

Vergilerin tahsil edildiği tüccarların konakladığı han ve kervansaray gibi yapılar vakıflar tarafından kurulup işletildiği gibi birçok dükkânbelli başlı vakıflardan ücret karşılığı kiralanmış olan yapılardı. Dolayısıyla Türk-İslam geleneğinin en eski kurumlarından olan vakıf kurumu, gerek Osmanlı öncesi ve gerekse Osmanlı sonrası olsun Malatya topraklarına derinden kök salmış bir kurumdu. Esasen vakıf kelimesi köken olarak Arapça kökenli bir kelime olup, anlam olarak, "alıkoyma, durdurma, tutuklama, duruş, kımıldanmama, tamamen vermek, büsbütün vermek, bağışlamak" anlamlarına gelmektedir. Vakıf kelimesi kavramsal olarak değerlendirildiğinde ise bir mal veya mülkün satın alınamayacak şekilde belli bir hayır işine bağışlanması ve böylece özel mülkiyet hakkının başkalarına terk edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır Türk Dil Kurumunun çıkarmış olduğu BüyükSözlük'te vakıf terimi, "bir hizmetin

[1] Göknur Göğebakan, "Malatya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 27, Ankara 2003, s.471.
[2] Göknur Göğebakan, **agm. ,** s. 472.

gelecekte de yapılması için belli bir mülk veya paranın, bir kimse tarafından belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılması"olarak açıklanmaktadır[3].

Vakıfların kuruluşu süreci ve unsurları dikkate alındığında bir vakfın üç ana unsurun bir araya gelmesiyle oluştuğu görülür. Bunlardan birincisi vâkıf yani vakfeden iken diğeri mevkuf, yani vakfedilen şey ve sonuncusu ise vakfın menfaatlerinin tahsis edildiği kişilerdir. İslam hukukuna göre kurulacak bir vakfın oluşumunda bu üç ana unsur aynı anda bulunmak durumundadır. Söz konusu vakfın unsurları, işlevsel ve yapısal olarak birbirinden ayrılamayacak bir yapıdadır. Bunlardan birisinin eksikliği vakfın asli işlevini yerine getirememesi sonucunu doğurmaktadır. Vakfın unsurlarına bakıldığında ise onu oluşturan unsurlardan ikisinin insanla ilgili olduğu görülür ki bu durum vakıfların sosyal karakter taşıyan kurumlar olduğu anlamına gelir[4].

1.Malatya Sancağında Vakfın Kurulması

Klasik Osmanlı toplum düzeninde akıl baliğ olan reşit bulunan herkes kendi özgür iradesiyle vakıf kurmak için yeterli imkâna sahipse vakıf kurabiliyor ve elindeki mal varlığını vakfedebiliyordu. Usulen vakfın kurmak için vakıf kurmak isteyen kişi Malatya kadısına ya da naibine giderek burada kadı ve vakıf işlerine bakan memurun huzurunda, ne kadar malını vakfetmek için ayırdığını veyabunun neredeki vakıf eserinde çalışan kişiye tahsis edildiğinivebu malın kim eliyle her sene toplanacağını bildirdikten sonra, "hasıl olan gallesi cami-i şerif-i mezkurda müezzin olan zata verile…" şeklinde açık ve kesinbir irade belirtenbeyanıyla işlemini gerçekleştirirdi. Ardından elindeki nakit parayı kadı veya naibine veya 19. yüzyılda Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulduktan sonra ilgili vakıf memurunateslim ederdi[5]. Doğal olarak bu işlemi yapan kişinin akli melekelerinin yerinde olması ve reşit olması ve bu işlemin tanıklar huzurunda yapılması gerekiyordu.

Vakıf kurma usulünün önemli bir parçası vakfeden kişinin iradesinin kadı ve şahitler huzurunda vakfiye haline getirilerek kadı tarafından tastik ve tescil edilmesiydi. Vakfiye,bir vakfın kuruluş belgesidir, Malını veya parasını vakfeden kişinin kurduğu vakıfla ilgili ileri sürdüğü şartları içeren ve kadı tarafından onaylanıp düzenlenen hukukî belgeye vakfiye adı verilmektedir. Bir başka ifade ile vakfiye, vakıf işleminin senet ve delili, vakıf tüzel kişiliğinin herkesi bağlayan bir tür anayasasıdır. Vakfiyelerde, vakfedilen hayrât ve akarın vasıfları ve vakfedilme şartları, vakfın nasıl ve kimler tarafından yönetileceği, gelirlerinden kimlerin hangi şartlarda ve ne ölçüde yararlanacağı gibi vakfın işleyişine ilişkin konularla vakıfla ilgili diğer işlemlerin açıkça belirtildiği görülür. Dili, türü ve içeriği düzenlendiği zamana ve yere göre farklılık göstermekle birlikte vakfiyelerin unsur olarak genellikle mukaddime, asıl metin ve hâtime kısımlarından oluştuğu görülürdü. Vakfiyeler kadı tarafından tescil edilerek şer'î sicile geçirildikten sonra vakıf tüzel kişilik kazanır ve hukukî işlem ehliyetini elde ederdi.

2.Osmanlı Dönemi Malatya'da Faaliyet Göstermiş Olan Vakıflar

Osmanlı dönemi Malatya sancağında gerek Osmanlı öncesi olsun gerekse Osmanlı sonrası kurulmuş olsun çok sayıda vakıf bazen aynı zaman diliminde bazen de farklı zaman dilimlerinde yaygın bir faaliyet göstermiştir. Osmanlı dönemi Malatya şehrinin Cumhuriyet

---

[3] Yasin Akyıldız-Ali Rıza Abay, "Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,** Yıl 7, Sayı 15, Aralık 2017, s.143.

[4] Yasin Akyıldız-Ali Rıza Abay, **agm. ,**s.144.

[5]Malatya'nın Saray mahallesinde Mehmet Efendi ibn-i Veli, mahkemede Evkaf Memuru Mehmet Nuri Efendi'ye yukarıda bahsedilen usule göre malvarlığı içindeki 3000 kuruşu kendi mahallesindeki caminin müezzinine ödenmek üzere vakfetmişti.Bu yöndeki ifadesi kadı ve vakıf memuru tarafından tasdik edilince 3000 kuruşu vakıf memuruna elden teslim etmişti.28 Recep 1337 (29 Nisan 1919) tarihinde gerçekleşen bu işlem için bkz. Malatya Şer'iye Sicilleri, 7745./1.

döneminden farklı olarak Adıyaman, Kahta, Besni ve Gerger gibi kazaların içinde bulunduğu daha geniş bir alanı kapsadığı düşünüldüğünde bu vakıfların oldukça geniş bir alanda faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan Malatya Sancağı Fihrist Defterine göre 1887 yılında sancak sınırları içinde bulunan vakıfların isimleri şunlardı[6];

1.Aspuzi isimli yerde bulunan Ayşe Hatun Câmi-i Şerifi Vakfı.

2.Gündüz Bey köyünde Cami-i Şerif Vakfı.

3.Mahmudiye ve Ezyadi Zaviyesi Köyleri Vakfı.

4.Beraş İsmail ve İbrahim Bey Köyü Vakfı.

5.Abdülvahhab Hazretleri Vakfı.

6.Cami-i Kebir Vakfı.

7.Orduzu Mevkiinde Beyli Mehmet Bey Cami-i Şerif Vakfı.

8.Veziriazam Fatih-i Yemen Gazi Sinan Paşa Cami-i Şerif Vakfı.

9.Maden Emini el-Hac Hafız Mustafa Paşa Cami-i Şerif Vakfı[7].

10.Tacettin bin İbrahim Vakfı.

12.Arguvan'a tabi Şar nahiyesinde Hurbey isimli köyde, Molla Osman ibn-i el-Hac Ömer Câmi-i Şerifi Vakfı.

13.Anberuli nahiyesinde Kale köyü ahalisinden Ali Beyzâde Osman Efendi ibn-i Ahmet'in bu köyde yeniden bina ve inşa ettiği cami-i şerif için 30 hisse itibarıyla 5 hisse değirmen hissesi vakfı.

14.Meşar nahiyesine tabi Höyük köyünde es-Seyyid Mustafa Cami-i Şerif Vakfı.

15.İskender Bey ve Nefise Hatun Vakfı.

16.Şeyh Hasan Bey Câmi-i Şerifi Vakfı.

17.Arapkirde Şeyh Hasan Bey Medresesi[8].

18.Pir Mehmet bin Aynettin Vakfı[9].

19.Aspuzi isimli yerde bulunan eski Babüssade Ağası İsmail Ağa Câmi-i Şerifi Vakfı.

20.Seyyid Battal Gazi Vakfı.

21.Çermik köyünde bulunan Hayroğlu Mahallesinde Hızır Ağa Mescit-i Şerifi Vakfı.

22.Tecde köyünde Köyönü olarak bilinen yerde Ali Beyzâde Hacı Hüseyin Câmi-i Şerifi Vakfı.

23.Pir Mehmet bin Ayneddin Vakfı

24.Cabe Timurtaş köyünde bulunan Câmi-i Şerifi Vakfı

25.Aspuzi isimli yerde bulunan Cin Alizâde Hacı Mehmet Câmi-i Şerifi Vakfı

26.Perili köyünde bulunan hayır sahiplerinden Ağcunun oğlu Süleyman ve MustafaCâmi-i Şerifi Vakfı

[6]VGM.d.158/19. ve VGM.d.158.27. ile VGM.d.159/12.
[7] Bu vakfa ait camide imamet ciheti 20.yüzyıl başlarında günlük 5 akçe ile Cebrail Efendi uhdesinde bulunmaktaydı.(Bkz. VGM.d.1855/54.
[8]VGM.d.328./36.
[9]VGM.d.159./49.(24 Kanunusani 1330/6 Şubat 1915).

27.Aspuzi isimli mevkide bulunan Hacı Mehmet bin Hacı Ali Câmi-i Şerifi Vakfı.

28.Aspuzi'de bulunan Akpınar mevkiinde Pervane Hangâh Câmi-i Şerifi Vakfı

29.Malatya civarında bulunan İzollu köyündeki cami-i şerif için el-Hac Yusuf Efendi ibn-i el-Hac Ömer'in 400 kuruş nukud vakfı.

30.Kömü nahiyesinde bulunan Sarsak Köyünde hayır sahiplerinden Topal oğlu Bekir bin Mehmet'in bina etmiş olduğu cami-i şerif vakfı.

31.Seyyid Ömer ve Şah Ali Câmi-i Şerifi Vakfı.

32.Seyyid Ömer Mescit-i Şerifi Vakfı.

33.Barguzi köyünde Kürd Ali Câmi-i Şerifi Vakfı.

34.Aspuzi mahallesinde bulunan Hafız Mustafa Paşa Câmi-i Şerifi Vakfı.

35.Alacakapı mahallesinde Şah Ali Bey Mescit-i Şerifi Vakfı.

36.Kadı Nakıs Mescit-i Şerifi Vakfı.

37.Şehabettin Medresesi Vakfı.

38.Çermik köyü mahallelerinden Hayroğlu mahallesi ahalisinden Hızır Ağa Câmi-i Şerifi hatibi Hacı Natık oğlu el-Hac Ebu Bekir Vakfı.

39.Ömer Bey Mescit-i Şerifi Vakfı.

40.Korkmaz Bey Köy ve Mezraları Vakfı.

41.Emir Ömer mahallesinde Emir Ömer Câmi-i Şerifi Vakfı.

42.Aspuzi'de Hacı Halil mahallesinde bulunan Nasır Bey Câmi-i Şerifi Vakfı.

43.Malatya civarında Hacı Mehmetli isimli köyde bulunan el-Hac Mehmet'in bina etmiş olduğu câmi-i şerifi vakfı.

44.Malatya sancağına bağlı Besni kazasında bulunan Mısrizâde Mescit-i Şerifi Vakfı[10].

45.Malatya sancağına bağlı Besni kazasında bulunan Zeyrek Ağa Vakfı[11].

46.Besni kazasında Hacı Hasan Vakfı[12].

47.Besni kazasında Mustafa Paşa Câmi-i Şerifi Vakfı.

48.Besni kazasında Musalık Vakfı.

49.Kahta kazasında Ali Kuli bin Hüsameddin Vakfı.

50.Hısn-ı Mansur kazasında İsmailo Vakfı.

51.Hısn-ı Mansur kazasında Muhyiddin Arabi Zaviyesi Vakfı[13].

52.Besni kazasında Tırnakçı Hoca Ali Vakfı.

53.Malatya'da Hafız Mustafa Paşa Câmi-i Şerifi Vakfı.

54.Mirza Mustafa Paşa Vakfı.

---

[10]VGM.d.3005./51.
[11]VGM.d.3005./51.
[12]VGM.d.3005./51.
[13]VGM.d.3005./50.

55.Seyyid Battal Gazi Vakfı[14].

56.Malatya'da Korkmaz Bey Vakfı [15].

57.Aspuzi'de Eski Babüssade Ağası İsmail Ağa Vakfı.

58.Aspuzi mahallesinde Hacı İbrahim Ağa Câmi-i Şerifi Vakfı.

59.Orduzu köyünde Köşebaşı mahallesinde Deve Cemilzâde Bekir bin Mehmet Ağa Câmi-i Şerifi Vakfı.

60.Orduzu Taşpınar Cami Vakfı[16].

61.Subaşı nahiyesinde Hacı Ali bin Ahmet Vakfı.

62.Hısn-ı mansur kazasında Ebu Zer Gifari Zaviyesi Vakfı[17].

63.Hangâh Mescit-i Şerifi Vakfı.

64.Malatya sancağı sınırları içinde kalan Besni kazasının Kürsi nahiyesine mülhak Viranşehir köyünde harab olduğu için ahali tarafından tamir olunan cami-i şerif vakfı.

45.Aspuzi isimli mevkide bulunan Ata Mehmet mevkiinde el-Hac Osman Câmi-i Şerifi Vakfı.

66.Malatya kazası Telek köyünde bulunan Cami-i Şerif Vakfı.

67.Aspuzi mevkiindeki Akpınar'da bulunan Pervane Hangâh Câmi-i Şerifi Vakfı.

68.Çarmuzu mahallesinde Üzerlik tepesinde bulunan Câmi-i Şerifi Vakfı.

69.Aspuzi'de Karakaş mahallesinde bulunan Küçük Mescit-i Şerif Vakfı.

70.Kaziye nahiyesine bağlı Çırmıhtı köyünde bulunan Hacı Mustafa Câmi-i Şerifi Vakfı.

71.Aspuzi köyünde bulunan Ömer Efendi Câmi-i Şerifi Vakfı.

72.Darüssade Câmi-i Şerifi Vakfı.

73.Malatya'nın Alalacapı mevkiinde bulunan servi câmi-i şerifi olarak bilinen Seydi Ömer ve Şah Ali isimli kardeşlerin câmi-i Şerifi Vakfı.

74.Şamil Hasan Câmi-i Şerifi Vakfı.

75.Cami-i Kebir Vakfı[18]

76.Berani Hangâhı Mescit-i Şerifi Vakfı.

77.Aspuzi isimli yerde Şehabiye-i Kübra Medresesi Vakfı.

78.Aspuzi'de es-Seyyid eş-Şeyh Hacı Yusuf Efendi ibn-i Mustafa Mescit-i Şerifi Vakfı[19].

79.Cin Alizâde Hacı Mehmet Câmi-i Şerifi Vakfı[20].

80.Dergah-ı âli kapıcıbaşılarından Ebu Bekir bin Mehmet Vakfı[21].

[14]VGM.d.159./48.(1 Ramazan 1331/4 Ağustos 1913).
[15]VGM.d.3005./50.
[16]VGM.d.159./27.
[17]VGM.d.3005./47.
[18] Malatya sancağında bulunan Küçük Hacılı nahiyesinde bulunan Kızık köyünün geliri 348 sene boyunca bu vakfa tahsis edilmişti.(Bkz. VGM.d.372./64.)
[19]VGM.d.159./48.(22 Cemaziyülahir 1309/23 Ocak 1892).
[20]VGM.d.159./49.
[21]VGM.d.2624./24.

81.Şeyh Ahmet Efendi bin Eyüb Vakfı[22].

82.Seyyid Feyzullah Tekkesi Vakfı.

83.Fatma binti Ali Nükud-ı Mevkufesi Vakfı[23].

84.Aspuzi isimli yerde Hangâh Nuriye Medresesi Vakfı.

85.Mekin zaviyesi olarak bilinen Şeyh Taceddin Kasım Zaviyesi Vakfı

86.Toptaş Câmi-i Şerifi Vakfı.

87.Malatya'da Semtpazarı isimli mevkide Sülukzâde Mehmet Ağanın değiştirerek inşa etmiş olduğu cami-i şerif vakfı.

88.Atafi mahallesinde bulunan Şahinoğlu Câmi-i Şerifi Vakfı.

89.Niyazi Süfela köyünde bulunan Cami-i Şerif Vakfı.

90.Çelimsiz Mescit- Şerifi Vakfı.

91.Hacı Dede Pınarı Vakfı[24]

92.Kale nahiyesinin Kesir Bey köyünde bulunan cami-i şerif için Abdullah Efendi ibn-i İbrahim'in 20 adet Osmanlı Lirası Nukudu Vakfı.

93.Hannan Bey Mescit-i Şerifi Vakfı.

94.Abaza Sokağı Mescit-i Şerifi Vakfı.

95.Cin Ali Oğlu Sulu Vakfı.

96.Aspuzi'de Fahriye Câmi-i Şerifi Vakfı[25].

97.Malatya'da han içinde Mustafa Paşa Mescit-i Şerifi Vakfı.

98.Malatya sancağına tabi Perostom köyünde bulunan Câmi-i Şerifi Vakfı.

99.Cobas nahiyesine tabii Yukarı Espanda köyünde hayır sahiplerinden İbrahim bin Mehmet tarafından minber konulan Câmi-i Şerifi Vakfı.

100.Saray mahallesinde bulunan Ali BeyzâdeCâmi-i Şerifi müezzinlik ciheti için Hacı Velizâde Memiş Efendi'nin 3000 kuruş nukudu vakfı.

101.Orduzu köyünün Çarşıbaşı Mahallesinde bulunan cami-i şerif için Halil ibn-i Abdullah'ın 3000 kuruş nükudu vakfı.

102.Malatya sancağının Orduzu köyünde bulunan Çarşıbaşı Câmi-i Şerifi Vakfı.

103.Timuroğlu Mehmet Efendi ibn-i Mustafa'nın Han ve Dükkânı Vakfı.

104.Dergah-ı mualla kapıcıbaşılarından Ebu Bekir Ağa ibn-i Mehmet'in Malatya'da Ceyaz Nahiyesinde Elamı Köyü Vakfı.

105.Pir Mehmet bin Ayneddin Vakfı[26].

106.Şuraili nahiyesindeki Şekerli Köyünde Mehmet bin Şakir Câmi-i Şerifi Vakfı[27].

[22]Malatya'nın Arga köyünde faaliyet göstermiştir.(Bkz. VGM.d.2624./35.)
[23]VGM.d.286./40 (21 Rebiyülevvel 1252/6 Temmuz 1836).
[24]VGM.d.3005./46.
[25]VGM.d.3005./41
[26]VGM.d.1853./16.(16 Muharrem 1307/12 Eylül 1889).
[27]VGM.d.291/4.(27 Cemaziyülevvel 1258/6 Temmuz 1842).

107.Kadı Şafiye Mescit-i Şerifi Vakfı[28].

101.Aspuzi kasabasında Nasır Bey Câmi-i Şerifi Vakfı[29].

102.Hanna Hatun Vakfı.

103.Kadı Şafi Mescit-i Şerifi Vakfı[30].

104.Ziyaüzzâde Mehmet Akif Efendi Vakfı.

105.Şahmizâde İbrahim Vakfı.

106.Ümmühan Hatun Vakfı.

107.Elmalızâde Vakfı.

108.Kurra Vakfı.

109.Kemaliye kazasında Tahta Cami Vakfı.

110.Abdülkadir Vakfı.

111.Halil Efendi Nükud Vakfı[31].

112.Şeyh Bayram Vakfı.

113.Ahmet Paşa yönetiminde Azapoğlu Osman Vakfı.

114.Eski Malatya şehrinde Külliyan Vakfı.

115.Ahmet Paşa yönetiminde Çalıklı Vakfı.

116.Musahib Hoca Turnakçı Ali Vakfı[32].

117.Eğin-Kemaliye kazasında Hacı Halil Ağa oğlu Numan Ağa diğer adı Emin Fikri Vakfı.

118.Darende kazasında Mehmet Fatih Vakfı.

119.Akmescit Vakfı[33].

120.Darende kazasında Sayfiye Mahallesi Mehmet Emin Vakfı.

121.Darende de Kadı Mehmet Vakfı.

122.Darende de Ciğeroğlu Vakfı.

123.Kemaliye kazasında Kürtoğlu Vakfı.

124.Eski Malatya köyünde Gergerlioğlu Vakfı.

125.Kazahan Vakfı.

126.Hüssamoğlu Vakfı.

127.Tecde köyünde Nailzâde Vakfı.

128.Takviye medresesi evkafından cami ve medrese vakfı.

---

[28] Bu vakfın imamet ciheti 1318 (1900/1901) yılında günlük 3 akçe ücret ile Abdullah Efendi bin Mehmet uhdesine verilmişti.(Bkz. VGM.d.1847.1./52).
[29]VGM.d.310./42.(7 Zilhicce 1326/31 Aralık 1908).
[30]VGM.d.897./36.
[31]VGM.d.1771./5.
[32]VGM.d.3005./54.
[33]VGM.d.4277./52.

129.Çolak Köyü Cami Vakfı.

130.Malatya'da Üç Bağlar Mahallesi Cami Vakfı.

131.Bemol Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

132.Kılınçlı Nahiyesi Câmi-i Şerifi Vakfı.

133.Kemaliyede Evliya veya Evliya Bey Vakfı.

134.Buram Köyü Cami-i Şerifi Vakfı.

134.Çimenlik Mesciti-i Şerifi Vakfı

135.Tecde köyünün Reşadiye mahallesi Köse İsmail Câmi-i Şerifi Vakfı.

136.İmamoğlu Câmi-i Şerifi Vakfı.

137.Boncuklu Cami-i Şerifi Vakfı.

138.DamacıoğluMescit-i Şerifi Vakfı.

139.Hamamcıoğlu Cami-i Şerifi Vakfı.

140.Çığalızâde Vakfı.

141.Çarşıbaşı Cami-i Şerifi Vakfı.

142.Yeşilyurt'da Gündüz Bey Cami-i Şerifi Vakfı

143.Kamacıoğlu Mesciti-i Şerifi Vakfı.

144.Orduzu/Taşpınar Cami-i Şerifi Vakfı.

145.Zekeriya Nebi Vakfı.

146.Bayraktarzâde Vakfı.

147.Bâkizâde Hüsnü Vakfı.

148.İbrahim Paşa Vakfı.

149.Koca Ali Vakfı.

150.Yeğen Ağa Vakfı.

151.Sarı Mehmet Paşa Vakfı.

152.Ömer Bey Vakfı.

153.Kalancı Mustafa Vakfı.

154.Cemşit Bey Vakfı.

Bu vakıflardan Sarı Mehmet Paşa Vakfı,12/1/1976 tarihinde idare meclisinin 5/7 sayılı kararıyla mazbut vakıf haline gelirken aynı tarihte Ömer Bey vakfı 5/7 sayılı idare meclisinin kararıyla mazbut vakıf halini aldı. Mazbut vakıf terimi, 743 sayılı Türk Medeni Kanunun yürürlüğe girmeden önce kurulup bu kanun çıktıktan sonra yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne geçen vakıfları anlatan bir terimdir. Kalaycı Mustafa Vakfı ile Cemşit Bey Vakfı da mazbut vakıflar halini almıştır. Cumhuriyet döneminde 1935 yılında yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Yasasının 7. maddesi bunların mazbut vakıflar haline getirilmesine mesnet teşkil etmiştir[34]. Bu yasa, Vakıflar Yasası yürürlüğe girdikten sonra 5 yıl içinde mevcut vakıfların tescil edilmesini zorunlu kılmış ancak tescil olunmayanların mazbut vakıflar haline

[34]VGM.d.159./12.

geleceğini öngörmüştür. Böylece adı geçen vakıflar, süresi içinde tescil edilmediği için bunların yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne geçmiştir. Yukarıda mazbut vakıf haline getirildiği bildirilen vakıfların hizmet veren temel yapıları mescitlerdi. Bu vakıflara ilave olarak Bayraktarzâde Vakfı ve Bâkizâde Hüsnü Vakfı gibi bazı vakıflarda farklı tarihlerde aynı maddeye istinaden mazbut vakıflar haline getirilerek yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından devralınan kontrolüne alınan vakıflar haline gelmişlerdir. Bayraktarzâde Vakfı, Vakıflar Nizamnamesinin 33. maddesi uyarınca idare meclisinin 8/01/1974 tarih ve 624/4 sayılı kararıyla mazbut vakıf haline gelmiştir. Bahse konu 33. madde;vakıfta ileri sürülen mülkiyet iddiasının mahkemece sabit görülmemesi,mütevellinin vakfa zarar veren sözlü veya fiili hareketlerde bulunması, mütevellinin vakfın gelirlerini vakfiyedeki şartlar ve belirli yetkiler dışında sarf etmesi, vakıf yöneticilerinin, yapılması vakıflar idaresinin iznine bağlı işleri kendiliğinden yapması,yine mütevelli tarafından bütçe ve hesapların kabule değer bir mazeret olmadığı halde vaktinde verilmemesi, bu kanun hükümlerine göre vakfını kütüğe kaydettirilmemesi,mütevellinin haysiyet ve şerefi bozan suçlardan biri ile veya ağır hapis veya 6 aydan fazla hapis ile mahkûm olması veyavakfa zarar verecek yolda vazifesinde kayıtsızlığı görülmesi. halinde vakıf mütevellisinin azlini öngörmektedir. Bâkizâde Hüsnü Vakfı ise Vakıflar Nizamnamesi'nin 33. maddesi uyarınca idare meclisinin 8/01/1974 tarihinde mazbut vakıf haline getirilmiştir[35].

3.Vakıfların Gelir Kaynağı

Malatya sancağı içinde faaliyet gösteren her bir vakfa, vakfın amaç ve hedefiyle orantılı biçimde kurucusu tarafından ayni veya nakdi gelir kaynakları tahsis edilmekteydi. Bu yüzden kurulan cami, mescit, hangâh, çeşme vs. her vakıf kurumunun ona gelir sağlayan dükkân, arazi ya da bahçe gibi vakıf malları bulunurdu. Vakfın çalışanları ile vakfın konusunu teşkil eden ana yapıların bakım, tamir ve inşa masrafları irat mallarından gelen parayla karşılanırdı. Vakıf için yapılan masraflar ile elde edilen gelir, her sene ya da 2-3 yıllık bilançolar halinde mütevellisi tarafından muhasebe edilerek ayrı ayrı kalemler halinde belli defterlere kaydedilirdi. Bu kayıtlar, vakfın kurucusu ve sahipleri kadar vakfın bağlı olduğu Evkaf Nezareti tarafından da denetlenirdi. Vakfın kurucusu şayet valide sultan, vezir, bâbüssade ağası,nazır ya da vali gibi üst düzey kamu yöneticileri ise bu vakfın hizmet sahası ve vakıftan hizmet alanlar ile vakfın irat ve mal varlığı artardı.

Malatya sancağının Akçadağ kazasında bulunan Seyyid Ömer ve Şah Ali Bey Vakfının 1876/1877 senesine mahsuben mütevellisi Bekir Efendi marifetiyle görülen bir senelik muhasebesine göre vakfın başlıca gelir kaynakları şunlardı[36];

1. Kesrek köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 568 kuruş.
2. Güvercinlik köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 4200 kuruş.
3. Çemçuri köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 8702 kuruş.
4. Mescit köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 560 kuruş.
5. Yumru Kenes köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 2750 kuruş.
6. Gökçeviran köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 875 kuruş.
7. Kalur köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 5200 kuruş.
8. Çemeş köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 300 kuruş.
9. Ilıcak köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 150 kuruş.
10. Acıköy köyünün 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 87 kuruş.
11. Senkavel mezrasının 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 1137 kuruş.
12. Deper mezrasının 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 376 kuruş.

[35]VGM.d.159./10.
[36]VGM.d.3005/44.

13. Denk mezrasının 1876/1877 senesi hâsılat bedeli 100 kuruş.

Bu listeye göre adı geçen vakfın toplam gelir kaynağı 15,650 kuruşu buluyordu. Başlıca masraf tutarı ise 15,650 kuruştu. Muhasebe usulü açısından gelir ve gideri eşit gösterilmişti. Bunun sebebi gelirin fazla çıkması halinde mütevellinin görevini yapmamış sayılacağı için kişisel ve hukuki sorumluluğuna yol açması ihtimali iken giderin fazla çıkması halinde ise yine vakfın kötü yönetildiğine bu durumun karine teşkil etmesiydi. Masraf kalemlerinin en önemlisi 11,737 kuruşla vakfedenin evladından olan mütevelli Bekir Efendi'nin hissesi olup onu 3716 kuruş ile vakfa ait tesislerde çalışan kişilerin ücreti en son olarak da 195 kuruşla muhasebeciye ödenen aidat ücreti geliyordu[37].

Vakıf gelirleri içinde çiftlik geliri[38], abacı dükkânı kirası[39], arazi kirası[40], kantar rüsumu bedeli[41], hamam hissesi[42], aşar geliri[43]gibi gelirler vardı. Bu gelirler 19. yüzyıl sonlarına doğru 1871, 1875 ve 1879 yılı gibi farklı yıllarda çıkarılan Tahsil-i Emval Nizamnamesi hükümlerine göre tahsil olunmaktaydı[44]. Bu nizamname, içerdiği haciz ve icra gibi usuller yönünden günümüzdeki 6183 Sayılı Amme Alacaklarını Tahsil Usulü Hakkında Kanuna benzerlik göstermekteydi. Bahaeddin Yediyıldız tarafından 18. yüzyıl vakıflarının ekonomik boyutu ile ilgili yazılan bir makalede, devlet bütçesinin 1/3 veya ½'sini vakıf gelirlerinin teşkil ettiği zikredilmektedir. Ona göre vakıflara ait gelir kaynakları, bu devir Osmanlı ekonomisinin diğer sektörleri arasında büyük bir yer işgal etmektedir. Nazif Öztürk 19. yüzyılda vakıf gelirlerinin genel bütçe içerisindeki payının %15,77 olduğunu ifade etmekte iken Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi ise "vâridatı devlet bütçesinin yarısına eşit olan vakfedilmiş mal ve emlak"tan bahsetmektedir[45].

4.Vakıflarda Yaşanan Sorunlar

Farklı alanlarda faaliyet gösteren çok sayıda vakfın yüzyıllar boyunca, iyi çalışan bir sistem dâhilinde sorunsuz faaliyet gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Her kurumda olduğu gibi kurum içi ya da kurum dışı sorunlar Malatya vakıflarında eksik olmamıştır. Vakıf sorunlarının bir kısmı gelirlerinin toplanmasında bir kısmı tevliyet başta olmak üzere kadroların intikalinde bazıları da vakıf mallarının tasarrufunda çıkıyordu. Bu sorunlardan birisi vakfa bağlı köylerdeki insanlara, yerel yöneticiler ve memurlar tarafından yapılan keyfi muamelede ortaya çıkmıştı. Vakfa ait köylerde yaşayan köylülerin güvenliğinde sorumlu olan subaşılar bu köylülerden usulsüz olarak koyun, kuzu, arpa ve saman gibi malzemeleri ya da ıstar akçesi gibi para toplamaya yöneldiği zaman bu durum genellikle ahalinin köyden dışarı göç etmek

[37]VGM.d.3005/44.
[38] Malatya Sancağına bağlı Besni kazasındaki cami Kebir Vakfının 1292 (1875/1876) senesi geliri içinde 130 kuruş kadar Köyenderme köyünde bulunan 3 kıta çiftlik geliri vardı.(Bkz. VGM.d.3005./44.)
[39] Malatya Sancağına bağlı Besni kazasındaki Cami Kebir Vakfının 1292(1875/1876) senesi geliri içinde 50 kuruş kadar Köyenderme köyünde bulunan bir bâb abacı dükkanı geliri vardı.(Bkz. VGM.d.3005./44.
[40] Malatya sancağında Hısn-ı Mansur kazasında bulunan Cami-i Kebir Vakfının 1290(1873/1874), 1291 (1874/1875) ve 1292(1875/1876) senesi gelirleri içinde iki dönüm üzüm bahçesinin 900 kuruş kadar geliri vardı. (Bkz. VGM.d.3005./43.)Ayrıca yine Malatya sancağına bağlı Hısn-ı Mansur kazasında bulunan Cami-i Kebir Vakfının 1290 (1873/1874) yılı gelirleri içinde bir dönüm sulu tarlanın geliri de vardı.(Bkz. VGM.d.3005./43.)
[41]Malatya'da bulunan Bâbüssade Ağası Vakfının 1292 (1875/1876) senesi geliri içinde 17,050 kuruş kantar rüsumu geliri vardı.(Bkz. VGM.d.3005./43.)
[42] Malatya sancağına bağlı Besni kazasında bulunan Bekir Bey Medresesi Vakfının 1292 (1875/1876) senesi gelirleri içinde bir bâb hamamım üçte bir kirası vardı.(Bkz. VGM.d.3005./43.)
[43] Malatya sancağına tabi Besni kazasında Hasan Bey Cami-i Şerifi Vakfının 1290 (1873/1874) senesi Martından 1292 (1875/1876) senesi Şubatı sonuna kadar geçen süre için görülen muhasebesi sırasında 3010 kuruş aşar geliri vardı.(Bkz. VGM.d.3005./53.)
[44]BOA.ŞD.110./38.(23 Temmuz 1301/4 Ağustos 1885) ve BOA.İ.EV.38./10.(16 Muharrem 1323/23 Mart 1905).
[45] Necati Dögüş, "Osmanlılarda İmamlık Müessesesi ve Vakıflar", **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,** Cilt 6 Sayı 1, Haziran 2021, s.23.

zorunda kalmasıyla sonuçlanıyor bu ise vakıf köylerinin nüfusunu azaltıyordu. Nüfusun azalması demek, vergi mükellefi kalmadığı için vakıf açısından gelir kaybı demekti. Bir vakıf köyü olan Günce köyü ahalisi Mart 1767'de devlete hukuken ödemeleri gereken normal vergileri ödedikten sonra keyfi ve usulsüz olarak ileri sürülen bu talepleri dile getirerek subaşlarından şikayetçi olmuşlardı[46]. Tımar köylerinin ahalisi de benzer durumlarda göç etmeyi tercih ediyordu. Bu durum tıpkı vakıflarda olduğu gibi tımar köylerinin geliriyle varlığını sürdüren sipahilerin mali açıdan zayıf düşmesine neden olmaktaydı[47].

Malatya'nın İran'a yapılan seferlerde yol üzerine bulunan bir yer olması yanında, Hasan Çelebi, Nefs-i Malatya ve İzollu menzilleri ile Osmanlı ordusunun kışlak ve ikmalinde rol oynaması Malatya'yı askeri açıdan önemli bir konuma taşıyordu. Menziller İstanbul'dan haber getiren ve buraya haber götüren ulakların faaliyeti ile ordunun lojistik ve ikmali için son derece önemli yapılardı. Ancak sancak içindeki askeri unsurların sefer zamanı şehir dışına çıkmasıgüvenlik ve düzeni tehdit eden unsurların sürekli biçimde kontrol altında tutulmasını zorlaştırıyordu[48]. 1743 yılında Malatya Mutasarrıfı Rişvanzâde Mehmet Paşa'ya ve sancak içinde görev yapan kadılara gönderilen bir hüküm suretinde geçen, "…bu hilâlde umur-ı mühime ile memur dergâh-ı muallam gediklileri ve ulakları ve tevaif-i askeriye ol havaliden kesret ve vefret üzere mürur ve ubur eylediklerinden naşi…" ibaresi devletin bu şehrin taşımış olduğu önemi gördüğünü göstermektedir[49]. Bu da Malatya sancağı içindeki yolların eşkıyadan korunmasını ve sancak içinde düzen ve güvenliği hâkim kılmayı zorunlu hale getiriyordu.

Vakıflarla ilgili başka bir sorun, usulsüz biçimde tevliyeti devralan kişilerin vakfa ait gelirlere el koyarak vakfın ve hak sahiplerinin mağdur olmasına neden olmasıydı. Hak sahiplerinin başvurusu üzerine onların haksız müdahalesine karşı vali, kadı ve mutasarrıflara İstanbul'dan emir gönderiliyorsa da bu durum hakkın teslimini geciktiriyordu. Böylesi bir duruma 1795/1796 yıllarında Malatya'daki Til mahallesinde bulunan Şah Ali Bey ve Seydi Ömer Bey Mescit-i Şerifi Vakfına ait Akçadağ nahiyesinde bulunan köy ve mezralarının malikane gelirlerinden vakfa düşen payın tahsilinde yaşanmıştı. Vakıfta hak sahibi olmayan ve "ecanib" olarak tanımlanan es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Ahmet isimli kişiler bahsedilen mescit-i şerifin tevliyet görevini uhdelerine alarak bu gelirlere el koymuşlardı. Bu iki kişi aslında Malatya'daki Cami-i Kebir Vakfının mütevellisiydi. Gelirlerine el konulan bu vakıfların gerçek mütevellisi es-Seyyid Feyzullah Halife ibn-i Ahmet olup onun ölümünden sonra Eski Saray olarak isimlendirilen ve Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'da inşa ettirdiği ilk saray olan Saray-ı Atik teberdarlarından Mehmet Ağa'ya verilmişti. Cami-i Kebir Vakfı mütevellisi bu iki kişinin haksız saldırılarının men edilerek toplamış oldukları hâsılatın Malatya kadısı marifetiyle tahsili için eyalet valisine hitaben bir ferman gönderilmişti[50]. Akminare Camii Vakfının mütevellisi ve nazırı olan Ahmet vefat ettiği zaman ise bu görev oğlu Mustafa bin Ahmet'e geçtiğinde 1724 yıllarında Mehmet Said Efendi ismindeki bir şahıs ona

[46]Ömer Dursun, I Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde 1765-1768 Yılları Arasında Malatya'ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2016 , s. 107.

[47] Akçadağ nahiyesindeki Karyelidere ve diğer komşu köylerin ahalisi, 1126 yılında eskiden beri yaşadığı yerleri terk ederek tımar mahsulünün azalmasına sebep olmuştu. Konuyla ilgili olarak Sivas ve Arapkir kazasındaki kadılara hitaben Muharrem 1126 (Ocak/Şubat 1714) tarihinde yazılan hüküm sureti için bkz. BOA.A.DVNS.MHM.d.121./197.

[48] Malatya sancağı mutasarrıfı Rişvanzade Ömer Paşa'ya 1727 yılında emrindeki 500 kişi ve 1000 kişi kadar süvari ile Hemedan ve İsfehan seraskeri Ahmet Paşa'ya iltihak etmesi emredilmişti. Bu durum Rişvan aşireti ve İzollu Aşireti gibi büyük ve kalabalık aşiretlerin yaşadığı Malatya'da önemli bir güvenlik zaafının oluşması demekti. Konuyla ilgili Şevval 1139 (Mayıs / Haziran 1727) tarihli hüküm sureti için bkz. BOA.A.DVNS.MHM.d.134./64. ve bkz. BOA.A.DVNS.MHM.d.135./122. İle bkz. BOA.A.DVNS.MHM.d.149./27.

[49]BOA.A.DVNS.MHM.d.150./73. (Evasıt Şaban 1156./Eylül/Ekim 1743).

[50]VGM.d.688./28.

hitaben;"…tezvirat ile baban Ahmet tevliyet-i mezburu kasr-ı yed eyledi…" diyerek buna itiraz etmiş ve Malatya kadısından buna dair almış olduğu belge ile eski beratı ileri sürerek bu görevin kendi adına tescil edilmesini talep etmişti[51]. Kayıtların incelenmesi sonucu bu talebin haklı olduğu anlaşılmıştı. Bu durum vakıf görevlerinin intikalinde zaman zaman usulsüzlük ve yolsuzluk yaşandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Başka bir sorun, evlatlık vakıflarda tevliyet görevi ve diğer önemli görevleri yerine getiren kişilerin bu görevlerden haksız biçimde alınması ve yerine başka birinin atanmasıydı. Vakfeden kişinin soyundan gelen kişiler hayatta iken onların payı diğer kişilere geçmezken bunların ölümü ya da kendi rızalarıyla haklarından feragat etmeleri halinde bunun geçmesi mümkün iken bu kuralı aşmak isteyen diğer hak sahipleri bir yolunu bularak kendi lehlerine berat çıkartabiliyordu. Şeyh Tacettin İbrahim Zaviyesinin tevliyet ve zaviyedarlığı bu şekilde 1807 yılında el değiştirince Malatya kadısı hak sahiplerinin şikayetini İstanbul'a ileterek bu görevlerin eski hak sahiplerine iadesini talep etmişti[52].

Diğer bir sorun vakıf yöneticilerinin kötü yönetimiydi. Bazı durumlarda özellikle evlatlık vakıflarda tevliyet yetkisini elinde tutan kişilerin çeşitli nedenlerle bu görevi ihmal ederek vakfa ait hizmet mallarının zarar görmesine neden olduğu görülüyordu.Babüssade Ağası İsmail Ağa tarafından inşa edilen caminin vakfını yöneten mütevelli,1880yılında vakfın gelirini, cami masraflarına harcamayıp alıkoyduğu ve başka suretlerle israf ettiği gerekçesiyle şikayet edilmişti.Bu durumda Malatya, naibi, Malatya kaza meclisi ve evkaf müdürü gibi kişilerin müdahalesi ile tevliyet yetkisi vakfedenin soyundan gelen bir kişiye beratla verilmekteydi. Ya da Evkaf Nezaretinin talebi üzerine maliye nezaretinden bir teftiş heyeti görevlendirilirdi[53].

Vakıf mütevellisi iken vakfa "hıyanet" etmekle itham edilen mütevelliler vardı. Akmescit Vakfının mütevellisi Ziya Efendi vakfa hıyanet etmekle suçlanıp hakkında soruşturma yürütülmüştü[54]. Vakıf terminolojisinde hıyanet, mütevellinin vakıf hakkında câiz olmayan bir harekette bulunmasıdır. Vakfın bir akarını zaruret yokken bilerek ecrimislinden fahiş bir noksanla kiralamak, vakıf akarının kendi mülkü olduğunu iddia edip bunu ispat edememek, vakfın gelirini vakfedenin şartı aksine sarf ve istihlâk etmek, vakfın imar ve muhafazasında ihmâl ile vakfa zarar vermek hıyanet olarak tanımlanan fiillere örnek teşkil etmekteydi[55]. Bu durum bazen istibdal adı verilen uygulamada ortaya çıkardı. Bu uygulamada mülk arazi statüsündeki bir dükkân ya da bina ihtiyaç halinde vakfa ait bir dükkân, arazi ya da bina ile karşılıklı olarak takas edilebiliyordu. Ancak bunun için bu iki farklı statüdeki yerin aynı yerde bulunması veya mülk arazi statüsündeki yerin ekonomik yönden daha değerli olması gerekiyordu. Birçok yerde vakıf dükkânlarının ya da arazilerinin değerinin altında fiyatla istibdale konu olduğu görülüyordu. Bu durum bazen şikâyet bazen de ihbar yoluyla evkaf idaresi tarafından soruşturma açılmasına neden oluyordu[56].

[51]Malatya'daki Akminare Camisi Vakfı nazırlığına hitaben yazılmış olan 7 Rebiyülahir 1136(4 Ocak 1724) tarihli resmi yazı sureti için bkz. VGM.d.240./12.
[52]VGM.d.233/8(Gaye Cemaziyülahir 1222/Ağustos/Eylül 1807).
[53]VGM.d.4509/34.(25 Mayıs 1296/6 Haziran 1880).
[54]VGM.d.4277/52.
[55]https://terim.rehberim.gen.tr/terim/vakfa-hiyanet-nedir05/01/2025.
[56] Bahse konu olguya örnek, İstanbul'da elbise ambarı başkatibi Abdurrahman Efendi'nin uhdesinde olan Fatma Sultan Cami-i Şerifi Vakfında gerçekleşmişti. Bâb-ı âli tarafındaki Nallı Mescid mahallesindeki 17,687 kuruş değerindeki vakıf binası Aksaray civarındaki Oruçgazi Mahallesindeki 22,815 kuruş kıymetindeki mülk statüsündeki bir bina ile takas edilmişti. Yapılan soruşturmada vakfın zarara uğratılmadı sonucu çıkmıştı. (Bkz. Y.PRK.BŞK.11./27.)

Vakıfların görülen muhasebesinde bilançonun gelir kısmının borç kısmından fazla çıkması mütevellinin vakfı kötü yönetmesine karine teşkil edebiliyordu. Nitekim 1857 yılında Aspuzi'de el-Hac Mehmet bin el-Hac Ali Vakfının tevliyeti Osman Halife ibn-i Hamza'nın üzerinde iken onun ölümünden sonra görülen vakıf muhasebesinde 4800 kuruş fazla ortaya çıkmıştı. Onun vakfın gelirlerini zamanında toplamadığı, tamirleri zamanında yaptırmadığı ve bu sebeple vakfa ait caminin mefruşatı çürüyüp mihrap yerinden camiye su girdiği ve caminin yarısına kadar dışarıdan içeri çamur aktığı camide görev yapan imam, müezzin ve hatip tarafından ileri sürülmüştü. Bunun üzerine Malatya naibi Seyyid Halil Hilmi Efendi ve Evkaf Müdürü Raif Efendi ile kaza meclisinin mazbatası üzerine tevliyet yetkisi vakfedenin soyundan gelen Zeynep Hatun'a verilmişti[57].

Vakıflara ait gelir kaynaklarının birden fazla vakıf tarafından kullanılmakta oluşuna rağmen bunların resmi kayıtlarında yaşanan karışıklık, bunların yönetimi devlete geçtiğinde sorun oluşturan başka bir konuydu. Vakıfların denetimi ve vakıf mütevellisinin tasarruflarının vakfın çıkarına zarar vermemesi Evkaf Nezaretinin üzerinde önemle durduğu bir konuydu. Böyle bir durum, Abdulvahhab Câmi-i Şerifinin mütevellisine ait beratların yenilenmesi sırasında yaşanmıştı. Abdulvahhab Gazi, aslında Battal Gazi'nin ve Ahmet Turan Gazi'nin silah arkadaşıydı. Bir rivayete göre Emeviler döneminde yaşamış ve İslam kuvvetleriyle Anadolu seferine katılmış ünlü bir ordu komutanıydı. Taberi ve İbnü'l Kesir, Abdulvahap Gazi'nin 731 yılında şehit düştüğünü belirtir[58]. Eski Malatya'da onun adını taşıyan bir cami ve türbe bulunmakta, ayrıca burada çalışanların ücretini Abdulvahhab Câmi-i Şerifi Vakfı karşılamaktadır. 1881 yılında türbedarlık görevi Malatyalı Mustafa Ağa'nın uhdesindeydi[59]. Malatya'da bulunan Abdülvahhab Câmi-i Şerifi Vakfının gelir kaynakları arasında Mahşer-i Ulya ve Hüsnü mezralarının hâsılatı vardı. Bu hâsılat vakfın mütevellisi arasında bölüştürülüyordu. Ancak Atabey köyünde inşa edilen Atabey Camii adında bir caminin bakım ve personel giderleri için de bu gelirin kullanılmaya başlanması sorun oluşturmuştu. Bazılarına göre bu iki cami aynı olduğu için bir sorun yoktu. Ancak bazılarına göre ise Atabey Camii zaman geçtikçe harap olmaya yüz tuttuğu ve ahalisi köyü terk ettiği için Malatya yakınlarındaki Ilıca köyüne nakledilerek yeniden inşa edilmişti. Farklı görevliler atandıktan sonra hâlihazırda namaz kılınan bir camiydi. Bu caminin ayrı bir vakfı vardı ve ücretini vakıftan almak üzere günlük 1 akçe ile bir imamlık ve günlük 2 akçe ücret ile tevliyet ve günlük 1 akçe ücret ile hitabet görevleri bulunmaktaydı. Bu üç görev İbrahim Halife tarafından yerine getirilmekteydi. Abdülvahhab Camii Vakfı, vakfa ait gelir hisselerinin ödenmediğini ileri sürüyor ve Atabey köyünde böyle bir caminin olduğundan insanların haberinin dahi bulunmadığını iddia ediyordu. Atabey Camiinin aslında bahse konu Atabey Camii olup olmadığının ya da bunların ayrı ayrı camiler olup olmadığının ve hademelerinin halen çalışıp çalışmadıkları sorularının cevaplanması için en nihayetinde Malatya naibine, Diyarbakır Valisi Vecihi Paşa'ya ve mahalli işler memuru Faik'e ve Muaccelat Müdürü İsmail Hakkı'ya hüküm gönderilmişti[60].

Buna benzer başka bir olay Malatya'nın Tel mahallesinde 1781 yıllarında Şah Ali Bey ve Seyyid Ömer Vakfında yaşanmıştı. Bu vakfın mütevellisi olan Seyyid Ali öldüğü zaman bu görev Mehmet Numan'a, usulüne göre ruus-ı hümayun ile tevcih olunmuşken Seyyid Hasan isminde başka birisi askeri ruznamçedeki kayda dayanarak tevliyet görevini üslenmek istemişti. Bunun sebebi vakfın hem Küçük Evkaf Muhasebesine hem de Askeri Muhasebeye kaydedilmiş olmasıydı. Bu yüzden Seyyid Hasan'a daha önce verilen verilen berat askeri ruznamçeye de kaydedilmişti. Saray- Cedid-i Amire Ağası Numan Ağa'nın talebi üzerine Seyyid Hasan'ın

[57]VGM.d.303./32.(Gurre Zilkade 1273/Haziran/Temmuz 1857).
[58]www.kulturportali.gov.tr › turkiye › sivas, Erişim tarihi:29/12/2024.
[59]VGM.d.307/9.(20 Cemaziyülahir 1298/20 Mayıs 1881).
[60]VGM.d.293./13.

buradaki kaydı silinerek mesele çözülmüştü[61]. Benzer şekilde Şah Ali Bey Mescit-i Şerifi Vakfının tevliyet kaydı 1824/1825 yılına gelindiğinde bile hala 1740/1741 yılında tevliyet görevini yerine getirmiş olan Halil Efendi'nin üzerinde görünüyordu[62]. Vakıflara ve buralarda çalışanlara ait kayıtlar Anadolu Muhasebesi ile Küçük Evkaf olarak bilinen dairelerde tutulan defterlere işlenirdi[63]. Resmi kayıtlarla ilgili yaşanan usulsüzlük ve yanlışlıklar genelde bu dairelerde yaşanmaktaydı.

Vakfa ait görevlerin el değiştirmesinde yaşanan sorunların nedenlerinden birisi resmi kayıtlardaki düzensizlik ise bir diğer nedeni vakfedenin soyundan gelen kişilerin ilgisizliği ya da bu görevi elde tutmak için üzerine düşen resmi yükümlülükleri yerine getirmekteki ciddiyetsizliğiydi. Bu durum yanlış iliklenen bir gömleğin düğmesi gibi başka yanlışların ortaya çıkmasına neden oluyordu. Nitekim Gazi Sinan Paşa Cami-i Şerifi Vakfından cüzhanlık görevi 1762/1763 yıllarında el-Hac Osman Halife elinde iken yabancı olarak nitelendirilen Seyyid Osman isminde birisi, "…bu cihet benim nânparemdir…".diyerek kendi üzerine berat ettirmişti. Bunun sebebi el-Hac Osman Halife'nin atalarından Molla Ahmet öldüğü zaman, onun diğer oğlu Seyyid Osman Halife İstanbul'a gitmiş ve babasının görevinin kendisine devredilmesini sağlamıştı. O,1730/1731 senesinden beri beratını ibraz etmediği gibi bu göreve gerekli ilgiyi de göstermemişti. Üstelik hile yapmıştı[64].

Vakfa ait görevlerin hak sahibi olmayanlara geçmesinde bu kişilerin yerel yöneticilerle işbirliği yapması zaman zaman görülen bir şeydi. Özellikle Malatya kadıları bunda rol oynamıştı. Şah Ali Bey Mescit-i Vakfının tevliyet görevi 1779/1780 yıllarında es-Seyyid Abdüllatif'in ölümü üzerine Osman oğlu Ebu Bekir adında birine geçtiği zaman Malatya kadısı, "…bir takrib ber-vech-i meşrutesidir…"diyerek onun lehine arz yazısı yazmıştı. 1779/1780 tarihli konuyla ilgili arz yazısında bu kadının "ma'zul" olarak nitelendirilmesi onun görevinden azledildiğini göstermektedir. Ebu Bekir'in bu görevi elinde tutmaya ehil olmadığı dönemin Malatya ahalisinden görüşüne başvurulan 20 kişi tarafından beyan edilmesi yanında tarafsız kişiler adı geçen Ebu Bekir'in "ecanib" olarak nitelendirilen vakfın şartlarına yabancı birisi olduğunu ve gerçek hak sahibi olan es-Seyyid Mustafa'nın iki seneden beri tevliyeti bir anlaşmazlık olmadan kullanmakta olduğunu beyan etmişti. Rumeli kazaskeri katibi Osman Efendi tarafından bu görevin adı geçen Ebu Bekir bin Osman'dan alınarak es-Seyyid Mustafa'ya verilmesini ilam etmesi ile mesele çözüme kavuşturulmuştur[65]. Burada görüşüne başvurulan Malatya sakinleri Osmanlı taşra yönetiminde "…cemm-i gafir ve cem'i kesir…" olarak isimlendirilen kişilerdi. Bunlar ayan-ı vilayet gibi bazı resmi sorumlulukları üstlenen yarı resmi topluluklardı. Özellikle toplumu ilgilendiren olumsuz kararların alınmasına müdahale ederdi. Bunlar doğrudan mahkemeye başvurarak kadıdan hüküm alırlar ya da taleplerinin merkeze arz edilmesini kadıdan talep ederlerdi[66].

Kadroların intikalinde bu tür olumsuz örneklerin sonuçlarını önceden bertaraf etmek isteyen vakıf sahipleri kadı ve naip gibi yerel yöneticilerin ilamı ile kadroların dağıtılması yerine sadece kendi arzları üzerine dağıtılmasını sağlama yoluna gidiyordu.Padişahın buna dair talebi uygun bulması üzerine İstanbul'daki vakıf kaydının altına şerh verilir ve bu durum vakfın

[61] Konuyla ilgili olarak 7 Rebiyülevvel 1195 (3 Mart 1781)tarihinde ferman yayınlanmıştı. Malatya kadısına hitaben konuyla ilgili olarak yazılmış olan hüküm sureti için bkz. VGM.d.666./32.
[62] Anadolu muhasebesinden metruk kalmış tevliyet kaydının terkini için buraya ilmühaber kaimesi yazılıp gönderilmiş olduğu hakkında resmi kayıt sureti için bkz. VGM.d.282./46.
[63]VGM.d.507./49.
[64]VGM.d.667./30.(9 Muharrem 1177/20 Temmuz 1763).
[65]VGM.d.669./25.(16 Cemaziyülevvel 1193/1 Haziran 1779).
[66] Mehmet Karagöz, XVII. Asrın Ortalarında Malatya Kazası (Fiziki, İdari, Sosyal ve İktisadi Hayat) 1657-1658), Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s. 82-83.

yönetimine gelen diğer kişileri ile yerel yöneticileri bağlardı. İstisnai bir durum teşkil eden bu durumun örneğine 1813 yılında rastlanmıştı. Aspuzi isimli yerdeki Ayşe Hanım Cam-i Şerifi Vakfının sahibi Ayşe Hanım'ın eşi olan eski sadrazamlardan Yusuf Ziya Paşa'nın; "…fi'ma-ba'd câmi-i merkumun vaki mahlûlünün kadı ve nüvvab ve hükkam arz ve ilamıyla tevcih olunmayıb kendi arzıyla tevcih buyurulması için…" ibareli talebi üzerine vakıf kaydına buna dair bir şerh düşülmüştü[67].

Bundan başka, Malatya'da kadılardan başka diğer kamu görevlilerinin de zaman zaman bu türden usulsüzlüklere bulaştığı görülmüştü[68]. 1713 yılında Malatya sancağında cizyedar olarak görev yapan bir memur, kendine verilen ücreti az bularak usule aykırı biçimde cizye oranlarını yükselterek tahsil etmesi bir tarafa bunun üzerine bir de kolcu akçesi, kâtibiye ve sarrafiye adıyla vergi tahsil etmişti[69]. 1750 yılında Malatya mutasarrıfı Rişvanzâde Süleyman Paşa, bu tarihte Sivas eyaletine bağlı olan Darende kazasına 2000 piyade ve süvari ile gelerek 4 gece kalmakla ve ahaliden keyfi biçimde yem almakla, suçlanırken Setrek Ulya (?) isminde bir köyün ahalisinden 800 kuruş değerinde mal ve eşya gasp etmekle suçlanmıştı. Ayrıca aynı kişi Setrek Süfli (?) isimli köyünü de 400 süvari askeriyle basmak suretiyle 900 kuruş değerinde mal ve eşyayı ahaliden gasp etmekle ve diğer köylerdeki ahaliyi zincire vurup 1620 kuruşlarını zulüm yoluyla almakla itham edilmişti[70].

Vakıflara ait yapılarda hizmet veren hademe ve çalışanların sayısında yaşanan keyfi artışlar mevcut çalışanlar arasında huzursuzluk yaratıyordu. Bu durumda mevcut çalışanların ücretleri sabit kalırken vakıf için yeni ücret ve masrafların oluşması demekti. Bu atamalar bazen vakfa ait kayıtların bulunduğu defterdeki bilgilerin güncellenememesinden bazen de göç ve savaşlar nedeniyle vakıftan hizmet alan insan sayısındaki azalma nedeniyle normal hademe ve çalışanların kadro fazlası haline gelmesi nedeniyle ortaya çıkıyordu. Arapkir'deki Şeyh Hasan Camiinde 1760 yılında bir imam yeterliyken ikinci imama ihtiyaç olmadığı halde es-Seyyid Eyüb isminde birisi günlük 5 akçe ücret ile iki gün için buraya ikinci imam olarak tayin edilmişti. Bu durumun vakfiyeye aykırı bulunması üzerine ikinci imamlığa dair kadro kaydı defterden silinerek sorun çözülmeye çalışılmıştı[71].

Vakıf görevlerinin elde edilmesinde bu göreve talip olanların da zaman zaman gayri meşru yollara yöneldiği vakiydi. Bu gayrimeşru yollardan birisi kadı tarafından düzenlenmiş gibi sahte arz yazısı düzenlemekti. Böyle bir örnek 1779 yıllarına doğru Şah Ali Mescit-i Şerifi Vakfında yaşanmıştı. İmamet ve tevliyet görevi üzerinde olan Seyyid Mustafa, bu görevleri yeniden almak için Malatya kadısından arz yazısı alamadığında sahte bir arz belgesi düzenletmişti. Bu usulsüzlük Malatya kadısı es-Seyyid İsmail Efendi'nin arzı üzerine ortaya çıkarılarak sorun çözülmüştü[72].

Ancak bu durum sadece kayıtlardaki düzensizlikle ve vakfın yönetimiyle ilgili bir konu değildi. Gerek Malatya ve gerekse diğer sancak ve eyaletlerde vakıflar asker kaçakları ya da vergiden muaf olmak isteyen kişiler için ideal bir sığınma yeriydi. Dönemin koşullarında asker kaçakları yaygın bir şekilde ortaya çıkmıştı. Haklarında ferman çıkan ve cezalandırılma korkusu yaşayan bu insanlar için vakıflara ait, cami, medrese, imarethane gibi yerler ile vakıf

[67]VGM.d.278./59.(9 Recep 1228/8 Temmuz 1813).
[68]Şiro kazası kadısının 1075 yıllarında kaza ahalisinden usulsüz ve keyfi olarak 5-10'ar kuruşlarını aldığı gibi esnaf ve tüccardan 50-60'şar akçelerini almıştı.(Bkz. BOA.A.DVNS.MHM.d.95/7.)
[69] Malatya sancağındaki kadılardan fazla alınan akçelerin sahiplerine iade edilmesinin sağlanması istenmişti. Konuyla ilgili Evahir Şevval 1125 (Ekim/Kasım 1713)tarihli hüküm sureti için bkz. BOA.A.DVNS.MHM.d.120./18.
[70]BOA.A.DVNS.MHM.d.154./138.(Evail Rebiyülahir 1163/Mart/Nisan 1750).
[71]VGM.d.327./19.(Recep 1173/Şubat/Mart 1760).
[72]VGM.d.669./27.(21 Ramazan 1193/2 Ekim 1779).

kadroları ideal bir sığınak işlevi görüyordu. Onların kişisel ya da ailevi nüfuzlarını kullanarak vakıflarda kendilerine kadro bulmaları zaman zaman karşılaşılan bir durumdu. Benzer bir durum 1758/1759 yılında Hangâh Pervane Vakfında yaşanmıştı[73].

Sonuç

Günümüz modern devlet anlayışında, devletlerin görevleri içinde sayılmış olan eğitim, sağlık, bayındırlık, din hizmetleri, sosyal yardım gibi hizmetler, Osmanlı Devletinde şahısların kurduğu vakıflar tarafından yürütülüyordu. Vakıflara, bu işlerin yürütülebilmesi için de zengin gelir kaynakları bağlanıyordu ki bu da devletin bu alandaki yükünü hafifletiyordu. Malatya'da kurulan sayısız vakıf Osmanlı Devletindeki bu genel yapının şehir bazında yansımasını gösteriyordu.

Malatya'da kurulan vakıflar, devlet bütçesinden değil daha çok şahısların bireysel bir teşebbüsü olarak ortaya çıkmıştır. Genel olarak, şehrin bütününü ilgilendiren hizmetlerden cami, mescit, okul, kütüphane, han, çeşme, sebil, imaret, su getirme ve bu tesislerin bakımı, hatta bazen mezarlıklar ve bunlara benzer birçok hizmet, vakıflar vasıtasıyla yerine getirilmiştir. Avrupa şehirlerinde kilisenin, belediyenin ya da hükümetin işlevini Malatya'da geniş ölçüde hayırseverlerin kurdukları vakıflar yerine getirmiştir.

Malatya'nın doğu-batı ve kuzey-güney ticaret yolları üzerinde yer alması onu ticari açıdan önemli bir mevkiye taşımıştır. Burada bulunan hanlardan en önemlisi olan Silahtar Mustafa Paşa kervansarayı ve hanı ticari hayatı geliştiren ve güçlendiren bir işlevi yerine getirmiştir. Esasen onun yapımı, tüccarların seyahatini kolaylaştırmak, yol emniyetini temin etmek, yolcuları barındırmak ve doyurmak gayesini gütmekteydi. Bu işlevini çok uzun bir süre boyunca başarıyla yerine getirmiştir. Bu yüzden günümüz Malatya'sının şehir tarihinde diğer vakıf eserleri gibi önemli bir yere sahiptir. Modern Malatya onların varlık toprağı ve yeşerdiği iklimden birçok değer almıştır.

Allah rızası gibi ulvi amaçlarla kurulan vakıflar, aynı zamanda kişilerin mallarını belli amaçlara tahsis etmesiyle, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma esasına dayalı hukuki bir kurumdur. İnsanı olgunlaştıran ve hırslarını kontrol altına almasına yardımcı olan bu kurumlar sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendiren kurumlardır. Hem insanların doğuştan sahip olduğu sevgi, fedakârlık, yardımlaşma, saygı ve merhamet gibi duyguları geliştirmiş hem de toplumsal afetlerde Malatyalıların tek vücut hareket etmesini kolaylaştırmıştır. 1889'daki büyük yangın, 1883'teki büyük deprem, sonrasında yaşanan ekonomik kriz ve eşkıyalık, işgal tehdidi vs. krizlerde toplumun varlığını koruyarak geleceğe yürümesini mümkün kılmıştır.

Kaynakça

a)Arşiv Belgeleri

1.Başkanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA.):

Bab-ı Asafi Tasnifi Mektubi Fonu (A.DVNS.MHM. d.): 95, 120, 121, 134, 135, 149, 150, 154.

Şura-yı Devlet Tasnifi (ŞD.) :110.

İrade Tasnifi Evkaf Fonu (İ.EV.) :38.

Yıldız Tasnifi Başkitabet Dairesi Maruzatı Fonu (Y.PRK.BŞK.):11.

[73]VGM.d.327./38.

2.Vakıflar Genel Müdürlüğü Belgeleri (VGM.d.) :158, 159, 233, 240, 278, 282, 286, 291, 293, 303, 307, 310, 327, 328, 372, 507, 666, 667, 669, 688, 897, 1771, 1847, 1853, 1855, 2624, 3005, 4277, 4509.

b. Araştırma-İnceleme Eserler

AKYILDIZ, Yasin - ABAY, Ali Rıza, "Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,** Yıl 7, Sayı 15, Aralık 2017. (ss. 141-157).

DÖGÜŞ, Necati, "Osmanlılarda İmamlık Müessesesi ve Vakıflar", **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,** Cilt 6 Sayı 1, Haziran 2021.(ss. 22-65).

DURSUN, Ömer, I Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde 1765-1768 Yılları Arasında Malatya'ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2016.

GÖĞEBAKAN, Göknur, "XVI. Yüzyılda Malatya Kazasında Vakıflar ve Vakıf Görevlileri", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM),** Sayı 10, Yıl:1999.(ss. 59-86).

KARAGÖZ, Mehmet, XVII. Asrın Ortalarında Malatya Kazası(Fiziki, İdari, Sosyal ve İktisadi Hayat)1657-1658), Timaş Yayınları, İstanbul 2020.

c.İnternet Kaynakları

www.kulturportali.gov.tr › turkiye › sivas, (Erişim Tarihi:29/12/2024).

https://malatyayenises.com/niyazi-misri-camii-ikinci-kez-yikildi. (Erişim Tarihi 13/01/2025.)

https://terim.rehberim.gen.tr/terim/vakfa-hiyanet-nedir. (Erişim Tarihi 05/01/2025).

MALATYA YAZIHAN FETHİYE MOSQUE AND THE TABHANE TRADITION: TRACES OF SPATIAL INTEGRATION IN OTTOMAN MOSQUES

MALATYA YAZIHAN FETHİYE CAMİ ve TABHANE GELENEĞİ: OSMANLI CAMİLERİNDE MEKÂNIN BİRLEŞİM İZLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Anıl FİDAN

Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Malatya/TÜRKİYE.

https://orcid.org/0000-0003-3923-7622

Özet

Osmanlı cami mimarisi ve mekân gelişimi içerisinde önemli bir yeri olan tabhaneler devletin kuruluşunda ve gelişmesinde büyük öneme sahip olan ahiler ve kolonizatör dervişler için inşa edilmiş, dini bir fonksiyondan daha çok sosyal amaçlar için inşa edilmişlerdir.

Anadolu'da 16. yüzyılın sonuna kadar devam eden Tabhaneli cami geleneğinin bir örneğini de H.974/M. 1566 yılında Malatya Beylerbeyi olan Abdusselam oğlu Mustafa Paşa tarafından yaptırılan ve Yazıhan ilçesinde yer alan Fethiye (Uzun Hasan/Abdusselam) camisinde görmekteyiz. Fethiye Cami plan özelliği bakımından avlusuz tabhaneli camiler grubuna girmektedir. Kesme taş malzemeden kagir şekilde inşa edilen caminin harim kısmı tek bir kubbe ile örtülü olup, harimin doğu ile batısında yine kubbe ile örtülü birer tabhane odalarına yer verilmiştir. Harimin kuzey tarafında yer alan son cemaat yeri beş bölümlü olup her bölümü kubbe ile örtülmüştür. Caminin sahip olduğu tek minare ise kuzeybatı tarafta son cemaat yerine bitişik olarak inşa edilmiştir. Camide girişin hemen karşısında güney cephede yer alan taş malzemeden yapılmış olan mihrap ve minber litürjik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Malatya Yazıhan ilçesinde yer alan Fethiye Cami'nin, diğer Osmanlı tabhaneli camileri içerisindeki yeri ve önemini vurgulamak olup, diğer tabhaneli camilere göre benzer ve farklılıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca Fethiye caminin yöreye katmış olduğu tarihi ve kültürel değeri de gözler önüne çıkarmaktır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Mimarisi, Cami, Tabhane, Zaviye, Mekan, Malatya.

Abstract

Tabhanes, which hold a significant place in Ottoman mosque architecture and spatial development, were constructed primarily for the akhis and colonizer dervishes, who played a crucial role in the establishment and development of the state. These structures were built with a focus on social purposes rather than religious functions. An example of the Tabhane mosque tradition, which continued in Anatolia until the late 16th century, is the Fethiye (Uzun Hasan/Abdusselam) Mosque, located in the Yazıhan district of Malatya. This mosque was commissioned in H. 974/M. 1566 by Mustafa Pasha, son of Abdusselam, who served as the Governor-General of Malatya.

The Fethiye Mosque belongs to the category of courtyard-less tabhane mosques in terms of its architectural plan. Constructed in masonry using ashlar stone, the prayer hall is covered with a

single dome, while domed tabhane rooms are located on its eastern and western sides. The northern side of the mosque features a five-sectioned last congregation area, with each section covered by a dome. The mosque's one minaret is situated adjacent to the last congregation area on the northwest side. As liturgical elements, the mihrab and minbar, both crafted from stone, are located on the southern façade, directly opposite the entrance.

The aim of this study is to highlight the place and significance of the Fethiye Mosque among other Ottoman tabhane mosques, to identify its similarities and differences compared to other tabhane mosques, and to shed light on the historical and cultural value it has contributed to the region

Keywords: Ottoman Architecture, Mosque, Tabhane, Zawiya, Place, Malatya.

Giriş ve Araştırmanın Önemi

Malatya şehri coğrafi lokasyon olarak Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinin Yukarı Fırat Havzası bölümünde 35º 34' ve 39º 03 kuzey enlemleri ile 38º 45' ve 39º 08' boylamları arasında konumlanmaktadır. Şehir doğuda Elâzığ ve Diyarbakır, batıda Kahramanmaraş, kuzeyde Sivas ve Erzincan güneydeyse Adıyaman illeri ile komşudur. Malatya ili günümüzde Battalgazi ve Yeşilyurt merkez ilçeleri olmak üzere 14 ilçe ve bunlara bağlı olan kırsal mahalle yerleşmelerine sahiptir. Bizim çalışma konumuzun odak yeriyse Malatya-Sivas yolu üzerinde 40. Km'de yer alan Yazıhan İlçesine bağlı Fethiye Köyü sınırlarında kalmaktadır.

Malatya ili önemli bir jeolojik lokasyonda olmasının yanı sıra önemli bir jeopolitik konumda da bulunmaktadır. Malatya hakkında ilk bilgileri ilkçağ coğrafyacılarından olan Strabon buranın adının "Melitine" olarak vermektedir. Strabon ayrıca "Melitine" olarak vurguladığı bu yerin "Sophene'nin karşısında kurulmuştur ve Euphrates Irmağı bununla Kommagene arasında akar ve sınırı oluşturur" şeklinde doğrudan coğrafi bir konumda ortaya koymaktadır (Strabon, Çev. Adnan Pekman, 2000: 1).

Arkeolojik veriler ışığında Malatya şehrin en eski yaşam izleri MÖ 8000'li yıllara kadar uzanırken, planlanmış konut geleneğinin en erken tarihi ise MÖ 3300 ile 3000'li yıllara dayanan Arslantepe höyüğünde karşımıza çıkar. Burada kerpiç malzemeden inşa edilmiş olan saray ve kompleksini oluşturan yapılar topluluğu, şehirde bürokrasinin varlığını, siyasi ve sosyal hayatın göstergesi olan kurumların var olduğunu göstermektedir. Bu bölgede böylesi bir oluşum Malatya'nın Anadolu ve Mezopotamya bölgeleri arasındaki geçiş kısmında ne kadar önemli bir noktada olduğu göstermektedir. Bu mevcudiyet dahilinde dahilinde bakıldığında Hititler Devri olarak belirtilen tarihi zaman diliminde Hattuşaş- Kiltepe-Tegarama (Gürün)-Taranta (Darende)-Melit (Malatya)- Samusat (Samsat)- Urşu (Urfa) güzergâhında yer alan önemli bir şehir olarak daha da gelişmiştir (Akçadağ, 2016: 185).

Roma ve Bizans dönemleri içerisinde Malatya, Güneydoğu ve Doğu bölgelerine yapılacak saldırılarda bir üs bölgesi ve ayrıca gelebilecek saldırılara karşı da ön savunma görevi gören hat olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejik olarak geçiş bölgesi olan bu alan VII. Yüzyıl itibarıyla İslam'ın da yükselişiyle birlikte sıkça İslam ordularının saldırılarına maruz kalmaya başlamış ve birçok defa farklı medeniyetlerce hükmedilen bölge 1071 tarihindeki Türklerin Malazgirt seferinin ardından artık ebedi bir Türk yurdu haline gelmiştir (Kozan, 2020: 154).

Malatya coğrafyasında hakimiyet oluşturan Selçuklular, Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde burada önemli bir rol oynamıştır. Anadolu'nun fethi ile başlayan Türk-İslam iskanı, Moğolların Horasan ve Azerbaycan coğrafyasında yapmış olduğu baskınlar sonucunda başlayan göçlerle daha da hızlanmıştır. Anadolu'da artan Türk ve İslam nüfusu ile yerleşim yerleri yeniden nizama bağlanmış ve Türk-İslam toplum yapısı Malatya'da organize olmaya başlamıştır (Metin, 2020, 154). Anadolu Selçuklu döneminde bu topraklarda birçok cami,

mescit, medrese ve kervansaraylar yapılmaya başlanmıştı. Anadolu'da kervansaraylara bağlı olarak ticaretin güvenli şekilde sürdürüldüğü doğu-batı, kuzey-güney istikametleri vardı. Malatya ve çevresi bu yol ağının doğu-batı istikametinde yer almaktaydı. Doğu – Batı istikameti Antalya, Alanya civarlarında başlayıp devamında Konya, Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzurum'a doğru yönelirken, burada Kayseri'den ayrılan bir kol da Elbistan, Malatya, Diyarbakır üzerinden Irak'a doğru açılmaktaydı (Aytaç, 2009, 121).

Anadolu Selçuklu dönemi içerisinde birçok sosyal ve kültürel alanda faaliyete sahip olan bu şehre "Darürrifa" (üstünlük ve asalet şehri) unvanı verilmiştir (Göğebakan, 2003: 470).

Malatya Yazıhan ilçesi Malatya'nın tarihi süreç içerisindeki siyasi ve kültürel farklılıklarına bağlı şekilde değişimler ve dönüşümlere maruz kalmış ve dönemler içerisindeki konjonktürlerin bir parçası olmuştur. Yazıhan ilçesinin bir yerleşkesi olan Fethiye ise tarihi İpek yolu kervansarayı üzerinde yer alıp, aynı zamanda Malatya, Kayseri ve Sivas bölgesinin bir kesişim noktasında bulunmasından dolayı önemli bir alana hakimdir.

Tarihi İpek Yolu rotası ve Malatya

((https://en.wikipedia.org/wiki/Silk_Road#/media/File:SeidenstrasseGMT.JPG Erişim Tarihi 22.01.2025),

Fethiye yerleşkesi de tıpkı Yazıhan gibi Malatya'nın tarihi kültürel ve siyasi değişkenliklerine bağlı kalarak varlığını sürdürmüştür. Bizler burada Fethiye için en erken vesikaları Anadolu'nun birinci beylikler dönemi olarak adlandırıldığı dönem içerisinde Danişmentliler ile görmekteyiz. Daha sonrasında Anadolu Selçuklu hakimiyeti altında kalan Fethiye akabinde ikinci beylikler döneminde Dulkadiroğlu Beyliği sınırlarında varlığını sürdürmüştür. Yerleşke son olarak Osmanlı Devleti'nin Malatya'ya hâkim olmasıyla Osmanlı sınırlarında kalmış ve günümüzde Malatya'nın Yazıhan ilçesinin kuzey kesiminde yer alan bir kasaba olarak varlığını sürdürmektedir.

Bizim çalışma konumuzsa Yazıhan Fethiye'de yer lan Fethiye cami olmuştur. Buradaki caminin Kanun-i Sultan Süleyman'ın son dönemlerinde taşrada inşa edilmiş olması, aynı zamanda bölgenin İpek Yolu'nda bir durak olması dikkatimizi çekmiş ve incelemeler yapmamıza sebep olmuştur.

Tabhane, sözlük anlamı olarak çok işlevli camilerde ana ibadet alanının iki yanında yer alan mekanlar olarak tanımlanır (Sözen & Tanyeli, 1994: 228-229). Aynı zamanda birçok yayında ve sözlükte zaviyeli camilerin zaviye mekânı olarak tanımlanabilmektedir (Sözen & Tanyeli, 1994: 260).

Tabhaneli camiler ilk olarak Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Bursa'da karşımıza çıkmaya başlamasından dolayı, *Bursa Tipi* cami olarak da isimlendirilirken, bunların yanısıra *Ters T planlı, Çok Fonksiyonlu, Zaviyeli, Yan Kanatlı* ve *Çapraz mihverli* camiler olarak da

isimlendirilmişlerdir (Taescher 1932: 128; Aslanapa 1964: 19; Kuran 1964: 64; Kuran 1968: 71; Kuban 1973: 159).

Erken Osmanlı mimarisinde henüz bir yere konumlandırılamayan tabhaneli camiler, ilk önce yabancı araştırmacılar tarafından incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu süreç tabhaneli camilerin ilklerini Bursa'da görmeleri ve bu tabhaneli yapıların inşa malzemesi ve tekniği konusunda Bizans mimarisine benzemesinden dolayı, bunları Bizans mimarisinde kalma yapılar olarak tanımlamışlardır. Ayrıca Eyvanlı, yan odaları devlet dairelerinin görüldüğü kamusal yapı, Selçuklu medreselerinden ve hanikahlarından gelişen bir yapı türü olduğu ve İcra-i Kaza denilen kadı odası olarak da tanımlamışlardır (Eyice, 1962: 22-23)

Tabhaneli camiler, Anadolu'da halkın sadece ibadet ihtiyaçlarının karşılanması için değil bunun yanısıra bir ülkü ve hedefler doğrultusunda inşa edilen yapı türleri olarak karşımıza çıkar. Anadolu'nun hakimiyeti ve bununla birlikte meydana gelen Türk-İslam geleneğinin fethedilen topraklara entegre edilmesi geleneği tabhaneli camilerin oluşmasında önemli etken olarak rol oynamıştır. Erken dönem Osmanlı mimarisinde dönemin sosyal ve kültürel durumunun bir getirisi olarak karşımıza çıkan tabhaneler Klasik Osmanlı mimarisi sürecinde de sıkça inşa edilmiş ve sonrasında değişen sosyal ve kültürel durumlardan dolayı inşa edilmemeye başlamıştır (Eyice, 1962: 55).

Tabhane yapıları plan özellikleri bakımından Avlu-Harim-Tabhane mekanlarından oluşmaktadır (Acar, 2013: 304). Klasik Osmanlı döneminde şehir merkezlerinde devlet idarecisi ve devlete bağlı kurumlardaki idareciler kendi gücünü göstermek adına içerisinde cami, medrese, zaviye, tabhane vb. gibi yapıları barındıran çok fonksiyonlu külliyeler inşa etmişlerdir. Fakat Erken Osmanlı döneminde bu tür durumlar söz konusu değildi. Sultan kendi adına yaptırdığı bir yapıyı çok fonksiyonlu bir yapı halinde ortaya koyarak birçok işlevi bir arada yapmış böylelikle ekonomik ve idari açıdan dengeli bir politika güdülmüştü.

Tabhaneler 14 ile 15. yüzyılın ortalarına kadar giriş mekânı, havuzlu ve aydınlık fenerli avlu ve avludan dağılım yapılarak diğer mekanlara dağılım gösteren mimari bir üslupta inşa edilmekteydi. Bu mekanlarda avlu, harim olarak nitelendirdiğimiz mekanlardan daha düşük kot seviyesinde inşa edilmekteydi, avlu ve aydınlık feneri gibi unsurlarda göz önüne alındığında yapıların tamamının bütüncül bir ibadet mekanı olmadığı, yapı içerisinde farklı fonksiyonlarda kullanılabilecek başka mekanlarında olduğu anlaşılmaktadır (Acar, 2013: 304). Tabhaneli camilerdeki diğer mekanlar ise tabhane hücreleridir. Erken Osmanlı mimarisinde inşa edilen tabhaneler iç kısımda yer alan avluya açılırdı ve bu mekanlarda avludan yüksek bir kotta inşa edilirdi. Klasik Osmanlı mimarisi döneminde tabhaneler artık avluya açılmamakta, doğrudan son cemaat yerine açılarak yapının içe doğru olan bütüncül kısmında da uzaklaşmıştır. Ayrıca tabhane odaları diğer odalardan ocak ve niş gibi uygulamalarla da ayrılmaktadır.

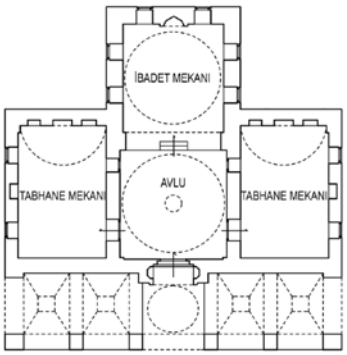

Tabhaneli Cami (Türkan Acar'dan)

Osmanlı Dönemi Cami Kompleksleri

Osmanlı Devleti henüz beylikten devlete geçiş sırasında dahi yapı türleri ortaya koymaya başlamıştır. Bu süreçte ilk olarak karşımıza Behramkale Hüdavendigar Cami, Bilecik Orhan Cami, Bursa Alaaddin Cami gibi tek kubbeli camiler çıkmaktadır. Tek kubbeli camiler bazen bir son cemaat yeriyle desteklenirken, bazen bu uygulamaya yer verilmeyen neredeyse mescit olarak tanımlanabilecek camiler olarak karşımıza çıkar. Yine Erken Osmanlı mimarisi dönemi mimarisinde karşımıza çok Bergama Ulu cami, Bursa Şehadet Cami, Bursa Ulu Cami, Edirne ve Edirne Eski cami gibi çok kubbeli yapılar çıkar. Henüz bu dönemde avlu uygulamasına yer verilmezken yapıların harim kısımları çok destekli ve kubbeyle örtülü bir mekan haline geldiğini görürüz. Erken Osmanlı dönemi mimarisi içerisinde Amasya Beyazıt Paşa cami, Bursa Yeşil Cami, Edirne Beylerbeyi cami gibi yapılarsa Tabhaneli camiler grubuna girmektedir. Yukarıda saymış olduğumuz erken dönem tabhaneli camilerde mekan dağılımı merkezde yer alan aydınlık fenerli kubbe altındaki süs havuzlu avlu mekanından sağlanmaktaydı. Bu avludan hem harim kısmına hem eyvanlara hem de tabhane odalarına dağılım sağlanıyordu.

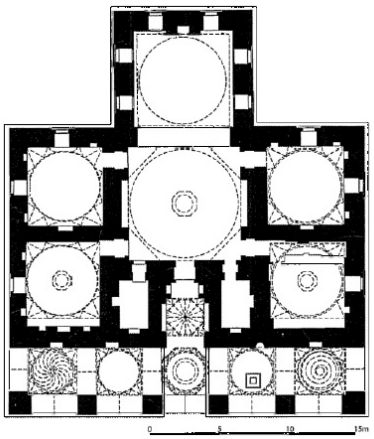	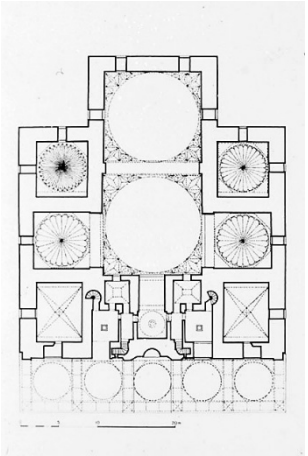	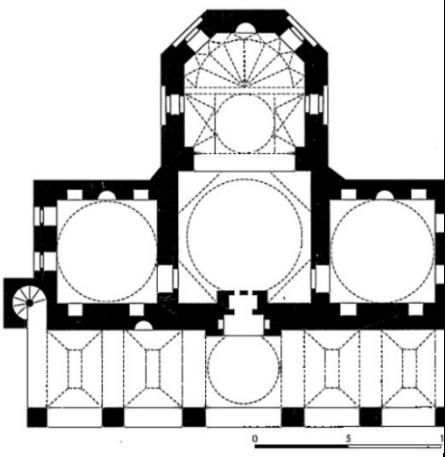
Amasya Beyazıt Paşa Cami (https://okuryazarim.com/ Erişim Tarihi 23.01.2025)	Bursa Yeşil Cami (https://okuryazarim.com/ Erişim Tarihi 23.01.2025)	Edirne Beylerbeyi Cami (https://okuryazarim.com/ Erişim Tarihi 23.01.2025)

Klasik Osmanlı mimarisi dönemine geldiğimizde genel olarak Osmanlı cami mimarisi artık çok fonksiyonlu yapılar olmaktan uzak, külliye halinde yapılmış yapılar topluluğu olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde inşa edilen külliyelerin odak kısmı ise genellikle yüksek kubbeli olarak yapılan ve dönemin bir üslubu olan tek, çift, üç ve dört yönden gelişim gösteren kubbeli camileridir (Mülayim2002: 300-303).

Klasik Osmanlı dönemi mimarisinde sadece külliyeler ve yüksek kubbeli camiler inşa edilmemiş bu dönemde devam eden savaşlar yeni iskan ve ülkü hareketleriyle birlikte taşra olarak değerlendirilen merkezden uzaktaki bölgelerde ve başkent İstanbul'da da müstakil olarak tabhaneli camiler yapılmaya da devam etmiştir. Bu süreçte Tokat Hatuniye cami, İstanbul Muratpaşa Cami, Silivri Mehmet Paşa Cami, Rum Mehmet Paşa cami, Malatya Fethiye Cami vb. gibi birçok yapı karşımıza çıkmaktadır.

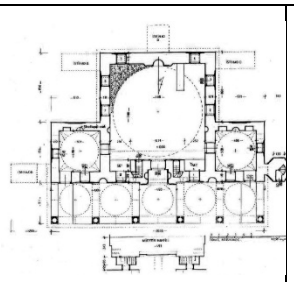	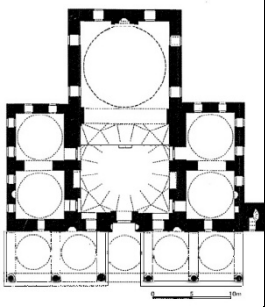	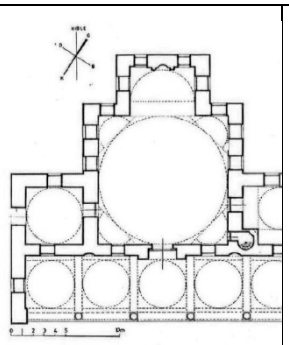	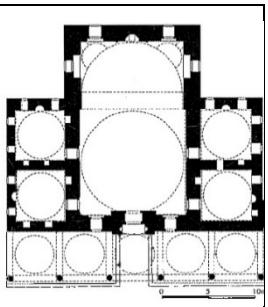
Tokat Hatuniye Cami (https://okuryazarim.com/ Erişim Tarihi 23.01.2025)	İstanbul Muratpaşa Cami (https://okuryazarim.com/ Erişim Tarihi 23.01.2025)	Silivri Piri Mehmet Paşa Cami (https://okuryazarim.com/ Erişim Tarihi 23.01.2025)	Rum Mehmet Paşa Cami (https://okuryazarim.com/ Erişim Tarihi 23.01.2025)

Klasik Osmanlı mimarisi döneminde inşa edilen tabhaneli camilerde en çok dikkat çeken durum artık Erken Osmanlı Mimarisindeki tabhaneli camilerde görülen yapının ortasındaki avlu uygulamasından net olarak vazgeçilmiş, yapı kendi içerisinde bir bütünlük oluşturacak hale gelmiş, merkezi kubbe harimin genel bir kısmına hakim duruma gelmiştir. Bu durumda tabhane odalarının yapının içindeki bütüncül düşünceden uzak kaldığını, tabhane odalarının giriş ve çıkışlarının genellikle son cemaat mekanlarına dahil edildiğini görüyoruz. Böylelikle tabhane ve cami arasında mekânsal çerçevede baktığımızda herhangi bir fonksiyonel bütünlük söz konusu değildir. Fakat böyle durumda akla neden tabhane odaları yapıldı sorusu geliyor. Tam olarak bu kısımda tabhane odaları ibadet açısında fonksiyonel olmaktan ziyade daha çok ruhani ya da kavramsal bir mekân olarak camilerin yanında yer aldığı fikri ortaya çıkmaktadır.

Anadolu toprakları 1071'deki Malazgirt zaferinden sonra hızlı bir şekilde Türkler tarafından fethedilmeye başlanmış ve bu süreçte Türk-İslam ülküsü bu topraklarda hükümdarlar, kumandanlar, beyler, gaziler, ahiler ve kolonizatör dervişler tarafından yayılmaya başlamıştır. Fethedilen her bölgede hâkim nüfus gayrimüslimler tarafından sağlanıyordu bunun için bölgedeki kiliseler camiye çevrilirken bazen buralara tabhane odaları eklenmekte ya da doğrudan buralara tabhane odalarına sahip camiler inşa edilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin uç kısımlarında yer alan uç beyleri ve genellikle sefer ve savunmada önemli rol oynayan gaziler taşrada yapılmış olan tabhaneli camilerin tabhane mekanlarını kullanır, konaklar ve görevine devam ederdi. Yine burada ahiler ve kolonizatör dervişler akla gelmektedir. Ahiler aslında bir birliktelik ve ticari bir kardeşlik gibi görünse de Türk-İslam ilkelerinin Anadolu'ya sirayet etmesinde önemli bir rol oynayan ve bunu da ticari bir kostüm altında yapan teşkilattır. Ahilerin yanısıra Anadolu'da Türk-İslam ülküsü üzerine faaliyet gösteren gruplarsa kolonizatör dervişlerdir. Kolonizatör dervişler herhangi bir bağlılıkları olmayıp bölgeler arası geçişler ve geziler yapan Türk-İslam ülküsünü yayan ve iskanları oluşturan dervişler olarak tanımlanabilir (Barkan 1942: 283-285; Gölpınar 1952: 6-102; Ocak 1978: 259-268; İnalcık 1999: 189-200).

Anadolu'nun genelinde bu tür faaliyet gösteren gruplar varken bu gruplar sadece camilerin tabhane odalarına bağlı değildir. Aynı zamanda Anadolu'nun birçok bölgesinde tekke ve zaviyelerde inşa edilmekteydi. Tekke ve zaviyeler de yukarıda saymış olduğumuz Türk-İslam inanç ve kültür sistemini hakla yerleştirmeye çalışan gruplarla aynı görevleri üstlenebilmekteydi fakat burada dikkatimi tekke ve zaviyelerin sadece bir din ehline tahsis

edildiğidir. Tekke ve zaviyeler sadece bulundukları alandan sorumluyken, yukarıdaki faal gruplar genel olarak ülke topraklarının sınırlarının vardığı yere kadar hakimiyet alanını açabilmekteydi.

İşte tam burada yukarıda saymış olduğumuz bu grupların tabhane odalarına sahip camilerin bu odalarında konakladıkları ve görevleri tamamlanınca başka yerlere dağıldıkları yaygın olan bir görüştür. Çünkü camilerin yan mekanlarında yer alan bu adalar, nişlere ve ocaklara sahiptir. Bir ibadet ya da ders verme yerinden ziyade konaklama, inziva, siyasal, sosyal ve kültürel odaları şeklinde karşımıza çıkar.

Fethiye Cami'nin Mimari Özellikleri

Malatya'nın Yazıhan ilçesi sınırlarında yer alan Fethiye Cami, yörede "*Uzun Hasan, Hasan Batrık, Abdusselem ve Abdurrezzak cami*" isimleriyle de anılmaktadır. Cami Kanun-i Sultan Süleyman'ın son hükümdarlık yılları olan H. 974 / M. 1566 senesinde inşa edilmiştir.

Genel itibarıyla tek kubbeli ve iki kenarda tabhaneli plan şemasında inşa edilen yapının, harim kısmının kuzey cephesinde beş bölümlü bir son cemaat yeri ve son cemaatin batı kısmında bir adet minaresi bulunmaktadır.

Cami İmamı Teslim Boyraz'dan

Caminin kuzey cephesinde yer alan beş bölümlü son cemaat yerinin bölümleri özgününde kubbe ile örtülüyken, zaman içinde yıkılmış ve 2004 yılında Vakıflar idaresi tarafından yapılan restorasyon çalışmalarında buradaki kubbeler yerine ahşap tavan örtüsü yapılmıştır.

V.G.M. Arşivinden

Son cemaat yerinin orta kısmına denk gelen aksında sivri kemerli kavsaraya sahip bir taç kapı yer alırken, taç kapının sol kısmında kalan alanda son cemaatte namaz kılanlar için yön tayin eden bir mihrabiyeye yer verilmiştir. Taç kapının geçit kısmı ile kavsara kısmı arasındaki alınlık kısmında bir adet kitabe yer almaktadır. Kitabeden anlaşıldığı üzere yapı H. 974 / M. 1566 senesinde Beylerbeyi Abdüsselam oğlu Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Bu şanlı, şerefli buk'aniye binası yüksek olan imareti yapmış gaziler ve mücahitler sultanı sultan Selim Han (Yavuz) oğlu Süleyman (Kanuni) devleti günlerinde –Allah onun fetih yollarını açsın- ve hayır sahibi beylerbeyi Abdüsselam oğlu Mustafa Paşa'nın belirli yardımlarıyla dokuz yüz yetmiş dört yılında bitirildi

حتم بثاو هزاليقغة الثريف الثان رالعارة علية البنيان فى ايم دولة السلطان

الغزاة والباهين السلطان سليمان بن السلطان سليم خان افتح الله نتحا و

اعانه عونا بايغا لصا حيا لخيرات ايرال امراركرام معطفا باشا بن عبدالسلام فى سنه اربع

و سبعين وتسعمايه

Fethiye Cami Taç Kapı Kitabesi (Aytaç, 1998: 129)

Yapının kare planlı olarak yapılan harim kısmı çokgen kasnakla geçilen bir adet kubbeyle örtülüdür. Kare mekânda kasnak kısmına geçişler mekân içerisinden de anlaşıldığı üzere geniş tromplarla sağlanmaktaydı.

Fethiye Cami Kubbe ve Kubbeye Geçiş Detay

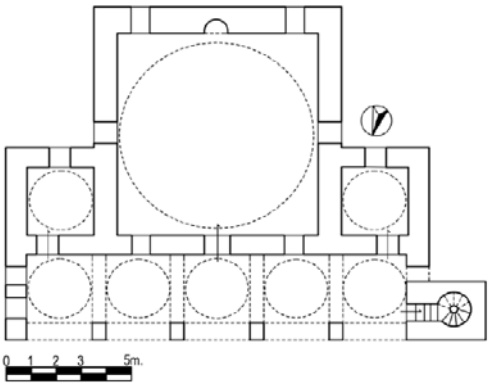

Fethiye (Uzun Hasan) Cami Planı (Türkan Acar'dan)

Harimin güney cephesinde beden duvarından dışarıya doğru taşıntı yapan bir adet mihrabı yer alır. Mihrap dış kısımdan ters "U" formunda çerçevelere sahiptir. Mihrabın niş kısmını mukarnaslı kavsara örterken, kavsaranın etrafında belirgin şekilde yapılmış kavsara köşeliklerine yer verilmiştir. Mukarnaslı kavsaranın köşelikleri iki kenardan sütunçelere oturmaktadır. Sütunçeler daire formlu olup yüzeylerinde herhangi bir uygulamaya yer verilmemiştir. Sütunçe başlıklarındaysa Arapça harflerle "*Melih*" yazdığı görülmektedir. Ayrıca mihrabın sahip olduğu çerçevelerin üst kenarlarında daire formunda rozet şeklinde yapılmış yanyana iki adet zemin oyma formunda ortaya çıkarılan geometrik süslemeli uygulayama yer verilmiştir. Bu rozetlerin iki yanındaysa çerçevenin ölçüleriyle aynı ölçüde yine zemin oyma tekniği ile oluşturulmuş yuvarlak satıhlı geometrik süslemelere yer verilmiştir. Bu geometrik süslemelere sahip parçaların uygunsuz görüntüsü aslında mihrabın daha önceden bu formlarda süslemeye sahip olduğuna dair düşünceler akla getirmektedir ki böyle bir durum varsa restorasyon sırasında özgün kalan parçalar mihrabın özgün niteliğini vurgulayacak şekilde bırakılmıştır.

Fethiye Cami Mihrabı

Fethiye Cami Minberi

Mihrabın batı tarafında mihrapla aynı malzemeden yapılmış minber yer almaktadır. Minberde köşk, köşk altı, sade bir aynalık ve merdiven kısımları yer alır. Sade bir formda yapılmış minberin köşk kısmı baldaken formda olup, üzeri kubbeyle örtülmüştür.

Fethiye camide ana mekân olan harim, son cemaat yeri ve minare birimleri düzgün kesme taşla inşa edilirken tabhane birimleri moloz taşla inşa edilmiştir. Bu da akla tabhane odalarının sonradan yapılmış olma ihtimalini getirmektedir. Harimin kuzey kısmında cepheden geniş olarak yapılan son cemaat yerinin sırt kısımlarına kare planlı tabhane odaları yerleştirilmiştir. Tabhane odaları birer pencere ve birer geçide sahiptir. Tabhane odalarının geçit kısımları Erken Osmanlı mimarisinde görülen örneklerdeki gibi harim kısmına açılmaz ve doğrudan son cemaat yerine açılmaktadır. Tabhane odalarıysa geçit kısmının karşısında yer alan pencerelerle aydınlatılırken, üst kısımları kubbeyle örtülüdür.

Fethiye Cami Tabhane Odaları 2004 Yılı Restorasyon Öncesi V.G.M. Arşivinden

Fethiye Cami Tabhane Odaları

Yapının son cemaat kısmı harim kısmında daha geniş olarak tutulduğunu ve bu geniş olarak gözüken kısımların da kare planlı tabhane odalarıyla kapatıldığını üst kısmında belirtmiştik. Bu kısımlar için yerinde yapmış olduğumuz incelemeler ve gözlemler neticesinde son cemaat kısmının dış cephe kısımlarında üst örtüye geçiş kısımlarında konsol şeklinde geniş taş kornişlere yer verildiği dikkatimizi çekmiş ve tabhane odaları eklenince bu kısımlarda yarım

kalmış olduğu izlenimi uyandırmıştır. Bu uygulamanın tabhane odalarıyla yarım kalmış olması, tabhane odalarının buraya sonradan eklendiğine dair düşünceleri güçlendirmektedir.

Fethiye Cami Tabhane odalarının son cemaat yeri ve harim ile dış kısımdan birleşimlieri

Tabhaneli camiler yukarıda bahsettiğimiz üzere, ahiler, gaziler, kolonizatör dervişler ve birçok sosyal ve kültürel olaya sahip kişiler tarafından kullanılmış olmalıdır. Bu sayede tabhaneli camilerin bulunduğu yörelerde ibadet ve sosyal yaşamın birlikteliği sağlanmış hem Türk hem de İslam kültürü bir arada tutularak güçlü bir bağ oluşturulmuştur.

Yerel ve Osmanlı Mimarisi Stilleri Arasında Bir Köprü

Malatya sadece Yazıhan Fethiye'deki bu tabhaneli camiye göre değil kendi yerel uygulamalarıyla da farklılıklar sunan bir bölgedir. Bunun en bariz örneğini Malatya (Battalgazi) Ulu cami ile görmekteyiz. Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilmiş olan Malatya (Battalgazi) Ulu cami eyvanlı camiler planında olmasıyla Anadolu'da görülen ilk ve tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Tamamen Türkistan bölgesinde inşa edilen eyvanlı yapıların geleneğinin bir örneğinin burada denenmiş ve Anadolu'da başka bölgelerde denenmemiş olması Malatya coğrafyasının bu konuda yenilikçi uygulamalara açık bir bölge olduğunun izlenimini vermektedir.

Klasik Osmanlı mimarisinde görülen Tokat Hatuniye cami, İstanbul Muratpaşa cami, Silivri Mehmet Paşa cami, Rum Mehmet Paşa cami gibi tabhaneli camilerin mimari ve plan özellikleri dikkate alındığında yapıların merkezde kubbeyle örtülü harim kısmı ve kuzeyde harimden daha geniş olarak yapılmış beşer bölümlü son cemaat yerleriyle birlikte batı kısımda yer alan tel minareleri vardır. Bu yapılarda tabhane odaları harimden daha geniş olarak yapılmış olan son cemaat yerlerinin sırt kısımlarına yapılmıştır. Başkent İstanbul olmak üzere taşradaki yapılar ve Fethiye cami dikkate alındığında bu yapı türlerinin bu mimari plan tipinde Osmanlı döneminde bilinçli olarak yapıldığı bir gerçektir.

Yine Malatya şehrindeki diğer Osmanlı Mimarisi yapılarına baktığımızda Karahan Cami, Emir Ömer Cami ve Hekimhan Köprülü Mehmet Paşa Camilerine baktığımızda mimari üslup ve malzeme benzerliklerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Aytaç, 2013). Bu yapılarda sadece tabhane uygulamasına yer verilmezken, Yazıhan Fethiye caminin tabhaneli özellikte olması yerel uygulama ve Osmanlı mimarisi stilleri arasında bir köprü görevi görmektedir.

Tabhane Geleneğinin Günümüzdeki İzleri

Tarihi süreç içerisinde imaret ve zaviye gibi yapılarla benzer bir kavram içerisinde yerini bulan tabhaneli camilerinin asli görevinin ne imaretler ne de zaviyelerdeki gibi olmadığı zaman içinde yapılan birçok çalışmada açıkça ortaya konmuştur. Başlangıçta tabhaneli camiler, imaretler ve zaviyeler bulundukları yerlerin dini, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak gelişmesinde çokça katkısı olmuştur (Budak 2013: 22-24). Zaman içinde her bir yapı grubu kendi öznelinde ayrılmış ve asli vazifeleri üzerine disiplin sürdürmüştür.

Fethiye Cami'nin günümüze kadar geçirmiş olduğu restorasyonlarla gelebilmiştir. Bu tarihi süreç içerisinde mimari ögelerinde bazı değişiklikler olsa da plan bakımından değişimine sebep olmamıştır. Cami 6 Şubat 2023 yılında Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerde oldukça hasar almış olduğundan günümüzde restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir. Deprem sürecine kadar cami ibadete açık kalmış ve kullanılır durumdaydı. Harim kısmının iki yanında yer alan tabhane odalarıysa çevre halkın ve gençlerin kütüphane ve çalışma odası olarak faydalanması üzerine kullanıma açık bırakılmıştır. Aslında baktığımızda tabhane odaları yine sosyal ve kültürel bir faaliyet çerçevesinde asli görevini cami gibi sürdürmeye devam etmiştir.

Günümüzde tabhanelerin görevlerini vakıf ve hayır kurumları olan Darülaceze ve Kızılay gibi kurumlar modern olarak sürdürmektedir. Yine günümüzde birçok Osmanlı döneminden kalmış olan külliyeler restore edilerek sosyal ve kültürel olarak kullanıma açık olup böylelikle tabhane geleneği sürdürülmektedir.

Sonuç

Malatya Yazıhan Fethiye Cami Osmanlı mimarisinde sosyal ve kültürel işlevselliğin bir parçası olarak karşımıza çıkarken tabhane geleneğinin izlerini taşıyan önemli bir örnektir. Osmanlı dönemi camilerinin sadece ibadet mekânı olmanın ötesinde birer sosyal yardımlaşma, dayanışma ve misafir ağırlama gibi işlevleri bünyesinde barındıran çok yönlü yapılar olarak tasarlanmıştır. Tabhaneler camilerin içerisinde ya da dış kısmında planlanmış, genellikle bir ülküye sahip kişilerin ve yolcuların konaklamasına hizmet eden mekanlar olarak karşımıza çıkar.

Fethiye cami özelinde yapılan değerlendirmeler Osmanlı mimarisindeki işlevsellik mekânsal organizasyonun üzerindeki etkileri görülmektedir. Caminin ibadet mekânı ve tabhane odaları Osmanlı dönemi vakıf geleneğinin yanısıra dini, sosyal, kültürel ve siyasal yapıların bütünleşik mekânsal düzenin yansıması olarak karşımıza çıkar.

Sonuç olarak Yazıhan Fethiye caminin incelenmesi Osmanlı camilerinde tabhane geleneğinin nasıl bir mekânsal karşılık bulduğunu ortaya koyarken, bu geleneğin modern mimari anlayış ve sosyal hizmet sistemleriyle bağlantılar kurularak sürdürülebileceğini de göstermektedir. Günümüzde bu tür yapıların korunması ve işlevselliğinin devam ettirilmesi, Osmanlı mimarisinin sadece estetik bir miras olarak değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı yaşatan bir unsur olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, T. (2013). "Tabhaneli Camilerin Tipolojisi Üzerine Bir Deneme" SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 28. s. 303-326.

Akçadağ, G. (2016). "Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri", Akra Kültür ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 9, s. 185 – 206.

Aslanapa, O. (1964). İznik'te Sultan Orhan Camii Kazısı, Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı: 1, Ankara

Aytaç, İ. (1998). Malatya ve Yöresindeki Türk İslam Dönemi Yapıları. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı. Doktora Tezi.

Aytaç, İ. (2009). "Malatya Kervan Yollarında Sultan Hanları", Selçuklu Çağında Mimarlık Sempozyumu ve Sergisi, s.119-133.

Aytaç, İ. (2013). Malatya Türk-İslam Dönemi Mimari Eserleri 2. Malatya Kitaplığı.

Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, Vakıflar Dergisi, Sayı: 11, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Budak, A. (2013). İmaret Kavramı Üzerinden Erken Osmanlı Ters T Planlı Zaviyeleri İle Aşhanelerin İlişkisi: Osmanlı Aşhanelerinin Kökenine Dair Düşünceler, METU Journal of the Faculty of Architecture, Sayı: 33: 1, ODTÜ Yayınları, Ankara.

Eyice, S. (1962). "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli-Camiler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, XXI, İstanbul, s.1-80

Göğebakan, G. (2003). "Malatya", TDVİA, Cilt: 27, s. 468- 473.

Gölpınar, A. (1952). İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları*, İktisat Fakültesi Mecmuası*, Sayı: XI/1, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İnalcık, H. (1999). Ahilik, Toplum ve Devlet, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kozan, M. (2020). "Roma İmparatorluğu Döneminde Malatya", Ortaçağ'da Malatya, s. 15-36.

Kuban, D. (1973). Amasya ve Sivas, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 26/305, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Kuran, A. (1964). Edirne'de Yıldırım Camii, Belleten, Sayı: 28, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kuran, A. (1968). The Mosque in Early Ottoman Architectura, Chicago

Metin, T. (2020). "Selçuklular Zamanında Malatya", Ortaçağ'da Malatya, s. 133-196.

Mülayim, S. (2002) "Kubbe", TDVİA, Cilt: 26, s. 300-303.

Ocak, A. Y. (1978). Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme), *Vakıflar Dergisi,* Sayı: 12, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Sözen, M.-Tanyeli, U. (1994). "Tabhane", Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul,

Strabon (2000). Antik Anadolu Coğrafyası: Kitap XII-XIII-XIV, Çev; Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Taescher, F. (1932). Das Nilüfer Imaret in Isnik und Seine Bauinschrift, *Der İslam*, Sayı 20, Alman Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Hamburg

A WORKSHOP ON TEACHING PORTRAIT USING THE STATION TECHNIQUE IN THE 8TH GRADE VISUAL ARTS COURSE IN MIDDLE SCHOOL

ORTAOKUL 8. SINIF GÖRSEL SANATLAR DERSİNDE İSTASYON TEKNİĞİYLE PORTRE ÖĞRETİLMESİNE YÖNELİK BİR ATÖLYE ÇALIŞMASI

Prof. Dr. Derya ŞAHİN[1], Samet ATAÇ[2]

[1]Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim-iş Öğretmenliği, Eğitim Fakültesi, İnönü Üniversitesi, Malatya/Türkiye ORCID ID: 0000-0002-6814-898X

[2]İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İş Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Malatya/Türkiye ORCID ID: 0009-0008-2207-8390

Özet

Bu çalışmanın amacı, ortaokul 8. sınıf görsel sanatlar dersinde istasyon tekniği kullanılarak portre öğretimine yönelik bir atölye çalışmasının etkilerini incelemektir. İstasyon tekniği, öğrencilerin farklı resim tekniklerini deneyerek yaratıcı ve özgün portre çalışmaları üretmelerine olanak tanıyan bir yöntem olarak uygulanmıştır.

Araştırma, Malatya ilinde bir ortaokulda öğrenim gören 12 kız ve 8 erkek olmak üzere toplam 20 öğrenciden oluşan bir örneklemle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada görsel sanatlar dersinde "Portre" konusu işlenmiş ve desen, pastel boya, sulu boya ile pastel batik teknikleri uygulanmıştır. Uygulamada bristol karton, kara kalem, pastel boya, sulu boya ve mürekkep gibi malzemeler kullanılmıştır. Öğrenciler, beşer kişilik dört gruba ayrılarak her biri farklı etkinliklere odaklanan dört istasyon merkezinde çalışmıştır. Birinci istasyonda karakalem portre, ikinci istasyonda pastel boya ile portre, üçüncü istasyonda sulu boya portre ve dördüncü istasyonda da pastel batik portre çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Her istasyonda, 40 dakikalık sürelerle iki ders saati boyunca dönüşümlü olarak çalışılmıştır. Çalışma sürecinin sonunda ortaya çıkan ürünler değerlendirilmiştir.

İstasyon tekniğinin, görsel sanatlar dersinde öğrencilerin yaratıcılıklarına, grup çalışması yaparak işbirliğine, bu teknikle yarım bırakılan bir işi tamamlama, bireysel ve grupla çalışma bilincine yardımcı olduğu, yaratıcı süreçlerine olumlu yönde katkı sağladığı görülmüştür. Öğrenciler, her istasyonda farklı teknikleri deneyimleyerek yaratıcılıklarını geliştirme fırsatı bulmuşlardır.

Sonuç olarak, istasyon tekniği, öğrencilerin sanat çalışmalarında yaratıcılıklarını geliştirirken, birlikte çalışma ve işbirliği bilincini arttırma noktasında etkili bir yöntem olarak öne çıktığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sanat eğitimi, istasyon tekniği, portre.

Abstract

The purpose of this study is to examine the effects of a workshop on teaching portraiture using the station technique in the 8th grade visual arts course in secondary school. The station technique was applied as a method that allows students to produce creative and original portrait works by trying different painting techniques.

The research was conducted with a sample of 20 students, 12 girls and 8 boys, studying in a secondary school in Malatya. In the study, the subject of "Portrait" was studied in the visual arts course and pattern, pastel paint, watercolor and pastel batik techniques were applied. Materials such as bristol cardboard, charcoal, crayon, watercolor and ink were used in the application. The students were divided into four groups of five and worked at four station centers, each focusing on different activities. At the first station, charcoal portraits were carried out, at the second station, pastel portraits, at the third station, watercolor portraits and at the fourth station, pastel batik portraits were carried out. At each station, two 40-minute lesson hours were studied alternately. The resulting products at the end of the study process were evaluated.

It has been observed that the station technique helps students' creativity in the visual arts course, cooperation through group work, completion of an unfinished job with this technique, awareness of working individually and in groups, and contributes positively to their creative processes. Students had the opportunity to develop their creativity by experiencing different techniques at each station.

As a result, it can be said that the station technique stands out as an effective method for increasing students' awareness of working together and cooperation while improving their creativity in art works.

Keywords: Art education, station technique, portrait.

1. GİRİŞ

Sanat, geçmişten bugüne bireylerin duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini ifade etmek için kullandığı en önemli araçlardan biridir. Sanat insan yaşamının her alanında kendini göstermiştir. Bireyin duygu ve düşüncelerini ifade etme yollarından biri olması dışında, toplumsal ve kültürel alanlarda da etkisini göstermektedir. Geçmişten günümüze değin sanatçılar, sanatın anlamını ve işlevini sorgulayarak birçok sanat nesnesi oluşturmuş ve bu yola kendini ifade etmiştir.

Sanatın bireysel ve toplumsal işlevlerinden biri, bireyin duygusal ve bilişsel ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Sanat nesnesi aracılığıyla birey, bir yandan kendini ifade ederken diğer yandan anlama ve anlaşılma ihtiyacını giderir. Bu bağlamda sanat, yalnızca bir estetik deneyim değil, aynı zamanda psikolojik bir rahatlama ve terapi işlevi de görmektedir.

Özellikle çocukluk döneminde verilen etkili ve nitelikli bir sanat eğitimi, bireylerin estetik duyarlılık geliştirmelerine, çevrelerindeki güzellikleri algılamalarına ve yaratıcı düşünme becerileri kazanmalarına olanak tanır.

Sanat eğitimi, bireylere estetik yargılarda bulunma becerisi kazandırmayı hedefleyen bir süreçtir. Bu süreç, bireyin yeni biçimleri algılayarak sanatsal deneyimlerden keyif almasını, duygusal tepkilerini uygun ve anlamlı biçimlerde yönlendirmesini sağlar. Dolayısıyla sanat eğitiminin temel amacı, yalnızca sanatçı yetiştirmek değil; bireyin yaratıcılık potansiyelini açığa çıkarmak ve onun bilişsel, duygusal, duyusal ve entelektüel gereksinimlerini

karşılamaktır. Sanat, bireyin yaşamının neredeyse her anında onun ayrılmaz bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum, insanların çevrelerine baktıklarında sanat ve tasarımın izlerini her yerde görebilmeleriyle somut bir şekilde gözlemlenebilir.

Sanat biçimleri ve tasarım ürünleri, bireylerin günlük yaşamlarında sürekli karşılaştıkları unsurlar arasında yer almaktadır. Örneğin, kullanılan bir sabah kahvaltısı tabağı, giyilen bir elbise, tercih edilen mobilya ya da sofra takımları, sanatın bireylerin yaşamına ne denli entegre olduğunu somut bir şekilde göstermektedir. Bu durum, sanatın birey açısından yalnızca işlevsel bir araç değil, aynı zamanda estetik bir yansıma olduğunu ortaya koymaktadır. Sanat eserleri, işlevselliğinin yanı sıra biçimsel ve renk gibi özellikleriyle bireyin estetik duyarlılığını güçlendiren unsurlar barındırmaktadır (Mercin ve Alakuş, 2007: 15).

Sanat eğitiminin temel amaçlarından biri de öğrencilere estetik deneyim yaşama ve bu deneyimden haz duyma becerisi kazandırmaktır. Öğrenciler, bu estetik hazzı içselleştirdiklerinde, sanat sevgisi geliştirerek görsel sanatlar, resim atölyesi gibi uygulamalı derslere ve diğer sanatla ilgili alanlara karşı olumlu bir tutum sergilemeye başlarlar. Bu ilgi, öğrencilerin sanatsal etkinliklere ve sanat eserlerine yönelik farkındalıklarını artırır, böylece onların estetik beğenileri nitelikli sanat eserlerinden beslenir. Sonuç olarak, bu süreç hem öğrencilerin akademik başarılarına hem de estetik duyarlılıklarının gelişimine katkı sağlamaktadır.

Yaşadığımız çağın gerekli kıldığı hızlı gelişim ve değişimler sanat eğitimi sürecinde yeni teknik ve yaklaşımların kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Eğitim-öğretim sürecinin başarılı olması önemli ölçüde eğitim ve öğretim programlarına bağlıdır (Çoban,2012:26). Öğrenme-öğretme sürecinin etkili olabilmesi ve eğitimin hedeflerine ulaşılabilmesi; uygun yöntem ve tekniklerin seçilmesi ile ilişkilidir. Eğitimcilerin yöntem ve teknikler konusunda seçici olabilmeleri ise ancak çeşitli yöntem ve teknikleri tanımaları ve kullanmaları ile mümkündür. (Demirel,2012:77). Sanat etkinliklerinde, çeşitli görsel sanat alanlarına ait çok farklı teknik ve yöntemler kullanılabilir. Kullanılan yöntem ve tekniğin zenginliği, öğrencilere araştırma, deneme, bulma, yanılma, keşfetme gibi açılardan çeşitli imkânlar sunarak, öğrencinin yaratıcılığını harekete geçirmesine ve yaratıcı olmasına olanak sağlar. Bir malzeme ya da teknikle kendini ifade etme imkânı bulamayan çocuk ya da genç birey, bir başka malzeme ya da teknikle kendini daha rahat ifade edebilir. Çeşitli yöntem ve tekniklerle çalışma olanağı sunulan öğrenciler, malzemenin anlatım imkânlarını keşfedecek, teknik-ifade ilişkisini kavrayacak ve hangi ifadeyi hangi malzemeyle daha etkili anlatabileceğinin de keşfine varacaktır. Farklı anlatımlarda farklı teknik ve malzemeyi tercih etme yoluna gidecektir (Yılmaz,2010:260). Öğrenciyi merkeze alan ve öğrenme sürecine aktif biçimde katan yöntem ve tekniklerle yapılan öğretimin, etkili öğrenmeyi gerçekleştirmedeki katkısı bilinmektedir. Sanatta yaratıcılık; “daha önceden kurulmamış ilişkiler arasındaki ilişkileri kurabilme, böylece yeni bir düşünce şeması içinde, yeni yaşantılar, deneyimler, yeni düşünüler ve yeni ürünler ortaya koyabilme yetisidir” (San,1985:10). Birçok farklı yöntem ve teknik, bu yetinin gelişmesi için uygulama ağırlıklı görsel sanatlar derslerinde de kullanılmaktadır. Bunlardan biri olan “İstasyon Tekniği’’ verimli bir şekilde kullanılarak, sanat eğitimi alan öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirebilmektedir. Temeli Dalton Planına dayanan teknik eğitim ve öğretimin her kademesinde, her yaş aralığında birçok farklı ders için uygulanabilir. Amerikalı Helen Parkhurst tarafından Dalton kasabası ortaokulunda uygulandığı için bu adı alan teknik, öğrencilerin ilgi ve yetenekleri birbirinden farklı olduğu için, aynı sınıfta ortak ders yapmalarının doğru olmadığını, bireylerin, yetenek ve ilgileri doğrultusunda eğitim almaları gerektiği görüşünü savunur (Ergün ve Özdaş, 1997: 24).

Bu araştırma, ortaokul 8. sınıfta görsel sanatlar dersinde İstasyon tekniği kullanmanın portrenin öğretim süreci üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. İstasyon tekniğinin bu derslerde öğrencilerin yaratıcılıklarına katkı sağlaması, hayal güçlerini geliştirmesi ve böylece özgün, yaratıcı ürünler ortaya koymaları hedeflenmiştir.

1.1.İstasyon Tekniği

Nitelikli bir sanat eğitimi programı, yalnızca sanatsal yeteneği belirgin olan az sayıda öğrenciye değil, aynı zamanda atölye ortamı dışında sanat etkinliklerine katılma fırsatı bulamayan bireylere de öğrenme imkânı sunmalıdır. Böyle bir program, öğrencilerin soyut düşüncelerini ve duygularını ifade etmelerine olanak tanıyan sözel ve sözel olmayan yöntemleri içermelidir (Boydaş, 2007, s. 9). Sanat eğitiminin uygulama ağırlıklı yapısı, farklı öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılmasını gerektirmektedir. Bu yöntemlerden biri olan İstasyon tekniği, öğrenci merkezli bir yaklaşım olup tüm sınıfın belirli aşamalarda iş birliği yaparak bir önceki grubun çalışmalarını geliştirip ileriye taşımasını amaçlamaktadır (Gözütok, 2007, s. 256). İstasyon tekniğinde öğrenciler, çalışmanın ağırlık noktasını kendileri belirler, kendi öğrenme süreçlerini yönlendirir ve bireysel ilgilerine uygun etkinlikler gerçekleştirir. İstasyon tekniğinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için istasyonların özenle tasarlanması gereklidir. Her istasyonun amacı net bir şekilde tanımlanmalı ve uygulama sırasında herhangi bir karmaşanın önüne geçmek amacıyla her gruba bir yönlendirici veya lider öğrencinin atanması sağlanmalıdır. Ayrıca, her istasyonun kendi hedefleri doğrultusunda yapılandırılması ve öğrencilerin bu hedeflere ulaşmak için çalışmalarını tamamlaması önem taşır. İstasyon tekniği, iş birliğine dayalı öğrenme, çoklu zekâ teorisi ve yapılandırmacı öğrenme yaklaşımlarından yararlanır. Bu teknik, öğrencilerin öğrenme sürecinde aktif bir rol almasını sağlar ve onların bireysel öğrenme süreçlerini gerçekleştirmelerine olanak tanır. Aynı zamanda, öğrencilerin iş birliği içerisinde tüm zekâ alanlarını kapsayan etkinliklerde yer almasını teşvik eder. İstasyon tekniği, farklı zekâ alanları ve öğrenme stillerine hitap eden eş zamanlı öğrenme etkinliklerinden oluşur. Öğrenciler, istasyonlarda belirli bir konuyu keşfetmek veya belirli bir beceriyi geliştirmek için çalışarak öğrenme sürecini zenginleştirir (Duman, 2018: 503, 504).

1.2.Portre

Portre, Orta Çağ'da "yeniden üretmek" anlamına gelen "protroba" teriminden türemiştir ve ölü ya da diri, gerçek ya da düşsel bir kişinin bireysel özelliklerini betimleyen figürler olarak tanımlanmaktadır. Sanatçılar, bir portre oluştururken yalnızca portresi yapılan kişinin fiziksel görünümünü değil, aynı zamanda karakteristik özelliklerini, mimiklerini ve ruh halini de eserlerine yansıtmayı amaçlarlar. Portre, yalnızca fiziksel benzerliği yakalamayı değil, aynı zamanda resmedilen kişiye özgü bir izlenim oluşturmayı da hedefler. Başarılı bir portre, görsel benzerlik ile sınırlı kalmayıp, portresi yapılan kişinin ruhunu ve özünü izleyiciye aktarma işlevi de görmektedir. Bu tür eserlerde sanatçı ile portresi yapılan kişi arasında güçlü bir iş birliğinin olması önemlidir.

İyi bir portre, izleyiciyi yalnızca görsel bir düzeyde etkilemekle kalmaz; aynı zamanda resmedilen kişi hakkında daha derin bir merak uyandırır ve onun hikâyesine dair ipuçları sunar. Bu bağlamda portreler, yalnızca estetik bir sunum aracı değil, aynı zamanda biyografik bir anlatım aracı olarak da değerlendirilebilir. Sanatçı, portresine akıllıca yerleştirdiği simgeler, ifadeler ve diğer görsel öğeler aracılığıyla, resmedilen kişinin sosyal statüsü, mesleği, kişilik özellikleri, inançları ve hobileri gibi çeşitli unsurlar hakkında bilgi verebilir. Bu durum, portrelerin sanatsal işlevini genişleterek hem bireysel hem de toplumsal anlamda bir belge niteliği taşımasını sağlamaktadır.

Etkili portreler, izleyiciyi eserle bütünleştirir, dikkati eserde yoğunlaştırır ve resmedilen kişiyle ilgili bir bağ kurulmasını mümkün kılar. Böylece güçlü bir portre, yalnızca sanatsal bir ifade biçimi değil, aynı zamanda bir hikâye anlatıcısı ve bireyin kimliğini aktaran bir araç olarak önemli bir yere sahiptir.

1.3.Pastel Batik Tekniği

Pastel batik tekniğinde amaç, pastel boyanın çeşitli imkanlarından yararlanarak değişik görsel etkiler oluşturabilme; pastel boyalı yüzeylere doku kazandırabilme; resmin öge ve ilkelerini kavrayarak, çalışmalarında uygulayabilmektir.

Kullanılabilecek araç ve gereçler; Yağlı pastel boya, siyah mürekkep veya çini mürekkebi, kalın suluboya fırçası veya sünger, resim kağıdı (kalın ve dayanıklı olursa çalışma daha güzel sonuçlar verir.), eldiven.

Uygulama: Yağlı maddelerin su bazlı boyaları itme özelliğinden faydalanılarak uygulanan bir tekniktir. Resim kağıdı üzerine pastel boya ile resmin öge ve ilkelerine uygun bir resim yapılır. Bunu yaparken, pastel boyada orta ve açık değerlere sahip renkler kullanılmasına dikkat edilir ve koyu değerlere sahip olması istenen yerler boyanmaz, boş bırakılır. Pastel kullanılan yüzeylerde üst üste boyamalar, tonlamalar ya da düz yüzeyler halinde boyamalar yapılabilir. Nasıl ki pastelli alanlar orta ve açık değerlerin dengesi gözetilerek boyanmışsa, boş bırakılan alanların da sonradan siyaha yani koyu leke değerine dönüşeceği düşünülerek dengeli boşluklar bırakılmalıdır. Pastelle boyama işlemi tamamlandıktan sonra fırça hiç sulandırılmaksızın mürekkebe batırılır ve pastel kullanılan-kullanılmayan tüm resim yüzeyi mürekkepli fırça ile boyanır. Fırça hareketinin yönü değiştirilmeksizin aynı yönde kullanılmalıdır. Böylece boş bırakılan yüzeyler boyanarak siyaha dönüşecek, kaygan zemin oluşturan pastel boyalı yüzeylerin üzerinde ise mürekkep pul pul toplanarak değişik bir doku oluşturacaktır. Bu teknikte, mürekkep yerine suluboya ya da guaj boya da kullanılabilir. Her yaş grubu için uygun bir çalışma tekniğidir. Pastelle boyama yapıldıktan sonra resmin konturları boş bırakılabileceği gibi tüm yüzey boyandıktan sonra bazı bölgelerde kazımalar yapılarak da dokular oluşturulabilir. Mümkün olduğunca iyi kazıma yapılmalıdır. Kazıma yapılan bölgeler mürekkebi az alacağı için gri tonda lekeler oluşacaktır. Kazıma yapılan çalışmalarda mürekkebi bekletme süresi daha uzun olmalıdır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum (vaka) çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Malatya ilinde bir ortaokulda öğrenim gören 8. sınıf öğrencileri arasından seçilen 12 kız ve 8 erkek olmak üzere toplam 20 öğrenciyle yürütülmüştür. Çalışmada, istasyon tekniği kullanılarak öğrencilere portre uygulamaları yaptırılmıştır.

Araştırma "portre" konusunun farklı resim teknikleriyle uygulanmasıdır. Bu doğrultuda, belirlenen istasyonlar sırasıyla; kara kalemle portre çizimi, pastel boya ile portre renklendirme, sulu boya ile portre ve mürekkep kullanılarak pastel batik tekniği ile portre çalışmasıdır. Uygulama öncesinde öğrenciler, istasyon tekniği, portre kavramı ve kullanılacak resim teknikleri hakkında detaylı olarak bilgilendirilmiştir. Bu bilgilendirme, araştırmacı tarafından hazırlanmış bir Powerpoint sunumu ile desteklenmiştir. Uygulama aşamasında, araştırmacı tüm gerekli malzemeleri temin ederek atölye ortamında hazır bulundurmuştur. Öğrenciler, her biri beş kişiden oluşan dört gruba ayrılmış ve her grup, 40 dakikalık sürelerle toplamda iki saat boyunca dönüşümlü olarak dört istasyonda çalışmıştır. Çalışma sırasında istasyonların değiştirilmesi ve süre takibi, araştırmacı tarafından düzenli bir şekilde organize edilmiş ve izlenmiştir. Süreç sonunda, her bir istasyonda farklı tekniklerle üretilen dört adet portre

çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, öğrencilerin portre konusundaki bilgi ve becerilerini farklı teknikler aracılığıyla geliştirmelerine olanak tanımıştır.

3. BULGULAR

Dersin İşlenişi

Araştırmada, 8. sınıf öğrencilerinin görsel sanatlar dersinde portre konusu kapsamında İstasyon tekniği ile yapılan uygulamalara ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Hazırlık

Dersin başında öğrencilere, İstasyon tekniği, portre kavramı ve uygulamada kullanılacak teknikler hakkında detaylı bilgilendirme yapılmıştır. Bilgilendirme, araştırmacı tarafından hazırlanan bir PowerPoint sunumu aracılığıyla desteklenmiştir (Görsel 1, 2). Çalışma öncesinde sınıf beşer kişilik gruplara ayrılmış ve gruplar oluşturulurken heterojen bir yapı sağlanmasına özen gösterilmiştir. Her gruptan bir öğrenci, çalışmaları yönlendirmek üzere grup şefi olarak atanmıştır.

Uygulama

Atölye ortamında, portre uygulamaları için dört farklı istasyon hazırlanmıştır. Bu istasyonlar ve kullanılan teknikler şunlardır:

1. Birinci İstasyon: Kara kalem ile portre çalışması
2. İkinci İstasyon: Pastel boya ile portre renklendirme
3. Üçüncü İstasyon: Sulu boya ile portre çalışması
4. Dördüncü İstasyon: Mürekkep ile pastel batik tekniği uygulaması

Her istasyonda kullanılacak malzemeler ve çalışma alanları araştırmacı tarafından önceden hazırlanmıştır. Çalışma alanı olarak 25x35 cm boyutlarında kağıtlar kullanılmıştır.

Çalışmanın Uygulama Aşamaları

1. Öğrenciler, başlangıçta ilk istasyonlarında, portre çalışmasının küçük boyutlu eskizlerini hazırlamıştır. Eskiz aşamasında öğrencilere tasarım ilkelerinden nokta, çizgi, yön, ölçü, biçim, leke, denge ve renk unsurlarını portre üzerinde vurgulamaları gerektiği belirtilmiştir.
2. İlk istasyonda belirlenen teknikle çalışmalara başlayan gruplar, 40 dakikalık süre boyunca kompozisyonlarını oluşturmuştur. Her grup, portrelerini özgün hale getirmek amacıyla hayal güçlerini kullanarak kompozisyona eklemeler yapmıştır.
3. İlk 40 dakikalık sürenin ardından, öğrenciler belirlenen sıraya göre istasyonlarını değiştirmiş ve diğer istasyona geçmiştir. Yeni istasyonda, önceki grubun çalışmasını devam ettirmiştir.

Her istasyondaki teknikler, aşağıdaki sırayla öğrenciler tarafından dönüşümlü olarak uygulanmıştır:

- Birinci istasyondaki öğrenciler, pastel boya ile portre çalışmasına devam etmiştir.
- İkinci istasyondaki öğrenciler, sulu boya ile portre çalışmasını sürdürmüştür.
- Üçüncü istasyondaki öğrenciler, mürekkep ve pastel batik tekniği ile portre çalışmalarına katkı sağlamıştır.
- Dördüncü istasyondaki öğrenciler, kara kalem tekniği ile portre çalışmasını geliştirmiştir.

Çalışma boyunca her bir grup, önceki istasyondan devraldığı portre çalışmasını devam ettirmiştir. Tüm istasyonlar tamamlandığında, ortaya çıkan eserler değerlendirilmek üzere sergilenmiştir. Öğrencilerin hem bireysel hem de grup çalışmasına dayalı bir öğrenme deneyimi yaşadığı gözlemlenmiş ve bu süreçte farklı tekniklerle çalışarak 'portre' konusunu kavradıkları görülmüştür.

Görsel 1. Araştırmacının PowerPoint sunusuyla ders anlatımı.

Görsel 2. Araştırmacının PowerPoint sunusuyla ders anlatımı.

Uygulama öğrencilerinin hepsi grup çalışmasının önemini büyük oranda kavramışlardır. Bu doğrultuda portre uygulamasında tasarım ilkelerinden nokta, çizgi, yön, ölçü, biçim, leke, denge ve renk konularını başarılı bir şekilde kullanarak ürünlerini ortaya koymuşlardır (Görsel:3, 4, 5, 6,).

Görsel 3. Öğrencilerin pastel batikle portre çalışması

Görsel 4. Öğrencilerin kara kalemle portre çalışması

Görsel 5. Öğrencilerin sulu boyayla portre çalışması

Görsel 6. Öğrencilerin pastel boyayla portre çalışması

Yapılan uygulama sonucunda tüm istasyonlarda öğrencilerin ürettiği portre çalışmalarının tamamlandığı ve istenen tekniklerin başarılı bir şekilde kompozisyonlarda kullanıldığı gözlemlenmiştir. Elde edilen çalışmalarda, derinlik, plan etkisi (büyük-küçük, oran-orantı), koyu-açık değerler ve doku gibi tasarım unsurlarının, uygulanan teknik ve yöntemlerle etkili bir şekilde ortaya konduğu belirlenmiştir (Görsel 7).

Öğrenciler tarafından üretilen kompozisyonlarda, tekniklerin doğru uygulanmasının yanı sıra yaratıcı yaklaşımlar ve estetik bir anlayışla geliştirilmiş eserler ortaya çıkmıştır. Bu durum, uygulanan İstasyon tekniğinin, öğrencilerin sanatsal becerilerini geliştirmede ve tasarım ilkelerini içselleştirmelerinde etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir.

Görsel 7. Öğrencilerin tamamlanan çalışmaları

Yapılan çalışmalar tamamlandıktan sonra, tüm eserler, araştırmacının kendi eserleriyle birlikte oluşturulan sergide sergilenmiştir. Öğrencilere, sergi sürecinde eserleri incelemeleri, diğer öğrencilerin çalışmalarını gözlemlemeleri ve akıllarına takılan soruları sormaları istenmiştir. Bu etkinlik, öğrencilere yalnızca kendi eserlerini değil, aynı zamanda arkadaşlarının yaratıcı süreçlerini de değerlendirme ve tartışma fırsatı sunmuştur. Sergi gezisi, öğrencilerin sanat eseri değerlendirme becerilerini geliştirmeleri ve sanatsal ifadelerine dair daha derinlemesine bir anlayış kazanmaları açısından önemli bir adım olmuştur. (Görsel 8, 9, 10).

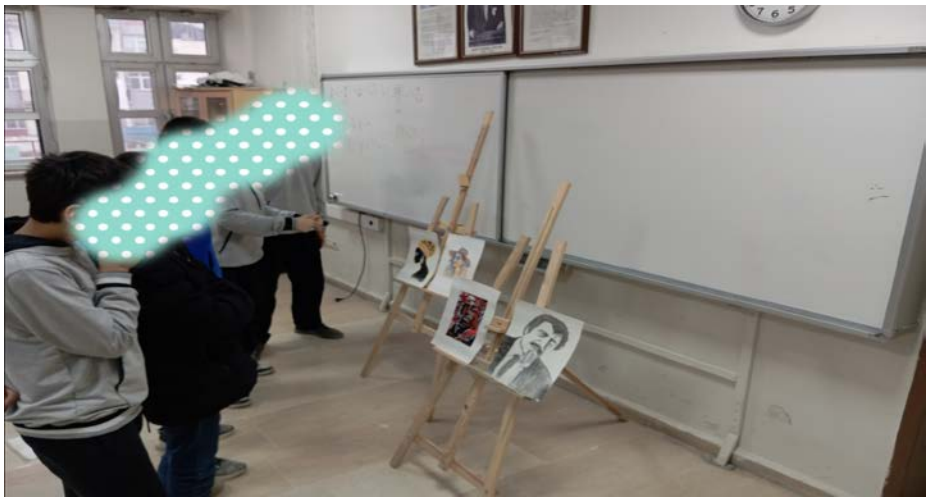

Görsel 8. Sergiden görüntü

Görsel 9. Sergiden görüntü.

Görsel 10. Sergiden görüntü.

Çalışmanın son aşamasında, öğrencilere araştırmacı tarafından daha önce hazırlanmış olan kitap ayraçları dağıtılmıştır. Ardından, sınıfın tamamı ile birlikte ayraçlar kullanılarak bir hatıra fotoğrafı çekilmiştir. Bu etkinlik, öğrenciler için hem kişisel bir anı oluşturmuş hem de grup çalışmasının sonlandırılmasında bir simgesel anlam taşımıştır.

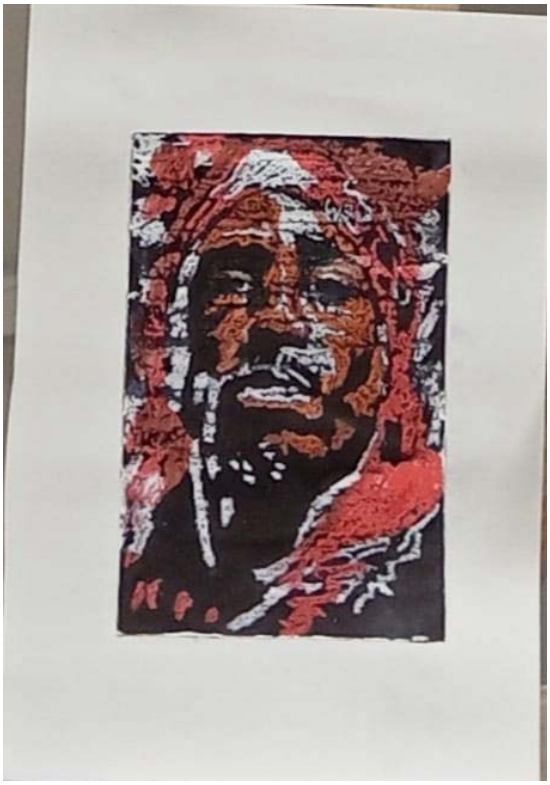

Görsel 11-12. Öğrencilerin sergilenen resimleri

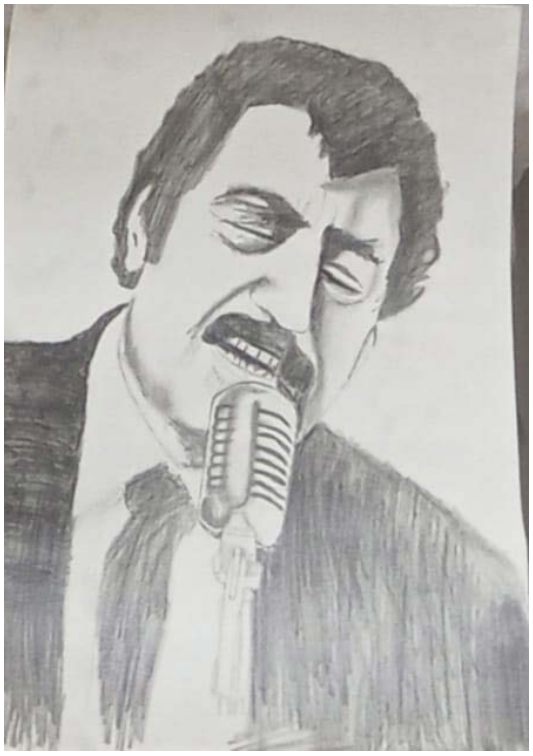

Görsel 13-14. Öğrencilerin sergilenen resimleri

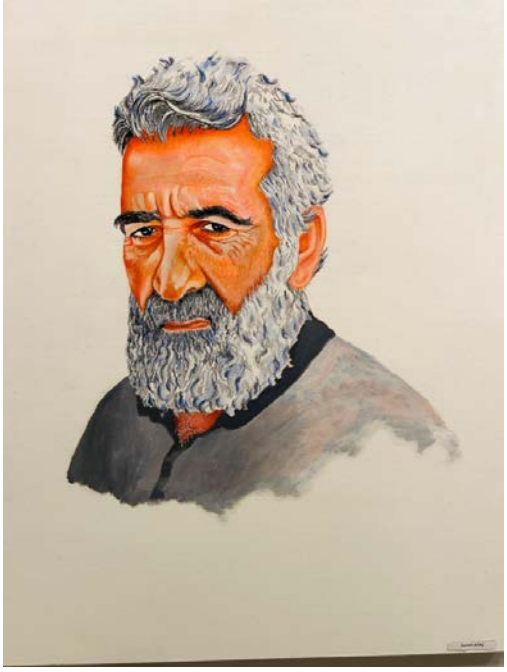

Görsel 15-16. Araştırmacının sergilenen resimleri

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim sisteminde öğrencilere işlerini devam ettirme alışkanlığının kazandırılması, onların genel başarılarını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Görsel sanatlar eğitiminin temel hedeflerinden biri, öğrencilere sanatsal grup çalışmaları aracılığıyla sevgi, hoşgörü, anlayış, yardımlaşma, dayanışma ve bireysel-toplumsal sorumluluk bilinci kazandırmaktır (Özsoy ve Alakuş, 2009:13). Bu bağlamda, İstasyon tekniği, öğrencilerin düşünsel ve davranışsal gelişimlerini destekleyen bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu teknik uygulandığında, öğrencilerde artan aktif katılım, gelişen üretici ve yaratıcı beceriler ve özellikle öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen etkileşimi ile iletişimin güçlendiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, İstasyon tekniğinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmenlerin, bu tekniği sistemli, planlı ve verimli biçimde kullanmaları önemlidir (Batdı ve Semerci, 2012:202).

Grupla çalışmaya dayalı olarak, İstasyon tekniğinin ortaya çıkardığı eserler, öğrenci katkılarının birleşiminden oluşan ortak ürünlerdir. Bu süreçte, öğrenciler, grup çalışması yaparak yaratıcı düşünme, verilen süre içinde işleri tamamlamanın önemini kavrama, farklı bakış açılarıyla tartışma, uygulama yapma ve özgün ürünler ortaya koyma gibi becerileri geliştirmiştir. İstasyon tekniği, öğrencilerin hem bireysel hem de grup olarak çalışma becerilerini güçlendirmiş ve grup içindeki iletişimi olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca, her bir öğrenci her istasyonda farklı resim tekniklerini deneyimleyerek, aynı konu üzerinde çok sayıda teknik kullanma fırsatı elde etmiştir. Bu deneyim, öğrencilerin farklı malzemeleri bir arada kullanma, kompozisyon oluşturma ve tasarım ilkelerini öğrenme süreçlerine katkı sağlamıştır.

Bu bulgular sonucunda;

• İstasyon tekniği, görsel sanatlar dersinde resim dışında heykel, baskı ve grafik gibi diğer sanat disiplinleri için de uyarlanabilir.
• İstasyon tekniğinin, halk eğitim merkezleri ve sanat kursları gibi okul dışı eğitim kurumlarında uygulanması önerilir.
• İstasyon tekniğinin farklı yaş gruplarında ve farklı okul türlerinde uygulanarak etkilerinin incelenmesi önerilir.

5. KAYNAKLAR

Batdı, Veli, Semerci, Çetin, 2012. Derslerde İstasyon Tekniği Uygulamasının Yansıtıcı Sorgulaması, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (1) 1, s. 190-203.

Boydaş, Nihat, 2007, Sanat Eleştirisine Giriş. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Çoban, Ahmet, 2012. Temel Kavramlar. Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi.

Demirel, Özcan, 2012. Öğretme Sanatı. Ankara: Pegem Akademi.

Duman, Burcu, 2018. Öğretmen Adaylarının İstasyon Tekniği ve İstasyon Tekniği Kapsamında Öğretmen -Öğrenci Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları. Turkish Studies**, (**13) 4, s. 499 – 518.

Ergün, Mustafa, Özdaş, Ali (1997). Öğretim İlke ve Yöntemleri: İstanbul.

Gözütok, Dilek, F. (2007). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara: Ekinoks Yayınları.

Mercin, L., & Alakuş, A. O. (2007). Birey ve Toplum için Sanat Eğitiminin Gerekliliği. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi(9), 14-20.

Özsoy, Vedat & Alakuş. Ali Osman, (2009). Görsel Sanatlar Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri (Resim-İş Eğitimi). Ankara: Pegem Akademi.

Pekmezci,Hasan“AkrilikBoyaileResim”(2010)ErişimTarihi:27.02.2021https://www.hasanpekmezci.com.tr San, İnci, (1985). Sanat ve Eğitim. Ankara Üniversitesi, Ankara: Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Yılmaz, Meliha, (2010). “Sanat Eğitiminde Motivasyon Sanat Eğitiminde Kopya ve Taklit Görsel SanatlardaTeknikveYöntemler”,*GüzelSanatlarEğitimindeÖzelÖğretimYöntemleri,*Editör:KazımArtut,Ankara:AnıYayıncılık.

TEACHING SURREALISM THROUGH THE ROLE-PLAYING METHOD IN ART EDUCATION

GÖRSEL SANATLAR DERSİNDE CANLANDIRMA YÖNTEMİYLE SÜRREALİZM AKIMININ ÖĞRETİMİ

Derya ŞAHİN[1], Kübra TOPRAK [2]

[1]Profesör, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,

ORCID numarası:0000-0002-6814-898X

[2]Yüksek lisans öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Resim İş Eğitim Bilim Dalı Eğitim Bilimleri Enstitüsü , ORCID numarası:0009-0002-7219

Özet

Sanat eğitimi çocukların yaratıcılıklarını geliştirmeleri ve estetik algılarını güçlendirmeleri açısından önemli bir role sahiptir. Sanat eğitimi sürecinde geleneksel öğretim yöntemlerinin yanı sıra farklı yaklaşımlarda kullanılmaktadır. Özellikle dramatik yöntemler, öğrencilerin sanat tarihi ve teorik bilgileri daha eğlenceli ve derinlemesine anlamalarını olarak sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı dramatik yöntemlerden biri olan canlandırma yönteminin görsel sanatlar dersine ve yaratıcı düşünme becerileri üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma 2024-2025 eğitim öğretim yılı güz döneminde Malatya ili Battalgazi ilçesindeki bir ortaokulda öğrenim gören 22 (7 kız ve 15 erkek) 8 sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Uygulama sürecinde araştırmacı Salvador Dali karakterini canlandırarak Sürrealizm akımını öğrencilere tanıtmıştır. Bu kapsamda araştırmacı Dali'nin karakteristik tarzını yansıtan kostüm ve aksesuarlar kullanmış, Dali'nin sanatsal tutumunu dramatik bir üslupla canlandırmıştır. Öğrencilerle birlikte Dali'nin *Belleğin Azmi* (The Persistence of Memory) adlı eseri üzerinde tartışmalar yapılmış ve öğrencilerin hayal güçlerini harekete geçirmek amacıyla gözlerini kapatarak bir rüyada olduklarını hayal etmeleri istenmiştir. Bu sürecin ardından öğrenciler hayal ettikleri rüyaları resmetmişlerdir. Veriler ders sürecinin gözlemlenmesi ve öğrenci çalışmalarının incelenmesi yoluyla toplanmış ve betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, canlandırma yönteminin öğrenciler tarafından büyük bir heyecan ve ilgiyle karşılandığını, motivasyonlarını arttırdığını ve sürrealizm konusunu çalışmalarına yansıtırken bu akımı daha iyi kavramalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak canlandırma yöntemi ile sanat akımlarının öğretiminin öğrencilerin sanat tarihine olan ilgilerini güçlendirmekle birlikte yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesine de önemli bir katkı sunduğu söylenebilir

Anahtar kelimeler: Sanat eğitimi, Sürrealizm, Canlandırma Yöntemi

Abstract

Art education plays a significant role in developing children's creativity and enhancing their aesthetic perception. Alongside traditional teaching methods, various approaches are utilized in the process of art education. Dramatic methods, in particular, provide students with an opportunity to understand art history and theoretical knowledge in a more enjoyable and profound way. The aim of this study is to examine the impact of the dramatization method, one of the dramatic approaches, on visual arts education and creative thinking skills. The research

was conducted during the 2024-2025 academic year's fall semester with 22 eighth-grade students from a middle school in the Battalgazi district of Malatya. During the implementation process, the researcher portrayed the character of Salvador Dalí to İntroduce students to the Surrealism movement. Within this scope, the researcher used costumes and accessories reflecting Dalí's characteristic style and dramatized his artistic attitude in an expressive manner. Students engaged in discussions about Dalí's The Persistence of Memory and were asked to close their eyes and imagine themselves in a dream to stimulate their imagination. Following this process, students depicted the dreams they imagined. Data were collected through observation of the lesson process and examination of student work and analyzed using descriptive analysis methods. The research findings indicated that the dramatization method was met with great excitement and interest by the students, increased their motivation, and helped them better understand the Surrealism movement while reflecting it in their work. In conclusion, teaching art movements through dramatization not only enhances students' interest in art history but also significantly contributes to the development of their creative thinking skills.

Keywords: Art Education, Surrealism, Dramatization Method

GİRİŞ

Sanat, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren bireyin kendini ifade etme, estetik bir form oluşturma ve toplumsal değerleri aktarma aracı olmuştur. Croce (1909), sanatı "duyguların ve düşüncelerin estetik bir ifadeye dönüşmesi" olarak tanımlarken, Read (1974) sanatı, bireyin yaratıcılık potansiyelini açığa çıkaran bir etkinlik olarak tanımlamıştır. Bu tanımlar, sanatın yalnızca estetik bir eylem olmadığını, aynı zamanda bireyin duygu ve düşüncelerini özgürce ifade ettiği yaratıcı bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Sanat eğitimi, bireylerin teknik beceriler kazanmasını sağlarken aynı zamanda duygusal zekalarını, eleştirel düşünme yeteneklerini ve estetik algılarını geliştiren bir süreçtir. Bu çok yönlü yapı, modern sanat akımları bağlamında çeşitli biçimlerde ifade alanı bulmuştur. Sanat tarihi ise insanlığın estetik, düşünsel ve kültürel gelişimini anlamak için eşsiz bir perspektif sunar. Gombrich (1996), sanat tarihini, bireylerin toplumsal değişimlerle etkileşimlerini ve ifade biçimlerini anlamlandırmaya yönelik bir alan olarak tanımlar.

Sanat tarihinin öğretimi, öğrencilerin yalnızca bilgi edinmesini değil, aynı zamanda bu bilgiyi anlamlandırmalarını ve içselleştirmelerini hedefler. Özellikle sanat akımlarının öğretimi, estetik yaklaşımların ve düşünce yapılarını çözümleme sürecinin bir parçası olarak önemli bir yer tutar. Bu bağlamda, 20. yüzyılın dikkat çekici akımlarından biri olan Sürrealizm, eğitim süreçlerinde farklı yöntemlerin uygulanabilirliği açısından öne çıkar. André Breton'un (1924) "*Gerçek ile hayalin bir üst gerçeklikte birleşmesi*" olarak tanımladığı Sürrealizm, bilinçaltının sanatsal yaratımda bir kaynak olarak kullanılmasını hedeflemiştir. Salvador Dalí'nin *Belleğin Azmi* gibi eserleri, bu akımın bilinçaltını görselleştirme çabasının en çarpıcı örneklerinden biridir. Sürrealizm, sadece bir sanat akımı değil, aynı zamanda bireyin hayal gücü, bilinçaltı ve yaratıcılığıyla temasa geçmesini sağlayan bir düşünce biçimidir.

Sürrealizmin öğretiminde canlandırma yöntemi, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını sağlamak açısından etkili bir araç olabileceği düşünülmektedir. Heathcote ve Bolton'a (1995) göre, canlandırma yöntemi, bir temayı veya kavramı deneyim yoluyla öğrenme süreci olarak tanımlanır. Bu yöntemde öğrenciler, yalnızca bilgi alıcıları değil, aynı zamanda öğrenme sürecinin aktif katılımcıları haline gelirler. Sürrealizmin bilinçaltına ve hayal gücüne dayalı yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bu yöntemin uygulanması, soyut kavramların somutlaştırılmasını mümkün kılar. Örneğin, öğrencilerden Salvador Dalí'nin eserlerinden ilham alarak kendi rüyalarını dramatize etmeleri istendiğinde, bu süreç yalnızca akımın

anlaşılmasını değil, öğrencilerin yaratıcılıklarını keşfetmelerini de sağlar. Canlandırma yöntemi, sürrealizmin öğretiminde öğrencilere hem teorik hem de pratik bir öğrenme ortamı sunar. Bu süreçte, öğrenciler yalnızca akımın temel ilkelerini anlamakla kalmaz, aynı zamanda kendi yaratıcı potansiyellerini ortaya koyarlar. Canlandırma yöntemi, bilgilerin zihinde daha kalıcı hale gelmesini sağlar ve öğrencilerin sürrealizmi daha derinlemesine anlamalarını mümkün kılar. Ayrıca, bu yöntem sayesinde öğrenciler, sanatın soyut yönlerini daha somut bir biçimde deneyimleyerek akımın duygusal ve düşünsel boyutlarına ilişkin farkındalık kazanırlar.

Bu araştırma, ortaokul görsel sanatlar dersinde canlandırma yönteminin Sürrealizm akımının öğretimindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel hedefi, öğrencilerin sürrealizmi yalnızca teorik bir bilgi olarak değil, aynı zamanda dramatik ve uygulamalı bir süreçle deneyimlemelerini sağlamaktır. Bu sayede öğrencilerin hayal güçlerini geliştirmesi, sanat tarihine dair bilgi birikimlerinin artması ve özgün, yaratıcı ürünler ortaya koymaları hedeflenmiştir. Araştırma, aşağıdaki sorulara yanıt aramaktadır:

1.Canlandırma yöntemi ile sürrealizm akımının öğretiminde dersin işleniş süreci nasıldır?

2. Canlandırma yöntemi ile sürrealizm akımının öğretimi öğrencilerin yaptığı çalışmalara nasıl yansımıştır?

YÖNTEM

Bu araştırma olgubilim deseninde nitel bir araştırmadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir ortaokulda öğrenim gören 22 kişilik (7 kız ve 15 erkek) 8. sınıf öğrencilerinden oluşan bir çalışma grubuyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veriler, gözlem ve öğrenci çalışmaları ve bu çalışmalara ilişkin öğrenci görüşleri ile toplanmıştır. Ders süreci araştırmacı tarafından gözlenmiştir. Ders sonunda ise öğrencilere belirlenen tema doğrultusunda resim çalışmaları yaptırılmıştır. Uygulama süreçlerinden elde edilen sanatsal veriler betimsel analiz yoluyla değerlendirilmiştir.

BULGULAR

1.Canlandırma Yöntemi ile Sürrealizm Akımının Öğretiminde Dersin İşleniş Süreci Nasıldır?

Ders, öğrencilerin dikkatini çekmek ve öğrenme sürecine aktif katılımlarını sağlamak amacıyla, Salvador Dalí'nin ikonik tarzını yansıtan unsurlarla zenginleştirilerek canlandırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte Salvador Dalí'nin *Belleğin Azmi* adlı eserinde yer alan eriyen saat imgesi, hem fiziksel bir temsille somutlaştırılmış hem de öğrencilerin bu imgeleri daha derin bir şekilde anlamalarına olanak tanınmıştır. Salvador Dalí, sürrealist sanatın en tanınan figürlerinden biridir ve sanatı kadar sıra dışı kişiliğiyle de bilinmektedir. Dalí'nin tarzı, sadece eserlerinde değil, aynı zamanda fiziksel görünümünde ve davranışlarında da sürrealist yaklaşımın izlerini taşır. Özellikle ince ve yukarı doğru kıvrılan bıyıkları, Dalí'nin hem kendine özgü kimliğini hem de Sürrealizmin ironik ve abartılı yönlerini temsil eder. Dalí, sanatı hayatının bir parçası olarak gören bir sanatçıydı; bu nedenle giyimi ve davranışları, sürrealist felsefeyi yansıtan bir performans unsuru olarak değerlendirilmiştir (Descharnes & Néret, 1994).Dersin işleniş sürecinde, Dalí'nin bu teatral tarzı, sınıf ortamına uyarlanarak bir öğretim aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmacı, öğrencilerin ilgisini çekmek için Dalí'nin imza niteliğindeki bıyık ve kıyafetlerini yansıtan bir kostüm giymiştir. (Görsel-1)Bu kostüm, Dalí'nin abartılı kişiliğini ve sürrealizmin hayal gücüne dayalı yapısını somut bir şekilde öğrencilerin karşısına çıkarmıştır. Derse girişte öğrencilerin motivasyonlarını artırmak amacıyla perdeler kapatılarak karanlık bir sınıf ortamı oluşturulmustur. Ayrıca rüya atmosferi yaratmak amacı ile fon müziği kullanılmıştır. Bu atmosfer, öğrencilerin derse odaklanmasını

sağlayarak öğrenmeye yönelik bir ortam oluşturmuştur (Görsel -2). Araştırmacı, Salvador Dalí karakterine bürünmüş bir şekilde sınıfa girerek masaya yönelmiş ve burada uykuya dalıyormuş gibi bir sahne canlandırmıştır (görsel-3). Bu canlandırma sırasında Salvador Dalí'nin *Belleğin Azmi* adlı eserine ilham veren eriyen saat sembolü kullanılmıştır. Daha sonra Dalí karakteri şu şekilde konuşmuştur: "Zaman neden bu kadar katı? Neden bu kadar soğuk ve değişmez?" cümlesiyle başlayan bu canlandırma, yalnızca bir sorunun değil, bir sanat devriminin de başlangıcını işaret eder. Araştırmacının bu cümleyi söyledikten sonra rüyaya dalması ve eriyen bir saat görüntüsüyle uyanması, Sürrealizm'in temel taşlarından birini oluşturur. Rüyadan uyandıktan sonra Dalí'nin, "*Gerçeklik, zamanla birlikte çarpıtılabilir ve yeniden inşa edilebilir rüyalar bu çarpıtmanın en saf alanıdır,*" ifadesiyle bilinçaltının gücünü vurguladığı görülmektedir. Salvador Dalí, bu düşünceyi eserlerine yansıtarak zamanın sabit bir olgu olmadığını, aksine insan algısı ve bilinçdışı tarafından şekillendirilebilen esnek bir kavram olduğunu savunmuştur. Bu düşünce, Dalí'nin ünlü eseri *Belleğin Azmi* (The Persistence of Memory) tablosunda hayat bulur. Erimiş saatler, Dalí'nin bilinçaltının derinliklerinden gelen bu imgeleri resmedişiyle, zamanın yalnızca mekanik bir düzen değil, bilinçdışının sınırlarında değişken bir kavram olduğunu simgeler. Bu, sadece bir sanat eseri değil, aynı zamanda insan algısına ve bilinçaltına dair güçlü bir metafordur. Dalí'nin *Belleğin Azmi* eseri, Freud'un psikanaliz teorilerinden esinlenerek, zamanın rüyalar dünyasındaki akışkan doğasını ve gerçekliğin ne denli esneyebileceğini görselleştirir. Bu bağlamda, öğrencilere süreci açıklamak, yalnızca Dalí'nin eserlerinin derinlemesine anlaşılmasını değil, aynı zamanda Sürrealizm'in bilinçaltı temalarının kavranmasını da sağlar. Araştırmacı, Salvador Dalí'nin hayat hikâyesini, eserlerini ve Sürrealizm akımını öğrencilere aktararak özellikle Sigmund Freud'un psikanaliz kuramlarının bu akım üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Freud'un bilinçdışı, rüyalar, bastırılmış arzular ve içsel dürtüler üzerine yaptığı çalışmalar, sürrealist sanatçılar için yeni bir ifade alanı yaratmıştır. Salvador Dalí, Freud'un özellikle rüyaların bilinçdışını anlamak için bir araç olduğu fikrinden etkilenmiştir. Dalí, bu fikirleri sanatsal pratiğine yansıtarak rüyalar ve hayal gücünün sınırlarını keşfetmiştir. Sürrealist akımın temellerinden biri, gerçekliğin sıkıcılığından ve katılığından uzaklaşmaktır. Dalí'nin *Belleğin Azmi* eserinde eriyen saatler, zamanın akışkan ve izafi bir yapıda olduğunu simgeler; bu, zamanın ölçülebilir ve katı bir kavram olarak değil, algısal ve esnek bir biçimde ele alınmasını vurgular. Araştırmacı tarafından oluşturulan eriyen saat ile gerçek saatin karşılaştırılması(Görsel-4), Dalí'nin bu eserindeki düşünceyi görünür kılar: Gerçek saat, zamana dair somut bir ölçü sunarken, eriyen saatler ise zamanın esnekliğini, belirsizliğini ve zihinsel bir halini temsil eder. Bu karşılaştırma, Sürrealizmin gerçeklikten koparak bilinçaltı ve hayal gücüne dayalı bir yaklaşımı nasıl benimsemiş olduğunu açıkça gösterir.

Dersin canlandırma kısmının ardından, öğrencilerin aktif katılımını sağlayan bir uygulama etkinliği gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde sınıfta sakin ve hayal gücünü teşvik eden bir atmosfer yaratmak amacıyla fon bir müzik çalınmış ve öğrencilerden gözlerini kapatarak kendilerini bir rüyada hayal etmeleri istenmiştir.(Görsel-5). Araştırmacı, şu yönergelerle öğrencileri hayal kurmaya teşvik etmiştir. "*Rüyalarda her şey mümkündür. Zihninizin sınırsız gücünü kullanarak kendi dünyanızı yaratın. Uçan filler, eriyen saatler, yürüyen ağaçlar… Hayal edin ve özgür olun.*" Hayal kurma aşamasından sonra öğrenciler, zihinsel imgelerini kâğıda aktarmak için yönlendirilmiştir. Her öğrenci, kendi hayal dünyasını temsil eden bir resim yapmış, araştırmacı ise süreç boyunca öğrencilerin masalarına tek tek giderek rehberlik etmiştir (Görsel-6). Bu süreçte, Salvador Dalí'nin bilinçaltı, hayal gücü ve rüya temalarını sanatına nasıl yansıttığı vurgulanarak öğrencilerin kendi çalışmalarıyla ilişki kurmaları sağlanmıştır. Her bir öğrenci, yaptığı çalışmasında ortaya koymak istediği hikayeyi anlatmıştır. Dersin sonunda, öğrenme sürecinin kalıcılığını sağlamak amacıyla araştırmacı tarafından

tasarlanan Sürrealizm temalı kitap ayraçları ve çıkartmalar öğrencilere dağıtılmıştır (Görsel 7). Ders öğrencilerle toplu fotoğraf çekimi sonrasında bitirilmiştir (Görsel-8).

Görsel-1 Salvador Dali'nin tarzını yansıtan kostüm

Görsel-2 Karanlık sınıf atmosferi

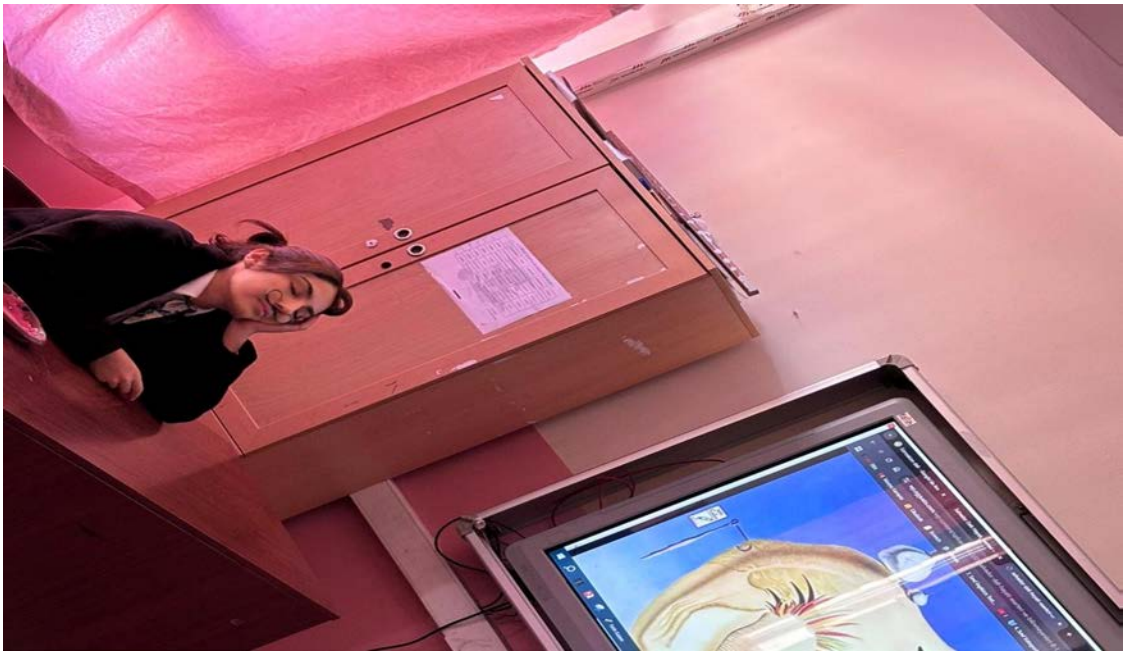

Görsel-3 Rüyaya dalma sahnesi

Görsel-4 Gerçek saat ile Belleğin Azmi tablosundaki eriyen saat nesnesinin karşılaştırılması

Görsel-5 Öğrencilerin hayal kurma anı etmesi

Görsel-6 Araştırmacının rehberlik

Görsel-7 Kitap ayracı ve sticker dağıtımı

Görsel-8 Toplu fotoğraf çekimi

2. Canlandırma Yöntemi İle Sürrealizm Akımının Öğretimi Öğrencilerin Yaptığı Çalışmalara Nasıl Yansımıştır?

Salvador Dalí'nin *Belleğin Azmi* eserindeki eriyen saat imgesi, öğrencilerin bilinçaltı, rüya temaları ve hayal gücü ögeleriyle daha derin bir bağ kurmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda, öğrencilerin soyut kavramları kişisel bir bakış açısıyla ele aldıkları ve özgün eserler ürettikleri gözlemlenmiştir. Kullanılan canlandırma yöntemi, öğrencilerin derse olan ilgisini artırmış ve

bilinçaltı temalarını yaratıcı süreçlerine dahil etmelerine olanak tanımıştır. Çalışmalarında fantastik ögeler, beklenmedik kompozisyonlar ve soyut imgeler kullanarak sürrealizmin hayal gücü ve gerçeklik arasındaki sınırları bulanıklaştıran doğasını ifade etmişlerdir. Ayrıca, bu süreç öğrencilerin eleştirel düşünme, soyutlama ve yorumlama becerilerini geliştirmiştir. Sonuç olarak, canlandırma yöntemi, sürrealizm akımının pedagojik açıdan etkili bir şekilde öğretilmesini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda öğrencilerin sanatsal ifade kapasitelerini ve estetik algılarını zenginleştirmiştir. Öğrenciler, Sürrealist akımın ana temalarından olan bilinçaltı, hayal gücü ve gerçek dışı sahneleri kendi yorumlarıyla resmetmişlerdir. Kullanılan renkler, soyut formlar ve perspektif oyunları, yaratıcı düşüncenin teşvik edildiğini ve özgür bir ifade ortamı sağlandığını göstermektedir.

Öğrenci çalışması- 1

Soyut çizgiler ve formlarla oluşturulmuş bu kompozisyon, öğrencinin hayal dünyasını ve bilinçaltındaki imgeleri özgün bir şekilde yansıttığını göstermektedir. Sürrealizm akımının temel unsurlarından biri olan gerçeküstü imgeler, öğrencinin derste canlandırma yöntemiyle işlenen eriyen saat formundan etkilenerek çalışmasına yansıtılmıştır. Bu yaklaşım, öğrencinin hayal gücünün sınırlarını genişleterek alışılmışın dışında bir form ve kompozisyon anlayışı geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca öğrenciye bu çalışmada ne anlatmak istediği sorulduğunda gökyüzünde uçuşan kaydıraklar çizmek istediğini ifade etmiştir.

Öğrenci çalışması-2

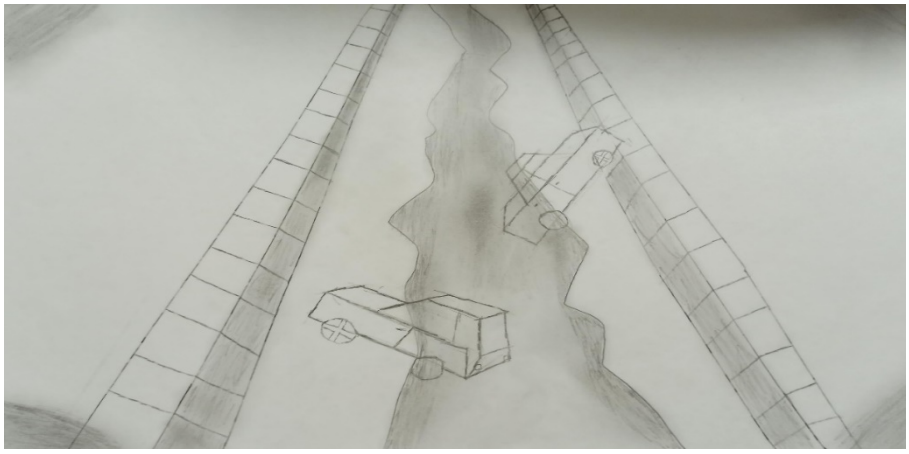

Siyah-beyaz bir çizimle, perspektifin ön plana çıktığı bir yol ve üzerindeki araçlar resmedilmiştir. Bu çalışma, sürrealizmin gerçeküstü ortamlar yaratma özelliğini geometrik bir perspektif ile birleştirmekte, çarpık yollar ve farklı boyutlardaki araçlar, öğrencinin sıradan bir sahneyi bilinçaltı imgelerle dönüştürdüğünü göstermektedir. Öğrenci bu çalışmasında, rüyasında yolların ayrıldığı ve araçların yolun içine düştüğü bir sahneyi resmetmek istediğini ifade etmiştir. Bu durum öğrencinin hem kişisel deneyimlerini hem de bilinç altındaki imgeleri resminde ifade etmek istediğini göstermektedir**.**

Öğrenci çalışması-3

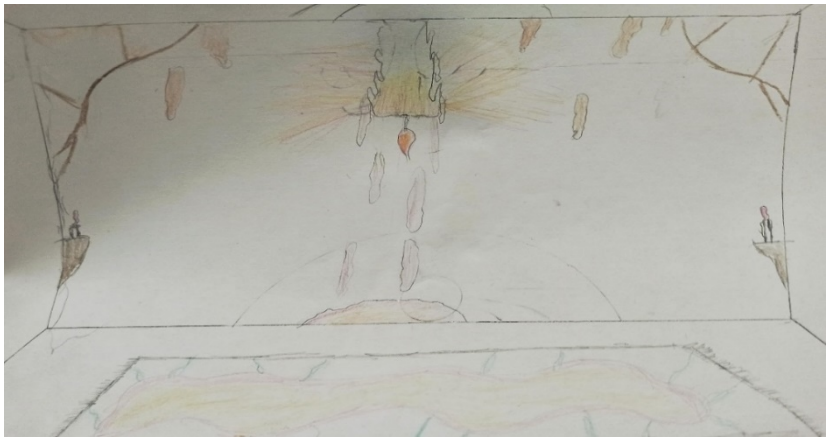

Bu öğrencinin çalışması Sürrealizmin etkilerini güçlü bir şekilde yansıtan bir kompozisyon sunmaktadır. Resimde Salvador Dali'nin *Belleğin Azmi* eserindeki eriyen saat temasıyla benzerlik gösteren mum unsuru göze çarpmaktadır. Özellikle odanın merkezindeki büyük mumun eriyip akması zamanın akışına gönderme yapar nitelik taşımaktadır. Bu çalışma öğrencinin Sürrealizmden ve özellikle Salvador Dali'nin eserlerinden etkilendiğini ve bu etkileri kendi hayal gücüyle birleştirerek özgün bir anlatım ortaya koyduğunu göstermektedir.

Öğrenci çalışması-4

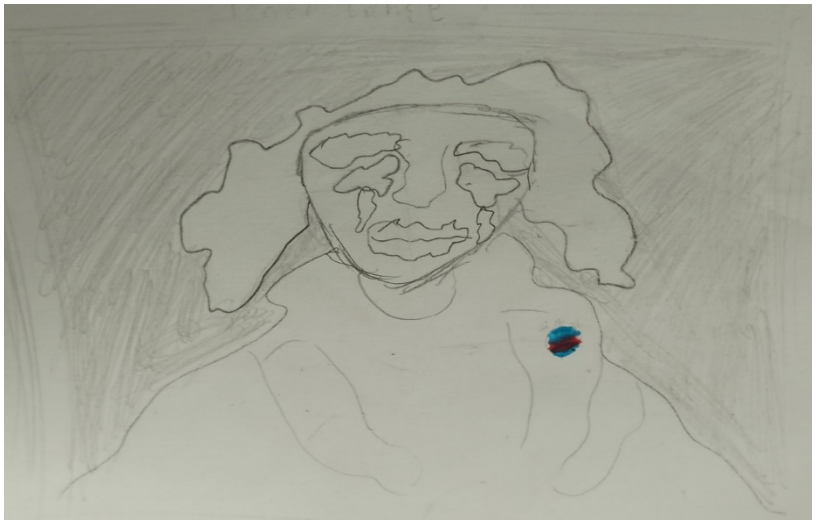

Bu çalışmada hüzünlü bir figür öne çıkmakta, bu da öğrencinin duygusal derinliğini ve bilinçaltındaki imgeleri ortaya koyduğunu göstermektedir. Sürrealizmin insan psikolojisini yansıtan yönü, kullanılan çizgilerin ve gölge detaylarının yoğunluğuyla desteklenmiştir. Ayrıca, yüzün gerçekçi değil, erimiş bir formda resmedilmesi, öğrencinin derste incelenen Salvador Dalí'nin *Belleğin Azmi* isimli eserindeki "eriyen saat" nesnesinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, öğrencinin sanatsal ifadesinde sürrealist imgeleri yorumlama ve uygulama becerisini geliştirdiğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ortaokul öğrencilerine yönelik yapılan bu çalışmada, çağdaş sanat akımlarından biri olan Sürrealizmin canlandırma yöntemi ile işlenmesinin, öğrencilerin dersi daha iyi anlamalarına, kavramları somutlaştırmalarına ve hayal güçlerini geliştirmelerine önemli katkılar sağladığı görülmüştür. Canlandırma yöntemi, soyut kavramların daha anlaşılır hale getirilmesine olanak tanıyarak öğrencilerin derse aktif katılımını artırmıştır. Bu yöntemin, öğrencilerin bilinçaltındaki imgeleri özgün biçimlerde ifade etmelerine ve sanata dair özgüven kazanmalarına olanak sağladığı belirlenmiştir. Canlandırma yöntemi, sadece görsel sanatlar değil, genel olarak eğitim sürecinde öğrencilerin yaratıcılığını ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesi açısından etkili bir araçtır. Bu yöntemin, öğrencilerin bireysel yeteneklerini keşfetmelerine, özgün fikirler üretmelerine ve disiplinler arası bağ kurmalarına yardımcı olduğu saptanmıştır. Ayrıca, dersin içeriği öğrencilerin günlük yaşam deneyimleri ve hayal dünyaları ile bağlantılı hale geldiğinde, sanata karşı olumlu bir tutum geliştirdikleri ve derslere daha büyük bir motivasyonla katıldıkları gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda, görsel sanatlar derslerinde canlandırma yönteminin daha yaygın bir şekilde kullanılması önerilmektedir. Bu yöntem, soyut ve kavramsal konuların somutlaştırılmasına olanak tanırken, öğrencilerin yaratıcı süreçlere daha aktif bir şekilde katılmalarını sağlar. Sonuç olarak, çağdaş sanat akımlarına ilişkin benzer uygulamaların artırılması ve canlandırma yönteminin farklı tekniklerle zenginleştirilerek tüm eğitim kademelerinde uygulanması, öğrencilerin sanata dair farkındalık ve becerilerini geliştirme açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Breton, A. (1924). Manifeste du Surréalisme. Paris: Éditions du Sagittaire.

Croce, B. (1909). Aesthetic as Science of Expression and General Linguistic. Macmillan and Co.

Descharnes, R., & Néret, G. (1994). Dalí: The Work, The Man. Taschen.

Freud, S. (1900). The Interpretation of Dreams. Macmillan.

Gombrich, E. H. (1996). The Story of Art (16th ed.). Phaidon Press.

Heathcote, D., & Bolton, G. (1995). Drama for Learning. Heinemann Educational Books.

Read, H. (1974). Education through Art (3rd ed.). Pantheon Books.

PRINCIPLE OF MERIT AND INSTITUTIONAL NEUTRALITY
LİYAKAT İLKESİ VE KURUMSAL TARAFSIZLIK

Oğuzhan GÖKTOLGA

Prof. Dr. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Siyaset Bilimi,
ORCID numarası: 0000-0002-5291-060X

Özet

Devletin, Kamudan hizmet almak isteyenler arasında hiçbir fark gözetmeden herkese eşitlik ilkesi kapsamında muamele ederek hizmetleri arasında fark yaratmadan hizmet sunması ve hizmetlerinde tarafsız olması beklenmektedir. Bu tarafsızlık iki şekilde sağlanabilir: I) hizmetlerin sunumu esnasında, hizmetten yararlanan kişilerin siyasi, ideolojik, dini ya da herhangi bir sebeple ayrıma tabi tutulmaması; II) kamu hizmeti sunan teşkilatın, hizmetten yararlanacak olanlara tarafsız muamele edecekleri konusunda toplumda bir kanaat oluşması gereğidir.

Devletin kamu hizmetlerini tarafsız şekilde yerine getireceğine toplum tarafından duyulan güvene "kurumsal tarafsızlık" denir. Kurumsal tarafsızlığın sağlanabilmesinin ana koşulu, kamu görevlilerinin tarafsızlığına olan güvendir. Bu güvenin oluşturulmasında ilk aşama, kamu görevine ilk alım sürecinde liyakatin öncelikli olarak esas alınmasıdır.

Bu çalışmada, Türkiye'de kurumsal tarafsızlığa duyulan güvende son dönemlerde yaşanan düşüşün nedenleri ele alınacak ve ardından kurumsal tarafsızlığa olan güvenin yeniden artırılması için bir takım önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Anahtar kelime, anahtar kelime, anahtar kelime

Abstract

The state is expected to provide services without making any distinctions among those who want to receive public services, within the scope of the principle of equality, without creating any differences between their services, and to be impartial in its services. This impartiality can be ensured in two ways: I) during the provision of services, the beneficiaries of the service should not be subjected to discrimination due to political, ideological, religious or any other reason; II) the need for the formation of an opinion in the society that the organization providing the public service will treat the beneficiaries of the service impartially.

The trust that the state will provide public services impartially is called "institutional impartiality". The main condition for ensuring institutional impartiality is trust in the impartiality of public officials. The first step in establishing this trust is to prioritize merit in the initial recruitment process for public office.

This study will address the reasons for the recent decline in trust in institutional impartiality in Turkey, and then offer some suggestions to increase trust in institutional impartiality.

Keywords: Merit principle, institutional impartiality, loss of trust

FACTORS AFFECTING CABINET SIZE
KABİNE BÜYÜKLÜĞÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Oğuzhan GÖKTOLGA

Prof. Dr. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Siyaset Bilimi,
ORCID numarası: 0000-0002-5291-060X

Özet

Bakanlıklar, merkezi hükümetler tarafından sunulan benzer kamu hizmetlerinin bir araya getirilmesi amacıyla oluşturulmaktadır. Modern devletin ortaya çıkması ile birlikte, bir yandan devletin sunduğu hizmet kalemleri artarken, bir yandan da merkezileşmeyle birlikte bu hizmetlerin sunulduğu alan ulus devlet sınırları olacak şekilde genişlemiştir. Bu sayısal ve mekânsal büyüme, benzer hizmetlerin bir araya getirilmesi suretiyle, kamu hizmetlerini sunan birimlerin ayrışması, yani ilk bakanlık tipi örgütlenmelerin doğması sonucunu doğurmuştur.

Bakanlıkların kuruluş ve işleyişleri, demokratik rejimlerde yasal düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bakanlıkların sayısı, teşkilatlanması ve işleyişine ilişkin düzenlemeler devletten devlete farklılıklar gösterdiği gibi, belirli bir devlette zaman içerisinde farklılıklar da gösterebilmektedir. Bakanlıklardan oluşan kabinenin büyüklüğü de bu değişimin yaşandığı özelliklerden bir tanesidir. Bir kabinedeki bakanlık sayısı farklı dönemlerde artış ve eksilmeler göstermektedir.

Bu çalışmada, bir kabinenin büyüklüğünü, yani kabine içerisinde yer alan bakanlık sayısını etkileyen ulusal ve uluslararası nedenlere yer verilecektir.

Devletin kamu hizmetlerini tarafsız şekilde yerine getireceğine toplum tarafından duyulan güvene "kurumsal tarafsızlık" denir. Kurumsal tarafsızlığın sağlanabilmesinin ana koşulu, kamu görevlilerinin tarafsızlığına olan güvendir. Bu güvenin oluşturulmasında ilk aşama, kamu görevine ilk alım sürecinde liyakatin öncelikli olarak esas alınmasıdır.

Bu çalışmada, Türkiye'de kurumsal tarafsızlığa duyulan güvende son dönemlerde yaşanan düşüşün nedenleri ele alınacak ve ardından kurumsal tarafsızlığa olan güvenin yeniden artırılması için bir takım önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Bakanlık, kabine, kabine büyüklüğü.

Abstract

Ministries are established for the purpose of bringing together similar public services provided by central governments. With the emergence of the modern state, on the one hand, the service items provided by the state increased, and on the other hand, with centralization,

the area where these services were provided expanded to become the borders of the nation state. This numerical and spatial growth, by bringing together similar services, resulted in the separation of units providing public services, in other words, the emergence of the first ministry-type organizations.

The establishment and functioning of ministries have been subject to legal regulations in democratic regimes. The number of ministries, their organization and regulations regarding their functioning vary from state to state, and may also vary over time in a given state. The size of the cabinet consisting of ministries is one of the characteristics that experience this change. The number of ministries in a cabinet increases and decreases in different periods.

This study will address the national and international reasons that affect the size of a cabinet, that is, the number of ministries in the cabinet.
The trust that the state will provide public services impartially is called “institutional impartiality”. The main condition for ensuring institutional impartiality is trust in the impartiality of public officials. The first step in establishing this trust is to prioritize merit in the initial recruitment process for public office.

This study will address the reasons for the recent decline in trust in institutional impartiality in Turkey, and then some suggestions will be made to increase trust in institutional impartiality again.

Keywords: Ministry, cabinet, cabinet size.

A NEW OUTLOOK ON STRONG FORM WITH CUBIC HERMITE BASED THE LEAST SQUARE METHOD

KÜBİK HERMİT TEMELLİ EN KÜÇÜK KARELER YÖNTEMİYLE GÜÇLÜ FORM ÜZERİNE YENİ BİR BAKIŞ

Ali Sercan KARAKAŞ [1], Nuri Murat YAĞMURLU[2]

[1]Inonu University, Mathematics Department, 0000-0001-8622-1127.

[2]Inonu University, Mathematics Department, 0000-0003-1593-0254

ÖZET

Bu çalışmada güçlü form kullanılarak kübik Hermite baz fonksiyonlarına dayalı en küçük kareler metoduyla bir nümerik çözüm araştırma sonuçları sunulacaktır. Ele alınan yöntem aşamalarının anlatım kolaylığı, yöntemin kolay bir şekilde uygulanabilmesi ve okuyucunun tam olarak anlaması için diferansiyel denklem ailesinden bir adi diferansiyel denklem seçilmiştir. Bu adi diferansiyel denklem homojen sınır şartları altında tam çözümü mevcut bir problem olarak ele alınmıştır. Yöntemin uygulanmasında ilk olarak verilen denklemdeki tüm ifadeler eşitliğin bir tarafına toplanır. Tüm bu ifade ağırlık fonksiyonu ile çarpılır. Böylece ele alınan denklemin ağırlıklı kalan ifadesi elde edilmiş olur. Ağırlık fonksiyonu seçiminde, elde edilen kalan ifadesinin yaklaşım kullanılarak elde edilen ifadede ki bilinmeyen katsayılarına göre türevi alınarak elde edilir. Elde edilen bu ifade problem ile verilen çözüm bölgesi üzerinde integre edilir. Güçlü form ile oluşturulan ifade de yaklaşım fonksiyonu olarak cubic Hermite baz fonksiyonları kullanılır. Ele alınan çözüm bölgesi ilk olarak dörde bölünür. Bulunacak olan bilinmeyen katsayılara göre ifade düzenlenerek yöntemin şeması çıkarılır. Problem ile birlikte verilen homojen sınır şartları şemada uygulanır. Böylece ele alınan problem çözülebilir cebirsel bir denklem sistemi problemine indirgenmiş olur. Elde edilen bu şema eşliğinde bilgisayar yardımıyla yüksek seviyeli MatLab (Matrix Laboratory) sembolik programlama dili kullanılarak programı yazılır. Program simüle edilerek sonuçlar tablolar ve grafikler yardımıyla incelenir. Tam çözümü olan bir problem incelendiğinden dolayı elde edilen sonuçlarda L_2 ve L_∞ hata normları değerleri verilir.

Anahtar kelimeler: Güçlü Form, Cubic Hermite Bazlar, En küçük kareler, Nümerik yaklaşım.

Bu çalışma İnönü Üniversitesi tarafından FDK-2023-3402 numaralı bilimsel araştırma projesi kapsamında desteklenmektedir.

ABSTRACT

In this paper, we present the results of a numerical solution using the least squares method based on cubic Hermite basis functions using the strong form. An ordinary differential equation from the family of differential equations is chosen for ease of explanation of the steps of the method, easy implementation of the method and full understanding of the reader. This ordinary differential equation is considered as a problem having exact solution under homogeneous boundary conditions. In the application of the method, first all expressions in the given equation are taken to one side of the equation. All these expressions are multiplied by the weight

function. Thus, the weighted residual expression of the equation is obtained. In the selection of the weight function, the derivative of the obtained residual expression is obtained with respect to the unknown coefficients in the expression obtained using the approximation. This expression is integrated over the solution domain given by the problem. In the expression constructed with the strong form, cubic Hermite basis functions are used as approximation functions. The solution domain under consideration is first divided into four elements. According to the unknown coefficients to be found, the expression is adjusted and the method scheme is derived. The boundary conditions given by the problem are applied in the scheme. Thus, the problem is reduced to a solvable algebraic system of equations. With the help of this scheme, a program in high-level symbolic programming language Matlab (**Mat**rix **Lab**oratory) is written using a computer. The program is simulated and the results are analyzed with the help of tables and graphs. Since the problem having an exact solution is analyzed, the error norms L_2 and L_∞ are given in the results obtained.

Keywords: Strong Form, Cubic Hermite Basis, Least Square, Numerical approximation.

This study is supported by Inonu University Scientific Research Project with project number FDK-2023-3402.

INTRODUCTION

In 1960, Clough (Clough, 1960) first introduced the term “finite element” to the literature in his study of plane stress analysis which involves triangular and quadrilateral elements. After this initial usage, the following years have seen the development of fast and reliable digital computers: Because of this development in the field of science and technology, researchers have witnessed tremendous advances in the usage of finite element methods to obtain the approximate solutions for intricate mathematical and engineering problems arising in several fields of science. Scientists, engineers and in particular mathematicians have taken the advantages of using digital computers in the solution processes of differential equations by means of numerical methods. When one looks at the main idea behind the finite element method, it is seen that the fundamental principle is reducing the solution domain of the handled problem into a simpler problems leading to simpler and easier solution process. The natural result of this approach is obtaining an approximate solution in place of the exact solution. The application of the finite element method converts the problem of solving a differential equation problem into the problem of solving a system of algebraic equations. This fact is the most obvious advantage of the present method. Although most of the approximate solution methods give the numerical values of the approximation at the nodal points, the finite element method gives an approximate function on each element, allowing the users to find the numerical vales at any points in the solution domain of the problem. This is due to fact that the finite element methods yield approximate functions on each element rather than approximate numerical values at the nodal points. In the finite element methods, the solution domain of the handled problem is divided into several geometric shapes known as finite elements. The regions in which those geometric shapes overlap to each other are known as nodes or nodal points. The discretization process tries to find the numerical solution on each element instead of finding a solution on the whole solution domain of the problem at once: Thus, first of all, element equations are obtained on typical elements on the solution domain by the application of the present method and then those equations are combined in order to obtain the solution over the entire solution domain (Logan, 2007). While applying the finite element method to a problem, one usually follows the following steps (Reddy, 1993):

- First of all, the solution domain of the handled problem is discretized into a finite element or finite elements,
- Secondly, typical element equation or typical element equations are obtained for each of the typical elements in the set of finite elements,
- Thirdly, the typical element equations obtained in the previous step are combined to find the whole original problem again,
- In the fourth step, the boundary conditions (BCs) given together with the problem are applied,
- The fifth and the most important step creates the scheme and also the algorithm of the solutions of the combined equations by means of one of the programming languages, preferably a symbolic one, and finally finds the approximate solutions,
- The sixth and the last step analyzes the newly obtained numerical results by means of tables and graphics.

In the literature, for solving PDEs, usually finite difference, finite volume and finite element
methods come to mind. These methods are mesh-based methods i.e. a grid or a mesh with connected nodes is needed in these methods. Similarly, the basis target of the present study is to provide an efficient and robust linear fully discretized numerical scheme for the numerical solution of the prototype problem. The error norms L_2, L_∞ of the model problem having analytical solution together with their numerical results are calculated and displayed in tables and graphics with a comparison of the exact ones.

LITERATURE SURVEY

This section is devoted to a literature review about the finite element method discussed in the study and the cubic Hermite bases on which this method is based. Among others, first of all, a research paper on singularity of cubic Hermite splines is presented by Amat et al. (2023). Then, a work on a nonlinear problem using cubic Hermite splines with a powerful hybrid technique is presented by Ayebire et al. (2024). In their work, Ayebire et al. have studied the stability of the proposed scheme using the error norms L_2 and L_∞. Ganaie and Kukreja have presented the numerical solutions of the Burgers equation on a test problem with the finite element collocation method based on cubic Hermite basis functions (Ganaie, Kukreja, 2014). They have also shown that their scheme is unconditionally stable in temporal direction. An application of the cubic Hermite collocation finite element method on an equation is given by Ganaie et al. (2016). They also obtained the error estimates for semi-discrete solutions and verified by numerical experiments. Kumar (Kumar, 2024) has presented an application of cubic Hermite collocation technique on a differential equation. The author has presented the numerical results in tabular and graphical forms. Kutluay et al. (Kutluay et al, 2004) have solved the Burgers equation using the least squares finite element method based on classical quadratic B-spline basis functions. The authors have studies three test problems to demonstrate the accuracy of their method. Numerical study on the 1D dimensional heat equation using cubic Hermite bases is studied by (Kutluay, Yağmurlu & Karakaş, 2022). The authors have shown that their newly obtained results are reliable and accurate by means of the calculated error norms and finally proposed that their method may also be used successfully to find the approximate solutions of numerous nonlinear problems encountered widely in many applied sciences.

THE DERIVATION OF THE HERMITE BASIS FUNCTIONS

The core idea of present work involves approximating spatial derivatives of a function at specific grid points by employing cubic Hermite basis functions. Finite Element Method based on cubic Hermite basis functions has a remarkable advantage over classical techniques as it efficiently handles irregular geometries and boundary conditions, resulting in higher accuracy, particularly on uniform and non-uniform grids and it also avoids perturbations in order to achieve better solutions to the nonlinear PDEs.

In this study, the finite element method based on cubic Hermite bases will be used. For this purpose, let's first briefly explain the method of obtaining the bases. After determining the order of the differential equation in the problem under consideration, the selection of approximate functions is started. In order to provide sufficient differentiability in the solution process, a polynomial of order equal to or higher than the order of the differential equation seen in the problem under consideration is selected and the process is started. Since the order of the differential equation in the prototype problem under consideration in this study is 2, it is appropriate to select a polynomial of order 3 as the approximation polynomial. These explanations are sufficient to answer the question "What is the reason for choosing a cubic base?"

For an initial step, a polynomial of degree 3 in the following form given on the closed unit interval [0,1]

$$P(x) = \boldsymbol{a}x^3 + \boldsymbol{b}x^2 + \boldsymbol{c}x + \boldsymbol{d} \qquad (\mathbf{1})$$

is taken into consideration. As it is obviously seen, the considered polynomial involves four unknown coefficients, namely $\boldsymbol{a}, \boldsymbol{b}, \boldsymbol{c}$ and $\mathbf{d}$. Here the main goal is to be able to define these unknown coefficients in terms of the following terms

$P(0), P'(0), P(1), P'(1).$

If the considered polynomial $P(x)$ is revised so that it is expressed only itself and its first derivative at the boundaries of the closed domain [0,1], then unknown coefficients yield as follows

The unknown coefficients of the considered polynomial	
$\boldsymbol{a} = 2P(0) + P'(0) - 2\,P(1) + P'(1),$	$\boldsymbol{b} = -3P(0) - 2P'(0) + 3P(1) - P'(1),$
$\boldsymbol{c} = P'(0),$	$\mathbf{d} = P(0).$

Due to the fact that those values also must satisfy the equation itself, when the necessary mathematical operations are performed by substituting them in Equation $(\mathbf{1})$, the following form

$$\mathrm{P}(x) = P(0)[1 - 3x^2 + 2x^3] + P'(0)[x - 2x^2 + x^3] + P(1)[3x^2 - 2x^3] + P'(1)[-x^2 + x^3]$$

is obtained. In fact, the coefficients obtained here are the cubic Hermite bases functions themselves. For more detailed information on the Hermite basis functions, see the following articles and therein (Kutluay, Yağmurlu & Karakaş, 2022).

The Hermite basis functions for Global Coordinate on solution domain [0,1]	
$H_1 = 1 - 3x^2 + 2x^3$	$H_2 = x - 2x^2 + x^3$
$H_3 = 3x^2 - 2x^3$	$H_4 = -x^2 + x^3$

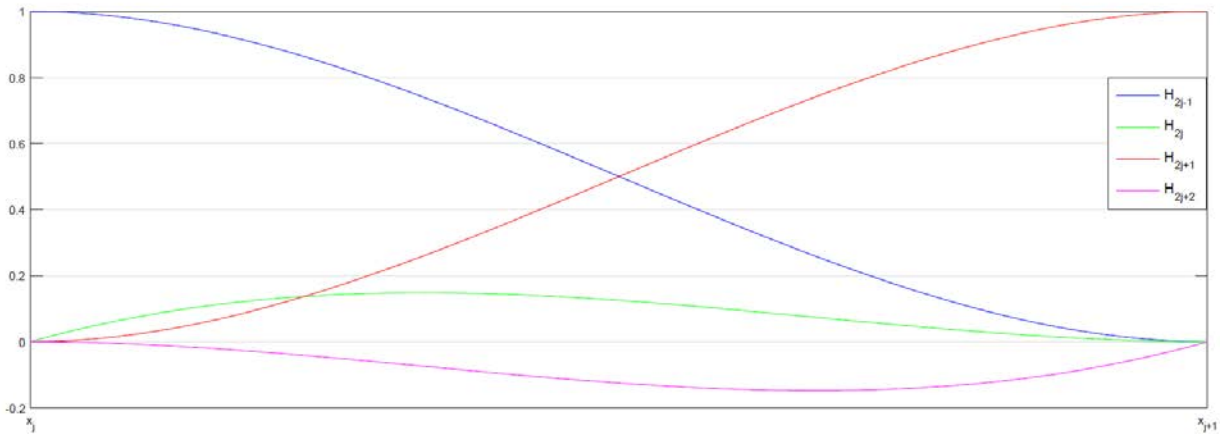

Figure 1. The illustration of 4 cubic Hermite B-spline functions on a typical element.

INTRODUCTION OF THE MODEL PROBLEM AND CUBIC HERMITE THE LEAST SQUARE METHOD

Now, in order to clearly understand the finite element method whose properties are explained and the application of the cubic Hermite basis functions whose extraction is given, and to prepare a basis for its application to higher order ordinary, partial and fractional order differential equations; the method will be applied to a prototype problem. After the basic concepts and steps on the prototype problem are understood, the method can be easily applied to various problems with very different boundary conditions and initial conditions. For this purpose, the prototype equation given below

$$\frac{d^2U}{dx^2} + U - x^2 = 0$$

having the following Dirichlet type boundary conditions is going to be considered.

$$U(0) = 0, \qquad U(1) = 0.$$

The exact solution of this Boundary Value Problem (BVP) is found as follows

$$U(x) = 2cosx + \frac{1 - 2cos1}{sin1} sinx + x^2 - 2$$

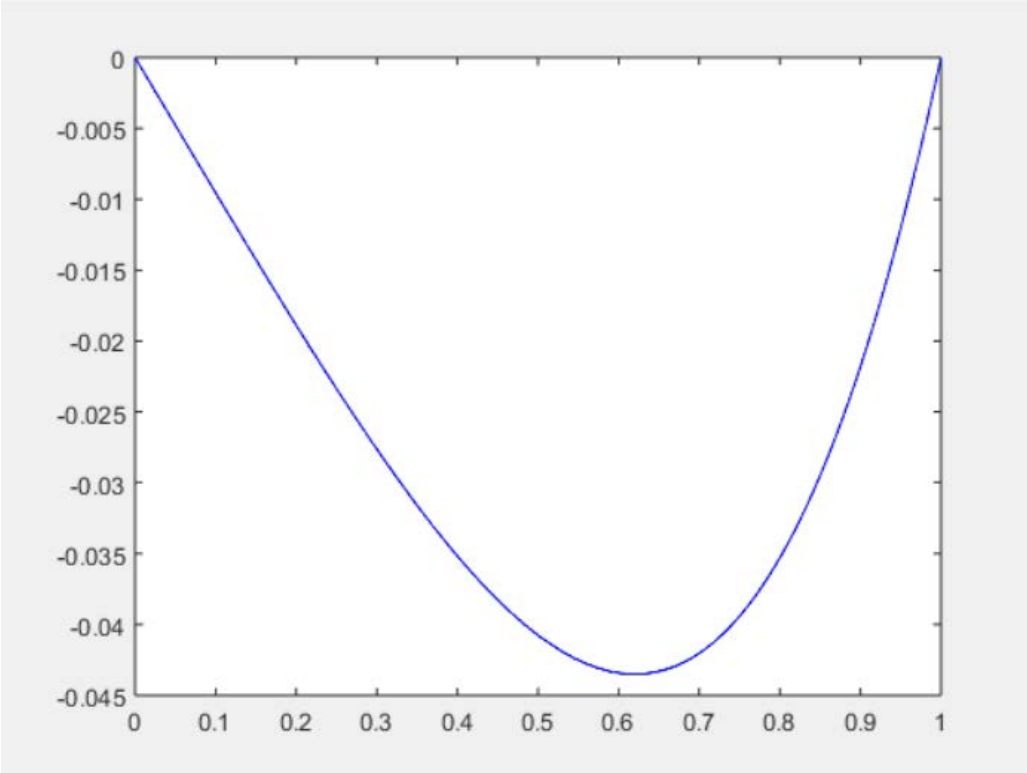

Figure 2. Exact solution of this boundary value problem on solution domain

As the first step, weighted residual form of the model problem is obtained by taking all of the terms of the problem to one side of the equation and multiplying it by the weight functions as in the following way:

$$\int_0^1 \left[\frac{d^2U}{dx^2} + U - x^2\right] w_j dx = 0$$

At this point the name and way of the Finite Element method varies according to the weight function selected for the application of the method. In this study, the weight function is selected as

$$w_j = \frac{\partial R}{\partial_{a_{j+2k-2}}}$$

and therefore the method becomes the least square finite element method. Then after some basic mathematical operations, one obtains

$$\int_0^1 \left[\frac{d^2U}{dx^2} + U - x^2\right] \frac{\partial R}{\partial_{a_{j+2k-2}}} dx = 0.$$

In this last equation, in place of the exact solution, the following numerical approximation expressed in terms of cubic Hermite basis functions for j=1(1)4 and given in the following form

$U_M(x) = \sum_{j=1}^{4} a_{j+2k-2} H_j.$

Is going to be utilized. In a more explicit way, the approximation itself, its first order and second derivative are given as

$$U_M(x) = a_{2k-1}H_1 + a_{2k}H_2 + a_{2k+1}H_3 + a_{2k+2}H_4$$
$$hU_M{}'(x) = a_{2k-1}A_1 + a_{2k}A_2 + a_{2k+1}A_3 + a_{2k+2}A_4$$
$$h^2U_M{}''(x) = a_{2k-1}B_1 + a_{2k}B_2 + a_{2k+1}B_3 + a_{2k+2}B_4$$

For more detailed information on cubic Hermite basis functions, the following references should be reviewed Ganaie and Kukreja (2014), (Kutluay et al., 2022). When those approximations are placed in their corresponding exact terms, one obtains the following system of equations

$$\int_0^1 \left[\frac{a_{2k-1}B_1 + a_{2k}B_2 + a_{2k+1}B_3 + a_{2k+2}B_4}{h^2} + a_{2k-1}H_1 + a_{2k}H_2 + a_{2k+1}H_3 + a_{2k+2}H_4\right]\left(\frac{B_c}{h^2} + H_c\right)dx = \int_0^1 \left(\frac{B_c}{h^2} + H_c\right)x^2 dx$$

Here subscript c (c=1(1)4) stands for the Cubic Hermite basis functions lying in that interval.

At this stage, some simple mathematical operations are performed and then, when the homogeneous boundary conditions given together with the problem under consideration are used, a solvable algebraic equation system is obtained. Thus, in accordance with the basic logic of the finite element method, the problem of solving the differential equation under consideration is reduced to the problem of solving the corresponding algebraic equation. First, the algorithm of this obtained algebraic equation system is written, then its program is written in any computer programming language and preferably in a symbolic programming language. The written code is simulated and run for different partition numbers using this program. The results obtained are obtained for different M partition numbers and are presented in tables. These results obtained by running the program for certain M values are presented in the tables below.

Table 1

The error values L_2 and L_∞ for the current approximate solutions U_M for various values of M.

M	L_2	L_∞
4	1.9332e-06	2.6682e-06
8	1.2137e-07	1.6728e-07
16	7.5919e-09	1.0463e-08
32	4.7478e-10	6.5533e-10
64	3.0917e-11	4.2714e-11

128	2.5112e-11	3.5371e-11
256	1.2660e-10	1.8727e-10
512	5.5668e-09	7.8135e-09
1024	1.2207e-07	1.7320e-07
2048	7.8825e-06	1.1175e-05

Next, for increasing number of collocation points M, the errors are reckoned for various values of partitions number. When Table 1 is examined, it is seen that as the number of partitions M increases, both L_2 and L_∞ error norms generally decrease, but after a certain number of partitions, this improvement cannot be clearly observed due to rounding errors in the computer. In fact, if one examines Table 1, it is seen that the error norm values decrease up to the partition number of M=128. But when the partition number is increased, it is seen that the error norm values increase and become greater than the value obtained at the partition number of M=4. The reason for this is computer-related rounding errors and truncation errors in the background of the method applied by the authors.

Table 2

The error values L_2 and L_∞ for the current approximate solutions U_M for various values of M.

M	L_2	L_∞
10	4.9733e-08	6.8541e-08
100	6.6231e-11	9.3893e-11
200	4.8223e-10	6.8141e-10
300	3.9874e-10	5.5649e-10
400	9.1919e-09	1.3008e-08
500	3.4644e-08	4.8994e-08
1000	7.6102e-08	1.0731e-07

Then, this time for different numbers of partitions and again for increasing numbers of elements M, both the average and maximum error norms were calculated for various values of the partition number M. As in the previous table, when Table 2 is examined, it is clearly seen that as the partition number M increases, in other words, as the step length in the location direction decreases, both the L_2 and L_∞ error norms generally decrease, but after a certain number of partitions, as in Table 1, this improvement cannot be clearly observed due to rounding errors in the computer.

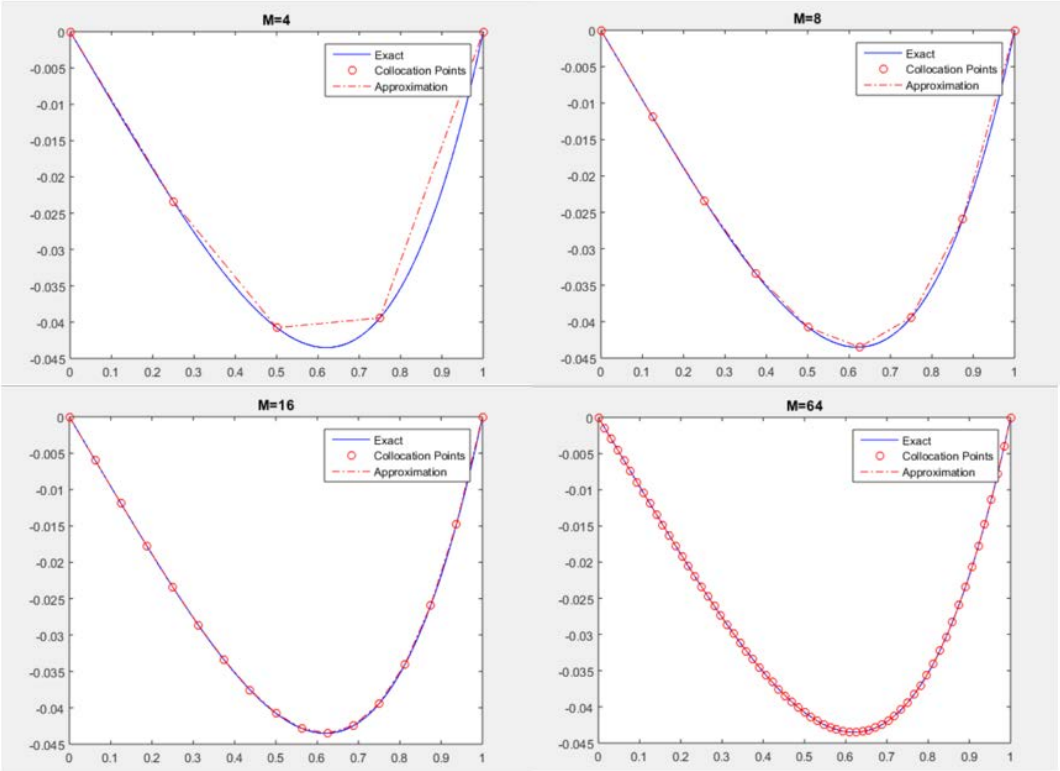

Figure 3. The graphs of approximate numerical and analytical solutions for various values of M

The graphs of the detailed numerical and analytical solutions obtained for different values of M, the number of partitions in the spatial direction, are presented in the four sub-figures in Figure 3. As it can be clearly seen from these sub-figures, both the approximate and the exact solutions are so close to each other that they are almost indistinguishable. This graph is a clear source of the accuracy and reliability of the present scheme.

From this figure, it is clearly seen how the approximate solution gradually approaches the exact solution when the number of partitions is M = 4, 8 and 16, respectively. From here, it is also clearly seen that as the number of partitions in the position direction increases, the approximate solution gets closer and closer to the exact solution. When the number of partitions is M = 64, it is clearly seen that the approximate solution gets so close to the exact solution that they cannot be distinguished from each other.

CONCLUSION

In this current study, an accurate and reliable fully discretized linear numerical scheme formed on the least square finite element method by using cubic Hermite basis approximation has been developed and successfully implemented to a prototype ordinary differential equation given with homogenous boundary conditions. To ensure the reliability and accuracy of the scheme, a test problem with known analytical solution is considered and its approximate numerical results are obtained. For this purpose, the error norms L_2, L_∞ of the scheme have been calculated. From those results, it is observed that the present scheme, in most cases, is good enough and also satisfies the expected stability when the mesh sizes are refined. Moreover, as a future work, the scheme can also be used safely and successfully for approximate numerical solutions of other ordinary, partial and fractional order differential equations. In conclusion, numerical solutions

of many others differential equations arising in various branches of applied sciences can be achieved easily and effectively solved by the current scheme that is fast and reliable. Extension of the proposed method to similar problems in multi-dimensional domains using uniform and non-uniform mesh sizes will also be subject of a future work.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study is supported by Inonu University Scientific Research Project with project number FDK-2023-3402.

REFERENCES

Amat S., Li Z., Alvarez J.R., Solano C., Trillo J.C. (2023) Adapting Cubic Hermite Splines to the Presence of Singularities Through Correction Terms, Journal of Scientific Computing, https://doi.org/10.1007/s10915-023-02191-9

Ayebire A.M., Kaur I., Alemar D.A., Manshahia M.S., Arora S., (2024) A robust technique of cubic Hermite splines to study the non-linear reaction-diffusion equation with variable coefficients, AIMS Mathematics, 9(4) 8192–8213.

Clough, R. (1960). The Finite Element Method in Plane Stress Analysis, Proceedings of American Society of Civil Engineers, 2nd Conference on Electronic Computation, Pittsburgh, PA,Sept., 23, 345–378.

Ganaie I.A., Kukreja V.K. (2014). Numerical solution of Burgers' equation by cubic Hermite collocation method, Applied Mathematics and Computation 237 571–581. http://dx.doi.org/10.1016/j.amc.2014.03.102

Ganaie I.A., Arora S., Kukreja V.K. (2016). Cubic Hermite collocation solution of Kuramoto–Sivashinsky equation 93:1, 223-235 DOI: 10.1080/00207160.2014.999052

Kumar H. (2024) Numerical Study of Differential Equations Via Cubic Hermite Collocation Technique, NATURALISTA CAMPANO, 28(1)

Kutluay, S., Esen A., Dag I. (2004). Numerical solutions of the Burgers' equation by the least-squares quadratic B-spline finite element method, Journal of Computational and Applied Mathematics 167 21–33.

Kutluay S., Yağmurlu N.M., Karakaş A.S. (2022) An Effective Numerical Approach Based on Cubic Hermite B-spline Collocation Method for Solving the 1D Heat Conduction Equation, 10(4), 20-31. http://dx.doi.org/10.20852/ntmsci.2022.485

Reddy, J.N. (1993). An introduction to the finite element method, McGraw-Hill, New York.

A NEW APPROACH TO NUMERICAL INVESTIGATION OF A PROTOTYPE PROBLEM WITH QUINTIC HERMITE BASED THE LEAST SQUARE METHOD

KUİNTİK HERMİTE TABANLI EN KÜÇÜK KARELER YÖNTEMİYLE PROTOTİP BİR PROBLEMİN SAYISAL ARAŞTIRMASINA YENİ BİR YAKLAŞIM

Ali Sercan KARAKAŞ [1], Nuri Murat YAĞMURLU[2]

[1]Inonu University, Mathematics Department, 0000-0001-8622-1127.

[2]Inonu University, Mathematics Department , 0000-0003-1593-0254

ÖZET

Doğadaki hemen hemen her olay ister biyolojik ister mekanik olsun fizik kanunlarından yararlanılarak farklı matematiksel kavramlar açısından cebirsel, diferansiyel veya integral denklemler olarak ifade edilir. Literatürde tanımlanan bu denklemler genellikle lineer ya da lineer olmayan denklemler olarak karşımıza çıkar. Elde edilen bu tür denklemlerin tam çözümlerini bulmak bazen aşırı derecede çok zordur. Ya da tam çözümleri yoktur. Dolayısıyla, bu denklemlerin çözümlerinin bulunmasında nümerik yöntemler bir alternatif olarak kullanılırlar. Nümerik yöntem kullanılmasında esas amaç verilen bir diferansiyel denklemi günümüz modern bilgisayarlar yardımıyla çözülebilecek bir grup alt cebirsel denklem sistemine dönüştürmektir. Diferansiyel denklemlerin çözümü için geliştirilen çok sayıda nümerik yöntemler literatürde mevcuttur. Bu çalışmada kullanılan yöntemlerden biri olan sonlu eleman yönteminde, problem ile verilen çözüm bölgesi alt bölgelerin kolleksiyonu olarak göz önüne alınır ve her bir alt bölge üzerinde ana denkleme geleneksel varyasyonel yöntemlerden biri ile yaklaşılır. Yaklaşık çözümü alt bölgelerin kolleksiyonu üzerinde aramanın ana sebebi karmaşık fonksiyonları basit polinomların kolleksiyonu olarak temsil etmenin daha kolay olmasıdır. Sonlu eleman yöntemlerinden Galerkin, Petrov-Galerkin, kollokasyon ve subdomain yöntemleri geçmişte birçok farklı bazla birlikte kullanılmıştır. Bu çalışmada tam çözüme sahip bir prototip problemin üzerinde sonlu eleman yöntemiyle kuintik Hermite bazlar kullanılarak, güçlü form en küçük kareler yöntemiyle yaklaşık çözümünü bulmaya çalışacağız. Ele alınan bu prototip problemin ilk olarak ağırlıklı kalan ifadesi elde edilir. Elde edilen ifade de ağırlık fonksiyonu, yaklaşımda kullanılan kuintik Hermite baz fonksiyonlarının bulunacak olan katsayılarına göre türevi alınarak kullanılır. Uygun bölüntü sayısı kullanılarak elde edilen şema üzerinde problem ile birlikte verilen Dirichlet tipi sınır şartları uygulanır. Böylece çözülebilir bir cebirsel denklem sistemi elde edilir. Uygun bir programlama dili yardımıyla elde edilen şemanın programı yazılır. Simülasyon sonucunda elde edilen yaklaşık çözüm sonuçları tablolar ve grafikler yardımıyla çalışmada sunulur.

Anahtar kelimeler: En küçük kareler yöntemi, sonlu elemanlar yöntemi, kuintik Hermite baz fonksiyonları, Prototip problem.

Bu çalışma İnönü Üniversitesi tarafından FDK-2023-3402 numaralı bilimsel araştırma projesi kapsamında desteklenmektedir.

ABSTRACT

Almost every phenomena in the nature, whether biological or mechanical, is expressed as algebraic, differential or integral equations in terms of different mathematical concepts by utilizing the laws of related physics. These equations defined in the literature usually appear as linear or nonlinear equations. It is sometimes extremely difficult to find exact solutions of such equations. Sometimes it is almost impossible that they do have exact solutions. Thus, numerical methods are used as an alternative to find the solutions of these equations. The main purpose of using numerical methods is to transform a given differential equation into a system of sub algebraic equations that can be solved with the help of modern computers. Various numerical methods for solving differential equations are available in the literature. In the finite element method, which is one of the methods used in this study, the solution domain given by the problem is considered as a collection of sub-regions and the governing equation is approximated on each sub-region by one of the conventional variational methods. The main reason for seeking approximate solutions on a collection of sub-regions is that it is easier to represent complex functions as a collection of simple polynomials. The finite element methods Galerkin, Petrov-Galerkin, collocation and subdomain methods have been used in the past with many different basis functions. In the present study, we are going to try to find the approximate solution of a prototype problem having exact solution by the finite element method using quintic Hermite basis functions and strong form least squares method. The weighted residual expression of the prototype problem is first obtained. In the obtained expression, the weight function is used by taking the derivative with respect to the coefficients of the quintic Hermite basis functions used in the approximation. In the scheme obtained by using the appropriate partition, the Dirichlet type boundary conditions given by the problem are applied. Thus, a solvable system of algebraic equations is obtained. The program of the scheme obtained with the help of a suitable programming language is written. The approximate solution results obtained as a result of simulation are presented in the study with the help of tables and graphs.

Keywords: The Least Square Method, Finite Element Method, Quintic Hermite basis functions, Prototype problem.

This study is supported by Inonu University Scientific Research Project with project number FDK-2023-3402.

INTRODUCTION

Differential equations have been an important field in both applied and pure mathematics. Since their initial usage, differential equations have continued to be a vital area of studies. But it is difficult and sometimes impossible to find their analytical solutions. Thus researchers have found various methods and techniques to find their numerical results in place of the exact ones. In this study, the numerical solution of the boundary value problem, which is considered and given with homogeneous boundary conditions and has an exact solution, is obtained by the least squares finite element method based on quintic Hermite basis functions. Numerical experiment is carried out to demonstrate the accuracy of the algorithm and to verify the theoretical results. The basic steps to be followed in the application of the method are applied step by step in this study. As a result of this application, the scheme corresponding to the problem has been obtained. Thus, the problem of solving a differential equation is reduced to the problem of solving a set of algebraic equations. This is actually one of the main purposes of the applied

method. The algorithm of this obtained scheme is derived by taking the computer and matrix logic into considerations. The program of this derived algorithm is written with the help of Matlab programming language, one of the most widely used symbolic programming languages. This written program is run for different values of the partition number M and the obtained numerical results are compared with the exact solution and the error norms L_2 and L_∞ are calculated. From these obtained norm values, it is seen that the applied method is quite effective. Thus, it can be said that the current method may be easily used for the numerical solutions of both linear and non-linear ordinary, partial and fractional order differential equations encountered in various fields of science.

A BRIEF LITERATURE SEARCH

A brief literature search about the present method and also the basis functions utilized with this method will be presented in this section. There are several studies in the literature about the presented method and used basis functions. Among others, a research paper on singularity on cubic Hermite splines is presented by Amat et al. (2023). Arora et al. (2020) have solved Burger equation numerically by using quintic Hermite spline based collocation finite element method. A study based on a powerful technique on a nonlinear problem using cubic Hermite splines is presented by Ayebire et al. (2024). Ganaie and Kukreja have proposed a numerical solution of the Burgers equation for a test problem by using the finite element collocation method based on cubic Hermite basis functions (Ganaie, Kukreja, 2014). In a similar study, an application of the cubic Hermite collocation method on an equation is given by Ganaie et al. (2016). Another application of cubic Hermite collocation technique in 2024 has been presented by (Kumar, 2024). A numerical study on the 1D dimensional heat equation using cubic Hermite bases is carried out by (Kutluay, Yağmurlu & Karakaş, 2022). Singh et al., have used quintic hermite basis function based orthogonal collocation finite element for their numerical solutions. At the end of their studies, they have presented their results in tabular and graphical formats.

MODEL PROBLEM AND QUINTIC HERMITE THE LEAST SQUARE METHOD

In the present study, the least square finite element method is going to be applied to a prototype problem. The main aim of this approach is to present the method in a clear and understandable way on a simple prototype problem to allow the readers to understand the method better. For the application of the method, the following prototype equation is going to be taken into consideration

$$\frac{d^2u}{dx^2} + u - x^2 = 0$$

having the following homogenous boundary conditions

$$u(0) = u(1) = 0.$$

The analytical solution of this Boundary Value Problem (BVP) is found as follows

$$u(x) = 2cosx + \frac{1 - 2cos1}{sin1} sinx + x^2 - 2.$$

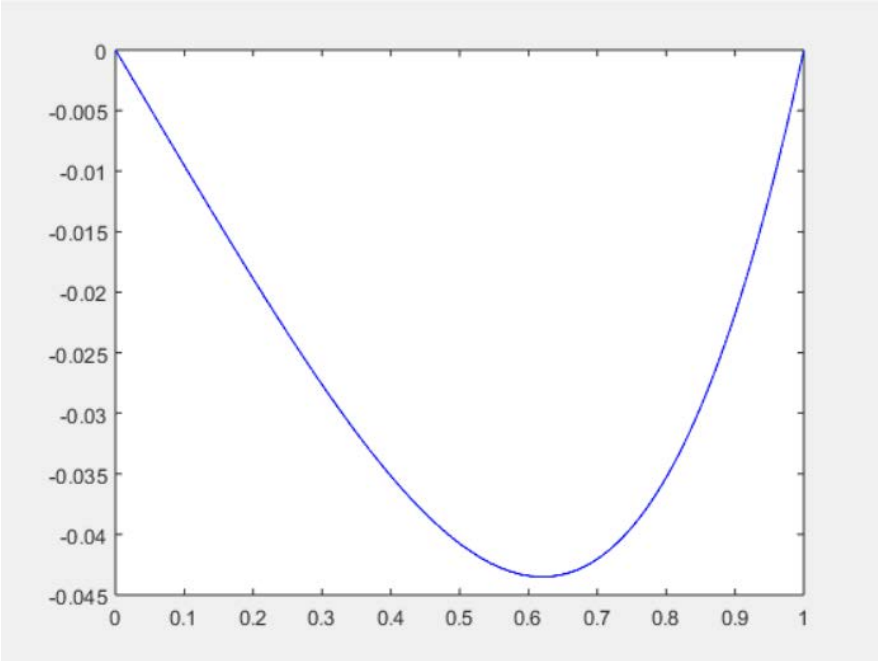

Figure 2. The analytical solution of the boundary value problem on solution domain

During the application of the least square finite element method, first of all, the weighted residual form of the present model problem is written in the following form:

$$\int_0^1 \left[\frac{d^2u}{dx^2} + u - x^2\right] w_j dx = 0.$$

The choice of the weight function determines the name of the finite element method. In the present study, since the least square method is being used, the weight functions are selected as $w_j = \frac{\partial R}{\partial a_{j+4k-4}}$. Thus, according to this selection of the weight functions, the above expression is revised, and

$$\int_0^1 \left[\frac{d^2u_M}{dx^2} + u_M - x^2\right] \frac{\partial R}{\partial a_{j+4k-4}} dx \approx 0$$

is obtained. For the solution process to find the numerical values, the numerical approximation based on quintic Hermite basis functions for j=1(1)6 is given in the following form

$$U_M(x) = \sum_{j=1}^{6} a_{j+4k-4} H_j$$

The Quintic Hermite basis functions in Global Coordinate System on the solution domain [0,1]	
$H_1 = 1 - 10x^3 + 15x^4 - 6x^5$	$H_2 = x - 6x^3 + 8x^4 - 4x^5$
$H_3 = 0.5x^2 - 1.5x^3 + 1.5x^4 - 0.5x^5$	$H_4 = -0.5x^3 - x^4 - 0.5x^5$
$H_5 = 10x^3 - 15x^4 + 6x^5$	$H_6 = -4x^3 + 7x^4 - 3x^5$

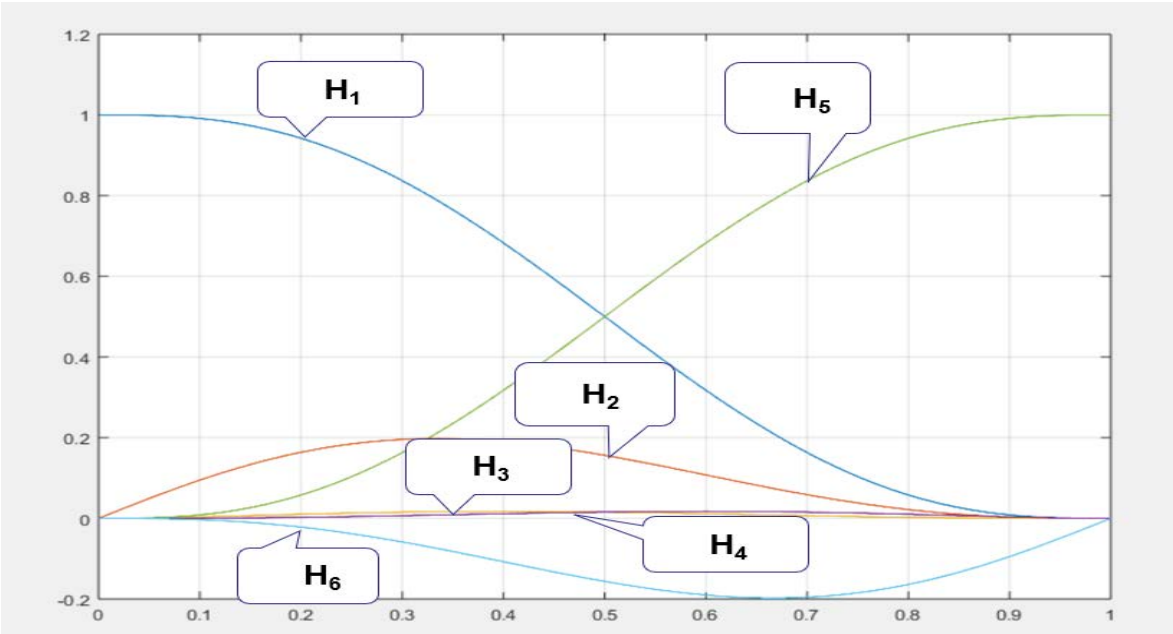

Figure 1. Six Quintic Hermite B-spline basis functions on a typical element.

In a more explicit way, the approximation itself, its first order and second derivative are given as

$$u_M(x) = a_{4k-3}H_1 + a_{4k-2}H_2 + a_{4k-1}H_3 + a_{4k}H_4 + a_{4k+1}H_5 + a_{4k+2}H_6$$
$$hu_M{}'(x) = a_{4k-3}A_1 + a_{4k-2}A_2 + a_{4k-1}A_3 + a_{4k}A_4 + a_{4k+1}A_5 + a_{4k+2}A_6$$
$$h^2u_M{}''(x) = a_{4k-3}B_1 + a_{4k-2}B_2 + a_{4k-1}B_3 + a_{4k}B_4 + a_{4k+1}B_5 + a_{4k+2}B_6$$

For more detailed information on quintic Hermite basis functions, the following references should be reviewed (Kutluay et al., 2024). When the above approximation functions themselves and their derivatives are used in place of their exact ones, the following system of algebraic system

$$\int_0^1 \left[\frac{a_{4k-3}B_1 + a_{4k-2}B_2 + a_{4k-1}B_3 + a_{4k}B_4 + a_{4k+1}B_5 + a_{4k+2}B_6}{h^2} + a_{4k-3}H_1 + a_{4k-2}H_2 + a_{4k-1}H_3 + a_{4k}H_4 + a_{4k+1}H_5 + a_{4k+2}H_6\right]\left(\frac{B_c}{h^2} + H_c\right)dx = \int_0^1 \left(\frac{B_c}{h^2} + H_c\right)x^2 dx$$

is obtained. Here the subscript c stands for the six quintic Hermite basis functions on the considered element.

When some basic necessary mathematical operations are carried out, one obtains a solvable algebraic equation system by means of the homogenous boundary conditions given together with the governing equation. Thus, the problem of solving a differential equation has been reduced to the problem of solving an algebraic equation, in fact this is the main goal of the

present method. The computer code of the scheme corresponding to this system of algebraic equations obtained is written with the help of the symbolic programming language Matlab (Matrix Laboratory). The code is simulated and run with the help of this program. The results are obtained for certain M values and tabulated. The results obtained with the help of this program for various values of M are presented in the tables below.

Table 1

The error values L_2 and L_∞ for the current approximate solutions U for various values of M.

M	L_2	L_∞
4	3.1609e-13	4.3627e-13
8	3.2643e-15	4.6560e-15
16	2.2516e-15	3.6915e-15
32	4.9547e-13	7.0541e-13
64	3.6093e-12	5.1807e-12
128	6.2883e-11	9.0275e-11
256	3.8758e-10	5.5063e-10
512	3.5523e-09	5.1282e-09
1024	6.6733e-07	9.4501e-07

When one examines Table 1, one can clearly see that as the number of divisions M increases, that is, as the length of the elements decreases, the error norms also decrease. However, as can be seen from the table, when this number of divisions exceeds a certain value, this decrease in the error norms cannot be clearly seen. In fact, the reason behind this is the rounding errors caused by the computer at high division numbers. For example, the increases in the number of divisions after M = 16 are not reflected in the error norms due to this reason.

Table 2

The error values L_2 and L_∞ for the current approximate solutions U for various values of M.

M	L_2	L_∞
10	2.8768e-14	4.0704e-14
100	1.8248e-10	2.5785e-10
200	4.7893e-10	6.7879e-10
300	1.3520e-09	1.9167e-09
400	1.6318e-08	2.3069e-08
500	2.2892e-08	3.2405e-08
1000	2.0736e-07	2.9274e-07

In a similar manner, for increasing number of element numbers M, the error norms are computed for various values of M. If one checks the results given in Table 2, it is obviously recognized that as the number of divisions M increases, that is, as the step length in the location direction decreases, both of the error norms L_2 and $L\infty$ generally decrease, but after a certain number of divisions, this improvement cannot be clearly observed due to rounding errors in the computer, as in Table 1.

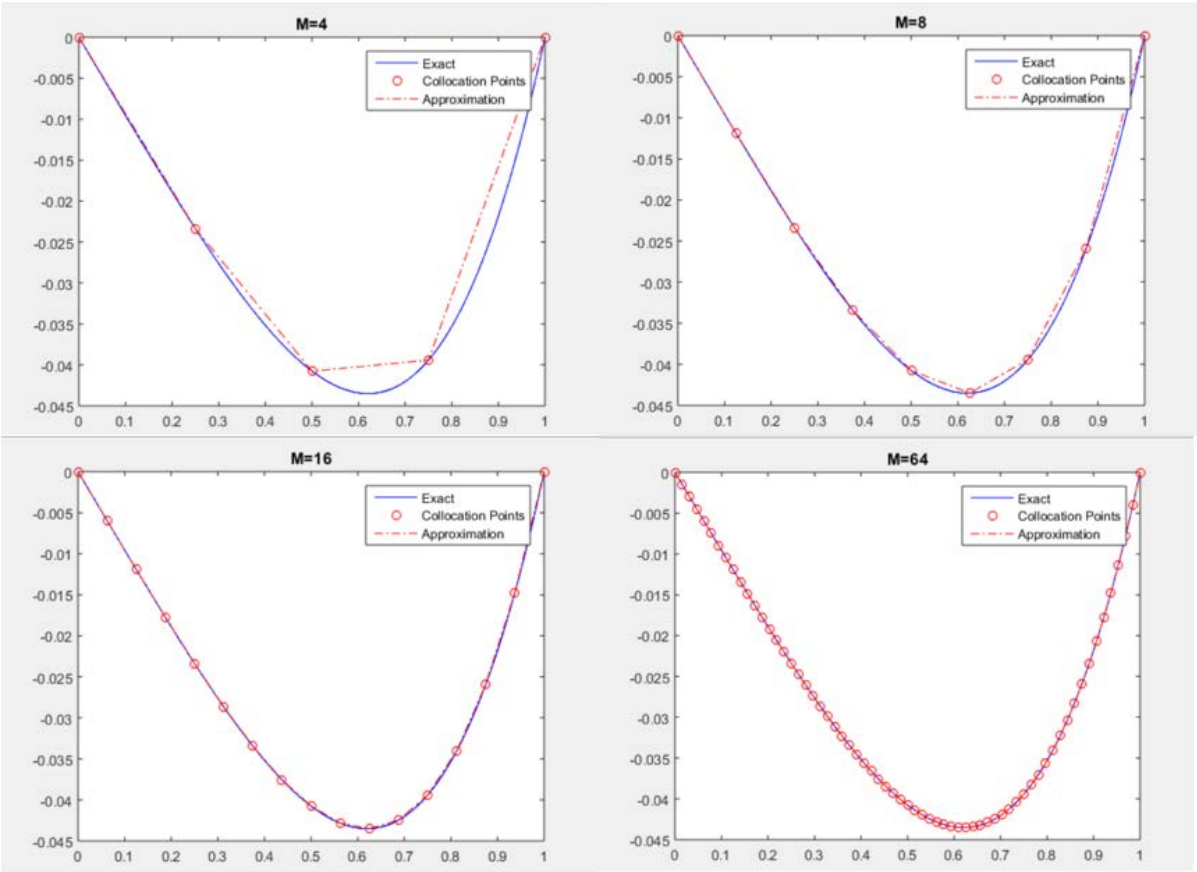

Figure 3. The graphs of approximate numerical and analytical solutions for various values of M

The analytical solutions and the approximate solutions obtained for the values of 4, 8 and 16 of the number of partitions M are shown in the first three subgraphs of Figure 3. It is clearly seen from these subgraphs that as the number of partitions M increases, the approximate solution gets closer and closer to the analytical solution. In fact, when the value of the number of partitions M is 32, the approximate solution graph and the exact solution graph come close to each other, almost overlapping, as seen in the fourth subgraph of Figure 3. These graphical representations are also very useful in demonstrating the accuracy and effectiveness of the method applied in this study.

CONCLUSION

In this study, in order to easily understand the method to be applied, to explain the derivation of the scheme clearly and to convert the scheme into matrix form and write its program easily, an ordinary differential equation from the differential equation family is used as a prototype problem. However, when the application of the method on this prototype problem is clearly understood, it will be inevitable to apply the method to very different linear and nonlinear ordinary, partial and fractional order differential equations. The exact solution of the prototype problem considered is available and will be examined with homogeneous boundary conditions. This situation will allow the calculation of the error norms L_2 and L_∞, thus it will be possible to test the accuracy and efficiency of the method. In this study, a numerical research study will be presented by selecting the least square method from the finite element methods based on Quintic Hermite basis functions. For this, first the steps of the finite element methods are applied, then the pseudo code of the prototype problem considered in line with the scheme obtained at the end of these applied steps is written in the symbolic programming language Matlab. The numerical results obtained as a result of running the program are presented in the form of tables and graphs in the study. This method's primary advantage is its capacity to produce precise and effective solutions by lowering the computing complexity of solving ordinary differential equations. When the obtained results are examined in detail, it is seen that the results are very close to the analytical solution up to a certain value of M. Since the method considered gives very effective results in a short time, it can be used in many applications in the field of engineering, especially in important situations and in different sub-discipline problems.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study is supported by Inonu University Scientific Research Project with project number FDK-2023-3402.

REFERENCES

Amat S., Li Z., Alvarez J.R., Solano C., Trillo J.C. (2023) Adapting Cubic Hermite Splines to the Presence of Singularities Through Correction Terms, Journal of Scientific Computing, https://doi.org/10.1007/s10915-023-02191-9

Arora, S., Kaur, I. & Tilahun, W. (2020) An exploration of quintic Hermite splines to solve Burgers' equation, Arabian Journal of Mathematics, 9 19-36. https://doi.org/10.1007/s40065-019-0237-9

Ayebire A.M., Kaur I., Alemar D.A., Manshahia M.S., Arora S., (2024) A robust technique of cubic Hermite splines to study the non-linear reaction-diffusion equation with variable coefficients, AIMS Mathematics, 9(4) 8192–8213.

Ganaie I.A., Kukreja V.K. (2014). Numerical solution of Burgers' equation by cubic Hermite collocation method, Applied Mathematics and Computation 237 571–581. http://dx.doi.org/10.1016/j.amc.2014.03.102

Ganaie I.A., Arora S., Kukreja V.K. (2016). Cubic Hermite collocation solution of Kuramoto–Sivashinsky equation 93:1, 223-235 DOI: 10.1080/00207160.2014.999052

Kumar H. (2024) Numerical Study of Differential Equations Via Cubic Hermite Collocation Technique, NATURALISTA CAMPANO, 28(1)

Kutluay, S., Esen A., Dag I. (2004). Numerical solutions of the Burgers' equation by the least-squares quadratic B-spline finite element method, Journal of Computational and Applied Mathematics 167 21–33.

Kutluay S., Yağmurlu N.M., Karakaş A.S. (2022) An Effective Numerical Approach Based on Cubic Hermite B-spline Collocation Method for Solving the 1D Heat Conduction Equation, 10(4), 20-31. http://dx.doi.org/10.20852/ntmsci.2022.485

Kutluay, S., Yağmurlu, M., & Karakaş, A. S. (2024). A Robust Quintic Hermite Collocation Method for One-Dimensional Heat Conduction Equation, Journal of Mathematical Sciences and Modelling, 7(2), 82-89. https://doi.org/10.33187/jmsm.1475294

Sıngh, P., Parumasur, N. & Bansılal, C. (2021) ORTHOGONAL COLLOCATION ON FINITE ELEMENTS USING QUINTIC HERMITE BASIS, Aust. J. Math. Anal. Appl., 18 1-12.

Yağmurlu N.M., Karakaş A.S. (2022) A novel perspective for simulations of the MEW equation by trigonometric cubic B-spline collocation method based on Rubin-Graves type linearization, Computational Methods for Differential Equations, 10 1-13. DOI:10.22034/cmde.2021.47358.1981

6 ŞUBAT DEPREMLERİNİ YAŞAYAN YAŞLILARDA DEPREM

Arzu BOZDAĞ TULUM[1], Cihanşah TULUM[2]

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji, 0000-0001-6925-0145

[2]Öğrt. Görv, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ MYO, Bilgisayar Programcılığı, 0000-0001-7757-7607

Özet

Deprem afetinin toplumsal açıdan nasıl etkiler yarattığının özellikle Sosyoloji bilimi içerisinde araştırılması ve incelenmesi gerekliliğinden yola çıkarak hazırlanan bu araştırmanın amacı; 6 Şubat depremlerini Malatya ilinde yaşayan yaşlıların "Deprem" algılarını ortaya çıkarmaktır.

Bu bağlamda yaşlıların "Deprem" kavramına dair algılarının tespiti için metafor çalışması yapılmıştır. Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırma tekniği olarak fenomenoloji (olgubilim) deseni tercih edilmiştir.

Araştırmaya katılan yaşlıların "Deprem" kavramına dair algılarını ortaya çıkarmak amacıyla "Deprem" ……benzer/gibidir, çünkü……" ifadesini tamlamaları istenmiştir.

Araştırmaya katılan 75 yaşlı depremzede birey kartopu örneklem şeklinde tespit edilmiştir. Yaşlı depremzede bireylerin verdikleri cevaplarda anlamlı metaforlar ve cümleler oluşturup oluşturmadıklarına bakılmıştır. Kullanılan metaforlarla kullanım amacı arasında tutarlı bir ilişki unsuru bulunmayan metaforlar elenerek araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu bağlamda 60 geçerli anket elde edilmiştir.

60 yaşlı depremzede birey üzerinden toplanan veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Yapılan içerik analizi doğrultusunda verilen cevaplar toplam 5 kategori altında toplanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizinde ise SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. Anket formlarına verilen yanıtlar analiz edilerek frekans ve yüzdeleri hesaplanmış ve tablolar halinde sunulmuştur.

Yaşlı depremzede bireylerin "Deprem" kavramına dair zihinsel benzeşimlerinin çoğunlukla felaket, kıyamet, Allah'ın takdiri, yıkım, korku gibi kavramlarla karşılık bulduğu görülmüştür. Bu kavramlara dayalı olarak oluşturulan kategorilerin ise; (%28,9) dini temalardan oluştuğu, daha sonra (%23,7) depremin yıkıcı etkileri bağlamında değerlendirildiği, (%21,1) rahatsız edici temalar ile açıklandığı, (%15,8) değişim yaratan temalar ile açıklandığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yaşlı, deprem, depremzede, metafor.

Abstract

The aim of this research, which was prepared based on the necessity of researching and examining how earthquake disasters create social effects, especially within the science of Sociology, is to reveal the "Earthquake" perceptions of the elderly who experienced the February 6 earthquakes in Malatya province.

In this context, a metaphor study was conducted to determine the perceptions of the elderly regarding the concept of “Earthquake”. Qualitative method was used in the research. Phenomenology design was preferred as the research technique.

In order to reveal the perceptions of the elderly participants regarding the concept of “Earthquake”, they were asked to complete the expression “Earthquake is similar/like ……, because…”.

75 elderly earthquake victims who participated in the research were determined as a snowball sample. It was examined whether the elderly earthquake victims created meaningful metaphors and sentences in their answers. Metaphors that did not have a consistent relationship element between the metaphors used and the purpose of use were eliminated and excluded from the scope of the research. In this context, 60 valid questionnaires were obtained.

Data collected from 60 elderly earthquake victims were subjected to content analysis. The responses given in line with the content analysis were grouped under a total of 5 categories. The SPSS 25 package program was used in the statistical analysis of the obtained data. The responses given to the survey forms were analyzed, frequencies and percentages were calculated and presented in tables. It was observed that the mental analogies of elderly earthquake victims regarding the concept of "Earthquake" were mostly found in concepts such as disaster, apocalypse, God's will, destruction, and fear. It was determined that the categories created based on these concepts; (%28.9) consisted of religious themes, then (%23.7) were evaluated in the context of the destructive effects of the earthquake, (%21.1) were explained with disturbing themes, and (%15.8) were explained with themes that created change.

Keywords: Elderly, earthquake, earthquake victim, metaphor.

DIGITAL NATIVES AS AN GENERATION CATEGORY
BİR KUŞAK KATEGORİSİ OLARAK DİJİTAL YERLİLER

Arzu BOZDAĞ TULUM[1], Cihanşah TULUM[2]

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji, 0000-0001-6925-0145

[2]Öğrt. Görv, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ MYO, Bilgisayar Programcılığı, 0000-0001-7757-7607

Bu çalışmanın temel amacı; teknolojinin değişik yaş gruplarında farklı kullanımı ve yüklenen anlamı bağlamında, dijital teknolojileri özümsemiş olan gençlik kesimini tanımlamak için kullanılan "dijital yerli" kavramına açıklık getirmektir. "Dijital yerli" kavramı bu araştırmada odaklanılmış olan genç grubu adlandırma açısından literatüre girmiş bir kavramdır.

"Dijital yerli" kavramı Castells'in "Ağ Toplumunun Yükselişi" eserinde irdelediği bir kavram olmakla birlikte, O'na göre doğumundan itibaren bilgisayar, cep telefonu ve İnternet ile büyüyen insanlar için kullanılan bir kavramdır. "Dijital yerli" kavramından ilk defa bahseden araştırmacı Prensky (2001) olmuştur. İletişimde dijital bir dil kullanan; İnterneti, sanal oyunları, akıllı telefonları hayatının vaz geçilmezi olarak gören genç bireylere "dijital yerli" ismi verilmektedir. Literatürde bu yeni nesil gençliği; "Dijital yerliler" diğer bir deyişle "Z kuşağı" gençleri farklı şekillerde adlandıran birçok kavram mevcuttur. Prensky'e göre bu dijital çağda doğmuş gençler "X jenerasyonu" olarak da tanımlandığı gibi, dijital DNA ile doğduğu kabul edilen, "İ jenerasyonu" şeklinde de adlandırıldığı görülmektedir.

Dijital yerlilerin konu edildiği önemli araştırmalardan Don Tapscott (2009) tarafından yapılan çalışmada sanal ağ kuşağından 6000 denekle görüşmeler yapılarak, ağ kuşağına dair açıklık kazandıracak bir profil çıkarılmıştır. Dijital teknolojilerle yetişen dijital yerliler kendi aralarında benzer özellikler gösterirken, bu teknolojilerle sonradan tanışan önceki kuşaklardan farklı özellikler gösterdiği görülmektedir. Dijital yerlilerin, konuşmaları, giyim ve hayat alışkanlıklarına kadar eski kuşaklardan farklı özellikler gösterdiği görülmektedir. Bu kuşaklar arasındaki farklılıkların büyük kırılma ve kopmalara neden olduğundan söz edilebilir.

Anahtar kelimeler*:* Dijital yerli, dijitalleşme, kategori.

The main purpose of this study; The aim is to clarify the concept of "digital native", which is used to describe the youth segment that has assimilated digital technologies, in the context of the different use and meaning of technology in different age groups. The concept of "digital native" is a concept that has entered the literature in terms of naming the young group focused in this research.

Although the concept of "digital native" is a concept that Castells explores in his work "The Rise of the Network Society", according to him, it is a concept used for people who have grown up with computers, mobile phones and the Internet since birth. The researcher Prensky (2001) was the first to mention the concept of "digital native". Using a digital language in communication; Young individuals who see the internet, virtual games and smart phones as

indispensable in their lives are called "digital natives". This new generation youth in the literature; There are many concepts that call young people “digital natives”, in other words “Generation Z”, in different ways. According to Prensky, the young people born in this digital age are also known as the “X generation” and also known as the “I generation”, which is considered to be born with digital DNA.

In the study conducted by Don Tapscott (2009), one of the important researches on digital natives, interviews were conducted with 6000 subjects from the virtual network generation, and a profile was created to clarify the network generation. While the digital natives who grew up with digital technologies show similar characteristics among themselves, it is seen that they show different characteristics from the previous generations who were later introduced to these technologies. It is seen that the digital natives show different characteristics from the older generations, from their speech, to their clothing and life habits. It can be said that the differences between these generations cause great breaks and ruptures.bject. As a result of the research, answers were found to the questions stated in the purpose part of the research.

Keywords: Digital native, digitization,category

SITUATIONIST INTERNATIONAL (SE) and GUY DEBORD

Selcan KALIN[1]

[1]Asst. Lecturer, Malatya Turgut Özal University, Faculty of Art, Design and Architecture, Department of Painting, ORCID:0000-0001-6466-471X, Face To Face

Abstract

For centuries, the understanding of art has renewed itself in series and social life has become the mirror of art. This life has been both formal and an expression of reflection on the self. Throughout the history of art, the period and social structure in which the artist lived influenced the artist's thoughts in different ways. These ideas were sometimes supported by society and sometimes not. One of those who had this idea during their time was the Situationist Internationals. Even though the subjects and concepts addressed by the Situationist International were contrary to the traditional understanding of art, they imposed this understanding. They displayed an avant-garde attitude in this understanding. In this article, we will discuss the ideas and artists defended by the Situationist Internationals and one of those who defended these ideas, the Letris. The social actions carried out by the Situationist Internationals affected people socially and psychologically. These actions have sometimes been a continuation of actions in art history. Sometimes they displayed a unique attitude in the actions taken. In the period when political power was in hand, there was a rebellion of the society against the normal power. . One of them is the Situationist International. They are foreigners can be considered as a critique of all aspects of life. The various details of situationism reflect a condensed form of the general reflections of society, and the ideological defences constructed by the situationists were a prefiguration of the ideological defences of the system. Situationists tried to make a revolution with the idea of raising awareness in society and making changes to the established order. According to the situationists, the world must change completely, they must liberate the social life within their own inner world without expressing what is inside, and they defended the thesis that the world must change. This study was conducted based on the descriptive description method.

Key words: Situationist International, Lettris, Situationism, Guy Debord

1. INTRODUCTION;

The Situationist International (SI) is a European organization founded in 1957. The SI adopted an approach closer to anarchism, the libertarian branch of Marxism, and became the first revolutionary group to analyze capitalism in the form of a consumer society. It is seen as one of the first groups to analyze how capitalism directs and alienates individuals through a consumer society. The basic ideas of the SI include “détournement” (subversion of the images of popular culture) and “society of the spectacle” (society of the spectacle). The SI involves the attempt to create “situations” in which people will interact as people, not through commodities (Gümüş, 2015,4-10). The concept of “détournement” indicates that it refers to the process of redirecting and subverting the images and meanings of popular culture. The concept of the “society of the spectacle” was developed by Guy Debord, one of the most influential figures of the SI.

GUY DEBORD

Guy Debord was born in Paris in 1931. Debord also produced works as a French Marxist philosopher, writer and filmmaker. Debord made various theories and criticisms on capitalism in the field of art and cinema. At the same time, Debord was one of the members of the Marxist group Socialisme ou Barbarie, founded in France. One of the works Debord wrote on art and cinema in 1967 is the book "The Society of the Spectacle" (La Société du Spectacle). In this book, the artist defended the thesis that modern society is experienced through representations and images rather than directly experiencing life.

Image 1. From a meeting of the situationists in Antwerp, 1962. From left to right: Attila Kotanyi, Guy Debord, Michele Bernstein and Raoul Vaneigem. The identity of the woman on the left is unknown, the woman between Debord and Bernstein is Therese Vaneigem (Ross& Lefebvre,2019: Paragraph 4).

According to Guy Debord, capitalist production relations have created a system that shapes not only the economic structure but also the entirety of social life. Capitalism is not limited to production and consumption processes; it also determines how people think, how they interact, and even how they produce meaning (Debord, 1967).

Image 2. Guy Debord and Friends (Alp, 2022:4. Paragraph 4).

In this context, Debord's concept of "spectacle" is used to explain how capitalism infiltrates the lives of individuals and directs them. The capitalist order does not allow individuals to have direct experiences; instead, it presents people with the life "they should live" through media, advertisements, and cultural images (Debord, 1994). Instead of creating their own unique experiences, people begin to construct their lives through predetermined images and narratives.

Image 3. Guy Debord and Friends (Jappe,2019: Paragraph 1).

Debord sees capitalist relations of production not only as an economic phenomenon, but also as an all-encompassing system that controls individuals' lifestyles, social relations, and ways of thinking. According to him, the society of the spectacle prevents individuals from truly living their lives, turning them into passive consumers and thus perpetuating the reproduction of capitalism (Jappe, 1999).

2.METHOD;

In this study, the qualitative research method was used to analyze Guy Debord and the Situationist International's (SI) critique of capitalism and social transformation strategies. The research was conducted with the documentary scanning method, and the views of Debord and SI were analyzed within the historical context.

3. FINDINGS;

The findings show that Guy Debord and the Situationist International considered capitalist production relations not only as an economic system but also as a comprehensive structure that controls social relations and individual consciousness.

4. CONCLUSION;

Guy Debord and the Situationist International reveal that capitalism is not only an economic system, but also a system of spectacle that shapes social relations and individual perceptions. Debord distances individuals from reality by directing them through consumption and media, and turns them into passive observers. This situation constitutes the basic dynamics of the society of the spectacle. The Situationists developed alternative lifestyles and action strategies against capitalism. While Détournement aimed to overthrow the existing cultural symbols and

destroy the system with its own tools, it encouraged individuals to move freely in the city and rediscover space. In addition, the Situationist International developed a critical approach to the alienating effects of modern society and conducted important discussions on social transformation, the reshaping of everyday life and the revolutionary potential of art.

5.RESOURCES

Debord, G. (1967), La Societe du Spectacle, France

Debord, G. (1967). La société du spectacle [Gösteri Toplumu]. Editions Buchet-Chastel

Debord, G. (1994). Commentaires sur la société du spectacle [Gösteri Toplumu Üzerine Yorumlar]. Editions Gallimard.

Gümüş, Y.E. (2015), Dada'dan Punk'a Uzanan Bir İtirazın Öyküsü;Sitüasyonist Enternasyonel!,

Jappe, A. (1999). Guy Debord. University of California Press.

Image 1. Ross, K.& Lefebvre, H.(2019), Sitüasyonistler Üzerine.https://www.e-skop.com/skopbulten/situasyonistler-uzerine/4308 [E.T.: 27.01.2025].

Image 2. Alp, L.(2022), Guy Debord: Gösteri Toplumu, https://www.gazetekadikoy.com.tr/kultur-sanat/guy-debord-gosteri-toplumu [E.T.: 28.01.2025].

Image 3. Jappe, A.(2019), Sitüasyonistler ve Sanat

EFFECT OF GLASS MICROFIBERS ON THE FRACTURE CHARACTERISTICS OF STRUCTURAL ADHESIVES

Miguel A. ROCHA[1], Raul D.S.G. CAMPILHO[1,2]

[*1]Department of Mechanical Engineering, ISEP – School of Engineering, Polytechnic Institute of Porto, R. Dr. António Bernardino de Almeida, 431, 4200-072 Porto, Portugal.

[2]Institute of Science and Innovation in Mechanical and Industrial Engineering (branch Faculty of Engineering of University of Porto), Rua Dr. Roberto Frias, 400, 4200-465 Porto, Portugal. ORCID: 0000-0003-4167-4434

ABSTRACT

This work covers the numerical modelling of the behaviour of structural adhesive joints with adhesives reinforced with glass microfibers. The Double-Cantilever Beam (DCB) and End-Notched Flexure (ENF) tests were carried out for the characterization of tensile and shear behaviour, respectively, aiming at the design of cohesive laws of the adhesive with varied concentrations of glass microfibers. These laws will be used in numerical models using Cohesive Zone Models (CZM) to predict the behaviour and strength of adhesive joints. The study focuses on the effect that the addition of glass microfibers may have on the variation of tensile (G_{IC}) and shear fracture toughness (G_{IIC}) of the adhesive in question, i.e., SikaForce® 803. The results of parameters such as maximum load (P_{max}), maximum displacement (δ_{max}) and displacement at maximum load (δP_{max}) are analysed. The considered fiberglass mass concentrations are 0%, 0.15%, 0.35% and 0.55%. After obtaining the numerical P-δ curves and comparing them with the experimental curves, it was found that these showed a reasonable approximation. In more detail, the values obtained by the triangular MDC exhibited a quite similar stiffness to the values obtained by the experimental tests (especially the DCB test), together with P_{max} and δP_{max}.

Keywords: Adhesive, Adhesive Modification, Finite Element Method, Cohesive Zone Modelling, Glass Microfibers.

NUMERICAL EVALUATION OF SANDWICH STRUCTURES BY ADVANCED TECHNIQUES AND MATERIAL MODELS

Miguel J.R. QUEIRÓS[1], Raul D.S.G. CAMPILHO[1,2*]

[*1]Departamento de Engenharia Mecânica, Instituto Superior de Engenharia do Porto, Instituto Politécnico do Porto, R. Dr. António Bernardino de Almeida, 431, 4200-072 Porto, Portugal.

[2]INEGI – Pólo FEUP, Rua Dr. Roberto Frias, 400, 4200-465 Porto, Portugal.

ABSTRACT

Sandwich structures present a very interesting combination of good mechanical properties and low weight. This combination leads to a growing demand of such structures, in multiple industry sectors, with distinct applications. Many of these possess a high degree of responsibility, which is why it is crucial to assess, in firsthand, with elevated reliability, the behavior of these structures in service. In this work, four configurations of sandwich structure, with different cores (PMI and PET foams) and ply stacking sequence, are experimental and numerically analyzed. Regarding the numerical analysis, the finite element method is used to simulate the bending tests, and specific failure criterium are employed for the different constituents of the structure. Such capability is very important in sandwich structures' analysis because skins, core and adhesive have quite different behaviors and, this way, it is possible to simulate and validate the failure of the constituents. Overall, the numerical analysis shows good agreement with the experimental tests, and it was able to predict the linear and non-linear behavior of the sandwich structures with good precision. Besides, the used technique accurately predicts the failure modes and the maximum load (with small variations) of the tested specimens, and, therefore, can be used, with confidence, in the project of these structures.

Keywords: Sandwich structures; Numerical modelling; Finite element method; Crushable foam model; Failure criteria.

PHYSICO-CHEMICAL PARAMETERS AND ICHTHYOFAUNAL COMPOSITION OF KANYE DAM, KANO STATE, NIGERIA

ABSTRACT

The construction of dams has caused a significant change in water qualities quality, which has posed a direct effect on fish. The physicochemical parameters and ichthyofaunal composition of Kanye Dam, Kano State and its environment were investigated for four months (April- July 2023). Temperature and pH were measured *in situ* while dissolved oxygen and biochemical oxygen demand were measured *ex-situ* using standard methods. Ichthyofauna composition was determined by recording the catch from the dam by the fishermen. The mean temperature, Hydrogen Ion Concentration, Dissolved Oxygen and Biochemical Oxygen Demand values ranged from 23.75 to 26.82^{o}C, 6.96 to 7.53, 4.10 to 4.37mg/l and 4.35 to 4.89 mg/l, respectively. The 1780 individuals sample collected belonged to 6 families and 11 species. They included Mormyridae (*Mormyrus rume* and *Mormyrus psittacus*), Cichilidae (*Oreochromis aureus*, *Croptodon zilli* and *Oreochromis niloticus)* Claridae (*Clarias gariepinus* and *Clarias anguillaris*), Uranoscopidae (*Uranopus scaber*), Centropomidae (*Lates niloticus*) and Bagridae (*Bagrus bayad and Carabaricus bayad*). The Uranoscopidae family, represented by *Uranopus scaber* recorded 27.7% samples as the single abundant species. The highest abundant family was the Cichilidae, with three species. The family Claridae was composed of two species while the least abundant was the Bagridae family, which recorded 2.7% and 2.4% for *Bagrus bayad* and Carabaricus bayad, respectively. This result reveals that Nigeria can derive a substantial proportion of its fish demand from the Kanye Dam, if private and public sectors were allowed to culture fish in the dam.

Keywords: fauna, physico-chemical parameters, kano state, kanye dam

INTRODUCTION

An aquatic ecosystem is estimated to be made of up 8-9% of the earth's land surface (Abdel-Rasak *et al*., 2010), hence an important source of fish because of their unique biodiversity and species richness (Abdullahi *et al*., 2017) and this immense uniqueness has made it possible for fish species to serve as important sources of animal protein, employment, leisure, income and trading opportunity (Akinjogunla & Shuaibu, 2022; Akinjogunla *et al.*, 2023). Nigeria, with an estimated population of about 190 million people, requires about 3.2 million metric tonnes of fish and fisheries products for good health at the recommended 19 kg/caput/year (APHA, 2015) The construction of dams has altered fish communities in both upstream and downstream of the barrier (Boyd & Lichtkopper, 2018), also anthropogenic activities has significantly changed water qualities which are a direct influence on fish (Cooke *et al*., 2016). As a results of climate changes and the anthropogenic activities that may have taken place in the dam, obtaining new information about species composition, distribution and natural production of fish species within the impoundment would make it possible to know species of fish that are still thriving and the species that can be farmed successfully. This information will be of benefit to the Fisheries and Aquaculture Value Chain of the Agricultural Transformation Agenda (ATA) with the aim of creating an enabling environment for sustainable and increased development of over a million metric tons of fish in table sizes. Also, be useful for employment generation for the teeming unemployed Nigerians and a platform for poverty alleviation.

Literatures have reported Ichthyofauna diversity of some lakes in Nigeria (Goulding & Fagbenro, 2018) and dams (Freire, 2010; Froese & Pauly, 2017; Ipinmoroti, 2013; Akinjogunla & Shuaibu, 2022) indicating the rich diversity of her fish while Mustapha et al.,

(2018); Adeyemi et al., (2020) and Olaniyi et al., (2020) have worked on the physicochemical parameters and species diversity in the Kanya dam of Kano State, Nigeria The objective of this study was to examine the current abundance of the ichthyofauna of Kanye Dam, Kano State, in relation to the physical and chemical parameters of the dam.

MATERIALS AND METHODS

Study Area

The study was carried out at Kanye Dam, which is located in the Sudan Savannah of Northern Nigeria on latitude 11° 97 N and longitude 8° 1 E. The rainy season lasts from May to October, while the dry season lasts from November to April. Kanye Dam is approximately 50km away from Kano, along Gwarzo Road, in Kabo Local Government Area of Kano State, Nigeria, about 11.25 km from Kabo Town; it has an area of 11.31 km^2. The dam was constructed for agricultural purposes (such as irrigation, fisheries, and afforestation), domestic uses, and to control flooding (Meye and Ikomi, 2008).

Collection and identification of samples

Fish and water samples were collected twice a week fortnightly from March to August 2023. The fish species were caught with the assistance of artisanal fishermen using nets, and local traps. Fish samples collected were transported to the Department of Fisheries and Aquaculture Fish Biology Laboratory of Bayero University Kano for proper identification. The fish species were identified by obtaining their local names, and references were made to the earlier guides to identification keys by Olaosebikan and Raji, (2004).

2.3. Determination of Physicochemical parameters

Water temperature, pH, and total dissolved solids were measured *in-situ* with a portable Hanna TDS/pH meter (Model: HI9813-6), while Dissolved oxygen (DO) and Biochemical Oxygen Demand (BOD) were measured using methods as described by (Nazeef *et al*., 2021). These values were taken in triplicates monthly and the mean values recorded for each month.

2.4. Statistical Analysis

Descriptive statistics (Mean) was used to determine the data which were obtained and subjected to repeated measures ANOVA (RM-ANOVA).

RESULTS AND DISCUSSION

Table 1 shows the mean monthly physico-chemical parameters during of Kanya Dam. The mean temperature values ranged between 23.75 ºC to 26.82 ºC. The mean pH values recorded were between 6.96 and 7.53. The mean values for dissolved oxygen ranged between 2.10 to 2.37mg/l. The mean biochemical oxygen demand values recorded were between 1. 34mg/l and 1.89mg/l. There was statistically no significant difference between the four months for all the parameters analyzed ($P<0.05$).

Table 1: The Mean (±SE) Monthly Physio-chemical Parameters of Kanye Dam, Kano State

Months	Temp. (ºC)	pH	DO (mg/l)	BOD (mg/l)
March				
April	26.82±0.36	7.53±0.26	4.37±0.45	4.89±0.1
May	23.75±1.06	7.13±0.48	4.22±0.33	4.64±0.4
June	25.16±0.94	7.23±0.29	4.10±0.33	4.54±0.4
July	20 -30	6.96±0.59	4.30±0.27	4.35±0.5
August				
Optimum range (FAO, 2014)	*20 – 25* ºC	*6.5 – 8.5*	*5*	*< 6.0*

Values are expressed as mean± standard error

3.1.2. Ichthyofauna Status of Kanye Dam

A total number of 1780 fish species were sampled from Kanye dam for four months. The fish belonged to 6 families and 11 species. They included Mormyridae (*Mormyrus rume* and *Mormyrus psittacus*), Cichilidae (*Oreochromis aureus*, *Croptodon Zilli* and *Oreochromis niloticus)* Claridae (*Clarias gariepinus* and *Clarias anguillaris*), Uranoscopidae (*Uranopus scaber*), Centropomidae (*Lates niloticus*) Bagridae (*Carabaricus bayad* and *Bagrus bayad*).

Table 2: The Abundance and Species Composition of Ichthyofauna in Kanye Dam

Family	Species	Abundance	Percentage abundance (%)
Mormyridae	*Mormyrus rume*	96	5.4
	Mormyrus psittacus	100	5.6
Cichilidae	*Oreochromis aureus*	232	13.0
	Croptodon zilli	210	12.0
	Oreochromis niloticus	200	11.2
Claridae	*Clarias gariepinus*	62	3.5
	Clarias anguillaris	100	5.6
Uranoscopidae	*Uranopus scaber*	493	27.7
Centropomidae	*Lates niloticus*	202	11.4
Bagridae	*Bagrus bayad*	42	2.7
	Carabaricus bayad	43	2.4
Total		**1780**	**100**

The Uranoscopidae family with the single species (*Uranopus scaber*) recorded 493 (27.7%) samples being the most abundant throughout the sampling. The highest abundant family was Cichilidae with the following species composition; *Oreochromis aureus, Croptodon zilli* and *Oreochromis niloticus* that recorded 232(13.2%), 210 (12.0%) and 200 (11.2%) respectively. The family Claridae was composed of two species; *Clarias gariepinus* and *Clarias anguillaris* that recorded 62 (3.5%) and 100 (5.6%) respectively. The least abundant was family Bagridae that recorded 42 (2.7%) and 43 (2.4%) for *Bagrus bayad* and *Carabaricus bayad* respectively.

DISCUSSION

In this study, the temperature values ranged between 23.75 – 26.82^{o}C. These values are slightly higher than values recorded by Akinjogunla *et al.* (2022) on the Lagos Lagoon but are within the limit for optimum growth of tropical fish species (Boyd & Lichtkopper, 2018). pH values of 6.96 to 7.53 (7.2±0.05) obtained in this research are lower than values recorded by Abdulahi *et. al* (2017) but within the range of figures documented by Osibona and Ayoola (2020). Dissolved Oxygen (DO) is one of the most important parameters in aquatic systems and in this study, the range of dissolved oxygen levels was from 4.10 ± 0.33 to 4.37 ± 0.45 mg/l. These values are higher than values recorded by Akinjogunla *et al.* (2023) but within range of values recorded by Abdullahi *et. al* (2017) and recommended by WHO (2011). However, the values fell within the 0.1– 10 mg/l range for which slight adverse health effects can be expected in children and sensitive individuals (Abdel-Razek *et al*., 2010). The low DO level in this study is likely attributed to the growth rate of fish, as they require more oxygen for metabolism and respiration. Additionally, majority of the families represented in this study apart from Mormyridae and Centropomidae are notable to survive in fast moving rivers or streams; where they require higher DO levels to survive. In this study, their combination abundance is 47.04%. Thus, they consume a significant amount of DO.

The BOD values ranged from 4.35 ± 0.01 mg/l to 4.89 mg/l. Although, the BOD values obtained in this study were lower than the average values reported by Akinjogunla *et al.* (2023) for the Lagos Lagoon and slightly higher than the values recorded by Abdullahi *et. al* (2017) but they are in conformity with the minimum standard limit of 4 mg/l for drinking water as regulated by WHO (2011) and reported by Odiko *et al*., 2010. The physico-chemical parameters values obtained in this study showed that the water in the Kanye Dam and its environment is suitable for fish farming, survival of fish and other aquatic organisms.

The Ichthyofauna species composition in this study is not in conformity with Akinjogunla *et al.* (2022) and Osibona &Ayoola (2020) whose individual reports showed zero abundance of the Uranoscopidae species. However, the recorded Cichlidae as the most abundant in Kanya Dam, Kano State is in similarity with records of Akinjogunla *et al.* (2022) who worked in Ajiwa Dam, Katsina State, Odiko (2010) in River Ovia of Edo State; Sogbesan & Barka, (2017) who researched on fauna in Njoboliyo Lake, Adamawa State and Meye and Ikomi (2008) at Urie creek in Delta State. The high abundance of the family Cichlidae could be attributed to their frequent spawning which is capably about three to four times annually (Sogbesan & Barka, 2017 and Nazeef, *et.al.* 2021). The dominance of *Uranopus scaber* in this study under review could be attributed to their notable adaptive features of using their eyes that is situated at the top of their heads which aids them to detects their preys easily and quickly and also able to run away from predators with their prone sensitivity to water vibration, ability to camouflage and presence of numerous spines on their bodies. The low abundance of species of the family Bagridae agrees with Osibona & Ayoola, (2020) and Sogbesan, & Barka, (2017) that reported 0% and 7.8% respectively. This low abundance of members of the Bagridae family in this study could be attributed to their susceptibility to predation fish of the members

of family Claridae and Uranoscopidae. Additionally, they are slow-growing species, hence takes a longer time for them to reproduce and be recruited to the fisheries. The carnivorous/voracious families of Uranoscopidae (27.7), Centropomidae (11.4%) and Bagridae (9.3%) collectively constitute 53.3% thus forming the dominant group in the lake. The carnivore/herbivore ratio of about 1:1 portend ecological imbalance in the lake (Ipinmoroti et al., 2013), such situation constitutes a major threat to the sustainability of the fisheries of the lake.

CONCLUSION

A total of 1780 individual fish belonging to six (6) families and eleven (11) species were encountered in Kanye dam within the period of the study. The dam is rich in fish species with Uranopus scaber (27.7%) as the most abundant fish species sampled. Other fish species of relative importance (Mormyrus rume, Mormyrus psittacus, Oreochromis aureus, Croptodon zilli, Oreochromis niloticus, Clarias gariepinus, Clarias anguillaris, Bagrus bayad and Carabaricus bayad) were abundant in the lake. The dam has high potential for sustainable fisheries because a good number of the fish species can be caught with relatively similar efforts by the fishers. However, there is need to widen the carnivore-herbivore ratio in favour of the herbivores to ensure sustainable fish production in the Dam.

REFERENCES

Abdel-Razek, F. A., Abou-Zaid, M. M. & El-Sayed, A. E. H. (2010). Abundance and Ecological Observations of the Blacklip Pearl Oyster, Pinctada margaritifera (Bivalvia: Pteriidae) in Red Sea Egyptian Waters. Egyptian Journal of Aquatic Resources, 36, 34 -41

Abdullahi. Y., Mustapha, Y., Indabawa, I. I & Sindama, A. (2017). The Relative Abundance, Distribution and Species Diversity of Phytoplanktons in Kanye Dam in Kano, North Western- Nigeria. Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology. 11(4), 20-31.

Adeyemi, S. O., Mustapha, K. O. & Olaniyi, A. A. (2020). Physicochemical parameters and ichthyofauna composition of Kanya Dam, Kano State, Nigeria. Journal of Fisheries and aquatic Science. 15(3), 257 - 267.

Akinjogunla, V. F. & Shu'iabu, U. (2022). Ichthyofauna Composition and Operative Artisanal Fishing Activities in Ajiwa Irrigation Dam, Katsina State, Northern Nigeria. Journal of Innovative Research in Life Sciences. 4(1), 45 – 53.

Akinjogunla, V. F, Ejikeme, C. E, Udoinyang, E. P. & Mustapha, A. A. (2023). Determination Of Physicochemical Parameters and Assessment of Trace Metals Bioaccumulation In the Lagos Lagoon and Edible Tissues of the Southern Pink Shrimp (Farfantepenaeus notialis - Pérez-Farfante, 1967). Agricultural Science and Technology, 15(3), 46 – 56.

APHA, (2015). Standard Methods for Examination of water and waste water Washington DC, American Public Health Association. 21pp

Boyd, C. E. & Lichtkopper, F. (2018). Water quality management in pond fish culture. Journal of the World Aquaculture Society. 49(3):537 – 555. Doi:10.1111/jwas.12502

Cooke, S. J., Allison, E. H. & Beard, T. D. (2016). On the sustainability of inland fisheries: Finding a future for the forgotten. Ambio. 45(7), 753 - 764.

FAO (2014). "Technical Guidelines for Responsible Fisheries Aquaculture Development. FAO, Rome. 26 pp.

Freire, K. M. F. (2016). Brazilian recreational fisheries: An overview. Fisheries Research. 174, 236 -244. doi: 10.1016/j.fishres.2015.10.016

Froese, R. and Pauly, D. (2017). Fishbase. World Wide Web electronic publication. http://www.fishbase.org., version (10\2017).

Goulding, K. I. C. & Fagbenro, O. A. (2018). "Review of the state of fisheries in Nigeria". FAO Fisheries and Aquaculture Circular No. 1163, Rome. 29pp.

Ipinmoroti, M. O. (2013). Ichthyofauna diversity of lake Asejire: ecological implications. Inter. Journal of Fisheries and Aquaculture, 5(10), 248 – 252.

Meye, J. A. & Ikomi, R. B. (2008), A study on the fish Fauna of Urie Creek at Igbide, Niger Delta. The Zoologist, 6(1), 69-80.

Mustapha, M. K., Mohammed, A. & Adamu, A. (2018). Assessment of water quality and icthyofauna diversity of Kanya dam, Nigeria. Journal of Environmental Science and Health, 59B, 391 – 401. Doi: 10.1080/03601234.2018.1464785.

Nababa, A. S., Bichi, A. H. & Sogbesan, O. A. (2022). Ichthyofaunal Composition, Abundance, and Diversity Indices in Zobe Reservoir of Katsina State, Nigeria. Umaru Musa Yar'adua University Scientifica, 1 (1):42 – 48

Nazeef, S., Ja'afar, A., Abubakar, K. A. & Kabiru, M. (2021). Fish species biodiversity of Dadin-Kowa reservoir: Current status. World Journal of Advanced Research and Reviews, 11(2), 100–111.

Odiko, A. E. Fagbenro, O. A. & Fasakin, E. A. (2010). Fish Fauna Resources in River Ovia, Edo State, Nigeria. A publication of the School of Agriculture and Agricultural Technology, The Federal University of Technology, Akure, Nigeria. Applied Tropical Agriculture, 15(1 & 2), 12-17,

Olakunle, G. W. (2021). Assessment of Species Composition and Abundance of the Ichthyofauna of Ikere gorge dam, Iseyin, Nigeria. African Scholar Publications & Research International, 22(1, 148-158.

Olaniyi, A. A., Adeyemi, S. O. & Mustapha, K. O. (2020). Ichthyofaunal diversity and physicochemical parameters of Kanya Dam, Kano State, Nigeria. Egyptian Journal of Aquatic Research, 46(2), 147 – 155. doi: 10.1016/j.ejar.2020.02.003.

Olopade, O. A. & Rufai, O. P. (2014). Composition, abundance, and diversity of the family Cichlidae in Oyan Dam, Ogun State, Nigeria. Biodiversitas, 15(2), 195-199.

Osibona, A. O. & Ayoola, S. O. (2020). Physico-Chemical Parameters and Ichthyofauna Composition of Oyan Dam Area, Ogun State, Nigeria. West African Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, 1(1), 17-25

Sogbesan, O. A. & Barka L. G., (2017). Fish Biodiversity and Fishing Activities at Njoboliyo Lake, Adamawa State, Nigeria. Journal of Fisheries Livestocks Production, 5:226 -234

WHO (2011). Guidelines for Drinking Water. 4th ed. Geneva: Taylor & Francis. INSERT PAGES CONSULTED, PLEASE.

Yem, I. Y., Bwala, R. L., Bankole, N. O., Olowosegun, M. O. `& Yaji, A. (2011). Analysis of Ichthyofauna diversity and peculiarities of some lakes in Nigeria. Journal of Fisheries International, 6(1), 26-30.

ASYMMETRIC BORROWING HYDROGEN (BH) CATALYSIS: A SUSTAINABLE PATHWAY TO CHIRAL MOLECULES

Sofiane ALIRACHEDI[(1)], Chouafa MOHAMED[(1)], Bedouh YAZID[(1)], Fatma Zohra MELLOUK[(1)],Linda SAILI[(1)], Ouahab RAHIM[(1)], Arif SALAH[(1)]

Environmental Research Center Annaba, Algeria

Asymmetric Borrowing Hydrogen (BH) catalysis is a transformative, one-step method for synthesizing enantiopure amines and carbonyl derivatives from renewable biomass-derived hydrocarbons, with water as the sole byproduct. This approach directly forms C–C and C–N bonds, which are essential for creating chiral molecules widely used in pharmaceuticals, agrochemicals, fragrances, and natural products. Traditionally, noble metals have driven this field, but recent breakthroughs have introduced 3d metals (e.g., iron, cobalt, nickel) as sustainable and cost-effective alternatives, marking a significant step toward green chemistry.

The BH strategy relies on a sequence of oxidation and reduction steps facilitated by a transition metal catalyst, enabling the efficient construction of complex chiral structures. Key advancements include dynamic kinetic resolution, enantioconvergent processes, and rational ligand design, which enhance stereochemical control and expand synthetic possibilities. These innovations allow for the precise formation of new stereogenic centers, unlocking access to a broader range of enantiopure compounds.

The shift to 3d metals is particularly revolutionary, as it addresses the economic and environmental limitations of noble metals. This transition not only reduces costs but also aligns with global sustainability goals by utilizing abundant and less toxic materials. The development of new chiral catalysts based on 3d metals is expected to further expand the scope of asymmetric BH catalysis, offering novel solutions for industrial applications.

In summary, asymmetric BH catalysis represents a powerful and sustainable tool for synthesizing high-value chiral molecules. By combining innovative catalytic strategies with eco-friendly metals, this approach is poised to revolutionize synthetic chemistry, enabling greener and more efficient production of essential compounds for diverse industries.

Keywords: Asymmetric catalysis, Borrowing Hydrogen, chiral amines, carbonyl derivatives, biomass, sustainable chemistry, 3d metals.

DEVELOPMENT OF CORPORATE FARMING AGROEDUTOURISM BY CENTER OF INDEPENDENT RURAL AGRICULTURAL TRAINING (P4S) WIRA TANI BASED ON GREEN ECONOMY AND CIRCULAR ECONOMY TO SUPPORT SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN KARAWANG DISTRICT, WEST JAVA PROVINCE, INDONESIA

KURUMSAL TARIM TARIM TURİZMİNİN GELİŞTİRİLMESİ BAĞIMSIZ KIRSAL TARIM EĞİTİM MERKEZİ TARAFINDAN (P4S) YEŞİL EKONOMİ VE DÖNGÜSEL EKONOMİYİ DESTEKLEYECEK WIRA TANI SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ ENDONEZYA'NIN BATI JAVA İLİ, KARAWANG BÖLGESİNDE

NUGROHO, Iwan Satriyo NUGROHO1, Srimurni, Rafika RATIK 2

University of Islam Nusantara, Industrial Engineering Department

ORCHID Link : https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-3639-901X

Karawang Regency, West Java Province, Indonesia has an institution that is a partner in building partnerships to achieve Sustainable Development Goals. This research and community service is aimed at achieving SDGS (1) No Poverty; (2) Zero hunger; (3) Good Health and Well-being; (4) Quality education;(11) Sustainable cities and communities; (12) Responsible consumption and production; (15) Life On Land; and (17) Partnerships for the goals.

The institution is called the Wira Tani "Independent Rural Agricultural Training Center- Wira Tani" (P4S). This place is also a reference place for research by researchers and students and university lecturers from Karawang, Subang and Bandung. This place is also a place to visit for kindergarten, elementary school and junior high school children to learn in nature based on AGROEDUWISATA. Wira Tani is an integrated agricultural area with an integration pattern of agricultural elements, including rice, horticulture, animal husbandry, fisheries, waste processing and post-harvest by prioritizing an environmentally friendly integrated agricultural model. Wira Tani occupies an area of 10 hectares, consisting of; 9 hectares of rice fields, and agricultural areas.

integrated 1 hectare. The potential of this place is very good with tourist visits consisting of kindergarten, elementary and middle school children reaching 2,000 - 2,500 children, teenagers and adults per year. Agriculture based on a Green Economy with the majority of the use of biological fertilizers and pesticides as well as a circular economy where agricultural waste is not thrown away and disturbs the environment, but is reprocessed into fish feed. Likewise, animal and fish waste is processed into liquid organic fertilizer for bio-fertilizing rice plants and fruits.

The location of this institution is very strategic in the heart of Karawang Regency. This area is also only 15 minutes from the toll gate which connects the two capitals, namely Jakarta and Bandung.

The main problem formulation is that the management of Agro-tourism and training centers, learning centers and comparative study purposes is not yet optimal.

The problem description is the lack of strong managerial aspects, promotion, accessibility in the area, visitor comfort for sustainable Agro-tourism based on the Green Economy and Circular Economy. The method is the Mixed Method, namely Community Based Research (CBR), namely a research-based service method that relies on the community and the ABCD (Asset Based Community Development) method, namely service based on the strengths and potential of the community. So that the optimization and sustainability of Agro-edutourism at P4S Wiratani is achieved so that the optimal goal is to form a concept and model of a Green-circular Agro-edutourism economy in the form of a Corporate Farming model. This will sustainably strengthen Wira Tani's P4S model in supporting SDGS in the Karawang region.

Keywords: Corporate, Farming, Agroedutourism, SDGS

EEndonezya'nın Batı Java Eyaletindeki Karawang Regency, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için ortaklıklar kurmada ortak olan bir kuruma sahiptir. Bu araştırma ve toplum hizmeti, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne (1) Yoksulluğa Son; (2) Sıfır açlık; (3) Sağlık ve Refah; (4) Kaliteli eğitim;(11) Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar; (12) Sorumlu tüketim ve üretim; (15) Karada Yaşam; ve (17) Hedeflere yönelik ortaklıklar.

Kurumun adı Wira Tani "Bağımsız Kırsal Tarımsal Eğitim Merkezi- Wira Tani" (P4S)'dir. Burası aynı zamanda Karawang, Subang ve Bandung'dan araştırmacıların, öğrencilerin ve üniversite öğretim görevlilerinin araştırmaları için bir referans yeridir. Burası aynı zamanda AGROEDUWISATA'ya dayalı olarak anaokulu, ilkokul ve ortaokul çağındaki çocukların doğada öğrenmeleri için ziyaret edilebilecek bir yer. Wira Tani, çevre dostu entegre bir tarım modelini önceliklendirerek pirinç, bahçecilik, hayvancılık, balıkçılık, atık işleme ve hasat sonrası gibi tarımsal unsurların entegrasyon modeliyle entegre bir tarım alanıdır. Wira Tani 10 hektarlık bir alanı kaplar; 9 hektar pirinç tarlası ve tarım alanları.

entegre 1 hektar. Anaokulu, ilkokul ve ortaokul çocuklarından oluşan turist ziyareti ile yılda 2.000 - 2.500 çocuk, genç ve yetişkine ulaşan buranın potansiyeli çok iyi. Çoğunlukla biyolojik gübre ve pestisitlerin kullanıldığı Yeşil Ekonomiye dayalı tarım ve tarımsal atıkların atılmadığı ve çevreyi rahatsız etmediği, bunun yerine balık yemi olarak yeniden işlendiği döngüsel bir ekonomi. Benzer şekilde, hayvan ve balık atıkları, pirinç bitkilerinin ve meyvelerinin biyo-gübrelenmesi için sıvı organik gübreye dönüştürülüyor.

Bu kurumun Karawang Regency'nin kalbindeki konumu oldukça stratejiktir. Bu bölge aynı zamanda iki başkenti, yani Jakarta ve Bandung'u birbirine bağlayan ücretli kapıdan da sadece 15 dakika uzaklıktadır.

Ana problem formülasyonu, tarımsal turizm ve eğitim merkezlerinin, öğrenme merkezlerinin ve karşılaştırmalı çalışma amaçlarının yönetiminin henüz optimal düzeyde olmamasıdır.

Sorun tanımı, Yeşil Ekonomi ve Döngüsel Ekonomiye dayalı sürdürülebilir tarımsal turizm için güçlü yönetim unsurlarının, tanıtımın, bölgede erişilebilirliğin ve ziyaretçi konforunun eksikliğidir. Yöntem, Karma Yöntem yani Toplum Temelli Araştırma (CBR), yani topluma dayalı, araştırmaya dayalı bir hizmet yöntemi ve ABCD (Varlık Temelli Topluluk Geliştirme) yöntemi yani toplumun güçlü yönlerine ve potansiyeline dayalı hizmettir. Böylece P4S Wiratani'de tarımsal-eğitim turizminin optimizasyonu ve sürdürülebilirliği sağlanır ve böylece optimal hedef Kurumsal Tarım modeli biçiminde Yeşil-döngüsel bir tarımsal-eğitim turizmi

ekonomisi konsepti ve modeli oluşturmak olur. Bu, Karawang bölgesinde SDGS'yi destekleme konusunda Wira Tani'nin P4S modelini sürdürülebilir bir şekilde güçlendirecek.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal, Tarım, Tarımsal Turizm, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Kabupaten Karawang, Provinsi Jawa Barat, Indonesia memiliki sebuah lembaga yang menjadi mitra yang membangun Kemitraan untuk mencapai tujuan Sustainable Development Goals. Penelitian dan Pengabdian Kepada Masyarakat ini ditujukan untuk mencapai SDGS (1) Tanpa kemiskinan (No Poverty); (2) Tanpa kelaparan; (3) Kehidupan sehat sejahtera; (4) Pendidikan berkualitas;(11) Kota dan komunitas berkelanjutan; (12) Konsumsi dan produksi yang bertanggung jawab; (15) Ekosistem daratan; dan (17) Kemitraan untuk mencapai tujuan.

Lembaga tersebut bernama “Pusat Pelatihan Pertanian Pedesaan Swadaya- Wira Tani” (P4S) Wira Tani. Tempat ini juga menjadi rujukan tempat penelitian para peneliti dan mahasiswa serta dosen perguruan tinggi dari Karawang, Subang dan Bandung. Tempat ini juga menjadi kunjungan bagi anak taman kanak-kanak, sekolah dasar dan Sekolah menengah pertama untuk belajar di alam berbasis AGROEDUWISATA. Wira Tani merupakan area pertanian terpadu dengan pola integasi unsur pertanian, diantaranya padi, hortikulutra, peternakan, perikanan, pengolahan limbah dan pasca panen dengan mengedepankan model pertanian terpadu yang ramah lingkungan. Wira tani menempati area seluas 10 hektare, terdiri dari; area persawahan 9 hektare, dan area pertanian

terpadu 1 hektare. Potensi tempat ini sangat baik dengan kunjungan wisata yang terdiri dari anak taman kanak-kanak, sekolah dasar dan sekolah menengah mencapai 2.000 - 2.500 anak, remaja dan orang dewasa pertahun. Pertanian yang berbasis Ekonomi Hijau dengan sebagian besar penggunaan Pupuk dan pestisida hayati serta sirkular ekonomi dimana limbah pertanian tidak dibuang dan mengganggu lingkungan, namun diolah kembali menjadi pakan ikan, Demikian juga limbah kotoran hewan dan ikan diolah menjadi pupuk organik cair untuk pemupukan hayati tanaman padi dan buah-buahan.

Posisi lokasi lembaga ini sangat strategis di jalur jantung Kabupaten Karawang. Wilayah ini juga hanya ditempuh 15 menit dari pintu tol yang menghubungkan 2 ibukota yaitu Jakarta dan Bandung.

Perumusan masalah utama adalah belum optimalnya pengelolaan Agroeduwisata dan pusat pelatihan, pusat pembelajaran dan tujuan studi banding.

Deskripsi masalah adalah kurang kuatnya aspek manajerial, promosi, aksesabilitas di kawasan, kenyamanan pengunjung untuk Agroeduwisata keberlanjutan berbasis Ekonomi Hijau dan Sirkular Ekonomi. Metodenya adalah Mixed Method yaitu Community Based Research (CBR) yakni metode pengabdian berbasis riset yang bertumpu pada masyarakat dan metode ABCD (Asset Based Community Development) yaitu pengabdian berbasis kekuatan dan potensi masyarakat. Sehingga tercapai optimalisasi dan keberlanjutan Agroeduwisata di P4S Wiratani sehingga tujuan optimal terbentuknya konsep dan model Green- sirkular ekonomi Agroeduwisata dengan bentuk model Corporate Farming. Hal ini akan memperkuat secara berkelanjutan model P4S Wira Tani dalam mendukung SDGS di wilayah Karawang.

Kata Kunci : Corporate, Farming, Agroeduwisata, SDGS

OPTIMIZATION OF AL-MUHAJIRIN GREEN ZONE LAND USE BY BOARDING BOARDING COOPERATION BASED ON GREEN ECONOMY AND EDUTOURISM IN SUPPORTING FOOD SECURITY AND TOURISM IN PURWAKARTA DISTRICT

NUGROHO, Iwan Satriyo NUGROHO[1], Deden SAEPUDIN[2], WISHNU [3], RUSDHIANSYAH[4], Srimurni, Rafika RATIK [5], Deri, Rahmi RISMAYANI [6]

[1,5,6] University of Islam Nusantara, Industrial Engineering Department

[2] Islamic Institute Al-Muhajirin, Al-Quran Science and Tafsir

[3] Al-Muhajirin Institute of Technology, Industrial Engineering Department

[4] Al-Muhajirin Institute of Technology, Digital Business Department

ORCHID Link : https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-3639-901X

The Indonesian government is very focused on food security and tourism as stated in the National Medium Term Development Plan. The Al-Muhajirin Foundation is one of the foundations located in Purwakarta Regency based on the Islamic values of Ahlus Sunnah Wal Jama'ah which operates in the Social, Humanitarian and Religious fields which really supports this.

The Al-Muhajirin Foundation was founded by one of the leading ulama figures in Indonesia, namely Syaikhuna Prof. Dr. KH. Abun Bunyamin, M.A. This foundation is led by the Chairman of the Educational Institution (LP) Ma'arif, the West Java Regional Management of Nahdlatul Ulama (PWNU) is Dr. Hj. Ifa Faizah Rohmah, M.Pd.

Al-Muhajirin Foundation with the Islamic Boarding School Consumer Cooperative business unit. The problem is the existence of unused green zone land whose potential has not been utilized. The problem of optimizing unused waqf land with green zone status managed by the foundation is 37,512 M2. The green zone area consists of campus 2: 13,603 M^2 and the Green Zone area of campus 5: 23,909 M^2. With a less productive land area of 51 hectares. Based on the planning, 20 hectares of land will be used.

This research is intended to design campus 2 and campus 5 designs based on a Green Economy. Green Economy planned in Al Muhajirin A green economy is an economic system that is environmentally conscious, efficient in the use of resources, and socially inclusive. The goal is to improve human well-being and social equality, as well as reduce environmental risks.

The Green Economy concept was one of the important themes at the UN conference on Sustainable Development in 2012.

The principles of a green economy include: Prosperity, Justice, Efficiency and Sufficiency, Good Governance, Direct Valuation of Natural Capital and Ecological Services.

Some examples of green economic practices at the Al-Muhajirin Islamic Islamic Boarding School, include: Reducing CO2 exhaust emissions and overcoming the greenhouse effect by planting plants in green zones, Increasing public or private investment in the green sector, Reducing the use of energy or production unit resources up to 22 business units.

This research is intended to design the use of green zones for Green Economy-based Edutourism in supporting food security and strengthening tourism in Purwakarta. The method used is a qualitative method. The outcome is the preparation of a Green Economy-based Edutourism concept, Business Feasibility Study, zoning and green zone land design.

Keywords: Zone, economy, green, edutourism

ENHANCING EARTHEN CONCRETE WITH DOUM FIBERS: A SUSTAINABLE APPROACH TO ECO-FRIENDLY CONSTRUCTION

Rahim OUAHAB[1*], Afri AMIRA[2], Driouche YOUSSOUF[3], Laid BOUCHAALA [4], Ali Rachedi SOFIANE[5], Allem MOHCENE[6], Arif SALEH[7], Chouafa MOHAMED[8], Benabbas KHALED[9]

Earthen concrete is an eco-friendly building material primarily composed of clay, sand, and other natural components. It is recognized for its sustainability, cost-effectiveness, and utilization of locally available resources, making it an ideal choice for construction in rural or developing areas. To enhance its mechanical properties and resistance to environmental conditions, natural fibers such as doum fibers, extracted from the leaves of palm trees, can be incorporated.

Doum fibers play a significant role in reinforcing earthen concrete by minimizing cracks caused by shrinkage and drying while improving tensile and compressive strength. These fibers increase the material's load-bearing capacity and long-term durability. Moreover, doum fibers are lightweight, abundantly available in regions with palm trees, and affordable, making them a practical and sustainable option.

The combination of earthen concrete and doum fibers offers an innovative and efficient solution to reduce reliance on traditional construction materials that are expensive and high in carbon emissions. This blend provides locally sourced alternatives that improve building resilience while contributing to environmental preservation. This approach not only supports sustainable development goals but also promotes the use of renewable and biodegradable materials in modern construction. By integrating traditional techniques with innovative reinforcements, earthen concrete with doum fibers bridges the gap between heritage and contemporary eco-conscious architecture.

Keywords – Earthen concrete, Doum fibers, sustainable construction, natural reinforcement, eco-friendly materials, fiber-reinforced concrete, compressive strength, environmental preservation.

THE REPOSITIONING OF THE FAMILY IN THE PROCESS OF SOCIAL CHANGE
TOPLUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE AİLENİN YENİDEN KONUMLANIŞI

Yılmaz CAN[1]

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Aile Sosyolojisi,
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2685-5982

Özet

Tarihsel süreç içerisinde aile kurumu, sosyoloji başta olmak üzere birçok bilim alanı için tanımlanması ve kategorize edilmesi nispeten daha kolay bir yapı olarak görülmüştür. Belirli dönemlerde meydana gelen ve çoğu zaman yüzyıllara yayılan bazı temel politikalar haricinde, benzer perspektifler etrafında şekillenen aile, gündelik hayatın sürdürülebilirliği, bireylerin duygusal bir aradalığı ve toplumun geleceğini inşa etmesi gibi motivasyonlarla varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Son çeyrek yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerle birlikte bu yapının tarihsel bakiyesinden oldukça farklı bir noktaya doğru sürüklendiği ve radikal değişimlerle karşı karşıya olduğu görülmektedir. İletişim ağlarının sahip olduğu kuşatıcı pratikler, aile içi ilişkilerde yaşanan gerilimler ve modern kent yaşamının ekonomik, sosyal ve kültürel dinamikleri evlilik bağını motive eden süreçleri yeniden biçimlendirmektedir. Ülkemizde de aile yapısının bu değişim sürecine paralel olarak şekillendiği görülmektedir. Boşanma istatistiklerinde ortaya çıkan sistematik artışlar, kentleşmeyle birlikte belirginleşen ekonomik sorunlar, doğum oranlarındaki düşüş vb. sonuçlar, aile yapısının içinde bulunduğu durumu anlamanın önemli göstergeleri haline gelmektedir. Bu çalışmada son 10 yıllık dönemde Türkiye'de boşanma, doğum oranları, evlilik yaşı istatistikleri ve kent yaşamının zorluğu gibi nedenler üzerinden dünyanın birçok yerinde olduğu gibi ülkemizde de ailenin karşı karşıya olduğu riskler ve aile kurumunda ortaya çıkması muhtemel krizler ele alınacaktır. Çalışmada kurumsal istatistiklerin ortaya koyduğu rakamlar ve bu alanda yapılmış saha çalışmalarından elde edilecek verilerin ışığında, aile bağlarının çözülüşü ve bunun gelecekteki aile tahayyülü açısından oluşturacağı etkileri, sosyolojik bağlamda analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Aile sosyolojisi, sosyal değişim, çözülme, toplumsal kriz

Abstract

Throughout history, the family institution has been regarded as a structure relatively easier to define and categorize, especially within sociology and other scientific fields. Apart from certain fundamental policies that have occurred and often spanned centuries, the family—shaped around similar perspectives—has managed to sustain its existence through motivations such as the sustainability of daily life, the emotional togetherness of individuals, and the building of society's future. However, developments in the last quarter-century reveal that this structure is being dragged toward a point significantly different from its historical legacy and is encountering radical changes. The encompassing practices of communication networks, tensions in intra-family relationships, and the economic, social, and cultural dynamics of modern urban life are reshaping the processes that traditionally motivate the marital bond. In Turkey, too, the family structure appears to be evolving in parallel with this transformation. Systematic increases in divorce statistics, economic challenges intensified by urbanization, declining birth rates, and similar outcomes have become key indicators for understanding the

situation within the family structure. This study will address the risks faced by families in Turkey, as in many parts of the world, and the potential crises within the family institution by examining causes such as divorce, birth rates, marriage age statistics, and the hardships of urban life over the last decade. Utilizing institutional statistics and data obtained from field studies in this area, the study aims to analyze the disintegration of family bonds and its implications for the future conceptualization of family within a sociological context.

Keywords: Family sociology, social change, disintegration, societal crisis

MUHĀLE'A IN THE CONTEXT OF HANAFI MADHHAB IN ISLAMIC LAW
İSLAM HUKUKUNDA HANEFİ MEZHEBİ BAĞLAMINDA MUHÂLE'A

Heja KARAATAY

Yüksek Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 0009-0001-1951-6010

ÖZET

İslam dini, toplumun temel yapı taşını oluşturan insan hayatının mutluluğu ve sağlıklı nesillerin devamlılığı için ailenin teşekkülüne ve devamlılığına önem vermektedir. Bununla birlikte bu devamlılığın ömür boyu sürdürülmesini tasvip etmektedir. Ancak iyi niyetlerle kurulan evlilik bağı eşlerin anlaşamaması, birbirlerine uyum sağlayamaması gibi farklı nedenlerden dolayı boşanma ile sonuçlanabilmektedir.

İslam hukukunda evliliği sona erdirmenin birçok yolu bulunmaktadır. Bunlardan biri olan muhâle'a daha çok kadının isteği ile gerçekleştirilen bir boşanma şeklidir. Ancak her ne kadar kadın tarafından tercih edilen bir boşanma şekli olsa bile iki tarafın da rızasına bağlı olarak anlaşma ile sonuçlandırılabilmektedir. Muhâle'ayı diğer boşanma şekillerinden ayıran temel özelliklerinden biri kadın tarafından bedel ödenerek veya kadının kendisine verilmiş bazı maddi haklardan vazgeçmesi ile anlaşma yoluna gidilmesi bu boşanma şeklinin dikkat çekici bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada İslam hukukunda boşanma çeşitlerinden biri olan muhâle'a akdi gerçekleştirilirken kadın ve erkeğin taşıması gereken özelliklerin yanı sıra hangi durumlarda bu boşanma akdinin geçerlilik kazanabildiği gibi hususlar Hanefi mezhebi kaynaklarının aktardığı görüşler çerçevesinde ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, Muhâle'a, Boşanma, Bedel

SUMMARY

Islam attaches importance to the formation and continuity of the family for the happiness of human life and the continuity of healthy generations, which constitute the basic building block of society. However, it approves the continuity of this continuity for life. However, the marriage bond established with good intentions may result in divorce due to different reasons such as the spouses' inability to get along and adapt to each other.

There are many ways to end a marriage in Islamic law. One of them, muhāle'a, is a form of divorce that is mostly realized at the request of the woman. However, even if it is a form of divorce preferred by the woman, it can be finalized by agreement depending on the consent of both parties. One of the main features that distinguishes Muhālea from other forms of divorce is that the woman can come to an agreement by paying a price or giving up some material rights granted to her.

In this study, the characteristics that the man and the woman should have when concluding a muhāla'a contract, which is one of the types of divorce in Islamic law, as well as the conditions under which this divorce contract can be valid, are discussed within the framework of the opinions conveyed by the sources of the Hanafi sect.

Keywords: Islamic law, Muhāle'a, Divorce, Price

HEAD OF THE FAMILY AND THE ROLE OF WOMEN IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC LAW

İSLAM HUKUKU PERSPEKTİFİNDE AİLE REİSLİĞİ VE KADININ ROLÜ

Zeynep GEZER

Yüksek Lisans Öğrencisi, BATMAN ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 0009-0007-8935-0208

ÖZET

Tarih boyunca hukuk, toplumsal düzenin sağlanması, çatışmaların çözülmesi, adaletin tesis edilmesi ve toplumsal barışın sağlanması gibi temel işlevlere sahiptir. Hukukun bu işlevselliği bulunduğu dönemin toplumsal yapısına ve kültürel değerlerine göre değişiklik göstermektedir. Hukuk normları belirlenirken genellikle toplumu yönlendirme ve düzenleme özelliği bulunan dini kurallardan etkilenilmişir. Din ve hukukun içiçe olduğu doğrultusunda, İslam dininin vahyedilmeye başlandığı döneme baktığımızda vahyin muhatap aldığı toplumda hukuki kurallar vardı ve bu hukuki kurallar adalet ilkesinden uzak bir şekilde otoriteden yana ve asabiyetçiliğin de etkisinde kalmış normlardı.Vahyin böyle bir topluma inmesi ile ilk iş olarak bireylerin hakları koruma altına alınmaya başlanmıştır. İnsanı en üstün varlık olarak nitelendiren İslam dini yaptığı ilk düzenlemelerden biri de yok sayılan kadına haklarını geri vermek ve korumak olmuştur. Kadının toplumda birey olarak hakları korunduktan sonra toplumun ilk şekillendiği yapı olan aile içinde kadının eş olarak, anne olarak konumu hakkında düzenlemeye gitmiştir. Aile içinde hiçbir söz hakkı olmayan ve meta gibi görülen kadın, İslam ile birlikte ailenin inşasında temele konulmuştur. Çünkü İslam dini toplumdaki aile yapısını yeniden şekillendirirken adalet ilkesini temel alıp, bunu ailenin ilk kurulması aşamasında yaparak ailenin yöneticilik işini görev paylaşımı şeklinde belirlemiştir. İslam bu ilkeleri belirlerken kadın ve erkeğin biyolojik, fizyolojik ve fıtrattan gelen özelliklerini de dikkate almıştır. Kadının çalışma hayatına katılmasıyla ve kendi parasını kazanmasıyla birlikte aile yapısı da mevcut değişiminden etkilenmeye başlamıştır. Aile İslam'da toplumsal düzenin ilk sağlandığı yerdir. Bu düzeni sağlayan eşler de bu kurumun temel kurucularıdır. Hayatın her alanında düzen ve intizamı öngören İslam dini aile konusunda da gereken titizliği göstermiştir.Aile içindeki düzeni de aile reisliği ile sağlamıştır. İslam hukukunda aile reisliği için kavvam kavramı kullanılmaktadır. Kavvam, aileyi temsil etme, koruma, ihtiyaçları giderme, nafakayı sağlama, olası bir çatışma durumunu yönetme, kriz durumunda müdahale etme, aile bireylerinin haklarını korunmasına yardımcı olma gibi temel işlevlere sahiptir. Kavvamlığın erkeğe verilmiş olması aile reisliğin de kadının yok olduğu hükmünde değildir. Kadın danışma, karar verme, yürütme ve destek merci olarak rol alır. Kavvamlık bir nevi aile düzeninin korunmasıdır. Bu da kadının ve erkeğin beraber hareket etmesiyle sağlanır. Modern dönemde İslam'ın da temelden ön gördüğü aile reisliğine yapılan eleştiriler tamamen Şekilci yaklaşımdan ileri gidememiştir. Çünkü kavvamlık tamamen fizyolojik ve biyolojik özellikler etrafında şekillenmiştir. Bu çalışmada aile reisliğinde kadının rolü islam hukuku bakış açısı ile ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, aile reisliği, aile, kadın

ABSTRACT

Hroughout history, law has basic functions such as ensuring social order, resolving conflicts, establishing justice and ensuring social peace. This functionality of law varies according to the social structure and cultural values of the period. While determining legal norms, religious rules, which have the feature of directing and regulating the society, are generally influenced. In line with the fact that religion and law are intertwined, when we look at the period when Islam was revealed, there were legal rules in the society that the revelation addressed, and these legal rules were norms that were far from the principle of justice, in favor of authority and under the influence of tribalism. Islam, which characterizes the human being as the most superior being, one of the first regulations it made was to restore and protect the rights of women, who were ignored. After protecting the rights of women as individuals in the society, Islam regulated the position of women as wives and mothers in the family, which is the first structure in which the society is shaped. The woman, who had no say in the family and was seen as a commodity, was put on the basis of the construction of the family with Islam. This is because Islam, while reshaping the family structure in the society, has taken the principle of justice as a basis and determined the management of the family in the form of a division of duties by doing this at the stage of the first establishment of the family. While determining these principles, Islam has also taken into account the biological, physiological and inherent characteristics of men and women. With the participation of women in working life and earning their own money, the family structure has also started to be affected by the current change. The family is the first place where social order is established in Islam. The spouses who provide this order are the basic founders of this institution. Islam, which prescribes order and regularity in every aspect of life, has also shown the necessary rigor in the family, and has ensured the order within the family through the headship of the family. In Islamic law, the concept of kavvam is used for the head of the family. Kavvam has basic functions such as representing the family, protecting, meeting the needs, providing alimony, managing a potential conflict situation, intervening in a crisis, and helping to protect the rights of family members. The fact that the kavvam is given to the man does not mean that the woman is not the head of the family. The woman plays a role as an advisory, decision-making, executive and support authority. In a way, kavvam is the preservation of family order. This is achieved by men and women acting together. In the modern period, criticism of the headship of the family, which is fundamentally prescribed by Islam, has not gone beyond a purely formalist approach. Because guardianship is shaped entirely around physiological and biological characteristics. In this study, the role of women in family leadership is discussed from the perspective of Islamic law.

Keywords: Islamic law, hesad of family , family, woman

SOCIAL ASSISTANCE AND SOCIAL POLICY APPROACHES TO CHILDREN IN NEED OF PROTECTION DURING THE PERIOD OF ABDULHAMID II

II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİNDE KORUNMAYA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL YARDIM VE SOSYAL POLİTİKA YAKLAŞIMLARI

Ayhan DEMİR[1], Erkan DİKİCİ[2]

[1]Yüksek Lisans Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 0009-0007-8674-3794

[2]Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, 0000-0001-8319-0345

Özet

Seçilen dönem Sultan II. Abdülhamid dönemidir çünkü sosyal politikalar onun döneminde en iyi şekilde geliştirilmiş, Osmanlı İmparatorluğu için bazı modern uygulamalar yapılmış ve o dönemde temelleri atılmış ve bugün bile eğitim gören bazı kurumların tarihçeleri anlatılmıştır. Sosyal politikanın uygulandığı her dönemde yenilikler planlanır. II. Abdülhamid döneminde yürütülen Sosyal Politika uygulamaları, bu tür faaliyetlerin tarihsel gelişiminde geçirdiği değişim ve gelişmelerin incelenmesi gerekliliği temelinde işlenmiştir. Osmanlı imparatorluğu devrinde çağdaş ve geleneksel uygulamaları birleştirmeyi amaçlayan II. Abdülhamid Han, bu amaç doğrultusunda sosyal politika alanında kıymetli adımlar atmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar ekonomik ve toplumsal yapıya uygun olarak evrilmiş ve gönüllülük kavramına dayalı altyapısını korumuşken, "refah devleti" kavramı zaman içinde parça parça gelişmiştir. Bu çalışmada, dönüşen toplumsal bağlamın sosyal politika rutinlerine nasıl yansıdığını gözlemlemek açısından da önemli olan bu dönem, bakım ve korumaya layık görülen çocuklar için başlatılan sosyal politika ve kurumlara yönelik tutumu açısından ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Korunmaya Muhtaç Çocuk, II. Abdülhamid, Sosyal Politikalar, Sosyal Yardım.

Abstract

The selected period is the period of Sultan Abdulhamid II because social policies were developed in the best way during his period, some modern applications were made for the Ottoman Empire and the foundations were laid during that period and the history of some institutions that are still in education today is explained. Innovations are planned in every period when social policy is implemented. Social Policy applications carried out during the period of Abdulhamid II were processed on the basis of the necessity of examining the changes and developments that such activities have undergone in their historical development. Abdulhamid II, who aimed to combine contemporary and traditional applications during the Ottoman Empire period, took valuable steps in the field of social policy in line with this purpose. While it has evolved in accordance with the economic and social structure from the Ottoman Empire to the present day and preserved its infrastructure based on the concept of volunteering, the concept of "welfare state" has developed piece by piece over time. In this study, this period, which is also important in terms of observing how the changing social context is reflected in social policy

routines, will be discussed in terms of its attitude towards social policies and institutions initiated for children deemed worthy of care and protection.

Keywords: Children in Need of Protection, II. Abdulhamid, Social Policies, Social Aid.

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu birçok dine ve kültüre aynı çatı altında ev sahipliği yapıyordu. Gözlemcilerin toplumdaki barış ve düzenin temeli olarak gördükleri, toplumsal yaşamın sağlıklı işlemesi için gerekli olduğuna inandıkları iki büyük sınıftan oluşuyordu. Bunlar yönetici sınıf ve üretken sınıf, tebaaydı. Yasal düzen İslam hukuku ve padişahın koyduğu kurallarla oluşturulmuştu. Gerçekten de, birçok din ve kültürün bir çatı altında birleştiği Osmanlı Devleti, vatandaşları için her türlü barış ve düzeni kolaylaştıracak, onları yoksulluğa sürüklemeyecek projeler yürütmüş, özellikle çocuklar için birçok sosyal yardım projesi başlatmıştır. Bu faaliyetler kurumsallaşmışken, 19. yüzyıl Sultanlarından II. Abdülhamid, hem ulusun refahı hem de devlet çabalarının devamlılığı ile meşgul olmuş, birçok sosyal yardım merkezi açmıştır.

Sosyal yardım ve refah kavramı tüm dünyada değişmeye başladı. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletlerine nüfuz eden bu eşit derecede dönüştürücü özelliğe uymak zorundaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda hissedilen aynı değişim ihtiyacı tüm dünyada yaygındı - ulus devletlerin kurulmasına yol açtı. Bu ortamda farklı etnik kökenlerden gelen insanların bir arada yaşamasını teşvik edebilecek tek alternatif, sosyal refah da dahil olmak üzere tüm sektörlere modern yöntem ve uygulamaların aşılanması olarak görülüyordu. Osmanlı İmparatorluğu esas alınırsa, bu modern yöntem ve sosyal politikaların en önemli uygulayıcısı II. Abdülhamid'dir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1.Bir Kavram Olarak Korunmaya Muhtaç Çocuk

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda; muhtaç çocuk; bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişmesi veya kişisel güvenliği tehlikede bulunan; annesiz veya babasız bulunan veya her ikisi de ana ve babası tarafından tanınmayan veya terk edilen veya her ikisi de ana ve babası tarafından ihmal edilen; fuhuş, dilencilik, içki veya uyuşturucu kullanımı gibi her türlü toplumsal tehlikeye ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılarak başıboş bırakılan çocuk olarak tanımlanmıştır. (5799 shk m.3/b 1983)

Korunmaya muhtaç çocuğun tanımı 6972 sayılı Kanunun 1. maddesinde şu şekilde yapılmıştır: Bedensel, ruhsal veya ruhsal gelişmesi tehlikede bulunan, ana veya babası olmayan, ana veya babası bilinmeyen ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre koruma tedbirlerine alınması gerekli görülen çocuklara, bu kanunda belirtilen şartlarda, mahkeme kararıyla reşit oluncaya kadar, köy ihtiyar heyetleri, mahalli belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bakım, yetiştirme ve meslek eğitimi sağlanır. (6972 kanun m.1/a,b,c,d)

3. II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Sosyal Yardım ve Refah Politikaları

Hükümdarlığı hem 19.yüzyıl hem de 20.yüzyılı içeren II. Abdülhamid Osmanlının Dağılma dönemi padişahlarındandır. Osmanlı Devleti bu dönemdeki uzun süreli savaşlar ve yaşanılan toprak kayıpları nedeni ile Anadolu'ya gelen göç dalgası, erkeklerin savaşa gidip dönmemesi geride bakıma muhtaç kadın ve çocukların kalması durumunu meydana getirmiştir.

II. Abdülhamid toplumun bu yoksunluk durumunu göz önünde bulundurarak özellikle balkanlardan gelen göç ile birlikle yetim ve(ya) öksüz kalmış çocuklar için; barınma ihtiyacını

karşılayan, eğitim veren kurumlar açmıştır. Bu kurumlardan bazıları hala varlığını sürdürmektedir.

II. Abdülhamid döneminde sosyal yardım uygulamaları sadece korunmaya muhtaç çocuklara yönelik olarak sınırlı kalmamıştır, beraberinde engelliler, sokakta yaşayan insanlar, yoksunluk çeken yaşlı ve kadınları da kapsamaktadır. Özellikle XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde yenilikçi bir padişah olan II. Abdülhamid Avrupa'daki sosyal politika pratiklerini takip ederek yapılan uygulamaları Osmanlı'da da gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bilhassa sağır ve dilsizler için açılan okullar, sağır, dilsiz, kimsesiz, dul ve yetimlere verilen maaşlar, yapılan yardımlar, Muhtacîn maaşı fonu ve Tev'em maaşı fonunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu faaliyetlerin tamamına bakıldığında Osmanlı Devleti halkı için belirli ölçülerle gerçekleştirilmeye çalıştığı sosyal yardımlarla, günümüz ismiyle sosyal hizmetlerin bir parçası olmuştur**.**

Ayrıca Balkanlardan gelen çok sayıdaki göçmenin tüm mal varlıklarını bırakarak İstanbul'a sığınmış olmaları nedeniyle Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi gibi kurumlar bu konuyla alakadar olmuştur. Yine bu dönemde öncelikli olarak şehit ailelerinin öksüz ve yetim çocuklarına yardım edilebilmesi gayesiyle çocukların icap eden eğitimleri alabilmeleri için sanayi mektepleri ile iletişime geçilmiştir. Çocukların barınma ihtiyacıyla birlikte eğitiminin de öncelik sahibi olduğu yapılan bu uygulamalarla kendini göstermiştir. II. Abdülhamid'in açtığı kurumlarda sadece barınma üzerine olmadığı mesleki eğitimlerin de verildiği anlaşılmaktadır.

II. Abdülhamid, tüm vatandaşlar için belirli seviyelerde sosyal refah kurumları kurarak genişletilmiş sosyal hizmet sunumu vizyonunu beraberinde getirmekle kalmadı, aynı zamanda bu kurumları Osmanlı Devleti'nin artık modern bir devlet olduğu noktasını vurgulamak için kullanmayı da amaçladı. Bu, bu tür kurumların doğrudan devletin sorumluluğunda olması ve bu tür kurumların kendi kendine yetebilmesi için bir vakıf kurulması gereken geleneksel prosedürlerle olmaması uygulamasıydı. II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti, diğer yeni yardım türleri ve kurumları arasında Atiyye-i Seniyye'yi (padişahın kendi servetinden verilen yardım) modern bir şekilde bir sosyal yardım yöntemi olarak dahil etmeye başladı.

3.1.Bir Sosyal Yardım Türü Olarak Atiyye-i Seniyye

Nitekim II. Abdülhamid'den önceki dönemde atıyye-i seniyye sistemi, daha çok ve nispeten padişahın memurlara verdiği bir tür armağan, bir tür ödül olarak biliniyordu.

Fakat II. Abdülhamid'le birlikte atıyye-i seniyye, doğrudan doğruya devlet kurumlarına bilgi ve imkânlar ölçüsünde başvurarak, ihtiyacı olanlara bireysel olarak yardım etme niyeti gibi yeni bir çehreye büründü. Bu dönemde atıyye-i seniyye adı verilen ödenekten mali yardım yapılmaya başlandı.

Tanzimat bütçelerinde önemli bir harcama kalemi olup, genellikle sarayın denetiminde kullanılan bir sermaye olup, halkın doğrudan padişaha gönderdiği dilekçelerdeki yardım taleplerini karşılamak için de bu sermayenin kullanıldığı görülmektedir.

II. Abdülhamid döneminde, Sultanın hazinesinden sadaka istemek için Yıldız Sarayı'na ulaşan bir sürü dilekçe cevapsız kalmıştır. Sadece fermanın değil, aynı zamanda hazinenin de ulaştığı muazzam boyutları göz önüne alan Abdülhamid, kişisel sadaka ve sadaka olarak ihtiyaç sahiplerine sermaye konusunda çok fazla kaçınmamıştır.[1] İlk iki yerden sermayenin taşınması hikayesinden, Abdülhamid'in tek başına İmparatorluğun her köşesindeki ihtiyaç sahiplerine, fakirlere ve yoksullara baktığı anlaşılmaktadır. II. Abdülhamid döneminde, sadece nakit ödemeler yapılmakla kalmamış, kış aylarında yakacak ihtiyacı olan halkına kömür de vermiştir. Ayrıca, memurlar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine belirli sayıda odun ve kömür dağıtmıştır. Padişah bu şekilde bağışta bulununca, idaresindekiler daha sonra nakit bağışlarda bulunmuşlar

ve bunu gazetelerde yayınlama uygulamasına geçmişlerdir. Sabah gazetesinin 29 Ocak tarihli sayısında, usulüne uygun olarak ve son köşesinde (1898) yayınlanan bilgilerde, Abdülhamid'in ceyb-i hümayun'undan kışın yoğunluğundan ihtiyaç sahibi, fakir, yetim ve dul Türkleri korumak için kömür veya diğer gerekli kışlık malzemeler vermek veya dağıtmak suretiyle bir miktar para alındığı belirtilmektedir. Son olarak, Padişah tarafından düzenlenen yeni yardım kampanyaları, Dersaadet halkının kışlık ihtiyaçlarını karşılamak için yürütülmüştür. Bu yardım kampanyalarındaki başlıca grup yine II. Abdülhamid tarafından bildirilirdi.[2] Bir diğer âdet de, özel dini günlerde, her yıl, Hane-i Umumiye'deki Hükümdarlık Erzak Deposu'ndan Padişaha sadaka olarak yiyecek verilmesiydi.

Günümüz şartları açısından bakıldığında II. Abdülhamid'in yoksul halkına sosyal ve ekonomik destek sağladığı söylenebilir. Sosyal ve ekonomik desteğin içerik kapsamı, "Çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve neredeyse temel yaşamda zorluk çekme tehlikesiyle karşı karşıya kalan ailelere, çocuklarının bakımını ve gözetimini tam olarak kendi kendine yetebilene kadar sağlamak için geçici olarak sağlanan ekonomik yardım ve psiko-sosyal yardım sistemi" (aile.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu açıklamaya göre II. Abdülhamid'in izlediği yardım politikalarından biri olan atiyye-i seniyye, çağdaş sosyal ve ekonomik desteğe oldukça eşdeğerdir.

3.2.**Sosyal Güvenlik Kavramıyla İlgili İlk Uygulamalar**

Sosyal güvenlik denildiğinde; bireylerin sosyal, toplumsal ve ekonomik yaşamlarında önlerine çıkan risklerin bireylerde neden olduğu yıkımı maddi ve manevi olarak bertaraf etmeyi amaçlayan ve sosyal, toplumsal ve ekonomik yaşamın sürdürülmesini sağlayan bir sosyal politika pratiğidir olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal güvenlik ihtiyacı, insanlığın varoluşundan beri mevcudiyetini ortaya koymuştur. Sosyal güvenlik, toplumun tümüne çalışma hayatında ve sosyal hayatta rastlayabilecekleri risklere karşı teminat vermeyi hedeflemiştir (Yenihan, 2017).

Sosyal güvenlik ihtiyacı temel olarak insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve korunmak amacıyla ortaya çıkmıştır. ABD'de ilk olarak 1935 Sosyal Güvenlik Yasası'nda ortaya atılan bir fikirdir. Sosyal güvenlik, karşılanması gereken temel insan ihtiyaçlarından biri olan güvenlik ihtiyacı olarak tanımlanmaktadır (Tokol ve Alper, 2015). Başka bir tanımda sosyal güvenlik, "bir ulusun vatandaşlarının mevcut ve gelecekteki refahını korumak için tasarlanmış, birbirine sıkı sıkıya bağlı kurumlar topluluğu" olarak tanımlanmaktadır (Akt. Koç, 2006). Sosyal güvenlik, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri çeşitli risklere ve zorluklara karşı koruma sağlayan bir güvence olarak görülebilir (Acar ve Kitapçı, 2008). Tüm tanımların ortak noktası, sosyal güvenliğin, "sosyal risk" olgusu ve mesleki faaliyet statüsü dikkate alındığında, çalışanların bir gelir yükümlülüğü olarak görülmesidir (Gökçeoğlu, 2015).

Osmanlı Devleti'nde sosyal güvenlik kavramı nitelikli ve etkin uygulamaları olan bir sistemdir. Bu dönemde sosyal güvenlik, aile desteği, Ahilik ve lonca faaliyetlerinin varlığı ve çeşitli sosyal yardımlar şeklinde ortaya çıkmıştır (Akt. Gümüş, 2010).

Modern operasyonların ortaya çıktığı 19. yüzyılda, iş kazası mağdurlarına ve savaş gazilerine sabit ücretler ödeniyordu. Ancak bu ödemeler çağdaş bir sosyal sigorta sisteminin unsurlarını içermiyordu. II. Abdülhamid, Avrupa sosyal sigorta sistemi faaliyetlerinin, modernleşme faaliyetleri çerçevesinde İmparatorlukta da uygulanmasını sağlamak için çabaladı. İmparatorluğun geleneksel özellikleri korunurken modernleşmenin gerçekleşebileceğine inandığı için sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda köklü yenilikler yapmaktan çekiniyordu. Ananevi toplumsal yapıyı değiştirmek için Avrupa'dan benimsenen uygulamaların en az rahatsız edici şekilde uyarlanmasına dikkat edildi.

On dokuzuncu yüzyılda odak noktası, esas olarak devlet kurumlarında çalışan bireyler olmak üzere ek meslekleri kapsayacak şekilde genişledi (Özdemir, 2004:289). II. Abdülhamid Han, sosyal sigorta sisteminin daha yaygın bir nüfus kesimi için erişilebilirliğini başarılı bir şekilde iyileştirdi. İş yeri kazalarında yaralananlar ve engelli bireyler için mevcut emeklilik fonlarının sayısını artırdı. Bu standart fonların yanı sıra, padişah ayrıca yardım için geleneksel "atiyye-i seniyye" ödemeleri sağlayarak tebaasının ihtiyaçlarını da ele aldı (Karakaş Özbayrak, 2011:66). Emeklilik birikimlerini artırmanın ve muhtaç bireylere destek sağlamanın yanı sıra, Darülaceze ve Darülhayr gibi kuruluşlar, II Abdülhamid tarafından yoksul ve savunmasız kişilere yardım etmek için kuruldu (Yıldırım, 1997:33).

II. Abdülhamid Han devrinde, engelli bireyler için sosyal refah girişimleri yalnızca emeklilik fonlarının ötesine uzanıyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, Avrupa'da engelli bireylerin eğitiminin devletin yetki alanına girdiği kabul edildi. Bu farkı kabul eden II. Abdülhamid Han, Payitaht'ta özellikle ahraz veya görmeyen çocuklar için bir mektep kurdu (BOA, İ.DH,1891). Bu kurum yaklaşımında moderndi ve II. Abdülhamid, imparatorluğun modernleşme çabalarında bir lider olarak onu kullanmak için her fırsatı değerlendirdi. Bu ve diğer benzer modern kurumların görüntüleri kesinlikle Avrupa ülkelerine gönderilen hediye albümlerinde yer alıyordu (Karakaş Özbayrak, 2011:46).

4. II. Abdülhamid Döneminde Hayır Kurumları

4.1.Darülaceze

Sultan II. Abdülhamid döneminde 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) Osmanlı'nın ekonomik ve politik çöküşüyle sonuçlandı. Bu dönemde Rumelia'dan İstanbul'a göç eden göçmenlerin nüfusunun 400.000 olduğu tahmin ediliyor. Göçmenlerin çoğu sakat, engelli, kadın veya dul ve yetimdi. Şehrin huzuru, akın ve korkutulmuş kalabalıklar tarafından bozuldu ve hayatın artık yok olmuş başka bir yönü tarafından şişirildi. Şehirdeki hayata uyum sağlayamayan insanlar da toplumu rahatsız etti.

Ve bu nedenle, din, ırk veya milliyet gözetmeksizin her kesimden muhtaç bireylere bakacak ve onları dilencilikten kurtaracak bir sosyal yardım kurumu kurmayı tasarladı. O dönemde Sadrazam olan Dahiliye Nazırı Halil Rıfat Paşa, daha sonra Darülaceze olarak bilinecek olan bu kurumun inşasını başlattı ve açılışını sağladı.

II. Abdülhamid döneminin en çok kamusal faaliyette bulunan sadrazamlarından biri olan Halil Rıfat Paşa, II. Abdülhamid döneminde sadrazamlar arasında padişahın en çok gözdesi olduğu için görev süresi azledilmeyle değil ölümle son bulan tek sadrazamdı (Birol, N., 2009).

Darülaceze, yetim çocuklar ve hayatta kalmak için dilencilik yapmaktan başka çaresi olmayan engelli ve hasta bireyler için bir sığınak olarak kurulmuş ve bu sayede bu durumun getirdiği utançtan kurtulmalarına yardımcı olmuştur (Koçu, R., E., 1974, s.19). Darülaceze'nin kurulması, o dönemde dilenciliğin hem yaygın hem de rahatsız edici olduğu Paris, Londra ve Berlin gibi önde gelen Avrupa şehirlerinde gözlemlenen uygulamalardan esinlenmiştir. Darülaceze'nin kurulmasının ardındaki ilk amaç dilencilik sorununu ele almaktı (Tayyibe Önel, 'Zaman Tünelinde Darülaceze' Kutsal Çatı, Darülaceze Müessesesi Süreli Yayını, Yıl:2008, Sayı:1 s.5).

Darülaceze'nin kurucu babası dönemin padişahı Sultan Abdülhamid'dir. Kuruluşu için ilk çalışmalar başladığında Sadrazam Kamil Paşa idi. 30 Mart 1890 (H. 8 ş 1307) tarihli iradede:

''Sokakta geçimini sağlamak için dilencilik yapmak zilletine düşmüş olan çocuklar, hasta ve sakatlar, sağlam erkek ve kadınlar bu zilletten kurtarılıp, vücut ve şahsiyetlerinin yettiği kadar çalıştırılmaya, bunlardan işe yaramayanları beslemeye, barındırmaya ve yetim çocukların okutulacakları bir yer temin etmeye izin verilmelidir. Ayrıca, bu maksatla İstanbul'un hangi

semtinde, hangi plan ve çizimlerle, hangi büyüklükte bir binada inşa edileceği, derhal Şuray-ı Devlet tarafından görüşülmeli; tahsisi ve diğer detayları da derhal Şuray-ı Devlet tarafından belirlenmeli ve bu hususta bir nizamname düzenlenmelidir.'' (R. E. Koçu; s 27-30.)

Darülaceze'nin kurulması için destek toplanması ve çeşitli bağışların kabul edilmesi kararı alındı. İlk katkı, Sultan II. Abdülhamid'den geldi ve on sekiz kıymetli eşya içeriyordu (R. E. Koçu; age, s. 36-37.) Başlangıçta, bu eşyaların bir piyango yoluyla satılması planlanıyordu (H. Y. Nuhoğlu, agm, s. 513.) Konu, 28 Şubat 1891 yılında bir araya gelen Meclis-i Vükela'da ele alındı ve piyango düzenlenmesinin kabul görülmemesi nedeniyle bunların bir sergi yoluyla satılmasının daha uygun olacağı sonucuna varıldı (BOA. M. V. 62/94.) Eşyaların satışından toplam 7 bin lira elde edildi ve Sultan ayriyeten 10 bin lira nakit sağladı (H. Y. Nuhoğlu, agm, s.513.) Ayrıca, inşaat masraflarının finanse edilmesi için 50 bin lira değerinde yardım biletleri verilmesi kararlaştırıldı.

Bütün bu yardımlar yapılırken, inşaatın tamamlanması için de önemli çalışmalar yapılıyordu. 10 Temmuz 1894'de (H. 6 M 1312) şideetli depremin meydana gelmesinin yol açtığı hasarlar nedeniyle Nisa Hastanesi'nde bulunan bazı yetim çocuk, hasta ve yaşlıların, geçici olarak Darülaceze'nin tamamlanmış kısımlarına nakledilmesine 19 Ağustos 1894'de (H. 16 S 1312-R. 7 Ağustos 1310) karar verildi. (İsmail Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV. İstanbul. 1972 s. 331.) (BOA. İ. Hus. 1312. S. /129.).

Eylül 1895'te Halil Rıfat Paşa'nın öncülük ettiği bir komisyon Darülaceze Nizamnamesi'ni hazırladı ve bu nizamname açılışından sonra yürürlüğe konuldu. Bu nizamnamede;

'' Darülaceze'ye, kendilerine yardım edemeyen yoksullar, sakatlar ve kimsesizler kabul edilecektir. Erkekler ve kadınlar ayrı koğuşlarda kalacak, dini eğitim alacak ve bakılacaklardır. Ayrıca, biri erkekler, diğeri kadınlar için olmak üzere iki hastane inşa edilecektir. Darülaceze'nin idaresi, Dahiliye Nezareti'nce seçilerek Sadarete bildirilen ve Sadrazam tarafından Padişaha arz edildikten sonra iradesi alınmak suretiyle tayin edilecek bir heyete verilecekti. Bu heyet fahri olarak çalışır şehremaneti, şeyhülislam ve evkaf nezareti memurları arasından seçilecek bir üye ile Rum, Ermeni, Katolik ve Musevi cemaatlerine ait dört özel üye olmak üzere yedi üyeden oluşur. Heyetin görevleri Darülaceze nizamnamesi ile belirlenir. Darülaceze'nin gelir kaynakları şunlardır: Belediyelerce hafif olduğu için müsadere edilen fakirlere verilen ekmek bedeli, tiyatrolar için yirmi ve kırk paradan alınan bilet gelirleri ve mabetlerin kapılarına konulan sandıklardan elde edilen paralar. Diğer kaynaklar ise halk bağışları, bahşedilen imtiyazlardan elde edilecek paralar ve İdare Heyeti'nin bulup Babıâli'nin uygun göreceği diğer kaynaklardır. Bu nizamnameyi Dahiliye Nezareti yürütür''.

Darülaceze'nin 1895 yılı sonunda açıklanan iç tüzüğü şu şekilde özetlenebilir:

''Kurumun teşkilatı, çalışma şekli, kabul şartları ve uygulanacak cezalar kararlaştırılmıştı. Üst düzey yöneticiler Dahiliye Nezareti tarafından seçilip Sadrazam'a bildirilecek, Sadrazam uygun görürse Padişaha da sunulacak ve iradesi onaylandıktan sonra atamaları yapılacaktı. Darülaceze'ye kabul şartları ise şöyleydi; evsiz ve sakat vatandaşlar zarar görmeden zabıta tarafından sokaktan toplanacak, bulaşıcı hastalığı olanlar ayrı koğuşlara alınacak, hasta olmayanlar yıkanıp giydirildikten sonra koğuşlara yerleştirilecekti. Cüzzamlılar ve deliler kabul edilmeyecekti. Darülaceze'ye kabul edilenler için erkek ve kadınlar için ayrı atölyeler kurulur, çalışabilecek durumda olanlar için üretilen ürünler Ramazan ayında sergilerde ve Bayezid Camii avlusunda satılırdı. Kazanılan paranın üçte biri Darülaceze'ye gelir olarak kaydedilir, üçte ikisi zanaatkarlar arasında paylaştırılırdı. Hiç kimse izinsiz dışarı çıkamazdı, yakınlarını görmek de izne tabi olurdu.'' (H. Y. Nuhoğlu, age, s.513.)

İstenen açılış tarihi, Hicri Takvim'de Sultan II. Abdülhamid Han'ın doğduğu gün olan Şaban ayının 16'sına denk gelmektedir. Ayrıca, Darülaceze'nin kuruluşu da 16 Şaban 1307'de gerçekleşmiştir. Bu durum, Sultan'ın Darülaceze'nin kuruluşuna verdiği önemi vurgulamaktadır.
Hazırlıklar planlanandan daha geç tamamlandığı için, 2 Şubat 1896'da inşa edilmiş ve bir günlük gecikme yaşanmıştır. Darülaceze'ye ilk nakledilen grup, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra sokaklarda terk edilmiş ve daha önce Haseki Hastanesi'nde barındırılmış yaklaşık yüz elli kadından oluşuyordu (H. Y. Nuhoğlu, ibid., s. 513).

Darülaceze, taşradaki dilencilerin yerleştirildiği bir merkezdi. 'Sadece içinde hastaneler inşa edilen, bebekler için bir kreş ve yetimhane sayılan bir yetimhane olarak inşa edilmiş bir toplu yer olmakla kalmayıp, aynı zamanda bünyesinde barındırdığı atölyelerle bir nevi Osmanlıcada 'darüssay' idi.' Darülaceze, bu niteliğiyle günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Darülaceze, sadece dilencilere değil, kentteki ihtiyaç sahiplerinden genç, engelli, ihtiyar ve terk edilmiş yavrulara da bakım hizmeti vermiş; aynı zamanda bazı atölyeleriyle 19. yüzyıl Batı modeli 'iş evi' gibi kurumlardan esinlenmiş bir kurumdu (Karatay, A., 2007, s. 119-120).

4.2.Hamidiye Etfal Hastanesi

İstanbul için tarihi bir hastane olan; Türkiye'de kurulmuş ilk çocuk hastanesi olan Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi (eski adıyla Hamidiye Etfal Hastanesi-i Alisi ve Şişli Hastanesi); hastanelerimizden biridir. Tıp tarihindeki birçok yenilik, 100 yılı aşkın bir geçmişe sahip bu hastanede gerçekleşmiştir.

Hamidiye Etfal Hastanesi, II. Abdülhamid'in son dönemde Osmanlı'ya getirdiği yeniliklerden sadece biriydi. Hastanenin kuruluş hikayesi, Avrupa'da eğitim gören Dr. İbrahim Bey'in, II. Abdülhamid Han'ın kızı Ayşe Sultan'ın difteriye yakalanması üzerine, kızının tüm tetkiklerini yaptıktan sonra iyileşmeyeceğini padişaha bildirmesiyle başladı. II. Abdülhamid Han'ın kızı Ayşe Sultan'ın iyileşmeyeceği kesinleşince, tüm tetkikleri yapıldıktan sonra, Dr. İbrahim Bey'e, padişah tarafından kızı Ayşe Sultan'ın anısını yaşatmak için bir hastane inşa etme görevi verildi (Yıldırım N. Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı: Hamidiye Etfal Hastanesi, İstanbul, 2010.) Buna göre hastane, Berlin'de olan Kaiser und Kaiserin Friedrich Kinderkhanderhaus (İmparator ve İmparatoriçe Friedrich'in Çocuk Hastanesi) esinlenerek, 2 Haziran 1898 tarihinde Şişli Balmumcu'da (Saray Çiftliği) temelleri atıldı.

Pavilion Sistemi üzerine inşa edilmiştir. Hastane 10 binadan oluşmaktadır - Merkez bina, Bakteriyoloji ve Kimya Lavabosu, Muayene Odası, Poliklinikler, Bulaşıcı Hastalıklar Pavyonu, İç Hastalıkları Pavyonu, Mutfak, Çamaşırhane, Kuluçka Makinesi ve Isıtma Odası (Yıldırım N. Etfal Hastanesi, İstanbul Ansiklopedisi, cilt.3, İstanbul, s. 220, 1994).

Dr. İbrahim Paşa bu hastanedeki Başhekimdi. 5 Haziran 1899'da 671 çocuğun sünneti gibi büyük bir törenle açıldı. Sünnet edilen bu çocuklar arasında II. Abdülhamid'in oğullarından biri olan iki yaşındaki Şehzade Abdürrahim Efendi de vardı. Sünnet edilen çocuklar için hastane kıyafetleri sağlandı ve hediyeler bazı hayırseverlerden ve Sultan'dan da geldi. Yıllık etkinliklerle ilgilenmenin yanı sıra, bu ritüeller hastane açılışlarında standart uygulama haline geldi.

Bu durum Padişahın özel ilgisiydi ve Dr. İbrahim Bey'in hastaneye atanmasından sonra hastanenin çeşitli bölümleri kurulmaya başlandı ve bu da hastanenin hızla gelişmesini sağladı. Hastanede yeni binalar inşa edildi, 1900 yılında yeni bir poliklinik açıldı ve 1902 yılında 22 yataklı cerrahi operasyon pavyonu olan bir fotoğraf atölyesi ve kütüphane açıldı. Çocukların sağlığı ve dinlenmesi için özel olarak jimnastik amaçlı bir açık hava alanı yapıldı. Çiçek aşısı, kızıl ve civanperçemi serumlarının yapılacağı bir laboratuvar kurulması için adımlar atıldı.

Hapisteki çocuklar için özenle yiyecek hazırlandı ve hastane laboratuvarında malzemeler incelendi. Çocukların taze süt ihtiyacı karşılandı. Çocukların içip iyileşmeleri için hastaneye Karahisar maden suyu bağışladı. Karahisar'dan gelen maden suları trenle hastaneye getirildi.

Türkiye'nin 1904 yılında açılan ilk çocuk sanatoryumu da bu hastanedeydi.

Hastane, kısa bir süre sonra kadınları da kabul etti. Savaş nedeniyle askerleri de kabul etti. 1906'da hastaneye binalar eklendi: Kadın hastalıkları pavyonu, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve tedavisi pavyonu ve hastanede muayenelerin yapılabilmesini sağlamak için bir kimya bölümü.

Sultanın siyasi ihtiyaçlarını karşıladı çünkü halkın sağlık hizmetlerine olan ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra Sultanın bir şefkat eylemiydi. Avrupa'dan gelen doktorlar ve profesyoneller için önemli bir ilgi alanıdır. Avrupa tarzında tasarlanıp inşa edilen bu kurumla II. Abdülhamid Han, Batılı ülkelere Osmanlı Devleti'nin modern olduğunu kanıtlamayı umuyordu. Öte yandan, hem insanlara yardım etmeyi amaçlayan bir kurumun baş kurucusuydu hem de böylece Sultanların tebaalarının koruyucusu olarak geleneksel rolünü sürdürdü. Amaç, bu geleneksel rolleri pozitif bilimler ve modern tıp ile ilişkilendirerek yenilemekti (Özbek, 2002:224). Dönemin gazete yazılarında "Tebaaperver-i hazret-i halifelik-i penahi" padişahın sosyal yardım faaliyetlerini anlatırken padişaha hitapta geleneksel sıfatların yanında çağdaş sıfat kullanımlarının da kullanılmasının, II. Abdülhamid'in geleneksel rollerini korurken modern roller üstlenmesi fikrini yansıttığı söylenebilir. Bu düşünce gazeteler aracılığıyla yayılmıştır.

4.3.Darüleytamlar

Arapça "dar" (ev, yer) ve "eytam" (yetimler) kelimelerinden oluşan Darüleytam kelimesi yetimhane veya çocuk yurdu anlamında kullanılır (Okur, Y., 1996, s.19).

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayıp devam eden savaş döneminde, ülke içinde karışıklıklar yaşanmış ve en çok çocuklar etkilenmiştir. Yetim çocuk sayısının artması nedeniyle şehit sayılan ailelerin çocukları önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Devlet büyüklerini toplum içinde var olan karşılıklı yardımlaşmayı kurumsallaştırmayı düşünmeye itmiştir. Konuyla ilgili araştırmalar başlamış, kanunlar hazırlanmış ve şehit çocuklarının ve savaş gazilerinin bakımı için bir darüleytam kurulması yönünde girişimlerde bulunulmuştur.

Darüleytam, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarına doğru kademeli olarak açılan, özellikle yetim çocukların barınması ve bakımı için kurulan kurumlar için de genel bir isim olarak kullanılmıştır. Darüleytam, ayrıca, 13 Kasım 1914 tarihinde Maarif Nazırı Şükrü Bey'in sunduğu bir teklif ve Enver Paşa'nın desteğiyle oluşturulan, İttihat ve Terakki devrinden Mütareke devrine ve Milli Mücadele devrine kadar yaşamını devam ettiren kurumlar için de özel olarak kullanılmıştır (Okur, Y., s.19).

Darüleytam'ın ortaya çıkışı 25 Kasım 1914'te Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in sunmuş olduğu teklif ile gerçekleştirilmiştir.

Basın mensupları Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki durumu ve Darüleytam'ın neden kurulduğunu ele aldılar. Buna göre: '' Ebeveynleri olmayan çocuklar ve yıkılmış binalar, terk edilmiş tarlalar savaşın miraslarından biriydi; millet, babasız veya annesiz, evsiz kalan bu çocuklara bakmak için karşılık vermek zorundaydı. Özgürlük için savaşan Türkler geleceği de düşünmeli. Sınırda, köylerde ve şehirlerde bırakılan binlerce şehit, yeni varoluş yollarını izlemek ve korumakla yükümlüdür. Savaş, altı ayda biteceğini bekledikleri bir zamanda başladı ve üç yıl oldu. Sonraları köy evinde babasını bekleyen o çocuk, babasının Çanakkale ve Irak

cephelerinden birinde şehit olduğunu, annesi binbir zorlukla kendisini ve çocuğunu kurtarmak için mücadele ederken bir gün ölüm onu da alıp götürdüğünü öğrenir. Millet, kaderin bu kadar talihsiz bıraktığı çocukları güldürmek istemiştir. İşte bu yüce merhamet ve vazifeden doğan bir şefkat yeri (Darüleytamlar)…'' (Muallim, 15 Kanun-i Evvel 1333, s. 585.) Kuruluş nedenleri ve amacı çeşitli yazıların konusu oldu.

Devlet adamlarının ise öksüz ve yetim çocuklara bakmayı büyük dava olarak gördüklerini, tasarı kanununda 21 Kasım 1916 tarihinde şu şekilde ifade kaydedildi:

''Meclisimiz şehit çocuklarının ve engellilerin korunmasına ilişkin layiha-i kanunuye'yi ele aldı. Hem din hem de vatan savunması birer fedakarlık görevi olduğundan, bu davada şehit veya engelli olanların çocuklarının maddi ve manevi yoksunluklara mahkûm edilmemesi ve her zaman onları millete miras olarak bırakması da bir emanettir. Bu nedenle, şehit çocuklarının ve engellilerin haklarının korunmasına, mal ve varlıklarının himayesine ve eğitim ve öğretimlerinin geride kalanlar tarafından denetlenmesine gereken dikkat gösterilmelidir.'' (''Şüheda ve maluli-i guzat evladının himayesi hakkındaji layiha-i kanuniye'', Meclis-i Mebusan Mazbataları ve Levayih-i Kanuniyye, 1332-1333. No:315, TBMM, Ankara 1992, s.878.)

Özellikle savaş dönemlerinde İstanbul'a gelen göçmenlerin en yoğun olduğu dönemlerde ikamet sorunları yaşanmıştır. Savaşlarda ölenlerin yanı sıra geride kalan dul ve yetimlere de devletin bakması gerekmiştir. II. Abdülhamid Han'ın tahta geçtiği 1876-1908 tarihlerinde Payitaht'a gelen muhacirler, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yetim sorununu bitirmek veya en azından en aza indirmek için ikinci kez açtığı Darüleytamlara büyük bir göç dalgası kazandırmıştır. İkinci büyük göç dalgası 1912-13 Balkan Savaşları'ndan sonra gelmiş ve İstanbul'a akın eden kitleler için yeni yerler bulunması gerektiğinin göstergesi olmuştur.

1877 Osmanlı-Rus Savaşı, kitlelerin İstanbul'a göç etmesine ve burada kamu düzeninin ve huzurunun bozulmasına neden olmuştur.

''1877 Osmanlı-Rus Savaşı ardından Rumeli'den İstanbul'a birçok insanın hicret etmesi şehrin hayatını çok geniş bir şekilde etkisi altına aldı. Hicret eden ilk kafile 1877 Temmuz'unda varmış, Ocak'tan başlayarak aynı anda on binlere varan büyük göçmen kafileleri gelmeye devam etmiştir. Göçmenlerin barındırılması, beslenmesi ve hastalarının tedavisi konusunda büyük sorunlar baş göstermiş ve bu sorunları çözmek maksadıyla 'İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu' kurulmuştur. Muhacirler ilk başlarda cami, medrese, tekke, mektep ve hanlara yerleştirilmiş; bunlar bulunmadığında da bu komisyonun denetiminde uygun köşkler, yalı ve evler kullanılmıştır. Yalnızca Temmuz 1877 ile Eylül 1879 arasında İstanbul'a ulaşan göçmen sayısı 387.804'ü bulmuş, bunlar arasında Gülhane'deki Kızıl Kışla'da açılan Göçmen Hastanesi'nde tedavi gören, geçindirecek kimsesi ve geliri olmayan dul ve yetimler de vardı. Göçmenlerin azalması üzerine Göçmen Komisyonu kaldırılmış, bu kurumlar 15 Ocak 1894'te Şehremaneti'ne devredilmiş; Temmuz 1894'te ise Dulhane'deki kadınlar ve küçük çocuklar Darülaceze'ye nakledilmiştir'' (Yıldırım, 1996:8).

4.4.Darülhayr-i Ali

II. Abdülhamid Han tarafından başlatıldığı düşünülen Darülhayr-ı Ali'nin kurulması, öncelikle Müslüman çocuklara eğitim hizmetleri, barınma ve mesleki eğitim sağlamayı amaçlıyordu. Bu girişim, 1890'lardaki olası Ermeni olaylarına karşı önleyici tedbirler alma ve bu olaylardan kaynaklanan ve uluslararası bir soruna dönüşme potansiyeli olan binlerce savaş yetiminin bakımıyla ilgilenme niyetinden kaynaklanıyordu. Nadir ÖZBEK bu bağlamı şu şekilde açıklıyor:

‘’ Bu durum, 3 Nisan 1899’da Dahiliye Nezareti’nin II. Abdülhamid Han’a sunduğu bir raporda açıkça ifade edilmiştir. “Palu ve Çünkeş’te kalan Ermeni fakir çocuklarının iskân, beslenme, eğitim ve öğretimi için kurulan yerler hükümetçe bloke edildiğinden, fakir çocukların beslenme ve eğitiminin insanlık yararı için gerekli olduğundan, Alman ve İngiliz elçilikleri tarafından hükümet bunlara bakarsa bir şey söylenemeyeceği bildirilmiş ve Devlet-i Aliyye’nin tebaası olan ve himayeye muhtaç Ermeni çocuklarının iskân ve eğitimi meselesi bu meselede hesaba katılmadığından, hükümet bu meseleyi ele almış ve fakir çocuklardan fakir ve muhtaç çocukların sayısı ve bunların nasıl ve nerelere yerleştirileceği, nasıl sağlanacağı, iletişimlerinin nasıl sağlanacağı, nasıl eğitileceği vilayetlerde tesbit olunmalıdır…’’

Bazı kaynaklar ise kurumun kuruluş nedenini, 1899 yılında Yıldız Camii'nde cuma namazı sırasında 6 yaşında bir çocuğun padişaha ulaştırdığı dilekçe olarak göstermeye çalışmaktadır. Rivayetlere göre çocuk, II. Abdülhamid Han’a 'okuyup adam olmak istiyorum' demiştir (Sakaoğlu, N., 1995). Ancak bu olaydan sonra Padişahın özel iradesiyle çalışmalarına başlamıştır. Bab-ı Ali'ye gönderilen bu İrade-i Seniyye’de *‘’Millel-i saire için münasip mektepler mevcut olmamasından’’* bahsedildikten sonra *‘’Ahali-i müslime evladından bikes kalan sıbyana mahsus ve Mekteb-i Sanayie mahreç olabilmek üzere bir mektep tesisi için program yapılması’’* (N. Özbek, a.g.e., s. 238.) için Maarif Nezareti birincil görev verilmiştir.

Bir diğer İrade-i Seniyye ise şöyleydi: “İslam çocuklarından bir kısmının mahrumiyet içinde bırakılması gözetilmeyecektir.” “Geçim imkânlarından mahrum kalanların” kendi gereksinimlerine uygun biçimde eğitimlerini sağlamak amacıyla “ıslahevi” vazifesini görecek bir mektep kurulmuş ve Meclis-i Vükela da “onların eğitimi, yetiştirilmesi ve sanayiye intibakları” konusunda görüşmeler yapmakla görevlendirilmişti.

Darülhayr-ı Ali, Sultan II. Abdülhamid Han’ın tahta çıkışının seneidevriyesi olan 1903 yılında resmen açıldı.

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra 31 Mart Vakası ve II. Abdülhamid’in 27 Nisan 1909 tarihinde tahttan indirilmesiyle Sultan Abdülhamid’e bağlı çeşitli kurumlarda önemli değişiklikler meydana geldi (R. E. Koçu, age., s. 4248). Darülhayr-ı Ali’nin de Darülaceze gibi idarî yönden Şehremaneti’ne taahhüt altına alınması kararlaştırıldı. Ancak daha sonra bu karar bozuldu ve 22 Ağustos 1909’da altı maddelik bir kanunla Darülhayr-ı Ali kaldırıldı (Özbek, N., 1999, XXXI, Sayı: 182, s.82). Bu durumda, 1325 bütçesinde kurum için ayrılan 1.168.920 kuruşun bir kısmı, geri kalan öğrencilerin çeşitli vilayetlerde bulunan leyli (Leyli, yatılı okul anlamına gelir) (Ayverdi, İ., 1866) adı verilen yatılı okullara kaydedilmesi ve memur ve personelin maaşlarının ödenmesi için ayrılmıştı (Özbek, N., s. 209). Artan para, bina onarımı için kullanılmış veya Darülfünun bütçesine aktarılmıştı. Ayrıca Darülhayr-ı Ali tarafından kullanılan Zeynep Hanım Konağı da Darülfünun'un kullanımına tahsis edilmişti. Böylelikle 7 yıllık eğitim vermesi planlanan Darülhayr-ı Ali, altıncı yılında hiçbir mezun vermeden faaliyetine son vermişti.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, kendi toplumsal dinamiklerinden ziyade modernleşme girişimleri çerçevesinde bir anlayışla çalışmış ve II. Abdülhamid Han devrinde ananevi ve çağdaş pratiklerin bir araya getirilmeye özen gösterildiği bir dizi faaliyet olarak kendini göstermiştir.

II. Abdülhamid döneminde kurulan ve günümüzde de varlığını sürdüren kurumlar, çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek ve teknolojik ilerlemeye ayak uyduracak yeni yaşam prensiplerini özümseyerek yaşamak ve dolayısıyla bu kurumları dönemin toplumunun ihtiyaçlarına uygun hale getirmek için yenilenmektedir.

Osmanlı Devleti'nin köklü geleneklerini Batı'dan gelen yeniliklerle harmanlayan kurumlar, toplumsal yapıyı bozulmadan koruyarak tüm insanlara modernleşmenin mümkün olduğunu kanıtlama kaygısıyla planlanmıştır.

Modernizasyon olarak adlandırılan ve Sultan II. Abdülhamid döneminde yürürlüğe konulan reform ve politikaların çoğu, toplumun tamamını kapsayacak ve yaygın toplumsal yapıyı atlamayacak şekilde, kendisinden sonra da devam etmesi için bilinçli olarak tasarlanmış gibi görünüyor. Bu nedenle, toplumsal yapı ve tarihsel süreç içinde bugüne kadar alanda yapılanlar, günümüzde toplumsal politikaların oluşturulmasında, kaynakların daha pratik bir şekilde nasıl kullanılacağı ve ihtiyaçlara gerçekten cevap veren politikaların nasıl oluşturulacağı konusunda yoğun bir şekilde dikkate alınmalıdır.

II. Abdülhamid, korunmaya muhtaç çocukların yaşamına ilişkin çocuk sağlığı politikaları ve kanunlarını sistematik bir biçimde yürürlüğe koymuş ve dönemi boyunca büyük ölçüde sosyal devlet kimliğini korumuştur.

Kaynakça

- Acar, İ., ve Kitapcı, İ. (2008). Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim. Maliye Dergisi,154, 77-98.
- Aile ve sosyal hizmetler bakanlığı resmi sitesi (aile.gov.tr). Erişim Tarihi: 09.06.2023
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi BOA, İ.DH,1891
- Erdoğmuş, F. (2022). İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi 2 (2022), 377 – 396.
- Gökçeoğlu, Ş. (2015). İnsan Hakları Perspektifinden Sosyal Güvenlik Hakkının Anlamı ve Kapsamı. VII. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Pamukkale.
- Gümüş, E. (2010). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 24, 4-7.
- Karakaş Özbayrak, İ. (2011). II. Abdülhamid Döneminde Uygulanan Sosyal Yardım Politikaları (1876- 1909), İstanbul: Libra Kitapçılık.
- Koç, M. (2006). Sosyal Güvenlik ve Beveridge Raporu. İsmmmo Dergisi, 76, 90-102.
- Tuncer, B. ve Erdoğan, T. (2018). Korunmaya muhtaç çocuklar ve korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemleri, 3(2), 515-527.
- 6972 kanunu m.1/a,b,c,d
- Özbek, N., Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Yardım Uygulamaları: 1839-1918
- Şişman, Y. (2017). Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(2), 1-22.
- Özdemir, S. (2004), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. İstanbul: İTÖ Yayınları.
- Sabah, n.2941, 29 Ocak 1898, Sabah, n.4811, 21 Mart 1903, Sabah, n.6043, 4 Ağustos 1906
- Socıal Securıty System In Turkey Ömer AVCI (Retorik Sosyal Bilimler Dergisi)
- Demirci Akyol, E. (2013). Sosyal Politika Çalışmaları, 31.
- 5799 sosyal hizmetler kanunu m.3/b
- Türk hukukunda korunmaya muhtaç çocuklar (Aydın ZEVKLİLER)
- Tutunamayanlar: Osmanlı Devleti'nde İstanbul'a Emek Göçü (19. YY. Sonu20. YY. Başı) (H. Baha ÖZTUNÇ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat, Türkiye)
- Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Yardım Uygulamaları Fatma Gökçe Temuren (2020)
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2015). Sosyal Politika, Dora Yayınları. Bursa

- Yenihan, B. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik: Dünya'da ve Türkiye'de Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. Yönetim Bilimleri Dergisi, 30, 177-196.
- Yıldırım, N. (1997), İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi, Darülaceze Vakfı Yayını, İstanbul.
- Önel, T. (2008). Zaman Tünelinde Darülaceze' Kutsal Çatı, Darülaceze Müessesesi Süreli Yayını, 1, 5.
- Karatay, A. (2007). Cumhuriyet Dönemi Korumaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu, Marmara Üniversitesi, S.B.E (Basılmamış Doktora Tezi), 119-120.
- Yıldırım N. (2010). Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı: Hamidiye Etfal Hastanesi, İstanbul.
- Yıldırım N. (1994). Etfal Hastanesi, İstanbul Ansiklopedisi, cilt.3, İstanbul.
- Okur, Y. (1996). Darüleytamlar, 19 Mayıs Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, s.19.
- ''Şüheda ve maluli-i guzat evladının himayesi hakkındaji layiha-i kanuniye'', Meclis-i Mebusan Mazbataları ve Levayih-i Kanuniyye, 1332-1333. No:315, TBMM, Ankara 1992, s.878.
- Özbek, N. (1999). II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar Darülhayr-ı Ali, Tarih ve Toplum, 182, 82.
- Birol, N. (2009). Halil Rıfat Paşa Dönemi ve İcraatı 1827-1901. Ankara.
- Koçu, Reşat Ekrem; Darülaceze (1895-1974) İstanbul 1974.
- Nadir, Ö. (2002). Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet (1876-1914), İstanbul.
- Nuhoğlu, Hidayet Y.; ''Darülaceze'' D.İ.A., VIII, İstanbul 1993.
- BOA. İ. Hus. 1312. S. /129. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)
- BOA. M. V. 62/94. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

THE IMPACT OF KARÂFÎ ON MASLAHA THOUGHT AFTER HIM
KARÂFÎ'NİN KENDİSİNDEN SONRAKİ MASLAHAT DÜŞÜNCESİNE ETKİSİ

Ahmet Said TAKAK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, 0009-0004-0947-359X

ÖZET

Maslahat, evrensel olma olmayı amaçlayan şeriatın amaçlarını anlamak ve sürdürülebilirliğini sağlamak açısından önemlidir. Bu sayede şâriin maksadını anlamaya çalışmak mümkün olabilir. Karâfî, maslahat düşüncesinin gelişmesinde etkisi olan ve silsile halinde zikredebileceğimiz belirli fıkıh bilginleri arasında önemli bir yer edinmiştir. Bununla birlikte Karâfî maslahat teorisi ile kendisinden sonraki maslahat söz konusu olunca zikredilmeden geçilemeyecek âlimleri de etkilemiştir. Bu kişiler arasında, maslahatın nasslara tercih edilmesini savunarak tartışmaları yol açan ve bir nevi infial yaratan Tûfî de bulunmaktadır. Ayrıca Maslahat konusunda önemli bir konumda olan Şâtıbî'nin de Karâfî'den etkilendiği söylenebilir. Yine İbn Kayyim el-Cevziyye'nin maslahat alanındaki görüşleri incelendiğinde Karâfî'nin görüşlerinin etkisi hissedilmektedir. Aynı şekilde yakın tarihlerde yaşamış olan Tâhir İbn Âşûr'un da modern meselelerde maslahatı uygulamaya çalışırken Karâfî'nin teorisinden bağımsız hareket etmediği görülür. Bunlar dışında pek çok âlimden söz ödenebilir. Örneğin İbn Teymiyye'nin maslahat düşüncesi Karâfî'nin maslahat teorisi ile ilintilidir. Yukarıda zikredildiği gibi Karâfî, bir silsilede yer alır ve bu silsilenin Karâfî'den öncesi de mevcuttur. ilk dönemlerden itibaren şâriin maksatları gözetilmiştir. Fakat Maslahatın İslam Hukukunda müstakil bir yer tutmasının sağlanmasında, Cüveynî, Gazâlî, Râzî ve İzeddin İbn Abdüsselâm bel kemiğini oluşturur. Bunlar Karâfî'den öncedir. Bu bilgilerden her biri diğerini etkilemiştir bu anlamda söz konusu silsilede maslahat kümülatiftir. Karâfî de bu bilginlerden etkilenmiştir. Özellikle İbn Abdüsselâm'ın etkisi büyüktür. Ve sonucunda Karâfî İslam Hukukunda maslahatı sistematik hale getiren kişidir. Karâfî mefsedet ve küllî kaideleri de işin içine katarak kendisinden sonraki maslahat alanında önemli bir etki yaratmıştır. Biz de bu çalışmamızda Karâfî'nin maslahata etkisini ele almaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Karâfî, maslahat, sürdürülebilirlik, maksat

SUMMARY

Maslaha is important in terms of understanding the purposes of Sharia, which aims to be universal, and ensuring its sustainability. In this way, it might be possible to try to understand the intention of the poem. Karâfî has gained an important place among certain fiqh scholars who had an impact on the development of maslaha thought and that we can mention in a series. In addition, Karâfî also influenced the scholars who came after him with his theory of maslaha, which cannot be left without being mentioned. Among these people, there is also Tûfî, who caused controversy and caused a kind of indignance by advocating that maslaha should be preferred over religious texts. It can also be said that Şâtıbî, who has an important position in the matter of maslaha, was also influenced by Karafî. when Ibn Kayyim al-Cevziyye's views in

the field of maslaha are examined, the influence of Karâfî's views is felt. Likewise, it is seen that Tâhir Ibn Âshûr, who lived in recent times, did not act independently of Karâfî's theory while trying to apply maslaha in modern issues. Apart from these, many other scholars can be mentioned. For example, Ibn Taymiyya's thought of maslaha is related to Karâfî's theory of maslaha. As mentioned above, Karâfî is included in a lineage and this line existed before Karâfî. The purposes of the Sharia have been observed since the early periods. However, Cuveynî, Ghazali, Râzî and Izeddin Ibn Abdüsselâm constitute the backbone in ensuring that Maslaha has an independent place in Islamic Law. These are before Karâfî. Each of this information affected the other, in this sense, the maslaha in the mentioned chain is cumulative. Karâfî was also influenced by these scholars. Especially the influence of Ibn Abdüsselâm is great. And as a result, Karâfî is the person who systematized the maslaha in Islamic Law. By including the principles of mafsedah and general principles, Karâfî had a significant impact on the field of maslaha after him. In this study, we will try to discuss Karâfî's influence on maslaha

Keywords: Karâfî, sustainability, maslaha, purpose

MAX STIRNER'S POLITICS OF THE EGO: ANTI-HUMANISTIC CRITIQUE OF ENLIGHTENMENT PHILOSOPHY

MAX STIRNER'İN BENLİK SİYASETİ: AYDINLANMA FELSEFESİNİN ANTİ-HÜMANİST BİR ELEŞTİRİSİ

Fırat KARGIOĞLU*

***Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Siyaset Bilimi (Siyaset Felsefesi), 0009-0001-46-36-0226**

Özet

Bilindiği üzere hümanizm (insancılık) Aydınlanma felsefesinin ayrılmaz parçalarından, kültürel ve siyasal köşe taşlarından biridir. Bir diğer ifadeyle Aydınlanma projesine göre inşa edilen modern dünya bir bakıma hümanizmin dünyasıdır. Hümanist özne hayata anlam verirken teist (tanrıcı) özneler gibi Tanrı'yı değil, İnsan'ı merkeze alan bir faildir. Hümanist öznenin belki de en egosantrik (benmerkezci) eleştirmeni ise Biricik ve Mülkiyeti'nin (Der Einzige und sein Eigentum, 1844) yazarı Max Stirner'dir (1806-1856). Biricik ve Mülkiyeti, Stirner'in tabiriyle "İnsana karşı" kaleme alınmıştır. Çünkü Stirner'e göre "İnsan" kavramı da en az Tanrı kadar Ben'in kendine özgü yaşam öyküsünü baskı altında tutmaktadır: Ben, Hristiyanlıkta engizisyonun saçtığı dehşete maruz kaldığı gibi hümanizmde de "İnsanlık terörizmi" ile karşı karşıyadır. Peki, Stirner'in gözünde kimdir bu Ben? Neyin nesidir? Stirner'e göre Ben hiçbir zaman tamamen dile getirilemez, tanımlanamaz. Ben, söz konusu sorulara yanıt verdiği esnada her kimse odur. Ben, Ben'dir. Ben, Biricik'tir. Nasıl ki hiçbir ad Tanrı'yı adlandıramıyor, adlandırmaya yetmiyorsa Ben'i de hiçbir ad eksiksiz bir şekilde adlandıramaz. Hiçbir kavram Ben'i bütünüyle kavrayamaz. Hiçbir felsefî, dinî veya ideolojik sistem Ben'i hepten kapsayamaz. "İnsan" da bir kavram, bir kurgu, bir kurmacadır. O hâlde "İnsan" da Ben'i noksansız bir biçimde içeremez. İşte bu sebeple Ben, "İnsan-olmayan"dır. Daha doğrusu, Ben daima İnsandan fazlasıdır ve bu fazlalığını muhafaza etmek istiyorsa başkaldırmalıdır: "İnsanlık terörizmi"ne karşı "Ben'in terörizmi" ya da "Ben'in ataraksisi".

Stirner, Aydınlanmaya hümanizm bağlamında cephe alırken aynı zamanda Aydınlanma projesini yeniden hayata geçirerek devam ettirmektedir. Çünkü Aydınlanmanın öz niteliği "eleştiri" ise ki öyledir, Stirner'in anti-hümanizmi de "eleştirinin eleştirisi"nden başka bir şey değildir.

Immanuel Kant'ın (1724-1804) 1784 yılında "Aydınlanma nedir?" sorusuna verdiği meşhur cevaptan yola çıkıldığında, Stirner'in bilhassa bireysel aydınlanmayı radikal (köktenci) bir bakış açısıyla doruk noktasına ulaştırdığı iddia edilebilir: Bireyin kendi aklını başkalarının kılavuzluğuna başvurmadan, cesurca kullanabilmesi.

Bu çalışmanın amacı, mevzubahis iddiayı Stirner'e ilişkin literatürden hareketle ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Max Stirner, Biricik ve Mülkiyeti, Aydınlanma, Hümanizm

Abstract

As it is known, humanism is one of the inseparable parts of the Enlightenment philosophy, one of its cultural and political cornerstones. In other words, the modern world built according to the Enlightenment project is, in a sense, the world of humanism. The humanist subject is an agent who, unlike theist (god-centered) subjects, centers on Man, not God, when giving meaning to life. Perhaps the most egocentric critic of the humanist subject is Max Stirner (1806-1856), author of The Ego and Its Own (Der Einzige und sein Eigentum, 1844). The Ego and Its Own was written, in Stirner's words, "against Man." Because, according to Stirner, the concept of "Man" suppresses the unique life story of the ego just as much as God does: Just as the ego is exposed to the terror of the Inquisition in Christianity, it is also faced with the "terrorism of humanity" in humanism. So, who is this ego in Stirner's eyes? What is it? According to Stirner, the ego can never be fully expressed or defined. The ego is whoever it is while answering the questions in question. The ego is the ego itself. The ego is the Unique. Just as no name can name God, or is not sufficient to name him, no name can completely name the ego. No concept can fully comprehend the ego. No philosophical, religious or ideological system can completely encompass the ego. "Human" is also a concept, a fiction. Therefore, "Human" cannot contain the ego completely. For this reason, the ego is "non-Human". More precisely, the ego is always more than Human, and if it wants to preserve this excess, it must rebel: "the terrorism of the ego" or "the ataraxia of the ego" against the "terrorism of Humanity".

While Stirner takes a stand against the Enlightenment in the context of humanism, he also continues the Enlightenment project by reviving it. Because if the essential characteristic of the Enlightenment is "criticism," which it is, Stirner's anti-humanism is nothing but the "critique of criticism."

Based on Immanuel Kant's (1724-1804) famous answer to the question "What is Enlightenment?" in 1784, it can be claimed that Stirner particularly brings individual enlightenment to its peak with a radical (fundamentalist) perspective: The ability of the individual to use his own mind courageously, without seeking the guidance of others.

Keywords: Max Stirner, The Ego and Its Own, Enlightenment, Humanism

THE JUSTIFICATION OF THE SPANISH IMPERIUM AND THE VIOLENCE OF WAR IN THE POLITICAL AND LEGAL PHILOSOPHY OF FRANCISCO DE VITORIA

FRANCİSCO DE VİTORİA'NIN SİYASET VE HUKUK FELSEFESİNDE İSPANYOL HÂKİMİYETİNİN VE SAVAŞ ŞİDDETİNİN HAKLILAŞTIRILMASI[74]

Musa AZAK

Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Anabilim Dalı,

ORCID ID: 0000-0001-8839-9623

Özet

Bu çalışmanın amacı, felsefe tarihi açısından modern dönemde yaşamış İspanyol bir filozof olan Francisco de Vitoria'nın (1486-1546) kendi siyaset ve hukuk felsefesi kapsamında savaş şiddetini nasıl haklı kılmaya çalıştığını eleştirel bir açıdan değerlendirmektir. Yine çalışma onun haklı savaş düşüncesinin günümüz dünyası ile olan ilişkisini tartışmayı amaçlamaktadır. Vitoria İspanya İmparatorluğu'nun sömürgeci politikalarını, emperyal hâkimiyetini mümkün kılan savaşların yoğun bir şekilde cereyan ettiği bir dönemde yaşamıştır. Bu yüzden o dönemde Amerika kıtasında yaşamakta olan Yerli halkların hangi siyasi-hukuki meşruiyet temelinden hareketle hâkimiyet altına alınabileceği, bu hâkimiyet için gereken savaşların haklı olup olmadıkları onun felsefi gündemini meşgul etmiş önemli sorunlardır. Çalışmada onun bu sorunlar etrafında ortaya koyduğu haklı savaş düşüncesi iki adımda ele alınmaktadır. Öncelikle onun açısından savaşı meşru olmaktan çıkaran haksız çerçeve ele alınmaktadır. Daha sonra ise savaşı meşru kılan haklı çerçeve ve bunun dayandığı felsefi kavram ve argümanlar irdelenmektedir. Vitoria'nın savaşı haklı kılmaya çalıştığı kavram ve argümanların doğal hukuk (ius naturale) ve uluslararası hukuk (ius gentium) düşüncesine dayandığı anlaşılmaktadır. Yine Thomas Hobbes'a karşıt olarak dile getirdiği "İnsan insan için bir insandır (Homo Homini Homo)" önermesinin onun haklı savaş düşüncesinde belirleyici bir yeri olduğu ifade edilmelidir. Çalışmada Vitoria'nın siyaset ve hukuk felsefesi kapsamında ortaya koyduğu haklı savaş düşüncesi ile Yerli halkları mülksüzleştirme politikalarına ve Avrupa yayılmacılığına meşruiyet kazandırdığı sonucuna varılmaktadır. Yine onun haklı savaş düşüncesinin günümüz kapsamında ABD'nin yürüttüğü savaşları meşrulaştırmada başvurduğu "Haklı Savaş Düşüncesi"nin modern dönemdeki düşünsel soy kütüklerinden birini oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Francisco de Vitoria, Haklı Savaş Düşüncesi, Sömürgecilik, Amerika Kıtası, Doğal Hukuk, Uluslararası Hukuk.

Abstract

The aim of this study is to critically evaluate how Francisco de Vitoria (1486-1546), a Spanish philosopher, who lived in the modern period in terms of the history of philosophy, tried to justify the violence of war within the scope of his political and legal philosophy. The study also aims to discuss the relationship between his just war thought and the contemporary world.

[74] Bu çalışmamı *"Platon'dan Hugo Grotius'a Haklı Savaş Düşüncesi Üzerine Eleştirel Bir İnceleme"* başlıklı doktora tez çalışmamdan hareketle hazırlamış bulunmaktayım.

Vitoria lived in a period when the wars that made the colonial politics of Spanish Empire, its imperial domination possible were intensely fought**.** Therefore, the political-legal legitimacy of the imperium of indigenous peoples living in the Americas at that time and whether the wars required for this imperium were just or not were important problems that occupied his philosophical agenda. In accordane with these problems. His just war thought which he put forward in accordance with these problems is analysed in two steps. Firstly, the unjust framework that renders war illegitimate from his point of view is discussed. Then, the justified framework that legitimises war and the philosophical concepts and arguments on which it is based are examined. It is understood that the concepts and arguments that Vitoria tries to justify war are based on the idea of natural law (ius naturale) and international law (ius gentium). It should also be stated that the proposition "Man is a man for man", which he expressed in opposition to Thomas Hobbes, has a decisive place in his just war idea. The study concludes that Vitoria legitimised the policies of dispossession of indigenous peoples and European expansionism with the just war thought that he put forward within the scope of his political and legal philosophy. It is also concluded that his just war thought constitutes one of the intellectual genealogies of the “Just War Thought” in the modern period, which the United States uses to legitimise the wars it conducts today.

Key Words: Francisco de Vitoria, Just War Thought, Colonialism, Americas, Natural Law, International Law.

AKRABALAR ARASINDA HIRSIZLIK

Zaınab Hasan ARYAN[1], Melikşah AYDIN[2]

[2]Doç.Dr., SELÇUK ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUK ANA BİLİM DALI

ÖZET

Bu çalışma, İslam hukuku perspektifinden hırsızlık suçunu ve özellikle akrabalar arasında gerçekleşen hırsızlık fiilinin fıkhi değerlendirmesini ele almaktadır. İslam hukukunda hırsızlık, ciddi bir suç olarak kabul edilmekte ve "hadd-i sirkat" adı verilen cezai yaptırımlarla karşılık bulmaktadır. Ancak bu cezanın uygulanabilmesi için suçun belirli şartları taşıması gerekmektedir.

Akrabalar arasındaki hırsızlık, İslam hukukunda farklı mezhepler tarafından çeşitli şekillerde değerlendirilmiştir. Usul (ebeveynler) ve füru (çocuklar) arasındaki hırsızlık fiili genellikle hadd cezasından muaf tutulurken, diğer akrabalar arasındaki hırsızlık fiili mezhepler arası farklılıklar göstermektedir. Hanefi mezhebi, akrabalık bağlarını zedeleyecek cezalandırmalardan kaçınma eğiliminde iken, Şafii ve Hanbeli mezhepleri suçun ciddi bir yaptırımı olması gerektiğini savunmaktadır.

Çalışma, hırsızlık suçunun dini, hukuki ve toplumsal boyutlarını derinlemesine analiz etmekte ve bu bağlamda, akrabalık ilişkilerinin etkisini hukuki süreçler üzerindeki yansımasını tartışmaktadır. Ebeveynlerin ve çocukların mal varlıkları üzerindeki hakları, akrabalar arası güven ilişkisi ve adaletin sağlanması gibi konular, İslam hukukunun temel prensipleri ışığında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, aile içi ilişkilerin korunması ile adaletin tesisi arasındaki hassas dengeye vurgu yapılmaktadır.

GİRİŞ

Toplumun temel yapı taşlarından biri olan aile, aynı zamanda bireylerin güven ve huzur bulduğu bir ortamı temsil eder. Ancak aile içi ilişkilerde yaşanan uyuşmazlıklar ve etik sınırların ihlali, derin hukuki ve ahlaki tartışmaları beraberinde getirir. İslam hukuku, bireyler arası ilişkilerde adalet ve hakkaniyeti sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler öngörmüştür. Bu bağlamda, hırsızlık suçunun akrabalar arasında gerçekleşmesi, dinî, ahlaki ve hukuki açıdan farklı değerlendirmeleri gerektiren bir durum olarak öne çıkar.

Hırsızlık gibi bireyler arasında güveni zedeleyen bir fiilin, akrabalar arasında yaşanması, toplum yapısındaki derin değerler ve ilişkiler açısından daha karmaşık sonuçlara yol açar. Akrabalık bağlarının öncelendiği bir toplum düzeninde, bu tür vakalar sadece hukuki bir mesele olarak değil, aynı zamanda sosyal ve manevi bir problem olarak da ele alınır.

Bu çalışma, İslam hukukunda hırsızlık suçunun tanımı, hükmü ve özellikle akrabalar arasındaki uygulanma biçimlerini detaylı bir şekilde inceleyerek, bu konudaki fıkhi yaklaşımları ve içtihatları ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu tür meselelerin tartışılması, sadece hukukun sınırlarını değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma, ailevi değerler ve bireylerin hakları konusundaki dengeleri de yeniden düşünmeye vesile olmaktadır.

1.Tanım

İslam hukukunda hırsızlık, "başkasına ait, belirli bir malın, gizlice ve sahibinin izni olmadan alınması" olarak tanımlanır. Hırsızlık, İslam hukukunda ciddi bir suç olarak kabul edilir ve "hadd-i sirkat" olarak bilinen cezaya tabi tutulur. Bu ceza, adaleti sağlamak ve bireylerin haklarını ve mallarını korumak için uygulanır[75].

2.Hırsızlığın Hükmü:

A.Hırsızlığın hem vaz'î (durumsal) hem de teklifî (yükümlülük) bir hükmü vardır:

A.Vaz'î hüküm: Hırsızlık, suçun unsurları ve şartları yerine geldiği takdirde, el kesme cezasını gerektiren bir sebep olarak kabul edilir. Bu şartlar ve unsurlar ileride açıklanacaktır[76].

B.Teklifî hüküm: Hırsızlık dinen haramdır ve büyük günahlardandır. Çünkü hırsızlık, şeriatın korumayı hedeflediği zaruri maksatlardan biri olan mala bir saldırıdır. Mal, hayatın devamını sağlayan temel unsurlardan biridir.

Hırsızlığın haram olduğuna dair deliller; Kur'an ve Sünnettir[77].

Kurandan delil:

(Ve hırsızlık yapan erkek ve hırsızlık yapan kadının, kazandıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan caydırıcı bir ibret (cezası) olarak ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hikmet sahibidir) (Maide, 38)

Allah Teâlâ, hırsızlık suçunu işleyen kişinin, kazanç elde etme ve eylemlerini gerçekleştirme vasıtası olan elinin kesilmesiyle cezalandırılmasını emretmiştir. Bu cezanın, Kur'an'da "nekâl" (ibret ve caydırıcı ceza) olarak nitelendirilmesi, hırsızlık suçunun ne kadar çirkin ve büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Bu hüküm, suça karşı toplumsal bir ders niteliğinde olup, toplumun güvenliğini sağlama ve insanları bu tür kötü fiillerden uzak tutma hikmetini taşımaktadır[78].

Hadisten delil:

Peygamber efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

(Zina eden kişi zina ettiği sıra, mümin olduğu halde zina etmez. Hırsızlık yapan kişi hırsızlık ettiği sıra, mümin olduğu halde hırsızlık etmez, içki içen kişi içki içtiği sıra, mümin olduğu halde içki içmez) (Buhari, Esribe, 1).

3. Ebeveynlerin Çocuklarından Hırsızlık Yapması:

Fıkıh âlimleri, ebeveynlerin -baba veya anne, ister baba tarafından ister anne tarafından yukarı doğru akraba olsunlar- çocuklarının mallarını çalmaları durumunda had cezasının uygulanması konusunda üç görüşe ayrılmıştır:

Birinci Görüş: Had cezası uygulanmaz. Bu görüş, Hanefîlerin görüşüdür ve Malikîlerin çoğunluğu, Şafiîler ve Hanbelîler de bu görüştedir[79].

---

[75] OSMAN, Bakr, İslam hukuku açısından "Hırsızlık ve Hırsızlık Olayı ile İlgili Şartlar, El-Ma'arif Yayınları, Beyrut, 2022, s. 13.
[76] İBN Abd El-BER, Ebu Amr Yusuf bin Abdurrahman el-Kurtubi, el-Istidhkar el-Cami' li-Madhaheb Fıkhâ el-Amsar ,Dar Kutayba Yayınları, Şam, 2018, s. 65.
[77] Hlaf, fethullah, Hırsızlık Suçları, Maarif Yayınları, İskenderiye, 1997, s. 4.
[78] KASSANİ, Alaeddin, Ebu Bekir bin Mes'ud bin Ahmed el-Hanefi (vefat: 587 H), Bada'i' el-Sanayi' fi Tertib el-Şara'i', 2. baskı, 1986, Yayıncı: Dar el-Kutub el-İlmiyye Yayınları, 2014, s. 78.
[79] İbnü'l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsî, Fethu'l-Kadîr Şerhi, Dâr İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 861 H, s. 142.

Bu görüş sahiplerinin dayandıkları deliller: Kur'an, sünnet ve icmadır:

Kurandan delil: Ebeveynlere iyilik yapılmasını, onlara şefkatli davranılmasını ve merhamet gösterilmesini emreden ayetlerdir. Bu ayetlerden biri:

(Bir zamanlar biz İsrâiloğulları'ndan, "Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin" diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hâlâ da sırt çevirmektesiniz) (Bakara, 83)

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: (Allah'a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez) (Nisa Suresi, 36).

Ayrıca şöyle buyurmuştur (Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle) (İsra Suresi, 23).

Delilin Yönü:

Allah Teâlâ, peygamberlere anne-babaya iyilik etmeyi, onları hayattayken onurlandırmayı ve öldükten sonra onlar için dua etmeyi emretmiştir. Anne-babanın çocuklarının malından bir şey aldıklarında onların elini kesmek (hırsızlık cezası) ise onlara iyilik etmek, onlara şükran göstermek veya onlara merhamet etmek sayılmaz.

Bu ayetlere dayanarak yapılan bu istidlal (delil çıkarma), bazı açılardan eleştirilmiştir:

- Allah, anne-babaya iyilik yapmayı farz kıldığı gibi, ayetin devamında adı geçen diğer insanlara da (akrabalar, yetimler, fakirler gibi) iyilik yapmayı farz kılmıştır. Eğer anne-babaya iyilik yapma farzı, onların çocuklarının malını çalmaları durumunda ellerinin kesilmesini engelliyorsa, bu durumda aynı mantıkla ayette adı geçen diğer kişilerin de (akraba, yetim, fakir vb.) hırsızlık cezasından muaf tutulması gerekir. Ancak böyle bir görüşü savunan kimse yoktur. İmam İbn Hazm (rh) şöyle der: "Bu, onların asla kabul etmeyecekleri bir şeydir; bu yüzden çelişkileri ortaya çıkmış ve delilleri geçersiz olmuştur[80].

- Anne-babaya iyilik emri, onlara ceza uygulamaktan kaçınmayı içermemektedir. Bilakis, onlara ceza uygulamak da bir iyilik olabilir; zira Allah, "Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza alasınız diye size böyle öğüt veriyor" (Nahl Suresi, 90) buyurmuştur. Bu ayet, adaletin ve iyiliğin bir arada uygulanmasını emreder; dolayısıyla anne-babaya ceza uygulamak da adalet ve iyilik çerçevesinde kabul edilebilir.

Bu tartışma, İslam hukukunda anne-babanın çocuklarının malından çalması durumunda cezai yaptırımların uygulanması konusunda bir fikir ayrılığına işaret eder ve İslam'da adalet, ihsan (iyilik) ve cezai yaptırımların dengeli bir şekilde uygulanması gerektiğini gösterir.

İcma Delili:

Fakihlerin çoğunluğu, anne veya babanın çocuğunun malından bir şey çalması durumunda, elinin kesilmeyeceği konusunda ittifak etmiştir. İbn Kudame (rahimehullah) şöyle demiştir: "Bu durumlar yaygın olarak bilinir ve buna kimse karşı çıkmamıştır; dolayısıyla icma

[80] İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said el-Endelüsî el-Kurtubî ez-Zâhirî, el-Muhallâ bi'l-Âsâr, Dârü'l-Âfâki'l-Hadîse li'n-Neşr, Beyrut, s. 344.

(alimlerin ortak görüşü) oluşmuştur. Bu icma, ayetin genel hükmünü özel hale getirir. Bu, ilim ehlinin icmasıdır; çünkü saydığımız imamlardan bu görüşe muhalif olan kimse yoktur, dolayısıyla onlardan sonra gelenlerin bu görüşe karşı çıkmaları caiz olmaz. Tıpkı sahabe icmasına, tabiinlerden birinin görüşüyle karşı çıkmanın caiz olmaması gibi[81].

3.Evlatların Ebeveynlerinden Hırsızlık Yapmaları

Fakihler, evlatların - kız veya erkek olsun, alt soyları dahil - babalarının veya annelerinin malından hırsızlık yapmaları durumunda had cezasının uygulanıp uygulanmayacağı konusunda iki farklı görüş belirtmişlerdir.

Birinci Görüş: Bu durumda had cezası uygulanmaz. Bu görüşe göre, Hanefiler, bazı Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler da aynı görüştedir.

Bu görüşün delilleri, Kur'an'dan getirilen delil, şu ayettir:

(Gözleri görmeyen için bir sakınca yoktur, topal için bir sakınca yoktur, hasta için de bir sakınca yoktur. Sizin için de kendi evlerinizden, babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden, anahtarı elinizde bulunan evlerden ve arkadaşınızdan yiyip içmenizde bir sakınca yoktur. Birlikte veya ayrı ayrı yemenizde sizin için bir günah yoktur. Evlere girdiğinizde, Allah katından mübarek ve güzel bir selâmlama ile kendinize birbirinize selâm verin. Düşünesiniz diye Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor) (Nur Suresi, 61. ayet)

Bu ayet, aile bireylerinin birbirlerinin evlerinde veya malında tasarruf etmelerine izin verildiğini ima etmektedir.

Allah Teâlâ'nın, bu kimselerin evlerinden yemek yemeye izin vermesi, onların evlerine izin almadan girilebileceğini de gerektirir. Eğer bu kişilerin evlerine izinsiz girilmesi mümkünse, onların malları bu kimselerden korunmuş (muhafaza edilmiş) sayılmaz. Hırsızlıkta, malın korunmuş olması şart olduğundan, korunmamış bir maldan hırsızlık yapılması durumunda el kesme cezası uygulanmaz. Onların mallarından yemeye izin verilmesi, hırsızlık suçuna el kesme cezası uygulanmasını engeller; çünkü bu mallar üzerinde, bir ortak gibi, hırsızlık yapan kişinin de bir hakkı bulunmaktadır.

İkinci görüş: Onlar hakkında had cezası uygulanır. Bu görüş, Malikîler'e aittir ve bazı Hanbelîler ile Zâhirîler'in de görüşüdür. Bu görüşün delili:

Allah Teâlâ'nın şu ifadesinin zahiridir: (Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir) (Maide, 38); çünkü bu ayet geneldir ve dolayısıyla evlat, babasının malından hırsızlık yaparsa da hüküm buna dahil olur.

4. Usul ve Furu'un Dışındaki Yakın Akrabalar

A) İslam Hukuk Ekollerinin Görüşleri

Nesep yönünden evlenilmesi haram olanlara zî rahim-i mahrem denir. Bunlar; usul, füru, kardeşler ve bunların çocukları, amca, hala, dayı ve teyzelerdir. Amca, hala, dayı ve teyzeleri çocukları "zî rahim" ise de "mahrem" değildir.

[81] ŞAFİİ, Ebu Abdullah Muhammed bin İdris bin Abbas bin Osman bin Şafi el-Mutallibi el-Kureyşi el-Mekki , el-Umm, 1990 baskısı, Dar el-Ma'rife Yayınları, Beyrut, 1995.

Usul ve füru konusu daha önce ele alındı. Bu başlık altında usul ve füruun dı- şındaki diğer akrabalar incelenecektir.

Hanefi mezhebine göre, zî rahim mahrem olmak suretiyle akraba olanların da bir birlerinden hırsızlıkları sebebiyle hadd uygulanmaz. Bunlar arasında ister vilâd şeklinde bir bağ olsun isterse olmasın[82].

Şafîî mezhebine göre ise, akrabalar arasında hırsızlık suçuna haddin uygulan- maması sadece usul ve füru ile sınırlıdır. Nitekim usul ve füruun dışındakilerden olan kız ve erkek kardeşler ile bunların çocukları; yine amcalar, halalar ve onların çocukları gibi nesep sahipleri bir birlerinden hırsızlık yapsalar, bunlara had uygu- lanır. Bu konuda onların birbirlerine mirasçı olmaları veya mahrem olup olmamaları dikkate alınmaz[83].

Hanbelî mezhebi de Şafîî mezhebiyle aynı görüşe sahiptir. İmam Mâlik ise bırakın zi rahim olan akrabaları, usul ve füru konusunda bile çerçeveyi çok dar tutmuştur. Kendisine hadd uygulanmayacak kimseler grubunda fürua yer vermez- ken, usulden de sadece anne babaya net olarak ver vermiştir. Mezhepte, dede ko- nusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır[84].

Buraya kadar verilen bilgilerden anlaşılmaktadır ki, usul ve füruun dışındaki zi rahim mahrem akrabalara bir birlerinden yapmış oldukları hırsızlık sebebiyle haddin uygulanmayacağı görüşü dört mezhep içinde sadece Hanefî mezhebine ait bir görüştür.

Caferî mezhebi bu konuda biraz farklı davranmış, ne Hanefiler gibi hırsızlık haddinin uygulanmayacağı daireyi çok geniş tutmuş ne de diğerleri gibi çok dar tutmuştur. Onlar birbirlerine karşı işlemiş oldukları hırsızlık suçundan dolayı kardeşlere de hadd uygulanmayacağını şartlı olarak kabul etmişlerdir. Bu şarta göre erkek veya kız kardeşinin evinden hırsızlık yapan kimsenin, eve giriş konusunda engellenmemiş olması gerekir.

Zi rahim olmakla beraber mahrem olmayan akrabalara gelince, aslında bunla- rın, zi rahim mahrem olan akrabalardan daha uzak bir akrabalık bağına sahip oldukları göz önüne alınırsa, Hanefîlerin dışındakilere göre kendilerine hadd uygu- lanmayacaklar sınıfında görülmeyecekleri rahatlıkla anlaşılır. Bundan dolayıdır ki, Hanefi fıkıhçılarının dışındaki diğer mezhep mensupları en azından müracaat edilen kaynaklar itibarıyla bu gruba giren akrabalar konusuna kitaplarında yer bile vermemişlerdir[85].

Diğer mezheplere ait fıkıh kitaplarından farklı olarak Hanefî mezhebine ait kaynaklarda söz konusu akrabalarla ilgili olarak değerlendirme olsa da, bu de- ğerlendirme zi rahim mahrem olan akrabaların kendilerine hadd uygulanacaklar arasında kabul edilmesine yöneliktir. Hanefî mezhebinin de zi rahim olmakla be- raber, mahrem olmayan akrabalar sınıfını, kendilerine hadd uygulanmayacaklar grubunda görmedikleri dikkate alınırsa, Kâsânî'nin de belirttiği gibi söz konusu meselede icma bulunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse amca ve dayı çocukları gibi aralarında mahremiyet bulunmayan zî rahim kimselerin bir birlerinden yapacakları hırsızlığın haddi gerektirdiği konusunda görüş birliği bulunmaktadır[86].

---

[82] DEMİR, Bayram, İslam Ceza Hukukunda Aile İçi Hırsızlık, Iğdır Üniversitesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalı, 2012, s. 354.
[83] Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, el-Havi'l-Kebir, Beyrut, 1994, XIII, 349.
[84] Bnu'l-Hacib Cemaleddin b. Ömer, Camiu'l-Ümmühat, Dımeşk-Beyrut, 2000, s. 520.
[85] DEMİR, s. 354-355.
[86] Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1985, III, 265.

B) Gerekçeler

İslam hukuk ekolleri, kendilerine hırsızlık haddi uygulanmayacak kimselerin Sınırını belirlerken, farklı gerekçelere dayanmışlardır. Bunu yaparken ise, "....Sen ve malın babana aitsiniz..." hadisinin yanında, başka akli ve nakli delillerle bir taraftan konular arasında bütünlük diğer taraftan ise kendi içinde tutarlı bir kriter oluşturmaya çalışmışlardır.

Nitekim Kâsânî, zi rahim mahrem konusunda Şafîî mezhebiyle Hanefî mezhebi arasındaki görüş ayrılığının, köle azadı ve nafaka konusundaki ihtilafa dayan- dığını belirtmektedir[1]. Nafaka konusu açısından meseleye bakılırsa, Şafîî mezhebine göre kişi anne-baba ve çocukların, diğer ifadeyle usul ve füruun nafakasıyla sorumludur. Hanefî mezhebine göre ise nikâhı haram olanların nafakasıyla sorumludur, başka bir anlatımla usul ve füru dâhil zi rahim mahrem olanların nafakasıyla sorumludur.

İslam hukuk ekolleri usul ve füruun dışındaki zi rahim mahrem akrabalara haddin uygulanacağı yönünde hangi delilleri ileri sürerlerse sürsünler, konumuz açısından daha önemli olan, haddin uygulanmaması yönündeki görüşlerdir.

Daha önceki konuda da tespit edildiği üzere, zi rahim mahrem olanlara, bir birlerine yönelik işlemiş oldukları hırsızlık fiili sebebiyle hadd cezasının uygu- lanmayacağını söyleyenler dört mezhep içinde sadece Hanefilerdir. Ayrıca Caferî mezhebinin kardeşler konusundaki gerekçesi incelememiz açısından önemlidir.

Hanefiler usul ve füruun dışındaki zî rahim mahrem olanların bir birlerinden hırsızlık yapmaları durumunda haddin uygulanmayacağını ileri sürerken şu ge- rekçelere dayanmışlardır:

a) Bunlardan her biri diğerinin evine adeten izinsiz girebilirler. Adeten olan bu durum, birinin diğerinin evine girmesine dair izin verildiğine delalet eder. Bundan dolayı da hırz/malın koruma altında olmasında bir eksiklik meydana gelmiş olur.

b) Söz konusu durumda haddi uygulamak, kat-ı rahm (bahsedilen akrabalar arasındaki akrabalık bağlarını kesmek) demektir. Bu ise haramdır. Harama götüren şey de haramdır.

Caferî mezhebinde bütün zi rahim mahrem olanları kapsamasa da kardeşlere şartlı olarak hadd cezasının uygulanmayacağı kabul edilmektedir. Kişinin erkek veya kız kardeşinin evinden hırsızlık yapması durumunda ona haddin uygulan- maması için aranan şart onun, kardeşlerinin evine girme hususunda engellenmemiş olmasıdır[87].

SONUÇ

Akrabalar arasındaki hırsızlık, İslam hukukunun yalnızca adalet ve hakkaniyet ilkeleri ile değil, aynı zamanda aile içi ilişkilerin korunmasına yönelik değerleriyle de ele aldığı karmaşık bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, hırsızlık suçunun tanımı ve cezai yaptırımları ile akrabalar arasında yaşandığında bu suçun hukuki boyutlarına yönelik farklı mezheplerin yaklaşımları incelenmiştir.

Ebeveyn ve çocuklar arasında gerçekleşen hırsızlık fiilinin cezasız bırakılmasını savunan görüşler, aile bağlarının öncelikli olduğunu ve cezalandırmanın bu bağları zedeleyebileceğini vurgulamaktadır. Diğer yandan, toplumsal düzeni sağlama amacıyla hırsızlık suçunun yaptırıma tabi tutulmasını öngören yaklaşımlar, adaletin korunmasını esas almaktadır. Bu farklı bakış açıları, İslam hukukunun toplumsal huzuru ve bireyler arası dengeyi sağlama gayretini açıkça göstermektedir.

[87] DEMİR, s. 355-356.

Sonuç olarak, akrabalar arasındaki hırsızlık fiilinin hem dini hem de hukuki açıdan değerlendirilmesi, İslam hukukunun yalnızca bireysel hakları değil, aynı zamanda aile ve toplum yapısını da koruma çabasında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, aile içi ilişkilerin güçlendirilmesi ve hırsızlık gibi suçların önlenmesi için eğitim ve farkındalığın artırılması büyük önem taşımaktadır. Adalet ve merhamet dengesinin gözetildiği bir hukuk anlayışı, hem bireysel hem de toplumsal huzurun temelini oluşturmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1985, III, 265.

Bnu'l-Hacib Cemaleddin b. Ömer, Camiu'l-Ümmühat, Dımeşk-Beyrut, 2000, s. 520.

DEMİR, Bayram, İslam Ceza Hukukunda Aile İçi Hırsızlık, Iğdır Üniversitesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalı, 2012.

Hlaf, fethullah, Hırsızlık Suçları, Maarif Yayınları, İskenderiye, 1997.

İBN Abd El-BER, Ebu Amr Yusuf bin Abdurrahman el-Kurtubi, el-Istidhkar el-Cami' li-Madhaheb Fıkhâ el-Amsar ,Dar Kutayba Yayınları, Şam, 2018.

İBN Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said el-Endelüsî el-Kurtubî ez-Zâhirî, el-Muhallâ bi'l-Âsâr, Dârü'l-Âfâki'l-Hadîse li'n-Neşr, Beyrut.

İB-BNÜ'L-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsî, Fethu'l-Kadîr Şerhi, Dâr İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 861 H.

KASSANİ, Alaeddin, Ebu Bekir bin Mes'ud bin Ahmed el-Hanefi, Bada'i' el-Sanayi' fi Tertib el-Şara'i', 2. baskı, 1986, Yayıncı: Dar el-Kutub el-İlmiyye Yayınları, 2014.

Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, el-Havi'l-Kebir, Beyrut, 1994, XIII.

OSMAN, Bakr, İslam hukuku açısından "Hırsızlık ve Hırsızlık Olayı ile İlgili Şartlar, El-Ma'arif Yayınları, Beyrut, 2022.

ŞAFİİ, Ebu Abdullah Muhammed bin İdris bin Abbas bin Osman bin Şafi el-Mutallibi el-Kureyşi el-Mekki , el-Umm, 1990 baskısı, Dar el-Ma'rife Yayınları, Beyrut, 1995.

LOCAL GOVERNMENT PRACTICES IN THE INTEGRATED DISASTER GOVERNANCE PERSPECTIVE

BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİŞİMİ PERSPEKTİFİNDE YEREL YÖNETİM UYGULAMALARI

Nur OMAK COŞKUN

Öğr. Gör. Dr. Malatya Turgut Özal Üniversitesi Doğanşehir Vahap Küçük Meslek Yüksekokulu, Sosyal Güvenlik Pr., ORCID 0000-0002-1029-1732

Özet

Son yıllarda dünya genelinde doğal afetlerin görülme sıklığı belirgin derecede artmakla beraber teknolojik gelişmelere rağmen afetlerin insanlar üzerindeki yıkıcı etkisi önlenememektedir. Bu etkinin en aza indirilmesinde izlenecek ilk yol şüphesiz afetlere dayanıklı kentlerin inşa edilmesinden geçmektedir. Özellikle Türkiye gibi afet riski yüksek olan ülkelerde bu riske karşı yerel yönetimlerin paydaş katılımını destekleyen iyi yönetişim uygulamaları her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda bütünleşik afet yönetişimi perspektifinde çok aktörlü katılımı destekleyen ve yalnızca afet sonrası değil, afet öncesinde de olası riskleri öngörebilen bir bakış açısı geliştirmek yani kapsayıcılık ve proaktif yaklaşım gibi temel ilkeleri harekete geçirmek önem arz etmektedir. Bu çalışmada özellikle yerel düzeyde daha fazla etki gösteren doğal afetlerin olumsuz sonuçlarına karşı çözüm yolunu, toplumsal sorumluluk duygusuyla hayata geçirilecek yerel yönetim uygulamalarında aramak gerektiği vurgulanmaktır. Bu bağlamda ilk bölümde afet yönetimi süreci ve afet yönetiminde yerel yönetimlerin rolü konusunda kavramsal bilgilere yer verilmektedir. İkinci bölümde afet yönetişimine ilişkin özellikle yerel yönetimler ölçeğinde işbirliğinin önemi vurgulanmaktadır. Son olarak üçüncü bölümde yerel yönetimlerde bütünleşik afet yönetişimine yönelik uygulamalardan bahsedilmektedir. Afet yönetişimi kapsamında yerel yönetim, merkezi yönetim, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile birlikte birey ve toplumu da içine alan çok aktörlü anlayışın geliştirilmesi söz konusu uygulamaları daha etkin hale getirecektir. Bu bağlamda bütünleşik afet yönetişimi afetlere karşı toplumsal direnci arttırarak onun olumsuz etkilerini azaltmayı hedefleyen bir yönetim anlayışına dönüşecektir. Demokratik uygulamaların

yereldeki temel yapı taşını harekete geçirecek olan söz konusu uygulamalar sayesinde afet yönetimi konusunda oluşturulacak kamu politikalarına katkıda bulunan birey ve toplum, aynı zamanda kendi kaderini tayin etme hakkını da kullanmış olacaktır.

Anahtar kelimeler: Yönetişim, afet yönetişimi, yerel yönetimler

Abstract

Although the incidence of natural disasters has increased significantly around the world in recent years, the devastating effects of disasters on people cannot be prevented despite technological developments. The first way to minimize this impact is undoubtedly to build disaster-resistant cities. Especially in countries with high disaster risk, such as Türkiye, good governance practices that support stakeholder participation of local governments against this risk are becoming more important day by day. In this context, it is important to develop a perspective that supports multi-actor participation in the integrated disaster governance perspective and can foresee possible risks not only after the disaster but also before the disaster, that is, to activate basic principles such as inclusiveness and proactive approach. In this study, it is emphasized that the solution to the negative consequences of natural disasters, which have a greater impact especially at the local level, should be sought in local government practices implemented with a sense of social responsibility. In this context, the first section provides conceptual information about the disaster management process and the role of local governments in disaster management. In the second part, the importance of cooperation regarding disaster governance, especially at the local government level, is emphasized. Finally, in the third section, practices for integrated disaster governance in local governments are mentioned. Within the scope of disaster governance, developing a multi-actor approach that includes local government, central government, non-governmental organizations and the private sector, as well as individuals and society, will make these practices more effective. In this context, integrated disaster governance will transform into a management approach that aims to reduce the negative effects of disasters by increasing social resistance to them. Thanks to these practices, which will activate the basic building block of democratic practices in the local area, individuals and society who contribute to public policies on disaster management will also exercise their right to self-determination.

Keywords: Governance, disaster governance, local governments

ECOFEMINIST PERSPECTIVES IN ENVIRONMENTAL POLICYMAKING: BRIDGING GENDER EQUALITY AND SUSTAINABILITY

Nishani RANAWEERA

Department of Criminology and Criminal Justice, University of Sri Jayewardenepura, Sri Lanka

School of Global Studies, Thammasat University, Bangkok, Thailand

This study explores the critical intersection of ecofeminism and environmental policymaking, aiming to highlight how ecofeminist principles can contribute to sustainable and inclusive governance. Ecofeminism draws an important parallel between the degradation of the natural environment and the subjugation of women, maintaining that both phenomena are results of patriarchal structures. These interconnected processes require a reevaluation of environmental policies to be inclusive and sustainable. This research identifies four core themes through thematic analysis of existing literature: interconnectedness between gender oppression and environmental exploitation, women's unique relationship with the environment, the call for gender-sensitive environmental policies, and the role of women in environmental stewardship. The analysis has underlined how patriarchal structures lead to environmental degradation while having a disproportionately negative impact on women, especially in subaltern groups. Women often shoulder more significant burdens during environmental crises due to their caregiving roles and direct reliance on natural resources. However, given their unique knowledge and resource management skills, this connection also positions them as key contributors to sustainable environmental practices. It has been observed that most traditional environmental policies have taken a gender-neutral approach to date, with limited recognition of how environmental problems affect women specifically and neglect of their valuable contributions. Ecofeminism calls for policies incorporating a gender dimension and calls for women's involvement in decision-making at every level. The policies will need to focus not just on ecological issues but also on social justice through equal participation and access to resources by women. This paper concludes that incorporating ecofeminism into environmental governance will bring more effectiveness and sustainability to the policy. Recommendations are to facilitate women's participation in policy formulation, education, and capacity-building programs for women, and to devise gender-sensitive policies that take account of their specific vulnerabilities and contributions. In this regard, empowering women in environmental management positions is likely to foster innovative and inclusive approaches that would further ecological preservation and gender equality. In this work, aligning environmental sustainability with gender justice opens a new framework for environmental policymaking. It calls for a paradigm shift that recognizes the interconnectedness of social and ecological problems toward formulating policies that are not only environmentally sound but also socially just. This holistic approach ensures a more sustainable and inclusive future, embodying the core principles of ecofeminism.

Keywords: Ecofeminism, environmental policy, gender equality, sustainability, thematic analysis

SEERAT-UN-NABI: A COMPREHENSIVE STUDY ABOUT PEACE AND A PRACTICAL INTERPRETATION

Naseem AKHTER

Associate Professor Dr., Department of Islamic Studies

Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract

This research work shows that the fundamental principles of Seerat-un-Nabi, which is a comprehensive study about peace, can be applied to every nation and humanity. It deals with human rights equality and promotes tolerance in all nations, societies, and periods. The paper deals with the universal values of different cultures and religions to create harmonious community living. Such principles are thought to be necessary to tackle today's social unrest, injustice, and conflict problems. This research, further, gives a practical interpretation of Seerat-un-Nabi that may help pave the way to peace in communities worldwide.

Keywords: Peaceful society, Seerat-un-Nabi, Equality, Justice

THE PILLARS OF HARMONY: KINDNESS AND JUSTICE IN THE SIRAH LIGHT

Naseem AKHTER

Associate Professor Dr, Department of Islamic Studies

Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract

This research work presents justice and kindness as the fundamental pillars of social unity and harmony in the light of the biography of the Prophet Muhammad (peace be upon him). Justice and kindness have been declared as essential moral principles for individual and collective life in the biography of the Prophet Muhammad (peace be upon him), who not only transformed Arab society into a strong unity but also established eternal principles of guidance for the Muslim Ummah. This research work highlights the teachings through which social conflicts can be eliminated, human rights can be protected, and unity between different classes can be promoted. The work analyzes these principles that apply to solving the challenges of the present era. The importance of brotherhood and tolerance through justice, equality, and kindness based on justice has been highlighted to create a balanced and peaceful society.

Keywords: Prophet Muhammad (peace be upon him), Society, Social Unity, Harmony, Justice

PROTOTYPE-BASED DEVELOPMENT OF WEB-BASED MOSQUE INFORMATİON SYSTEM: A CASE STUDY OF ROUDLOTUL ULUM MOSQUE

Rafly Divanandra RAHMADHANI

[1]Adhi Tama Institute of Technology Surabaya, Informatics Engineering.

Abstract.

Mosques serve as centers for religious, social, and educational activities within Muslim communities. However, many mosques, including Roudlotul Ulum Mosque in Surabaya, encounter challenges in information management and service delivery due to reliance on manual processes, such as bulletin boards and physical bookkeeping, which often lead to inefficiencies and errors. This study aims to address these issues by developing a web-based mosque information system using a prototype development model.

The system includes features such as information management, online donation capabilities, and real-time access for administrators and community members. The prototype model facilitated iterative development, allowing continuous feedback from users to refine the system according to their needs. This approach ensures the delivery of a system that is user-friendly and meets operational requirements effectively.

The system was evaluated based on the System Usability Scale (SUS) and ISO 9126 quality characteristics, including usability, functionality, and efficiency. The system achieved a SUS score of 84.5, categorized as "Good" and "Acceptable" on the adjective ratings scale. Usability scored an average of 86.65%, indicating that users found the system easy to interact with. Functionality and efficiency scored 85.92% and 86.67%, respectively, reflecting reliable performance nd optimal resource utilization. The overall ISO 9126 average score of 86.41% confirms the system's high quality, effectiveness, and efficiency.

In conclusion, the web-based mosque information system successfully modernizes mosque management processes, addressing the challenges of manual information handling and enhancing service delivery to the community. This study demonstrates the potential of technology in improving organizational efficiency and accessibility in religious institutions.

Keywords: Web-based mosque information system, Prototype development model, Information management.

1. INTRODUCTION

The mosque comes from the Arabic word Sajada which means a place of prostration or worship to Allah SWT. Currently, the function of the mosque is not only as a place of worship but also as a means of developing Islamic understanding and a center for Islamic preaching.[1]. The mosque acts as a center for community activities and Muslim communities, including coaching, education, learning, empowerment of the community and celebration of Islamic holidays.[2]. However, behind the very important role of the mosque in social activities, it is not balanced with the needs of today's modern society which requires fast and real-time information.[3]. This shows that developments in the modern technological era like this are still

not optimal. Therefore, this study implements a web-based mosque information system that can later help and facilitate mosque officers and administrators in managing mosque data.

Roudlotul Ulum Mosque is one of the large mosques located in the city of Surabaya, Dupak Baru village, Jepara sub-district. The problems that occur at the Roudlotul Ulum Mosque include the management of mosque information which still uses information boards such as information on mosque activities, information on Friday officer data. Other problems also arise in the recapitulation of financial data and zakat data which often result in errors in calculations and recording in books, making it difficult for mosque administrators to process data and take a long time. In addition, the author also offers online shodaqoh at the Roudlotul Ulum Mosque which aims to make it easy for the community to channel infaq or donations effectively. To overcome this problem, an information system is needed that can be accessed easily and anywhere by mosque administrators, and provides precise, fast and accurate information to the surrounding community. On this basis, a website-based information system was developed.

One solution to overcome this problem is to create a website-based mosque information system. Where this website is a collection of pages containing digital data information in the form of text, images, animations, sound and video or a combination of all of them provided via an internet connection so that it can be accessed and viewed by everyone.[4]. This web application is a software program that runs on a web server, unlike traditional desktop applications that are launched by the operating system, web applications must be accessed through a web browser. Because they run inside a web browser, developers do not need to develop web applications for multiple platforms.[5].

This information system is designed through a prototype model approach. Prototype model is one of the software development methods that uses an approach to create designs quickly and gradually so that they can be immediately evaluated by potential users.[6]. This prototype is an early version of a software system stage that is used to present an idea, experiment with a design, identify as many existing problems as possible, and find solutions to those problems.[7]. In this Prototype model, developers and clients will greatly benefit in creating an application because this prototype model provides an approach between developers and clients to continue communicating during the application creation process and developers will get feedback from clients that will be used to improve the application created.[8].

2. THEORETICAL BASIS

2.1. Information Systems

Information systems are a combination of various resources such as hardware, software, network devices, brain devices, and data. Because information systems also have input, models, processes, outputs, storage, and control. In general, a system consists of interconnected elements that form a unity to carry out a primary objective of the system. The primary objective of a computer system is to process data to produce information so that it needs to be supported by elements consisting of hardware, software and users (brainware)[9].

2.2. Website

A website is a media consisting of many interconnected pages (hyperlinks), where the website has the function of providing information in the form of text, images, videos, audio, and animations. The main characteristic of a website is that its pages are interconnected and have a domain name as an address (url) or World Wide Web (www)

and hosting as a storage medium for lots of data. Websites can be created in localhost mode, meaning they can be designed, built, and modified without using the internet.[10]

2.3. Prototype Model

The prototype model is a software development model, which is a physical model of the system's work and functions as an early version of the system. This model is used to create a system prototype as an intermediary for developers and users to interact during information system development activities. The form of a prototype is a stage of a software system used in presenting an idea, experimenting with a design, finding as many problems as possible and solving those problems. A system with a prototype model allows users to know what stages the system is made of so that the system can operate properly. The prototype method used in this study is intended to obtain a representation of the application modeling to be created. The initial application design is in the form of a mockup which will then be evaluated by the user. After the mockup is evaluated by the user, the next stage is the mockup as a reference material for software developers to design applications.[11].

Figure 2.1 Prototype Model

The image above is a prototype model that has several stages, including:

a. Initial Requirements

The first stage of initial requirements is the stage of analyzing needs, which means that the needs are explained in detail, the client and developer discuss the details of the system needed by the user.

b. Design

Design is a stage to create a design for the appearance of the page on the application from the diagram that has been created in the initial requirements stage. At this stage, the author involves users in the creation process, because to find out how users want the application to be developed, so at this stage it is made in the form of a wireframe or application sketch.

c. Prototyping

At this stage, a prototype will be made from the wireframe design that has been made to be implemented into the initial version of the application being

developed. With the prototype, it will help researchers to describe the system and mockup of the application to be created. From the prototype description, it will make it easier for users to understand how the application to be built works.

d. Customer Evaluation

In the next stage is customer evaluation where the prototype that has been made by the researcher will be given to the user to see how the system runs in the prototype and the user provides an evaluation of the prototype whether it is in accordance with the goals and desires of the user. If at this stage the user submits an evaluation of the system, it will be reviewed by the researcher and will be improved, if the user has agreed with the prototype, it will be continued to the development stage.

e. Review & Update

In the Review and Update stage, an evaluation is carried out by the user on the proposed prototype. This stage is used to improve the prototype so that the system design is in accordance with the user's wishes and needs. Improvements are made by recreating or improving the prototype design that has been made.

f. Customer Satisfied

The Customer Satisfied stage is carried out when the user feels that the prototype as a whole is in accordance with the user's wishes and the running system is in accordance with the desired goals. So that the user feels satisfied with the prototype that was made. So Customer Satisfied is a response based on the evaluation given by the user.

g. Development

At the Development stage, the application coding stage is where researchers create applications that are in accordance with the prototype in the previous stage.

h. Test

At this test stage, testing of the application that has been created in the previous stage is carried out using the application test method. There are many application testing methods, one of which is blackbox testing. This testing is carried out before the application is implemented to the user to minimize errors, and to find out whether the application that has been created is in accordance with the objectives of the previous design.

i. Maintain

The maintenance stage will be carried out if an application has been implemented to the user and requires maintenance on the application to fix the system or add features in the application. Changes will appear when there are errors that are not detected during the testing process.

2.4. System Usability Scale (SUS)

System Usability Scale is a usability testing tool that uses 10 questions that have been set as its test tool, SUS does not require a large number of samples so it can minimize

costs. Usability is defined as a quality attribute that can assess how easy a user interface is to use (Welda et al., 2020)

Table 2.1 System Usability Scale Testing

No	Question
1	The prototype interface of this system is visually appealing.
2	I feel like this prototype design is too complicated or confusing.
3	The placement of menus and buttons in this design makes it easy for me to find the features I need.
4	I feel like the elements in this design are inconsistent.
5	The colors and layout of this prototype design help me understand the information quickly.
6	The icons used in this design do not match their function.
7	The font and text size in this design are easy to read.
8	I find the navigation between pages in this design confusing.
9	This prototype design has a look that is relevant to the theme of the mosque.
10	The page layout in this prototype is either too dense or confusing.

2.5. ISO 9126

ISO is one of the international standard frameworks used to conduct software quality testing, designed by the International Standard Organization (ISO) and the International Electrotechnical Commission (IEC). This international standard has the ability to determine the quality of software products, quality characteristics, models, and related metrics to evaluate and determine the quality of a software product (Dwi & Pamungkas, 2018)

Table 2.2 ISO 9126 Testing

Sub Characteristics	**Question Indicator**
Usability	
Understandability	The in-app feature capabilities are easy to understand
Learnability	The features of the application are easy to learn.
Operability	The features of the application are easy to operate.
Attractiveness	The application is easy to understand and interesting to use.

Usability Compliance	The menus and features in the Mosque Information System application are running according to their purpose and usefulness.
Functionality	
Suitability	The application's ability to provide menus that are appropriate to its function
Accuracy	Are the data processing results in the Mosque Information System application in accordance with expectations?
Security	The application's ability to authenticate users to prevent misuse of the application.
Interoperability	The application's capabilities can be used on different devices
Functionality Compliance	The features and menus in the application have been running according to their functions and purposes.
Efficiency	
Time behavior	The time required for the process of managing all data using the application is faster than the previous process which used manual methods.
Resource behavior	The data and resources accessed are in accordance with their functions.
Efficiency Compliance	The application has been working efficiently

3. RESULTS AND DISCUSSION

In the next stage, the author designed a website-based information system for the Roudlotul Ulum mosque. The design of this system includes a use case diagram that aims to describe all activities carried out by the system from the user's perspective. The following is a picture of a use case diagram

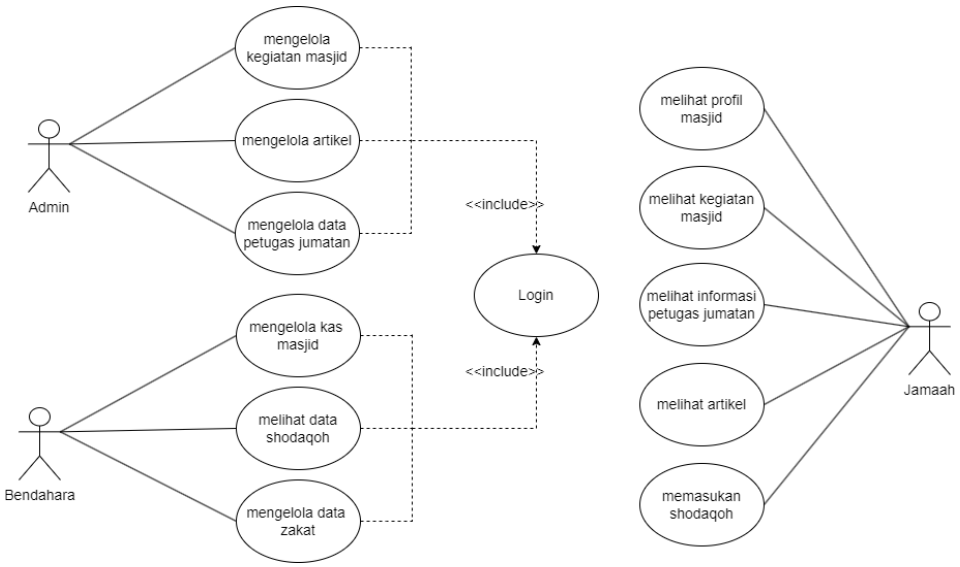

Figure 3.1 Use Case Diagram

Next, we enter the prototype design stage for the mosque information system, which can be seen in the image below.

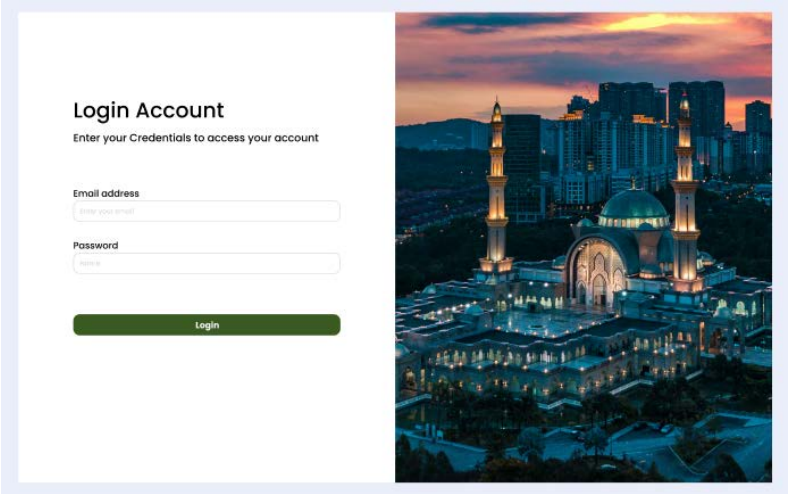

Figure 3.2 User Login

Figure 3.3 Mosque Activity Menu

Figure 3.4 Mosque Cash Menu

Figure 3.5 Mosque Website Appearance

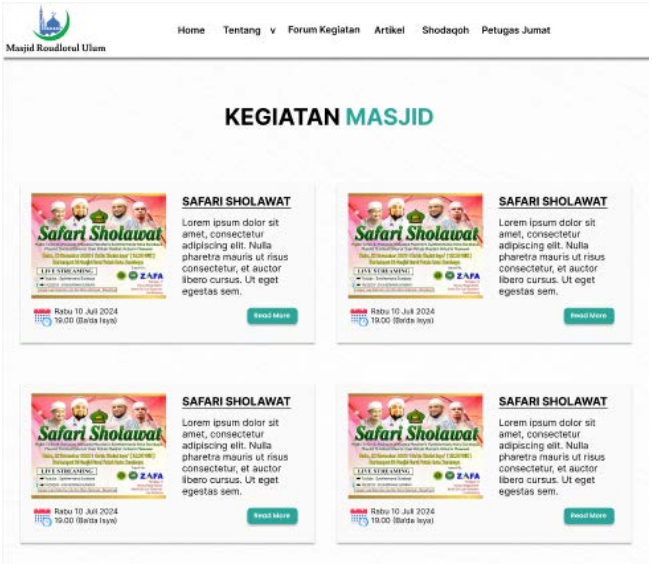

Figure 3.6 View of Mosque Activities

The next stage is the system testing stage. Where the author conducted System Usability Scale and ISO 9126 testing. System Usability Scale is a test conducted to evaluate the design of the system prototype. The calculation formula for the System Usability Scale test along with the questionnaire results table that has been filled in by 10 respondents:

Table 3.1 System Usability Scale Formula

$$\text{SUS Score} = \{(S1 - 1) + (5 – S2) + (S3 - 1) + (5 – S4) + (S5 - 1) + (5 – S6) + (S7 - 1) + (5 – S8) + (S9 - 1) + (5 – S10)\} * 2.5$$

Table 3.2 System Usability Scale Questionnaire Results

No	Respondents	Original Score										Qty	Mark
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q 10		(QTY x 2.5)
1	R1	3	4	4	3	4	4	3	3	4	3	35	87.5
2	R2	3	3	4	4	3	4	4	3	3	2	33	82.5
3	R3	3	4	4	3	3	3	3	4	3	3	33	82.5
4	R4	4	4	3	4	4	4	3	3	4	4	37	92.5
5	R5	3	3	4	3	3	3	4	3	4	4	34	85
6	R6	3	4	3	3	3	3	3	4	3	3	32	80
7	R7	4	3	3	3	4	4	4	3	3	2	33	82.5
8	R8	4	4	3	3	3	4	3	3	4	4	35	87.5
9	R9	3	3	4	4	2	4	4	3	3	3	33	82.5
10	R10	3	3	4	4	2	4	4	3	3	3	33	82.5
Total Value (Final Result)													**845**

The calculation results using the SUS above obtained the results, namely the total value is 845 with the lowest value being 80 and the highest value being 92.5. Then to find out the average SUS value from the mosque information system, the data is calculated by dividing the total value or final result by the number of respondents who filled out the questionnaire. The following is the calculation of the average SUS value:

$$\text{Rata} - \text{rata Nilai} = \frac{Jumlah\ Nilai}{Jumlah\ Responden}$$

$$\text{Rata} - \text{rata Nilai} = \frac{845}{10} = 84{,}50$$

The calculation of the average SUS value above obtained a result of 84.50. If we look at the average SUS value, the assessment at the grade scale level is included in category B. In the adjective rating, if you want a website to enter the EXCELENT category, you must obtain a SUS score of 85. The SUS score obtained in the calculation above is 84.50, so the adjective rating is included in the GOOD category, and for acceptability ranges it is in the ACCEPTABLE range.

Next is the ISO 9126 test. This test is carried out when the mosque information system has been developed and aims to determine the product quality of the software by using three quality characteristics in ISO 9126, namely using Usability, Functionality and Efficiency.

Table 3.3 Results of Average Usability Characteristic Calculations

No	**Usability**	**Value**
1	Understandability	85.60%
2	Learnability	84%
3	Operability	86.40%
4	Attractiveness	87.20%
5	Usability Compliance	89.60%
Average		**86.56%**

The results of the average calculation of the usability characteristics above show that the usability characteristics get a result of 86.56%. With these results, the usability characteristics can obtain a VERY USEFUL percentage score criteria based on the interval

Table 3.4 Results of Calculation of Average Functional Characteristics

No	**Functionality**	**Value**
1	Suitability	88%
2	Accuracy	88%
3	Security	84%
4	Interoperability	80%
5	Functionality Compliance	89.60%
Average		**85.92%**

The results of the average calculation of the functionality characteristics above show that the functionality characteristics get a result of 85.92%. With these results, the usability characteristics can obtain a VERY FUNCTIONAL percentage score criteria based on the interval

Table 3.5 Results of Calculation of Average Efficiency Characteristics

No	**Efficiency**	**Value**
1	Time Behavior	85.60%
2	Resource Behavior	88%
3	Efficiency Compliance	86.40%
Average		**86.67%**

The results of the average calculation of the functionality characteristics above show that the Efficiency characteristic gets a result of 86.67%. With these results, the Efficiency characteristic can obtain a VERY EFFICIENT percentage score criteria based on the interval

4. CONCLUSION AND SUGGESTIONS

From the explanation that the author has previously presented, the following conclusions were obtained:

1. The author successfully created a Roudlotul Ulum mosque information system using a prototype application development model. The researcher successfully completed the mosque information system according to the specified schedule.
2. Based on the results of the calculation of the usefulness of the mosque information system using SUS, this system obtained a SUS score of 84.5 and was included in class B on the Grade Scale. In the adjective ratings model, it obtained GOOD with an acceptable level of acceptance.
3. Based on the results of the Likert scale calculation of ISO 9126 usability characteristics reached 86.65%. This shows that the mosque information system application has a very good level of user convenience. Users can easily interact with the application and the application can be said to be very useful
4. The functional characteristics achieved an average result of 85.92%. This indicates that the mosque information system application functions very well. All features and functions expected by users can be accessed and used smoothly.
5. The efficiency characteristic obtained an average result of 86.67%. This shows that the mosque information system application has high efficiency in the use of resources and performance. This application is reliable and effective in its operation.
6. From the results of each ISO 9126 characteristic, the mosque information system application obtained an average result of 86.41. With this value, it can be concluded that this application is useful, functions very well, and works efficiently according to user expectations.

REFERENCES

[1] A. Kurniawan,Nurfiqih, A. Wiranto, R. Novrian Kahar, and I. Kumalasari, “KOMMAS: Journal of Community Service, Pamulang University EDUCATION ON THE UTILIZATION OF THE INTERNET AS A MEANS OF MANAGING THE WEB-BASED INFORMATION SYSTEM OF THE AL-MABRUR MOSQUE, SERPONG, SOUTH TANGERANG,” 2021.

[2] Aslati, Silawati, Sehani, and Nuryanti, “MOSQUE-BASED YOUTH EMPOWERMENT (A Study of Mosque Youth in West Labuh Baru),” 2018, doi: 10.24014/jmm.v3i2.6353.

[3] H.Herfandi and F. Hamdani, “Implementation of Web-Based Mosque Management Information System,” 2022.

[4] A. Permata Sari, “DESIGN AND CONSTRUCTION OF FILM TALENT MANAGEMENT INFORMATION SYSTEM BASED ON WEB APPLICATION,”*Integrated Informatics Journal*, vol. 6, no. 1, pp. 29–37, 2020, [Online]. Available: https://journal.nurulfikri.ac.id/index.php/JIT

[5] R. Arief, "Web-Based Payment and Licensing Application for Students of Assalafi Al Fithrah Islamic Boarding School, Surabaya," Jurnal IPTEK, vol. 22, no. 1, p. 71, May 2018, doi: 10.31284/j.iptek.2018.v22i1.241.

[6] D.Suci Rahmadhani, "The key to a successful prototype model is to define the rules of the game at the beginning of the collaboration," brilio.net. Accessed: Oct. 17, 2023. [Online]. Available: https://www.brilio.net/wow/prototyping-adalah-metode-pengembangan-perangkat-lunak-ini-uraiannya-220822t.html

[7] EWFridayanthie, H. Haryanto, and T. Tsabitah, "Implementation of Prototype Method in Designing Web-Based Employee Payroll Information System (Persis Gawan)," Paradigma - Journal of Computer and Informatics, vol. 23, no. 2, Sep. 2021, doi: 10.31294/p.v23i2.10998.

[8] A.Ichwani, N. Anwar, K. Karsono, and M. Alrifqi, "Website-Based Sales Information System with Prototype Method Approach," 2021.

[9] A.Frisdayanti, "THE ROLE OF BRAINWARE IN MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS," vol. 1, 2019, doi: 10.31933/JEMSI.

[10] Elgamar, BASIC CONCEPTS OF WEBSITE PROGRAMMING WITH PHP. CV. Multimedia Education, 2020. Accessed: Jan. 20, 2024. [Online]. Available: https://books.google.co.id/books/about/BUKU_AJAR_KONSEP_DASAR_PEMROGRAMAN_WEBSI.html?id=sgLyDwAAQBAJ&redir_esc=y

[11] Supiyandi, C. Rizal, and B. Fachri, "Implementation of Prototyping Model in Village Information System Design," RESOLUTION: Informatics and Information Engineering, 2023, [Online]. Available: https://djournals.com/resolusi

BLURRING BORDERS BETWEEN FANTASY AND REALITY IN A HAIKU POEM

İrına-Ana DROBOT[1]

[1]Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication, philology, education, ORCID number 0000-0002-2556-6233

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the haiku poem written by Cezar Ciobika, from Botosani, Romania, published on January 9, 2025, by the *Mainichi Japan*, selected by Dhugal J. Linday and which sounds as follows: "a big quince/ refusing to fall/ full moon." The perspective from which the haiku poem is analysed is that of phenomenological criticism. According to this perspective, reality is what we see it and it is the way we want to make meaning of it. In the case of this poem, we can see how the way in which we know that the world, or reality, functions, is suspended. We leave aside everything we know, from a scientific perspective, about the way in which the moon, a far-away planet, is like, and we make it close to us, ignoring scientific facts. The moon becomes, according to this poem, a ripe quince, which remains there, not falling from the sky. However, as it is not falling, it keeps remaining far-away from us, beyond our understanding, not only just beyond our touch. In our mind, we can see the quince as an equivalent for the moon. In a fantasy world, the moon looks like a quince which, even as it is ripened, refuses to fall and remains up, beyond our reach, high in the sky.

Keywords: Phenomenology, Literary Studies, Psychology

1. INTRODUCTION

Haiku poems are believed to deal with real, everyday life. However, they can deviate from this expectation and deal, instead, with the blurring of boundaries between fantasy and reality. This is due to the fact that a haiku poem allows us, based on its Zen Buddhist mindset, to see reality for what it is, with no preconceived notions. We leave behind everything we know about reality when we meditate and observe nature and our surroundings when we write a haiku poem.

The fantasy aspect may, thus, be a side-effect of perceiving reality afresh, and not a searched for experience.

To exemplify these observations about haiku poems, the present paper will analyse the following haiku poem: "a big quince/ refusing to fall/ full moon," which was written by Cezar Ciobika from Botosani, Romania, and which was selected and published by Dhugal J. Lindsay in *The Mainichi*, one of the oldest newspapers of Japan. This haiku poem is an example of present-day practiced haiku poems, as it was published on January 9, 2025, thus at the beginning of the current year.

Based on the connections among the elements and images in the haiku poem, it can be interpreted in several ways, including one relating it to a fantasy-like setting. Otherwise, the elements seem disparate. The full moon shows us the time when the observation takes place, which relates to a ripe quince that still hangs on in the tree. However, this interpretation refers to a direct visual experience and description. What lies beyond this literal meaning?

1.1. Theoretical Framework

Fantasy and reality are intertwined aspects in our lives. We all fantasize and daydream, based on Freud's (1983) research (Singer, 2014), and this is normal. Additionally, as we have a subjective perception of reality, it makes sense that we can have our own impression of it, and that there is no objective truth about reality. For phenomenology (Merleau-Ponty & Bannan, 1956), we see reality as it comes before us, and, as we leave all preconceived notions aside, we can experience reality for what it is, just as Zen Buddhism prompts us to. We are taught various scientific notions about the world as we grow up, while as children we experience the raw nature of reality. Haiku poems allow us to experience the raw reality again.

Zen Buddhism focuses on the present moment, and also on allowing us to have moments of enlightenment, as we get a completely fresh perspective on reality. The fresh perspective of reality brought by an increased awareness is the equivalent of subjective view of reality, which is universal: "In Zen, enlightenment is the inherent nature of all beings, not a special quality only some people possess" (Tricycle, 2025). Satori is the term used for "the inner, intuitive experience of Enlightenment; Satori is said to be unexplainable, indescribable, and unintelligible by reason and logic (Britannica, 2025). What does satori mean for the haiku poet or for the individual meditating? "Satori is analogous to the conversion experience or spiritual rebirth of other religious traditions in that it constitutes a complete reordering of the individual in relation to the universe" (Britannica, 2025). Therefore, we discover more about ourselves as we observe nature or our surroundings in a fresh way in our haiku poems.

2. METHOD

Satori can become combined with phenomenology, the later going as far as to claim that when we take a walk, the world is coming towards us, once we leave behind what we know and once we focus on our direct experience of reality. Seeing the world coming towards us is most visible when we reach a state similar to meditation. It is also an experience most easily accessible when we travel by train, and when the entire scenery is coming towards us. Phenomenology may be a means of practicing satori, and an equivalent to the process of meditation, while also allowing us to reflect on the experience we are having. Optical illusions are also encouraged by phenomenology, as in the example of seeing the moon as fitting into our hand, as we put aside our scientific knowledge about its dimension and its being so far away.

The haiku chosen for analysis in this paper can be interpreted as referring to the moon being the ripe quince refusing to fall from the tree. We do not know, as readers, if there is an actual fruit, an actual quince, or if the moon does not in fact replace it. The tree is a quince tree, yet does it have any more fruit left? Why is the time chosen for observation night time and not day time? These questions lead readers to visualize the moon hanging by the branches of the quince tree, and being the last so-called quince, which will never fall, but remain beyond our reach, in the sky. The fact that the moon is inaccessible is transferred to the image of the quince sitting much too high for us to be able to reach it. The fact that it is ripe, and big, makes it highly unlikely to be an actual quince. After all, the moon is big, and hangs on unrealistically from the tree, as its dimensions would clearly otherwise make it fall. We can witness here an interplay of meanings and perspectives, as the features attributes scientifically to the moon as a far-away and big planet are transferred, poetically, to a fruit ripe enough to fall but which, however, does not end up by falling.

Another question which surfaces when we read this haiku poem is this one: Which is the subject of this poem? The moon or the big quince? Likely, it is both, once we consider that these two overlap. In this sense, we may consider that, through juxtaposition, the haiku poem manages to

create what we are familiar in Western poetry with as comparison. The moon looks like a big quince, and we can see it, from our side, as it hangs on by the branches of a quince tree. Since it is so obvious and since the attention of the author of the poem is so much focused on it, we can believe that the branches of the quince tree are bare, with nothing else on them. This is what makes the moon stand out. Even if it were just one fruit left, it would still stand out. The subject may be the moon, which looks like a big quince and which, based on suspending our knowledge of reality, is hanging by a branch and looks stable enough as to never fall.

We can consider this poem as referring to an experience of illumination, or enlightenment. The quince is luminous enough to suggest this, and so is the moon. In this sense, we can see here a metafictional reference to the process of meditation itself and to its resulting satori experience. Just as some authors in some works reflect on the process of writing itself and are aware of writing a book, a process which is referred to as metafiction (Currie, 2014), so does this poem allude to the process of meditation itself. It does not just simply present the result of the satori experience visually before our eyes. It also prompts us to reflect on this very experience of satori and meditation.

One of the mechanisms by which haiku poems work is its allusive power, or its interweaving of allusions (Atanasiu, 2024). We can see how, based on these allusions, readers begin to build meanings and analyses related to this poem, and to create their own perspectives based on the text. In this sense, the phenomenological approach can be combined with reader-response criticism (Mart, 2019), which relies on the reactions to and interpretation of any text based on the readers' experience and knowledge. From the point of view of psychology and psychoanalysis, we can refer to free associations (Lothane, 2018), which in the case of this poem are generated by quince and moon, since the moon makes the viewer think of a ripe, big, quince.

3. FINDINGS

The poem by Ciobika (2025) provides an illustration of the satori experience, which can be rebuilt by readers based on the allusions present in the poem, as well as based on the readers' bakcground knowledge and experience of the world. Since the poem deals with the direct experience of reality, it also illustrates a phenomenological perspective on the world.

It is surpring that the haiku poem proves to be complex, when in appearance it is so simple and so short. Its conciseness makes its high impact and power of generating further and detailed interpretations.

4. DISCUSSION, CONCLUSION AND RECOMMENDATION

The discussion related to the haiku poem by Ciobika (2025) and its analysis is relevant in the context of today's world, as Zen Buddhism and related mindfulness (Dawson, 2021) practices are increasingly used as an alternative for spirituality. The Western world has reached with Modernism and Postmodernism, as well as with what followed afterwards a spiritual crisis, as well as an erosion of values, due to the questioning of previous norms and traditions, as well as scientific truths or what had been held until then as universal objective truths. The rapidly changing world has led to this, which in turn has led to a missing spirituality. Zen Buddhism and Asian culture religions and philosophies have brought up a form of compensation. Religious faith was also questioned in the Western world. In the end, if we question everything, we remain without a meaning in life and without any guiding values.

The poem by Ciobika (2025) shows us a means of practising Zen Buddhism which is not restricted to religious practices, but to everyday life concerns and perception of reality. We can have spirituality in our lives on am everyday life basis, the haiku poem seems to teach us. We

can gain insight without needing to resort to religious worship, as we are used to in the Western world. Enlightenment does not mean religious visions and communication with the divine, but a stronger connection with reality here and now and with the world we live in here on earth.

5. REFERENCES

Atanasiu, C. T. (2025). *Dialog protocolar cu margareta. Haiku. Comentarii introductive*. Pim Publishing House, Iasi, Romania.

Britannica. (2025). Satori. Zen Buddhism. https://www.britannica.com/topic/Zen

Ciobika, C. (2025). Haiku in English: January 9, 2025. The Mainichi. https://mainichi.jp/english/articles/20241226/p2g/00m/0su/022000c

Currie, M. (2014). *Metafiction*. Routledge.

Dawson, G. (2021). Zen and the mindfulness industry. *The Humanistic Psychologist*, *49*(1), 133.

Freud, S. (1983). I. Creative Writers and Daydreaming. In *Literature and psychoanalysis* (pp. 19-28). Columbia University Press.

Lothane, H. Z. (2018). Free association as the foundation of the psychoanalytic method and psychoanalysis as a historical science. *Psychoanalytic Inquiry*, *38*(6), 416-434.

Mart, C. (2019). Reader-response theory and literature discussions: A Springboard for exploring literary texts. *The New Educational Review*, *56*(2), 78-87.

Merleau-Ponty, M., & Bannan, J. F. (1956). What is phenomenology?. *CrossCurrents*, *6*(1), 59-70.

Singer, J. L. (2014). *Daydreaming and fantasy (psychology revivals)*. Routledge.

Tricycle. (2025). What do Zen teachers say about enlightenment? https://tricycle.org/beginners/buddhism/what-do-zen-teachers-say-about-enlightenment/

THE FILM THE WICKED (1991): AN ANALYSIS

İrına-Ana DROBOT[1]

[1]Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication, philology, education, ORCID number 0000-0002-2556-6233

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the film The Wicked (1991) by director Carlo Lizzani. The film relies on a real case study by Carl Gustav Jung, presented in his work Memories, Dreams, Reflections, where a young woman poisons her daughter, while being unaware of it, due to her love for a young man for which she had not expressed her feelings. This young woman develops a severe neurosis, since the young man she loves believes that having children with someone is a very strong bond that can only be broken by death. The young woman marries someone else, as the young man she loves does not mentions he loves her either. The young woman poisons her daughter with contaminated water from the lake, while not aware of this, as if to break the bond with her child and to be able to still connect with the young man she loves. She ends up in a hospital where Carl Jung manages to put up the details together and to make her be able to function in reality again. The film develops more upon the case which is, in Jung's work, presented in a sketchy manner. Viewers can have access, based on the film, on a developed case study and understand what an analyst's work is about. Psychoanalysis is one of the theories involved in the analysis of this film, next to phenomenology, as the latter explains the way we perceive reality in various situations.

Keywords: Phenomenology, Psychoanalysis, Emotions

1. INTRODUCTION

Carl Gustav Jung had his own significant contribution to the field of psychoanalysis. He was Freud's student, with whom he diverged when he began developing his own theory of archetypes and of the collective unconscious.

Jung (1989) presents a brief case study in his work Dreams, Memories, Reflections, yet for the film Cattiva (Wicked) from 1991 directed by Carlo Lizzani it extends into a complete case study and intricate story. The storyline includes a young woman, brought by her husband to a hospital where a young Carl Gustav Jung works. Jung becomes interested in the case, and viewers understand he has a very strong sense of observation, as he looks at each and every gesture and reaction of the patient called Emilia.

Viewers understand how Jung works his way out through this case study, and become involved in it together with him. They also witness how his fiancée feels neglected and no longer being given attention by Jung, since he is deeply involved in this case.

From this, viewers understand how transference (Freud, 1912) works, as Emilia sees Jung as a friend more as a therapist, and his interest in her is purely professional. In the meantime, Jung faces problems in his relationship with the doctor of the hospital taking care of Emilia's case. He strikes viewers as a rebellious young doctor, who wishes to develop his own theories yet, at

the same time, to help patients. Jung makes viewers see him a professionally involved in the case of Emilia, wishing to genuinely help her.

Emilia is a young woman who had two children, one of which, her daughter, died. It is up to Jung to make all the connections regarding Emilia, her state of mind, and the relationship with her family and close friend circle.

Knowledgeable viewers regarding the domain of psychoanalysis can understand the events in this film as closely related to neuroses and repression of feelings (Freud, 1922).

The viewers witness the relationship between analyst and patient in the beginnings of the development of the theory of psychoanalysis, based on body language, the language of gestures and facial expressions, all of which are clues to the patient's personal dilemmas.

1.1. Theoretical Framework

Psychoanalysis is related to the treatment of neuroses (AROPA, 2024). While a patient is neurotic, he or she may establish a patient-doctor relationship based on transference, and reflect significant relationships from someone's past or present projected on the therapist.

The relationship of transference may include elements such as friendship, trust, or betrayed trust, as we can see in the film Cattiva (1991).

Phenomenology (Merleau-Ponty & Bannan, 1956) can explain why we view certain aspects of life in a certain way. We see the world based on our subjective experience, and this is visible in the way in which we live our neuroses or in the way in which we notice the others' neuroses.

2. METHOD

The case study in Jung's work Dreams, Memories, Reflections, is very short and only tells us a few details. In compensation, the film The Wicked (Cattiva) from 1991 provides us viewers with all the missing details. The film allows viewers to better understand what happens with respect to a case which is, apparently, one of psychosis, where the patient does not communicate with anyone, and lives in their own world, but is, after all, one of neurosis. Neurosis can be cured by the psychoanalytic method, since there is transference (Freud, 1912), while in the case of psychosis, there is no transference at all. In the case of psychosis, the patient is isolated in their own world, and the fugure of the analyst has no impact.

Jung notices how, in fact, the patient called Emilia does not seem to be a psychotic. She does seem a bit lost when it comes to contact with reality, yet, when he talks to her, he notices that transference is possible. He manages to notice that she understands what he is telling or asking her, although she appears to be preoccupied by something else.

Viewers meet a young and rebellious Carl Gustav Jung in this film, who is willing to get in touch with psychotic patients, talk to them, and help them. Viewers witness the case of Annette, a woman who believes she is knitting, or doing the work which is done by her husband, a boot fixer, and who has left her. Carl Jung takes her work, pretending together with her that it is actually there, and puts it aside, telling her she needs to rest. It is during this time that Emilia appears, looking lost and wishing to leave the hospital with her luggage. She asks for a porter and seems a bit lost about the reality of her situation. Jung takes over her case and asks her some questions, while a nurse taking care of such cases usually is told through the language of gestures by Jung not to interfere. Emilia strikes viewers as removed, at least to some extent, from reality, as she goes upstairs back to her room. Meanwhile, Jung meets her servant, who is worried about her, and about her mistresses' various reactions. Jung tells her everything is fine, and that Emilia only needs some rest.

Jung is a student who takes a special interest in the case of this patient, and viewers witness him taking notes of the case, as he assists the professor asking Emilia questions and treating her using the electric method. Emilia is rather uncooperative, and, in the meantime, Jung notices a gesture she is doing with her hands. She keeps her hands together, moving some of her fingers, and viewers understand it is a gesture of anxiety. Her anxiety grows, while the professor keeps asking her questions and, finally, as he comes towards her and holds her hands in his, stopping her anxious gestures. Emilia remains suspicious, as the professor claims, and tells Jung she is schizophrenic. Jung, however, refuses to believe this and keeps taking the opportunity to try to talk to her and to connect to her.

Viewers notice how much the language of gestures counts as Jung observes Emilia and her emotional reactions. Viewers discover, together with Jung, what is going on in Emilia's case. He works with her using the free association method, with viewers noticing how nervous she becomes when she associates water with lake and can no longer continue with the association chain.

This shows Jung and the viewers that Emilia has encountered an emotional issue which is very difficult for her to deal with.

Gradually, Jung understands what is going on in Emilia's case, as he goes to talk with her sister, as well as with one of her girlfriends, an artist, and with the man she was friends with but with whom she had fallen in love. Her love for Enrico is the cause of her neurosis, as she and him never discuss their actual feelings for each other. Emilia and Enrico are, at surface level, very good friends who enjoy having fun together, yet there is something more to their relationship. Both fall in love with each other, but none of them says anything. In the meantime, Emilia's father kills himself with a pistol shot due to some money he owes and cannot pay, and Emilia marries Leopold and has two children, a boy and a girl. The girl, who is her favourite child, dies due to an illness, typhoid fever, and Emilia is sent to a psychiatric hospital, since she has violent emotional outbursts. Jung believes there is a neurosis which is the cause of her illness, and investigates the cause. Indeed, as viewers find out gradually, together with Jung, Emilia has, unconsciously, given her daughter contaminated water from the lake to drink while she was washing her children. Why did she do this? It was due to her friend, to which she was also attracted, Enrico's, belief that there was a very strong bond between man and woman and which could only be broken by death when a woman had children with a certain man. This led Enrico to break off his friendship with Emilia. In the meantime, Jung understands the cause of Emilia's neurosis. She has not confessed her love for Enrico, and neither has Enrico told her he loves her. Emilia's daughter was an unintended victim.

Jung tells Emilia she had given her daughter poisoned water from the lake to drink. This causes her to cry for the first time after her daughter. After this episode, Emilia is sent home, while Jung is not certain she has actually been cured.

At the same time, viewers who are familiar about psychoanalysis know that once symptoms disappear, this means that the psychoanalytic cure has been successful. This is the case with Emilia, as she becomes aware of the reality of her actions. The last scene pictures her in the horse-drawn carriage, in a symmetrical scene to the one in the beginning, yet, this time, she is aware of what has happened to her. Tears are seen falling on her face as she looks back towards Jung and the clinic.

How Emilia will live knowing she has murdered her child is a problematic question. It is as problematic as it is that this case has caused her to get a neurosis.

Viewers understand how, in treating a case of neurosis, Jung has relied on the language of gestures ad facial expressions, and, in general, on non-verbal language in determining what was actually worng with a patient who was otherwise believed to be psychotic. The inverstigation of the case shows Jung's passion for his work.

Otherwise, Jung is portrayed as very human. He neglects his fiancee Anna, whom he loves very much, and misses the events such as a piano recital which are very important to her. Yet, he behaves very maturely and acknowledges his faults, while his fiancee seems very childish and spoilt to attach such a great significance to certain events and to think that they mean so much for their relationship. In addition, she seems jealous of the attention Jung gives to his patient Emilia.

However, this can be a normal reaction of the others to the phenomenon of transference between patient and doctor, once they do not understand what it is about.

Jung is portrayed as human, based on the mistakes he does in his relationship with his fiancee, or, at least, the mistakes she thinks he is doing. In fact, his presence at her piano recital was important to her due to the fact that she felt she needed his attention, which draws viewers to conclude that she has some underlying psychoanalytic issues herself, based on her reactions and her seeking attention and confirmation of Jung's feelings for her. Additionally, compared to the issues faced in the hospital by Emilia and her neurosis, Anna's attention seeking does not seem such a hard problem. It makes sense that Jung does not react, and simply watches her expressing herself. Viewers may wonder if indeed Anna is the mother, as she thinks she is, in this relationship, and Jung the irresponsible child, or the other way around, based on her need for his attention.

This remain, however, a minor issue, which may be dealt with afterwards, as well as a common problem, when work interferes with time spent together in a couple.

Viewers retain, however, the passion of Jung for his work and his careful observation of all that makes up the language of gestures, body expression, intonation, pauses, everything that gives him clues to the unconscious issues Emilia is experiencing. In turn, viewers recall the language of gestures and facial expressions present in the interaction between Emilia and Enrico, the young man she had believed she was friends with, but in fact both of them loved each other, yet these feelings were never expressed. Viewers witness how the two of them exchange looks and maintaing prolonged eye contact, as well as the way in which they hesitate looking at each other and parting yet none of them says anything. In the end, Emilia sighs as Enrico leaves, but her attention is afterwards driven away by the others at the party.

While the general public interested in and familiar with psychoanalysis may tend to associate transference with love relationships, in the case of the patient – doctor relationship between Emilia and Carl Jung the relationship established between them is that of friendship. The two of them act like friend, not like lovers, during the course of their discussion and Emilia's treatment. This shows to the general public another aspect of transference, and opens for them a broader perspective on this concept, making them aware that it is at work in all types of relationships.

The film illustrates the issues faced by repressing emotions, and the way in which these issues resurface in everyday behaviour in the case of Emilia. However, viewers are given to understand that only Emilia faces a neurosis, while Enrico moves on with his life. Thus, it depends on the psychological structure and on the intensity of the psychological conflict. The dangers of repression are shown in the film with their consequences on both the one

experiencing them, Emilia, and the others around her. In the case of her daughter, the consequences are tragic.

3. FINDINGS

The film shows how repression of emotions, in the case of Emilia and Enrico, of their feelings of love, which are mutual, leads to a tragedy. Emilia's daughter dies. Viewers understand the crucial aspect of repression and the way in which unacknowledged emotions can damage our lives.

4. DISCUSSION, CONCLUSION AND RECOMMENDATION

Viewers are very much impressed by Jung's research and his detective-like investigation into understanding Emilia's current emotional state. He puts the events in her life together in order to understand what has led to Emilia's current state and how she could be cured. Jung makes nown to her what she had done, without knowing it, and this obviously troubles her. How could she stand that she had killed her own daughter for her unexpressed love for Enrico?

All of Emilia's emotional outburtsts begin to make sense for viewers as enotionally repressed feelings she has for her husband and for Enrico.

In the end, however, there is nothing to be done than for Emilia to return to her life, and to her husband and son.

The ending is, however, an open one, as Jung expresses his doubts about the success of his psychoanalytic cure.

What is special about this film is that it takes place before Jung started developping the theories of the archetype and of the collective unconscious, for which he is famous.At the time depicted in the film he was using Freud's method of treatment of neuroses based on the talking cure and on free associations.

5. REFERENCES

AROPA. (2024). What is Psychoanalysis. https://www.freudfile.org/psychoanalysis/

Cattiva (The Wicked). (1991). Film. Director Carlo Lizzani. United International Pictures. Italy.

Freud, S. (1912). The dynamics of transference. Classics in psychoanalytic techniques, 12, 97-108.

Freud, S. (1922). Repression. The Psychoanalytic Review (1913-1957), 9, 444.

Jung, C. G. (1989). Memories, dreams, reflections (Vol. 268). Vintage.

Merleau-Ponty, M., & Bannan, J. F. (1956). What is phenomenology?. CrossCurrents, 6(1), 59-70.

MODERN APPROACHES TO TEACHING ARABIC GRAMMAR

MODERN YAKLAŞIMLAR İLE ARAPÇA DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Ebubekir MATPAN[1]

Dr. Öğr. Üyesi., İnönü üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Aanabilim Dalı, Orcid: 0000-0002-3571-5087

Özet

Modern yöntemler, dilin yalnızca kurallarını öğrenmekten öte, bu kuralların anlamlı bağlamlarda kullanılmasını teşvik eder. İletişim odaklılık, dilin bir iletişim aracı olarak kullanılmasını sağlar. Bağlamsallaştırma, dil bilgisi kurallarını ezberden uzaklaştırarak günlük yaşam senaryolarına dayandırır. Teknoloji kullanımı, akıllı tahtalar, mobil uygulamalar ve çevrim içi platformlar aracılığıyla öğrenmeyi destekler. Aktif katılım ve iş birliği, öğrencilerin grup çalışmaları ve tartışmalar yoluyla öğrenmeye dahil edilmesini sağlar. Bu prensipler, öğrencilerin dili etkin bir şekilde öğrenmesine olanak tanır. Modern dil öğretim yaklaşımlarının sınıfta nasıl uygulanabileceğine dair detaylı örnekler sunar. Görev temelli dil öğretimi, öğrencilerin belirli bir görevi yerine getirirken dil bilgisi kurallarını doğal bir şekilde öğrenmesini hedefler. Örneğin, "Günlük rutinlerini anlatan bir metin yazma" görevi, şimdiki zaman fiillerinin öğrenilmesini destekler. İçerik ve dil entegreli öğrenme, dil bilgisi kurallarını başka disiplinlerle ilişkilendirir. Örneğin, coğrafya dersinde "Arap ülkeleri ve başkentleri" konusu işlenirken isim cümlesi öğretilir. Tersine yöntemiyle öğrenciler, dil bilgisi kurallarını önceden öğrenerek sınıfta pratik yapar. Oyun ve simülasyon tabanlı öğrenme, eğlenceli etkinlikler ve oyunlar yoluyla öğrencilerin dil bilgisi kurallarını öğrenmesini destekler. Rol oynama ve diyalog çalışmaları, öğrencilerin gerçek yaşam senaryolarını canlandırarak dili kullanmalarını sağlar. Modern yöntemlerin öğrencilere sunduğu avantajları vurgular. Kalıcı öğrenme, dil bilgisi kurallarının bağlam içinde öğrenilmesiyle sağlanır. İletişim becerilerinin gelişimi, öğrencilerin dili aktif bir şekilde kullanmalarına olanak tanır. Teknoloji entegrasyonu, öğrencilerin bireysel öğrenim süreçlerini destekler. Kültürel ve konusal zenginlik, öğrencilerin dil öğrenirken genel bilgi seviyelerini artırır. Motivasyon artışı, etkileşimli ve eğlenceli etkinlikler yoluyla sağlanır. Modern yaklaşımların uygulanmasında bazı zorluklarla

karşılaşılabilir. Bunlar arasında eğitmen eksikliği, kaynak yetersizliği, geleneksel yöntemlere bağlılık ve dil seviyesi farklılıkları yer alır. Bu sorunlara çözüm olarak, öğretmenlerin modern yöntemler konusunda eğitilmesi, daha erişilebilir dijital materyallerin üretilmesi ve bireyselleştirilmiş öğretim planlarının uygulanması önerilir. Modern yaklaşımların etkisini daha iyi anlamak için öğrenci deneyimlerine yer verilmiştir. Görev temelli öğrenme sayesinde günlük ifadeleri kolaylıkla öğrenen bir öğrencinin deneyimi, tersine öğrenme yöntemiyle sınıfa daha iyi hazırlanabilen bir başka öğrencinin yorumu ve oyun tabanlı etkinliklerle dil bilgisi kurallarını eğlenerek öğrenen başka bir öğrencinin tecrübeleri, bu yöntemlerin başarısını ortaya koyar. Modern yaklaşımların Arapça dil bilgisi öğretiminde öğrencilere daha anlamlı, etkili ve iletişim odaklı bir öğrenme deneyimi sunduğunu vurgular. Bu yöntemlerin yaygınlaştırılması, öğrencilerin dil becerilerini geliştirme sürecinde büyük bir rol oynayabilir. Ancak, başarılı bir uygulama için öğretmenlerin eğitimi, materyal geliştirme ve sınıf içi uygulamaların desteklenmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Arap Dili, Dil Bilgisi, Modern, Öğretme.

Abstract

Modern methods go beyond merely learning the rules of a language by encouraging the meaningful application of these rules in context. A communication-centered approach emphasizes using language as a tool for interaction. Contextualization moves grammar instruction away from rote memorization by grounding it in real-life scenarios. Technology integration supports learning through tools such as smartboards, mobile applications, and online platforms. Active participation and collaboration engage students in group work and discussions. These principles enable learners to acquire the language effectively. The study provides detailed examples of how modern language teaching approaches can be implemented in the classroom. Task-based language teaching aims for students to learn grammar rules naturally while completing specific tasks. For instance, writing a text about "daily routines" supports the learning of present tense verbs. Content and language integrated learning (CLIL) connects grammar instruction with other disciplines. For example, teaching nominal sentences while covering "Arab countries and their capitals" in a geography lesson. The flipped classroom method allows students to learn grammar rules beforehand and practice them in class. Game- and simulation-based learning supports grammar acquisition through fun activities and games. Role-playing and dialogue activities enable students to use the language by simulating real-life scenarios. The advantages of modern methods for students are emphasized. Long-term retention

is achieved through contextualized grammar learning. Communication skills are enhanced by enabling students to use the language actively. Technology integration supports students' individual learning processes. Cultural and topical enrichment increases students' general knowledge while learning the language. Motivation is boosted through interactive and enjoyable activities. Challenges in implementing modern approaches are also addressed. These include a lack of trained instructors, insufficient resources, adherence to traditional methods, and variations in language proficiency. Solutions include training teachers on modern methods, creating more accessible digital materials, and implementing personalized teaching plans. Student experiences are highlighted to better understand the impact of modern approaches. For example, a student who easily learned daily expressions through task-based learning, another who prepared better for class using the flipped method, and one who learned grammar rules while having fun through game-based activities all demonstrate the success of these methods. The study underscores that modern approaches offer students a more meaningful, effective, and communication-focused learning experience in teaching Arabic grammar. Expanding these methods can play a significant role in developing students' language skills. However, for successful implementation, teacher training, material development, and support for in-class applications are essential.This paper discusses the importance of modern approaches in teaching Arabic grammar, their fundamental principles, and application methods. Highlighting the shortcomings of traditional methods, it emphasizes the superiority of modern approaches in delivering effective language instruction.

Keywords: Arabic Language, Grammar, Modern, Teaching

GİRİŞ

Arapça, geniş bir coğrafyada konuşulmasının yanı sıra, bu bölgenin dünya çapındaki stratejik, ekonomik ve kültürel önemi nedeniyle her geçen gün daha fazla ilgi ve değer kazanmaktadır. Aynı zamanda, Arapça İslam dünyasının kutsal dili olması sebebiyle dini bir anlam da taşımaktadır. Dünya çapında 25'ten fazla ülkede resmi dil olarak kullanılan Arapça, yaklaşık 420 milyon insanın ana dili ya da ikinci dili olarak konuşulmaktadır. Bu durum, dilin uluslararası düzeyde iletişim, diplomasi, ticaret ve akademik alanda oynadığı rolün altını çizmektedir.(Şimşek, 2019, s. 21)

Arapça öğreniminde dil bilgisi, diğer bir ifadeyle nahiv ve sarf bilgisi, öğrenme sürecinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Dil bilgisi, sadece doğru konuşma ve yazma becerileri geliştirmek için değil, aynı zamanda metinleri anlamak, yorumlamak ve orijinal kaynaklardan

doğru bir şekilde faydalanmak açısından da büyük önem taşır. Özellikle klasik Arapça metinlere erişim sağlamak ve bu metinleri anlamlandırmak isteyen bireyler için dil bilgisi kurallarının detaylı bir şekilde öğrenilmesi gereklidir. Ayrıca, Arapçanın zengin ve karmaşık yapısı, dil bilgisi öğrenimini sadece bir gereklilik değil, aynı zamanda entelektüel bir keşif alanı haline getirmektedir.

Ancak geleneksel dil bilgisi öğretim yöntemleri, genellikle kural ezberine dayalı olduğu için, öğrencilerin dili doğal ve akıcı bir şekilde kullanmalarını sınırlayabilir. Bu yöntemler, dilin işlevsel boyutundan ziyade gramer yapısına odaklanarak, öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmekte yetersiz kalabilir. Ayrıca, bu tür yöntemler öğrencilerde motivasyon kaybına neden olabilir ve dil öğrenimini karmaşık ve zor bir süreç gibi algılanmasına yol açabilir.(Dayf, 1993, s. 26) Bu durum, modern dil öğretim yaklaşımlarının önemini artırmaktadır. Modern yaklaşımlar, Arapça dil bilgisi öğretiminde yenilikçi, etkili ve kapsayıcı yollar sunmayı amaçlamaktadır. Bu yöntemler, öğrenci merkezli bir yaklaşımı benimseyerek, öğrencilerin aktif katılımını ve dilin gerçek hayattaki kullanımlarını esas alır. Bununla birlikte, iletişimsel yöntemler, teknoloji destekli öğrenme araçları ve oyun temelli aktiviteler gibi yenilikçi teknikler de öğrencilerin öğrenme sürecini daha eğlenceli ve etkili hale getirmektedir.

Örneğin, etkileşimli dijital platformlar, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını anlamalarına yardımcı olmak için görsel ve işitsel materyaller sunarken, simülasyonlar ve rol yapma etkinlikleri gibi uygulamalar, dilin doğal bağlamlarda kullanımını teşvik eder. Ayrıca, yapılandırmacı yaklaşımlar, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini keşfetmelerine olanak tanıyarak, dil bilgisi kurallarını anlamalarını ve bu kuralları etkin bir şekilde uygulamalarını sağlar. Modern yaklaşımlar aynı zamanda farklı öğrenme stillerine ve bireysel ihtiyaçlara duyarlıdır. Görsel, işitsel ve kinestetik öğrenme stillerine yönelik çeşitli materyal ve yöntemler kullanılarak, öğrencilerin öğrenme deneyimi daha kişiselleştirilmiş ve etkili hale getirilir. Ayrıca, grup çalışmaları ve işbirlikçi etkinlikler, öğrenciler arasında etkileşimi artırarak, dilin sosyal yönünü ön plana çıkarır.

Bu çalışmada, modern yaklaşımların Arapça dil bilgisi öğretimine entegrasyonu ele alınacak ve bu yaklaşımların avantajları ile sınırlılıkları incelenmeye çalışılacaktır.

1. MODERN YAKLAŞIMLARIN TEMEL PRENSİPLERİ

Klasik dil öğreneme yöntemleri daha çok işitsel ve dil bilgisini ezberleme yöntemlerini ön planda tutarak öğrenme sürecini yürütürdü.(Kâmil, 2005, s. 82) Modern dil öğretim yaklaşımları ise, dilin iletişim aracı olarak kullanımını ön planda tutar. Bu sayede alıcı kitleyi konuşmaya teşvik etmek suretiyle dilin temel becerilerini kazanmasını hedefler.(Gündüzöz, 2010, ss. 37-38) Bu yaklaşımların temel prensipleri şu şekilde özetlenebilir:

1.1.1. İletişim Odaklılık

İletişim odaklı dil öğretimi, öğrencilerin dil becerilerini gerçek yaşamda etkin bir şekilde iletişim kurma amacıyla kullanmalarını teşvik eden bir yaklaşımdır. Geleneksel dil öğretim yöntemleri genellikle dil bilgisi kuralları ve yapılarının ezberlenmesine odaklanırken,(Kâmil, 2005, s. 204) iletişim odaklılık, öğrencilerin dili sadece akademik bir araç olarak değil, aynı zamanda sosyal etkileşimlerde ve günlük yaşamda kullanılabilecek bir araç olarak öğrenmelerini sağlar. Bu yaklaşım, dil öğrenme sürecini daha anlamlı ve motive edici hale getirir.

Dil bilgisi öğretimi, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaştıkları gerçek iletişim durumlarıyla ilişkilendirilerek yapılandırılır. Kural ezberlemek yerine, dil bilgisi yapıları, anlamlı diyaloglar, hikayeler ve metinler içinde yer alır. Bu tür bir öğretim, dil bilgisi kurallarını daha doğal bir şekilde öğretirken, öğrencilerin okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu süreç, dil bilgisi öğreniminin sadece bir dil yapısı değil, aynı zamanda dilin etkin bir iletişim aracı olarak kullanılmasına dayandığını öğrencilere gösterir.

İletişim Odaklı Dil Öğretimi (CLT) yaklaşımında, dil öğrenimi sadece dil bilgisi kurallarının öğretildiği bir süreç değil, aynı zamanda öğrencilerin gerçek hayat koşullarında iletişim kurma becerilerini geliştirecek şekilde yapılandırılır. Öğrenciler, dil bilgisi ve kelime bilgilerini, farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda etkin bir şekilde kullanabilme becerisi kazanırlar.(Güneş, 2011, s. 136) Bu yaklaşım, öğrencilerin dil öğrenme sürecine karşı daha istekli ve motive olmalarını sağlar, çünkü dilin gerçek dünyada nasıl işlediğini ve nasıl kullanılacağını görürler.

Örnek olarak, Arapça şimdiki zaman (ṣıgâ) öğretimi sırasında, öğrencilere "أنا أَكْتُبُ" (Ben yazıyorum) gibi ifadeler verilir. Bu ifade, dil bilgisi öğreniminin sadece bir dil yapısının ezberlenmesi değil, aynı zamanda öğrencilerin günlük yaşamlarında karşılaşabilecekleri anlamlı bir durumu yansıttığını gösterir. Öğrencilere "ماذا تفعل الآن؟" (Şu anda ne yapıyorsun?) gibi sorular sorularak dil bilgisi pratiği yapılır. Bu tür sorular, öğrencilerin öğrendikleri dil

bilgisi yapılarını doğal bir bağlamda kullanmalarına olanak tanır. Öğrenciler, dil bilgisi yapılarının anlamlı bir şekilde, gerçek iletişim durumlarında nasıl işlediğini öğrenirler.

İletişim odaklı dil öğretimi, aynı zamanda dilin sosyal boyutunu da ön plana çıkarır. Dil, yalnızca gramer yapılarına dayalı bir bilgi değil, aynı zamanda sosyal etkileşimlerde kullanılan bir araçtır. Bu bağlamda, öğrenciler sadece doğru cümleler kurmayı değil, aynı zamanda kültürel bağlamlarda doğru ve etkili iletişim kurmayı da öğrenirler.(Memiş & Erdem, 2013, ss. 306-307) Örneğin, Arap kültüründe saygı, nezaket ve samimiyet gibi unsurlar dilin kullanımına büyük etki eder. Bu unsurlar, dil öğrenme sürecine entegre edilerek öğrencilerin sadece dil bilgisi değil, aynı zamanda kültürel farkındalık kazanmasına da yardımcı olur.

İletişim odaklı dil öğretimi, öğrencilerin dil becerilerini sadece teorik bir düzeyde değil, aynı zamanda pratikte ve gerçek dünyada kullanabilecek şekilde geliştirmeyi amaçlar. Dil, öğrenciler için sadece akademik bir konu olmaktan çıkar, aynı zamanda onları farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda başarılı bir şekilde iletişim kurabilecek becerilerle donatan bir araç haline gelir. Bu yaklaşım, öğrencilerin dil öğrenme sürecine daha fazla ilgi duymalarını ve dil becerilerini daha etkili bir şekilde geliştirmelerini sağlar.

1.2. Bağlamsallaştırma

Dil öğretiminde ve genel öğrenme süreçlerinde bağlamsallaştırma, bilgi ve becerilerin yalnızca soyut kavramlar olarak aktarılmasından ziyade, belirli bir bağlam içinde öğrencilere sunulması gerektiğini ifade eder.(Richards, 2007, s. 325) Bu yaklaşım, öğrencilerin öğrenilen bilgiyi yalnızca ezberlemekle kalmayıp, bu bilgiyi gerçek yaşamda nasıl kullanabileceklerini anlamalarına yardımcı olur. Dil öğretiminde bağlamsallaştırma, dilin sadece kurallarını öğretmekle değil, aynı zamanda dilin işlevsel ve anlamlı bir şekilde, günlük yaşamda nasıl kullanılabileceğini göstermeyi hedefler.

Bağlamsallaştırma, dil öğrenimini daha etkili ve kalıcı hale getiren bir yöntemdir çünkü öğrenciler, öğrendikleri bilgiyi yalnızca teorik bir düzeyde değil, aynı zamanda gerçek dünyadaki pratik durumlarla ilişkilendirerek öğrenirler. Bu tür bir öğretim yaklaşımı, dilin soyut yapılarından ziyade, somut ve anlamlı bir iletişim aracı olarak öğrencilerin hayatlarına entegre edilmesini sağlar.(Kâmil, 2005, s. 94) Öğrenciler, dilin gramer yapılarının ve kelime bilgisi kurallarının günlük hayatlarında nasıl kullanılacağını öğrenirken, aynı zamanda sosyal, kültürel ve pratik bağlamları da göz önünde bulundururlar.

Bağlamsallaştırma, dil bilgisi kurallarının soyut bir biçimde ezberletilmesi yerine, öğrencilerin bu kuralları günlük yaşamla ilgili gerçek senaryolar üzerinden öğrenmelerini sağlar. Dil bilgisi öğretilirken, öğrenciler, öğrendikleri bilgileri doğal bir ortamda uygulama fırsatı bulur. Bu süreç, dil bilgisi kurallarının öğrenciler tarafından daha kolay anlaşılmasına ve içselleştirilmesine yardımcı olur çünkü öğrenciler, bilgiyi yalnızca bir ders konusu olarak değil, gerçek yaşamda karşılaştıkları durumlarla ilişkilendirerek öğrenirler.

Örneğin, alışveriş diyalogları sırasında "Bu ne kadar?" (بكم هذا؟) gibi ifadeler üzerinden miktar ve sayı ifadeleri öğretilir. Bu bağlamda, öğrenciler dil bilgisi kurallarını öğrenirken, aynı zamanda bu ifadeleri alışveriş yaparken veya pazarlık ederken nasıl kullanabileceklerini de deneyimlemiş olurlar. Öğrenciler, bu tür diyaloglar sayesinde teorik olarak değil, pratikte öğrenirler ve öğrendikleri bilgi, somut bir deneyim aracılığıyla kalıcı hale gelir. Bu şekilde, dil bilgisi ve iletişim becerileri hem öğretici hem de eğitici bir hale gelir.

Bağlamsallaştırma, ayrıca dil öğreniminin sosyal ve kültürel boyutlarını da göz önünde bulundurur. Dil, yalnızca kurallar ve yapılarla sınırlı değildir; aynı zamanda kültürel normlar, toplumsal bağlamlar ve kişiler arası etkileşimler de dilin kullanımını etkiler. Bu nedenle, dil öğretimi bağlamında öğrencilerin öğrendikleri bilgiyi doğru bir şekilde sosyal etkileşimlerde kullanabilmesi için bu tür bağlamlara da dikkat edilmelidir. Örneğin, bir öğrenci Arapçada selamlaşma cümlelerini öğrendiğinde, bu cümleleri yalnızca teorik olarak değil, aynı zamanda kültürel bağlamda, doğru bir şekilde ve doğru bir zamanda kullanmayı da öğrenmelidir.

bağlamsallaştırma, dil öğretiminde öğrencilere dili yalnızca bir gramer yapısı olarak değil, aynı zamanda gerçek yaşamda etkili iletişim kurabilecekleri bir araç olarak sunar. Bu yaklaşım, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını anlamalarını sağlamanın ötesinde, onları dilin sosyal, kültürel ve fonksiyonel yönleriyle tanıştırarak dil öğrenimini daha derin ve anlamlı kılar. Bağlamsallaştırma, dil öğrenimini daha etkili, kalıcı ve motive edici hale getirirken, aynı zamanda öğrencilerin gerçek yaşamda bu bilgiyi etkin bir şekilde kullanma becerilerini geliştirir.

1.3. Teknoloji Kullanımı

Modern dünya, teknolojinin hızla geliştiği ve hayatın her alanına etki ettiği bir dönemi yaşıyor. Bu hızlı gelişim, eğitim ve dil öğretimi alanında da önemli değişimlere yol açmaktadır. Geleneksel yöntemlerin yerini, teknolojik araçlarla desteklenen daha yenilikçi yaklaşımlar almaktadır. Bu bağlamda, akıllı tahtalar, mobil uygulamalar, çevrim içi dil platformları gibi

dijital araçlar, dil öğretimini daha verimli ve etkili hale getirmek için derslere entegre edilmektedir.(Güneş, 2011, s. 131) Teknolojinin sunduğu imkanlar sayesinde, dil öğretimi artık yalnızca sınıf ortamıyla sınırlı kalmayıp, her yerden erişilebilen bir hale gelmektedir.

Teknoloji kullanımının dil öğrenme süreçlerine entegre edilmesi, öğrencilerin daha etkileşimli ve kişiselleştirilmiş bir öğrenme deneyimi yaşamalarını sağlar. Özellikle dil bilgisi alıştırmaları için geliştirilen interaktif uygulamalar, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını anlamalarına ve pekiştirmelerine yardımcı olur. Bu tür dijital araçlar, öğrencilerin öğrenme sürecini aktif kılarak, dil bilgisi öğretimini daha dinamik ve ilgi çekici hale getirir.(Samancı, 2024, s. 88) Geleneksel yöntemlerin aksine, dijital platformlar ve mobil uygulamalar, dil öğrenme sürecine öğretmen rehberliğinde öğrenci katılımını artırarak, daha geniş bir öğrenme yelpazesi sunar.

Teknolojik gelişmeler, dil öğrenme süreçlerini daha erişilebilir, etkileşimli ve verimli hale getirmiştir. Geleneksel sınıf ortamlarında dil öğrenimi, sınırlı zaman ve kaynaklarla yapılırken, dijital araçlar sayesinde öğrenciler her an dil öğrenmeye devam edebilirler. İnternet, mobil uygulamalar, yazılımlar ve diğer dijital kaynaklar, dil öğrenme fırsatlarını her yerden ve her zaman erişilebilir kılmaktadır.(Muhtâr, 2024, s. 1001) Bu sayede, dil öğrenimi yalnızca okulda veya sınıfta değil, öğrencilerin günlük yaşamlarında, seyahatlerinde ve hatta sosyal medya gibi dijital platformlarda da devam edebilir.

Öğrenciler, dijital araçlar sayesinde dil becerilerini geliştirebilecekleri geniş bir kaynak yelpazesiyle tanışırlar.(Türkmen, 2019, s. 117) Bu araçlar, öğrencilerin dinleme, okuma, yazma ve konuşma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilecek çok sayıda materyal sunar. Örneğin, mobil uygulamalarda çeşitli dil bilgisi konularına yönelik alıştırmalar yapılabilir. Arapça öğrenen bir öğrenci için, "isim cümleleri" (الجملة الاسمية) ve "fiil cümleleri" (الجملة الفعلية) gibi konulara dair interaktif alıştırmalar yapılabilir. Bu tür uygulamalarda, öğrencilere doğru cümle yapıları kurma, dil bilgisi yapılarını doğru kullanma ve dinleme becerilerini geliştirme fırsatları sunulur.

Ayrıca, bazı dijital platformlar, öğrencilere gerçek zamanlı geri bildirim sağlayarak, öğrencilerin yanlış anlamalarını anında düzeltme imkanı verir.(Münîr, 2021, ss. 73-2-73) Bu, öğrencilerin hatalarını hızlı bir şekilde fark etmelerini ve doğru kullanımı öğrenmelerini sağlar. Teknolojik araçlar, öğrenciler için sadece dil bilgisi öğretiminin ötesinde, aynı zamanda dilin sosyal ve kültürel bağlamlarda nasıl kullanıldığını öğrenme fırsatları sunar. Video, sesli kitaplar, interaktif oyunlar ve dildeki kültürel unsurları içeren dijital içerikler, öğrencilerin dil öğrenimini eğlenceli ve etkili bir hale getirebilir.

Bununla birlikte, teknolojinin etkili bir şekilde kullanılabilmesi için doğru araçların seçilmesi büyük önem taşır.(Richards, 2007, s. 258) Mobil uygulamalar ve çevrim içi platformlar, dil öğrenimi için çok sayıda seçenek sunuyor olsa da, öğretmenlerin bu araçları etkili bir şekilde kullanabilmesi, öğrencilere rehberlik etmesi ve doğru kaynakları seçmesi gerekir. Ayrıca, öğrencilerin aktif katılımı, teknolojinin dil öğretimindeki etkinliğini artırır.(Arslan & Akbarov, 2010, ss. 187-188) Öğrenciler, dijital araçlarla etkileşime girdikçe, öğrenmeye olan ilgileri artar ve dil becerileri daha hızlı gelişir.

Örnek olarak, "isim cümleleri" ve "fiil cümleleri" gibi dil bilgisi konuları, mobil uygulamalarda görsel ve sesli materyallerle pekiştirilebilir. Öğrenciler, uygulamalarda verilen örnek cümleleri inceleyerek, dil bilgisi kurallarını hem görsel hem de işitsel olarak öğrenebilirler. Ayrıca, uygulamalardaki quizler ve alıştırmalar, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri pekiştirmelerine ve hatalarını düzeltmelerine yardımcı olur. Bu tür dijital araçlar, dil öğrenme sürecini daha etkileşimli, kişiselleştirilmiş ve erişilebilir hale getirerek, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerinde önemli bir rol oynar.

Teknoloji kullanımı, dil öğretimi ve öğrenme süreçlerini daha etkili, erişilebilir ve verimli hale getirirken, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerine de büyük katkı sağlar. Teknolojik araçların doğru ve etkin bir şekilde kullanılması, dil öğrenme sürecini daha dinamik ve öğrenci merkezli bir hale getirir.

1.4. Aktif Katılım ve İş Birlikli Öğrenme

Modern eğitimde önemli bir yer tutan aktif katılım ve iş birlikli öğrenme, öğrencilerin daha derinlemesine öğrenmelerini ve becerilerini geliştirmelerini sağlayan iki etkili öğretim stratejisidir. Bu yaklaşımlar, öğrencilerin öğrenme süreçlerine daha fazla dahil olmalarını, birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını ve sorumluluk alarak aktif bir şekilde öğrenmelerini teşvik eder.(Ferec, t.y., s. 27) Her iki yaklaşım da öğrencilere daha etkileşimli ve katılımcı bir öğrenme deneyimi sunarken, öğretmenin rolünü rehberlik ve fasilitasyon şeklinde değiştirir.

Aktif katılım, öğrencilerin öğrenme sürecine doğrudan dahil oldukları, pasif bir şekilde dinlemek yerine aktif olarak düşünme, tartışma ve uygulama fırsatına sahip oldukları bir öğretim yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, öğrenciler öğretmenin yönlendirmeleriyle öğrenme sürecine katılır ve öğretim, öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde etkileşimli hale getirilir. Aktif katılım, öğrencilere sadece bilgiyi almakla kalmayıp, aynı zamanda bu bilgiyi eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme ve uygulama fırsatı sunar.(Muhtâr, 2024, s. 1002) Bu yöntem,

öğrencilerin öğrenmeye olan katılımını artırarak, bilgiyi daha etkin bir şekilde içselleştirmelerine yardımcı olur.

Öğrenciler aktif katılım yoluyla dil becerilerini geliştirirken, derste yapılan tartışmalar, soru-cevap etkinlikleri, grup çalışmaları ve bireysel uygulamalar sayesinde daha derinlemesine öğrenirler. Öğrenciler, öğrendikleri dil bilgisi yapılarını gerçek yaşam senaryolarında kullanarak, dil öğrenimini yalnızca gramer kurallarından ibaret bir süreç olmaktan çıkarır ve anlamlı bir iletişim aracı olarak görürler.(Güneş, 2011, ss. 143-144) Bu süreçte, öğrenciler öğrendikleri dil bilgisi kurallarını çeşitli bağlamlarda uygular, bu da onların dil becerilerini çok yönlü bir şekilde geliştirmelerine katkı sağlar.

İş birlikli öğrenme, öğrencilerin gruplar halinde çalışarak birbirlerinden öğrenmelerini sağlayan bir öğretim yöntemidir. Bu yöntemde, öğrencilere belirli görevler verilir ve bu görevleri tamamlamak için iş birliği yaparak birlikte çözüm üretmeleri beklenir. İş birlikli öğrenme, grup içi etkileşimi ve sosyal etkileşimi öğrenme sürecine dahil eder.(Muhtâr, 2024, s. 1002) Bu yaklaşım, öğrencilerin birbirlerinden öğrenmelerini, farklı bakış açıları kazanarak daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olur. Ayrıca, öğrenciler arasında fikir alışverişi ve tartışma ortamı yaratarak, öğrendikleri bilgilerin sağlam temeller üzerine oturmasını sağlar.

İş birlikli öğrenme, öğrencilerin hem bilişsel hem de duygusal becerilerini geliştirmelerine olanak tanır. Öğrenciler, grup çalışmaları ve tartışmalar yoluyla problem çözme yeteneklerini geliştirir, aynı zamanda takım çalışması, liderlik, sorumluluk alma ve empati gibi sosyal beceriler de edinirler. Bu yaklaşım, öğrencilerin bireysel başarılarının yanı sıra, grup içindeki iş birliği ve dayanışma ruhunu geliştirmelerini sağlar. Aktif katılım ve iş birlikli öğrenme, dil öğretiminde de oldukça etkili yöntemlerdir. Bu yöntemler sayesinde dil bilgisi öğrenme süreci daha eğlenceli, etkileşimli ve akılda kalıcı hale gelir. Öğrenciler, dil bilgisi yapılarını öğrenirken, bu yapıları anlamlı bir bağlamda ve gerçek yaşam senaryolarında kullanmaya başlarlar.(Ferec, t.y., s. 29)

Örneğin, öğrencilerden "Bir Arap ülkesine seyahat planı yapın" gibi bir görev istenebilir. Bu süreçte, öğrencilere şart cümleleri (إن - إذا) ve gelecek zaman ifadeleri öğretilebilir. Öğrenciler, bu dil bilgisi yapılarını seyahat planları oluştururken kullanarak, öğrendikleri bilgiyi somut bir bağlamda uygulama şansı bulurlar. Öğrenciler, seyahat planlarını hazırlarken birbirleriyle iş birliği yaparak, dil bilgisi kurallarını daha etkin bir şekilde öğrenirler.

Örnek görev: Şart Cümlesi (إن - إذا): Öğrencilere, "Eğer Arap bir ülkesine seyahat edersem, Arapça pratik yapacağım." gibi bir cümle oluşturma görevi verilebilir. Gelecek Zaman İfadeleri: Öğrenciler, "Gelecek hafta Kahire'ye seyahat edeceğim." gibi cümlelerle gelecek zaman kullanımını pekiştirebilir.

Bu tür etkinliklerde, öğrenciler hem dil bilgisi kurallarını öğrenirler hem de bu kuralları sosyal bir bağlamda, yani günlük yaşamlarında nasıl kullanabileceklerini deneyimlemiş olurlar. İş birliği yaparak seyahat planlarını hazırlayan öğrenciler, birbirlerinin fikirlerinden faydalanarak daha iyi öğrenir ve dil bilgisi yapılarını daha sağlam temellerle kavrarlar.(Richards, 2007, s. 257) Aktif katılım ve iş birlikli öğrenme, dil öğretiminde öğrencilerin daha derinlemesine öğrenmelerini sağlayan ve öğrencilerin dil becerilerini geliştiren güçlü yaklaşımlardır. Bu yöntemler, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını yalnızca ezberlemekle kalmayıp, aynı zamanda bu bilgileri anlamlı ve gerçek yaşamda kullanabilecekleri araçlara dönüştürmelerine yardımcı olur. Öğrencilerin aktif katılım gösterdiği ve iş birliği yaptığı bir öğrenme ortamı, dil öğrenimini daha etkili, eğlenceli ve kalıcı hale getirir.

2. MODERN YAKLAŞIMLARDA KULLANILAN YÖNTEMLER

2.1. Görev Temelli Dil Öğretimi (Task-Based Language Teaching - TBLT)

Görev Temelli Dil Öğretimi (TBLT), dil öğretiminde odak noktasını öğrencilere dil bilgisi ve iletişim becerilerini gerçek yaşam görevleri ve etkinlikleri aracılığıyla kazandırmaya veren bir yaklaşımdır. TBLT, dil öğrenme sürecinin doğal ve anlamlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla öğrencileri aktif bir şekilde dil becerilerini kullanmaya teşvik eder. Bu yöntem, sadece dil bilgisi kurallarını ezberlemek değil, öğrencilere dili gerçek yaşam bağlamlarında etkin bir şekilde kullanma becerisi kazandırmayı amaçlar.(Richards, 2007, s. 272)

Tüm dillerin öğrenim süreci birbirleriyle paralellik arz eder. İnsanlar hangi dili öğreneceklerse, o dili öğrenme sürecinde benzer yöntemler kullanırlar. Bu, dil öğrenmenin evrensel bir kuralıdır. Arapça öğretiminde de tıpkı diğer dillerde olduğu gibi, dil bilgisi ve iletişim becerilerinin öğrenilmesi süreci benzer adımlarla gerçekleşir.(Türkmen, 2019, s. 123) Bunun için dil öğretiminde, dilin parçalarına ayrılmadan, bir bütün olarak öğretilmesi gerektiği yaklaşımı benimsenir. TBLT, bu temel ilkeye dayanarak, öğrencilere dil bilgisi yapıları ve anlamlı iletişim becerilerini birleştirerek öğretir.

Görev Temelli Dil Öğretimi, öğrencilerin bir görevi yerine getirmeye çalışırken dil bilgisi yapılarını doğal bir şekilde öğrenmelerini sağlar. Bu yöntem, dil öğrenme sürecine aktif katılımı teşvik eder ve öğrencileri günlük yaşamda karşılaşacakları görevleri yerine getirerek dil becerilerini geliştirmeye yönlendirir. Öğrenciler, dil bilgisi ve iletişim becerilerini geliştirirken, gerçek yaşam durumlarıyla bağlantılı görevler üstlenirler. Bu görevler, öğrencilerin dilin kurallarına hâkim olmalarını sağlamanın ötesinde, dili gerçek bağlamlarda kullanabilmelerini amaçlar.

Bu yöntemde, dil öğretiminde genellikle sonuca değil, sürece odaklanılır.(Memiş & Erdem, 2013, s. 314) Ana hedef, öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmek ve dilin fonksiyonel kullanımını öğretmektir. Görev Temelli Öğretim, öğrencilerin dil bilgisi yapılarını öğrenirken bu yapıları doğal bir biçimde kullanmalarını sağlar ve dil öğrenme sürecini öğrencilerin ihtiyaçlarına göre kişiselleştirir. Bu da TBLT'yi diğer geleneksel dil öğretim yöntemlerinden ayıran önemli bir özelliktir.

Görev Temelli Dil Öğretimi, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek için gerçek yaşam senaryolarını kullanır. Öğrenciler, okulda öğrendikleri dil bilgisi yapılarını ve dil becerilerini doğrudan günlük yaşamlarında karşılaştıkları görevleri yerine getirerek uygularlar. Bu sayede öğrenciler, öğrenilen dil bilgisi kurallarını yalnızca teorik bir biçimde değil, aynı zamanda gerçek yaşam bağlamlarında anlamlı bir şekilde kullanma fırsatı bulurlar.

Örneğin, öğrencilerden bir seyahat planı hazırlamaları, bir restoran menüsünü incelemeleri veya bir kültürel etkinlik hakkında rapor yazmaları gibi görevler verilebilir. Bu tür görevler, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını ve iletişim becerilerini öğrenmelerini, aynı zamanda dilin sosyal ve kültürel bağlamlarını da keşfetmelerini sağlar. Bu süreçte, öğrenciler dil bilgisi yapılarını kullanırken, aynı zamanda dilin anlamlı ve etkili bir iletişim aracı olarak nasıl işlediğini de öğrenirler.

TBLT, dil eğitimi sürecinde gramer (yapı) ve iletişimsel kullanım (anlam) unsurlarını birleştiren bir yaklaşımdır. Bu yöntem, dilin her iki yönünü de öğrencilerin öğrenme sürecine entegre eder. Öğrenciler, dil bilgisi yapılarını öğrenirken, bu yapıların nasıl anlamlı bir iletişimde kullanılacağını da keşfederler.(Gömleksiz, 2000, s. 259) Görev Temelli Öğretim, dilin teorik yönünü ve uygulamalı yönünü birleştirerek, dil öğrenme sürecini daha bütünsel ve anlamlı hale getirir.

Görev Temelli Dil Öğretimi, öğrencilerin ihtiyaçları ve hedeflerine göre özelleştirilebilir. Bu, her öğrenciye özgü bir öğrenme deneyimi sunar ve dil öğretiminde kişiselleştirilmiş bir yaklaşımı benimser. Eğitim programı, öğrencilerin gerçek yaşamla ilgili görevleri tamamlamalarına olanak tanır ve bu görevler belirli bir sıralama ile düzenlenir. Bu sayede, öğrenciler dil bilgisi yapılarını ve iletişim becerilerini adım adım ve anlamlı bir şekilde öğrenirler.(Muhtâr, 2024, s. 1002)

Öğrencilerin öğrenme süreçleri, öğretmenin rolüyle yönlendirilirken, aynı zamanda öğrencilere kendi öğrenme süreçlerini kontrol etme fırsatı da tanınır. Bu yöntem, öğrencilerin dil öğrenme sürecine daha fazla katılım göstermelerini, sorumluluk almalarını ve dil becerilerini kendi hızlarında geliştirmelerini teşvik eder.

2.1.1. Görev Temelli Öğretimin Avantajları

Doğal Öğrenme Süreci: Öğrenciler, dil bilgisi yapılarını gerçek yaşam görevleriyle öğrenirken, dilin doğal kullanımı konusunda deneyim kazanırlar.

İletişim Odaklı: Dil bilgisi kurallarının öğrenilmesinin ötesinde, öğrenciler etkin iletişim becerileri geliştirebilirler.

Kişiselleştirilmiş Öğrenme: Eğitim programları, öğrencilerin bireysel ihtiyaçları ve hedeflerine göre özelleştirilebilir.

İşbirliği ve Sosyal Etkileşim: Öğrenciler, grup çalışmaları ve işbirliği ile dil öğrenme sürecine dahil edilir, bu da öğrencilerin sosyal etkileşim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur.

Görev Temelli Dil Öğretimi (TBLT), dil öğrenme sürecini daha etkileşimli, gerçekçi ve öğrenci merkezli hale getirerek, öğrencilerin dil becerilerini daha etkili bir şekilde geliştirmelerini sağlar. Bu yaklaşım, dil bilgisi ve iletişimsel becerileri birleştirerek, öğrencilerin dili anlamlı ve doğal bir biçimde öğrenmelerine olanak tanır. Görev temelli öğretim, dilin parçalara ayrılmadan bir bütün olarak öğretilmesini amaçlarken, öğrencilerin dil becerilerini gerçek yaşamda nasıl kullanacaklarını da öğretir.

2.2. İçerik ve Dil Entegreli Öğretim (Content and Language Integrated Learning- CLIL)

İçerik ve Dil Entegreli Öğretim (CLIL), dil öğretimini belirli bir konu veya içerik ile birleştirerek öğrencilere sunan yenilikçi bir öğretim yöntemidir. Bu yaklaşımda, öğrenciler yalnızca dil becerileri kazanmakla kalmaz, aynı zamanda farklı alanlarda içerik bilgisi de edinir. CLIL, dil öğrenimini disiplinler arası bir şekilde, daha bütünsel bir yaklaşımla sunarak

öğrencilerin bilgi ve dil becerilerini aynı anda geliştirmelerini sağlar.(Güneş, 2011, s. 135) Bu yöntem, dil öğrenme sürecini daha anlamlı ve bağlamsal hale getirir, çünkü öğrenciler bir yandan dil becerilerini geliştirirken, diğer yandan konuya dair derinlemesine bilgi sahibi olurlar.

CLIL, dil öğrenme sürecini tek bir alanda sınırlamak yerine, birden fazla disiplinin entegrasyonunu sağlar. Bu, öğrencilere dil becerilerini gerçek yaşam bağlamlarında kullanma fırsatı tanırken, aynı zamanda içerik bilgilerini kazandırır. Bu yöntem, dil öğrenicilerinin yalnızca dilin yapısını değil, aynı zamanda bu dilin kullanıldığı farklı alanlardaki terimleri, kavramları ve fikirleri öğrenmelerini hedefler. Böylece, öğrenciler dil ve içerik arasındaki bağlantıyı ve etkileşimi doğal bir biçimde keşfederler.(Memiş & Erdem, 2013, s. 315)

Örneğin, Fen Bilgisi, Matematik, Coğrafya, Tarih gibi derslerde kullanılan dil, öğrencilerin yalnızca dil bilgisi değil, aynı zamanda konuya dair bilgi edinmelerini de sağlar. Bu da, öğrencilerin dil becerilerini daha derinlemesine anlamalarına ve dilin pratikte nasıl kullanıldığını görmelerine yardımcı olur.

CLIL, dil öğretimini yalnızca dil bilgisi ve kelime bilgisi üzerine kurmaz, dilin gerçek yaşamda ve diğer akademik alanlarda nasıl kullanıldığını da öğretir. Bu yöntem, dilin işlevsel kullanımını vurgular ve öğrencilerin dil öğrenme motivasyonlarını artırır. Öğrenciler, dilin sadece bir iletişim aracı değil, bir öğrenme aracı olarak nasıl kullanıldığını keşfederler. Bu bağlamda, dil öğrenimi, farklı disiplinlerdeki bilgileri anlamak ve iletmek için bir araç haline gelir.

Dil öğretimi, genellikle dilin yapısal öğretilmesiyle sınırlı kalırken, CLIL, dilin iletişimsel yönüne odaklanır. Öğrenciler, dilin yapısını öğrenirken aynı zamanda dilin günlük kullanımını ve akademik bağlamdaki kullanımını da öğrenirler. Bu, öğrencilere dilin bir iletişim aracı olarak ne denli güçlü ve esnek olduğunu gösterir.

CLIL, dil bilgisi öğretiminin, fen, tarih, coğrafya gibi farklı disiplinlerdeki konularla entegre edilmesini sağlar. Bu yaklaşımda, dil bilgisi kuralları ve dil becerileri, öğrencilerin öğrenmekte oldukları konu ile bağlantılı bir şekilde öğretilir. Öğrenciler, dil bilgisi yapıları ile birlikte, konuya dair bilgi ve kavramları öğrenirler.

Örneğin, Coğrafya dersinde "Arap ülkeleri ve başkentleri" konusu işlenirken, öğrencilere "Başkent Kahire'dir" (العاصمة هي القاهرة) gibi ifadelerle isim cümlesi (الجملة الاسمية) yapısı öğretilir. Bu sayede öğrenciler, hem dil bilgisi kurallarını öğrenir hem de konuya dair bilgi edinirler. Bu

tür bir öğretim, öğrencilerin öğrenmeye olan ilgisini artırırken, dil bilgisi kurallarının daha kalıcı olmasını sağlar.

CLIL'in en büyük avantajlarından biri, öğrencilerin içerik bilgisi edinirken dil becerilerini de geliştirebilmeleridir. Bu yöntem, öğrencilerin dil becerilerini daha anlamlı bir bağlamda öğrenmelerini sağlar. Öğrenciler, dil öğrenirken aynı zamanda farklı disiplinlerdeki bilgileri keşfederler, bu da onların genel eğitim seviyelerini artırır.

Örneğin, bir öğrenci Coğrafya dersinde Arapça dilinde "Arap ülkelerinin başkentleri"ni öğrenirken, bu bilgileri sadece dil bilgisi açısından değil, coğrafi bilgiler açısından da öğrenmiş olur. Bu şekilde dil öğrenimi, daha bütünsel ve entegre bir hale gelir.

Coğrafya dersinde "Arap ülkeleri ve başkentleri" konusu işlenirken, öğretmen öğrencilere "Arap ülkelerinin başkentleri nedir?" sorusunu sorar ve ardından bu konuyu Arapça dilinde açıklar. Bu süreçte, öğrencilere "Başkent Kahire'dir" (العاصمة هي القاهرة) gibi ifadelerle isim cümlesi (الجملة الاسمية) yapısı pekiştirilir. Öğrenciler, dil bilgisi kurallarını öğrenirken aynı zamanda bu bilgiyi coğrafya konusuyla ilişkilendirirler. Bu, dil öğrenmenin yanı sıra, öğrencilere kapsamlı bir konu bilgisi de kazandırır.

İçerik ve Dil Entegreli Öğretim (CLIL), dil öğretiminde devrim yaratan bir yaklaşımdır. Öğrenciler, yalnızca dil becerilerini değil, aynı zamanda farklı disiplinlerdeki bilgileri de öğrenirler. Bu yaklaşım, dil öğretimini daha anlamlı hale getirirken, öğrencilere derinlemesine bir öğrenme deneyimi sunar. CLIL, dilin sadece teorik değil, aynı zamanda uygulamalı ve gerçek yaşam bağlamlarında nasıl kullanıldığını gösterir. Bu yöntem, dil öğrenme sürecini daha verimli ve etkili hale getirir.

2.3. Tersine Öğrenme (Flipped Learning)

Tersine Öğrenme, geleneksel eğitim yöntemlerinin tersine, öğrencilerin öğrenme süreçlerinin evde, bağımsız bir şekilde başlatılmasını ve sınıf içi zamanın daha etkileşimli, uygulamalı ve işbirlikçi etkinliklerle değerlendirilmesini sağlayan bir öğretim modelidir. Bu yaklaşım, öğrencilere dersin teorik kısmını evde, öğretmen tarafından sağlanan çevrim içi materyaller, videolar veya okuma metinleri aracılığıyla sunar. Öğrenciler, bu materyalleri kendi hızlarında inceleyebilir, kavrayışlarını derinleştirirken, sınıf içi zamanı daha verimli kullanabilirler.

Tersine Öğrenme modelinde öğretmenler, dersin teorik kısmını sınıf dışında sunarak, öğrencilerin sınıf içindeki zamanlarını daha etkileşimli ve uygulamalı etkinlikler için ayırmalarını sağlar.(Khalmatova, 2017, s. 37) Öğrenciler evde, öğretmenin hazırladığı video

dersler, dijital okumalar veya çevrim içi kaynaklar üzerinden konuyu öğrenirler. Bu sayede öğrenciler, kendi öğrenme hızlarına göre materyalleri gözden geçirebilir ve anlamadıkları ya da zorlandıkları yerleri tekrar inceleyebilirler.

Sınıf içi etkinliklerde ise, öğrenciler öğrendikleri teorik bilgileri uygulamak, tartışmak, problem çözmek ve arkadaşlarıyla etkileşimde bulunmak için daha fazla fırsat bulurlar. Öğrenciler, öğretmen rehberliğinde aktif bir şekilde katılım sağlarlar, grup çalışmaları yapar, projeler üzerinde işbirliği yaparlar ve bu sayede daha derinlemesine öğrenme fırsatları oluştururlar. Tersine Öğrenme, öğrencilerin kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu üstlenmelerini teşvik ederken, öğretmenlere de öğrencilere daha bireysel bir şekilde rehberlik etme fırsatı verir.

Tersine Öğrenme modelinin en büyük avantajlarından biri sınıf zamanının etkin kullanımını sağlamasıdır. Öğrenciler, teorik bilgiyi evde, bağımsız bir şekilde öğrenirken, sınıf içindeki zaman tamamen aktif öğrenme etkinliklerine ayrılır. Bu, öğretmenin de öğrencilerin öğrenme süreçlerinde daha fazla rehberlik yapmasını ve öğretim materyallerini daha etkileşimli bir biçimde kullanmasını sağlar.(Richards, 2007, ss. 254-255) Sınıf içindeki etkinliklerde, öğrenciler dil bilgisi kurallarını uygulamalı olarak pekiştirirler. Öğrenciler, öğretmenin yönlendirmeleriyle problem çözme, tartışma, deney yapma, grup çalışması yapma gibi etkinliklere katılarak, öğrendikleri bilgileri daha derinlemesine işlerler. Bu süreç, öğrencilerin öğrenmeye olan ilgisini artırırken, öğretmenlerin de her öğrenciye daha kişiselleştirilmiş bir eğitim sunmasına olanak tanır.

Tersine Öğrenme, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini özelleştirmelerine olanak tanır. Öğrenciler, öğretmenin sunduğu materyalleri kendi hızlarına göre takip edebilir ve gereksinim duyduklarında tekrar yapabilirler. Bu, öğrenme sürecinde öğrencilerin daha fazla sorumluluk almasını sağlar. Öğrenciler, ders içeriğini kendi öğrenme tarzlarına uygun bir şekilde edinirken, öğretmenler de öğrencilerin ihtiyaçlarını daha kolay belirleyebilir ve onlara bireysel olarak rehberlik edebilirler. Öğrenciler, evde öğrendikleri dil bilgisi kurallarını ve kavramlarını sınıf içindeki aktivitelerle pekiştirirler. Bu sayede, öğrenciler öğrenme sürecinde yabancılık çekmezler ve öğrenme daha rahat ve doğal bir şekilde gerçekleşir.

Tersine Öğrenme modelinde, dil bilgisi konuları öğrencilerin evde çalışacağı video veya okuma materyalleriyle sunulur. Bu, öğrencilerin dil bilgisi konularını önceden öğrenmelerine, ardından sınıfta bu bilgileri uygulamalı etkinliklerle pekiştirmelerine olanak tanır. Öğrenciler, öğretmenin sınıfta rehberlik ettiği etkileşimli etkinliklerde öğrendikleri kuralları daha verimli bir şekilde pratiğe dökebilirler.

Örneğin, "Geçmiş Zaman" konusu üzerinden bir uygulama yapalım. Öğrencilere evde geçmiş zaman yapılarıyla ilgili kısa videolar veya okuma materyalleri verilir.(Kâmil, 2005, s. 87) Bu materyallerde, geçmiş zaman kullanımı ve örnek cümleler açıklanır. Öğrenciler, evde bu bilgileri inceledikten sonra, sınıfta "Dün nerede ve ne yaptın?" gibi sorularla uygulamalı etkinlikler yapılır.

Öğrencilere şu tür örnekler sunulabilir:

- "كنتُ في المدرسة أمس" (Dün okuldaydım)
- "ذهبتُ إلى sinema" (Sinemaya gittim)

Bu tür etkinlikler, öğrencilerin öğrendikleri dil bilgisi kurallarını uygulamalı olarak pekiştirmelerini sağlar. Öğrenciler bu tür sorulara yanıt verirken, geçmiş zaman kullanımı üzerinde pratik yapar ve grup içinde tartışma ve etkileşimde bulunurlar. Bu süreç, dil bilgisi kurallarını anlamalarını kolaylaştırırken, aynı zamanda öğrencilerin daha doğal ve anlamlı bir şekilde dil kullanmalarını sağlar.

Tersine Öğrenme (Flipped Learning), eğitimde devrim yaratan bir yöntemdir. Bu model, öğrencilerin kendi hızlarında öğrenmelerine olanak tanırken, sınıf içindeki zamanı daha verimli ve etkileşimli hale getirir. Öğrenciler, teorik bilgiyi evde öğrenirken, sınıfta bu bilgileri daha derinlemesine işlerler. Bu, dil bilgisi öğretiminde de öğrencilerin anlamlı ve kalıcı öğrenmelerini sağlar. Tersine Öğrenme, öğrencilerin öğrenme süreçlerine daha fazla sorumluluk almasını ve öğretmenlerin öğrencilere daha kişiselleştirilmiş bir rehberlik sunmasını sağlar.

2.4. Oyun ve Simülasyon Tabanlı Öğrenme

Oyun ve Simülasyon Tabanlı Öğrenme, eğitim süreçlerinde oyunlar ve simülasyonlar gibi eğlenceli ve etkileşimli araçların kullanılmasıyla, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini daha etkili, katılımcı ve eğlenceli hale getirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu yöntem, öğrencilerin teorik bilgileri pratikte uygulamalarına olanak tanırken, aynı zamanda onların problem çözme becerilerini geliştirmelerini ve işbirliği yapmalarını sağlar.(Khalmatova, 2017, s. 44) Oyunlar ve simülasyonlar, öğrencilerin öğrenmeye olan ilgisini artıran araçlar olup, geleneksel öğretim yöntemlerinin ötesine geçerek öğrenme sürecine dinamik bir boyut katmaktadır.

Oyun tabanlı öğrenme, eğitimde oyun mekanikleri ve oyunlaştırma unsurlarının kullanılmasıyla öğrencilerin öğrenme süreçlerine aktif katılımını sağlamayı amaçlar. Bu yaklaşımda, öğrenciler belirli hedeflere ulaşmak veya görevleri tamamlamak için oyun

oynarlar. Oyunlar, öğrencilerin öğrenme sürecine olan ilgisini artırır, onları motive eder ve öğrenmeyi daha cazip hale getirir. Oyun tabanlı öğrenme, öğrencilerin bilgiye olan erişimlerini eğlenceli hale getirirken, aynı zamanda bilgiye dayalı becerilerinin de gelişmesini sağlar.(Muhtâr, 2024, s. 1003)

Oyunlar, öğrencilere ders içeriklerini öğrenirken eğlenme fırsatı sunar ve öğretmenler, bu oyunları dersin bir parçası olarak entegre eder. Oyunlaştırma unsurları, öğretim sürecinde öğrenciler arasında sağlıklı bir rekabet ortamı yaratır ve başarıyı ödüllendirme, seviyeleri geçme veya yeni görevler üstlenme gibi unsurlar, öğrencilerin motivasyonunu yüksek tutar.

Simülasyon tabanlı öğrenme, öğrencilerin gerçek dünyadaki durumları ve süreçleri güvenli bir ortamda deneyimlemelerini sağlayan bir öğretim yöntemidir. Simülasyonlar, genellikle karmaşık, riskli veya zorlayıcı durumların öğrenciler tarafından deneyimlenmesine olanak tanır. Öğrenciler, simülasyonlar aracılığıyla gerçek yaşam senaryolarını taklit eder ve bunlarla etkileşime girerler.(Muhtâr, 2024, s. 1003) Bu, onların karar verme, problem çözme ve iletişim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur.

Simülasyon tabanlı öğrenme, özellikle tıp, mühendislik, pilotluk gibi alanlarda yaygın bir şekilde kullanılır. Öğrenciler, bu tür ortamlarda gerçek hayattaki riskleri ve zorlukları deneyimlemeden önce, sanal ortamda tecrübe kazanabilirler. Simülasyonlar, öğrencilerin karmaşık görevleri, süreçleri veya problemleri güvenli bir ortamda uygulayarak öğrenmelerini sağlar ve böylece gerçek dünyada karşılaşabilecekleri durumları daha iyi anlamalarına yardımcı olur.

Oyun ve simülasyon tabanlı öğrenme, dil öğretiminde de önemli bir yere sahiptir. Bu yöntemler, dil bilgisi kurallarının öğretiminde eğlenceli ve etkili bir biçim sunar. Öğrenciler, oyunlar ve simülasyonlar aracılığıyla dil bilgisi yapılarını öğrenirken, aynı zamanda iletişim becerilerini geliştirme fırsatı bulurlar. Bu tür etkinlikler, dil öğretiminde öğrencilere aktif katılım sağlar, öğrenmeyi daha ilgi çekici hale getirir ve öğrencilerin öğrenme sürecine daha fazla dahil olmalarını teşvik eder.

Dil bilgisi kuralları, oyunlar ve simülasyonlar yoluyla öğretildiğinde, öğrenciler kuralları sadece ezberlemekle kalmaz, aynı zamanda uygulamalı olarak kullanma fırsatı bulurlar. Bu yöntem, dil öğrenimini daha anlamlı ve kalıcı hale getirebilir. Öğrenciler, dil bilgisi kurallarını doğrudan deneyimleyerek öğrenirler ve bu sayede kuralların nasıl kullanıldığını daha iyi kavrarlar.

Dil bilgisi kuralları, "Doğru-Yanlış" oyunları gibi basit oyunlarla test edilebilir. Bu tür oyunlar, öğrencilerin dil bilgisi bilgilerini eğlenceli bir şekilde gözden geçirmelerine olanak tanır. Örneğin, öğrencilere şu şekilde bir soru sorulabilir:

"هو تكتب كتاب" (O bir kitap yazıyor) ifadesi doğru mu, yanlış mı?

Bu tür oyunlar, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını doğru bir şekilde uygulayıp uygulamadıklarını değerlendirmelerine yardımcı olur. Oyunlar, öğrencilerin hatalarını hızlı bir şekilde fark etmelerini sağlar ve dil bilgisi yapılarının doğru kullanımını pekiştirir.

Dil öğretiminde simülasyonlar, öğrencilere gerçek yaşam senaryolarında dil becerilerini kullanma fırsatı verir. Simülasyonlar, dil öğrenicilerini günlük yaşamda karşılaşacakları durumlarla baş başa bırakır. Öğrenciler, alışveriş yapma, restoran siparişi verme veya seyahat gibi senaryolarda dil bilgisi kurallarını ve dil becerilerini uygulayarak, gerçek dünyada nasıl iletişim kuracaklarını öğrenirler.

Bir öğrenci, "Arap ülkelerinde bir seyahat planı yapma" simülasyonuna katılabilir. Bu simülasyonda öğrenci, seyahatiyle ilgili soruları yanıtlarken, dil bilgisi kurallarını ve dil becerilerini kullanarak bir seyahat planı oluşturur. Oyun ve simülasyon tabanlı öğrenme, dil öğretiminde etkileşimli, eğlenceli ve verimli bir yaklaşım sunar. Bu yöntemler, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını sadece teorik olarak değil, pratikte kullanarak öğrenmelerini sağlar. Oyunlar ve simülasyonlar, öğrencilerin aktif katılımını teşvik eder ve öğrenmeyi daha ilgi çekici hale getirir. Bu sayede öğrenciler, dil bilgisi kurallarını daha iyi anlar ve öğrendikleri bilgileri kalıcı bir şekilde hafızalarına kazandırırlar.

2.5. Rol Oynama ve Diyalog Çalışmaları

Dil öğretiminde rol oynama ve diyalog çalışmaları, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerini sağlayan etkili ve eğlenceli yöntemlerdir. Bu yöntemler, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını ve sosyal etkileşim becerilerini aktif bir şekilde kullanmalarına olanak tanır. Hem rol oynama hem de diyalog çalışmaları, öğrencilere gerçek hayattaki durumları canlandırma fırsatı sunar, bu da öğrenilen bilgilerin daha kalıcı ve anlamlı hale gelmesine yardımcı olur.(Muhtâr, 2024, s. 1003) Rol oynama, öğrencilerin belirli bir karakteri veya durumu canlandırarak bir senaryoyu oynamalarını içeren bir öğretim tekniğidir. Bu yöntem, öğrencilerin yalnızca dil bilgisi becerilerini değil, aynı zamanda empati kurma, problem çözme ve sosyal etkileşim becerilerini de geliştirmelerine yardımcı olur. Öğrenciler, farklı sosyal durumları ve bağlamları deneyimleyerek, dilin farklı kullanım biçimlerini öğrenirler.(Ferec, t.y., s. 58)

Rol oynama, öğrencilerin dil bilgisi yapılarını gerçek yaşam senaryolarında kullanmalarına olanak tanır. Bu yöntem, dil öğrenimini daha anlamlı ve bağlamsal hale getirir, çünkü öğrenciler öğrendikleri dil yapılarını yalnızca ezberlemekle kalmaz, aynı zamanda bu yapıları gerçek dünya bağlamında uygulama fırsatı bulurlar. Öğrenciler, her rol oynama etkinliğinde hem dil bilgisi yapılarını hem de sosyal etkileşim becerilerini geliştirme fırsatı elde ederler. Örneğin: Bir restoranda garson ve müşteri rolleri oynanırken, "Emir kipleri" (افعل - لا تفعل) öğretilir. Öğrenciler, "Lütfen menüyü getirir misiniz?" (من فضلك، أحضر القائمة) gibi emir cümleleri kullanarak, dil bilgisi yapılarını gerçek bir durumda uygularlar. Bu tür etkinlikler, öğrencilerin öğrenilen bilgileri daha kolay içselleştirmelerini sağlar.

Diyalog çalışmaları, öğrencilerin belirli bir konu veya senaryo etrafında karşılıklı konuşmalar yaparak dil becerilerini geliştirmelerine yardımcı olan etkinliklerdir. Bu tür çalışmalar, öğrencilere dilin doğal akışını anlamalarını sağlar ve onları sosyal etkileşim becerilerini geliştirmek için cesaretlendirir. Diyalog çalışmaları, genellikle belirli bir tema etrafında yapılandırılmıştır ve öğrencilere çeşitli dil bilgisi kurallarını uygulama fırsatı sunar. Diyalog çalışmaları, öğrencilere belirli bir dil bilgisi yapısını kullanarak anlamlı ve etkili iletişim kurma becerisi kazandırır.(Ferec, t.y., s. 96) Bu tür etkinlikler, öğrencilerin dil bilgisi bilgilerini gerçek dünya bağlamında kullanarak, iletişim becerilerini geliştirmelerine katkı sağlar. Ayrıca, diyaloglar öğrencilerin kendilerini ifade etmelerini, başkalarını anlamalarını ve dil becerilerini daha rahat kullanmalarını sağlar.

Örneğin: Öğrenciler, bir seyahat acentesinde müşteri ve çalışan rollerini oynayarak, rezervasyon yapma veya seyahat planı oluşturma gibi gerçek yaşam durumlarını canlandırabilirler. Bu tür diyaloglar, "belirli bir yerin tarif edilmesi" veya "geçmiş zaman kullanımı" gibi dil bilgisi yapılarını öğretir. Örneğin, "Büyük bir müze var mı?" (هل هناك متحف كبير؟) gibi cümleler öğrencilere öğretilir.

2.5.1 Rol Oynama ve Diyalog Çalışmalarının Faydaları

Aktif Katılım: Rol oynama ve diyalog çalışmaları, öğrencilerin derse aktif bir şekilde katılmalarını sağlar. Bu, öğrenme sürecini daha ilgi çekici hale getirir ve öğrencilerin ilgisini canlı tutar.

Dil Becerilerini Pekiştirme: Öğrenciler, dil bilgisi kurallarını gerçek yaşam senaryoları içinde kullanarak öğrenirler. Bu sayede, dil bilgisi kuralları sadece teorik olarak değil, aynı zamanda pratikte de öğrenilmiş olur.

Sosyal Becerilerin Gelişmesi: Rol oynama ve diyalog çalışmaları, öğrencilerin sosyal etkileşim becerilerini geliştirmelerini sağlar. Bu tür etkinlikler, empati kurmayı, problem çözmeyi ve işbirliği yapmayı teşvik eder.

Doğal İletişim: Bu yöntemler, öğrencilerin dilin doğal akışını anlamalarına yardımcı olur. Diyaloglar, öğrencilerin gerçek hayatta karşılaşabilecekleri durumları canlandırmalarına olanak tanır ve dil becerilerini doğal bir şekilde kullanmalarını sağlar.

Motivasyon ve Eğlence: Öğrenciler, rol oynama ve diyalog çalışmaları sırasında hem eğlenir hem de öğrenirler. Bu tür etkinlikler, öğrenme sürecini daha keyifli ve motive edici hale getirir.

Rol oynama ve diyalog çalışmaları, dil öğretiminde etkin bir öğrenme yöntemi sunar. Bu yöntemler, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerinin yanı sıra, sosyal etkileşim yeteneklerini de artırır. Öğrenciler, gerçek yaşam durumlarını canlandırarak, öğrendikleri dil bilgisi yapılarını aktif bir şekilde kullanma fırsatı bulurlar. Bu da öğrenilen bilgilerin kalıcı hale gelmesini sağlar ve öğrencilerin daha etkili bir şekilde iletişim kurmalarına yardımcı olur.

3. MODERN YAKLAŞIMLARIN AVANTAJLARI

- **Kalıcı Öğrenme:** Kurallar, bağlam içinde öğrenildiği için daha uzun süre hatırlanır.
- **İletişim Becerilerinin Gelişimi:** Öğrenciler dil bilgisi kurallarını iletişim sırasında öğrenerek aktif dil kullanımına teşvik edilir.
- **Teknolojik Uyumluluk:** Teknolojik araçlarla desteklenen bu yaklaşımlar, öğrenciye bireyselleştirilmiş öğrenme imkânı sunar.
- **Kültürel ve Konusal Zenginlik:** Disiplinler arası yöntemler, öğrencilerin genel bilgi seviyesini de artırır.
- **Motivasyon Artışı:** Etkileşimli ve eğlenceli etkinlikler, öğrencilerin derslere olan ilgisini artırır.

4. KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Modern yaklaşımların uygulanması sırasında bazı zorluklar ortaya çıkabilir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- **Eğitmen Eksikliği:** Modern yöntemlere uzman eğitmenlerin sayısı sınırlıdır. Bu sorunu aşmak için sürekli mesleki gelişim programları düzenlenebilir.
- **Kaynak Yetersizliği:** Teknolojik araçlar ve materyaller her zaman kolayca temin edilemez. Daha erişilebilir dijital içerikler oluşturulabilir.
- **Geleneksel Yaklaşıma Bağlılık:** Hem öğrenciler hem de eğitmenler, alışılmış yöntemlerden yeni yaklaşımlara geçişte direnç gösterebilir. Pilot uygulamalar ve başarı hikâyeleri bu geçişi kolaylaştırabilir.
- **Dil Seviyesi Farklılıkları:** Sınıfta öğrencilerin dil seviyesi farklı olabilir. Bu durumda, bireyselleştirilmiş öğretim planları uygulanabilir.

SONUÇ

Modern eğitim yaklaşımları, Arapça dil bilgisi öğretiminde öğrencilere yalnızca dil bilgisi kurallarını ezberletmekle kalmayıp, aynı zamanda bu bilgileri gerçek yaşamda nasıl kullanacaklarını öğretmeye odaklanır. Öğrencilerin dil öğrenme süreçlerine daha fazla katılım göstermelerini sağlamak, onları yalnızca teorik bilgilerle değil, aynı zamanda pratik uygulamalarla da donatmak amacı güder. Bu yöntemler, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerinde sorumluluk almasını teşvik ederken, onlara dilin iletişimsel yönlerini daha etkili bir şekilde öğretir. Öğrenciler, dil bilgisi yapılarını günlük yaşamda kullanabilecekleri bağlamlarda öğrenir, bu da öğrenmenin kalıcı olmasını sağlar.

Eğitmenlerin bu modern yöntemlere adapte olabilmesi, Arapça öğretiminin gelişen ihtiyaçlarına hızlıca yanıt verebilmesini sağlar. Ancak, bu adaptasyon süreci bazı zorlukları da beraberinde getirir. Yeni öğretim tekniklerinin uygulanması, öğretmenlerin geleneksel eğitim yaklaşımlarından çıkıp, daha interaktif ve öğrenci merkezli bir öğretim anlayışına geçmelerini gerektirir. Bu noktada, eğitmenlerin sürekli profesyonel gelişim içinde olmaları ve yeni teknolojilere, öğretim araçlarına ve materyallere aşina olmaları önemlidir. Ayrıca, öğrencilerin dil öğrenme süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları anlamak ve onlara uygun destek sunmak da eğitim sürecinin başarısını etkileyen bir faktördür.

Birçok öğrenci, modern yöntemlerin öğrenme deneyimlerini daha etkili ve eğlenceli hale getirdiğini belirterek bu yaklaşımları olumlu bir şekilde değerlendirmektedir. Oyun tabanlı öğrenme, görev temelli yaklaşımlar ve dijital araçların entegre edilmesi gibi yöntemler, öğrencilerin ilgisini çekmekte ve derslere aktif katılım göstermelerini sağlamaktadır. Bu yöntemler, öğrencilerin dil öğrenme sürecinde daha motive olmalarını ve öğrenilen bilgilerin kalıcı hale gelmesini destekler. Öğrenciler, dil bilgisi kurallarını oyunlar ve simülasyonlar aracılığıyla pekiştirirken, aynı zamanda iletişim becerilerini de geliştirirler.

Ayrıca, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine ve ihtiyaçlarına hitap eden modern yaklaşımlar, bireysel öğrenme düzeyine göre özelleştirilmiş öğretim yöntemlerinin uygulanmasını mümkün kılar. Bu da öğrencilerin daha verimli bir şekilde öğrenmelerini sağlar. Öğrencilerin olumlu tepkileri, bu yeni yöntemlerin yalnızca etkili olduğunu değil, aynı zamanda onların dil öğrenme süreçlerine daha fazla dahil olmalarını sağladığını da ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Arapça dil bilgisi öğretiminde modern yaklaşımların daha yaygın bir şekilde uygulanması, dil öğrenicilerinin daha anlamlı ve etkili bir öğrenme deneyimi yaşamalarını sağlayacaktır. Bu süreç, öğretmenlerin yaratıcı çözümler geliştirmeleri, öğrencilerin ihtiyaçlarına göre dersler tasarlamaları ve teknolojiyi etkin bir şekilde kullanmaları ile daha verimli hale gelecektir. Öğrencilerin dil öğrenme süreçlerine aktif katılımı, modern öğretim yaklaşımlarının etkinliğini pekiştiren bir unsur olarak, Arapça öğretiminin geleceğini şekillendirecek en önemli faktörlerden biridir.

KAYNAKÇA

Arslan, M., & Akbarov, A. (2010). Türkiye'de Yabancı Dil Öğretiminde Motivasyon-Yöntem Sorunu ve Çözüm Önerileri. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 24, 179-191.

Dayf, Ş. (1993). Teysîrü'n-nahvi't-ta'lîmî kadîman ve hadîsan (2. bs). Darü'l-Meârif.

Ferec, A. b. H. (t.y.). Turuku't-tedrîs fi'l-karni'l-vahid ve'l-'işrîn. Dârü'l-Meysere.

Gömleksiz, M. N. (2000). Yabanı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler ve Yöntem Sorunu. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5, 253-264.

Gündüzöz, S. (2010). Arapça Öğretiminde Başvurulacak Bazı Yöntem ve Teknikler Pedagojik Bir Değerlendirme. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29, 35-53.

Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergis, 8(15), 123-148.

Kâmil, A. (2005). Turuk tedrîsi'l-lugati'l-Arabiya. Menşûrât Câmiatü'l-Kahire.

Khalmatova, Z. (2017). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Modern Yöntem ve Tekniklerin Kullanımı Ters-Yüz Sınıf Modeli. Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi, 3, 35-51.

Memiş, M. R., & Erdem, M. D. (2013). Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8(9), 297-318.

Muhtâr, B. (2024). Et-Ta'lîm an bü'd (Î. S. el-Hamâdî, Ed.). el-Merkezü'l-Lügavî Li'lügati'l-Arabiye.

Münîr, M. M. (2021). İstihdâmü't-teknolociya fî t'lîmi'l-lügati'l-Arabiya. Meceltü Talî'l-Lügati'l-Arabiye', 1(1), 67-80.

Richards, J. C. (2007). Tatvîru menâhic t'alîmü'l-lüga (N. b. A. Gâlî & S. b. Nâsır. eş-Şüveyrîğ, Çev.). Câmiatü'l-Melik Suûd.

Samancı, H. (2024). İkinci Yabancı Dil olarak Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Zorluklar. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(48), 82-99.

Şimşek, Ş. (2019). Arap Gramerinin Kolaylaştırması Bağlamında Yenilikçi Hareketleri ve Arapça Öğretimine Etkileri (1. bs). İlahiyat Yayın.

Türkmen, S. (2019). Yabancı Dil Olarak Arapça Öğretimi. Ensar Neşriyat.

EXAMINING THE DIGITAL LITERACY SELF-EFFICACY LEVELS OF SCIENCE TEACHER CANDIDATES

FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIK ÖZYETERLİLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Sema TANGÜLÜ[1], Ayşe BİRHANLI[2]

[1]Fen Bilgisi Öğretmeni, Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü,

[2]Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, 0000-0003-0870-1226

Özet

Bu çalışmada, fen bilgisi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz-yeterlilik düzeyleri incelenmiştir. Ayrıca fen bilgisi öğretmen adaylarının; cinsiyet, sınıf seviyesi, bilgisayara erişim olanağı, mezun olduğu lise, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve üniversiteden önce yaşadığı yerleşim yeri ile dijital okur-yazarlık öz-yeterlilik becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığı incelenmiştir. Öğretmen adaylarının dijital okur-yazarlık öz yeterlilik düzeyleri araştırılırken kişisel bilgiler anketi ile Ocak ve Karakuşun 2018 yılında hazırladığı Öğretmen Adaylarının Dijital Okur-yazarlık Öz-yeterlilik Ölçeği (ÖADOÖÖ) kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach-Alpha iç tutarlılık değeri 0.93 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada genel tarama modeli uygulanmıştır. Ölçek 2023-2024 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 169 öğretmen adayına uygulanmıştır. Veriler, SPSS 26.0 paket programında analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda elde edilen verilere göre, fen bilgisi öğretmen adaylarının dijital okur-yazarlık öz-yeterlilik seviyelerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Veri analizleri sonucunda cinsiyet, sınıf seviyesi, anne-baba eğitim durumları, mezun olunan lise faktörlerinde anlamlı bir farklılık bulunamazken daha önce şehirde yaşayanlar ve bilgisayara erişim olmayanların daha yetkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler; fen bilgisi öğretmen adayları, dijital okuryazarlık, dijital okuryazarlık öz-yeterlilikleri

Abstract

In this study, the digital literacy self-efficacy levels of science teacher candidates were examined. In addition, science teacher candidates; It was examined whether there was a statistically significant difference between gender, grade level, access to a computer, high school graduated, mother's education level, father's education level and the place of residence before university and digital literacy self-efficacy skills. While investigating the digital literacy self-efficacy levels of teacher candidates, a personal information survey and the Teacher Candidates' Digital Literacy Self-Efficacy Scale (DALSES) prepared by Ocak and Karakuş in 2018 were used. The Cronbach-Alpha internal consistency value of the scale was calculated as 0.93. A general screening model was applied in the research. The scale was applied to 169 teacher candidates studying in the science teaching department of İnönü University Faculty of Education in the 2023-2024 academic year. The data were analyzed in the SPSS 26.0 package

program. According to the data obtained as a result of the research, it was concluded that the digital literacy self-efficacy levels of science teacher candidates were low. As a result of the data analysis, while no significant difference was found in the factors of gender, grade level, parents' educational status, and high school graduated, it was concluded that those who lived in the city before and those who did not have access to a computer were more competent.

Keywords; science teacher candidates, digital literacy, digital literacy self-efficacy

DIFFERENCES BETWEEN FIRST AND SECOND LANGUAGE

Gunel Shefiyeva ELKHAN

English language teacher of Foreign Languages Center of ASPU

Orcid id: 0000-0001-5105-2749

Key words: First language, second language, differences between first and second language.

It is relatively easy to list the differences between the acquisition of first and second languages. In first language acquisition children are acquiring knowledge about the world at the same time that they are acquiring language. Second language learners bring knowledge of the world to the task of learning new ways to talk about the world. First language learners receive hours of naturalistic exposure to language from caregivers who scaffold their development (Tomasello & Brooks 1999). Exposure to the target language for second language learners varies, both in quantity and in quality, depending upon whether the learner is a child in a multilingual family, a pupil in a classroom, an immigrant at a workplace, a spouse in a new country or a student in a foreign university, etc. Children are predisposed to become native speakers of the language(s) spoken around them. The outcome of second language learning depends on a myriad of factors – age, input, L1 and L2 proximity or distance, motivation, individual differences in memory, in personality, etc.

Age of Acquisition. By definition, the first key difference between L1 and L2 learning is variability in what researchers refer to as age of acquisition. That's simply how old someone is when they start learning a language. AoA has been shown to have a clear and significant impact on language learning outcomes. Specifically, the older you are when you start learning a language, the less proficient you are likely to become in that language.

The younger you are when you start learning a language, the more likely you are to become highly proficient in that language. Learners who start out older are likely to have lower language abilities.

Now, there is a lot of debate and some conflicting evidence about specific age ranges and cutoffs when it comes to these so-called "age effects" on language learning. Some researchers argue that learners can't become native-like in a language if they start learning after a certain age. You may have heard this referred to as the Critical Period Hypothesis . But there's a pretty clear consensus that people who begin learning a language in early childhood are likely to be very highly proficient, or "native-like," in their language abilities, and these abilities decrease as AoA increases… that is, until adulthood, where age is less important than other factors, like language aptitude and motivation.

Learning Context. While there may be some differences across cultures and individuals, there is pretty much only one way to learn an L1. Babies are immersed in the languages they're learning, pick up regularities in the speech stream around them, and interact with their caregivers. L2 learning contexts, on the other hand, vary widely.

Many L2 learners do learn in immersive contexts while studying abroad or working in a region where their L2 is spoken. But L2 learners also take language classes, study with

language apps and online tutors, watch movies, memorize flashcards… All of these learning contexts and approaches are likely to result in different learning outcomes! For example, learners in immersion settings likely have to — and often choose to — interact frequently with native speakers, which results in more fluent speech. Learners who watch movies or listen to music may have very strong comprehension skills and large vocabularies. Classroom-taught learners tend to have a better grasp of challenging grammatical concepts, though they aren't always able to put them to use in spontaneous conversation.

Amount of Input. All of these differences between learning contexts have direct implications for the 3rd key difference between L1 and L2 learning, which is the amount of input that learners receive. Input is the target language that a learner is exposed to, though reading, listening, and viewing (for signed languages). Language learners need lots of rich input from a variety of sources. As we just established, babies aren't learning their first languages in a whole lot of different ways. Now that's not to say that everyone gets the same amount of L1 input. There is absolutely variability in the amount of L1 input young children receive, stemming from things like cultural norms, the number of L1s being spoken, family dynamics and personalities, and socioeconomic variables though recent research suggests that some of these differences may have been exaggerated in the past. These differences in L1 input can and do affect things like language abilities and academic performance, but not to the same extent that L2 input differences do.

Affective Factors. Unlike learning context and input, which are external factors in the learner's environment, affective factors are internal to the individual. Affective factors are things like anxiety, motivation, inhibition, and self-esteem, that might help or hinder language learning. Once again, we can relate this back to age. Young children are generally less inhibited and have less anxiety when it comes to learning their languages. They don't really worry about making mistakes — and they do make plenty of them! L2 learners, on the other hand, are older and more self-aware, and therefore tend to have more anxiety, especially when it comes to speaking and making mistakes in front of others. However, not all learners have the same levels of anxiety and inhibition, and so the extent to which these factors influence learning differs widely across individuals. Context can interact with affective factors, too.

For example, Mango users have ample opportunities to practice speaking in low-pressure environments, like in the privacy of their own homes, which can reduce anxiety and improve learning. And visual indicators of performance and progress can boost learners' motivation.

ROLE OF MOTIVATION IN LEARNING PROCESS

Gunel Shefiyeva ELKHAN

English language teacher of Foreign Languages Center of ASPU
Orcid id: 0000-0001-5105-2749

Key words: Motivation and learning, types of motivation, characteristics of motivation.

There are various definitions of motivation, one of the most comprehensive being as follows: motivation is said to be the force that creates, maintains, and directs behaviour. The term "motivation" is derived from the Latin word "Mover," as it refers to the cause and reason behind behaviour. Motivation can be described as the driving force that propels an individual forward, keeps them moving, and determines where they should go. From an educational perspective, motivation serves both as a goal and as a means. Our goal with students and learners is to instill interest in various scientific and social subjects (to be motivated). Therefore, all educational programs that include activities related to emotional aspects are motivated. As a means, motivation acts as a prerequisite for psychological readiness for learning, and its impact on learning is quite apparent. If students are disinterested in a subject, they have low levels of motivation; they will not pay attention to the teacher's explanations, will not diligently complete their assignments, and ultimately will not make much progress. However, if they are interested in a subject, they have high levels of motivation; they will pay careful attention to the teacher's explanations, diligently fulfill their academic responsibilities, seek further information in the subject matter, and ultimately make significant progress.

Every individual wants to develop. The key of his development is learning. Learning helps him to realize the needs by performing desirable acts and leads him to move towards his development. Learning is a requisite for all activities and problem solving behavior. It is continuous and life long process. It is not confined to classroom rather it goes beyond the classroom. Learning is an important function of an individual which becomes a cause of his survival in the environment. All educational institutions, parents, teachers aim to facilitate the learning of their children by arranging different helpful conditions and help them to develop. Successful learning leads to successful development.

Learning occupies an important place in school education programme. In fact, schools are set up for making children learn. All the efforts of the teachers and parents are devoted to the learning of the children. Learning is an enrichment of experience. In learning there is an interaction of the environment with the organism. Without learning all efforts of children as well as of teachers have no meaning. It is generally observed that in the determination of child's behaviour there is no process more important than learning. It is also observed that motivation plays a significant role in learning process. Without motivation learning cannot take place. Learning and motivation both are closely related to each other.

Many teachers recognize the characteristics of good students such as diligence, cooperation, and enthusiasm and some attribute these traits to having motivated students. Many teachers talk about diligent students who slowly but steadily complete the academic semester. Research has also shown that student motivation is more important in learning compared to intelligence. Furthermore, research on the impact of motivation on learning indicates that strong motivation leads to stable learning, while low motivation results in poor learning. In fact, motivation is the driving force that motivates effort and activity for learning and maximizes students' learning. Indifferent students not only show no desire to study and learn but may also interfere with the work of other students in the classroom with their indifference and inattention. In this regard, there is an English proverb that says you can lead a horse to water but you can't make it drink. The issue of motivation in students is similar; we must make students thirsty for learning because by doing so, they will pursue learning Motivation provides a source of energy that is responsible for why learners decide to make an effort, how long they are willing to sustain an activity, how hard they are going to pursue it, and how connected they feel to the activity.

Motivation is an attribute of the individual describing the psychological qualities underlying behaviour in relation to a particular task (MacIntyre, MacMaster & Baker, 2001).

Spolsky (1989) has divided motivation into five broad areas:

1) Enhancing language-related values and attitudes of learners

2) Increasing the learners' expectancy of success.

3) Making students more goal-oriented.

4) Making the teaching materials relevant for the learners.

5) Creating realistic learner beliefs.

Types of motivation. The types of motivation in learning according to (Llanga et al., 2019), a comment that different people propose objectives and goals that they have to meet, the extrinsic motivation that refers to that they will not always be motivated to carry out some activity sometimes the interest is diminished, that is, they need another person to encourage them to continue, on the other hand, intrinsic motivation, this to perform agility for pleasure and allows them to do activities and be an autonomous and competent person; positive motivation, is the one that is always with the desire to be rewarding is driven by itself, negative motivation is born from the failure of the person who appears if they do not achieve their achievement; The basic motivation is the one that focuses on commitment, the daily motivation is the one that is presented and short-term goals are met.

Motivation is a theoretical construct used to explain behaviour. It represents the reasons for people's actions, desires, and needs. Motivation can also be defined as one's direction to behaviour or what causes a person to want to repeat a behaviour and vice versa. Motivation has following special characteristics.

-Continuous Process: Motivation is a continuous or never ending process. It is so because human needs, desires, wants or wishes are endless. All of them can never be satisfied simultaneously. Satisfaction of one need, gives size to another need. Therefore, motivation process goes on forever.

-System-oriented: Motivation is system-oriented. It is the system that contains three main factors:

- Factors operating within an individual i.e. his needs, aspirations, wants, wishes, values etc.

- Factors operating within the organization such as organization structure, technology, physical facilities, work environment etc.
- Factors operating in external environment such as custom, norms of society, culture etc. Motivation is the result of interaction among these factors

-Need-satisfying Process: Motivation is a need satisfying process. An unsatisfied need creates tension that stimulates drives within an individual. These drives generate a search behaviour to find particular goals that will satisfy the need and reduce tension.

- Dynamic Process: Motivation is a dynamic and complex process. It is so because it is related to human behaviour which is never static but dynamic. It keeps on changing continuously.

- Motivation is Internal Feeling: Motivation is internal feeling of an individual. It points out the energizing forces within an individual that direct or influence him to behave in a particular way.

-A Psychological Concept: The concept of motivation is mainly psychological. It relates to those forces operating within the individual employee who impels him to act or not to act in certain ways.

- Energizing Force: Motivation is the process that energizes or encourages individuals to put in effort to achieve organizational goals and to satisfy their needs.

- Willingness to Exert Effort: Motivation is the willingness of an individual to exert effort in the pursuit of organizational goals and to satisfy some individual needs.
From this perspective, behaviour of men is controlled by some motives. The teacher, in order to make his teaching effective should have a good knowledge of motivation and its effects on learning. Science of motivation teaches a teacher how to motivate a student to learn. It also helps him to study individual difference among students.

Learning is a behaviour which is aroused by a wish of fulfilling a necessity. In the same way learning is also a goal oriented activity. Several factors contributing for its success are environment, mental set-up of the learner and skills of the teacher. Teaching is fulfilled in discipline environment, backed by a strong motivation of the students. It is difficult to teach without any knowledge about motivation. It arouses interest of the learner and makes them attentive and interested. However, both motivation and learning are closely and positively related. Higher will be the motivation, better will be the result of learning.

THE PLACE OF CHILDREN'S POEMS IN TOFIG FIKRET POETRY
TOFİQ FİKRƏT POEZİYASINDA UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN YERİ

Elman Hilal oğlu QULİYEV

*** Prof. dr. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin professoru,**
Türk ədəbiyyatı bölməsinin müdiri

Özet:

Tofiq Fikrətin poeziyasında uşaq şeirlərinin özünəməxsus yeri vardır. 1914-cü ildə çapdan çıxmış "Şərmin" şeirlər toplusu heca vəznində yazılmış uşaq şeirlərindən ibarətdir. Bu şeirlərdə əsasən uşaq ruhu və uşaq psixologiyasının əksi aparıcı yer tutur."Şərmin" şeirlər toplusu həm də Tofiq Fikrətin bir növ pedaqoji görüşlərinin əksi və tərənnümü baxımından xarakterikdir. Burada dərsə maraq, bu günkü və sabahkı dərslərə münasibət və onların öyrənilmə metodikası və s. məsələlər pedaqoji prinsiplər baxımından öz həllini tapa bilmişdir. Əməksevərlik, əməyə münasibət məsələləri Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərinin əsas mövzusudur. O, "İş salonunda", "Maranqoz", "Qırıq at", "Cırcırama və qarışqa" və s. şeirlərində uşaqları əməyi sevməyə çağırır, onlarda əməyə dərin məhəbbət hissi oyadır. Şairin bu tipli şeirlərində göstərilir ki, insan şöhrətə əməyi ilə çatar. Həyatda zəhmətin qalib gəlmədiyi heç nə yoxdur.

Tofiq Fikrətin elə şeirləri vardır ki, onlar bağça yaşlı uşaqlar üçün yazılıb. "İthaf" şeiri əslində adından da göründüyü kimi bağça yaşlı kiçik uşaqlara ithaf olunub. Bu qrup şeirlərdə ideya uşaq psixologiyası ruhunda aşılansa da, "yuva" deyimində bağça nəzərdə tutulsa da, məsələlərə yanaşmada müəyyən mənada, sanki fəlsəfi mahiyyət önə keçir. "Yuva" bir növ vətən, ana qoynu şəklində başa düşülür. Yuvanın mərifət, fəzilət yuvası (məkanı) kimi təqdimi isə hər bir uşaqda vətən sevgisini artırır, milli tarix barədə düşüncələri genişləndirir.

Anahtar kelmeler: Tofiq Fikrət, poeziya,şeir,uşaq, ədəbiyyat

Summary:

Children's poems have a special place in Tofig Fikret's poetry. The collection of poems "Sharmin" published in 1914 consists of children's poems written in syllabary.In these poems, the child's spirit and the reflection of the child's psychology take a leading place. The collection of poems "Shame" is also characteristic in terms of reflection and celebration of Tofig Fikret's pedagogical ideas.Issues of hard work and attitude to work are the main themes of Tofig Fikret's children's poems. He appeared in "Workshop", "Carpenter", "Broken Horse", "Dragonfly and Ant" and others. in his poems, he calls children to love work, instills in them a deep love for work.In this type of poet's poems, it is shown that a person achieves fame through hard work. There is nothing in life that hard work does not conquer.

Tofig Fikret has poems written for children of kindergarten age. As the name suggests, the poem "Dedication" is actually dedicated to children of kindergarten age.Although the idea in this group of poems is inculcated in the spirit of child psychology, and the phrase "nest" refers to a garden, in a certain sense, the philosophical essence comes to the fore in the approach to issues. "Nest" is understood as a kind of homeland, mother's bosom.The presentation of the nest as a nest (place) of enlightenment and virtue increases the love of the motherland in every child and expands thoughts about national history.

Key words: Tofıg Fikret, poetry, poem, children, literature

Tofiq Fikrət sənətin müxtəlif sahələrində çalışan, uğurlu və eyni zamanda ziddiyyətli yaradıcılıq yolu keçən böyük türk şairidir. O, rəssamlıq və musiqi ilə də məşğul olsa da, sənət aləmində görkəmli bir şair kimi tanınmışdır. "Rübabi-şikəstə'', "Xəluqun dəftəri'', "Rübabın cavabı'', "Şərmin'', "Doxsan beşə doğru" adlı şeir kitabları onun zəngin yaradıcılıq irsinə malik olmasından xəbər verir.

Tofiq Fikrət yaradıcılığı həm mövzu, həm də forma baxımından yenidir. Sirr deyildir ki, Tofiq Fikrət mürəkkəb ictimai-siyasi proses və burulğanlar dövründə yaşamışdır. Təbii olaraq cərəyan edən hadisələr onun yaradıcılığına birbaşa təsir göstərmiş və sənətində müxtəlif dövrləşmə şəklində əksini tapmışdır. T.Fikrət yaradıcılığının ilk dövrü 1888-1896-cı illəri əhatə edir. Bu illərdə yazdığı əksər şeirlərində divan ədəbiyyatı ilə avropayönlü ədəbiyyatın paralelliyi özünü göstərir. T.Fikrət yaradıcılığının birinci mərhələsində nəzirəçiliyə, təmtəraqlı ifadələrə aludəçilik xüsusi yer tuturdu. Onun yaradıcılığının "Sərvəti-fünun" dövrü 1896-1901-ci illəri əhatə edir. Bu dövr ideya və əqidə mübarizələri dövrü şəklində xarakterizə olunur. Daha doğrusu, köhnə ədəbiyyata qarşı mübarizə, istibdadın dağılması, II Əbdülhəmid rejimini yıxmaq cəhdi və ona nifrət hissi bu dövrün əsas səciyyəsini təşkil edirdi. Türkiyədə 1908-ci il inqilabı T.Fikrət yaradıcılığı üçün geniş meydanlar açdı. Özünün inqilabiliyi və aktivliyi ilə seçilən bu mərhələdə dövrün birbaşa və kəskin ittihamları xüsusi yer tutur, ictimai həyatın dözülməz səbəbləri açıqlanır, vəziyyətdən çıxış yolları barədə düşünülür. Bu səbəbdəndir ki, şairin yaradıcılığında vətən, azadlıq, müharibə və s. mövzuları yeni ədəbiyyatın tələbləri zəminində özünün bədii həllini tapa bilmişdir. Tofiq Fikrət yaradıcılığının dərindən təhlili onun birmənalı şəkildə vətən şairi adlandırılmasına tam əsas verir

Qeyd etdiyimiz kimi həm mövzu, həm də forma baxımından yeni olan Tofıq Fikrət yaradıcılığı "Tənzimat", "Sərvəti-funun", "Fəcri-ati" və digər ədəbi təşkilatların mövcudluğu şəraitində türk ədəbiyyatında gedən proseslərlə bilavasitə bağlı idi. Tofiq Fikrətin yaradıcılığında nəzirəçilik, təmtəraqlı ifadələrə aludəçiliklə yanaşı, ideya-əqidə mübarizəsi səciyyəsi daşıyan vətən, azadlıq, müharibə və s. mövzular üstünlük təşkil edir. Tofiq Fikrət elə bir dövrdə yaşayırdı ki, ölkədaxili ictimai-siyasi çaşqınlıq və ziddiyyətlər, xarici təzyiq və müdaxilələr ölkənin, həm də millətin gələcək taleyini sual altında saxlayır, mövcud siyasi böhran Osmanlı dövlətinin qüdrətini günü-gündən aşağı salırdı. Heç şübhəsiz, ölkənin bu cür gərgin və ağır zamanı xüsusi şəkildə ziyalıları düşündürmüş, onları çarə yolları axtarmağa məcbur etmişdir. Millətin xoş gələcəyini gah "qanlı", gah da "qansız" mübarizədə görən Tofiq Fikrət müəyyən mənada daha çox "tək bir çarənin" olduğunu əsas sayırdı: "Millətin mədəni səviyyəsini yüksəltmək, ziyalı, yaradıcı və bacarıqlı gənclər yetişdirmək". Gənclərə ölkənin gələcəyi kimi baxan Tofiq Fikrət ilk növbədə yeni tipli məktəblərin açılmasını, uşaqların bu məktəblərdə milli, vətənpərvər ruhda tərbiyə almasını "bilim adamı deyil, həm də iş və həyat adamı" şəklində formalaşmasını istəyirdi. Şəxsən özünün çalışdığı Qalatasaray, İstanbul, Robert məktəblərində bu məqsədlə xüsusi təşəbbüslər irəli sürmüş, gənclərin vətənin sabahkı ümidi naminə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi sahəsində ciddi işlər görmüşdür.

Tofiq Fikrət təkcə pedaqoq kimi deyil, həm də vətəndaş şair kimi uşaqlara, gəncliyə xitab etməklə onların "vətən borcunun" nədən ibarət olmasını açıqlayır, mahiyyət etibarilə gənclərdə vətənpərvərlik hisslərini gücləndirməyə təsir göstərən şeirlər yazırdı. Şairin 1911-ci ildə "Xəluqun dəftəri", 1914-cü ildə "Şərmin" şeirlər toplusunda cəmlənən şeirlər bilavasitə gəncliyə nəsihət, onlarda vətəndaşlıq ruhunun formalaşmasına xidmət və s. baxımından əlamətdardır.

Tofiq Fikrətin poeziyasında uşaq şeirlərinin özünəməxsus yeri vardır. 1914-cü ildə çapdan çıxmış "Şərmin" şeirlər toplusu heca vəznində yazılmış uşaq şeirlərindən ibarətdir. Bu şeirlərdə əsasən uşaq ruhu və uşaq psixologiyasının əksi aparıcı yer tutur.

"Şərmin" şeirlər toplusu həm də Tofiq Fikrətin bir növ pedaqoji görüşlərinin əksi və tərənnümü baxımından xarakterikdir. Burada dərsə maraq, bu günkü və sabahkı dərslərə münasibət və onların öyrənilmə metodikası və s. məsələlər pedaqoji prinsiplər baxımından öz həllini tapa bilmişdir. Əməksevərlik, əməyə münasibət məsələləri Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərinin əsas mövzusudur. O, "İş salonunda", "Maranqoz", "Qırıq at", "Cırcırama və qarışqa" və s. şeirlərində uşaqları əməyi sevməyə çağırır, onlarda əməyə dərin məhəbbət hissi oyadır. Şairin bu tipli şeirlərində göstərilir ki, insan şöhrətə əməyi ilə çatar. Həyatda zəhmətin qalib gəlmədiyi heç nə yoxdur:

Çalışqan hər işi görür,
İnsan üçün sənət çoxdur,
Edilməyəcək iş yoxdur.

Tofiq Fikrətin elə şeirləri vardır ki, onlar bağça yaşlı uşaqlar üçün yazılıb. "İthaf" şeiri əslində adından da göründüyü kimi bağça yaşlı kiçik uşaqlara ithaf olunub. Bu qrup şeirlərdə ideya uşaq psixologiyası ruhunda aşılansa da, "yuva" deyimində bağça nəzərdə tutulsa da, məsələlərə yanaşmada müəyyən mənada, sanki fəlsəfi mahiyyət önə keçir. "Yuva" bir növ vətən, ana qoynu şəklində başa düşülür. Yuvanın mərifət, fəzilət yuvası (məkanı) kimi təqdimi isə hər bir uşaqda vətən sevgisini artırır, milli tarix barədə düşüncələri genişləndirir:

Yuva şevkat yuvasıdır,
Ninelerdir onu yapan...
Haydi yuvana, yavru çox
O marifet yuvasıdır.
Ve fazilet yuvasıdır.
Orda firkin uyanacak
Orda kanat açacakdır,
Yükseklere uçacaksın!

"Həsbi-hal" şeirində şair maraqlı bir mövzuya toxunur. Uşaqlara müraciət şəklində yazılan bu şeirdə iki müxtəlif nəslin nümayəndələrinin məktəb həyatı qarşılaşdırılır. Şair indiki uşaqların məktəb həyatı, məktəb şəraiti, oxuma səviyyələri ilə öz dövrünü müqayisə edərkən fərqlərə daha çox yer ayırır: Gözəl dərslik, təmiz məktəb, parta-stul və s. Amma Tofiq Fikrətin əsas məqsədi keçmişlə bu günün məktəb fərqlərini ortaya qoymaq olmamış, indiki yaxşı şəraitin təsviri fonunda yaxşı oxumağı, öyrənməyi, elmlə məqsədə çatmağı və s. təbliğ etməkdir:

Okuyunuz, okuyanlar
Çok şey bilir, çok şey yapar

Muradına onlar erer

Cennete de onlar girer

Onlar cidden mesut olur...

Müəllifin nəzərində elmlərə yiyələnmək uşaqların gələcək xoşbəxtliyinin təməlidir. Ona görə də Tofiq Fikrət hər bir şagirdə məntiqli və şüurlu oxumaq tələbi ilə müraciət edir.

İnsan öyrəndiyi şeyi,

Daha iyi öyrənməli.

Tofiq Fikrət hər bir uşağın gələcəkdə layiqli vətəndaş kimi formalaşmasını onun düzgün tərbiyəsində, vətənpərvərlik hissinin güclü olmasında görür. Bu səbəbdəndir ki, şairin uşaq şeirlərində vətənpərvərlik, əməksevərlik, qəhrəmanlıq, estetik zövq və s. məsələlərə daha çox önəm verilmişdir. Bu şeirlər həm ictimai-siyasi, həm əxlaqi-didaktik, həm də pedaqoji cəhətdən diqqəti cəlb edə bilir. Tofiq Fikrət "Şərmin" şeirlər toplusunda uşaq dünyasının özünəməxsus cəhətlərinə yer verərkən həyati gerçəklikləri əsas götürmüş, uşaqlara təsiri real həyat fonunda əks etdirmişdir. Bu cür şeirlərdə təbliğat ümumi səciyyə daşımır. Şairin uşaqlara nəsihəti, onların maraq dünyasının coğrafiyası təxmini deyildir. Məsələn, "Umacı" ("Xoxan") şeirində şair maraqlı bir mövzuya müraciət etmişdir. Uşaqları bir işdən çəkindirmək üçün onları "xoxanla" qorxutmaq bütün ailələr üçün xarakterikdir. Tofiq Fikrət "Umacı" şeirində bu məsələyə toxunmaqla həm uşaq psixologiyasını, həm də ailə-tərbiyə, uşaqlara təsir münasibətlərini əks etdirmiş, uşaq əqlinin, uşaq psixikasının düzgün formalaşmasında tərbiyənin rolunu xüsusi dəyərləndirmişdir. Şeirdə cindən, xoxandan yox, yamanlıqdan qorxmağa çağırış, əslində Şərminin timsalında bütün uşaqlara ünvanlanır. Çünki şair öz ifadələrində cin və şeytanın real varlıq olmadığını, onların insanlara təsirinin qeyri-mümkünlüyünün mahiyyətini açır:

Ağabeyi der ki "Şermin,

Seni titreyen şu hain,

Şu korkunc şey ki kutudan

Çıkıverdi, bir kuzudan

Koparılmış bir avuç yün,

Bir az kağıt, bir az da dün

Sana verdiyim tel yoxmu.

İşte ondan ibaret bu."

Şair bu cür deyim, ifadə və izahları ilə uşaqları mifikliyin doğurduğu qorxunc təsirlərdən uzaqlaşdırır, onların yaş səviyyəsinə uyğun həyati baxışlarını formalaşdırır.

Şeirin son iki misrası isə hər bir uşağın həyati mövqeyi barədə ideya şəklində diqqəti cəlb edir:

Aklı başında insanlar

Yalnız fenalıkdan korkar!...

Əxlaqi-didaktik səpki Tofiq Fikrətin uşaq poeziyasında əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur. Bu tip şeirlərdə uşaqlara ülvi hiss və duyğuların səmimiliyi daha çox diqqəti cəlb edir. Ümumiyyətlə, Şərq ədəbiyyatı və ədəbi-bədii fikri üçün əhəmiyyətli olan didaktika, nəsihət, təkcə uşaq mövzusu olmamışdır. Şərq ədəbiyyatında bu mövzu şərq-islam konteksində öz təsir dairəsini xeyli genişləndirmiş, Y.Balasaqunlu, N.Tusi, S.Şirazi, N.Gəncəvi, Ə.Cami və s. sənətkarların yaradıcılıqlarında əxlaqi dəyərlər çoxçalarlı ifadə, deyim tərzində əsrlər boyu mənəvi xəzinə mənbəyinə çevrilmişdir. Tofiq Fikrətin didaktik mövzuda yazdığı uşaq şeirləri əslində Şərq ənənəviliyindən kənarda qalmır. Daha doğrusu, bu cür şeirlərdə mövzu və ideya klassik Şərq ənənəsi ilə eyni olsa da, deyim və ifadə uşaq psixologiyası və uşaq yaşına uyğundur. Şairin "İki yolçu" şeiri bu baxımdan diqqəti cəlb edir. Şeirin maraqlı mövzusu vardır: "Bir yay səhəri iki yolçu yol gedir. Onlardan biri yolda yerə düşmüş şabalıd görür. Şabalıdı bölmək üçün iki yolçu arasında dava düşür. Yoldan keçən bir hoca əhvalatı öyrəndikdən sonra şabalıdı ləpələyir, ləpəni özü yeyir, qabıqları isə onlara verir. Qismətlərini bu cür alan həmin iki şəxsin təəccüblənməkdən başqa əlacları qalmır".

Hoca kestaneyi kırdı

Kabuklarından birini

Bir yolçuya, diğerini

Bir yolçuya uzatarak

İçini kendisi yedi

Sonra: "Haydi buyurun!"dedi.

Şeirin "az tamah çox ziyan verir" son misrası bir ideya şəklində uşaqların dünyagörüşünün formalaşmasında müsbət rol oynayır, onlarda dostluq, sədaqət meyllərini gücləndirir, tamahın insanlara verdiyi zərər barədə təəssüratlarını genişləndirir. Qeyd etmək lazımdır ki, yaradıcılığının birinci dövründən (1888-1896) fərqli olaraq Tofiq Fikrətin sonrakı dövr yaradıcılığı, daha dəqiq desək, 1908-ci ildən başlayaraq özünün inqilabiliyi və aktivliyi ilə seçilən bir mərhələyə qədəm qoymuşdur. Həmin mərhələdə dövrün birbaşa və kəskin ittihamları xüsusi yer tutur. İctimai həyatın dözülməz səbəbləri açıqlanır, vəziyyətdən çıxış yolları barədə fikirlər yürüdülür. Bu səbəbdəndir ki, şairin yaradıcılığında vətən, azadlıq, mübarizə və s. mövzular yeni ədəbiyyatın tələbləri zəminində özünün həllini tapa bilmişdir. Tofiq Fikrət yaradıcılığının dərindən təhlili onun birmənalı şəkildə vətən şairi adlandırılmasına tam əsas verir. Ümumiyyətlə, vətənpərvərlik Tofiq Fikrət yaradıcılığında geniş anlayışdır. Onun nəzərində vətən əcdadlarımızın bugünkü və gələcək nəslə əmanət etdiyi əbədiyaşar müqəddəs yurd yerləridir:

Can da sən, şan da sən, həpsi sənsən yaşa,

Ey vətən, ey mübarək vətən, min yaşa!

Tofiq Fikrətin yaradıcılığı ilə yaxından tanışlıq onu deməyə əsas verir ki, xarici müdaxilənin Türkiyəni dağıtmaq, xəritədən silmək planlarına qarşı onun sənətində vətənpərvərlik ideyalarının tərənnümü daha intensiv səciyyə daşıyır. Bu hal heç şübhəsiz, şairin uşaq şeirlərində də özünə yer alır. Lakin başqa qrup şeirlərindən fərqli olaraq uşaq şeirlərində Tofiq Fikrət onların yaş və psixologiyalarını nəzərə almış, fikirlərini bir növ nəsihət, sevgi, çağırış, həvəsləndirmə şəklində təbliğ etmişdir.

Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərində nəsihətçilik bir model olaraq müdrik insanların uşaqlara vətənin gələcəyi olan insanlara öyüd səciyyəsi daşıyır. Təbii olaraq, bu öyüdlər sırasında uşaqlarda vətənpərvərlik hisslərinin gücləndirilməsi meylləri daha güclüdür. Tofiq Fikrətin vətənpərvərlik ruhu təbliğ olunan şeirlərində maraqlı forma seçilir. O, uşaq psixologiyasına uyğun olaraq bu hissi yurd gözəlliklərinin tərənnümü ilə aşılayır. Daha doğrusu, vətənin təbiət gözəllikləri fonunda uşaqların bu diyara olan məhəbbəti artırılır, uşaqların nəzərində heç yerdə tayı-bərabəri olmayan vətən obrazı canlandırılır:

Bahar olsun da seyr edin,
Necə süslər bayırları,
Zümrüd kimi çayırları...

"Kiçik əsgər" şeirində kiçik uşağın simasında vətəni qoruyan, qəhrəmanlıq yolu keçən, əldə silah düşmənə amansız olan və s. bir igid canlandırılır. Bu şeirdə vətənin ana, vətən üçün ölməyin müqəddəs borc, qəhrəmanlıq olması elə bir tərzdə aşılanır ki, bunlar uşaqların layiqli vətəndaş kimi formalaşmasına, həyatda tutacağı mövqeyə birbaşa təsir göstərir:

Kiçik əsgər, silah əldə
Qəhrəman tək irəliləyir
Qabağında bütün el də:
"Qəhrəmanım, yaşa" deyir.
Kiçik əsgər, kişik əsgər!
Vətən səndən xidmət istər.
Kiçik əsgər, dinlə məni
Gözlə, boşa silah atma
Silahını, mərmini
Haqsızlığa qarşı saxla
Kiçik əsgər, kişik əsgər!
Haqq da səndən qüvvət istər.

Tofiq Fikrətin uşaq poeziyasında təbiət təsviri əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur. "Papatya", "Bahar kalfa", "Yaz nine", "Hazan teyze", "Kış baba", "Yayda", "Kışda" və s. şeirlərdə təbiətlə birbaşa təmas, hər fəslin öz rəng və xüsusiyyətləri uşaq dünyasının maraqlarına uyğun təsvir olunmuşdur. Bu şeirlərdə baharın "qönçə dodaq, gəlin qiyafəli"

("Bahar kalfa"), yayın "odalov saçan qızmar günəşli" ("Yay ana"), payızın "dumanlı-çənli, qızılı" ("Hazan teyze") və s. şəklində təqdimi uşaq psixologiyasının tələbləri ilə birbaşa bağlanır, onların hər fəsil barədə ilkin təsəvvürlərini həm təmin edir, həm də bir qədər genişləndirir. Məsələn, şairin iki müxtəlif şeirində iki müxtəlif fəslin (yayın və qışın) özünəməxsus fərqli təbiət xüsusiyyətləri diqqətdən yayınmır:

Örtül pərdə, örtül pərdə,
Örtül tez ol, şüşələrdən
Günəş içəriyə vurur,
Dəftərimi soldurur... ("Yayda")

Və yaxud:

Açıl pərdə, açıl qarda,
Sən açıldın, günəş harda?
Yoxsa bizi unutmuşdur?
Xeyr, onu bulud udmuşdur.
Çox soyuq var
Hər tərəf qar... ("Qışda")

Ümumiyyətlə, Tofiq Fikrət yaradıcılığında təbiət təsviri geniş yer tutur. Onun müxtəlif mövzularda yazdığı şeirlərində təsvirin problemə uyğun göstərilməsi diqqəti xüsusi cəlb edir. Buna görə də Tofiq Fikrəti rəssam-şair adlandıranlar heç də səhv etməyiblər. Onun üst-üstə düşən, bir-birini tamamlayan şair-rəssam istedad və qabiliyyəti əsərlərində təbiət gözəlliklərinin, təbiətin rəng incəliklərinin son dərəcə canlı verilməsini təmin etmişdir.

Demək olar ki, yaradıcılığının müxtəlif dövrlərində yazmış olduğu şeirlərində təbiətin gözəl mənzərələri, insan hisslərinin tərənnümü, adamların sadə məişət tərzi bir rəssam fırçası ilə çəkilmiş ictimai-psixoloji lövhə təsirindədir:

Safi rakid... Hanı axşamkı təgəyyür, həyəcan?
Bir cocuq ruhu qədər pir-nisyan,
Bir cocuq ruhu qədər şimdi münəvvər, ləkəsiz,
Uyuyur mavi dəniz.
...Sənə baxdıqca təsəlli buluram, aldanıram,
Mavi bir göz ələmi qəlbimə ağlar sanıram.

Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərində məktəbə, dərsə maraq, dərsin öyrənilmə metodikasından və s. tutmuş, əməyə sevgi, vətənə, vali-deynlərə məhəbbətə və s. qədər halların təbliği gənc nəslin təlim-tər-biyəsində, onların vətəndaş kimi formalaşmasında mühüm rol oynaya bilmişdir. "Həsbi-hal", "Şərminin əlifbası", "Hədiyyə", "Mələyin quzusu", "Qış baba", "Aslan", "İki yolçu", "Cırcırama və qarışqa" və digər şeirlərində Tofiq Fikrət olduqca sadə deyim, asan ifadə

tərzi nümayiş etdirərək uşaqların maraq dünyasına birbaşa müdaxilə yolu ilə fikirlərini poetik şəkildə diqqətə çatdırmışdır. Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərinin dili sadə, aydın, mövzusu həyati, aktual, ideyası icti-mai-əxlaqi səciyyədədir. Bu şeirlərdə Tofiq Fikrətin lirik yaradıcılı-ğına xas olan nə köhnə ədəbiyyata qarşı mübarizə, nə də güclü siyasi motiv meylləri görünmür. Bu şeirlərdə uşaq dünyası psixologiyasının bütün cəhətləri əməksevərlik, vətənpərvərlik, məktəbə çağırış, təbiət təsvirləri timsalında yurd sevgisinin aşılanması və s. özünə yer tapır. Tofiq Fikrətin "şəfqət, mərifət, fəzilət yuvası" ("İthaf") kimi dəyərləndirdiyi tərbiyə müəssisələrini gənc nəslin gələcəyi hesab etməsi, Şərminin timsalında uşaqları şeytan, əcinnədən deyil, fənalıqdan qorxmağa çağırışı ("Umacı"), uşaqlarda əlifba öyrənməyə sevgi, maraq oyatması ("Şərminin əlifbası"), zəhmətin insan həyatında əhəmiyyətini canlandırması ("Cırcırama və qarışqa"), təbiət lövhələrini təsvir etməklə uşaqlara yurd sevgisi aşılaması ("Qışda", "Yazda", "Qış baba") və s. onun uşaq psixologiyasını dərindən bilmə-sini təsdiqləyir, uşaqların vətəndaş kimi formalaşmasında mü-hüm rol oynayır, eyni zamanda şairin uşaq poeziyasındakı uğurlarından xəbər verir.

Kaynakça

1.Banarlı ,N.S. (1998). Resimli Türk edebiyatı tarihi 2 cildde(IIcild). İstanbul

2. Quliyev, Elman. (2022) .Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı

3.Tevfik Fikret.(1910).Rubabi-şikeste. İstanbul

4.Tofiq Fikrət . (1969) .Seçilmiş əsərləri.Bakı

5.Tevfik Fikret . (2005) .Şermin. Ankara

THE PERSONALITY OF GAZI MUSTAFA KAMAL ATATURK IN THE ASSESSMENT OF THE GREAT LEADER HEYDER ALIYEV

GAZİ MUSTAFA KAMAL ATATÜRK ŞAHSİYETİ ULU ÖNDER HAYDAR ALİYEV DEĞERLENDİRMESİNDE

Prof. Dr.Elman GULİYEV

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Türkoloji Merkezi

Türk edebiyatı bölüm başkanı

ÖZET

Türk dünyasının büyük şahsiyeti Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü düşünürken 11. yüzyıl türk maneviyatımızın altın kitabı “Divanü lüğat-it Türk”ten olan şu sözler aklıma gelir: "Allah'ın lütfuyla güneş Türk yıldızlarında doğdu ve göklerin bütün daireleri onların mallarını teslim etti, Allah onlara Türk adını verdi ve onları Türklerin hükümdarları yaptı. Zamanımızın kağanlarını onlardan aldı, dünya milletlerinin dizginlerini onlara emanet etti, onları herkesten üstün kıldı ve hakka göre onlara güç verdi". Mete, Atilla, Alp Er Tonga, Oğuz Kağan, Emir Teymur, Şah İsmail Hatai, Sultan Süleyman, Ertuğrul, Osmangazi, Kanuni Sultan Süleyman, Sultan Abdülhamid ve başka Türk siyasi liderlerinin “herkesten üstün olma" yeteneklerinin temelinde Allah'ın lütfu olduğu teyit edilmektedir. Eski Türk inanışlarından birinin dediği gibi: "Allah dilemedikçe kimse hükümdar olamaz."

Geniş anlamda Mustafa Kemal Atatürk, Türk dünyasına Allah tarafından verilmiş bir savaşçı, kurtarıcı, devlet kurucusu olarak BÜYÜK TÜRK'tü.

Büyük önder Haydar Aliyev'in yüce Mustafa Kemal Atatürk hakkındaki düşünceleri, bir büyük Türk'ün başka bir büyük Türk hakkında sosyo-politik buluşmaları sistemini oluşturur. Haydar Aliyev'in Türkiye'ye ve kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e olan sevgisi sebepsiz değildi. 6 Mayıs 1997'de Ankara'da Haydar Aliyev'in bir gazetecinin "Atatürk'ün adını sık sık anmanızın sebebi nedir?" sorusuna "Ben dostum, kardeşim Mustafa Kemal Atatürk için söylediğim sözler yeter. İsterseniz bir daha söylerim."

Ulu Önder Haydar Aliyev'in 8 Mayıs 1997'de "Çırağan" ve "Suis" otellerinde yaptığı konuşmalarda, hem de "TRT", "Samanyolu", "NTV" ve b. Türk televizyon kanallarının rehberleri ve Türk işadamları ile görüşlerde yaptığı açıklamalarda hem Atatürk'e olan sempatisinin şahid oluyoruz, hem de Atatürk'ün Azerbaycan ile ilgili adımlarının mahiyeti ve önemi şöyle anlatılıyor: "Türkiye ve biz ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün sözlerini sık sık anarız. O zamanlar “Azerbaycan'ın acısı bizim acımız, Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimizdir” demişti. Bu sözleri 30'lu yıllarda söyledi. O dönemde Ermenistan ile Azerbaycan arasında savaş, çatışma yoktu, kan dökülmüyordu. Ancak o – büyük Mustafa Kemal Atatürk, 1918-1920'li yıllarda o Ermeni müelliflerinin ve taşnakların Azerbaycanlılara çektirdiklerini çok iyi biliyordu."

Haydar Aliyev, 30 Ekim 1998'de İstanbul'da "Marmara" grubunun Stratejik Araştırmalar Vakfı tarafından düzenlenen törende yaptığı konuşmada, Mustafa Kemal Atatürk'ün değerli mirasına büyük saygısını dile getirmişti. "Biz hepimiz gurur duyuyoruz ki, böyle bir Türkiye var, Mustafa Kemal Atatürk Cümhuriyeti var."

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Haydar Aliyev, Türkçe, Türkiye, Azerbaycan

SUMMARY

Whenever I think about Gazi Mustafa Kemal Ataturk the great personality of our modern Turkish world, the following words from the golden book of our 11th century Turkish spirituality "Divani lugat -it Turk" come to my mind for a moment: "By the grace of God, the sun rose in the Turkish constellations and all the circles of the heavens turned over their possessions, God gave them the name of Turks and made them rulers of the earth. He removed the khagans of our time from them, entrusted the reins of the world's nations to their hands, made them superior to everyone else, and strengthened them according to the truth." (Mahmud Kashgarli, "Divani lugat-it Turk", volume I, Baku, 2006, p. 54). The glory of our rich and ancient history like the wisdom of these words, Mete, Atilla, Alp Er Tonga, Oguz Kagan, Amir Teymur, Shah Ismayil Khatai, Sultan Suleiman, Ertogrul, Osman Gazi, Sultan Suleiman the Magnificent, Sultan Abdulhamid, etc. finds confirmation that a God's grace is at the root of Turkish political leaders' ability to "outdo everyone". As one of the ancient Turkish beliefs says: "Nobody can be a ruler unless God wants it."

In a broad sense, Mustafa Kemal Ataturk was a GREAT TURK as a fighter, savior, and state builder, etc. gifted by God to the Turkish world.

The great leader Heydar Aliyev's thoughts about the genius Mustafa Kemal Atatürk **form a system of socio-political meetings of one great Turk about another great Turk.** Heydar Aliyev's love for Turkiye and its founder Mustafa Kemal Ataturk was not without reason. It is possible to clearly see the reasons for this love in Heydar Aliyev's answer to a journalist's question in Ankara on May 6, 1997: "What is the reason for your frequent mention of Ataturk's name?" "I am a friend, a brother, the words I said about Mustafa Kemal Ataturk are enough. If you want, I'll say more."

In the speeches of the great leader Heydar Aliyev at the meetings with the heads of the Turkish TV channels "TRT", "Samanyolu", "NTV" and Turkish businessmen at the "Ciragan" and "Suis" hotels on May 8, 1997, the sympathy for Ataturk is witnessed, and the nature and importance of Ataturk's steps regarding Azerbaijan is revealed: "Turkey and we often remember the words of the great leader Mustafa Kemal Ataturk. At that time, he said that Azerbaijan's pain is our pain, Azerbaijan's joy is our joy. He said these words in the 30s. At that time, there was no war or conflict between Armenia and Azerbaijan, no bloodshed. However, he - the great Mustafa Kemal Ataturk, knew well what troubles those Armenian authors and Dashnaks brought to Azerbaijanis in 1918-1920."

In the speech of Heydar Aliyev on October 30, 1998 at the ceremony held by the Strategic Research Foundation of the "Marmara" group in Istanbul, he expressed great respect and reverence for the valuable heritage of Mustafa Kemal Ataturk. "We are all proud that there is such a Turkiye, the Republic of Mustafa Kemal Ataturk."

Keywords: Ataturk, Heydar Aliyev, Turkish, Turkiye, Azerbaijan

Türk dünyasının nəhəng şəxsiyyəti və nəhəng siyasi lideri Qazi Mustafa Kamal Atatürk haqqında yazıya başlayarkən XI əsr türk mənəviyyatımızın qızıl kitabı “Divanı lüğət -it türk”də yer alan aşağıdakı sözlər bir anlığa düşüncələrimə hakim kəsildi: “Tanrının inayəti ilə günəş türk bürclərində doğdu və göylərin bütün dairələri onların mülkləri üzərinə döndü, Tanrı onlara türk adını verdi və onları yer üzünə hakim qıldı. Dövrümüzün xaqanlarını onlardan çıxardı, dünya millətlərinin idarə cilovunu onların əlinə tapşırdı, onları hamıdan üstün elədi,

onları haqq üzrə qüvvətləndirdi" (Mahmud Kaşğarlı, "Divani lüğət-it türk", I cild, Bakı, 2006, səh. 54). Bu sözlərin hikməti kimi zəngin və qədim tariximizin şan-şöhrəti olan Mete, Atilla, Alp Ər Tonqa, Oğuz Kağan, Əmir Teymur, Şah İsmayıl Xətai, Sultan Suleyman, Ərtoğrul, Osman Qazi, Qanuni Sultan Süleyman, Sultan Əbdülhəmid və s. türk siyasi liderlərinin, Mahmud Kaşğarlının sözləri ilə desək, "dünya millətlərinin idarə cilovlarını əllərində saxlamaq və hamıdan üstün olmaq" bacarıqlarının kökündə bir Tanrı inayətinin dayandığı təsdiqini tapır. Qədim türk inanclarından birində deyildiyi kimi: "Tanrı istəməsə kimsə hökmdar ola bilməz".

Böyük tarixi epoxalara sahib olan , Çindən Avropanın ortalarına qədər ucsuz-bucaqsız ərazilərə hökmranlıq edən , eyni zamanda dünyanın ən zəngin mədəni sərvətini yaradan və ona sahib olan türklərin bütün zamanlarda tanrı sevgisi ilə əhatə olunmaları şəksizdir.

"Türk dünyasının əvəzsiz şəxsiyyəti, böyük öndər, dahi Mustafa Kamal Atatürk" (Heydər Əliyev) haqqında düşüncələrdə də bu hikmətdən doğan məntiqin aparıcılığı böyük önəm təşkil edir. Azərbaycanın xalq şairi Zəlimxan Yaqubun söylədiyi kimi:

> Tanrı qüdrətiydi, Allahdı, nəydi,
>
> Əyilməz başları önündə əydi. (Zəlimxan Yaqub .Özün basdırdığın ağaca söykən , I cild , Bakı "Şərq-Qərb" , 2010 , səh. 97)

Mustafa Kamal Atatürk geniş anlamda Tanrının türk dünyasına bəxş etdiyi mücadiləçi, xilaskar, dövlət qurucusu və s. olaraq BÖYÜK TÜRK idi. Azərbaycanın xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyasında Atatürk şəxsiyyətinin xilaskarlıq və liderlik missiyası belə ifadə olunur:

> Zaman ötdükcə nədən səcdə qılır hər kəs ona
>
> Bir böyük millətə hər gün ata doğmuş o ana
>
> Atatürkün sinəsi, yurdun alınmaz qalası,
>
> Atatürk millətinin həm atası, həm balası. (Bəxtiyar Vahabzadə . Seçilmiş əsərləri , Bakı , 2008 , səh. 116)

Atatürk bir lider olaraq elə bir əbədilik qazanmışdır ki, zaman-zaman dünyanın müxtəlif yerlərində onun şəxsiyyəti araşdırma obyekti olmuş, haqqında möhtəşəm filmlər çəkilmiş, sənətin və ədəbiyyatın baş obrazına çevrilmişdir.

Təbii olaraq Atatürk fenomeni siyasi liderlərin də daim maraq dairəsində olmuş, dünyanın bir çox nüfuzlu siyasi xadimləri Mustafa Kamal Atatürkün şəxsiyyətini, siyasi və milli-tarixi xidmətlərini yüksək dəyərləndirmişlər. Bu sırada müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu, ümummilli lider Heydər Əliyevin daha böyük, eyni zamanda fərqli fikirləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ulu öndər Heydər Əliyevin dahi şəxsiyyət Mustafa Kamal Atatürk haqqında söylədiyi fikirlər **bir böyük türkün digər bir böyük türk haqqında**, o cümlədən bir dövlətin dövlət təhlükəsizliyini təmin edən, ona əbədi müstəqillik bəxş edən siyasi liderin eyni taleyi yaşamış və eyni missiyanı yerinə yetirmiş başqa bir siyasi lider barəsində analitik düşüncə əsaslı ictimai-siyasi görüşlər sistemini təşkil edir. Çünki Heydər Əliyev Mustafa Kamal Atatürkü böyük tarixi olan Türkiyə Cümhuriyyətinin , eyni zamanda Türkiyə demokratiyasının yaradıcısı hesab etmişdir. Heydər Əliyev Qazi Mustafa Kamal Atatürk ənənələrinin bugünkü Türkiyə üçün əhəmiyyətini də xüsusi qeyd edir . Məhz 9 fevral 1994-cü ildə Türkiyə Böyük Millət Məclisində etdiyi çıxışda bu cəhətləri xüsusi şəkildə qabartmağı məqsədəmüvafiq hesab etmişdir : " Türkiyə Cümhuriyyətinin 70 illik tarixi var . 70 il bundan öncə onun başçısı , dahi və böyük öndər Mustafa Kamal Atatürk bu Böyük Millət Məclisinin əsasını qoymuş , Türkiyə

Cümhuriyyətini yaratmışdır. Onun qoyduğu təməl , bünövrə o qədər möhkəm , o qədər davamlı olmuşdur ki , 70 il ərzində türk xalqı , Türkiyə milləti , Türkiyə dövləti bütün sınaqlardan çıxmışdır , indi də uğurla irəliləyir.” (H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh .6)

Ulu Öndər Heydər Əliyevin 9 fevral 1994-cü ildə Türkiyə Böyük Millət Məclisində çıxışı zamanı Qazi Mustafa Kamal Atatürkə olan səmimi ehtiramları bununla bitmir . Həmin çıxış zamanı Heydər Əliyevin Atatürklə bağlı fikirlərində biz mühüm əhəmiyyət kəsb edən digər cəhətləri də görə bilirik. Məsələn , H.Əliyev Mustafa Kamal Atatürkün Sovet İttifaqının gələcək taleyi ilə bağlı fikirlərinə münasibət bildirərkən Atatürkün uzaqgörənliyinə , onun nəhəng siyasi lider səriştəsinə heyranlıqla yanaşmasının şahidi oluruq. Doğrudan da , böyük Atatürkün Sovet İttifaqının dağılacağı təqdirdə Türkiyə Cümhuriyyətinə atacağı addımları barədə uzaqgörən siyasi görüşlərində fenomenal yanaşmanın qeyri-adiliyi heyranlıq doğurmaya bilmir. Heydər Əliyevin 9 fevral 1994-cü ildə Türkiyə Böyük Millət Məclisində çıxış edərkən bu fikirləri xatırlaması təsadüfi səciyyə daşımır. Çünki Heydər Əliyevin bu fikirləri xatırlamaqda məqsədi Atatürkün böyük siyasət adamı olmasını bir daha önə çəkmək olmuşdur. Heydər Əliyev həmin çıxışında belə demişdir : “ Burada mən Mustafa Kamal Atatürkün çox dəyərli bir fikrini yadınıza salmaq istəyirəm . Çünki onun bu fikri Türkiyənin üzərinə düşən vəzifələrin çox böyük olduğuna və Mustafa Kamal Atatürkün çox uzaqgörən bir şəxsiyyət olduğuna dəlalət edir. O , Türkiyə Cümhuriyyətinin 10-cu ildönümü münasibəti ilə çıxışında demişdir : “ Bu gün Sovet İttifaqı bizim dostumuz , qonşumuz və müttəfiqimizdir. Bu dostluğa ehtiyacımız var . Lakin sabah nə olacağını bu gün heç kim müəyyən edə bilməz. Nəinki Osmanlı kimi , Avstriya-Macarıstan kimi parçalana bilər , kiçilə bilər . Bu gün əlində bərk-bərk tutduğu millətlər qonşularından qaça bilərlər. Dünya yeni bir müvazinətə keçə bilər . O zaman Türkiyə nə edəcəyini bilməlidir. Bizim bu dostumuzun idarəçiliyi altında dili bir , dini bir , mahiyyəti bir qardaşlarımız vardır. Onlara sahib çıxmağa hazır olmalıyıq. Susaraq o günü gözləməyə lazım deyil , hazır olmaq lazımdır. Millətlər buna necə hazırlaşırlar , mənəvi körpüləri möhkəm saxlayırlarmı? Biz bir körpüyük . İnam bir körpüdür , xaric bir körpüdür. Köklərimizə qayıtmalı və hadisələri bölən tariximizin içində bütövləşməliyik. Onların bizə yaxınlaşmasını gözləyə bilmərik. Bizim onlara yaxınlaşmağımız lazımdır.” 60 il bundan öncə Mustafa Kamal Atatürk bu günləri görmüş və bu vəsiyyəti etmişdir. İndi həmin dövran gəlib çatıb və Türkiyəyə dost qardaş olan ölkələr , millətlər öz müstəqilliklərini əldə ediblər. O cümlədən , Türkiyəyə yaxın dost və qardaş olan Azərbaycan da müstəqil bir dövlətdir.” (H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh .8-9)

Ulu Öndər Heydər Əliyevin Türkiyə Böyük Millət Məclisində etdiyi tarixi çıxışında Atatürk ölkəsinin parlaq gələcəyinə və iki qardaş dövlətlərin sarsılmaz birliyinə inam bəsləməsinin gələcəkdə bu birliyin bütün sahələrdə doğuracağı uğurlardan bəhs etməsinin kökündə Atatürk ideyalarının dayandığı əsas mövzulardan birinə çevrilir. Heydər Əliyev bu barədə deyir : “ Yaşasın Böyük Türkiyə Cümhuriyyəti ! Mustafa Kamal Atatürkün vəsiyyətlərini yerinə yetirərək irəliləyən Türkiyə xalqının gələcəyinə qardaş kimi inanırıq və ümidvaram ki , gələcək həyatımızda yeni-yeni uğurlar olacaqdır.” (H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh .10)

Doğrudan da Atatürkün ideyaları nəticəsində inkişaf etmiş Türkiyənin son 30 ildə Azərbaycanla qardaşlıq əlaqələri böyük bəhrələr vermiş , hər iki dövlətin qarşılıqlı əlaqələri yüksək səviyyədə genişlənmişdir. Torpaqlarımızın azad olunmasında müzəffər ordumuzun 44 gün ərzində zəfər çalmasında Türkiyənin mənəvi dəstəyi Azərbaycan tarixinin qızıl səhifələrindən birini təşkil edir. Böyük Türkiyəmizin qurucusu olan Mustafa Kamal Atatürk müdrikliyi , uzaqgörənliyi , siyasi iradəsi , titanik fəaliyyəti ilə dünyanın ən qabaqcıl siyasətçiləri ilə ön sırada yer alır . Onun adı təkcə Türkiyə deyil , həm də türk dünyası tarixinə qızıl hərflərlə yazılmışdır. Bir böyük türk və bir böyük siyasi lider olaraq Mustafa Kamal

Atatürk Türkiyə adını əbədiləşdirən siyasi xadim kimi də tarixdə əbədi yaşamaq haqqı qazanmışdır. Heydər Əliyevin Atatürkün bu keyfiyyətlərini əks etdirən fikirləri olduqca maraqlı görünür : "Dahi Mustafa Kamal Atatürk Türkiyənin böyük bir dövlət olması üçün çox işlər görmüşdür. Böyük məmnuniyyətlə demək olar ki , ondan sonra gələn nəsillər onun yolu ilə getmiş , Türkiyəni qabaqcıl dövlətlər sırasına çıxarmışlar. Heydər Əliyev Türkiyə dövlətinin Atatürk ideyalarına sadiqliyini məmnunluq hissi ilə qeyd edir. 2 noyabr 1994-cü ildə Çankayada Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəlin ad günündə etdiyi çıxışında bu barədə belə söyləyir : "Azərbaycanda biz hamımız sizi böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün işinin etibarlı davamçısı kimi , onun böyük şagirdi kimi tanıyırıq. Bizə çox xoşdur və bunu böyük mmnuniyyətlə qəbul edirik ki , 1923-cü ildə yaranmış , Mustafa Kamal Atatürkün tərəfindən əsası qoyulmuş Türkiyə Cümhuriyyəti indi etibarlı əllərdədir .Siz Türkiyənin cümhur başkanısınız , prezidentisiniz . Mustafa Kamal Atatürkün tutduğu vəzifəni tutursunuz və bu vəzifəni layiqincə həyata keçirirsiniz." (Azərbaycan qəzeti 3 noyabr 1994-cü il)

Qeyd etməliyəm ki , Ümummilli Lider Heydər Əliyev xüsusi düşüncə və təfəkkürə malik dahi bir siyasətçi olmuşdur. O , həmişə xalqa arxalanmış və həyatını da xalqa həsr etmişdir. Buna görə də əbədi yaşamaq haqqı qazana bilmişdir. Bu mənada Heydər Əliyev Mustafa Kamal Atatürkü fərqli düşüncə və təfəkkür sahibi olaraq fərqləndirmiş onun xalqa arxalanmasına önəm vermiş və Atatürk gücünün ,Atatürk böyüklüyünün bir səbəbini də bunda görmüşdür. Heydər Əliyevin 8 dekabr 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində çıxışı zamanı Qazi Mustafa Kamal Atatürk ideyalarına olan dərin hörməti bir daha diqqəti cəlb edir : " Biz bu gün Türkiyə Cümhuriyyətinin tarixinə nəzər salarkən böyük Mustafa Kamal Atatürkün başçılığı ilə yaranmış cümhuriyyətin keçdiyi yola öz hörmətimizi bildiririk. Türkiyə Cümhuriyyətinin 50 il müddətində demokratiyanın prinsipləri əsasında , inkişafında , insan hüquqlarının qorunması sahəsində göstərdiyi səylərə , əldə etdiyi nailiyyətlərə öz hörmət və ehtiramımızı bildiririk." (Azərbaycan qəzeti 9dekabr 1995-ci il

Bildiyimiz kimi Azərbaycan Türkiyə dostluğu və qardaşlığı tarixi sınaqlardan çıxmış , bir millət iki dövlət prinsipləri daxilində Azərbaycan və Türkiyə birliyi həm siyasi , həm iqtisadi , həm də mədəni sferalarda yüksək səviyyədə inkişaf etmişdir. Biz bunu 1918-ci ildən başlayaraq Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra da , 1991-ci il müstəqilliyimizin bərpasından sonrakı mərhələdə də görə bildik. Qarabağ hadisələri zamanı Türkiyənin qətiyyət göstərməsi Azərbaycanın qələbə zəfərinin əsas atributlarından birinə çevrildi. Təbii ki , 44 günlük Zəfər tariximizdə Türkiyənin mənəvi və siyasi dəstəyinin rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. Heydər Əliyev Atatürk Türkiyəsinin tarix boyu Azərbaycana dəstəyini alqışlamış , bu dəstəyin kökündə Mustafa Kamal Atatürk ideyalarının dayandığını qürur və fəxrlə dilə gətirmişdir. Heydər Əliyevin Azərbaycan Milli Məclisinin tribunasından söylədiyi aşağıdakı sözlərdə Atatürkə olan sevgisinin böyüklüyünü bir daha aydın şəkildə görmək mümkündür : " Böyük Mustafa Kamal Atatürkün sözləri yadıma düşür . O deyirdi : " Azərbaycan gülərsə biz də gülərik , Azərbaycan üzülərsə biz də üzülərik." Bu sözlər Türkiyə Cümhuriyyətinin Azərbaycana olan münasibətinin ən parlaq ifadəsidir." (H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh . 15)

Mustafa Kamal Atatürkün həyat və fəaliyyəti bugünkü Türkiyə və türk dövlətlərinin siyasi fəaliyyət strategiyasının vacib məqamları ilə üst-üstə düşür. Ulu Öndər Heydər Əliyev Atatürkün fəaliyyətini , onun siyasi uzaqgörənliyini , müdrikliyini və s. bir nümunə hesab etmiş , ondan öyrənməyi hər bir insanın xoşbəxtliyi kimi qiymətləndirmişdir. O , Atatürkün böyüklüyündən , onun xilaskarlıq və quruculuq missiyasından danışarkən ilk növbədə bu dahi şəxsiyyətin türkçülük fəlsəfəsinə daha çox önəm vermişdir. Doğrudan da , Türkiyənin xoşbəxtliyi onda idi ki , onun Atatürk kimi lideri olmuşdur. Biz Atatürkə dəyər verərkən Ulu Öndər Heydər Əliyevin hər bir sözündə , hər bir ifadəsində bu qüdrətli şəxsiyyətə olan sevgini,

hörməti görməklə yanaşı , Atatürkün adından duyduğu qüruru aydın şəkildə da görə bilirik : “ Böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün yaratdığı Türkiyə Cümhuriyyəti 70 ildən artıq bir zamanda sürətlə irəliləyib , dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri sırasında durubdur və layiqli yer tutubdur. Fəxr edirik ki , Türk xalqı böyük Mustafa Kamal Atatürkün qoyduğu yolla inamla irəliləyir . Əminik ki , türk xalqının Türkiyənin böyük gələcəyi ilə bu yola bağlıdır və bu yol Türkiyənin böyük gələcəyini təmin edəcəkdir.” H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh .19

Heydər Əliyevin söylədiyi müdrik kəlamlar içində - “ mən həmişə fəxr etmişəm , indi də fəxr edirəm ki , Azərbaycanlıyam” -ifadəsinin xüsusi yeri var . Bu kəlamda Heydər Əliyevin millət sevgisi , vətən sevgisi , milli qüruru millətinin və dövlətinin gələcəyinə inamı və s . xüsusi yer alır . Elə bilirəm ki , yuxarıda səslənən “fəxr edirik ki , türk xalqı Mustafa Kamal Atatürkün qoyduğu yolla inamla irəliləyir” sözlərində də Heydər Əliyevin Türkiyəyə , Türk xalqına eyni sevgi və inamını müşahidə etmək çətin deyil . Heydər Əliyev Mustafa Kamal Atatürkün siyasi fəaliyyətini və şəxsiyyətini qiymətləndirərkən ona Türkiyənin mövcud reallıqları fonunda dəyər verir. Haqlı olaraq Türkiyənin bugünkü tərəqqi və inkişafının bünövrəsinin Atatürk adı və əməlləri ilə bağlı olmasında görür : “ Bu gün bir daha böyük iftixar hissi ilə demək olar ki , türk xalqı cümhuriyyət qurulandan indiyənədək bu cümhuriyyətin qurucusu , yaradıcısı , banisi Mustafa Kamal Atatürkün tutduğu yol ilə gedir və biz hesab edirik ki , bu yol yalnız bu yol türk xalqını bundan sonra da yüksəklərə qaldıracaq qələbədən-qələbəyə aparacaqdır.” H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh .29-30)

Heydər Əliyev bütün fəaliyyəti dövrlərində Mustafa Kamal Atatürkün vəsiyyətlərinə xüsusi önəm vermiş , onu yüksək qiymətləndirmiş və Atatürk yolunun düzgünlüyünə , əbədiliyinə inam nümayiş etdirmişdir. Bu səbəbdən çıxışlarında Atatürk fikirlərinin hamı üçün aktual olduğunu dönə-dönə dilə gətirmişdir. Bu cür yanaşma onu göstərir ki , Heydər Əliyev Atatürkə sevgi nümayiş etdirməklə yanaşı həm də onun yoluna inam nümayiş etdirmiş , türkün xilasını , onun tərəqqisini , dünya birliyində yer almasını yalnız Atatürk yolu ilə getməkdə görmüşdür . Heydər Əliyevin Atatürkü bəşər tarixinin ən böyük şəxsiyyəti hesab etməsi səbəbsiz deyildir. O , bir siyasi lider və vətəndaş mövqeyindən çıxış edərək Atatürk ideyalarına həmişə hörmət və ehtiram bildirmişdir. 1999-cu il 31 oktyabr tarixində Ankarada çıxış edərkən bu barədə belə demişdir: “ Mustafa Kamal Atatürk bəşər tarixinin XX əsrinin ən böyük şəxsiyyətlərindəndir. İstiqlal savaşına başçılıq edərək qalib gəlib Türkiyə Cümhuriyyətini yaratmaqla o , türk xalqına böyük yol açmışdır. Türkiyə Atatürk ideyalarına sadiq olaraq 76 ildir ki bu yol ilə gedir və böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Qardaş Azərbaycan xalqı Atatürkün şəxsiyyətinə ,onun ideyalarına , onun qoyduğu dəyərli irsə böyük hörmət və ehtiram hissi ilə yanaşır. Atatürkün dahiliyi , müdrikliyi bizim üçün ilham mənbəyidir . Bu gün mən böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün qəbrini böyük qürur hissi ilə ziyarət edirəm.” H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 39

Heydər Əliyev Atatürk şəxsiyyəti və dahiliyindən bəhs edərkən Türkiyənin bugünkü uğurlarından daha çox danışır və Atatürklə Türkiyənin bugünkü reallıqları arasında bağlılığı xüsusi şəkildə diqqətə çatdırır . Çünki Heydər Əliyev üçün Atatürk Türkiyənin dünəni ilə yanaşı , həm də bu günü deməkdir. Heydər Əliyev atatürkün böyük fəaliyyətini Türkiyə müstəqilliyinin , dövlətçiliyinin qurulması və qorunması kimi dəyərləndirir. Bugünkü Türkiyənin həmin bünövrə üzərində ucalmasından fəxrlə danışır . Bu yanaşma əslində böyük atatürkün Türkiyə üçün gördüyü işlərin üzərinə işıq salır , oxucu və dinləyiciyə Atatürk ideyalarını düzgün xarakterizə etməyə yardımçı olur . Bildiyimiz kimi 1920-ci illərdən başlayaraq Türkiyədə kifayət qədər mürəkkəb proseslər baş vermiş , Türkiyə ictimai-siyasi həyatında müəyyən gərginliklər müşahidə olunmuşdur . Amma Türkiyə hər bir dövrün reallıqlarından asılı olmayaraq atatürk ideyalarının liderliyi altında bütün gərginliklərə sinə

gərmiş , özünün siyasi , iqtisadi sabitliyini qoruya bilmişdir . Bunlar heç şübhəsiz Atatürk ideyalarının mövcudluğu və təsiri ilə mümkün olmuşdur. Ulu Öndər Heydər Əliyevin 1999-cu ildə bu barədə söylədikləri fikirlər Türkiyə ictimai-siyasi hadisələrini əks etdirmək baxımından əhəmiyyət daşıyır : " 1923-cü ildə böyük öndər Mustafa Kamal tərəfindən yaranmış Türkiyə Cümhuriyyəti 76 ildir ki yaşayır . Bəşər tarixi çox böyük insanları meydana çıxarıbdır. Onlar inqilablar edib , dövlətlər yaradıb və millətləri üçün böyük işlər görüblər , ancaq onların çoxu sonra uğursuz olubdur. Onların gördükləri işi davam etdirənlər olmayıblar. Onların gördüyü iş yəqin ki , gələcək üçün o qədər də dəyərli olmadığı üçün yaşamayıbdır. Ancaq Mustafa Kamal atatürkün ən böyük nailiyyəti bir də ondan ibarətdir ki , onun qurduğu , yaratdığı və ömrünün sonuna qədər başçılıq etdiyi Türkiyə Cümhuriyyəti bu həyatdan gedəndən sonra 60 ildir yaşayır , inkişaf edir və onun vəsiyyətlərini həyata keçirir , işinə sadiqliyini göstərir , onun yolu ilə gedir." H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 46

Bu səbəbdən Heydər Əliyevin Türkiyənin Mustafa Kamal Atatürkün ən böyük mirası hesab etməsi kifayət qədər dolğun səslənir : " Mən hesab edirəm ki , Mustafa Kamal atatürkün bəşəriyyət üçün böyük irsi mirası vardır . Onlar çoxdur . Amma bunlardan ən qiymətlisi , ən əzizi onun qurub- yaratdığı və bu günə qədər yaşayan Türkiyə Cümhuriyyətidir . Atatürk cümhuriyyəti , demokratik cümhuriyyət , layiq cümhuriyyət , dünyəvi cümhuriyyətdir. Ötən 75 il ərzində türk xalqı böyük tatürkün yolu ilə gedərək , onun vəsiyyətlərini yerinə yetirərək böyük nailiyyətlər əldə etmişdir." (H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 47)

Heydər Əliyev Atatürkün siyasi fəaliyyətindən danışarkən hadisələrə tarixi kontekstdən yanaşmış , bir sıra vacib detalları bu baxımdan dəyərləndirməyə çalışmışdır. Məsələn , o , Atatürkün həyat və fəaliyyətinə yalnız Türkiyə Cümhuriyyətinin rəhbəri kimi yox vətən savaşında ölümə hazır olan bir əsgər kimi , vətəni hər cür təhlükədən qurtarmağa hazır bir döyüşçü kimi təqdim edir və bu barədə belə deyir : " Mustafa Kamal Atatürk böyük istedadlı insan olmuş , onun istedadı gənc vaxtlarından özünü göstərmişdir. O hələ Türkiyə Cümhuriyyətini qurub yaradana qədər də böyük qəhrəmanlıqlar göstərmiş istiqlal savaşına başçılıq etmiş və Birinci Dünya müharibəsindən sonra Osmanlı imperatorluğu dağılan zaman Türkiyəni dağıtmaq , parçalamaq , məhv etmək istəyən ölkələrin qüvvələrin hamısının qarşısının alınmasını təşkil etmiş və buna nail olmuşdur." (H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 44-45)

Şübhə etmirəm ki , bu yanaşmadan sonra Ulu Öndər Heydər Əliyevin Qazi Mustafa Kamal Ataütrkə verdiyi aşağıdakı dəyər kifayət qədər səmimi səslənir : " Mustafa Kamal atatürkün ən böyük xidməti Türkiyə Cümhuriyyətini yaratmasıdır . Biz bəlkə bu gün bunu adi hadisə kimi qəbul edə bilərik m, ancaq heç də yox . Bu , heç də adi hadisə deyildir. Türkiyənin Osmanlı imperatorluğunun 700 illik fəaliyyəti şəraitində onun təsiri altında yaşamış insanlarını cümhuriyyət qurnağa sövq etmək ,cəlb etmək və bu cümhuriyyəti qurmaq , yaratmaq və onu yaşatmaq Mustafa Kamal Atatürkün çox böyük xidmətidir , demək olar ki , tarixi xidmətidir . Zaman , əsrlər keçəcək , türk xalqı , türkköklü , türkdilli xalqlar , türk dünyası bunu heç vaxt unutmayacaqdır."(H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 45)

Maraqlı yanaşmalardan biri də Heydər Əliyevin Mustafa Kamal Atatürkün ordu quruculuğuna verdiyi qiymətlə bağlıdır. Çünki güclü ordu yaratmaq bütün zamanlarda Türkiyə üçün vacib məsələ olmuşdur. Tarixə müraciət etdikdə görürük ki , Birinci Dünya müharibəsində Türkiyənin məğlubiyyəti düşmən dövlət birlikləri üçün bu dövlətin ərazilərini işğal etməyə böyük fürsətə çevrildi . Bu illərdə millət əsarətdə yaşamaq , dövlət isə xəritədən silinmək təhükəsi ilə üzləşdi . Ordu dağılmış və pərakəndə qruplara bölünmüşdür. Belə bir zamanda xalqın , millətin və dövlətin taleyini fikirləşənlər bütün ümidlərini Mustafa Kamal Atatürkə bağlamışdılar. Bildiyimiz kimi , Atatürk İzmir işğal olunan gün gəmi ilə İstanbuldan Samsuna

yola düşür . 1919-cu ilin 19 may tarixində Samsuna gəlir və gizli fəaliyyətə başlayır . Daha sonra Ərzurum və Sivasa gedir , ordu qrupları hazırlayır . Mudros və Sevr müqavilələrinə görə dövlət hüquqlarını itirən Osmanlı dövlətinin türk könüllü qüvvələri yenidən mübarizəyə başladılar . 1920-ci ilin 23 aprelində Ankarada açılan Böyük Millət Məclisində Atatürk sədr seçilir və baş komandan təyin olunur. Atatürkün komandanlığı altında könüllü hərbi qüvvələr ingilis , fransız və yunan iğalçılarına qarşı mübarizədə qalib gəlirlər və 1923-cü ildə dünya birliyinin tanıdığı Türkiyə Cümhuriyyəti qurulur . Göründüyü kimi Türkiyənin şərəf tarixində layiqli yeri olan türk ordusunun qurulması və idarə olunmasında Mustafa Kamal Atatürkün böyük xidməti olmuşdur. Bu ordu indi dünyanın ən modern ordusu hesab edilir və Türkiyənin müdafiə sisteminin əsasını təşkil edir. Şübhəsiz hər bir sahədə olduğu kimi ordu quruculuğunda da Mustafa Kamal Atatürkün xidmətləri əvəzsizdir. Heydər Əliyev bu cəhətləri əsas götürərək Atatürkün ordu quruculuğu ilə bağlı fəaliyyətinə böyük dəyər vermiş , doğru olaraq onu Türkiyənin müstəqilliyinin əldə olunması və qorunmasında vacib cəhətlərdən biri hesab etmişdir : “ Mustafa Kamal Atatürkün ən böyük xidmətlərindən biri də odur ki , o Türkiyədə güclü ordu yaratmışdır . Türkiyə ordusu güclü ordudur. Onu Mustafa Kamal Atatürk yaradıbdır . Mən bu gün böyük məmnuniyyət hissi ilə demək istəyirəm ki , türk ordusu , türk əsgəri Mustafa Kamal Atatürkün ideyalarına , onun vəsiyyətinə , yoluna daim sadiq olmuşdur. Mustafa Kamal Atatürkün bütün silahdaşları qazilər idilər. Əgər o qazilər olmasa idi Türkiyə Cümhuriyyəti yaranmazdı , bugünkü Türkiyə olmazdı və türk xalqı bu qədər xoşbəxt olmazdı.”(H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 53)

Heydər Əliyevin Türkiyə ordu quruculuğunda Mustafa Kamal Atatürkün xidmətlərinə verdiyi dəyər bununla bitmir . O , Türkiyənin istiqlalı yolunda türk ordusunun verdiyi şəhidləri böyük hörmətlə yad edir . Atatürkün qurduğu türk ordusunun türk dünyası üçün böyük dayaq , böyük dəstək olması məsələlərinə də toxunur və bir daha fəxr edir ki , türk ordusu beynəlxalq münaqişələrin həllində sözünü deyə biləcək gücə malik bir ordudur. Heydər Əliyev və atatürk mövzusunda təqdim etdiyim bu yazıda bir neçə dəfə Heydər Əliyevin Mustafa Kamal Atatürkə olan sevgi və ehtiramından bəhs açmışam . Maraqlı bir məqama diqqət çəkmək istərdim . Ulu Öndər Heydər Əliyev 1992-ci ildən ömrünün sonuna qədər Azərbaycan Türkiyə münasibətlərindən və bu münasibətlər daxilində hansı mövzuda danışmasından asılı olmayaraq əksər çıxışlarında Atatürkü hörmətlə xatırlamış ,ona istinad etmiş , onun fikirlərinin bu gün üçün böyük əhəmiyyət daşıdığını qeyd etmiş və onun yolunu haqq yolu hesab etmişdir . Eyni zamanda Heydər Əliyev Atatürkü Türkiyənin deyil bütün türk dünyasının qüruru və şərəfi hesab etmişdir : “ Mustafa Kamal Atatürk təkcə Türkiyə üçün yox , bütün dünya türkləri üçün , türk dünyası üçün də çox düşünmüşdür. 1991-ci ildə Sovet İttifaqının dağılması ilə əlaqədar Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdi , onu bərpa etdi ,yəni Mustafa Kamal Atatürkün uzaqgörənliyi bununla da sübut olunur . O hələ o vaxt görürdü ki , Azərbaycan və türkdilli digər xalqlar-Orta Asiya xalqları daim əsarətdə qalmayacaqlar öz müstəqilliklərinə , öz azadlıqlarına nail olacaqlar .”(H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 48)

Atatürk ideyalarından danışarkən onun türkçülük fəaliyyət fəlsəfəsindən bəhs açmaq Atatürk ideyalarına doğru , dürüst yanaşmağın vacib tərəfi kimi əhəmiyyət daşıyır. Şübhə yoxdur ki , dünya türklərinin birgə yaşamaları üçün mənəvi əsas ola biləcək bir ideya var-türkçülük . Bu ideyanın möhkəmlənməsində türk milli mənəvi dəyəri səviyyəsinə yüksəlməsində böyük Atatürkün xidmətləri əvəzsizdir. Atatürk bu ideyanı yalnız Türkiyə üçün deyil , digər ölkələrdə yaşayan türklər üçün də əhəmiyyətli hesab edirdi. O , türkçülük ideyalarının hər hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq hər bir türkə öz milliliyini qorumaqda yardımçı olacağını bəyan edir ,bu ölkələrdə yaşayan türklərin inteqrasiyasını təmin edəcəyinə ümid bəsləyirdi. Təbii olaraq Heydər Əliyev Atatürkün türklərin milli həmrəylik və milli birlik ideyalarını özündə əks etdirən siyasətinə daha çox önəm verirdi. Bu yanaşmada hər

iki nəhəng siyasətçinin fikirləri üst-üstə düşürdü , çünki Heydər Əliyev də Atatürk kimi türkçülüyü Sovet İttifaqı dağılandan sonra yeni yaranmış müstəqil türk dövltləri üçün vahid strateji istiqamət hesab edir və Atatürkün bu fikirlərini təqdir edirdi. Ulu Öndər Heydər Əliyev 8 may 1997-ci ildə İstanbulun Fatih Universitetində çıxışı zamanı söylədiyi fikirlərdə Mustafa Kamal Atatürkün türk dünyası üçün tarixi şəxs hesab olunması və türk xalqlarının birliyində Atatürk ideyalarının əhəmiyyətini xüsusi olaraq dilə gətirmişdir: " Bizi sevindirən odur ki , Türkiyənin siyasəti , mədəniyyəti də , mənəviyyatı , təhsili də , elmi də Türkiyə Cümhuriyyətinin banisi , qurucusu böyük Mustafa Kamal Atatürkün qoyduğu yolla , onun vəsiyyətlərini yerinə yetirmək yolu ilə gedir. Mustafa Kamal Atatürk bütün türk dünyasının tarixi şəxsiyyətidir. Türkiyə Cümhuriyyətinin böyük zirvəyə çatmasında türk xalqının 70 ildən artı bir zamanda əldə etdiyi nailiyyətlərin qazanmasında onun göstərdiyi xidmətlər əvəzsizdir. Türk cümhuriyyətlərinin , türkdilli xalqların bir-birinə daha çox qovuşmasının təmin olunmasında , türk köklü millətlərin milli azadlıq və müstəqillik uğrunda mübarizəsi sahəsində aparılan işlərdə onun ideyalarına təsiri böyükdür . Ona görə də Mustafa Kamal Atatürk bütün türk dünyasının əvəzsiz , ölməz lideridir." (Azərbaycan qəzeti 9 may 1997-ci il)

Qürurla deyə bilərik ki , Atatürkün türkçülük ideyaları hazırda türk dövlətlərinin aparıcı fəaliyyət istiqamətlərinə çevrilmiş , eyni zamanda əbədiyaşar haqq qazanmışdır. Bir həqiqətdir ki , Atatürkün ideyaları ilə yanaşı Atatürk şəxsiyyəti də əbədiyaşar haqqa sahibdir. Bu bizim uğurumuz və dünyaya təqdim etdiyimiz milli tarixi dəyərimizdir. Heydər Əliyevin bu məqamı əks etdirən aşağıdakı sözləri kifayət qədər mənalı və əhəmiyyətlidir. Atatürk dünyanın bəşəri dəyərlərindən istifadə edərək xalqının mənəvi dəyərlərini bunlarla birləşdirərək , öz xalqını daha da yüksəklərə qaldırmışdır."(H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 49)

Heydər Əliyev Mustafa Kamal Atatürkü analitik düşüncə sahibi və fenomenal şəxsiyyət kimi həmişə yüksək qiymətləndirmiş , onun həyat və fəaliyyətini böyük siyasi məktəb hesab etmişdir. Ulu Öndər çıxışlarının birində 700 illik tarixə malik Osmanlı imperiyasının süqutundan sonra Türkiyənin üzləşdiyi çətinliklərdən bəhs açır. Heydə Əliyev doğru olaraq Osmanlı imperiyasının süqutundan sonra yeni Türkiyənin yaranmasını Atatürkün işi , əməli və əsəri kimi səciyyələndirir. Belə bir çətin məqamdan sonra Avropanın antitürk qüvvələri ilə mübarizədə onlara qalib gələrək Türkiyə Respublikasının yaranmasını Atatürkün ağıl zəka və qəhrəmanlığının məhsulu hesab edən Heydər Əliyev bu böyük şəxsiyyətə olan məhəbbətini bu cür ifadə edir : " Şübhəsiz ki , hər bir ölkənin həyatında tarixi hadisələr çoxdur , ancaq Türkiyənin həyatında 700 illik ömür sürən bir imperatorluq dağılan zaman Mustafa Kamal Atatürk belə bir zəka , ağıl göstərib , iradə ,qəhrəmanlıq göstərib , xalqı bir yerə toplayıb , xalqın önündə gedib və cümhuriyyət yaradıbdır . Mustafa Kamal Atatürk şəxsiyyəti bir də ona görə qiymətlidir ki , həm Türkiyə xalqı üçün , həm bütün türk dünyası üçün , həm də bütün dünya üçün o qurub yaratdığı cümhuriyyəti yarada bilibdir." (H.Əliyev Atatürk haqqında .Bakı , AzAtaM.2003 səh 51)

Heydər Əliyevin Qazi Mustafa Kamal Atatürklə bağlı fikirlərində hərtərəfli, eyni zamanda kompleks yanaşmanı izləmək mümükündür. Çünki vətənini və xalqını sevən, ona min bir tellə bağlı olan bir vətəndaş, bir türk və bir uzaqgörən siyasi lider kimi Heydər Əliyevin Türkiyəyə və onun qururcusu Mustafa Kamal Atatürkə sevgiləri səbəbsiz deyildi. 6 may 1997-ci il tarixində Ankarada bir jurnalistin- "Atatürkün adını tez-tez çəkməyiniz nə ilə əlaqədardır?"- sualına Heydər Əliyevin verdiyi cavabda bu sevginin səbəblərini aydın şəkildə görmək mümkündür:

"Mən Türkiyə haqqında, Türkiyə Cümhuriyyəti, onun keçdiyi yol barədə sadəcə olaraq öz fikirlərimi deyirəm. Mən dostam, qardaşam, Mustafa Kamal Atatürk haqqında dediyim sözlər yetərlidir. Əgər istəyirsiniz yenə də deyim".

Ulu öndər Heydər Əliyev "bir millət iki dövlət" prinsipini əsas götürərək Türkiyə ilə Azərbaycan arasında birliyin, inkişafın, siyasi marağların təməlində doğmalıq və qardaşlıq münasibətlərinin dayandığına xüsusi önəm vermişdir. Heydər Əliyev Azərbaycanla Türkiyə arasındakı qardaşlığın təməlində milli-tarixi bağlarla yanaşı, Atatürk ideyalarının da mühüm rol oynadığını xüsusi qeyd etmişdir. Heydər Əliyev bir çox çıxış və müsahibələrində Mustafa Kamal Atatürkün "Azərbaycanın kədəri kədərimiz, sevinci sevincimizdir " sözlərini dilə gətirməklə Atatürk ideyalarında mövcud olan prinsipial Azərbaycan sevgisindən məmnunluq duymuş və Azərbaycanın Türkiyəyə münasibətində eyni mövqedə olduğunu xüsusi şəkildə qeyd etmişdir. Ulu öndər Heydər Əliyevin 8 may 1997-ci il tarixində "Çırağan" və "Suis" otellərində Türkiyənin "TRT", "Samanyolu", "NTV" televiziya kanallarının rəhbəri və Türkiyənin iş adamları ilə görüşlərindəki çıxışlarında həm Atatürkə olan rəğbətin şahidi olur, həm də Atatürkün Azərbaycanla bağlı atdığı addımların xarakter və əhəmiyyəti açıqlanır: "Türkiyə də, biz də böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün sözlərini tez-tez xatırlayırıq. O vaxtilə demişdir ki, Azərbaycanın dərdi bizim dərdimizdir, Azərbaycanın sevinci bizim sevincimizdir. Biz də deyirik ki, Türkiyənin dərdi bizim dərdimizdir, Türkiyənin sevinci bizim sevincimizdir. Mustafa Kamal Atatürk nə qədər müdrik adamdır. Bu sözləri hələ 30-cu illərdə demişdir. Onda hələ Ermənistan Azərbaycan arasında belə savaş, münaqişə yox idi, qan tökülmürdü. Ancaq o – böyük Mustafa Kamal Atatürk 1918-1920-ci illərdə həmin o erməni müəlliflərinin, daşnaklarının azərbaycanlıların başına nə bəlalar gətirdiklərini yaxşı bilirdi. Məhz Mustafa Kamal Atatürkün və onun kimi insanların iradəsi nəticəsində 1918-1920-ci illərdə Türkiyənin Qafqaz ordusu Azərbaycana gəldi, Naxçıvanda, Qarabağda, Gəncədə, Bakıda azərbaycanlıları erməni qırğınından xilas etdi. Biz bunları unutmuruq". Mustafa Kamal Atatürkün Azərbaycanla bağlı atdığı addımları sadalayarkən Heydər Əliyevin tarixə səyahəti məqsədli səciyyə daşıyır və bu yanaşma bir neçə baxımdan əhəmiyyət kəsb edir. Bu yanaşmada Atatürkün Azərbaycan sevgisi, türkün türkə qardaşlıq münasibəti, erməni daşnaklarının Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində törətdikləri soyqırım hadisələri diqqətə çatdırılır və ən başlıcası isə Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığının əbədiliyinə inam nümayiş etdirilir.

Heydər Əliyev Atatürkün Türkiyə üçün xidmətlərindən danışarkən onun dövlət quruculuğu fəaliyyətinə xüsusi önəm verir. O, Atatürkün müstəqil dövlət quruculuğu yolunda atdığı addımları alqışlayır, bu günkü Türkiyənin uğurlarının təməlində Atatürk ideyalarının dayandığını fəxr ilə diqqətə çatdırır. Heydər Əliyev Atatürkün dövlət yaratmaq yox, həm də dövləti yaşatmaq və inkişaf etdirmək yollarındakı xidmətlərini də təqdir etmiş, Türkiyənin milli-mənəvi dəyərlərə bağlı olmasında və bəşəri ideyalara inteqrasiyasında Atatürk yolunun əhəmiyyətinə böyük dəyər vermişdir. Heydər Əliyevin 30 oktyabr 1998-ci ildə İstanbulda "Mərmərə" qrupunun Strateji Araşdırmalar Vəqfinin keçirdiyi mərasimdəki nitqində Atatürkün Türkiyənin dövlətçilik tarixində tutduğu mövqe belə dəyərləndirilir: "Mustafa Kamal Atatürk Cümhuriyyəti yaratdı, amma eyni zamanda da onu qurdu, yaşatdı. Şübhəsiz ki, hər bir yeni işi yaratmaq asan deyil. Bu böyük iradə, ağıl, qəhrəmanlıq tələb edir. Ancaq qurulan hər bir şey yaşaya bilmir, Mustafa Kamal Atatürkün xidmətləri bir də ondan ibarətdir ki, o, Türkiyə Cümhuriyyətinin nəinki əsasını qoydu, həm də onu qurdu, onun bütün təsisatlarını yaratdı, onu yaşatdı, böyük dövlət etdi, bu günkü nəsillərə, gənclərə əmanət edərək özünü əbədiyyətə qovuşdurdu". Diqqət etdikdə görürük ki, Heydər Əliyev Atatürkün dövlət quruculuğu fəaliyyətindən danışarkən dövlətçilik üçün vacib olan bütün detallara toxunmuş, Atatürkün qurucu rəhbər obrazını göz önünə gətirməklə Atatürk yolunun uğurlarından bəhs açmış, bu günkü nəsli Atatürkə hədsiz hörmət və sədaqət ruhunda tərbiyələndirməyə çağırış etmişdir: "Böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün xidmətləri bu gün hər kəsin gözünün önünə gəlir. O, hər kəsin ürəyindədir... Biz Azərbaycanda çox sevinirik və fəxr edirik ki, Türkiyə Cümhuriyyəti ardıcılı olaraq, davamlı, sürətlə, inamla Mustafa Kamal Atatürkün yolu ilə gedir".

Heydər Əliyev Atatürk şəxsiyyətinə müasir Türkiyənin və türk xalqının bir zamanlar yaşamış olduğu keşməkeşli tarixi olaylar prosesində dəyər verir, bu məqsədlə onun misilsiz lider və böyük rəhbər keyfiyyətləri üzərində xüsusi dayanır. Eyni taleyi yaşayan insan kimi Heydər Əliyevin Atatürkə bu kontekstdə münasibətində Atatürk ucalığının mahiyyəti və təfərrüatları açıqlanır, tarixi simvola çevrilən Atatürk şəxsiyyətinə olan sevgi və rəğbətin səbəblərinə cavab tapılır. Qeyd etməliyik ki, Heydər Əliyevin natiqlik məharəti, o cümlədən təfərrüatları üzə çıxarıb mahiyyət müstəvisində dəyərləndirmək səriştəsi Atatürklə bağlı hər hansı analitik fikrin ortaya çıxmasını təmin edir. Məsələn, Atatürkün "Yurdda sülh, cahanda sülh, bölgədə sülh" prinsiplərini Azərbaycanın Qafqaz siyasəti üçün örnək hesab edən Heydər Əliyev müəyyən məqamlarda Atatürk yolunun Azərbaycan üçün də əhəmiyyət kəsb etdiyini açıq etiraf etməkdən çəkinmir.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin 16 aprel 1999-cu il tarixində Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl ilə görüşündə söylədiyi nitq bu baxımdan xarakterikdir: "Azərbaycan xarici siyasətində və ilk növbədə Qafqazda apardığı strateji kursunda böyük Atatürkün "Yurdda sülh, cahanda sülh" prinsipləri gerçəkləşdirilərək daim həyata keçirilir".

Heydər Əliyevin Ankarada Atatürk məqbərəsini ziyarət etdiyi zamanlarda, o cümlədən 1997-ci ildə "Nərgiz tv" televiziyasının təsis etdiyi "Dünyada ilin adamı" və 1999-cu ildə Atatürk Beynəlxalq Sülh Mükafatı kimi ali təltiflərin təqdimində etdiyi çıxış və kütləvi informasiya vasitələrinə verdiyi müsahibələrində Atatürkə olan sonsuz məhəbbətini bir daha diqqətə çatdırmış, aldığı mükafatın Atatürkün adını daşıdığı üçün indiyə qədər aldığı mükafatlardan üstün hesab etdiyini bəyan etmiş, Atatürk ideyalarının təkcə Türkiyə üçün deyil, həm də Azərbaycan üçün əhəmiyyətli olduğunu vurğulamışdır: "Böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün adını daşıyan mükafatı almaq mənim üçün böyük şərəfdir. Hesab edirəm bu mükafat mənim indiyə qədər aldığım mükafatlardan ən alisidir". Heydər Əliyevin Atatürk məqbərəsini ziyarət etdiyi zaman Azərbaycandan gətirdiyi torpağı Atatürk məzarının yanına qoymasını bir neçə baxımdan əlamətdar hesab etmək olar. Bu bir tərəfdən eyni millət anlamında Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığını, digər tərəfdən Azərbaycan xalqının Atatürkə olan sevgisini, başqa bir tərəfdən isə Heydər Əliyevin sözləri ilə desək "Azərbaycanın Mustafa Kamal Atatürkü özünün öndəri, özünün qəhrəmanı, özünün müdrik şəxsiyyəti hesab etməsini" əks etdirir.

Heydər Əliyev Azərbaycanda Atatürkün adını daşıyan küçə və meydanlardan danışarkən onları iki baxımdan xarakterizə etmişdir. Heydər Əliyev Bakıda, Gəncədə, Naxçıvanda, Sumqayıtda Atatürkün şərəfinə adlandırılan küçə və prospektləri Azərbaycanda Atatürkün adının əbədiləşdirilməsi ilə yanaşı, geniş mənada Türkiyənin nümayişi baxımından da əhəmiyyətli hesab edir.

Heydər Əliyev Türkiyə və türk dünyası qarşısında xidmətlərinə görə Mustafa Kamal Atatürkü xalqı üçün, torpağı üçün müqəddəslər müqəddəsi hesab etmiş, onun ideyalarına, qoyub getdiyi dəyərli irsinə böyük hörmət və ehtiramını ifadə etmişdir. Heydər Əliyev Atatürkün demokratik dövlət quruculuğundakı xidmətlərini, xarici qüvvələrin təsiri ilə Türkiyəni parçalanmaqdan qurtarmasını, Türkiyəni yeni inkişaf yoluna çıxararaq dünyanın aparıcı dövlətləri sırasında yer almasına nail olmasını və s. təkcə Türkiyə xalqının və Türkiyə dövlətinin deyil, həm də türk dünyasının xoşbəxtliyi hesab edir, bir Azərbaycan türkü və bir Azərbaycan dövlətinin prezidenti olaraq bununla fəxr etdiyini açıq şəkildə bəyan edir: "Biz hamımız bununla fəxr edirik ki, belə bir Türkiyə var, Mustafa Kamal Atatürk Cümhuriyyəti var".

Hesab edirik ki, ümummilli Heydər Əliyevin bu müdrik kəlamları bu gün olduğu kimi gələcəkdə də aktuallığını itirməyəcək və hər bir azərbaycanlının dilində əhəmiyyətli ifadə kimi

səslənəcəkdir: “Nə yaxşı ki, Türkiyə var, nə yaxşı ki, Mustafa Kamal Atatürk Cümhuriyyəti var...”

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1 . Azərbaycan qəzeti 1997-ci il

2. Bəxtiyar Vahabzadə . Seçilmiş əsərləri , Bakı , 2008

3. Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 2009

4. Heydər Əliyev və ədəbiyyat məsələləri. Xalq qəzeti, 19-25 iyun 1998-ci il

5. Heydər Əliyev və türk dünyası. Mədəniyyət qəzeti, 3 aprel 2013-cü il

6. Heydər Əliyev Atatürk haqqında . Bakı , AzAtaM , 2003

7. M.Kaşgari. Divanü lüğət-it türk, I cild, Bakı, 2006

8 . Mahirə Hüseynova. Missiya. Bakı, 2019

9. Nizami Xudiyev. Uğurlu yolun layiqli davamçısı . Bakı , Nurlan , 2007

10. Zəlimxan Yaqub .Özün basdırdığın ağaca söykən , I cild , Bakı “Şərq-Qərb” , 2010

"GAVROCHE", A SYMBOL OF CHILDREN'S TRAGEDY IN FRENCH SOCIETY (VICTOR HUGO)

"GAVROCH", FRANSIZ TOPLUMUNDA ÇOCUK TRAJEDİSİNİN BİR SEMBOLÜ (VİKTOR HUGO)

Aygun AHMADOVA Shukur kızı

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi (Ü. Hacıbeyov-68), 0000-0002-2464-2513
Aygün Ahmadova, Edebiyat Öğretim Teknolojileri Bölümü

Özet

O günlerde Temple Bulvarı'nda sık sık on bir veya on iki yaşlarında bir çocuk görebilirdiniz. O gerçek bir oyuncuydu. Üzerinde uzun erkek pantolonu ve kadın gömleği vardı. Ama ne pantolon babasınındı, ne de gömlek annesinin; Başkaları merhamet edip ona bu çıngırakları vermişlerdi. Kendini ancak sokakta özgür hissedebiliyordu. Bastille'deki bir fil heykelinin içinde yaşayan solgun, hasta bir çocuk olan Gavroche aynı zamanda canlı, çevik, kurnaz ve çok espriliydi. O her zaman hareket halindeydi. Sokaklarda şarkı söyleyerek dolaşıyor, pis hendeklerde eşeleniyor, biraz da hırsızlık yapıyordu.

Gavroche'un kaderinin doruk noktasını oluşturan bölümlerde Hugo, meydandaki olayların dinamik arka planını betimleyen canlı bir "yerel renk", tarihi bir manzara yaratır. Okuyucularına, antik Paris'in yaşam biçimini yansıtan tasvirlerin hiçbirinde tesadüfi bir şey olmadığını anlatıyor. Her birinin kitlesel tarih bilincini, dünya ve insana ilişkin algıların özelliklerini, insanların inanç ve umutlarını yansıttığını yazıyor. Gavroche'un yaşadığı ahlaki çöküş, özellikle yaşadığı dönemin karakteristik özelliğidir. Zihnindeki mutluluk ve itaat, cesur "özgür arayışlara" karşı koyamaz. Okuyucu Gavroche ile ilk karşılaştığında bu karakterlerin ne kadar çirkin olduğuna tanık olur. İçinde yaşadığı çevrede, fiziksel ve ruhsal çirkinlikleri de kapsayan bütün nitelikler birleşerek daha belirgin bir çirkinlik standardı biçiminde ortaya çıkar.

Anahtar kelimeler: hayat, adalet, mücadele, çevik, inanç, heykel, fil, hırsız

Abstract

In those days, one could often meet a boy of eleven or twelve years old on the Boulevard de la Temple. He was a real gamen. He wore long men's trousers and a women's shirt. But the trousers were not his father's, nor the shirt his mother's; others had given him this rattle out of pity. He could only feel free in the street. Gavroche, this pale, sickly boy who lived inside the elephant statue in the Bastille, was at the same time lively, agile, quick-witted and very humorous. He was always on the move. He roamed the streets singing, rummaged in the ditches, and occasionally stole. In the episodes that formed the culmination of Gavroche's fate, against the dynamic background of what was happening in the square, Hugo creates a vivid "local color", a historical picture of medieval Paris. He tells his reader that there is nothing accidental in any of the details that bring to life the image of the life of ancient Paris. Each of them reflects

the mass historical consciousness, the specifics of the world and human ideas, the beliefs and hopes of people. The moral depression that

Gavroche experiences is especially characteristic of the era in which he lives. The happiness and obedience in his consciousness cannot withstand the courageous "free searches". When the reader first meets Gavroche, he witnesses the absolute ugliness of these characters. In the environment in which he lives, all the qualities that include physical and moral ugliness are combined and presented more precisely, in the form of a standard of ugliness.

Keywords: life, justice, struggle, agile, faith, statue, elephant, thief

Az təhqir görən uşaq, öz ləyaqətini dərindən dərk edən insan kimi yetişər.

N.Q. Çernişevski

Fransanin maraqlı yazıçılarından biridə Viktor Hüqodur. Onun tarixi romani "Səfiller" (Fransızca: Les Misérables) ilk dəfə 1862-ci ildə yayımlandı.Yayimlanmasindan qısa bir vaxt sonra isə roman 19-cu yüzilin ən boöyük tarixi romani olaraq qəbul olundu.

Əhfəlatlar 1815-də başlayır və 1832-de Parisdə bitir. Bir neçə insanın xarakterini ve heyatinin bir-biriylə əlaqəsini izləyən yazıçı çox əvvəllər məhkum olunan, katorq məhbusluğundan qaçmış Jan Valjanın həyat mübarizəsini, xarakterini, düşüncələrini kitabda əks etdirir. Hüqo bu əsərində, daxili psixoloji dramı zahiri drama qarşı qoyurdu.

Həyatda baş verən iztirablar, cətinliklər, sevgi və mərhəmət hissinin dərinliklərinə qədər incələyən, açıqlayan Səfillər romanı ayrıca Fransanın tarixi, Parisin memarlığını, siyasət, əxlaq fəlsəfəsi, antimonarxizm, ədalət, din, ailəvi və romantik sevginin formalari, özellikləri və yaranması kimi mövzuları özündə birləşdirmişdir.

Qavroş hekayəsi, Hüqonun "Səfillər" əsərinin motivləri əsasında hazırlanıb və oxucularına təqdim olunub. İlk vaxtlar imkanlı ailələr üçün nəzərdə tutulan bu kitabların satışı, sonradan, iri həcmli kitabları almağa vəsaiti çatmayan xalq kütləsi arasında da geniş yayıldı. Ötən iki yüz ildə Hüqonun müxtəlif əsərləri müxtəlif oxucu kütləsi qazanaraq, müəllifi zirvəyə daşıdı.

"Səfillər"in motivləri əsasında hazırlanmış "Qavroş" bütün dövrlərin ən çox oxunulan və mənəvi-əxlaqi dəyərləri özündə ehtiva edən əsərdir. Əsərin qəhrəmanları, hekayə boyunca öz hərəkət və rəftarları ilə insan cəmiyətində, daha dəqiq desək, Qavroşun yaşadığı zaman və məkanın ayrı-ayrı sinif və təbəqələrini təmsil edən nümayəndələrdir.

Əsərin baş qəhrəmanı Qavroş, inqilabçılara qoşularaq, səbatsız mübarizələrin qurbanı olur. Burada yazıçı xəyalı ilə həyat həqiqəti bir-birilə qaynayıb-qarışır, müəllif Fransız ictimai həyatının bütün ziddiyətlərini romanda aydın, canlı şəkildə əks etdirir.

Öz əsərlərində xalq arasından çıxan, hədsiz ağrı-acıya, haqsızlağa məruz qalan insanları canlandıran dahi Hüqonun möhtəşəm qəhrəmanlarından biri olan Qavroş, yaşadığı çətinliklərə baxmayaraq gülərüz, kobud olduğu qədər də bacarıqlı, fərasətli və cəsurdur. Paris küçələrində səfil həyat sürən bu on iki yaşlı oğlan 1832-ci ilə baş verən Paris iğtişaşlarında həlak olur. Adı çəkilən "inqilab" isə tarixdə 1832-ci il tələbə üsyanı ilə yadda qalır.

Bir zamanlar, uzun illər əvvəl Parisin evsiz uşaqları çox idi. Hətta bu səfil uşaqları meşədəki quşlarla müqayisə edirdilər. Quşları sərçə, uşaqları isə qamen adlandırırdılar. Dəstə halında yaşayan bu kiçik uşaqlar, yeddi və on üç yaşlarında olan oğlan uşaqları idi. Bu uşaqların, yoxsulluqdan və ağır əməkdən üzülmüş valideynləri, onların qayğısına qala bilmir,

bəzən isə qalmaq istəmirdilər. Şən qamenlər isə məyusluğun nə olduğunu anlamırdılar. Bəzən onların əynində köynək, ayaqların da isə çəkmə olmurdu. Bu uşaqların yaşamaq üçün sığınacağı, başlarının üstündə damı belə yox idi. Paris küçələrinin qameni meşənin quşu kimidir; quşun da heç nəyi yoxdur. Onlar başlarında kiminsə əzik, sürüşmüş şlyapası, əyinlərində atalarının balağı yerlə sürünən köhnə şalvarı, bütün günü küçələrdə veyillənir, harada gəldi gecələyirdilər.

Paris qamenlərinin dəstəsinə düşmək elə də asan deyildi; bunun üçün müəyyən "xidmət lərə" malik olmaq lazım idi. Məsələn, onlardan biri kilsənin zəng qülləsindən yıxılan adamı gördüyünə görə qamenlər arasında hörmət qazanmışdı. Digəri isə dilicansın aşdığını öz gözləri ilə görmüşdü. Bir başqa qamen isə hörmətli cənabın az qala gözlərini çıxaran bir əsgərin hekayəsini görməsi idi. Qamenlər arasında yumruğun da böyük dəyəri var idi. Hər bir qamen "Bir bax, mən yaman güclüyəm" deyərək, öyünməyi sevirdi. Sümüyünə qədər dərin kəsiklə yaralanan isə qəhrəman hesab edilirdi. Qamenlərdən biridə həyatın heç bir çətinliyindən qorxmayan səfil Qavroş idi.

Qamenlərin, bu kiçik səfilləri gecələr tutmağa çalışan polislərlə həmişə toqquşmaları olurdu. Buna görə də qamen bütün polisləri tanıyır və adlarını bilirdi. Qamen polislərin vərdişlərini öyrənir, hər biri üçün ləqəb seçirdi: "Bax, bu satqın, o isə qılıqsız, heç kimlə yola getməyəndir. Bu-yekəpərdir, o biri isə gülməlidir. Bax, bu özünü elə göstərir ki, sanki yeni körpünün sahibidir, adamı körpünün ətrafında belə gəzməyə qoymur. Digəri isə adamların qulağını dartmağı sevir."

Qavroş, adamlara hörmət etməyi bacarır, amma eyni zamanda həyasızcasına ələ də sala bilirdi. Onun bərbad və çürümüş dişləri var, çünki çox az və pis qidalanır. Amma gözləri aydın və safdır, çünki o, çox düşünür. Onun qəlbində bir məsumluq var idi. İnsan nə qədər körpədirsə, Allah istəyir ki, o, məsum qalsın. Qavroş yalnız qəbahətlər övladı deyil, həm də yüksək ideyalar daşıyıcısıdır. Qavroşlar millətin həm zinətidir, həm də xəstəliyi. Bu xəstəliyin isə bir dərmanı var, oxumaq. Oxumaq millətin bütün təbəqələrini sağlamlaşdırır, maarifləndirir. Bütün nəcibliyin yeganə mənbəyi-elm, ədəbiyyat, incəsənət və təhsildir. Əgər bu böyük şəhərdən Qavroşun kimliyini soruşsaydılar, o belə cavab verərdi: "Bunlar mənim uşaqlarımdır".

O vaxtlar Tampl bulvarında on bir on iki yaşlı bir oğlana tez-tez rast gəlmək olardı. O, əsl qamen idi. O, əyninə uzun kişi şalvarı və qadın köynəyi geyinirdi. Amma nə şalvar atasının idi, nə də köynək anasının; özgələri mərhəmət göstərərək bu cırcındırı ona vermişdi. O, yalnız küçədə özünü sərbəst hiss edə bilirdi. Bastilladakı fil heykəlinin içində yaşayan Qavroş, bu solğun bənizli, xəstə oğlan eyni zamanda diribaş, çevik, fərasətli və çox zarafatcıl biri idi. O, daima hərəkətdə idi. Mahnı oxuyaraq küçələrdə veyillənir, çirkab xəndəklərində eşələnir, az-az oğruluq edirdi.

Qavroşun taleyinin kulminasiya nöqtəsini təşkil edən epizodlarda, meydanda baş verənlərin dinamik fonunda təsvir edən Hüqo orta əsrlər Parisinin canlı "yerli koloritini", tarixi mənzərəsini yaradır. Qədim Parisin həyat tərzinin təsvirini canlandıran təfsilatların heç birində təsadüfi heç nəyin olmadığını oxucusuna söyləyir. Onların hər birində kütləvi tarixi şüur, dünya və insan haqqındakı təsəvvürlərin spesifikası, insanların inam və ümidləri əks olunduğunu qələmə alır. Qavroşun düçar olduğu mənəvi düşkünlük xüsusilə onun yaşadığı dövr üçün səciyyəvidir. Onun şüurundakı xöşbəxtlik və itaətkarlıq cəsarətli "azad axtarışların" qarşısında tab gətirə bilmir. Oxucu ilk dəfə Qavroş ilə qarşılaşdıqda bu personajların mütləq eybəcərliyinin şahidi olur. Onun yaşadığı mühitdə fiziki və mənəvi eybəcərlikləri ehtiva edən bütün keyfiyyətlər birləşərək daha dəqiq, eybəcərliyin etalonu şəklində təqdim olunur.

Viktor Hüqo romanında böyük qorxaqlığın və həyat qarşısında mütləq acizliyini gizlətdiyini söyləyir, və ədəbiyyat isə bizim bacarıqsızlığımızı ortaya qoyur. Doğrudan da, yazanda qəhrəmanlarımın təbiətinə müraciət edirəm. Bu, sözün dərin mənasında mahiyyətdir və fiziki, simvolik, metaforik mənası bütün mövcud olanların mənbəyidir. Ədəbiyyatdakı obrazlarım insanlığın sirrini təcəssüm etdirən oxucularıma isə daim verilən sual budur. O hesab edirdi ki, bu tale bütün insanları, hətta ilk baxışda mütləq mənada şəri təmsil edənləri də gözləyir. O, Qavroşu kamilləşmə yoluna çıxarmağa çalışır, lakin buna nail ola bilmir. Halbuki Qavroş xurafat mühitində, qaba kütlənin çılğın ehtirasları, xüsusən də cəmiyyət qarşısında köməksizdir. Artıq Qavroş kölə kimi itaətkar olmaq istəmir, onun hələ yetərincə mərhəmətli ürəyində sirli duyğular baş qaldırır. O daş heykəl deyil və qəhrəman olaraq inqılabçılara qoşulmaq istəyir.

Romanlarının əsas ideyası tarixi janrlara maraq atmosferində meydana çıxmışdır. Hüqo bu məsələyə həm dramaturgiyada, həm də roman yaradıcılığında ciddi əhəmiyyət vermişdir. Onun qəhrəmanları "bəşəriyyət tarixinin ən parlaq səhifələrini öz qanı və göz yaşlarıyla yazan nəslin" mənəvi tələblərinə cavab verən yaradıcılığın simvoludur.

Nəsr janrlarına da Hüqo bədii yaradıcılığının erkən dövrlərində müraciət etmişdir: 1820-ci ildə o, "Hüq Jarqal" povestini, 1826-cı ildə "İslandiyalı Han" romanını, 1829-cu ildə isə "Məhkumun son günü" povestini çap etdirmişdir. Bu üç əsər ingilis "qotik" romanı ənənəsi və Fransadakı "qorxulu" və ya "qara" romanın bütün atributlarının mövcud olduğu "qəzəbli" ədəbiyyatla bağlıydı. (Lənət, dəhşətli cinayətlər və qara magiya) Bu romanların mövzusu dəhşətli macəralar, qeyri-adi ehtiraslar, manyak və qatillər, təqiblər və dar ağacı idi. Ədəbiyyat-istər roman, poema, yaxud da dram əsəri olsun, lakin tarixi tarix elmi kimi təsvir etmir. Hüqoya görə, xronologiya, hadisələrin dəqiq ardıcıllığı, döyüşlər, səltənətlərin fəthi və süqutu tarixin yalnız görünən tərəfidir. Romanda isə diqqət tarixçinin unutduğu və ya əhəmiyyət vermədiyi məsələlər üzərində cəmlənir. İncəsənətdə həqiqət hər şeydən öncə insanın təbiətini, düşüncəsini öyrənməklə aşkar olur. Faktların aşkara çıxarılmasında hadisələrin zahiri örtüyü altındakı səbəbləri üzə çıxaran və hadisənin mahiyyətini açan müəllif təxəyyülü mühüm rol oynayır. Hüqonun fikrinə görə həqiqət heç vaxt gerçəkliyin tam inikası ola bilməz. Yazıçının vəzifəsi heç də bu deyil. O, gerçəkliyin bütün təzahürləri içərisindən yalnız ən xarakterik olanlarını seçməlidir, bütün tarixi şəxsiyyətlərin və hadisələrin arasından elələrinə müraciət etməlidir ki, həqiqəti aşkara çıxarmaqda daha etibarlı və inandırıcı olsun. Bu zaman dövrün ruhunu əks etdirən uydurma qəhrəmanlar tarixi personajlardan daha inandırıcı görünür. Faktlarla təxəyyülün bir-birinə uyğunlaşdırılaraq əlaqələndirilməsi quru ritorikadan daha inandırıcıdır, yalnız onların qovuşdurulması incəsənətin hədəfi olan yüksək bədii həqiqəti meydana çıxarır.

Müəllifin fantaziyasından tələb olunan əsas məsələ dövrün ruhundan kənara çıxmamaqdır. Təqdim olunan xarakterlər, personajların psixologiyası, onların münasibətləri, hərəkətləri, hadisələrin ümumi gedişi, gündəlik həyatda və məişətdə rast gəlinən təfsilatlar təsvir olunan tarixi reallığın bütün aspektləri dövrün gerçəkliklərinə uyğun gəlməlidir. Bəs bu materialları haradan alasan? Axı xronikada yalnız krallardan, sərkərdələrdən və digər tanınmış xadimlərdən, qalibiyyətli-məğlubiyyətli savaşlardan, dövlət həyatının digər anoloji epizodlarından, ümummilli miqyaslı hadisələrdən bəhs olunur. Bəzən xalq, "sürü", "qaragüruh", hətta "tör-töküntü" adlandırılan naməlum kütlənin gündəlik yaşantısı həmişə xronikadan kənarda, rəsmi tarixi yaddaşın arxasında qalır. Çoxdan unudulmuş dövr haqqında təsəvvür əldə etmək üçün yalnız rəsmi reallıqlar haqqında bilgilər əldə etmək kifayət etmir, sadə insanın günlük yaşamını və dəyərlərini də öyrənib romanda canlandırmaq lazımdır. Bu zaman yazıçıya xalqın yaşatdığı əfsanələr, rəvayətlər və buna bənzər folklor qaynaqları kömək edə bilər, çatışmayan detalların yerini isə müəllif öz xəyal gücünün hesabına doldurmalıdır. Lakin fantaziyasına güc verərkən yazıçı onun dövrün ab-havasına uyğunluğunu unutmamalıdır.

Romantiklər təxəyyülü yüksək yaradıcı istedad, uydurmağı isə ədəbi əsərin vacib atributu hesab edirdilər. Onların estetik görüşlərinə görə, dövrün real tarixi mənzərəsini əks etdirən uydurma bəzən faktın özündən də doğru ola bilər. Lakin bu tarixi roman daha geniş və mühüm məna kəsb edir: tarixin ümumi inkişafını cəmiyyətin fəaliyyəti ilə vahid proses halına gətirmək, hər bir dövrün yerini və spesifikasını göstərmək, dövrlər arasındakı əlaqəni, keçmişlə indinin varisliyini, bəlkə də gələcəyi görmək heç də asan deyildir. Romanda yüksəklikdən seyr edilən Paris "çox əsrlik abidələrin kolleksiyası", gözəl və ibrətamiz bir şəhər kimi təsvir olunur. Bu tarixi bir faktdır. Onu bir baxışda əhatə etməklə hadisələrin ardıcıllığını və gizli mənasını aşkar etmək mümkündür. Dik və ensiz spiralvari pilləkənləri keçməklə kilsənin qülləsinə qalxıb çox şeyi görmək olar. Hüqo bu səhnəylə insanlığın əsrlərin pillələriylə qalxmasını simvolizə edir. Onun Fransa tarixi haqqında "Səfillər" romanında əks olunun bilgiləri yetərincə geniş və mükəmməldir. Odur ki, biz bu əsəri tam anlamıyla tarixi roman adlandıra bilərik.

Beləliklə, XIX yüzilin insanları üçün anlaşılmaz olan hadisələrin mahiyyəti yalnız bir neçə əsrdən sonra məlum olur, orta əsrlərin tarixi yalnız sonrakı nəsillər tərəfindən öyrənilərək düşünülür. Ancaq XIX yüzildə məlum olur ki, keçmişdə və bu gün baş verən hadisələrin istiqaməti və mahiyyəti mühüm qanunlarla müəyyənləşən vahid proseslə bağlıdır. Bu, insan ruhunun azadlığa can atması və ictimai varlıq formalarının təkmilləşməsidir. Tarixi müasirliklə sıx təmasda dərk edən Hüqo hadisələrin uzaq keçmişdə cərəyan etdiyi, lakin 1832-ci illər üçün olduqca aktual olan "Səfillər" romanında öz konsepsiyasını irəli sürür. Bu maraqlı əsər fransız ədəbiyyatında böyük hadisə və tarixi roman janrının zirvəsi oldu.

Viktor Hüqonun əsərləri XIX əsrin maraqlı dövrlərini əks etdirən və həyatımızın hər sahəsində ehtiyac duyduğumuz əsərlərdən biridir.

ƏDƏBİYYAT

1.Dünya uşaq ədəbiyyatı. V.Hüqo-"Qavroş" Gənclik nəşriyyatı, 1976, 600 səh

2.Süleymanova E. Uşaqların hüquqlarının müdafiəsi hər birimizin borcudur. Respublika. 2017. - 19 noyabr. - N 254. - S. 4.

3. Kayaoğlu M. Özü-sözü gözəl uşaq. Bakı : TEAS PRESS Nəşriyyat evi. "Üç alma uşaq ədəbiyyatı", 2017. - 272 s.

4.https://drive.google.com/file/d/1oxT232eBwUPPLjNwvDa G69TzVvWdcGkA/view

5.https://www.youtube.com/watch?v=tvQDLy4WJLY

EXAMPLES OF IMMORTAL CREATIVITY IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN LITERATURE, ENVAR MAMMADXANLI

AZERBAYCAN EDEBİYATI TARİHİNDE ÖLÜMSÜZ YARATICILIĞIN ÖRNEKLERİ, ENVAR MAMMADXANLI

Aygun AHMADOVA Shukur kızı

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi (Ü. Hacıbeyov-68), 0000-0002-2464-2513

Aygün Ahmadova, Edebiyat Öğretim Teknolojileri Bölümü

Özet

Anvar Memmedhanlı eşsiz bir insan, yazar, yurtsever bir entelektüel, hayatta gerçekçi ve sanatta idealisttir ve son yüzyıllarda ulusal soyluların en büyük romantik kişiliklerinden biridir. Yazarlar Birliği üyesi, Halk Yazarıdır. Envar Memmedhanlı, 29 Şubat 1913'te Azerbaycan'ın Göyçay şehrinde doğdu. Envar Memmedhanlı kalemi eline aldığı ilk günden son nefesine kadar bu geleneğe sadık kaldı. tatlı, romantik öykülerinden, son yılların ürünü olan Babek filmi senaryosuna kadar yaratıcı yol, sanatsal sözün gücü ve her şeyden önce sanata olan sadakat açısından tam da bize özgüdür. 1940'lı yıllarda Envar Memmedhanlı'nın "Şark Şafak", "Ateşteki Od", "Şirvan Güzeli" gibi dram eserleri cumhuriyet ve ülke tiyatrolarında sahnelenerek büyük başarı elde ederek yazara geniş bir ün kazandırdı. Onun senaryosundan uyarlanan "Fateli Han", "Leyli ve Mecnun", "Babek" gibi filmler, günümüzde tarihi önemiyle öne çıkıyor.

1975 yılında yazılan üç bölümlük tarihi drama "Hürremi'nin Beyaz Şahini" de ulusal kahraman Babek'e ve onun önderlik ettiği harekete ithaf edilmiştir. Envar Memmedhanlı'nın uzun yıllar üzerinde çalıştığı "Babek" romanı, Azerbaycan'ın milli kahramanı Babek hakkında yazılan kurgu eserler arasında özgünlüğü ve tarihi gerçeklere yakınlığıyla öne çıkıyor. Anvar Memmedhanlı'nın yeni bir yaratıcı yolu "Babak" romanıyla başlıyor. Yazarın ani ölümü ve yaratıcı mirasına ilişkin vasiyette bulunamaması, romanın kaderini bilinmeyen ve gizemli bir soruna dönüştürmüştür. Edebiyatımızın başyapıtlarından biri olan "Babak" romanını, Envar Memmedhanlı'nın hayatını anlatan anıtı, hocası Envar Memmedhanlı'ya eşsiz bir hassasiyet ve sevgiyle tamamlayıp milletimize sunan halk yazarı Anar'a minnettarız. Enver Memmedhanlı'nın tarihimiz hakkındaki iyi bilgisi onun vatanseverliğini gösteriyordu. "Leyla ve Mecnun" ve "Hurremi'nin Beyaz Şahini" Envar Memmedhanlı'nın bu türde yazdığı en iyi eserlerdir. Anvar Memmedhanlı'nın film destanı "Leyli ve Mecnun", zengin desenli, sık ilmekli Doğu halısını anımsatıyor.

Anahtar kelimeler: incelik, üslup, yargı, benzersiz, tiyatro, devrim, imaj

Abstract

Anvar Mammadhanli is a unique person, writer, patriotic intellectual, realist in life and idealist in art and one of the greatest romantic figures of the national nobility in recent centuries. He is a member of the Writers' Union and a People's Writer. Envar Memmedhanlı was born on February 29, 1913 in Goychay city of Azerbaijan. Envar Memmedhanlı remained loyal to this tradition from the first day he took up the pen until his last breath. From its sweet, romantic stories to the script of the movie Babek, which is the product of recent years, the creative path

is unique to us in terms of the power of the artistic word and, above all, loyalty to art. In the 1940s, Envar Memmedhanlı's drama works such as "Eastern Dawn", "Od in the Fire", "Shirvan Beauty" were staged in the theaters of the republic and the country and achieved great success, bringing the author a wide reputation. Movies such as "Fateli Han", "Leyli ve Mecnun" and "Babek", adapted from his script, stand out with their historical importance today.

The three-part historical drama "Hürremi's White Falcon", written in 1975, was also dedicated to the national hero Babek and the movement he led. The novel "Babek", which Envar Memmedhanlı worked on for many years, stands out among the fictional works written about Babek, the national hero of Azerbaijan, with its originality and closeness to historical facts. A new creative path of Anvar Memmedhanli begins with the novel "Babak". The sudden death of the author and his inability to make a will regarding his creative legacy turned the fate of the novel into an unknown and mysterious problem. We are grateful to the folk writer Anar, who completed the novel "Babak", one of the masterpieces of our literature, and the monument telling about the life of Envar Memmedhanlı, with unique sensitivity and love for his teacher Envar Memmedhanlı, and presented it to our nation. Enver Mammadhanli's good knowledge of our history showed his patriotism. "Leyla and Mecnun" and "Hurremi's White Falcon" are the best works written by Envar Memmedhanlı in this genre. Anvar Memmedhanlı's film epic "Leyli and Mecnun" reminds us of a richly patterned, densely looped Eastern carpet.

Key words: subtle, style, judgment, unparalleled, theater, revolutionary, image

Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış simalarından biri, xalq yazıçısı, istedadlı nasir, dramaturq, ssenarist və tərcüməçi Ənvər Qafar oğlu Məmmədxanlı Azərbaycan ədəbiyyatında maraqlı yaradıcılıq üslubuna malik, nasir qələmli yazıçılardandır. Həyat hadisələrini bütün incəliklərinə qədər tərənnüm edən, onları dərin bədii təhlil süzgəcindən keçirib ümumiləşdirən, səlis, təbii dillə oxuculara çatdıran Ənvər Məmmədxanlı həm də şairanə ruha, poetik ifadə tərzinə malik sənətkardır. Onun bədii üslubu ədəbiyyatımızda yeni bir ədəbi məktəb səviyyəsinə yüksələrək, onun yazıçı dili melodikliyi ilə seçilir. Görkəmli ədibimiz Ə.Məmmədxanlı o istedadlar nəslinə mənsubdur ki, elə ilk əsərlərindən etibarən öz mövzuları, öz üslubu ilə əbədi ictimaiyyətin xüsusi marağına səbəb olmuş, özünəməxsus yaradıcılıq yolu keçmişdir. Hər oxucuya məlumdur ki, dövlətimizin müstəqillik əldə etdiyi bir dövrdə, xalqımıza kamil, şüurca yetkin insanlar daha çox lazımdır. Belə insanların yetişdirilməsində bu dəyərli əsərlərin misilsiz əhəmiyyəti vardır. Bu gün Ənvər Məmmədxanlı kimi yazıçıların əsərləri böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Ənvər Məmmədxanlı öz fikirlərini, duyğularını, düşünüb araşdırdığı qənaət və mühakimələrini cazibəli bir ifadə tərzi ilə səlis, lakonik bir dillə verə bilən hekayəçidir. Onda lüzumsuz, artıq və yorucu təfərrüat, bədiilikdən məhrum, dayaz və səthi mühakimələr yoxdur. Müəllifin yazı manerası yaddaqalandır. Oxucu təsvir olunan hadisələri izləyir, səhnələr, vəziyyətlər dəyişib müxtəlif istiqamətlərə düşür, lakin oxucu heç bir yorğunluq hiss etmir əksinə, mənəvi ləzzət aldıqdan və ruhən dincəldikdən sonra əsərdən ayrılır. Ənvər Məmmədxanlı təkrarsız insan, yazıçı, vətənpərvər ziyalı, həyatda realist, sənətə münasibətində isə idealist, milli zadəganlığın son yüzillərdə yetirdiyi böyük romantik şəxsiyyətlərdəndir. O, Yazıçılar Birliyinin üzvü, Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi və Xalq yazıçısıdır. Ənvər Məmmədxanlı 1913-cü il fevralın 29-da Azərbaycanın Göyçay şəhərində doğulmuşdur. Ənvər Məmmədxanlı əlinə qələm aldığı ilk gündən son nəfəsinədək bu ülfətə sadiq qaldı. şirin, romantik hekayələrindən tutmuş, son illərin məhsulu olan “Babək” kinossenarisinə qədər yaradıcılıq yolu məhz bədii sözün qüdrəti, ən öncəsi isə həyat həqiqətinə sadiqlik baxımından bizə doğmadır. Ənvər Məmmədxanlının 40-cı illərdə qələmə aldığı “Şərqin səhəri”, “Od içində”, “Şirvan gözəli” kimi

dram əsərləri respublika və ölkə teatrlarında tamaşaya qoyularaq böyük uğurlar qazanmış, dramaturq kimi müəllifinə geniş şöhrət gətirmişdi.

Onun "Cənub hekayələri" silsiləsində yazıçının maraqlı nəsr əsərləri vardır. Bunlara "Karvan dayandı", "Qızıl qönçələr", "Baş xiyabanda", "Od içində" hekayələri daxildir.

"Od içində" pyesi müəllifin maraqlı əsərlərindəndir. Əsər Cənubi Azərbaycanda gedən azadlıq hərəkatına həsr olunmuşdur. Hadisələr Təbrizdə cərəyan edir. Oxucusunun gözü qarşısında demokratik hərəkatın boğulduğu, azərbaycanlı soydaşlarımızın güllələndiyi, onların kitablarının yandırıldığı bir şəhər canlanır. Yazıçı Təbrizin küçələrinin od içində olduğunu oxucusuna təqdim edir. Fəlakətə düşmüş bir xalqın mübariz və üsyankar həyatı və hadisələrin dinamikliyi onları daima həyəcanda saxlayır. Təbriz gizli təşkilatının üzvləri və əsərin baş qəhrəmanı Azər həbsdədir. Necə olursa-olsun, onu azad etmək lazımdır. Çünki Azər mübarizənin başında durmalıdır. Onun həbsdə olması əsərin digər qəhrəmanları Ədaləti və Pərvini çox narahat edir. İnqilabçı gənclər şəhərlərə axışıb gələn və çörək üçün əziyyət çəkən ac kəndlilərin hərəkatına başçılıq edirlər. Təşkilatın ətrafında toplaşanların sayı get-gedə artır. İran xalq partiyası da gizli yollarla onlara öz köməyini əsirgəmir. Ə.Məmmədxanlı oxucusunu alovların içərisindən "Ana dili" kitabını çıxaran Pərvinlə və xalqının dərdini çəkən Şəms ilə tanış edir. Cənubi Azərbaycan mövzusunda yazdığı bütün əsərlərində yazıçı, "azadlığın dadını bilmək istəyən" xalqın taleyini yazır. Bu həmin azadlıqdır ki, düşüncə azaddır, iç azaddır, danışıq azaddır, yazmaq azaddır. Bu azadlıq uğrunda mübarizə aparan Azər bütün varlığı ilə ümumxalq işinə bağlıdır. Azər üçün heç nə qorxulu deyil. Onun hərəkətlərində, yerişində, danışığında öz mübarizəsinə inanan bir inqilabçı mətinliyi var. Dar ağaclarının altında dizlərini qucaqlayan anasını görərkən, balaca qardaşının ölüm xəbərini eşidərkən sarsılır, lakin bunu xalqının qarşısında bəlli etmir. Çünki bu günlərin sonu olacağına inanır.

Ədibin sevilə-sevilə mütaliə edilən və böyük təsir gücünə malik belə əsərlərindən biri də "Qızıl qönçələr" hekayəsidir. Yazıçının "Qızıl qönçələr" hekayəsində, müəllif dərin ümumiləşdirmə apararaq Firuz babanın və onun nəvəsi Sürəyyanın timsalında cəmiyyətdəki qeyri-bərabərliyin, haqsızlığın insanların həyatına gətirdiyi çətinlikləri yığcam bədii lövhələrlə açıb göstərmişdir. "Qızıl qönçələr" əsəri Cənubi Azərbaycanda, bütünlüklə İranda xalqın zəhmətkeş təbəqəsinin ağır vəziyyətindən bəhs edir. Oxucu hekayənin sujet xəttinin dramatik tərzdə olduğunu bilir. Və belə bir sual çıxır ortaya. Nə idi Firuz babanın günahı? Nə üçün balaca Sürəyyanın həyatı o hələ qönçə ikən soldu? İnsanların belə ağır həyatı nə vaxtadək davam edəcəkdir? Kimi sualların cavabını tapmağa oxucu çalışır. Beləliklə, uğursuz həyatın balaca uşaqların üzərində qurulduğu ortaya çıxır. Unudulmaz yazıçımız S.S.Axundovun "Qorxulu nağıllar" silsilə kitabında "Qaraca qız"ın, "Abbas və Zeynəb"in, müəllifin "Nə üçün" hekayəsi, Mir Cəlalın "Bir gəncin manifesti əsərində "Bahar" obrazı acınacaqlı uşaq hekayələridir. Sürəyyanın və Baharın ölümündə kimdir günahkar? Hər iki obrazın ölüm səbəbi kimsəsiz və donaraq ölməsidir. Lakin Sürəyyanın ölüm səbəbi onun anasız böyüməsi, rütübətdən ayaqlarının iflic olmasıdır. Qoca babasının ümüdünə qalması ilə vəziyyətinin gündən günə ağırlaşması yazıçının bu uşaqların zamanın qurbanı olmasına qədər gətirib çıxardır. Lakin Baharın ölüm səbəbi isə tək onun yaşadığı qəddar mühüt deyildir, eyni zamanda Baharın anası idi. Cahilliyin höküm sürdüyü bir zamanda ana əlindəki xalını satmır. Yazıçı vəziyyətdən çıxış yolunu açıqlayır, lakin cahillik ananın fikrini üstəliyərək övladlarını qara həyata qurban verir.

Ənvər Məmmədxanlının "Karvan dayandı" əsərində baş qəhrəman Odunçu oğlunun dönməzliyini, möhkəmliyini heç bir vara, dövlətə baş əyməyən, mənlik və qürurunu sonadək qoruyub saxlayan, sevgisini itirsə də, bunun əvəzində bütöv bir xalqın məhəbbətini, sevgisini qazanan bir obraz yaratmışdır.

Ə.Məmmədxanlı II Dünya müharibəsi illərində Cənub-Qərb cəbhəsində xüsusi müxbir, yazıçı kimi iştirak etmişdir. Cənubi Azərbaycan mövzularına müraciət etməsidə bununla əlaqədardır.

Onun "Bakı gecələri", "Əfsanəvi dağlar", "Qaralmış günəş", "Afaq" "Ayrıldılar", "Ay işığında", "Baş xiyabanda", "Bəxtiyar", "Ananın çırağı", "Leyli və Məcnun," "Babək", "Fətəli xan" kimi əsərlərini Azərbaycan nəsrinin inciləri adlandırmaq olar. Ənvər Məmmədxanlı özünün, sözünün, şəxsiyyətinin ucalığında dayanan bir şəxsiyyətdir. O, nə yazdısa yaxşı yazdı, vicdanla yazdı. Ənvər Məmmədxanlı həm sənətkar, həm də şəxsiyyət kimi nadir, təkrarsız və müqayisə olunmaz yazıçı idi. Onun əsərlərindəki romantika, dil, poetik ruh oxucusunu valeh edirdi. 1975-ci ildə qələmə aldığı "Xürrəmilərin ağ şahini" adlı üç hissəli tarixi dramı da xalq qəhrəmanı Babəkə və onun başçılıq etdiyi hərəkata həsr edilib. Ənvər Məmmədxanlının uzun illər üzərində işlədiyi "Babək" romanı Azərbaycan xalq qəhrəmanı Babək haqqında yazılmış bədii əsərlər içərisində öz orijinallığı və tarixi həqiqətlərə yaxınlığı ilə seçilir. "Babək" romanı ilə Ənvər Məmmədxanlının yeni yaradıcılıq yolu başlayır. Yazıçının qəfil ölümü yaradıcılıq irsi haqqında bir vəsiyyət edə bilməməsi romanın taleyini də məchul, müəmmalı bir problemə çevirdi. Xalq yazıçısı Anara minnətdarıq ki, Ənvər Məmmədxanlının ömür abidəsini, ədəbiyyatımızın şah əsərlərindən biri olan "Babək" romanını özünəməxsus bir həssaslıqla, ustadı Ənvər Məmmədxanlıya məhəbbətlə bitirərək, oxuculara təqdim etmişdir. Ənvər Məmmədxanlının tariximizi gözəl bilməsi onun vətənpərvərliyindən xəbər verirdi. "Leyli və Məcnun", "Xürrəmilərin ağ şahini" Ənvər Məmmədxanlının bu janrda yazılmış əsərlərinin ən yaxşılarıdır, desək yanılmarıq. Ənvər Məmmədxanlının "Leyli və Məcnun" kino-dastanı çox naxışlı, sıx ilməli Şərq xalısını xatırladır. Onun "Babək" romanı Azərbaycan xalq qəhrəmanı Babək haqında yazılmış bədii əsərlər içərisində öz orijinallığı və tarixi həqiqətlərə yaxınlığı ilə seçilir. Yazıçı ömrünün son iyirmi ilini Babək mövzusu üzərində işləmişdir. Seçdiyi mövzulara həmişə son dərəcə ciddi və tələbkar yanaşan yazıçı tarixi hadisələri, Babəkin şəxsiyyətini, dövrün siyasi, fəlsəfi, dini cərəyanlarını dərindən öyrənmiş, Azərbaycan, türk, rus dillərində tədqiqatlarla, ərəb, fars və yunan qaynaqlarından tərcümələrlə yaxından tanış olmuşdur. Ənvər Məmmədxanlı bu əsəri azadlıq eşq ilə yaratmışdır. Əsər Babəkə həsr olunmuş bir nəsr əsəri səpkisində yazılmışdır. Əsərdə Babək içdən haqsızlığa, ədalətsizliyə, zülmə qarşı barışmaz, azadlıq yanğısıyla yanıb kül olan bir obraz kimi qələmə alınır. Dəhşətli edamından qabaq Babək xəlifə Mötəsimə meydan oxuyur: "Ey kor yapalaq, bütün müstəbidlər kimi sən də səhv edirsən, çünki mənim dastanım elə bir dastandır ki, nə Babəklə başlanmışdır, nə də Babəklə qurtaracaq.

İstər "Leyli və Məcnun", istərsə də "Xürrəmilərin ağ şahini" Azərbaycan tarixinin və xalq poetik yaradıcılığının qaynaqları əsasında yaradılmış bitkin bədii əsərlərdir. Ənvər Məmmədxanlının söz dünyası sirli-sehrli, çoxlarına əlçatmaz görünən cazibəli, füsunkar bir aləm idi. O, zərgər kimi sözün üstündə işləyirdi. Sözə naxış vururdu, məna verirdi. Xalq yazıçısı Anar yazır: "Ənvər Məmmədxanlıda müdriklik, nuranilik, əqidəsinə sadiq qalmaq kimi müsbət xüsusiyyətlər mövcud idi. Ənvər Məmmədxanlının qəribə, unikal yaddaşı vardı. Haçan nə kitab oxumuşdusa, nə məlumat almışdısa hamısı yadında qalardı. Azərbaycan və dünya tarixinə, ədəbiyyatına, fəlsəfəsinə, müasir siyasətə aid ensiklopedik biliklərə malik idi və onunla söhbət etmək adamı bir universitet qurtarmaq qədər zənginləşdirir, savadlandırırdı. O, islam tarixini Azərbaycanda ən dərindən bilən adamlardan idi. Onun yüksək zövqü, intelekti, mədəniyyəti imkan verirdi ki, o, ədəbi orqanlardan, nəşriyyatlardan birinin başında dursun. Lakin o, bunlardan qaçırdı". Ənvər Məmmədxanlı deyirdi: "Allah mənə az çox istedad veribsə niyə mən onun qədrini bilməməliyəm? Mənim həyatım da, xoşbəxtliyim də yazı stolumun arxasındadır. Yazanda yazıram, yazmayanda da başlayıram tərcüməyə. Yazmaq sağ qolumdursa, tərcümə sol qolumdur. İkisidə ayrılmazdır bir-birindən. Ömrü boyu qara çörəyim tərcümədən çıxıb". O, istedadından, bacarığından qətiyyən şöhrət tapması üçün istifadə etmirdi. Çətin dolanırdı.

Dərdini qəlbində bükülü gəzdirir, onu heç kimə hətta ən yaxın adamlarına belə açmırdı. Onun həmdəmi yalnız qələm və ağ kağızlar idi. Yazıçının ilk povesti olan "Bakı gecələri" Ənvər Məmmədxanlıdan artıq yaradıcılıq yolunu müəyyənləşmişdir. "Bakı gecələri" povestində oxucu yazıçının hadisələrin baş verdiyi zamanı sadə maraq kimi yox, qədim mədəniyyəti, nadir təbiəti, özünəməxsus kəskin ziddiyyətləri olan, sürətlə dəyişib təkmilləşən, inkişaf edib irəliləyən, maraqlı münasibətlər şəhəri kimi təqdim etdirdi. Povestdə Bakının özü də, gecəsi də, gündüzü də gözəldir, əzizdir, doğmadır. Bakıda yaşamayan, ömründə bircə dəfə onu görməyən həssas oxucu "Bakı gecələri" əsəri ilə ünsiyyətdə olub, bu şəhərə laqeyid qala bilməzdir. Realist baxışla romantik təsvirin müvəffəqiyyətlə qovuşduğu povest ictimai həyatın tamamilə yeni bir mərhələyə qədəm qoyduğu çox mürəkkəb bir zamanda bəzən kifayət qədər baş çıxartmadıqları hadisələrin və gəncliyin intibahını özünəməxsus bir tərzdə əks etdirir. Ənvər Məmmədxanlı müxtəlif janrlarda yazırdı. Lakin janr müxtəlifliyi onun ifadə tərzinin eyni keyfiyyətdə qalmasına mane olmurdu. O, kino sənətində istedadlı ssenarist kimi tanınır. Onun yazdığı "Fətəli xan", "Leyli və Məcnun", "Babək" kimi ssenariləri əsasında çəkilmiş filmlər bu gün öz tarixi baxımından aktuallığı ilə seçilir. Kino-novellalarında yazıçı mahiyyətlə hadisənin optimal əlaqəsini müəyyənləşdirməyə çalışırdı. "Leyli və Məcnun" kino-dastanında isə Ənvər Məmmədxanlı qeyri-adi klassik həqiqətin birbaşa şərhçisidir. "Leyli və Məcnun" ssenarisi çox poetik bir dil və üslubda yazılmışdır. Ənvər Məmmədxanlının Məcnunu Füzulinin Məcnunundan fərqləndirir; o mənada ki, XX əsrin yazıçısı XVI əsrin kontekstini daha real-həyati məzmunda əks etdirir. Məcnun ideal axtarışlarında kifayət qədər konkret maneələrlə qarşılaşır, XVI əsrin deyil, XX əsrin problemlərini həll etmək üçün baş sındırır, bu günün filosofu kimi çıxış edir.

1930-1980-ci illəri əhatə edən yaradıcılığında lirik nəsrin bir ustadı kimi də fəaliyyət göstərən Ənvər Məmmədxanlı "And" hekayəsində" sən hər fəsildə gözəlsən Azərbaycan" sözləri hər bir Azərbaycan vətəndaşını təsirləndirir. Oxucu birdaha başa düşür ki, Ənvər Məmmədxanlının əsərlərində bir yaradıcılıq sehri vardır.

Ənvər Məmmədxanlı ədəbi prosesə həmişə təravət gətirən əsərləri ilə xalqımızın bədii-mədəni fikir xəzinəsinin zənginləşməsi naminə səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Onun yaradıcılığı ana dilimizə həssas yazıçı yanaşmasının parlaq nümunəsidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Ənvər Məmmədxanlı başqalarının bütöv bir povestdə və ya romanda verə bilmədiyi əsrarəngiz əhvalatı bir hekayəyə sığışdıra bilən sənətkar adlandırmışdır. O, şair təbiətli yazıçıdır. Onun əsərləri ümumxalq etirafı qazanmışdır.

Yazıçı, dramaturq Əli Səmədli, ədib haqqında fikirlərini qələmə alarkən bu ifadələri söyləmişdir: "Tariximizi gözəl bilməsi onun vətənpərvərliyindən xəbər verirdi, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə lirik hekayə janrını məhz Ə.Məmmədxanlı gətirmişdir. Onun "Buz heykəl" əsəri sözdən düzəlmiş canlı abidədir. Onun övladı əsərləridir. Ənvər Məmmədxanlının hekayələri sapa düzülmüş inci dənələridir". Xalq yazıçısı Qılman İlkin isə, Ənvər Məmmədxanlı sözü ilə əməli arasında vəhdət olan sənətkarlardandır deyərək, o, bütün həyatı boyu vətən üçün hər cür fədakarlığa hazır olduğunu əməli və işi ilə sübut etmişdir.

"Buz heykəl", "Ananın ölümü", "Sevinc", "Balaca Nərgizin bir may sərgüzəşti", "Qızıl qönçələr" kimi hekayələr uşaqlar üçün yazdığı maraqlı əsərlər yadda qalan uşaq oxusu nümunələridir.

Müəllifin "Buz heykəl" hekayəsində ana şaxtalı gecədə, çölün düzündə, körpəsi donmasın deyə, əynindən jaketini çıxarıb körpəsini bürüyür, daha heç şeyə gümanı gəlməyəndə isə büzüşüb bükülərək bədəninin son hərarəti, qəlbinin axırıncı döyüntüləri ilə körpəsini donmağa qoymayan bir bədii obraz kimi canlanır və oxucusunun nəzərində müəzzəm heykəl kimi ucalır. Qırx birinci ilin qışı. Şaxtalı bir gecə. Elə bil canlı-cansız ətrafda nə varsa donub

buz bağlamışdır. Hava zəhərli ilan kimi çalır, daş çatlayır, ağac çıqqıldayır, torpaq çatırdayır, nəfəs tıxanır, tikan kimi boğazda qalır. Və indi ağappaq bir zülmət içində günçıxana tərəf ucsuz-bucaqsız qarlı çöllərlə tənha bir kölgə hərəkət edir. Bir az irəlidə qoşa bitmiş bir cüt ağcaqayın ağacı iki ağ sütun kimi göyə ucalmışdır, ana o ağaclara doğru gedir, qucağındakı körpəsi ilə o ağaclara söykənib dayanır, indi ayaq üstə dayanmaq üçün, nəyəsə istinad etmək üçün bu sonsuz qarlı çöllərdə bu bir cüt çılpaq ağcaqayın ağacından savayı ana üçün digər bir istinadgah yoxdur... Ovxalanmış bir qılınc tiyəsi kimi kəskin işığı ilə göz qamaşdıran şaxtalı bir səhər açılmışdır. Və iki ağ sütun kimi göyə ucalan qoşa ağcaqayın ağacları qarşısında çiyinləri ağxalatlı üç nəfər dayanmışdır.

Onlar gecə kəşfiyyatından qayıdan üç nəfər gənc döyüşçüdür və yerlərindən qımıldanmadan, gördükləri bir mənzərə qarşısında donub qalıblar və onlar bütün ömürləri boyu qarşısında dayandıqları bu mənzərəni unutmayacaqlar. Bu, donmuş gənc bir qadının buzdan tökülmüş heykəlidir.

Hekayənin adında qış soyuqluğu hiss olunsa da, yazıçı əsərdə bütün varlığı ilə körpəsinə bağlı olan ananın qəlbinin hərarətini ustalıqla təsvir etmişdir. Oxucu anlayır ki, ananın övladına məhəbbəti bəşəri və əbədi duyğudur. Dünyaya övlad gətirən ana onu qayğısız böyütmək üçün hər cür çətinliyə dözməyə, məhrumiyyətlərə qatlaşmağa, hətta canından belə keçməyə hazırdır. “Buz heykəl” əsərində böyük, sərhədsiz ana məhəbbətinin şahidi oluruq. Əsərdə yazıçı 1941-1945-ci illər müharibəsinin ilk ilində cəbhə xəttinə yaxın yerdə baş verən bir hadisəni qələmə almışdır. Əsər oxucusunu düşündürür və bir daha onun gözündə ananı müqəddəsləşdirir.

Ənvər Məmmədxanlının səhnə əsərləri milli dramaturgiyamızın realist ənənələrini yaşadan, müasir həyatın, sənətin mühüm, mürəkkəb problemləri ilə səsləşən sanballı dramlar, böyük çərçivəli dramatik tablolardır. Bəli, ədəbiyyat obrazlı sənətdir, lakin obrazlı yazmaq sahəsində yazıçı səriştəsinin dərəcəsi müxtəlif olur. Ənvər Məmmədxanlı həmişə obrazlı təfəkkürü, onun yazıda ifadəsi olan obrazlı təhkiyəsi ilə seçilmişdir. Ənvər Məmmədxanlı təbiət mənzərələri təsvirinin görkəmli ustalarından biridir. Meşə, çay, dəniz, dağlar, dərələr, səma, yağış, qar, külək, qasırğa onun təsvirlərində təravətli biçimlərdə belə, qəhrəmanlarının daxili aləmi ilə bu və ya digər dərəcədə səsləşir. Səməd Vurğunun şeir dilində gördüyü işi Ənvər Məmmədxanlı nəsr dilində görmüşdür. Ənvər Məmmədxanlı ona görə özündən sonra gələnlərə təsir edə bildi ki, özündən əvvəlkilərin Cəfər Cabbarlının, Cəlil Məmmədquluzadənin, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin təfəkkür-ifadə mədəniyyətini sintezləşdirə bildi, istedadını nəsrin hərəkət məntiqinə alışdırdı.

A.S.Puşkinin “Kapitan qızı”, L.N.Tolstoyun “Canlı meyit”, E.Zolyanın “Dəyirmanın mühasirəsi”, M.Qorkinin “Özgə qapılarında” və “Uşaqlıq” əsərlərini dilimizə tərcümə etmişdir.

Ənvər Məmmədxanlının döyüş və yaradıcılıq xidmətləri yüksək qiymətləndirilmişdir. İki dəfə “Şərəf nişanı”, “Qırmızı Əmək Bayrağı” və “İkinci dünya müharibəsi” ordenləri, döyüş medalları ilə təltif olunmuşdur. O, “Azərbaycanın xalq yazıçısı”, “Respublikanın əməkdar incəsənət xadimi” kimi fəxri adlara layiq görülmüşdür.

Yaradıcılığı ilə unudulmayan qüdrətli qələm ustası, həssas insan Ənvər Məmmədxanlının işıqlı xatirəsi həmişə qəlbimizdə yaşayacaqdır. Yazıçı, dramaturq Nahid Hacızadənin sözləri ilə desək: “Ey böyük şəxsiyyət əsərlərin yaşadıqca dayanmaz, dayanmaz karvanın sənin!”.

Ənvər Məmmədxanlı 1990-cı il dekabrın 19-da Bakıda vəfat etmişdir. O, II Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur. Ənvər Məmmədxanlı öləndən sonra ölməyən sənət adamlarındandır. Ənvər Məmmədxanlının istedadı bu gün də ədəbiyyatın xidmətindədir. Onun qələmindən çıxan lirik, psixoloji-fəlsəfi hekayələr Azərbaycan ədəbiyyatının qızıl fonduna daxil edilmişdir. Bu hekayələr dünən, bu gün yaşadığı kimi, gələcəkdə də yaşayacaqdır.

Ədəbiyyat

1.Ə.Məmmədxanlı, Seçilmiş əsərləri. Bakı, Təhsil, 2013. - 184 s.

2.Ə.Məmmədxanlı, Seçilmiş əsərləri. Bakı, Çaşıoğlu, 2007. - 488 s.

3.Ə.Məmmədxanlı, Seçilmiş əsərləri. Bakı, Avrasiya Press,2005, 416 s. Bakı, Azərnəşr,960.-490 s.

4.Ə.Məmmədxanlı, "Xürrəmilərin ağ şahini" -roman. Bakı, Azərnəşr, 1994. -264 s.

5.Ə.Məmmədxanlı,"Qızıl qönçələr". Hekayə-Bakı, Gənclik, 1970. -15 s, 93.

MODERN AZERBAYCAN SANATSAL NESİRİNDE GÜNDELİK VE İNSANİ DÜZEYDE MANEVİ VE AHLAKİ DEĞERLERİN FARKINDALIĞI

ORUCOVA Zalxa Etibar kızı

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Özet

Hüseynbala Miralamov'un hayat, mücadele, maneviyat gibi sorunlara adadığı düzyazı eserleri arasında "Hayat Aşkı" hikâyesi özel bir yer tutar. Analiz sırasında daha çok acılardan kurtulmak, teselli bulmak isteyen Bilge kişinin yaşam ve yaşama amacı ve Tanrı ön plana çıkarılmaktadır. Umutsuzluğa kapılan kahramanı, yaratıcıya inanır ve insanlığın bir gün mükemmelliğe ulaşacağından hiçbir şüphesi yoktur. Problem kapsamında yazarın vardığı sonuçlar edebiyat araştırmalarının normlarına göre incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: milli-manevi, insanlık, Hüseynbala Mirelamov, manevi-ahlak, karakter.

Azerbaycan düzyazısının çok eski kökleri vardır. Zaman ilerledikçe edebiyattaki kişi değişir ve zamanın gereklerine göre yeni bir insan tipi oluşur, bu da kurguya yansır. Her sanat eseri bir kişiye ve ya bir yaşam olayına dayanır.

Edebiyat, çeşitli, renkli insan imgelerinden oluşan bir galeridir. Merhametli, zalim, güçlü, zayıf bu imgeler zamana göre değişir ve şekillenir. Bu nedenle edebiyatın kahramanları çeşitlilikleriyle zamana göre seçilmiştir.

Vatanından, millî gururundan, millî ahlâkından o kadar uzak insan var ki, toplum içinde insan bazen kendinden kaçmak zorunda kalıyor.

İnsanın manevi dünyasının şiiri, acıları ve çalkantıları, Allah'la buluşması, ızdıraplardan kaçması, rahatlık ve huzur için çabalaması gibi özellikleriyle de anılan Hüseynbala Miralamov'un "Hayat Aşkı" öyküsü, temel bir eserdir. Kendi sonuçlarını açıklığa kavuşturmak için materyal ve bu düzeyde içerdiği metaforik içerik sağlar. Hikaye 2005 yılında yayımlandı. H. Mirelamov'un yaşam, savaş, ölüm, aşk gibi konulara adanmış eserleri, insanın iç-ruh dünyasını sarsan, doğa ile toplumu karşılıklı olarak anlatan metinler olarak değerlidir. Eserin kahramanı Bilge Adam'ın asıl amacı kendi yörüngesine dönme girişimidir.

Onun Allah'tan temel isteği, ne pahasına olursa olsun değişmesi, dönüşmesi, her zaman, her yerde tüm canlıların - insanların yardımına ulaşması, maneviyatını ve varlığını korumasıdır.

Bu yüzden biraz romantik, hayalperest, umutsuz, depresif bir duruma düşse de yine de iyimser olduğunu iddia eder ve güçlü bir varlık haline gelir.

Elbette bu kadar tuhaf düşünceleri ve alışılmadık davranışlarıyla insanların dikkatini çeken Bilge Adam, elbette herkes tarafından aynı şekilde karşılanmıyor.

"Hayat Aşkı"nın ana karakteri, umutsuz ve dayanılmaz koşullarla ve ruhsal boşlukla baş başa kaldığı için hayattan ve yaşamaktan yorulmuştur.

Yazar, kahramanının manevi düşüncelerini ve detaylarını okuyucuyla paylaşmaya hazırlanıyor.

Hikâyenin kahramanı her ne kadar Cennetlere, Ormanlara, hayvanların arasına ya da uzak sonsuzluklara gitmeyi hayal etse de aslında bunun çıkış yolu olmadığını ve olamayacağını hiss eder.

Şüphesiz H. Mirelamov'un Bilge Adam, M. Füzulin'in Mecnu'su, V. Shakespeare'in Hamlet'i, C. Jabbarlı'nın Aydın, Oktay Eloğlusu ve diğer umutsuz kahramanlar gibi toplumda hüküm süren adaletsizlikten, insanlık dışı yönlerden, bayağılıktan, ilgisizlikten ve vahşetten uzak durmak, insanoğlu onu tam olarak insanlıkta bulmayı ister.

Mevcut koşullara, dengesiz hayata, dünyaya meydan okumak meselenin sonu değil ve eseri okurken yine de "yaşadığınız ortamda hakkınızı aramanız gerekiyor" sonucuna varıyorsunuz.

Eski Türkler nasıl kainatın hakimi, büyük kudret sahibi Allah'a ibadet ediyorsa, Akil Adam da sadece Allah'a ibadet eder ve ondan ümit bekler. Bir filosof ve bilge gibi düşünen H. Mirelamov'un umutsuz kahramanı, yaratıklardan çok Yaratan'a inanır ve insanlığın mükemmelliğe ulaşacağından şüphesi yoktur.

Yazarın kahramanı düşüncelerini ve itiraflarını dualar halinde dile getirir: "...Ey Rabbim, Ey başlangıca ve sonsuzluğa, sonsuzluğa şahit olan Yüce Allah, ben böyle yaşamaktan yoruldum, büyüklüğünle affet beni. Ben zaten bir insanda bulunan açgözlülüğü, ihaneti, kıskançlığı, hainliği ve hoşlanmadığınız tüm kötü yönleri öldürdüm. Yüce Tanrım, senden bir milyon, milyar yıl yaşamanı istemiyorum, bana görecek göz, duyacak kulak, konuşacak dil, nefes alacak bir yudum, bir yudum su kadar yaşayacak bir an ver. Bütünü dilediği gibi toz ve zerrelere ayıran, zerreleri bir bütün halinde birleştiren yüce Allah'ım, senden son dileğim bir an için yeniden insan olmamdır"[2, 70].

Felsefi derinliği nedeniyle "Hayat Aşkı" İsa Hüseynov, C. Aytmatov, Anar, S. Ahmadov ve M. Süleymanlı'nın eserlerinde daha çok yankı buluyor. Eşit Gün romanının kahramanı ile Hayat Aşkı öyküsünün kahramanı Boranlı Yedigeyle, farklı yönleriyle daha çok benzerlikler taşır. Yedigey, karısının istekleri uğruna yüz çeşit dil ve duayı denize, Japon balığına döker. Her türlü zorluğa katlanarak soğuk ve dondurucu havalarda bile umudunu kaybetmez, denizden balığını bekler. Karısının rüyasında huzurunu kaybeden Japon balığını elinde tutmak ister.

Elbette burada mesele Japon balığının "yalvarışları", "duaları" dinlemesi değildir. Yedigey'in arzusunun ve niyetinin kutsallığı ve saflığındadır. Tanrı ile sıradan insan arasında yaratılan ilişki Doğa, Yaratılış ve Yaratılmışlar arasında ayrılmaz bir birliktir. Bu güzellik ve bütünlük duygusu bilge bir adamın yaşam sloganıdır.

Yazara göre bu kahraman, kendi deyimiyle, "gökten yeryüzüne iner" ve insanlığa ve topluma dönmenin kaçınılmaz olduğu sonucuna varır: "Güneşin bu dost canlısı, sıcak, gülümseyen dokunuşu onu mutlu etti. Yüzü gülümsüyordu"[2, 71].

H. Mirelamov'un birçok öyküsünde, anlatısında ve romanında bir üslup daha tipiktir. Romantik dil, romantik sanatsal renkler, kanatlı ifadeler ve aforizmalar, düzyazının şiirselliği - tüm bunlar onun eserlerini karakterize eden yönlerdir. "Hayat Aşkı"na da kanatlı bir aşkın hakim olduğunu belirtmekte fayda var.

Yaşama ve yaratma aşkı, ölüm, mutluluk, manevi yücelik, bütünlük, mükemmellik, kusur ve kırılganlık gibi özellikler felsefi, sanatsal, zarif bir dille okuyucuya aktarılıyor. Yazarın yeteneğine ve çalışkanlığına dikkat çeken akademisyen Bekir Nabiyev, bu eserle ilgili kesin gözlemini ve sonucunu şöyle ifade ediyor: "Yetenekleri ve sonsuz azimleri sayesinde kalemleri

giderek olgunlaşıp gelişen, sonra edebiyat çevremizde ilgi odağı haline gelen yazarlar vardır. Hüseynbala Mirelamov da bu yoldan geçen yazarlarımızdandır”[3].

Yazmanın manevi bir arayış olduğuna dair köklü bir estetik gerçek var. Arzu ve niyetle şair-yazar olmak mümkün değildir. Yazdığınızı, yarattığınızı insanlara anlatmalısınız, yani bu talep içeriden gelir ve gerekli bir ihtiyaçtan kaynaklanır.

H. Mirelamov bir yazar olarak bu tespitleri şöyle özetliyor: “Birinin daha baştan kendisine mutlaka yazar olacağı, anlatılar, romanlar, öyküler, tiyatro oyunları yazacağı yönünde bir koşul koyacağını hayal edemiyorum. Bana kalırsa yazmanın ruhu anne sütüne, ninnilere, masallara, bayatılara karışmış... Yazarlar, ilahi acıyı çekebilenlerdir... Eğer insanın kaderi, iç ve dış dünyası, çelişkileri. düşündüren, insani sorunlar huzurunuzu alıp götürüyor, manevi erozyonlarda isyan çalkantıları yaratıyorsa, Yaratıcımızın bize verdiği sonsuz ve ebedi sevgiden aldığı pay kalbine hakim oluyorsa, diline sevgiyle sahip çıkmalı, milli-manevi değerleri ve halkının tarihi eğer yapa biliyorsan, o zaman yazar olmak için doğmuşsun demektir. Ayrıca gece gündüz okuyup yazmayı, yazarken okumayı da unutmayın…”[1, 201].

Yazarın vardığı sonuç, "Hayat, onu sevenlerindir" gerçeğini duyurmaktır. Kahramanı, hayatın güzelliklerine, gizemli ve büyülü dünyasına, hayatın gerçeklerini öğrenmek için ömrünü harcayanlara, Allah'ın yarattıklarına inanmaya ve umut etmeye çağırıyor. Yazarın kahramanına göre hayatta ne kadar çirkinlik ve kötülük görürseniz görün, hayat yine de tatlıdır. İnsanı hayatta tutan duygulara, İnanç ve Umut'a saygısızlık etmek hatadır.

Kullanılmış literatür listesi

1. Jafarov, N. Tarihin modernliği... ve modernliğin tarihselliği / N. Jafarov. - Bakü: Bilim ve eğitim, - 2011. - 200 s.
2. Mirelamov, H. Hayat aşkı (anlatı) / H. Mirelamov. - Bakü: Nurlar, -2005. - 72 s.
3. Nabiyev, B. Doğanın intikamı kötülüğe dönüşür ("Ceza" anlatısı hakkında) // Credo. - 2006, 19 Mayıs.

A STUDY ON THE IMPORTANCE OF COMMUNITY INVOLVEMENT AND RESPONSIBILITY FOR SOCIAL DEVELOPMENT

Naseem AKHTER

Associate Professor Dr., Department of Islamic Studies

Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract

This study revolves around the life of Prophet Muhammad (peace be upon him) and discusses how community involvement and responsibility are very essential for social development. The teachings stress that it is both communities and individuals who play an important role in enhancing society, using concepts such as social duty, working together, and collective growth. The research discusses how accountability practice can result in long-term development and encourage communities to solve social problems. The study provides practical ideas to promote unity and progress in modern society by learning from these teachings.

Keywords: Seerat-un-Nabi (peace be upon him), Community, Social issues, Societal cohesion

ASSESSMENT OF ALTERNATING CURRENT SIMULATION IN THE WEBQUAL 4.0 APPLICATION IN PHET

Jefril RAHMADONİ[1], Raveenthiran VİVEKANANTHARASA[2], Wiji Aziiz Hari MUKTİ [3], Nova ASVİO[4]

[1]Universitas Andalas, Padang, Indonesia

[2]Faculty of Education, The Open University of Sri Lanka

[3]Universitas Islam Negeri Fatmawati Sukarno Bengkulu, Indonesia

[4]Institut Agama Islam Negeri Lhokseumawe, Aceh, Indonesia

Abstract

Alternating current simulation has recently been provided by PhET and its ease of use has not yet been measured. Therefore, measurement using the WebQual 4.0 application is necessary. A total of 39 active students from the Tadris Natural Science Education Program, 2020 class at Universitas Islam Negeri Fatmawati Sukarno (UINFAS) Bengkulu, were the target of this research. Students were asked to fill out a questionnaire when accessing the UINFAS Bengkulu Wi-Fi system. All targeted students completed the questionnaire successfully, and the data from the results were loaded into MS Excel files. The software is capable of processing data from the questionnaire results using statistical modeling, enabling conclusions to be drawn about the quality of AC circuit simulation in PhET. The results showed that 70% of the users strongly agree that the alternating current simulation is very user-friendly, while 30% agree.

Keywords: Alternating current simulation, WebQual 4.0, PhET, Tadris Natural Science Education Program

1. INTRODUCTION

1.1 Background of Study

The field of simulation technology and educational tools has witnessed significant advancements in recent years. Notably, the PhET Interactive Simulations project has been at the forefront of creating interactive and dynamic educational resources. PhET simulations are widely recognized for their effectiveness in enhancing learning experiences across various scientific disciplines. In parallel, the assessment of alternating current (AC) quality has become an essential component in understanding electrical systems. The evaluation of AC quality ensures the reliability and efficiency of power distribution networks, contributing to the overall stability of electrical grids. WebQual 4.0 represents a cutting-edge software application designed to facilitate the measurement of AC quality within the PhET simulation environment. This platform harnesses the power of web-based technologies to offer a seamless and user-friendly interface for conducting AC quality assessments. The integration of WebQual 4.0 into the PhET framework signifies a significant leap forward in the capability to simulate and measure AC quality, providing researchers and educators with a sophisticated toolset for in-depth analysis and instructional purposes.

By leveraging the capabilities of WebQual 4.0, this research aims to enhance the accuracy, accessibility, and comprehensiveness of AC quality measurements within the PhET environment. This development promises to empower both researchers and educators with a state-of-the-art tool for advancing the understanding and application of AC principles in educational settings and practical electrical engineering applications. This research endeavor aligns with the contemporary emphasis on technological integration in education and the pursuit of efficient and reliable electrical systems In 1998, there were 2 researchers named Stuart Barnes and Richard Vidge for the first time developing webqual as a tool to measure the quality of a website [1]. webqual continues to experience updates and the latest is WebQual Version 4.0 which uses a work system of the Quality Function Deployment (QFD) method whose ultimate goal is a website that can be measured for its quality [2], which is a process based on the "voice of costumer" on the quality of a product or service. From the QFD concept, the WebQual 4.0 device arranged based on the perception of the end user of a website [3]. To measure the quality of a website, the WebQual 4.0 tool contains a developed research instrument in four parameters namely Service Interaction Quality, Information Quality, Overall and Usability [4]. Quality of a website according to satisfied users can be analyzed using these 4 parameters which are part of the measurement analysis. This tool will produce a website quality score, and it is hoped that the measurement results can support planning the next strategy aimed at improving the quality of the website.

One of the activities in the QFD method that forms the basis of the work of the WebQual 4.0 device is voting customer (Voice of Customer). In the QFD method, the procedure for collecting customer voices is carried out by; 1. Define customer attributes (qualitative data). Qualitative data are generally obtained from discussions and observation with customers and ; 2. Measuring attributes (quantitative data) [5]. Quantitative data is obtained from survey results or voting [6]. The two activities above are applied to the WebQual Version 4.0 device by; 1. Develop a questionnaire format that contains a collection of question attributes and groups a group of questions of the same type in the same category. Each question contains a set of answer choices, one of which must be selected by the respondents; 2. Determine the right type and number of respondents to become partners as questionnaire fillers and: 3. Conduct a survey by distributing questionnaires for "mandatory" to be filled in completely by a number of respondents who previously set.

Carl Wieman set up a website called PhET Interactive Simulations in 2002 where he was one of the Nobel Prize winners in physics in 2001 at the University of Colorado providing interactive science and math simulations. The system is to provide interactive and fun simulations in the fields of science and mathematics. Other fields that are also provided are the fields of chemistry, physics, and astronomy which can be used from elementary to tertiary education levels. there are more than 1.1 billion users of the simulations provided by PHET which are also available in 3,293 teacher-submitted lessons, 163 interactive simulations and 114 language translations [7].

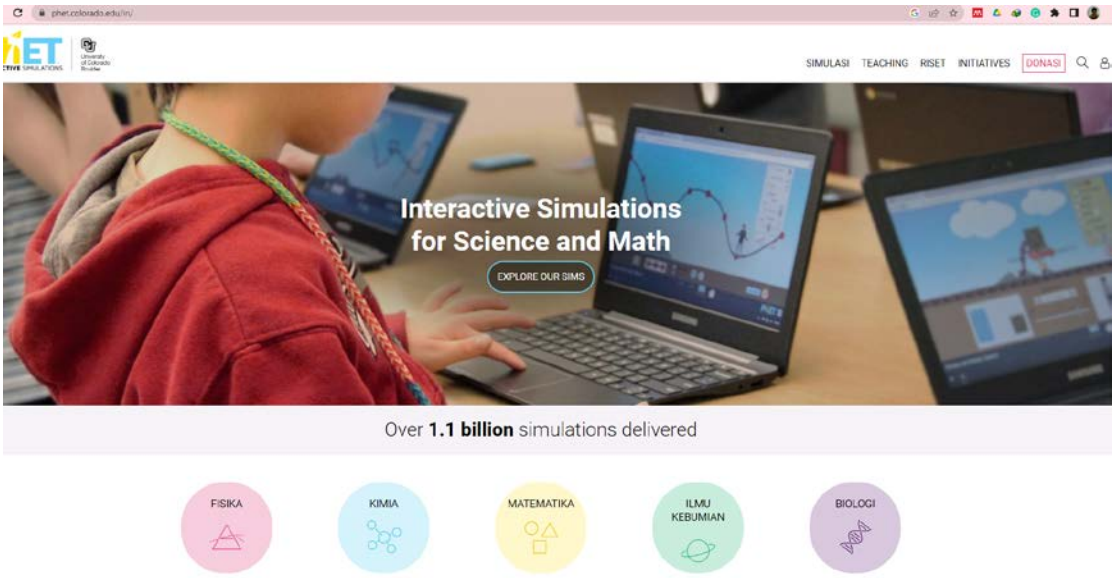

Figure 1. PhET Display Page

Users can access Phet via gadgets/mobile devices (mobile phones) and even laptops. One of the updates in PHet is that it now provides simulations for electric circuits which can be used as learning media and even as digital laboratory which users can access on the website the https://phet.colorado.edu/in/simulations/circuit-construction- page kit-ac and based on the search that the author did, no one has tested the page using webqual yet. There have been several studies that use WebQual to measure the quality of PhET, as in the study conducted by[8]–[10] but the research, however, did not investigate simulations of direct current, and this constitutes a novelty in the study, as these simulations were recently released by PhET.

2. LITERATURE REVIEW

2.1 WebQual Tools

On the Webqual website (www.webqual.co.uk) it is stated that WebQual is one of tools that can be used for assessing for usefulness (benefits) of information, information quality, and also the service interaction quality from web pages on the internet [11]. WebQual is a method or website that can be used for quality measurement techniques from site user perceptions. Barnes and Vidgen develop WebQual method at 1998 for e-commerce and e-government websites [1]. The development of this method begins with the build of WebQual 1.0 which has strength on terms of information quality, but it has a weakness on terms of service interaction. Then Barnes and Vidgen develop WebQual 2.0 places more emphasis on analyzing interactions but feels less on analyzing WebQual's information quality 2.0 implemented on an on-line bookstore B2C (Business to Commerce) website. WebQual version 3.0 was tested in website that had online auctions [12]. The result of testing WebQual 3.0 indicates quality of information, quality website, quality of service interaction and namely usability. In WebQual 4.0 the usability variable is growing, this can be seen in the indicators more emphasis on user perception than the site designer himself. WebQual 4.0 replaced the quality dimensions site into the Usability dimension [13]. Three parameters measuring the quality of a website, as follows:

1) Usability (Quality of Use)

As for things that can be indicators in measuring the quality of use, it can be assessed from the quality related to website design, for example ease of use, appearance, and descriptions/models

presented to users and navigation. There are eight criteria related to the ease of use of the website, namely: a) Users find it easy to learn the operation of the website; b) Interactions between websites and users are clear and easy to understand; c) Users find it easy to navigate within the website; d) Users find the website easy to use; e) The website has an attractive appearance; f) Design according to the type of website; g) The website contains competence; h) Websites create positive experiences for users.

2) Information Quality

This quality parameter is viewed from the quality of the content contained on the website, namely the accuracy of the appropriate information user needs/goals, e.g., accuracy, format and interrelationships. This area examines the quality-of-service interactions experienced by users when they delve deeper into the site, which is manifested by trust and empathy, for example issues from transaction and information security, product delivery, personalization and communication with the site owner. There are seven assessments related to the quality of website information, namely: a) The website provides accurate information; b) The website presents reliable information; c) The website provides up-to-date information; d) The website provides relevant information; e) The website provides easy-to-understand information; f) The website provides detailed information; and g) The website presents information in a format that is appropriate or relevant to user needs.

3) Service Interaction Quality (Information Service Quality)

This quality parameter is reviewed from the quality-of-service interactions experienced by users when they are exploring the depth of the website content. This experience is embodied in a form with trust and empathy. For example, issues regarding transaction security, information security, product delivery, personalization and communication with the site owner. There are seven assessments related to the quality of website interaction services, namely: a) The website has a good reputation; b) Users feel safe to make transactions; c) Users feel safe about their personal data/information; d) Websites give room for personalization; e) Websites make room for community; f) Websites make it easy to communicate with organizations; and g) The user feels confident that the goods/services will be delivered as promised [14].

2.2 PhET

The increasing availability of computers and related equipment such as smartboards and mobile devices, as well as the fact that computer simulations have become available for a wide range of science subjects [15]. Motivated by the promising potential for science learning and student engagement, science educators and researchers have developed many interactive science simulations and made them freely accessible on the Internet. One of the most well-known online science simulation resources is that created by the Physics Education Technology (PhET) project (http://phet.colorado.edu/) at the University of Colorado at Boulder [16]. Lot of research indicate that Phet simulation as means to trigger the creative thinking skills of physics concepts [17], [18].

3.METHOD

This literature research forms the basis of needs analysis activities for the development of website measurement software. As the initial hypothesis used the following three parameters: a) Usability (ease of use) on websites affects user satisfaction (user satisfaction); b) Information quality (quality of information) on the website affects user satisfaction (user satisfaction); c) Service interaction quality (quality of service) on the website affects user satisfaction (user satisfaction) Figure-2 shows the relationship of the three components that influence the fourth component, in the initial hypothesis of the study.

Figure 2. Research Parameters

The research method uses a questionnaire-based survey method which is distributed to specific respondents, namely para website users. The questionnaire was compiled containing a list of questions based on the WebQual 4.0 instrument.

The stages of literature research activities are carried out as follows: 1) Preparation of data collection: a) Case study scoping: https://phet.colorado.edu/in/simulations/circuit-construction-kit-ac; b) Determination of data collection techniques: questionnaires based on W ebQual 4.0; c) Determination of the sample of respondents: active students of the Fatmawati Sukarno Bengkulu State Islamic University class of 2021; d) Determination of media/means of data collection: Online questionnaires are available when respondents access Wi-Fi Fatmawati Sukarno Bengkulu State Islamic University; and e) Questionnaire data collection time: 24 April 2023 to 10 May 2023. 2) Analysis of the needs of a website quality measurement system. 3) Conclusion of research results.

From the results of this initial research, the research was continued by conducting: 1) Processing of data from the questionnaire results; 2) Analysis of each result per parameter; 3) Linear Regression Test; and 4) Hypothesis testing. The follow-up activities of this research (No.1 to No.4) were carried out in line with the development needs analysis stage website quality measurement software. To measure the success rate of the program, the work of the software will be compared with the work of existing statistical programs, for example the MathLab or MS Excel programs. This research use of the Likert scale is intended to measure attitudes and opinions. With a Likert scale, respondents were asked to complete a questionnaire requiring them to indicate their level of agreement with a series question. The questions or statements used in this research are usually called research variables and specifically determined by the researcher i. The level of agreement referred to in the Likert scale consists of 5 scale choices which has a graduation from Strongly Agree (SS) to Strongly Disagree (STS), namely: 1) Strongly Agree, given a weight value of 5; 2) Agree, given a weight value of 4; 3) Neutral, given a weight value of 3; 4) Disagree, given a weight value of 2; and 5) Strongly Disagree, given a weight value of 1.

4.RESULTS

4.1. Questionnaire Device Needs

The questionnaire set is arranged in the form of a collection of questions, each question has five answer choices. From the WebQual 4.0 tool compiled a set of questions grouped into 3 parameters, described in Table 1.

Table 1. AC circuit simulation in PhET Questionnaire Material Parameters [14]

No	Parameters
	Parameter-1 : Question Usage Quality
1	AC circuit simulation in PhET has an interesting appearance
2	AC circuit simulation in PhET is easy to learn
3	AC circuit simulation in PhET is easy to get the information needed
4	The AC circuit simulation in PhET has a clear layout of the information on the monitor screen
5	AC circuit simulation in PhET provides all functions and capabilities as required
	Parameter-2 : Information Quality
6	AC circuit simulation in PhET provides accurate information
7	AC circuit simulations in PhET provide reliable information
8	AC circuit simulation in PhET provides timely information when needed
9	AC circuit simulation in PhET provides easy-to-understand information
10	AC circuit simulation in PhET provides information at a complete level of detail
	Parameter-3: Service Quality
11	AC circuit simulation in PhET keeps information private
12	AC circuit simulation in PhET has a good reputation
13	AC circuit simulation in PhET makes it easy to communicate between Educator with students
14	AC circuit simulation in PhET provides users with a sense of security when delivering information
15	AC circuit simulation in PhET provides users with confidence that information true value

4.2. Procedures for implementing data collection:

a. Preparation:

1) Target respondents: students at Fatmawati Sukarno State Islamic University Bengkulu, Tadris natural sciences class of 2020 who have taken electricity and magnetism courses where material regarding ac electrical circuits has been taught which is currently in semester 6 and already has experience accessing PhET

2) Schedule for filling out the questionnaire: April 3-24, 2023. On this schedule, each target respondent accesses PhET using the WIFI available on the fatmawati sukarno Bengkulu State Islamic University campus, then fills out the prepared questionnaire.

b. Implementation of Questionnaire Filling and Results

1) During the April 3-24, 2023, schedule, the questionnaire was filled in by 39 active students from Fatmawati Sukarno State Islamic University, Bengkulu, Tadris study program, natural science class of 2020, meaning that 100% of the respondents filled it out.

2) Export the questionnaire filling in the data file into an MS Excel file for further processing. The data from filling out the questionnaire is temporarily processed and displayed in the form of a bar graph. Figure-3 shows an example of the results of a questionnaire for the question: Ease of using AC circuit simulation in PhET.

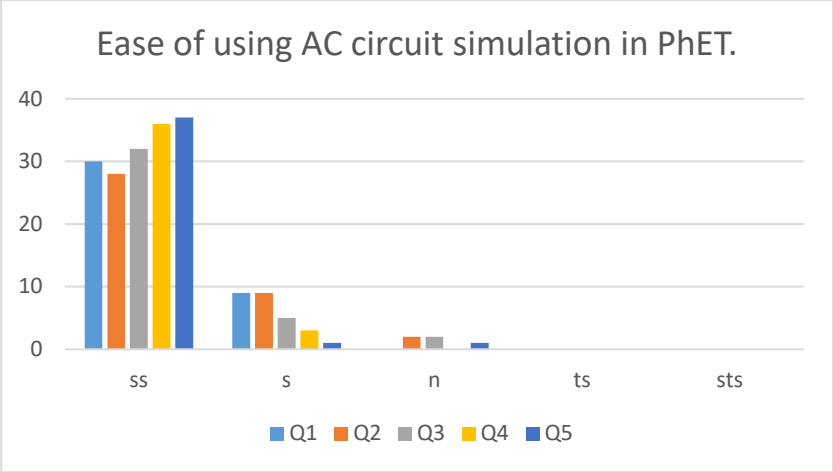

Figure 3. Questionnaire Result Data Graph

Questionnaire result data files are loaded in MS Excel format (.xls). Table-2 shows an example of a recapitulation table answer choices of 39 respondents to the questionnaire for students at Fatmawati Sukarno State Islamic University Bengkulu, Tadris natural sciences class of 2020 for Ease of using AC circuit simulation in PhET.

Table 2. Result Quetionnaire for Ease of using AC circuit simulation in PhET

No	SS	S	N	TS	STS	Total
Q1	30	9	0	0	0	39
Q2	28	9	2	0	0	39
Q3	32	5	2	0	0	39
Q4	36	3	0	0	0	39
Q5	37	1	1	0	0	39

The study investigated the effectiveness of the PhET Interactive Simulations platform in providing high-quality simulations of alternating current (AC) circuits. Utilizing the WebQual 4.0 application, the research assessed the user experience and ease of interaction within this simulation environment. The findings revealed that a substantial majority of the participants, approximately 70%, expressed strong agreement regarding the ease of use and accessibility of the AC circuit simulations offered by PhET. Conversely, about 30% of respondents expressed general agreement on the same aspect. Furthermore, the study identified that the integration of WebQual 4.0 significantly contributed to the comprehensive evaluation of AC circuit simulations, enhancing the overall quality of the educational experience for users.

5. DISCUSSION

The results affirm the pivotal role of PhET Interactive Simulations as an educational tool, particularly in the realm of AC circuit simulations. The high percentage of strong agreement among participants signifies the platform's effectiveness in providing a user-friendly interface for learning and experimentation in this domain.

The integration of WebQual 4.0 proves instrumental in conducting a thorough assessment of the AC circuit simulations. This innovative application enables a more precise measurement of user experience and highlights areas for potential improvement. The findings emphasize the importance of employing advanced evaluation tools in educational technology research.

Overall, this study underscores the significance of the PhET platform, augmented by WebQual 4.0, in enhancing the quality of AC circuit simulations. The positive feedback from participants substantiates the platform's value in educational settings and highlights the potential for further advancements in interactive educational resources.

REFERENCES

[1] M. J. Roche, A. L. Pincus, M. R. Lukowitsky, K. S. Ménard, and D. E. Conroy, "An integrative approach to the assessment of narcissism," *J. Pers. Assess.*, vol. 95, no. 3, pp. 237–248, 2013, doi: 10.1080/00223891.2013.770400.

[2] S. Barnes and R. Vidgen, "WebQual : An Exploration of Web-site Quality," 2000.

[3] A. Suci, L. Oktavia, M. Ruminda, and J. K. Liauw, "The influence of market place mobile application towards purchase intention by Webqual 4.0 method," *Adv. Transp. Logist. Res.*, vol. 3, no. 1, pp. 695–703, 2020.

[4] H. Faqih, Warjiyono, F. Kuhon, S. Aji, A. Ardiansyah, and Fandhilah, "An Analysis and Measurement of Website Quality Using WebQual 4.0 and Importance Performance Analysis (IPA) Method (A Case Study of Kemiriamba Village Brebes)," *J. Phys. Conf. Ser.*, vol. 1641, no. 1, pp. 0–9, 2020, doi: 10.1088/1742-6596/1641/1/012096.

[5] J. Johnson and V. K. Pramod, "Integration of total quality management with total productive maintenance to develop maintenance quality function deployment model and its implementation study in food industry," *IOP Conf. Ser. Mater. Sci. Eng.*, vol. 993, no. 1, 2020, doi: 10.1088/1757-899X/993/1/012022.

[6] L. Simons, *Multi-channel services for click and mortars Development of a design method*. 2006.

[7] PhET, "PhET," 2023. .

[8] N. Muhammad, S. Taib, M. Misbah, M. Yani, and D. Purwasih, "Electronic Module Renewable Energy (E-MET): Validity and Practicality Aspect," *Kasuari Phys. Educ. J.*, vol. 5, no. 2, pp. 95–105, 2023, doi: 10.37891/kpej.v5i2.372.

[9] H. Mufidah, "Pengembangan Modul Elektronik (E-Modul) Matematika Berbasis Google Sites Untuk Meningkatkan Kemampuan Komunikasi Matematis Tulis," pp. 1–165, 2023.

[10] H. T. M. Silitonga, T. Djudin, E. Oktavianty, and Rooshardini, "The implementation of integrated remediation with conceptual interactive learning on momentum and impulse in senior high school," *J. Phys. Conf. Ser.*, vol. 1171, no. 1, 2019, doi: 10.1088/1742-6596/1171/1/012053.

[11] E. T. Loiacono, R. T. Watson, and D. L. Goodhue, "WebQual: An instrument for

consumer evaluation of web sites," *Int. J. Electron. Commer.*, vol. 11, no. 3, pp. 51–87, 2007, doi: 10.2753/JEC1086-4415110302.

[12] S. S.Barnes and R. Vidgen, "WebQual: An Exploration of Website Quality Recommended Citation WebQual: An Exploration of Web-site Quality," *Eur. Conf. Inf. Syst.*, pp. 1–9, 2000.

[13] Josua Tarigan, "User Satisfaction Using Webqual Instrument: A Research on Stock Exchange of Thailand (SET)," *J. Akunt. dan Keuang.*, vol. 10, no. 1, pp. 24–47, 2008.

[14] R. De Lima, E. Padmowati, and A. T. Buditama, "Seminar Nasional Teknologi Komputer & Sains (SAINTEKS) Aplikasi Perangkat WebQual 4.0 Untuk Pengukuran Kualitas Sistem Informasi Student Portal Unpar," *Semin. Nas. Teknol. Komput. Sains*, pp. 715–719, 2019.

[15] N. Rutten, W. R. Van Joolingen, and J. T. Van Der Veen, "The learning effects of computer simulations in science education," *Comput. Educ.*, vol. 58, no. 1, pp. 136–153, 2012, doi: 10.1016/j.compedu.2011.07.017.

[16] M. Zhang, "Who are interested in online science simulations? Tracking a trend of digital divide in Internet use," *Comput. Educ.*, vol. 76, pp. 205–214, 2014, doi: 10.1016/j.compedu.2014.04.001.

[17] H. Habibi, J. Jumadi, and M. Mundilarto, "Phet simulation as means to trigger the creative thinking skills of physics concepts," *Int. J. Emerg. Technol. Learn.*, vol. 15, no. 6, pp. 166–172, 2020, doi: 10.3991/IJET.V15I06.11319.

[18] S. Astutik and B. K. Prahani, "The practicality and effectiveness of Collaborative Creativity Learning (CCL) model by using PhET simulation to increase students' scientific creativity," *Int. J. Instr.*, vol. 11, no. 4, pp. 409–424, 2018, doi: 10.12973/iji.2018.11426a.

STUDYING IRANIAN CHILDREN'S PERCEPTION OF POVERTY

Ahdieh ASADPOUR

Assistant Professor, department of social science education,
Farhangian university, Tehran.

Abstract

One of the social harms in childhood is having a poor life and living in poverty. No group suffers from living in poverty as much as the group of children and from its negative effects and dysfunctional consequences. In order to achieve the goal of the research, a qualitative approach and thematic analysis method have been used. The data collection technique was conducting semi-structured interviews with children-boys and children-girls aged 9 to 14 who had experienced a poor life. The sampling method was purposeful and the interviews continued until reaching theoretical saturation. Finally, 13 children were interviewed. The findings of the research showed that children experience three basic dimensions of poverty, namely economic poverty, socio-cultural poverty and emotional poverty. According to them, the most important aspect of poverty is economic poverty, which is in the form of not having a suitable residential house, not having expensive toys, not going to non-government schools, not having stable and suitable employment for the father, not buying suitable food, etc. It shows itself.

Key words: poverty, child-boy, child-girl, economic poverty.

INVESTIGATING THE AMOUNT OF SOCIAL CAPITAL OF AMOL HIGH SCHOOL STUDENTS

Ahdieh ASADPOUR

Assistant Professor, department of social science education, Farhangian university, Tehran. Iran.

Abstract

The present study was conducted with the aim of measuring the amount of social capital of high school students in Amol city and the social factors affecting it. The approach of the study is quantitative and using the survey method. The data collection technique was a researcher-made questionnaire that had face validity and Cronbach's alpha method was used to measure its reliability. The statistical population of the research includes the high school students of Amol city, 367 people were selected using the multi-stage random cluster sampling method. The theoretical foundations of the research included the theories of Putnam, Fukuyama and Coleman in the field of social capital, and the hypotheses of the research were derived from these theories. SPSS software was also used to analyze the data. The findings of the research showed that the amount of social capital of high school students was on average high.

Key words: students, high school level, social capital, Amol.

FREUD (1962): A PERSPECTIVE ON THE BEGINNINGS OF PSYCHOANALYSIS

Irına-Ana DROBOT[1]

[1]Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication, philology, education, ORCID number 0000-0002-2556-6233

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the film *Freud* (1962) based on its being a perspective on psychoanalysis. Viewers of the film witness the relationship between Joseph Breuer and Sigmund Freud, as Breuer treats Anna O. as his patient based on the abreaction technique. From the point of view of viewers of the film familiar with the history of psychoanalysis, the film offers them another perspective on the way in which psychoanalysis was developed. The film presents a specific perspective based on which they form an image of Anna O. as the film offers them the perspective of patient Cecily in this film. Based on the film *Freud* (1962), viewers understand how the psychoanalytic theory was created, and how transference was developed. Once viewers of the film are familiar with the history of psychoanalysis, they can understand how this film manages to offer them a specific perspective on the history of psychoanalysis. While reading Freud's writings, any reader can interpret, understand and imagine the case study of Anna O. in their own way, the film *Freud* (1962) offers viewers familiar with the history of psychoanalysis a specific version. The theory of phenomenology is considered relevant for interpretation in the case of this analysis of the film presented in this paper.

Keywords: Phenomenoogy, Psychoanalysis, Emotions

BEYOND GRADES: RETHINKING ASSESSMENT FOR THE FUTURE OF LEARNING

Samıha ZOUITNI

Abstract

Traditional grading systems often prioritize rote memorization over critical thinking, creativity, and holistic development, limiting their ability to reflect the full scope of student learning. These systems can also perpetuate inequities, disadvantaging students with diverse learning styles or backgrounds. This presentation explores evidence-based alternatives that move beyond traditional grades, including labor-based grading, portfolio assessments, and formative feedback. These approaches emphasize effort, growth, and real-world skills, fostering an inclusive and empowering learning environment. Drawing on recent research and successful case studies, the session will highlight practical strategies for implementing these innovative methods in classrooms. Attendees will gain actionable insights into creating equitable and meaningful assessment systems that better prepare students for the complexities of the modern world. This presentation invites educators and policymakers to rethink how success is evaluated in education.

Six Key Words

Alternative Assessment, Holistic Education, Formative Feedback, Equity in Education, Critical Thinking, Real-World Skills

BRAITHWAITE, JOHN. 1989. CRIME, SHAME AND REINTEGRATION

Banuka De SILVA

Department of Criminology, Faculty of Criminal Justice, General Sir John Kotelawala Defence University, Sri Lanka.

DOI: https://orcid.org/0000-0002-5118-2997

The book under discussion by John Braithwaite entitled *Crime, Shame and Reintegration* was and remains one of the pioneering works in criminology as it presents the reader with a rather engaging theoretical approach differing from the common punitive trends of crime control. Originally published in 1989, the book has drawn much attention and generated much impact, particularly in contemporary discourses on restorative justice and other forms of social regulation. For these reasons, Braithwaite's theoretical framework, unlike conventional retributivist notions of punishment, offers a new approach to gaining control of crime through reintegration rather than stigma, making this book a compelling must-read for scholars and practitioners.

The main theme of *Crime, Shame and Reintegration* is dedicated to the theory and practice of reintegrative shaming that enables society to stigmatise the crime but not the criminal. Stigmatisation, on the other hand, brands the offender as deviant, which only reinforces him into the criminal subculture. As proposed by Braithwaite, reintegrative shaming is a way of letting the offenders know that their behaviour is unacceptable and, at the same time, giving them a way out. The main objective is to prevent reoffending because, instead of isolating him from society, it is necessary to help him succeed in society.

Labelling theory and social control theory can be viewed as the basis for Braithwaite's research, as his theory explains, from the sociological perspective, what makes some crime control measures more successful than others. Shaming, when employed in this reintegrative form, plays a part in nurturing members' appreciation of the communal values and standards, while stigmatising responses are likely to alienate the offender and fuel his or her propensity to commit crime. Braithwaite provides his theory with many comparative visions, the major of which is the comparison of Japan with the United States. Japanese culture displays higher conspicuousness of reintegrative shaming in official and unofficial structures, increasing the successful reintegration of criminals and reducing crime levels. However, punitive systems in the U. S emphasise imprisonment and marginalisation of prisoners, thus making the convict a recurrent nuisance to society.

The book also relates to the restorative justice practice, although the practice has become recognised in the global society as a way of dealing with crime. The motivating philosophy of restorative justice includes requiring offenders to take responsibility for their actions, compensate for harm and enable offenders and the victim to heal their relations. Indeed, the practices are very similar to Braithwaite's theory, which states that intuitive shaming is all about reintroducing the offender into society and allowing them to pay their dues. In this respect, *Crime, Shame and Reintegration* is quite prophetic and pertinent, and it lays down the theoretical framework of restorative justice practices that emerged in the years following the publication of this book.

Nevertheless, the literature reference to Braithwaite's work is probably the strength of his theoretical and otherwise contributions because of the author's propensity for integrating criminology, sociology, psychology, and social psychology in crafting a theory on controlling crime. The reduction of shame and its study as a social mechanism to regulate behaviour is founded on psychological research on guilt, especially shame. By pointing out the difference between reintegrative shame and disintegrative shame, Braithwaite provides a clear insight into the social interactions that can make people turn into better citizens or make the crime rate go higher.

This book is also divided into several major parts, adding to the main theory of reintegrationist shaming. The early chapters of the method provide the theoretical framework and present the issue of shame in various societies and its relevance in crime control. Thus, according to Braithwaite, the author, the focus is on the historical process of changing the methods of crime control, from correction through physical punishment to imprisonment and parole, which are less conspicuous yet more effective ways of punishment. In the analysis of his work, he interacts with Foucault's theories on the history of punishment, discussing how practices of stigmatisation inform our contemporary system of penalty. However, according to Braithwaite, these systems fail to provide a direction of how the offenders can be reintegrated into society and, therefore, have relatively high recidivism rates.

In the course of the book, the author focuses on the comparative analysis of criminology, giving the example of Japan, which successfully practices the concept of reintegrative shaming. The main positive aspect is social ties and the degree of communitarian concern in Japan, which breaks off with an offender but simultaneously tries to reincorporate the person into society. Shaming, therefore, corrects as it reprimands action instead of labelling the individual as, beyond redemption, wicked. He compares it to that of the U. S., where punishment is largely punitive and aims at vengeance rather than reforming the offenders, making them ostracised and overemphasising their criminality.

The strength of the book, to some extent, in the view of the author, Braithwaite, is in the description of the role of community in crime control. He pointed out that good relationships within families, schools, and other social institutions are necessary to prevent occasions that lead to crimes. Lastly, a well-established sense of community, belonging, and responsibility towards the community will help people not steal. On the other hand, in societies where these bonds are either non-existent or breaking down for some reason, they are likely to have more crime cases. Interestingly, regarding this aspect, Braithwaite's theory can be connected to Durkheim's ideas about integrating society by underlining that crime is not an individual issue but a manifestation of society's problems.

Nevertheless, he has argued his theory comprehensively and coherently, and the following limitations are worthy of discussion. A criticism often put forward against reintegrative shaming is that it is culture-bound. Though the theory is quite effective in collectivist cultures such as the Japanese, its implementation in more individualistic cultures, such as the U. S culture, might need some more caution. Indeed, the author of *Crime, Shame and Reintegration*, Braithwaite himself, always works under the assumption that cultural variations in the experience of shame explain the varying success and applicability of reintegrative practices. Furthermore, for issues like racism, sexism, or class issues, the theory may lack the means to fully explain the reintegration process for disadvantaged individuals.

A third possible weakness is the limited range of criminal activity analysed by Braithwaite, namely non-violent ones. Thus, for the first type of shaming, when it is most effective, namely, for petty offences, it is less clear how this could be applied to more serious types of offences

such as violent crime or sexual offences. In these cases, more often than not, members of the public and the voters want harsher sanctions, and reintegration is less of a topic of debate. Braithwaite briefly discusses these problems but does not describe the peculiarities of applying reintegrative shaming to various types of offences.

However, *Crime, Shame and Reintegration* is still a very important work read to this day, which in some way helps in shaping the discourse and reform of criminal justice today. Restorative justice has picked up in some countries, including New Zealand, Canada and parts of Europe, and Braithwaite's work has contributed enormously to the movement. These countries have considerably implemented policies that focus more on the reformation of the offender and integration into society, not punishment. Thus, this proves the effectiveness of Braithwaite's theory.

Thus, it can be stated that John Braithwaite's *Crime, Shame and Reintegration* is one of the most significant works, providing readers with the opportunity to look at the process of crime control from a perspective different from the punitive one. Braithwaite, unlike other criminologists, offers a theoretical approach to crime which focuses on reintegrative shaming, which is different from stigmatisation that is likely to lead to the isolation of offenders, thereby affecting the harmony of society. Despite admitting that implementing such a theory might be problematic, especially in the context of other societies that are more heterogeneous and less integrated, the work under analysis is a valuable contribution to criminology and the theory of restorative justice. Accordingly, *Crime, Shame and Reintegration* presents a vision of justice that appears sensible and humane to scholars, policymakers, and practitioners.

HIPERBOLE IN THE AZERBAIJANI AND ENGLISH LANGUAGES
AZERBAYCAN VE İNGİLİZ DİLLERİNDE HİPERBOL

Nazrin Tahir ISMAYILOVA

Bakü Slav Üniversitesi, Öğretmen

Özet

Bu araştırma, hiperbolayı dilbilimsel bir araç olarak Azerbaycan ve İngiliz dillerinde ayrıntılı bir şekilde incelemekte ve her iki dildeki özgün işlevleri ile kültürel inceliklere odaklanmaktadır. Hiperbol, bilinçli bir abartı olarak tanımlanır ve duygusal ifadeyi güçlendirerek anlatımı daha etkili hâle getirir. Azerbaycan dilinde hiperbola özellikle şiir ve günlük konuşmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Şairler ve yazarlar, sözcüksel, dilbilgisel ve üslup unsurlarından yararlanarak duygusal etkiyi artırır ve okuyucunun duygu dünyasına daha derinlemesine nüfuz eder. Bu durum, hem klasik hem de çağdaş Azerbaycan edebiyatında geniş yer bulur. İngilizce ise hiperbolayı hem edebi eserlerde hem de günlük konuşmalarda sıkça kullanır. Shakespeare, Dickens ve Twain gibi yazarlar eserlerinde hiperboladan yararlanarak duyguları, toplumsal sorunları ve karakterlerin iç dünyalarını daha etkili bir şekilde yansıtmışlardır. Bu araştırma aynı zamanda hiperbolanın edebi eserlerde karakterlerin psikolojik durumlarını ve içsel çatışmalarını daha etkili bir şekilde yansıttığını ortaya koymaktadır. Azerbaycan edebiyatında Fuzuli, Nizami Gencevi ve Mirzə Ələkbər Sabir gibi şairler, hiperbolayı kullanarak insan duygularını ve toplumsal sorunları güçlü bir şekilde tasvir etmişlerdir. İngiliz edebiyatında ise William Shakespeare, Charles Dickens ve Mark Twain eserlerinde hiperbolayı hem mizah hem de toplumsal eleştiri amacıyla ustalıkla kullanmıştır. Hiperbolanın bu iki dildəki kullanımı, toplumların duygu ve düşünce dünyalarının bir yansıması olarak kültürel değerlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca hiperbola, her iki dilin zengin ifade olanaklarını ortaya koyarak okuyucu ve dinleyiciyle daha derin bir duygusal bağ kurmaya hizmet etmektedir.

Anahtar kelimeler: hiperbol, edebi üsluplar, edebiyat, Azerbaycan edebiyatı, İngiliz edebiyatı, abartı, sanatsal ifade.

Abstract

This study examines hyperbole in detail as a linguistic tool in the Azerbaijani and English languages, focusing on its unique functions and cultural nuances in both languages. Hyperbole is defined as a deliberate exaggeration that strengthens emotional expression and makes communication more impactful. In the Azerbaijani language, hyperbole is widely used, especially in poetry and everyday speech. Poets and writers utilize lexical, grammatical, and stylistic elements to enhance emotional impact and deeply engage the reader's emotional world. This usage is prevalent in both classical and contemporary Azerbaijani literature. In English, hyperbole is frequently employed in both literary works and daily conversations. Writers such as Shakespeare, Dickens, and Twain effectively use hyperbole in their works to reflect emotions, social issues, and the inner worlds of characters. This study also reveals that hyperbole powerfully conveys characters' psychological states and internal conflicts in literary works. In Azerbaijani literature, poets like Fuzuli, Nizami Ganjavi, and Mirza Alakbar Sabir

have used hyperbole to vividly portray human emotions and social problems. Similarly, in English literature, William Shakespeare, Charles Dickens, and Mark Twain have skillfully employed hyperbole for both humor and social criticism. The use of hyperbole in these two languages plays a significant role in shaping cultural values as a reflection of societies' emotional and intellectual worlds. Moreover, hyperbole serves to showcase the rich expressive capabilities of both languages, helping to establish a deeper emotional connection with the reader and listener.

Key words: hyperbole, literary means, literature, Azerbaijani literature, English literature, exaggeration, artistic expression.

GENERAL CHARACTERISTIC OF JACK LONDON'S NOVEL "MARTIN EDEN"
CEK LONDONUN “MARTİN İDEN” ROMANININ ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Aynur Zahir Qızı BƏDƏLOVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0002-9288-6218

Xülasə

Cek London yaradıcılığında Martin iden əsəri xüsusi yer tutur. Roman yazıçının qələm təcrübəsindən yaradıcılığının inkişaf dövründə keçmişdir.Əsər 1908-1909-cu illərdə hissə-hissə jurnalda çap olunmuşdur və avtobioqrafik əsər adlandırılır. Martin İden həyat, sevgi, insanın yaşadıqlarından dərs alması, fəlsəfi inkişafı haqqında dərin və çoxşaxəli bir romandır. Roman cəmiyyətdə uğur qazanmaq həvəsi ilə yaşayan 21 yaşlı gənc oğlan olan Martin İdendən bəhs edir. Məqalədə martin iden obrazının ümumi səciyyəsi, fəlsəfi baxışları, xarakteristikası, Rufla münasibətləri müzakirə edilmiş və roman haqqında ümumiləşdirmələr əks olunmuşdur. Romanın sonu oxucuda güclü təəssürat yaradır, uğurun dəyəri, şəxsi özünüifadə və cəmiyyətin bir şəxs üzərində təsiri haqqında düşünməyə vadar edir. Zamanın sınağından çıxmış bir çox klassik əsərlər kimi, bu roman və onun qaldırdığı problem müasir dövrümüzdə də aktualdır.

Açar sözlər: roman, xarakter, inkişaf, ziddiyyət, düşüncə

Abstract

Martin Eden occupies a special place in Jack London's work. The novel is a product of the writer's pen experience during the period of his creative development. The work was published in parts in a magazine in 1908-1909 and is called an autobiographical work. Martin Eden is a deep and multifaceted novel about life, love, learning from one's experiences, and philosophical development. The novel tells the story of Martin Eden, a 21-year-old young man who lives with the desire to succeed in society. The article discusses the general characteristics of Martin Eden's character, his philosophical views, characterization, his relationship with Rufus, and reflects generalizations about the novel. The ending of the novel makes a strong impression on the reader, makes him think about the value of success, personal self-expression, and the influence of society on a person. Like many classic works that have stood the test of time, this novel and the problem it raises are relevant in our modern era.

Keywords: novel, character, development, contradiction, thought

Giriş

Cek London yaradıcılığında Martin iden əsəri xüsusi yer tutur. Roman yazıçının qələm təcrübəsindən yaradıcılığının inkişaf dövründə keçmişdir.Əsər 1908-1909-cu illərdə hissə-hissə jurnalda çap olunmuşdur və avtobioqrafik əsər adlandırılır. Martin İden həyat, sevgi, insanın yaşadıqlarından dərs alması, fəlsəfi inkişafı haqqında dərin və çoxşaxəli bir romandır. Roman cəmiyyətdə uğur qazanmaq həvəsi ilə yaşayan 21 yaşlı gənc oğlan olan Martin İdendən bəhs edir. Martin özünü inkişaf etdirmək və özünü təsdiqləmək üçün güclü daxili inamlı bir insanın parlaq nümunəsidir. Onun xarakteri yüksək motivasiya, özünəinam və əzmkarlığı ifadə edir. Bununla belə, o, dərinliklərində aşağı təbəqənin nümayəndəsi olmaqla və sosial bərabərsizliklə mübarizə aparır. Onun mənəvi konfliktləri və ziddiyyətləri real və ideal mənlik arasında kəskin

mübarizəni ifadə edir. Martin daim müxtəlif sosial qruplar və təbəqələrlə qarşılıqlı münasibətdə olur, bu da onun özünü dərk etməsinə və dünyagörüşünə təsir edir. Romanda onun tədricən özünü və şəxsi inkişafında əsas məqam olan istəklərini qəbul etməyi öyrəndiyini izləyirik. Martin İden mürəkkəb və ziddiyyətli bir obrazdır. Bir tərəfdən qeyri-adi ağlı, savadı, istedadı və iradəsi var. O, öyrənməyə həvəslidir, öz üzərində çox çalışır, qərarlıdır və nəticədə uğur qazanmağı bacarır. Digər tərəfdən isə özünə və ətrafa qarşı tənqidi yanaşır, mühakimələr edir, bir sözlə özünü məhv etməyə meyllidir. Martin kəskin zehni ilə yüksək istedada malik bir gəncdir. Hər şeyi tez öyrənir, yeni ideyaları asanlıqla qavrayır, parlaq və orijinal əsərlər yaratmağa müvəffəq olan qeyri-adi gəncdir. O, qətiyyətli və israrlı bir xarakterdir. O, çətinliklərdən qorxmur və məqsədinə çatmaq üçün əlindən gələn hər şeyi edir. Məqalələrdən birində qeyd olunduğu kimi: *"Martin İdenin yazıçı kimi tanınmaq uğrunda mübarizəsi həyatda yüksəlməyə və özünü aşağı sosial təbəqədən yuxarı qaldırmağa çox çalışan bir insanın gizli ambisiyasını və istəklərini göstərir."* [3.] Martin həmişə həqiqəti deyir, ikiüzlülük və yalançılıqdan uzaqdır. Martin özü ehtiyac içində olsa belə, başqalarına kömək etməyə həmişə hazırdır. Martin İdenin əsas daxili münaqişəsi onun idealları ilə reallıq arasındakı ziddiyyətdir. O, gözəlliyə, biliyə, sevgiyə can atır, lakin onu əhatə edən dünyada bunu tapa bilmir. Bir tərəfdən o, yüksək cəmiyyətə, mədəniyyətə və var-dövlətə cəlb olunur. Digər tərəfdən o, burjuaziyanın yalançılığını və ikiüzlülüyünü inkar edir. Beləliklə o, həm əqli və mənəvi cəhətdən qopduğu əvvəlki sosial mühitinə qayıda bilmir həm də yaşadığı mühitin özbaşınalıqlarını qəbul etmir. Nəticə olaraq Martin özünü iki dünya arasında qapalı vəziyyətdə tapır və anlayır ki, əslində o bu dünyaların heç birinə aid deyil. Martin İden fərdiyyəçidir. O, şəxsiyyətin gücünə və dünyanın güclülərə məxsus olduğuna inanır. O, sosializmə can atır və cəmiyyətin bərabərlik üzərində formalaşmağa məhkum olunduğuna inanır. Lakin onun fəlsəfi baxışları reallıqla toqquşmaya tab gətirmir. O, istedad və insanlıqdan uzaq, pulun və şöhrətin hökm sürdüyü dünyada öz yerini tapa bilmir. Ruf Morz Martin İdenin həyatında mühüm rol oynayır. Onun gözəlliyi, intellekti və təhsili onu özünü inkişaf etdirməyə ruhlandırır və onda iddialı arzular formalaşdırır. Lakin Ruf Martin İdenın düşüncələrini qəbul etmir və onun istedadına inanmır. Əksinə Martini fikirlərindən daşındırmaq istəyir. Onun yüksək cəmiyyətin bütün nümayəndələri ilə eyni sıraya qoyur. Fikir ayrılığı və ziddiyyətlər Rufu Martindən tamamilə qoparır və Ruf Martini tərk edir, onu məyus və ümidsiz vəziyyətə gətirir. Ruf Morzun daxili istəkləri ilə sosial gözləntiləri arasında daim ziddiyyət baş verir. Yuxarı təbəqənin nümayəndəsi kimi o, ciddi norma və qaydalarla böyümüş, bu da onda sosial qanunlara əsaslanan dünyagörüşü formalaşdırmışdır. Onun Martin İdenlə görüşü daxili qarşıdurmalara səbəb olur və onun formalaşmış baxışlarına meydan oxuyur. Əslində Ruf öz şəxsiyyətinin axtarışındadır, həqiqi istəkləri ilə cəmiyyətin gözləntiləri arasında tarazlıq tapmağa çalışır. Onun Martinlə münasibətləri onun üçün yeni üfüqlər açır və onu müəyyən edilmiş çərçivədən kənarda həyatı araşdırmaq istəyinə vadar edir. Bununla belə, o, Martinə olan hissləri və ailəsi və sosial statusu qarşısındakı öhdəlikləri ilə bağlı fərqliliklərlə üzləşdiyi üçün dərin daxili mübarizə yaşayır. Roman irəlilədikcə biz Rufun emosional fikir ayrılığı yaşadığını görürük. Ruf Morz həyatda sosial gözləntilər və şəxsi istəklər arasındakı ziddiyyəti əks etdirən bir personajdır. Martinin Rufa sevgisi və Rufun onun düşüncəsində əksi xüsusilə maraq doğurur. Martin onunla tanış olanda Rufu olduqca ağıllı, savadlı, zəkalı və təcrübəli biri kimi qiymətləndirir. Lakin roman irəlilədikcə biz Martinin fikirlərinin əksinə necə dəyişdiyinin şahidi oluruq. Romanın faciəvi sonluğu oxucunu olduqca təsirləndirir. Martin İdenin intiharı özünə və dünyaya inamını itirmiş bir adamın ümidsizliyi idi. O, idealları ilə reallıq arasında uyğunluğu anlaya bilmədi və bununla da onun həyatı faciəli şəkildə sonlandı.

Martinin intiharını həddindən artıq ümidsizliklə üzləşmək və dözülməz daxili iztirablardan xilas olmaq cəhdi kimi dəyərləndirmək olar. Bu hərəkət həm də onun öz taleyini idarə etmək və sosial məhdudiyyətlərdən azad olmaq istəyini əks etdirir. Romanın sonu oxucuda güclü

təəssürat yaradır, uğurun dəyəri, şəxsi özünüifadə və cəmiyyətin bir şəxs üzərində təsiri haqqında düşünməyə vadar edir.

Beləliklə, zamanın sınağından çıxmış bir çox klassik əsərlər kimi, bu roman və onun qaldırdığı problem bu gün də aktual hesab edilir. Bu gün onu da deyə bilərik ki, əgər insan cəmiyyət içində çox fərqlənirsə, bəxt üzünə gülümsəyənə və "uğur" qazanmayana qədər gözə çarpmayacaq və bu zaman Martin İden kimi yaşadığı mühitdə yer tapmayaraq özünə qapanacaq və ya yaşamaqdan imtina edəcək.

Ədəbiyyat

1. C. London. Martin İden. Bakı. Şərq-qərb, 2009. 400 səh
2. Cek Londonun "Martin İden" əsərində cəmiyyət və şəxsiyyət problemi. https://www.anl.az/down/meqale/ameanax_axtarishlar/2019/04/770815(meqale).pdf
3. Manifestations of Dehumanization: A Critical Study of Jack London's Martin Eden. https://ymerdigital.com/uploads/YMER211228.pdf

JACK LONDON'S STORY "LOVE OF LIFE" AS AN EXAMPLE OF STRUGGLE
CEK LONDONUN "HƏYAT EŞQİ" HEKAYƏSİ MÜBARİZLİK NÜMUNƏSİ KİMİ

Aynur Zahir Qızı BƏDƏLOVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0002-9288-6218

Xülasə

Cek London XX əsr Amerika ədəbiyyatının görkəmli sənətkarı, istedadlı yazıçı, müxtəlif sanballı əsərlərin müəllifidir. Onun əsərlərini oxuyarkən hər dəfə onun böyük istedad, savad və qeyri-adi qabilliyyət sahibi olduğunun şahidi oluruq. Yazıçının yaradıcılığında ən güclü və təsirli əıısərlərdən biri onun "Həyat eşqi" hekayəsidir. Bu əsər ən qəddar şərtlərə baxmayaraq, ruhun gücü haqqında bir hekayədir. Bu, hər birimizə xas olan həyat eşqi haqqında hekayədir. Baş qəhrəman qızılaxtaran, hekayənin əvvəlində dostu tərəfindən xəyanətə uğrayan və sərt qütb şəraitində acımasız taleyin ümidinə buraxılan bir şəxsdir. Ağrı və aclığa qalib gələn qəhrəman öz yolunu tapır. Məqalədə hekayənin mahiyyətinə nəzər salınmış, baş qəhrəmanın keçirdiyi hisslər, yaşamaq əzmi və ruh gücü təhlil edilmişdir. Cek Londonun "Həyat eşqi" əsəri bu fikri qabarıq şəkildə ifadə edir, hətta ən çətin vəziyyətlərdə də həyata inamı və azadlıq istəyini necə qoruyub saxlamaq gərəkdiyini nümayiş etdirir.

Açar sözlər: yazıçı, hekayə, mübarizə, inam, iradə

Abstract

Jack London is an outstanding artist of 20th century American literature, a talented writer, and the author of various significant works. Every time we read his creativities, we witness his great talent, literacy, and extraordinary abilities. One of the most powerful and influential creativities in the writer's work is his story "Love of Life". This work is a story about the strength of the spirit, despite the most cruel conditions. This is a story about the love of life inherent in each of us. The main character is a gold prospector, a person who is betrayed by his friend at the beginning of the story and is left to hope for a cruel fate in harsh polar conditions. Overcoming pain and hunger, the hero finds his way. The article examines the essence of the story, analyzes the feelings of the main character, his determination to live, and his strength of spirit. Jack London's "Love of Life" eloquently expresses this idea, showing how he maintained his faith and stance of freedom even in very difficult situations.

Keywords: writer, story, struggle, faith, will

Giriş

XX əsr Amerika ədəbiyyatının görkəmli sənətkarı, istedadlı yazıçı, müxtəlif sanballı əsərlərin müəllifi olan Cek London yaradıcılığına nəzər saldıqda heyrətə gəlməmək mümkün deyil. Onun əsərlərini oxuyarkən hər dəfə onun böyük istedad, savad və qeyri-adi qabilliyyət sahibi olduğunun şahidi olursan. Mən ilk dəfə "Həyat eşqi" hekayəsini oxuduqda bu qədər güclü əsərin yalnız Cek London tərəfindən qələmə alına biləcəyini düşündüm. Bu əsər Cek Londonun oxuduğum ən güclü və təsirli əsərlərindən biridir. C. Londonun "Həyat eşqi" hekayəsi dəhşətli sınaqlardan çıxmış mərd, qorxmaz, iradəli bir insan haqqında hekayədir. Bu əsər ən qəddar şərtlərə baxmayaraq, ruhun gücü haqqında bir hekayədir. Bu əsər hər birimizə xas olan həyat

eşqi haqqındadır. Baş qəhrəman qızılaxtaran, hekayənin əvvəlində dostu tərəfindən xəyanətə uğrayan və sərt qütb şəraitində acımasız taleyin ümidinə buraxılan bir şəxsdir. Ağrı və aclığa qalib gələn qəhrəman öz yolunu tapır. Onun mübarizlik əzmi oxucunu heyrətə gətirir. O bilirdi ki, nə olursa olsun irəli getməlidir. Əks halda, bu, ölümdür. Qəhrəman əvvəlcə ümid edirdi ki, yoldaşı Bill onu irəlidə gözləyir və o tək deyildir. Bəlkə də məhz bu fikir qəhrəmana dayanmamağa, irəliləməyə güc verir. Əsərdən bir parçaya diqqət edək: *"Bütün bunları xəyal edən yolçu irəli çox çətinliklə hərəkət edirdi. Ancaq irəliləmək onun üçün nə qədər çətin olsa da, daha çətini Bilin onu atmayacağına, gizlədiyi şeylərin yanında onu gözləyəciyinə inanması idi. O, bu cür düşünməyə məcbur idi. Əks halda , mübarizəni davam etdirməyin heç bir mənası olmazdı və o zaman yeganə çarə əl-ayağını uzadıb ölmək olardı."* [2.] Bu, əsl həyat mübarizəsi idi. Bu mübarizənin çox çətin olduğunu görürük. Aclıq, ağrı və yorğunluq hər keçən saniyə qəhrəmanı daha da yorur, ümidsizliyinə səbəb olurdu. Bununla belə o, təslim olmurdu və yeriməyə və irəli getməyə davam edirdi. Maraqlıdır hekayənin sonuna yaxın qəhrəman yarı vəhşi bir məxluqa çevrilmişdi. Qorxular, qeyri-adi fikirlər ona əzab verirdi. Ancaq sonda qəhrəman öz məqsədinə çatır və yaxınlığındakı gəmi sayəsində xilas olur. O, yalnız bir müddət sonra yenidən normal düşünməyə, insan kimi rəftar etnəyə başlayır. Təbii ki, bu sınaq qəhrəman üçün əbəs yerə keçmədi, o uzun müddət aclıq qorxusu ilə yaşadı. Amma o, sözün əsl mənasında yenidən həyata döndü.

Yazıçı bu, əsərdə təkcə qəhrəmanın xarakterinin gücünü nümayiş etdirmir, həmçinin hər birimizə bir insanın yaşamaq üçün nələr edə biləcəyini ifadə edir. Nəyin bahasına olursa olsun yaşamaq arzusu insanı ağlasığmaz sınaqlardan çıxmağa, öz daxilində ən böyük hədiyyəni - həyatı qorumaq üçün həqiqətən möcüzələr yaratmağa sövq edir. Əsər oxucuda olduqca ağır, dərin iz qoyur. Həyat eşqinin insanı nələrə dözməyə vadar etdiyini bu əsər vasitəsilə dərk etmək olar. İnsan əzminin, iradəsinin, mübarizliliyinin bütün həqiqətlərini ifadə edən bu əsəri oxuyarkən oxucu bir daha başa düşür ki, insan hər şeyə qadirdir. Əsər əsl həyat uğrunda mübarizədir.

Ruhun gücü və həyat eşqi məsələsi istənilən dövrdə və istənilən cəmiyyətdə aktualdır. Bu keyfiyyətlər insana çətinlikləri dəf etməyə, həyatın mənasını tapmağa və ən yaxşısına can atmağa kömək edir. İrədəliliyin nə olduğunu və insanın həyatında özünü necə göstərdiyini, yaşamaq üçün nələrə qadir olduğunu bu əsər vasitəsilə öyrəndik. Ruhun gücü insanı sınaqlara tab gətirməyə, ümidini itirməməyə və arzuları uğrunda mübarizəyə davam etməyə vadar edən daxili keyfiyyətdir. Bu keyfiyyət çox vaxt insanı hərəkətə keçməyə ruhlandıran və maneələri dəf etməyə kömək edən həyat eşqi ilə birləşdirilir. Həqiqətən də möhkəm iradə və həyata sevgi insana çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə və məqsədlərinə çatmağa kömək edən əsas hərəkətverici qüvvədir. V. Osmanov qeyd edir: "*Yazıçı dahiyanə vurğulayır ki, insanı inam, ümid, mübarizə tərk etməsə, o, həyatın bütün sınaqlarından, keşməkeşlərindən qələbə ilə çıxa bilər. Ümidi ölən insan əvvəlcə mənəvi, daha sonra fiziki cəhətdən məhv olur.*"[4.]

Müəllif bu hekayəsində bütün sınaqlara baxmayaraq insanlara inamını və yaşamaq arzusunu qoruyub saxlamağı nümayiş etdirir. Yazıçının qəhrəmanı bütün çətinliklərə baxmayaraq təslim olmur və bu, yaşamaq üçün zehni gücün nə qədər vacib olduğunu aşılayır. Bu əsər ruhun gücünün və həyata sevginin istənilən maneələri aşa biləcəyinə kömək etdiyi fikirlərini bir daha təsdiqləyir. Hekayənin qəhrəmanı bütün sınaqlara baxmayaraq, ümidini itirmir və yaşamaq uğrunda mübarizəyə davam edir. Bu hekayə bizi çətin anlarda təslim olmamağa və ən yaxşıya inanmağa ruhlandırır. *"Cek London sübut edir ki, yaşamaq uğrunda mübarizəni ən ağır situasiyalarda belə aparmaq lazımdır və bu mübarizə mütləq qələbə çalacaq. Son anda qəhrəmanı yaxınlıqdakı gəmi onu xilas edir.*"[3.]

Beləliklə, möhkəm iradə və həyat eşqi insana çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə və məqsədlərinə çatmağa kömək edən mühüm keyfiyyətlərdir. Cek Londonun "Həyat eşqi" əsəri bu fikri qabarıq şəkildə ifadə edir, hətta ən çətin şəraitdə də həyata inamı və azadlıq istəyini necə qoruyub saxlamaq gərəkdiyini nümayiş etdirir.

Ədəbiyyat

1. C. London. Seçilmiş əsərləri. Bakı. Öndər nəşriyyatı, 2005. 512 səh.
2. Həyat eşqi - Cek Londonun hekayəsi. https://manera.az/index.php?newsid=8097
3. Cek Londonun intiharından yeddi il qabaq. https://kulis.az/xeber/senet/-30
4. Həyat eşqi və İntihar. https://edebiyyat.az/proza/737-vaqif-osmanov-heyat-esq-ive-ntihar.html

ŞAGİRDLƏRDƏ BAŞ ÜZVLƏRİN CÜMLƏNİN QRAMMATİK ƏSASI OLMASI HAQQINDA İLKİN TƏSƏVVÜRLƏRİN YARADILMASI YOLLARI

MƏMMƏDOVA Könül Ələddin qızı

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent ADPU-nun Azərbaycan dili və onun tədrisi texnologiyası kafedrası, https://orcid.org/0000-0001-8664-4912

Açar sözlər: baş üzvlər, mübtəda və xəbər, cümlənin qrammatik əsasları, həmcins üzvlər

Mübtəda və xəbər cümlənin qrammatik əsaslarıdır. Yəni cümləni onlarsız təsəvvür etmək olmaz. Cümlənin baş üzvləri olan mübtəda və xəbər bir-biri ilə əlaqədardır. Onları bir-birindən ayırmaq, mübtədanı xəbərdən ayrı formada öyrətmək qeyri-mümkündür. Mübtədanı tapmaq üçün cümlədəki xəbərdən çıxış edərək ona sual vermək, xəbəri tapmaq üçün isə mübtədanı bildirən sözdən çıxış edərək ona sual vermək olar. Məsələn: İdmançı qaçırdı.

- Kim qaçırdı? (Burada xəbəri bildirən sözlə sual verərək mübtədanı tapırıq)

- İdmançı.

- İdmançı nə edirdi? (burada isə mübtədanı bildirən sözlə sual verərək xəbəri tapırıq)

- Qaçırdı.

İbtidai siniflərdə şagirdlərə baş üzvləri öyrətməmişdən əvvə I-II sinifdən cümlədə müxtəlif suallar verərək ismi və feili tapmaq kimi vərdişlər aşılanır. Məsələn: Ana kitab oxumağı sevirdi. Bu cümlədə şagirdlər kim? sualını verərək **ana** ismini tapırlar. Daha sonra isə nə edirdi? sualını verərək feili tapırlar. Belə cümlələr üzrə işlədikcə şagirdlərdə mübtəda və xəbər haqqında da müəyyən təsəvvürlər yaranır. Artıq baş üzvləri keçərkən şagirdlər üçün də asan olur.

III sinifdən etibarən şagirdlər cümlənin baş üzvlərini fərqləndirməyi bacarırlar. Həmçinin onları termin şəklində adlandıra bilirlər. Şagirdlər sözlərdən başqa, cümlə üzvü olan söz birləşmələrini də müəyyən edirlər.

Şagirdlərə bir cümlə daxilində birdən çox mübtəda və xəbərin ola bilmə halları izah edilməlidir. Belə cümlələr və, ilə bağlayıcıları, vergülün köməyi ilə düzəlir. Məsələn: Ata oğlunu çagırdı və onlar birlikdə yola düşdülər. Bu cümlədə **kim?** sualına cavab verən iki isim, yəni mübtəda mövcuddur. Bunlar: **ata** və **onlar** sözləridir. Bu cümlədə həmçinin iki xəbər işlənmişir. **Nə etdi?** sualına göründüyü kimi, iki söz cavab verir: **çağırdı** və **yola düşdülər.** Hər mübtəda başqa bir xəbərlə uzlaşdığı üçün cümlə mürəkkəb cümlədir.

Mübtəda cümlənin ən müstəqil üzvüdür. Mübtəda cümlədə əsasən, cümlənin əvvəlində gəlir. Xəbərlə birbaşa əlaqəlidir. Mübtədanın əsas nitq hissəsi kimi ismi əvəz etdiyi izah edilir. İsmin sualları ilə eynilik təşkil edir. İsim kimi kim? nə? hara? suallarını verərək cümlədə mübtədanı tapa bilirik.

Su tükənsə, **həyat** məhv olur - Nə (məhv olur)? - Həyat.

Azadlıq gözəl yaşamaq üçündür (Cəfər.Cabbarlı) - Nə (gözəl yaşamaq üçündür)? - Azadlıq.

Səbir ağlın xəzinəsidir. (Zeynalabdin Şirvani) - Nə (ağlın xəzinəsidir)? - Səbir.

Yaxşı **kitab** çox qiymətli xəzinədir. (Həsən bəy Zərdabi) - Nə (xəzinədir)? - Kitab.

Onlar bu qədər işləməli deyillər. - Kim (işləməli deyil)? - Onlar.

Bakı dünyada öz nefti ilə məşhurdur. - Hara (məşhurdur)? - Bakı.

Şagirdlərə mübtədanın **o, bu** əvəzlikləri ilə də ifadə olunduğu izah edilir. Məsələn:

O, müəllimliyi yüksək qiymətləndirir. - Kim (qiymətləndirir)? - O.

O, doğma Vətənin hər bölgəsini qarış-qarış gəzmişdi. - Kim (gəzmişdi)? - O.[9/629]

Bu, ağıllı tələbədir. - Kim (tələbədir)? - Bu.

Bu, uzun müddət sizdən gizlətdiyim evimdir. - Nə (evimdir)? - Bu

Bu cümlələrdə mübtədalar əvəzliklərlə ifadə olunmuşdur. Mübtəda rolunda çıxış edən əvəzliklərdən sonra vergül qoyulması da ibtidai siniflərdə izah olunur.

Şagirdlərə izah olunur ki, mübtədası olmayan cümlələr də var. Bəzən olmayan mübtədanı bərpa etmək olur. Məsələn: Dərsdən sonra kitabxanaya getdik - Kim (getdi)? - Biz.

Məni çoxdan görmüşdü. - Kim (görmüşdü)? – O.

Cümlə üzvlərinin bu formada öyrədilməsi şagirdlərin daha aydın mənimsəmələrini təmin edir. İbtidai sinifdə müəllim şagirdlərə cümlə üzvlərinin hər birinin müxtəlif nitq hissələrinə bağlı olduğunu izah etməlidir. Şagirdlər mübtədanın sualları ilə ismin suallarının eyni olması ilə əlaqədar olaraq bu iki anlayışı qarışdırırlar, Onlara izah etmək lazımdır ki, cümlə üzvləri ayrı, əsas nitq hissələri isə başqa anlayışdır. Mübtəda isimlə bərabər əvəzliklə də ifadə oluna bilər. **O, bu** əvəzlikləri cümlədə mübtəda vəzifəsində işlənə bilər .

Məsələn: **O**, qarı eşələdi.

Cümlədə, əsasən, mübtəda cümlənin əvvəlində, xəbər isə sonda olur. Lakin onların yerinin müxtəlif olması da şagirdlərə izah edilir.

Cümləni sintaktik təhlil edərkən xəbərdən sonra mübtədanı tapmaq üçün çalışırıq. Əsasən haqqında danışılan şəxsi və ya əşyaya sual verməklə mübtədanı aşkarlayırıq. Məsələn: Çəmənlikdə otlar göyərmişdi.

- Nə etmişdi? - Göyərmişdi.

- Nə göyərmişdi? - Otlar.

Mübtəda cümlədə adlıq halda sözlərlə ifadə olunur. Haqqında danışılanı bildirir.

Mübtədadan sonra isə şagirdlər cümlənin digər əsası, xəbər ilə tanış olurlar. Bildiyimiz kimi, mübtəda ilə yanaşı, xəbər də baş üzvdür. Predikativ əsas dedikdə cümlə üzvü kimi xəbər nəzərdə tutulur. Xəbərin əsas nitq hissəsi kimi əsasən, feilə bənzədiyi izah edilir. Nə edir? kimdir? nədir? haradadır? necədir? neçədir? hansıdır? nə üçündür? kimi suallar verərək biz cümlədə xəbəri müəyyənləşdirə bilərik. Xəbər mübtəda ilə bağlıdır. Xəbər cümlədə hərəkət və hökmü bildirir. Xəbər feillərin və adların sonuna xəbərlik və şəxs şəkilçiləri artırılaraq düzəlir. Xəbər olmadan cümlə yarana bilməz. Çünki xəbər cümlənin yaranmasıda əsas rol oynayır. Bir xəbərdən ibarət cümlə də ola bilər. Məsələn: Gecədir; Payızdır. və s. kimi cümlələrdə sözün sonuna kimi xəbərlik şəkilçisi artırılaraq cümlə üzvü kimi xəbər olur.

Xəbərlərin işləndiyi cümlələrə nəzər yetirək.

Azərbaycanın paytaxtı **Bakıdır.** - (Azərbaycanın paytaxtı) haradır? - Bakıdır.

İnsan qəlbinin ən yüksək keyfiyyəti **xeyirxahlıqdır**. - Nədir? -Xeyirxahlıqdır.

Orada duran şəxs **direktordur**. - kimdir? - direktordur.

Əvəzliklər mübtəda rolunda çıxış etdiyi kimi, xəbər rolunda da çıxış edə bilir. Məsələn: Şagirdlərin müəllimi **mənəm**. – (Şagirdlərin müəllimi) kimdir? - mənəm.

Burada artıq **mənəm** əvəzliyi xəbər rolundadır.

Sintaktik təhlil zamanı əvvəlcə feilin sualı verilərək cümlədəki xəbər tapılır. Məsələn: O, dərsin tez bitməsini **istəyirdi**. - Nə edirdi? - İstəyirdi.

Bir cümlə daxilində birdən artıq xəbər ola bilər. Belə cümlələr ya həmcins xəbərli, ya da mürəkkəb cümlələr hesab edilir. Məsələn: Gün **qalxmışdı** və hava **qızırdı**.

Bu cümlədə **qalxmışdı** və **qızırdı** xəbərləri eyni cümlədə işlənmişdir. Fərqli mübtədalarla uzlaşdığı üçün cümlə də mürəkkəbdir. Günəş **qalxmışdı**, havanıı **qızdırırdı,** - cümləsində isə xəbərlər eyni mübtəda ilə uzlaşdığından cümlə həmcins xəbərli sadə cümlədir.

İBTİDAİ SİNİFLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ CÜMLƏNİN BAŞ ÜZVLƏRİNİN İFADƏ VASİTƏLƏRİ HAQQINDA ÜMUMİ BİLİKLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI

MƏMMƏDOVA Könül Ələddin qızı

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

ADPU-nun Azərbaycan dili və onun tədrisi texnologiyası kafedrası

https://orcid.org/0000-0001-8664-4912

2.1. Mübtəda və xəbərin ifadə vasitələrinə əsasən quruluşca növlərinin müəyyənləşdirilməsi. Mübtədanın bir neçə ifadə vasitələri mövcuddur. Mübtədanın əsas ifadə vasitələri isim və əvəzlikdir. İsmin və şəxs əvəzliyinin ortaq əlamətlərindən biri də kim? nə? suallarına cavab verməsidir. Qeyri-müəyyən əvəzliyi bildirən **hamı, biri, kimi, hər kəs, hər kim, heç kim, filankəs** və s. mübtədanın əsas ifadə vasitələridir.

Bilirik, dünyaya **biz** niyə gəldik,

O, bizi yaradan, **biz** ona bəndə.

Yaradan uğrunda ölməyə gəldik. (S.Vurğun)

Kim? - **Biz**, Kim? - **O**, Kim? - **Biz**.

Bu şeir parçasında şəxs əvəzlikləri işlənmişdir. Kim sualına cavab verərək mübtəda rolunda çıxış etmişlər.

Hər kəs yüz il yaşamasa, günah onun özündədi. (O.Sarıvəlli) - Kim (yaşamasa)? - **Hər kəs.**

Hamı bilir, dağda kəklik gözəldir. (atalar sözü) - Kim (bilir)? - **Hamı.**

Mağazaya bu gün çoxlu ərzaq gətirildi. - Nə (gətirildi)? - **Ərzaq.**

İqtisadiyyatı güclü olan **dövlət** hər şeyə qadirdir (H.Əliyev) - Nə? - **Dövlət.**

Məktəb bizim təhsil aldığımız yerdir. - Hara? - **Məktəb.**

Mübtədalar quruluşuna görə 2 yerə bölünür: sadə və mürəkkəb mübtədalar. Sadə mübtədalar nitq hissələri ilə ifadə olunan mübtədalar sayılır. Mürəkkəb mübtədalar isə söz birləşmələri ilə ifadə olunanlar hesab olunur. Mürəkkəb mübtədalar II, III növ təyini söz birləşmələri, feili sifət tərkibləri, məsdər tərkibləri ilə ifadə olunur.

Mübtəda həmçinin II və III növ təyini söz birləşmələri və məsdər tərkibləri ilə ifadə olunur. Söz birləşmələri şəklində olduqları üçün bu ifadə vasitələri mürəkkəb hesab olunur. Məsələn:

Buna **insan şəxsiyyəti** qabildir. (Matsini) - Nə (q

ANALYSIS OF THE CREATIVITIES OF H. JAVID, M. HUSEYN AND R. RZA (BASED ON IBRAHIMOV'S RESEARCH)

H.CAVİD,M.HÜSEYN VƏ R.RZA YARADICILIQLARININ TƏHLİLİ (İBRAHİMOVUN ARAŞDIRMALARI ƏSASINDA)

Dr. Ülker BAHSIYEVA

ADPU-nun Filoloji fakültesinin Edebiyatın tedrisi teknolojisi bölümünün baş öğretim üyesi, ORCID İD 0000-0002-5994-2356

Özet

Müasir Azərbaycan şeirinin yeni forma və yeni məzmun keyfiyyətləri qazanmasında müstəsna xidmətləri olan Rəsul Rza poeziyasının təhlilini M.İbrahimov iki kiçik məqalədə (“Odlu sətirlər” (1960), “İşıqlı, hərarətli” (1970) aparmışdır. Hər iki məqalədə toxunulan məsələlər o vaxtki sovet ideologiyasının sənət və sənətkar qarşısında qoyduğu tələblərə uyğun qurulmuşdur. M.Hüseyn sənətini isə mühit, zaman və fərdi yaradıcılıq aspektində təhlilə cəlb edən M.İbrahimov ilk olaraq onun yaradıcılıq yoluna nəzər yetirir. “Daşqın”, “Abşeron”, “Səhər”, “Ürək”, “Fəryad” povest və romanlarını təhlil edir.

M. İbrahimov H.Cavid poeziyasının romantizmin, humanizmin, gözəl, oynaq və obrazlı dilin, fəlsəfi idrak duyğusunun güclü ehtiraslar tərənnüm edən şeirlərdən ibarət olduğunu bildirir.

Açar sözlər: M.İbrahimov, H.Cavid, M.Hüseyn, R.Rza, poeziya

Summary

M.Ibrahimov analyzed the poetry of Rasul Rza, which has exceptional services in acquiring new form and new content qualities of modern Azerbaijani poetry, in two short articles ("Fiery Lines" (1960) and "Light, Warm" (1970). The issues touched upon in both articles were the Soviet Union at that time. It was constructed in accordance with the requirements of the ideology of M.Huseyn, and M.Ibrahimov, who analyzed the art of M.Huseyn in terms of environment, time and individual creativity, first looks at his creative path ", "Faryad" analyzes narratives and novels.

M.Ibrahimov states that the poetry of H.Javid consists of poems that glorify romanticism, humanism, beautiful, playful and figurative language, a sense of philosophical understanding and strong passions.

Keywords: M.Ibrahimov, H.Javid, M.Huseyn, R.Rza, poetry

GİRİŞ

Müasir Azərbaycan şeirinin yeni forma və yeni məzmun keyfiyyətləri qazanmasında müstəsna xidmətləri olan Rəsul Rza poeziyasının təhlilini M.İbrahimov iki kiçik məqalədə (“Odlu sətirlər” (1960), “İşıqlı, hərarətli” (1970) aparmışdır. Hər iki məqalədə toxunulan məsələlər o vaxtki sovet ideologiyasının sənət və sənətkar qarşısında qoyduğu tələblərə uyğun qurulmuşdur. Məsələn, sənətkarın vətəndaşlıq mövqeyi, R.Rza yaradıcılığında xalq həyatının tərəqqi və inkişafı, “Lenin” poemasında poetik duyğuların bədii tərənnümü və s. Ancaq M.İbrahimov R.Rza sənətinin mövzu dairəsini bu aspektdən təhlil etsə də, onun novator

sənətkar kimi Azərbaycan ədəbiyyatındakı mövqeyini də nəzərdən qaçırmır. "Rəsul Rza ədəbiyyatımızda novator sənətkardır. O, bədii forma, təsvir üsulları, obrazlı dil sahəsində cəsarətlə yeni axtarışlar aparmış və aparmaqdadır" (8, 473). M.İbrahimov1960-cı ildə qələmə aldığı bu məqalədə R.Rzanın novatorluğunun bəzi elementlərinin süni təsir bağışladığını qeyd edir. Bildiyimiz kimi Azərbaycan sovet ədəbiyyatının şablon yolu "60-cıların" ədəbiyyata gəlişi ilə dağılmağa başladı. Lakin bu proses 60-cı illərin ilk dövründə kifayət qədər güclü getmirdi. Digər tərəfdən novatorluq ideyalı ədəbiyyatda birmənalı qəbul edilmirdi. M.İbrahimovun R.Rza novatorluğundan danışarkən "bəzi süni təsirlərdən" bəhs açması məhz o dövrün ədəbi tələb və ədəbi baxışlarının nəticəsi idi. Ancaq M.İbrahimov R.Rza yaradıcılığını Azərbaycan fəlsəfi şeirinin inkişafındakı roluna və qeyri-adi sənət göstəricilərinə görə yüksək qiymətləndirmişdir.

M.İbrahimovun 1962-ci ildə Mehdi Hüseynlə bağlı yazdığı məqalə ("Yazıçının yolu") həm həcminə, həm də toxunulan məsələlərin çoxluğuna görə fərqlənir. Bu da səbəbsiz deyildir. M.Hüseyn böyük yazıçı-dramaturq olmaqla yanaşı, həm də görkəmli ədəbiyyatşünas alim və ədəbi-tənqidlə ardıcıl məşğul olan tanınmış tənqidçi idi. Bu halda M.İbrahimov M.Hüseynlə birləşir, fikirlərinin üst-üstə düşən məqamları onları eyni müstəvidə saxlayır.

M.Hüseyn sənətini mühit, zaman və fərdi yaradıcılıq aspektində təhlilə cəlb edən M.İbrahimov ilk olaraq onun yaradıcılıq yoluna nəzər yetirir. "Daşqın", "Abşeron", "Səhər", "Ürək", "Fəryad" povest və romanlarını təhlil edir. O, "Abşeron" və "Qara daşlar" romanlarını sənətkarlıq cəhətdən kamil, realizmin dərinliyini nümayiş etdirən, psixoloji zənginliyi ilə seçilən əsərlər hesab edir. Təhlillərini də bu istiqamətdə aparır. M.İbrahimov, Usta Ramazan, Qüdrət və Lalə İsmayılzadələri sənətkarlıqla işlənmiş, orijinal xarakterə malik qəhrəmanlar sırasına daxil edir. "Abşeron" romanında kamil obrazların yaranmasını və bütöv süjet xəttinin mövcudluğunu da sənətkarlıq komponenti kimi götürür. M.İbrahimov "Abşeron" romanına belə bir dəyər verir: "Abşeron" bədii xüsusiyyətləri, yazılışı, sənətkarlığı etibarilə də müasirdir. O, yığcamlığı, mənalı və şirin lakonikliyi, yerində və dolğun dialoqları etibarilə bizə bəzən Heminqueynin romanlarını xatırladır. M.Hüseynin bu əsərində bədii məntiqə xələl gətirən artıq və yersiz görünən detallara rast gəlmək çətindir" (8, 499).

M.İbrahimov M.Hüseynin yeni insan axtarışlarından bəhs açarkən onun "Alov" pyesinə müraciət etməsi tam dürüst seçim hesab edilə bilər. Əsərin yazıldığı tarixə nəzər salsaq (1961) bu illərdə "60-cılar" ədəbi nəslinin ədəbiyyata yeni ab-hava gətirdiklərinin şahidi oluruq. Müstəntiq Fərhad Kamalovun simasında M.Hüseyn ədəbiyyata yeni xarakter gətirmiş, zamanla həqiqət arasında görünən fərqləri onun simasında canlandıra bilmişdir. M.İbrahimov obrazın bu cəhətinə diqqət ayırmış və təhlil prosesində M.Hüseynə məxsus yeniliklərdən danışmışdır.

Ümumiyyətlə, akademik M.İbrahimov ədəbi-tənqidi fəaliyyətində yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının bütün mərhələlərini özündə əks etdirən daha vacib saydığı problemlərə yer ayırmışdır. Onun araşdırmaları bu günkü ədəbiyyatşünaslıq elmimizin inkişafında əhəmiyyətli rol oynamış, tədqiqatların genişlənməsinə böyük təsir göstərmişdir.

M.İbrahimovun 1982-ci ildə qələmə aldığı "Cavidi yad edərkən" məqaləsi ölməz Hüseyn Cavidin yaradıcılığına həsr edilib. Məqalənin cəmi 6 səhifədən ibarət olmasına baxmayaraq, müəllif burada Cavidlə əlaqədar olan bir sıra yaradıcılıq xüsusiyyətlərinə toxuna bilib. Söhbət ondan getmir ki, M.İbrahimov Cavid yaradıcılığına müəyyən səviyyədə aydınlıq gətirib. Söhbət ondan gedir ki, məqalə müəllifi Cavid yaradıcılığında oxucunu düşündürən problemlərin əsas mahiyyətinə toxuna bilir. M.İbrahimov məqalənin əvvəlində "oxucunu Hüseyn Cavid yaradıcılığına cəzb edən nədir?" sualına aydınlıq gətirir. M.İbrahimov bu cazibənin arxasında Cavid romantizminin, Cavid humanizminin, gözəl, oynaq və obrazlı dilin, fəlsəfi idrak duyğusunun, güclü ehtiraslar tərənnüm edən bir poeziyanın və s. dayandığını

bildirir. Şeir nümunələri əsasında sadalanan cəhətlərin hər birini izah etməyə çalışır. Məsələn, Cavidin fəlsəfi idrak duyğusunun aliliyini M.İbrahimov "Şeyx Sənan"dan gətirilən aşağıdakı şeir parçasına əsasən diqqətə çatdırmaq istəyir:

Saqın, heç sorma! Bir divanəyəm mən,
Dəmadəm çırpınan pərvanəyəm mən.
Babam heyrət, anamdır şübhə. Əsla
Bilinməz mən kiməm, ey şeyxi vala!
Fəqət pəjmürdə bir səyyahi-zarəm,
Şəriətdən, təriqətdən kənaram.
Həqiqət istərəm, yalnız həqiqət,
Yetər artıq şəriət, ya təriqət! (8, 404)

KAYNAKLAR

1. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, I cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 512 s.
2. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, II cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 504 s.
3. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, III cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 592 s.
4. İbrahimov M. Əsərləri , 10 cilddə, IV cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 596 s.
5. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, V cild, Bakı: Yazıçı, 1980, 339 s.
6. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, VI cild, Bakı: Yazıçı, 1981, 376 s.
7. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, VII cild, Bakı: Yazıçı, 1981, 332 s.
8. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, VIII cild, Bakı: Yazıçı, 1981, 303 s.
9. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, IX cild, Bakı: Yazıçı, 1982, 664 s.
10. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, X cild Bakı: Yazıçı, 1983, 507 s.
11. İbrahimov M. Niyəsiz, necəsiz bir yazısan sən. Bakı: Yazıçı, 1985, 552 s.

METHODOLOGICAL ISSUES IN AZERBAIJAN LITERATURE
AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA METOD MƏSƏLƏLƏRİ

Dr. Ülker BAHSIYEVA

ADPU-nun Filoloji fakültesinin Edebiyatın tedrisi teknolojisi bölümünün baş öğretim üyesi, ORCID İD 0000-0002-5994-2356

Özet

Azərbaycan ədəbiyyatında realizm metodu ilə bağlı təhlillərin arasında akad.M.İbrahimovun araşdırmalarının xüsusi yeri vardır. M.İbrahimov varlıqla üzvi bağlılığı, bədii ümumiləşdirməyə nail olmağı, mövzunu xalq həyatından, real tarixdən götürməyi və s. realizmin ümumi prinsiplərinə daxil edir. Bunun əksinə həyatı hərtərəfli, bütün ziddiyyətləri ilə təsvir etməyi, təsvirdə, ifadədə tənqidi əsas mahiyyətə çevirməyi və s. realizmin xüsusi prinsipi kimi götürürdü. M.İbrahimov realizmin ümumi və xüsusi prinsipləri arasındakı fərqlərlə yanaşı klassik realizm ilə intibah realizmi arasındakı fərqlərə də aydınlıq gətirmişdir.

Anahtar kelimeler: M.İbrahimov, metod, realizm, elmi, əsər

Summary

In his scientific meetings, Academician Mirza Ibrahimov, along with scientific-theoretical analyzes of many artists of classical Azerbaijani literature, devoted space to the issues of literary studies. In this series, the scientist's analyzes related to the method of realism have a special place. M.Ibrahimov emphasizes organic connection with existence, achieving artistic generalization, taking the subject from folk life, real history, etc. includes the general principles of realism. On the contrary, to describe life comprehensively, with all its contradictions, to make criticism the main essence in description, expression, etc. took it as a special principle of realism. M.Ibrahimov clarified the differences between the general and special principles of realism as well as the differences between classical realism and renaissance realism.

Key words: M.Ibrahimov, method, realism, science, work

GİRİŞ

Prof.Yaşar Qarayev başda olmaqla bir qrup ədəbiyyatşünas Azərbaycan ədəbiyyatında realizmi bir metod olaraq XVIII–XIX əsrlərlə bağlayırlar. Realizmi bir metod olaraq "iki əsrin keçidi" xarakterində təqdim edən və ümumiyyətlə, "realizmin əsas olaraq XIX əsrin hadisəsi kimi meydana çıxdığını"(11, 67) iddia edən prof.Yaşar Qarayev onun yaranması, estetik prinsipləri barədə kifayət qədər mülahizələr irəli sürür və bu mülahizələr əsasında realizmin bədii yaradıcılıq metodu olaraq formalaşmasını yeni dövrə aid edir. M.İbrahimov isə onlardan fərqli olaraq realizmin tarixini orta əsrlər ədəbiyyatı ilə bağlayır. M.İbrahimov realizm tarixi ilə bağlı fərqli rəy və mülahizələrə münasibət bildirərkən məsələlərə ilk növbədə yazıçı və sənətkar yanaşması və ictimai-siyasi proseslər fonunda aydınlıq gətirməyə çalışır. Birinci halda o, realizmi bədii idrak və inikas metodu kimi dəyərləndirir. Aşıq poeziyasından başlayaraq Nizamidə, Xaqanidə, Nəsimidə, Füzulidə, Vaqifdə olan realist təsvir, realist ünsür və elementləri bədii təfəkkürün ən yüksək təzahür forması şəklində dəyərləndirir. Bu halın realizmin tələb və ölçüləri ilə bağlandığını irəli sürən M. İbrahimov, təbii ki, müəyyən mübahisələrə yol açmış olur.

Realizmin realist təsvir üsulu ilə eyni olmadığını irəli sürən digər tədqiqatçılar isə O.Balzak, L.Tolstoy, M.F.Axundov realizmini əsl realizm hesab edir və bunun tarixini məhz XIX əsrlə bağlayırlar. M.İbrahimov realizmin tarixini XIX əsrlə bağlayan tərəfdarların fikirlərində ictimai-siyasi hadisələrin yaratdığı dəyişikliklərin təsirini xüsusi vurğulayırdı. O, belə hesab edirdi ki, burjua ictimai cəmiyyətinin meydana gəlməsi ilə baş vermiş hadisələr fonunda realizmin yaranmasını iddia edənlərin fikirlərində mahiyyət tam açıqlanmır. Çünki belə yanaşdıqda Şərq realizminin kökləri və onun mahiyyəti izahdan kənarda dayanır. M.İbrahimovun fikrincə əgər realizmi Qərb hadisəsi kimi qəbul etsək, onda onun Şərq mahiyyətindən danışmaq mümkünsüz olur. Belə olan təqdirdə isə orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının realizm üslubundan danışmağa yer qalmır. Halbuki realizmi ancaq Avropa xalqları ədəbiyyatına aid etmək qətiyyən doğru deyil. Axı, Şərq xalqlarının ədəbi inkişafı heç zaman başqa xalqlardan Çin səddi ilə ayrılmamışdır, bəşəri bədii təfəkkürün bir sahəsi kimi inkişaf etmişdir, yəni başqa xalqların ədəbiyyat və sənəti ilə rabitədə, əlaqədə olmuşdur (12, 11). M.İbrahimov realizmin yaranmasını burjua ictimai cəmiyyəti ilə bağlayan nəzəriyyəçilərə cavab olaraq deyirdi ki, orta əsrlər ədəbiyyatında realizmin bir sıra vacib ünsürlərinin olmadığını əsas kimi götürmək realizm probleminə qeyri-dəqiq və qeyri-tarixi yanaşmaq deməkdir. Çünki realizmi hər bir xalqın tarixi ədəbi inkişaf xüsusiyyətlərinə görə öyrənmək lazımdır.

M.İbrahimov belə hesab edir ki, cəmiyyət inkişaf etdikcə onun ictimai, fəlsəfi, əxlaqi və estetik görüşləri də dəyişir. Bu dəyişmə rüşeym halından kamilləşmə mərhələsinə qədər müxtəlif inkişaf mərhələlərindən keçir. Bu mənada M.İbrahimovun O.Balzak, L.Tolstoy və M.F.Axundov realizmini göydəndüşmə hesab etməməsi problemin başqa formada həllini şərtləndirir. Yəni o, problemə belə yanaşır ki, O.Balzak, L.Tolstoy və M.F.Axundov realizmi heç vaxt birdən-birə yaranmayıb. Realizm böyük yol keçib və Balzak, Tolstoy və M.F.Axundov mərhələsinə gəlib çatıb. Ona görə də Şərq xalqları ədəbiyyatının yaradıcılıq metodu kimi realizmin daha əvvəlki dövrlərdə yarandığını təsdiqləyən M.İbrahimov hər hansı "izm"lərin yaranmasında ilkin element və ünsürlərin mövcudluğunu əsas kimi götürməkdə səhvə yol vermirdi. Bu səbəbdən M.İbrahimov realizmi orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı üçün yaradıcılıq metodu hesab edir, bu dövr ədəbiyyatının kamil yaradıcıları olan Xaqani, Nizami, Nəsimi, Füzuli, Vaqif sənətində realizmin varlığını təsdiqləyirdi. Lakin M.İbrahimovun bu görüşlərində müəyyən ziddiyyətlər hökm sürür, bir metod kimi realizmin "izm" tələblərini tam ödəmirdi. "Nizami və Füzuli söz yox ki, surət yaradarkən qəhrəmanlıq və gözəllik prinsiplərinə etinasız yanaşmamışlar. Lakin onların bir sıra qəhrəmanları xalqın bu və ya digər zümrəsini təmsil edən real surətlərdir. Nizami də, Füzuli də klassik məktəbin böyük nümayəndələridir. Lakin bu, heç də onların realizmindən danışmaq ixtiyarını bizim əlimizdən almır. Nizaminin "Xosrov və Şirin" əsərində Xosrov ehtiraslarının qeyri-sabitliyi, müxtəlif vəziyyətdə müxtəlif hisslərə əsir olması və xasiyyətinin digər fərdi xüsusiyyətləri etibarı ilə məgər realist surət deyil?" (12, 18)

M.İbrahimov Nizami və Füzuliylə yanaşı Xaqani, Nəsimi və digər klassiklərin yaradıcılığında da realizmin mövcudluğu üzərində xüsusi dayanır və öz fikirləri ilə yanaşı Mirzağa Quluzadə kimi görkəmli ədəbiyyatşünasın klassik ədəbiyyatda realizmi təsdiqləyən fikirlərinə də istinad edir. Tədqiqatçının bu cür münasibəti orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatında realizmin bir metod kimi təsdiqlənməsində fikrin möhkəmləndirilməsinə xidmət göstərir.

M.İbrahimov XIX əsr realizmi ilə orta əsrlər realizmi arasında müəyyən fərqləri də görür və fərqlərin konturlarını da müəyyənləşdirməyə çalışırdı. O, ilk realizmin xüsusiyyətlərini obrazın yeni keyfiyyətdə təsviri, qəhrəmanın fərdiləşməsi, real insani cizgilər kəsb etməsi, psixoloji mürəkkəblikdə ifadə olunması və s. ilə bağlayırdı. Bütün bu

xüsusiyyətlərin Azərbaycan intibah ədəbiyyatı üçün xarakterik olduğunu təsdiqləyən M.İbrahimov sadalanan halların Avropa intibahı üçün də xarakterik olduğunu qeyd edir. M.İbrahimov Azərbaycan intibahını təcrid olunmuş şəkildə qəbul etmir. Onu Şərq və müsəlman intibahının tərkib hissəsi kimi götürür. M.İbrahimov həmçinin intibah anlayışının özünə də səciyyəvi xüsusiyyətlər kontekstində yanaşır. Onu yalnız Avropa mədəniyyəti üçün xarakterik saymağı düzgün hesab etmir. O, Azərbaycan renessansının tarixinin Avropaya nisbətən daha əvvəllərə gedib çatdığını və "Azərbaycan tarixində XI-XIII əsrlər Renessans dövrü hesab edildiyini" (1, 86) məhz Azərbaycanda iqtisadiyyatın, mədəniyyətin, incəsənətin, elmin, ictimai-fəlsəfi fikrin və s. inkişafına əsaslanmaqla sübut etməyə çalışırdı. "Tarixi faktlar göstərir ki, elm və mədəniyyətin oyanması və yüksəlməsi, tarixi tərəqqinin sürətlənməsi Şərq ölkələrində, xüsusilə Yaxın və Orta Şərqdə o cümlədən Azərbaycanda Avropadan daha əvvəllər (XII-XIV əsrlər) mövcud olmuşdur(5, 81).Azərbaycan fəlsəfi fikri üçün fakta çevrilən bu deyim M.İbrahimov görüşlərində də təsdiqini tapır: "Məlumdur ki, X-XIV əsrlərdə də Təbriz, Şuşa, Gəncə, Şamaxı Azərbaycan şəhərləri olub və bu şəhərlərdə yaranmış mədəniyyət, elm, poeziya, incəsənət Azərbaycan xalqının mənəvi sərvətlər xəzinəsinə daxildir. Həmin şəhərlərdə X-XIV əsrlərdə yalnız "müxtəlif peşə və ticarət mərkəzləri deyil" həm də, " mədəniyyət mərkəzləri" hesab etmək, eyni zamanda o əsrlərdə Azərbaycan renessansı barədə susmaq açıq-aydın özünü ziddiyyətli vəziyyətə salmaqdır. Azərbaycan renessansı tarixi həqiqətdir. Onun barəsində yarımçıq danışmaq olmaz" (12, 39).M.İbrahimovun Azərbaycan renessansının tarixi barədə bu şəkildə təəssübkeş çıxışı səbəbsiz deyildi. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan renessansının tarixi, onu yaradan iqtisadi-ictimai və mədəni zəminlə bağlı "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin 1978-ci il 14 oktyabr tarixli sayında prof.Arif Hacıyevin məqaləsi dərc olunmuşdu və bu məqalə ətrafında ciddi yazılar çap edilir, diskussiyalar aparılırdı. Təbii olaraq, buradakı fikirlər Azərbaycan renessansının həqiqi tarixini müəyyənləşdirməyə yardım göstərirdi. Lakin Arutyunov və Apresyan kimi erməni tədqiqatçılarının Azərbaycan renessansı barədə qeyri-elmi fikirləri M.İbrahimovda narahatçılıq yaratmışdır. M.İbrahimov adı çəkilən ermənilərin 1972-ci ildə "Dünya ədəbiyyatı kitabxanası" seriyasının 55-ci cildində və "Vaprosı literaturı" jurnalının 1970-ci il tarixli 2-ci sayında çap etdirdikləri yazılarda Azərbaycan renessansını məhdudlaşdırıcı fikirlərinə, daha doğrusu, "Azərbaycan mədəniyyətində erməni və gürcü renessansına bənzər hadisələr olmuşdur" ifadələrinə kəskin etiraz edir. M.İbrahimov eyni zamanda görkəmli ədəbiyyatşünas Əziz Şərifin də bu şəxslərə ünvanladığı etirazlarından da istifadə edir. Əziz Şərifin fikirlərinə istinad etməklə və öz mühakimələrini ortalığa qoymaqla həm Azərbaycan renessansının tarixininin qədimliyini, həm də Zaqafqaziyada ilkinliyini təsdiqləyir.

M.İbrahimov Azərbaycan intibahı xüsusiyyətlərindən danışarkən varlıq, kainat, insan, idrak problemlərinə daha çox önəm verir. Bu mənada N.Gəncəvini Şərq intibahının zirvəsi kimi səciyyələndirir. Xaqani, Marağalı Əvhədi, Nəsimi, Füzuli yaradıcılığını Şərq renessansının parlaq səhifəsi hesab edir. Eyni zamanda onların fikirlərində Qərblə səsləşməni də xüsusi qeyd edir. Məsələn, "İsgəndərnamə" əsərində alimlərin mükaliməsini Platon, Ksenofont, Afinski fəlsəfi fikirlərinin davamı kimi qiymətləndirir. Burada İtaliya renessansı ilə Azərbaycan renessansı arasında oxşarlığın olduğunu diqqətə çatdırır. M.İbrahimova görə Nizami fəlsəfi görüşləri həm Azərbaycan, həm Şərq, həm də Avropa fəlsəfi görüşlərinə uyğundur.

Ona görə də o, öz tədqiqatlarında Azərbaycan intibahını geniş mənada Şərq intibahı ilə Avropa intibahının paralelliyində təsdiqləyir. Müəllifin bu addımı xüsusi məqsəd daşıyır. O demək istəyir ki, Qərb realizminin tarixini Avropa intibah ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi A.Dante ilə başlayırlarsa, onda Azərbaycan ədəbiyyatı keyfiyyətlərini özündə əks etdirən Nizami yaradıcılığında da realizmi təsdiqləmək vacibdir. M.İbrahimov realizmdən danışarkən

ona elmi-nəzəri və estetik yanaşma nümayiş etdirir. O, realizmi həm ümumi, həm də xüsusi prinsiplər daxilində təsnif edir.

M.İbrahimov varlıqla üzvi bağlılığı, bədii ümumiləşdirməyə nail olmağı, mövzunu xalq həyatından, real tarixdən götürməyi və s. realizmin ümumi prinsiplərinə daxil edir. Bunun əksinə həyatı hərtərəfli, bütün ziddiyyətləri ilə təsvir etməyi, təsvirdə, ifadədə tənqidi əsas mahiyyətə çevirməyi və s. realizmin xüsusi prinsipi kimi götürürdü. M.İbrahimov realizmin ümumi və xüsusi prinsipləri arasındakı fərqlərlə yanaşı klassik realizm ilə intibah realizmi arasındakı fərqlərə də aydınlıq gətirmişdir. Məsələlərin bu şəkildə elmi müstəvidə dəyərləndirməsi M.İbrahimovun elmi-nəzəri təfəkkür səviyyəsinin üstünlüyünü təsdiqləmiş olur. Həmçinin sadalanan məsələlərin dəyərləndirilməsi müqayisəli elmi səviyyədə M.İbrahimovun nəinki Azərbaycan və Şərq, o cümlədən Avropa ədəbiyyatını yaxşı bilməsindən irəli gəlir. Onun həmin problemlərlə bağlı apardığı araşdırmalar bu fikri təsdiqləmiş olur.

Realizmi Azərbaycan renessansı, o cümlədən ümumən renessans problemləri daxilində öyrənərkən M.İbrahimov sənət və ədəbiyyat məsələlərinə böyük aydınlıq gətirirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, M.İbrahimov renessansı sənət və ədəbiyyatla bağlamaqla yanaşı, onu həm də estetik hadisə və ictimai həyatın başqa sahələri ilə də əlaqələndirirdi. Lakin M.İbrahimov renessansın ictimai-siyasi və fəlsəfi məzmunundan çox, onun ədəbi- estetik məzmununun təhlilinə yer ayırırdı. Bu təhlilləri diqqətlə izlədikdə biz tədqiqatçının renessans dövründə ədəbiyyatın yeni məzmun keyfiyyətləri qazanması üzərində dayandığının şahidi oluruq. Təbii olaraq bu yanaşmasında M.İbrahimov realist metod ilə bağlı fikirlərinə yenidən qayıdır, söylədiyi fikirlərin təsdiqi üçün yeni mülahizələrini ortaya qoyur. Məsələn, o, renessans ədəbiyyatında dialoq-mükalimə formasından istifadəni realizm hadisəsi kimi səciyyələndirir. “Renessans dialoqunda söhbət tamamilə real dünyəvi məsələlər ətrafında gedirdi və azad fikrə vüsət verirdi” (12, 27). Mirzə İbrahimov Azərbaycan renessansı ilə Avropa renessansını müəyyən paralel və müqayisələrdə araşdırmış və renessansın yaranması, inkişaf xüsusiyyətləri, estetik xüsusiyyətləri və s. barədə qənaətlərini ortaya qoya bilmişdir.

KAYNAKLAR

12. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, I cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 512 s.
13. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, II cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 504 s.
14. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, III cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 592 s.
15. İbrahimov M. Əsərləri , 10 cilddə, IV cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 596 s.
16. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, V cild, Bakı: Yazıçı, 1980, 339 s.
17. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, VI cild, Bakı: Yazıçı, 1981, 376 s.
18. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, VII cild, Bakı: Yazıçı, 1981, 332 s.
19. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, VIII cild, Bakı: Yazıçı, 1981, 303 s.
20. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, IX cild, Bakı: Yazıçı, 1982, 664 s.
21. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə, X cild Bakı: Yazıçı, 1983, 507 s.
22. İbrahimov M. Niyəsiz, necəsiz bir yazısan sən. Bakı: Yazıçı, 1985, 552 s.
23. İbrahimov M. Xəlqilik və realizm cəbhəsindən. Bakı: Azərnəşr, 1961, 524 s.
24. İbrahimov M. Ana dili – hikmət xəzinəsi. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1991, 136 s.

"DASTANİ-ƏHMƏD HARAMİ" DASTANININ ƏSAS QƏHRƏMANI OLAN ƏHMƏD HƏRAMİ OBRAZININ TƏHLİLİ ƏSASINDA MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR

Günel HÜMMƏTOVA (PƏNİYEVA) SALEH

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Ədəbiyyatın tədrisi texnologiyası kafedrasının baş müəllimi, fil.ü.f.dok. Orcid ID:0000-0002-8916-3484

Xülasə

Açar sözlər: multicultural dəyərlər, obraz, təhlil, xarakter

Azərbaycan ədəbiyyatının orta dövrünün möhtəşəm abidələri sırasında müstəsna əhəmiyyət olan "Dastani-Əhməd Harami" dastanının ümumi məzmuni, estetik informasiya gücü, janr paradiqması, səs simvolizmi, səs assosiasiyası ciddi bir faktura ilə səciyyələnir və sonrakı dövr anadilli ədəbi nümunələrimizin inkişafına təkan verməklə yanaşı nümunə rolu oynayaraq multikultural dəyərlərin inkişafına təkan verir. Müəllif dastanın obrazlarının xarakterlərindəki mənfilikləri əks etdirməklə, insan xislətindəki mənfiliklə yaşadıqlarının eyni olması və mənfinin müsbət qarşısında məğlub olmasının təsvirini vermişdirdir. Dastanın əsas qəhrəmanı olan Əhməd Hərami obrazı mənfi səciyyəli qəhrəmandır. Beləki, şair Həramidən "bədəxtər", "üzü qara Həramiyi qara ər", "müdara əhli " kimi qeyri-insani sifətlərlə bəhs edir. Müəllif baş qəhrəmann mənfi xüsusiyyətlərin birinci məclisin əvvəlində təsvir etməyə başlayır. Beləki, Hərami sehri və ovsunu bacarır, tibb elmindən xəbərdardır, fiziki cəhətdən sağlam və güclüdür, bununla yanaşı təsvirdə Həraminin özü kimi 9 nəfərlə bir qalada yaşaması və quldurluqla məşğul olması Əhməd Həraminin tamahkarlığının bədii ifadəsidir. Dstanda Əhməd Həraminin topladığı mal-dövlətlə qane olmayıb Bağdad sultanının xəzinəsini ələ keçirmək istəyi də bunun bariz nümunəsidir. Şair digər tərəfdən də dastanda daxili xarakteri göstərmək üçün baş qəhrəmanın kindar bir insan kimi təsvirini vermişdi.Mənfi xarakter olan kindarlıqla yanaşı təsvirdə o kindarlığın milli dəyərlərə verilən önəmdən doğduğunu da əks etməsi şairin bir mənfi xarakterin nədən doğduğu üzərində düşünülməyin önəmli olduğunu vurğulayır. Beləki, Əhməd Həraminin itirdiyi yoldaşlarının intiqamını almaq hissi ilə coşub daşması dostluğa olan hörmət və önəmliyin bədii təcəssümüdür. Digər tərəfdən şairin qəhrəmanının Bağdad, Kırım ərazilərinə getmələri həmin dövürdə tolerant və multikultural münasibətlərin olmasından xəbər verir. Hətta dastanda Həraminin Krıma gedib burada karvan düzəldərək Bağdada qayıtması təsviri yaxın ərazilərin iqtisadi əlaqələrin olması və müxtəlif mədəni dəyərlərə qiymət verilməsinin bariz nümunəsidir. Əsərin qəhrəmanı olan Əhməd Hərami obrazındakı təzadlı xarakter həm multikultural dəyərlərin qorunması və eyni zamanda pozulması kimi ikili münasibətin inkasıdır. Baş obrazın hiyləgər və fəndgir cəhətlərini, ifrat kin və kibr yiyəsi, qəddar, insafsız olduğunu şair belə xarakterizə edir:

"Zehi bədəslü murdar guri-məğbun,

Haramzadə, füzul, məhrumi, məhzun.

Oda yanıcı düşmən, yil qoyucu,

Ətini dişləyüb göksin urucu.

Deməzdi kim, olan oldı və getdi,

O kindarlıq eşit kim ana netdi." **(6.)**

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS` SOCIAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Ulviyya NASIROVA[1], Samira HASANOVA[2], Afat BAGIROVA[3]

[1] Asst. Prof., Odlar Yurdu University, Department of Languages, Baku-Azerbaijan,

ORCID NO: 0000-0002-7226-2857

[2]Odlar Yurdu University, Department of Languages, Baku-Azerbaijan

ORCID NO: 0000-0002-6292-874X

[3]Odlar Yurdu University, Department of Languages, Baku-Azerbaijan,

ORCID NO: 0009-0001-2364-1113

ABSTRACT

This article is devoted to the problem of cognitive needs of students. The basics of developing socio-cultural competence in higher education institutions are analyzed. Despite the existence of a number of scientific works, research remains underdeveloped in general theoretical terms and in applied aspects. The article examines current issues related to the role of socio-cultural competence in learning a foreign language.

The main goal of learning a foreign language is to develop communicative competence, that is, the ability and readiness of a student for interethnic and intercultural communication. Therefore, it is so important to know about the socio-cultural aspects of life of people in the country of the language being studied. The goals of teaching foreign languages are the leading component of the teaching system and a pre-planned result of the activity of mastering a foreign language, which is achieved with the help of various techniques, methods and means of teaching. The goals are formulated based on the needs of society in the study of foreign languages in a specific historical period, under the influence of the environment and conditions of teaching, and they themselves influence the choice of content, forms, methods, means of teaching and control.

Keywords: socio-cultural competence, research, society, foreign language, teaching

1. INTRODUCTION

Currently, the formation of communicative competence has become one of the main goals of teaching a foreign language. Let us recall that communicative competence is complex in its structure and includes a number of equally important components. One of such significant elements is social competence, which is a part of the socio-cultural competence in the domestic methodology of teaching foreign languages and is distinguished as an independent competence in the communicative one in foreign methods. It is paid special attention to social competence, since, from our point of view, it is the formation and development of this competence that will contribute to introducing students to new social experience using a foreign language, to the system of social connections, assimilation of certain norms and values, social influences and relationships that will allow them to become full members of society, adapt and act in the existing social environment. The sociocultural component in the content of teaching a foreign language provides an opportunity to get acquainted with the cultural heritage of the country of the language being studied, compare it with the cultural values of one's own country, which

contributes to the formation of the general culture of the student. With the help of a foreign language, which is capable of describing everything, we learn about the structure of consciousness. Therefore, it is in the language that gaps in knowledge of a foreign country and its culture always appear. As a rule, due to time constraints, school students are deprived of the opportunity to immerse themselves in the atmosphere of culture, traditions, customs and social norms of the country of the language being studied. And it is not surprising that after finishing school, students can barely understand native speakers, and their speech is full of both grammatical and behavioral errors. To avoid this, study a foreign language while simultaneously studying the culture of this language. Sociocultural competence is a complex phenomenon and consists of linguistic-cultural, sociolinguistic, socio-psychological and cultural components. Sociocultural competence implies the student's familiarity with the national-cultural specificity of speech behavior and the ability to use those elements of the sociocultural context that are relevant for the generation and perception of speech from the point of view of native speakers of a foreign language: customs, norms, rules, social conventions, regional knowledge, etc. The development of foreign-language sociocultural competence plays a special role in the modern world, where interethnic relations often become aggravated, where patriotic and international education are of great importance. Foreign-language sociocultural competence presupposes the readiness and ability to live and interact in a modern multicultural world. This article is undoubtedly relevant, and this is due to a number of factors:

Firstly, the problem of developing students' socio-cultural competence in higher education institutions has not been sufficiently studied. Secondly, the problem of selecting material for developing socio-cultural competence remains relevant.

It is known that the purpose of teaching a foreign language is to develop communicative competence, which includes both linguistic and sociocultural competence. Studying a foreign language is intended to form a personality capable and willing to participate in intercultural communication. Research on the issue of co-studying culture and language is due to the great interest of methodologists in their relationship. Despite the existence of a number of scientific works, research continues to remain insufficiently developed in general theoretical terms and in applied aspects. In modern methods of teaching foreign languages, issues of co-learning language and culture are increasingly described from the standpoint of socio-cultural competence. The concept of "socio-cultural competence" has firmly entered the theory and practice of teaching foreign languages. The lack of socio-cultural competence skills can significantly complicate the communication process. It is known that the purpose of teaching a foreign language is to develop communicative competence, which includes both linguistic and sociocultural competence. Studying a foreign language is intended to develop a personality capable and willing to participate in intercultural communication, The competency-based approach is a set of general principles for determining the goals of education, selecting the content of education, organizing the educational process, and assessing educational results. These principles include the following provisions:

- the meaning of education is to develop in students the ability to independently solve problems in various areas and activities based on the use of social experience, an element of which is the students' own experience;
- the content of education is a didactically adapted social experience of solving cognitive, moral, ideological, political and other problems;
- the meaning of organizing the educational process is to create conditions for the formation of students' experience of independently solving cognitive, organizational, communicative, moral and other problems that make up the content of education;

- the assessment of educational results is based on the analysis of the levels of education achieved by students at a certain stage of training. From the standpoint of the competency-based approach, the formation of key competencies in students becomes the main result of educational activity.

In one of the pedagogical discussions on the competence-based approach, the following definition was proposed: competence is the ability to act in a situation of uncertainty. Key competencies are understood as the ability of students to act independently in a situation of uncertainty when solving problems that are relevant to them. Foreign language lessons are fertile ground for the formation of all key competencies, and not just subject-communicative ones. In order to form an independent personality that can operate the information received, during each lesson it is necessary to provide the opportunity for self-education, self-development and self-expression in the course of mastering certain knowledge. At the same time, the educational material must be organized in such a way that each student has the opportunity to choose when completing assignments. One of the main tasks of modern education is to achieve a new, modern quality of education, which is understood as orientation towards the development of the student's personality, his cognitive and creative abilities. Key competencies should include universal competencies, the mastery of which is necessary for the student for further education, his own development, life self-realization, regardless of the level of his education, development and the profession he chooses. The list of competencies reproduces a certain list of the main types of human activity. One of the central problems for updating the content of education is the problem of selecting universal competencies.

2.METHODOLOGY

According to the analysis of foreign linguodidactic studies, communicative competence is a complex, multifunctional property of a person, based on the ability to communicate orally and in writing with a native speaker of a particular language in a real-life situation and involves a whole range of components: linguistic - the correct use of linguistic forms in a foreign language, sociolinguistic - the ability to interact with an interlocutor, sociocultural - the ability to organize communication taking into account the rules, norms and traditions of speech and non-speech behavior in the country of the studied language, discursive - the ability to link one statement with another in a situation of oral / written communication, logically express one's thoughts, strategic ability to overcome linguistic difficulties in communication, using compensating means. An important issue in the formation of competencies is its knowledge content. Competencies cannot be reduced only to factual knowledge or activity-based skills. The question arises as to what the minimum that all young people should know by the end of school should be, what elements of history, art, literature, science and technology should be included in education to ensure understanding of the current situation, realities of life and the ability to adequately perform the activities that are in demand today.

Knowledge cannot remain academic. This issue should be addressed through the development of key competencies. The current stage of development of linguistics is characterized by increased attention to a foreign language as a special knowledge of the world, which has led to the unification of research in such scientific disciplines as methodology, cultural studies, linguistics and ethnopsychology, the object of study of which is intercultural communication, the conditions and patterns of formation of a secondary linguistic personality. Within the framework of this problematic, the search for ways to organize the interconnected teaching of language and culture is carried out. With the help of a foreign language, which can describe everything, we learn about the structure of consciousness. Therefore, it is in the language that gaps in knowledge of a foreign country and its culture always appear. As a rule, due to time

constraints, students of higher educational institutions are deprived of the opportunity to immerse themselves in the atmosphere of culture, customs, traditions, social norms of the country of the studied language. Students can hardly understand native speakers, and both grammatical and behavioral errors can be traced in their speech. To avoid this, it will help to study a foreign language while simultaneously studying the culture of this language, i.e. the formation of socio-cultural competence. Socio-cultural competence is a complex phenomenon and consists of linguo-cultural, sociolinguistic, socio-psychological and cultural components. The formation of socio-cultural competence must begin from the very first lessons. This may include texts focused on colloquial speech in all its main areas, detailing the most common everyday situations; carefully selected examples that reveal the main values and concepts of the culture of the language being studied, as well as examples of the correct and incorrect use of vocabulary, phraseology and grammar of the language. One of the sources may be publicistic texts, since they reflect not only the events taking place in the country and the world, but also the vocabulary used by native speakers to describe these phenomena.

Sociocultural competence presupposes:

- awareness that language is not only a means of cognition and communication, but also a form of social memory, the cultural code of the nation, a developed ability to compare the facts of language and the facts of reality;
- the ability to see the cultural background behind each linguistic unit;
- knowledge of the culture, history, traditions, and customs of one's people;
- the ability to detect regionally significant lexemes and understand their role in the text.

To solve the above-mentioned problems and develop socio-cultural competence in students, it is necessary to organize the pedagogical process in such a way that each student perceives him/herself as an active subject of activity, whose creative potential is in demand by others. This can be achieved if the methods of teaching foreign languages used:

- are capable of immersing the student in a social environment, artificial or natural, providing the opportunity to go beyond the boundaries of the educational language environment;
- can be based on relevant content that has a social resonance;
- are of an "open" nature, encouraging various approaches to solving problems;
- provide experience of communication, interaction and broad search for information;
- stimulate communicative and cognitive activity, active interpersonal communication as a condition for solving problems of a social nature;
- prevent the depletion of motivation to study a foreign language, especially at the senior stage, due to the integration into the socio-cultural context of the countries of the studied language. The development of foreign language socio-cultural competence plays a special role in the modern world, where interethnic relations often become aggravated. Foreign language socio-cultural competence presupposes the readiness and ability to live and interact in a modern multicultural world.

Teaching a foreign language provides a great opportunity to teach students to be tolerant, respect other people, live in peace and friendship with all nations. The formation of foreign language socio-cultural competence in students plays a huge role in raising patriots of their country. When a student knows, appreciates and respects the culture, customs, traditions, language of other countries and nations, when he can proudly present the culture and traditions of his people or the region where he lives, there can be no talk of any hostility, competition or superiority. Learning English forms a culture of peace in a person's mind through the

comparison and juxtaposition of linguistic phenomena, customs, traditions, art, and the way of life of nations. By studying English proverbs, for example, we compare how the same idea is conveyed by different means in different linguacultures. Learning a foreign language helps to develop a multicultural linguistic personality, who speaks both native and foreign languages. Its characteristics include three aspects - value, cognitive, and behavioral. The value aspect includes ethical and utilitarian norms of behavior that reflect the history and worldview of people united by culture and language; the cognitive aspect includes the picture of the world inherent to a given personality, and the behavioral aspect includes a specific set of speech characteristics and paralinguistic means of communication. The content of foreign language socio-cultural competence relates not only to the process of mastering a practical foreign language as a means of communication, but is also realized in the acquisition of special theoretical knowledge related to the theory of language and theoretical disciplines, namely linguacultural studies, linguistic and cultural studies, psychology of intercultural communication, i.e. in the process of obtaining language education. One can master a language as a means of communication, but not be oriented in the general intercultural context of foreign language communication, not have formed knowledge of the history, traditions of the country of the studied language, ethnocultural customs, rituals, symbols. Mastering a foreign language presupposes the presence of this knowledge, therefore, language education as a whole, ensuring the formation of a multicultural linguistic personality, should cover all aspects of such preparation of the student.

3.FINDINGS AND DISCUSSION

Since the early 90s of the 20th century, significant changes have been observed in the socio-cultural context of studying foreign languages all over the world: intensive development of international relations between states began, and joint educational programs for student exchange and participation in international projects appeared. These events led to the need to rethink the goals, objectives, content and technologies of teaching a foreign language and foreign language culture, taking into account both the richest national and international experience. A transition to a personality-oriented paradigm of education and upbringing took place, which served as an impetus for the development of several approaches to selecting the content of the socio-cultural component of teaching a foreign language. Unlike the other two cultural approaches, the "sociocultural approach has made it possible to draw attention to the possibility of teaching the cultures of various ethnic, social, religious and other groups of the countries of the languages being studied. However, the emphasis on teaching the culture of one group leads to the emergence of stereotypes and generalizations concerning all representatives of the country of the foreign language, which does not contribute to the formation of ideas about the cultural diversity of the studied linguistic and cultural community, and also does not allow for the expansion of the sociocultural space of students, and finally, can cause cultural misunderstanding when communicating with native speakers of a foreign language and culture. Speaking about university language education, the situation is further complicated by the fact that students must be ready to act as subjects of a dialogue of cultures, i.e. as individuals who recognize the equality of other cultures and peoples, and who also quite consciously strive to master the ethics of intercultural communication and are willing to cooperate. Overcoming such a barrier is possible through the implementation of multicultural language education within the framework of a sociocultural approach, taking into account such methodological principles as the principle of didactic cultural conformity, the principle of dominance of problematic cultural studies tasks, the principle of dialogue of cultures and the principle of cultural reflection. In this way, the student can find his place in the diversity of the cultures studied, become familiar with universal values and understand his own role in universal processes. It is through cultural

reflection that the student can realize himself as a subject of a dialogue of cultures with multi-group affiliation. Thus, students are gradually introduced to the dialogue of cultures, which reaches the level of the most important characteristic of culture, a universal principle that organizes human thinking, ensures the self-development of culture, the reproduction of personality, and the ability to communicate. Mastering foreign language communication, even within limited limits, is a multi-layered, multi-aspect process, and communicative competence, which acts as the desired learning outcome, is a complex, multi-component phenomenon.

In order to achieve the stated goals of teaching English in higher education institutions, the use of various teaching aids is envisaged. Teaching aids are understood to be all the material that helps in organizing and conducting the educational process. Effective use of each of the means is possible only if the teacher knows what, where, when it is appropriate to use and what results can be obtained. In order to develop speech competence, it is necessary to use the following teaching aids:

- a textbook, which is the main teaching aid and contains material on teaching all types of speech activity;
- a reading book, which is at the student's disposal and helps him in mastering reading in English. Reading additional texts on various topics, among other things, makes it possible to implement practical, educational, developmental and developmental goals;
- teaching aids for individual and independent work of students, practical classes, research work. These aids can be fully or partially developed by teachers of the educational institutions themselves;
- audio and video recordings play a very important role in teaching English. They give children the opportunity to hear authentic speech in English, serve as role models, which has a beneficial effect on the quality of their pronunciation, as well as on the development of the ability to understand speech by ear;
- computer programs and the Internet are necessary to ensure functional computer literacy of students, as well as for the possibility of independent or distance learning. These programs are especially effective for developing written communication skills, which in our practice of educational and professional communication is currently the weakest link.

Of course, only the interconnected standardization of all components of communicative competence in training will ensure the development of communicative skills in the main types of speech activity in the process of mastering language, linguistic and cultural and socio-cultural knowledge and skills by schoolchildren. At present, almost no one disputes the fact that a foreign language, along with teaching communication and raising the level of general and professional culture, also has significant educational value. In modern conditions, this is students' understanding of the role of studying languages of international communication in the modern multicultural world, the value of their native language as an element of national culture; awareness of the importance of English as a means of cognition, self-realization and social adaptation; education of the qualities of a citizen, a patriot; education of tolerance towards other languages and cultures. Sociocultural competence largely determines the success of communication with representatives of a foreign-language culture, allowing one to feel confident and comfortable in a foreign-language environment. Mastering this competence can help future specialists overcome cultural barriers and forms a culture of human relationships. To implement adequate intercultural communication, it is necessary not only to know the vocabulary and freely operate grammatical formulas, but also to be able to correlate linguistic means with the norms of speech behavior that native speakers adhere to. As the practice of real

intercultural communication shows, imperfect proficiency in a foreign language is not an obstacle to intercultural communication. The sociocultural characteristics of communication lie not so much in the grammatical and stylistic literacy of foreign speakers, their use of business vocabulary, but in a kind of dialogue of cultures. Any contact between different groups and communities involves the interaction of different cultures, which is reflected in the way of thinking, behavior, and reaction to a particular event. Studying the culture of the people of the country of the studied language, which is understood as elements of sociocommunication, features of the national mentality, spiritual and material values that form the national heritage, ensures the development of students' ability to intercultural communication, i.e. adequate mutual understanding of two or more participants in a communicative act belonging to different national cultures. When teaching foreign-language communication, a sociocultural approach is necessary, which defines as a fundamental principle "interrelated communicative and sociocultural development of the personality of a person studying a foreign language by means of this language. The sociocultural approach originates in the audiolingual method and develops on the basis of the communicative method with the involvement of country studies materials that create a sociocultural background, a context of foreign-language communication. The implementation of the socio-cultural approach guides students to compare pictures of the world in the context of national and world civilizations and thus leads the student to reflect on their own values, to the awareness of the national heritage of their country, their people. The increasing intensity of contacts between peoples and countries determines the change in socio-cultural priorities in the field of language education. The tasks of teaching a foreign language as a means of communication and forming a "cultural and linguistic personality" determine the emergence of new concepts in the field of teaching foreign languages, namely the concepts of intercultural communication and intercultural learning.

4.CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

In modern society, the status of a foreign language as an academic subject is gradually changing. Modern methodology is aimed at achieving significant results, that is, it emphasizes the need to strengthen the linguistic and cultural aspects of language learning. The demand for a foreign language in modern society increases the status of a foreign language as an academic subject in the system of general education training of high school students and stimulates the search for new technologies and models of teaching that introduce students to foreign-language culture in all its manifestations. The problem of developing students' socio-cultural competence is of great interest in practical activities. Most methodologists pay special attention to the current state of the theory and practice of teaching foreign languages with a pronounced communicative focus, which contributes to the comprehensive development of the individual, the development of students' spiritual values. The methodology of teaching a foreign language does not represent the content

of teaching English without including a socio-cultural component in the learning process. In light of modern requirements for the objectives of teaching a foreign language, the status and role of regional studies information, presented in such a way as to correspond to the experience, needs and interests of students and be compared with similar experiences of their peers in the country of the language being studied, are changing. In a modern school, it is necessary to teach a foreign language in an inextricable connection with the national culture. Foreign language culture, containing socio-cultural factors, contributes to the formation of a communicative personality, increasing the motivation for learning. The socio-cultural component acts as an incentive to increase the effectiveness of student learning at all stages of a comprehensive school. In conclusion, I would like to note that the adoption of social competence as a goal of teaching a foreign language, the definition of its content, means of formation and control over

the level of its development at all stages of training will increase the effectiveness of teaching a foreign language and fully realize the powerful educational and developmental potential of this subject.

5.REFERENCES

[1] Alkamel, M. A. A., & Chouthaiwale, S. S. (2018). The use of ICT tools in English language teaching and learning: A literature review. Veda's Journal of English Language and Literature, 5(2), 29-33.

[2] Arigita-Garcнa, A., Sбnchez-Cabrero, R., Barrientos-Fernбndez, A., Manoso-Pacheco, L., & Pericacho-Gymez, F. J. (2021). Pre-eminence of determining factors in second language learning: An educator's perspective from Spain. Heliyon, 7(2), e06282. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e06282

[3] Ball, D.L., Th ames, M.H., & Phelps, G. (2008). Content Knowledge for Teaching What Makes It Special? Journal of teacher education, 59 (5), 389–407.

[4] Barkema H. (1996). Idiomaticity and terminology: a multi-dimentional descriptive model. England: Studia Linguistica. 50\2, pp.125-160.

[5] Byram, M., & Wagner, M. (2018). Making a difference: Language teaching for intercultural and international dialogue. Foreign Language Annals, 51, 140–151. https://doi.org/10.1111/flan.12319.

[6] Canale, Michael, and Merrill Swain. "Theoretical bases of com-municative approaches to second language teaching and testing." Applied linguistics 1.1 (1980): 1-47.

[7] Nagy, T. (2021). Using Technology for Foreign Language Learning: The Teacher's Role. Central European Journal of Educational Research, 3, 23-28. https://doi.org/10.37441/cejer/2021/3/2/9347

[8] Park, Hyesook, and Adam R. Lee. "L2 learners' anxiety, self-confidence and oral performance." Proceedings of the 10th Conference of Pan-Pacific Association of Applied Linguistics. 2005.

[9] Sercu, L. (2004). Assessing intercultural competence: a framework for systematic test development in foreign language education and beyond. Intercultural education, 15, 73–89. https://doi.org/10.1080/1467598042000190004

[10] Tugusheva, E.Z., Bulanova, L.N., Vildanova, E.M., & Ilina, M.S. (2018). Forming Anticorruption Competence Th rough Teaching a Professionally-oriented Language Course. Modern Journal of Language Teaching Methods, 8 (11), 429–436.

OUR CLASSICAL ARTISTS AND M.A.SABIR'S CREATIVITY
KLASSİK SƏNƏTKARLARIMIZ VƏ M.Ə.SABİR YARADICILIĞI

Ulduz Fərhad qızı QƏHRƏMANOVA

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, ADPU-nun "Ədəbiyyat" kafedrasında dosent əvəzi
Orcid İD: 0009-0003-4418-9319

Abstrakt: M.Ə.Sabirin klassik irsdən bəhrələnmə üsulları rəngarəngdir. O, klassik poeziyada lirik qəhrəmanın öz aşiqi yolunda çəkdiyi iztirabları və bundan irəli gələn şikayətləri satirik planda oxucuya təqdim edir. Nəticədə, lirik aşiq satirik tipə, onun iztirablarının mahiyyəti isə ülvilikdən çıxıb hərisliyə, acgözlüyə çevrilir. Yaxud burada aşiqin vurulduğu da hər hansı gözəl deyil. Onun məşuqu elm və təhsildir, məktəb və mədrəsədir. Ata da övladını əslində tərəqqi və inkişafdan çəkindirməyə çalışır. Çünki onun oğlu elm və təhsil "pərisi"nə, tərəqqi və inkişaf "mələyi"nə aşiq olmuşdur. Bu eşq onu Məcnun kimi çöllərə deyil, işıqlı sabaha, istiqbala aparır. Atanın öz övladını bu yoldan çəkindirmək cəhdi isə ya nadanlıqdan, ya da tərəqqiyə düşmən olmağından irəli gəlir. Yaxud klassik ədəbiyyatdakı lirik qəhrəman bütün varlığı ilə sevdiyi məşuqunun yolunda hər cürə fədakarlığa hazırdır. Çünki onun nəzərində sevgilisi bütün gözəlliklərdən gözəl, incəliklərdən incədir. Ona görə ona hər cür zərif epitetlərlə müraciət edir. Sabirin satirik tipi isə vara, pula, yeməyə vurulmuşdur. O, var, dövlət, pul, qızıl yığmaq üçün hər cürə yamanlığa, hərislik və qəddarlığa hazırdır. Pulu, qızılı, var-dövləti bütün müqəddəs anlayışlardan –Məkkədən, Mədinədən, Qiblədən və s. üstün hesab edir.

Beləliklə, M.Ə.Sabir lirik qəhrəmanın da, onun valideyinin də, məşuqunun da təbiətini dəyişir. Oxucu tamamilə yeni bir qəhrəman, yeni bir ictimai-əxlaqi mühit, yeni bir məşuqla üz-üzə qalır. Həmin qəhrəmanlarla isə gündəlik həyatda rastlaşır, onlarla "həmsöhbət olur". Nəticədə, o, klassik irsdə olan müasirlik və novatorluq keyfiyyətlərini yeni biçimdə oxucuya təqdim edə bilmişdir. Şairin klassik irslə hələ uşaq ikən olan ilkin tanışlığı ona hörmət, ehtiram və yaradıcı münasibəti bütün ömrü boyu davam etmişdir. Həm də həmin əlaqələr yüksələn, daim püxtələşən xətlə inkişaf etmişdir.

M.Ə.Sabir klassik irsdən bəzən birbaşa bəhrələnmiş, yəni onların hansısa əsərini təzmin, parodiya etmiş, yaxud nəzirə və bənzətmə yazmış, bəzən də ümumi şəkildə tarixi yaddaşın qorunmasına və yeni keyfiyyətdə bərpasına çalışmışdır.

Ümumiyyətlə, M.Ə.Sabir Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində novator və orijinal yaradıcılığa malik bir şair kimi şöhrət tapmışdır. O, bu zirvəyə yüksələrkən klassik irsdən sənətkarlıqla bəhrələnmiş, öz səsini sələflərinin nəfəsi, səsi ilə qüvvətləndirmişdir. M.Ə.Sabir klassiklərdən bəhrələnərkən onların yaradıcılıqlarının cövhərində olan dramatizmlə milli dramaturgiyanın yaradıcılıq təcrübəsini dövrün dramatizmi ilə məharətlə uzlaşdıra bilmişdir. Bütün bunlar isə onun poeziyasının həm də dramatik keyfiyyətdə meydana çıxmasını təmin etmişdir.

Abstract: M.A.Sabir's methods of benefiting from the classical heritage are diverse. He presents the sufferings of the lyrical hero in classical poetry on the way to his lover and the complaints arising from this to the reader in a satirical manner. As a result, the lyrical lover becomes a satirical type, and the essence of his suffering turns from sublimity into greed and

greed. Or the lover's smitten here is not just any beauty. His beloved is science and education, school and madrasa. The father also tries to prevent his son from progress and development. Because his son has fallen in love with the "fairy" of science and education, the "angel" of progress and development. This love does not lead him to the deserts like Majnun, but to a bright tomorrow, to the future. The father's attempt to dissuade his son from this path stems either from ignorance or from being an enemy of progress. Or the lyrical hero in classical literature is ready to make any sacrifice for the beloved he loves with his whole being. Because in his eyes, his beloved is more beautiful than all beauties and more delicate than all subtleties. That is why he addresses her with all kinds of delicate epithets. Sabir's satirical type is obsessed with wealth, money, and food. He is ready for all kinds of evil, greed, and cruelty to accumulate wealth, state, money, and gold. He considers money, gold, and wealth superior to all sacred concepts - Mecca, Medina, Qibla, etc.

Thus, M.A.Sabir changes the nature of the lyrical hero, his parents, and his lover. The reader is faced with a completely new hero, a new social and moral environment, a new lover. He meets these heroes in everyday life, "becomes a companion" to them. As a result, he was able to present the qualities of modernity and innovation in the classical heritage to the reader in a new form. The poet's initial acquaintance with the classical heritage as a child gave him respect, reverence, and creative attitude that continued throughout his life. Moreover, these relations developed along an ascending, constantly developing line.

M.A.Sabir sometimes directly benefited from the classical heritage, that is, he reinterpreted, parodied some of their works, or wrote a poem and an analogy, and sometimes he generally tried to preserve historical memory and restore it in a new quality.

In general, M.A.Sabir gained fame in the history of Azerbaijani literature as a poet with innovative and original creativity. While rising to this peak, he skillfully benefited from the classical heritage, strengthening his voice with the breath and voice of his predecessors. While benefiting from the classics, M.A.Sabir was able to skillfully reconcile the dramatism inherent in their creations and the creative experience of national dramaturgy with the dramatism of the era. All this ensured that his poetry also emerged in a dramatic quality.

Keywords: M.A.Sabir, classics, Azerbaijani literature, poetry, modernity and innovation

Giriş: Məlum olduğu kimi, ədəbiyyatda hər bir gənc sənətkar ilk addımlarını atmağa başlayanda özündən əvvəlki müəlliflərdən nəsə öyrənməli olur. Çünki bunsuz yeni-yeni ayaq açmağa çalışdığı sahədə heç nəyə nail ola bilməz. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində də sələf-xələflik əlaqələri daim olmuşdur. Xaqani ənənələri, Nizami ənənələri, Nizaminin "Xəmsə" yaratmaq işinin yeni formada təkrarlanması, Füzuli poeziya ənənələri, M.P.Vaqif poeziya ənənələri, M.F.Axundzadənin dramaturgiya ənənələri və s. dediyimizə canlı sübutdur. Bu yaradıcılıq ənənələri zamanı xələflər öz ustadlarının, sələflərinin yollarını davam və inkişaf etdirməyə çalışırlar. Həmin yolda uğur qazananlar da olur, kölgədə qalanlar da. Adətən uğur qazananlar ənənədən bəhrələnib, özünə yeni yol seçməyi bacaranlardır. Kölgədə qalanlar isə nəzirəçilik, təqlidçilik dairəsindən çıxa bilməyənlərdir.

Özündən əvvəlki sənətkardan bəhrələnməyin ən geniş və sınanmış yolu nəzirəçilikdir; bu zaman gənc qələm sahibi öz sələfinin və ya müasirinin hər hansı əsərinin mövzusunu, forma və qafiyəsini, vəznini özü üçün əsas götürür. Məsələn, Nizami Gəncəvinin "Leyli və Məcnun" poeması mövzusunda ondan sonra çoxlu "Leyli və Məcnun" yaranmışdır. Bundan başqa, N.Gəncəvi mövzuları və obrazları müxtəlif planda sonrakı əsrlərdə də işlənmişdir. Eyni ilə Füzuli poeziya ənənələri şairin özündən sonra Şərq ədəbiyyatında bir neçə əsr davam etmiş və hal-hazırda da yaşamaqdadır. Bu poeziya məktəbi ədəbiyyatın inkişafında böyük rol oynasa da,

sonralar epiqonçuluğun, təqlidçiliyin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Deməli, təqlidçiliyin, nəzirəçiliyin müsbət cəhətləri olduğu kimi, mənfi tərəfləri də vardır. Nəzirəçilikdən, onun forma və üsullarından bəhs edərkən professor Mir Cəlal Paşayev yazır: "Məlum olduğu üzrə, nəzirə-bənzətmə, ədəbiyyatda özündən əvvəlki əsərə həmrəylik ilə səs vermə deməkdir. Adətən nəzirələrdə müraciət olunan müəllifin əsəri əsas götürülür və yeni əsər həmin formada, ruhda davam və bəzən də təkrar olunur.

Qəzəl şairi tapılmaz ki, əvvəlki ustadlara – Nizami, Nəvai, Hafiz, Füzuli və s. müraciət edib nəzirə yazmasın. Sabir isə nəzirəni belə düşünüb qəbul etmir. Onun nəzirələrinin, demək olar, hamısında əvvəlki əsər ya mahiyyət etibarı ilə rədd olunur, ya da məna, məzmun istiqamətini dəyişdirir" (2, 161).

Göründüyü kimi, alim öz fikirlərində hər bir sahədə olduğu kimi, Sabirin nəzirəçilikdə, klassik irsə münasibətdə də orijinal, təqliddən uzaq bir yol tutduğunu xüsusi olaraq nəzərə çatdırmışdır. Sabirin nəzirəçilikdə də öz orijinallığını qoruyub saxladığını bildirmişdir. Bu məsələdən bəhs edərkən professor Əziz Şərif yazırdı: "Hər xalqın tarixində olduğu kimi, bizim də tariximizdə şairlər müxtəlif olmuşdur. Bunlardan bəziləri (azları) şeirə yenilik gətirmiş, onun üzünə yeni yollar açmış, ona yeni ruh vermiş və şeir mədəniyyətini bir pillə yüksəltmişdir. Başqaları (çoxları) isə özlərindən qabaq yaşayıb yaradan şairlərin izi ilə getmiş, onlardan öyrənmiş, onlara şagird (bəzən çox istedadlı şagird) olmuş, onların yolunu davam etdirmiş, lakin özləri heç bir yenilik yaratmamış, yeni söz deməmiş, yeni yol açmamışlar" (6, 89).

Alim ədəbiyyat tarixində nəzirəçiliyin yeri, əhəmiyyəti və xüsusiyyətləri haqqında fikirlərini bildirdikdən sonra sözünə belə davam etmişdir: "Azəri şeirində tarix boyu inkişaf etmiş, bütün şeir formalarını mənimsəmiş Sabir bu formaları yeni mündəricə, yeni məzmun, yeni ideyalarla doldurdu, nəticədə də bu gün bizim heyrət və məhəbbətlə oxuduğumuz ölməz "Hophopnamə" meydana gəldi. Bu əsərdə bizi heyrətə gətirən cəhət əski ənənə ilə yeniliyin canlı bir vəhdətidir. Əsrlər boyu adət etdiyimiz qəzəl və müxəmməslər, rübai və müsəddəslər Sabirin qüdrətli qələmi altında tamamilə başqa cür səsləndi" (6, 90).

Doğrudan da, Sabirin poeziyası, onun yüksək sənətkarlıqla yazdığı satiralar özünün cazibədarlığı ilə seçilir. Yüz ildən artıqdır ki, şairin "Hophopnamə" adlı kitabı ürəkləri fəth edir. Sabirin şeirlərinin təsiri ilə onun sağlığında olduğu kimi, bu gün də şeirlər yazan şairlər var. Cürbəcür söhbətlərdə, vəziyyətlərdə Sabirin adı, onun kəlamları və tipləri tez-tez xatırlanır. Bütün bunlara şair həm öz istedadı, həm də zəhmətsevərliyi, geniş mütailəsi, klassik ədəbi irsə bələdliyi, onlardan bəhrələnmə bacarığı, həyati müşahidə qabiliyyəti, kiçik bir əlamətin arxasında böyük mətləbləri görə bilmə qabiliyyəti və sairlə nail ola bilmişdir. O, klassik Şərq poeziyasına dərindən bələd olmaqla yanaşı həyatda baş verən proseslərin sirlərindən çox yaxşı baş çıxarır və hər hansı hadisəyə münasibət bildirmək üçün lazım olan bədii formanı məharətlə tapırdı. Bunun üçün təsirli vasitələrdən birini klassiklərin zəngin söz xəzinələrinə müraciət etməkdə görürdü. Çünki geniş xalq kütləsi əsrlərdən bəri həmin klassiklərin ədəbi qəhrəmanlarını tanıyırdı.

Sabir bu köhnə ədəbi qəhrəmanlara yeni ruh verdi, onları sanki əsrə görə, həyatda baş verən hadisələrin içində, həmin proseslərin canlı qəhrəmanları kimi təqdim etdi.

Müşahidələr göstərir ki, M.Ə.Sabirin klassik irsdən bəhrələnməsi, onlardan istifadə üsulları çox müxtəlifdir; o, ustadların poetik deyim tərzlərini, təsvir və ifadə üsullarını zamana uyğunlaşdırır, müəllif mövqeyində dəyişiklik edir, lirik qəhrəmanlar gah fədakar adamlara, gah da satirik tiplərə çevrilirlər, qəhrəmanın "məşuq"u, "sevgili"si mahiyyətcə dəyişdirilir, lirik dialoq və monoloqlar satirik və yumoristik şəklə salınır, bəzi hallarda şikayət və giley-güzar yeni "aşiq"in fədakarlığının təsdiqinə yox, onun daxili eybəcərliyinin ifşasına, və ya ətalətinin

tənqidinə xidmət edir və s. Bütün bu çoxçalarlı təsvir və bədii təqdimat üsulları nəticəsində Sabirin surətlər aləminin zənginliyi təmin edilmiş olur. Sabirşünas alim, professor A.Bayramoğlu, görünür məhz bu keyfiyyəti nəzərdə tutduğu üçün Sabirin ədəbi qəhrəmanlarının və satirik tiplərinin sayının onun əsərlərinin sayından çox olduğunu bildirir. Bu münasibətlə o, yazır: "Sabirin satirik ifşa üsulları dialoqlarla, qarşı tərəfə müraciət şəklində giley-güzarla, bəzən öyüd-nəsihətlə olur. Müşahidələr göstərir ki, bu üsulların da hər birini tipin xarakteri, mövzuya uyğun seçilən fikrin ifadə forması müəyyənləşdirir. Məsələn, "Əhvalpürsanlıq, yaxud qonuşma" satirasındakı...baş-başa verən ictimai tiplərlə, "Bura say!" satirasındakı Zilli Soltanla camaatın dialoqunu, "Vah, bu imiş dərsi-üsuli-cədid?" – deyən köhnəlik tərəfdarı ilə "Çatlayır, Xanbacı qəmdən ürəyim" – deyə giley edən avam qadının danışığını eyniləşdirmək olmaz. Eyni zamanda "Millət necə tarac olur, olsun, nə işim var?" – deyən satirik tiplə "Mən bilməz idim bəxtdə bu nikbət olurmuş" deyənləri yan-yana qoymaq mümkün deyil. Çünki onların hər birinin öz siması, öz düşüncəsi, öz danışıq tərzi var.

Sabirin "Səttarxana" şeiri ilə Məhəmmədəli şaha həsr etdiyi "Doğrudan, Məmdəli, qeyrət həlal olsun sənə!" satirası arasındakı fərq milli azadlıq qəhrəmanı Səttarxanla despotluq nümunəsi Məhəmmədəli şahın arasındakı fərq qədərdir" (1, 28).

Bütün bu zənginliklər təkcə həyatdan gəlmirdi. Onlara verilən yeni rənglər həm də klassik sənətkarların ədəbi irslərində əsrlərdən bəri formalaşıb gələn təsvir və təhkiyə üsulundan, obrazların daxili aləmindən qidalanırdı. Sabir sanki həyatda qarşılaşdığı ictimai tipin, sosial problemin hər birinə nəzər saldıqda klassik əsər və ya onların qəhrəmanlarından biri gəlib onun gözünün qabağında dururdu. Beləliklə, "köhnə" qəhrəman yeni biçimdə dilə gəlib danışırdı. Bütün bunlar tarixiliklə novatorluğun qovuşmasına, bir-birini tamamlamasına səbəb olurdu. Məsələn, bildiyimiz kimi, "Əkinçi" qəzeti abunəçi qıtlığı problemi ilə qarşılaşanda S.Ə.Şirvani ona dəstək vermək, həmvətənlərini qəzetə abunə olmağa çağırmaq məqsədi ilə "Qəzet nədir?" adlı bir şeir yazmışdı. Həmin şeirdə qəzetin əhəmiyyətini gözdən salmağa çalışan, texnikanın inkişafının guya, şeytan əməli kimi insanlara ancaq zərər vuracağını sübut etməyə səy göstərən, əslində isə, tərəqqi və inkişafın yalnız özü kimi xalqın cahilliyində mənafeyi olan zümrələrin isti aşına soyuq su tökəcəyini başa düşdüyü üçün narahatlıq keçirən tiplər tənqid atəşinə tutulmuşdur.

Ədəbiyyat:

1.Bayramoğlu A. Mirzə Ələkbər Sabir (qısa tərcümeyi-hal). Bakı: Nurlan, 2001, 140 s.

2. Cəlal M. Sabir yaradıcılığında bədii sənətkarlıq // Azərbaycan jurnalı, 1961, № 12, s. 154-165.

3.Çəmənzəminli Y. V. Əsərləri. 3 cilddə, III c., Tərtib edən Tofiq Hüseynoğlu, Bakı: Avrasiya-Press, 2005, 440 s.

4.Xəndan C. Sabir yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətləri. Bakı: Azərnəşr, 1962, 434 s.

5. Nazim Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Yazıçı, 1979, s. 362-363

6. Şərif Ə. Sabirin nəzirələri // Azərbaycan jurnalı, 1962, № 5, s. 89-96.

7.Zakir Q. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Avrasiya-press, 2005, 398 s.

8.Zamanov A. Əməl dostları. Bakı: Yazıçı, 1979, 368 s.

THE INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF MANUFACTURING PARAMETERS ON FATIGUE RESISTANCE OF CARBON FIBER REINFORCED NYLON PRODUCTS PRODUCED BY ADDITIVE MANUFACTURING METHOD

EKLEMELİ İMALAT YÖNTEMİ İLE ÜRETİLEN KARBON FİBER TAKVİYELİ NYLON MALZEMELİ ÜRÜNLERDE ÜRETİM PARAMETRELERİNİN YORULMA DAYANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Ömer Faruk PEKRİZ

Makine Mühendisi, Baykar Teknoloji, Yapısal Tasarım Mühendisi,

0009-0008-4226-7746

Özet

FDM (Fused Deposition Modeling) yöntemi, son yıllarda polimer kompozitlerin üretiminde geniş bir uygulama alanı bulmuş ve endüstriyel üretimde geleneksel yöntemlere kıyasla önemli avantajlar sunmuştur. Karbon fiber filamentler, eklemeli imalat teknolojilerinde kullanılan malzemeler arasında üstün mekanik özellikleriyle öne çıkmaktadır. Eklemeli imalat sürecinde, baskı sıcaklığı, katman kalınlığı ve baskı hızı gibi proses parametreleri, ürünün mekanik özelliklerini ve yüzey kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple, optimum üretim parametreleriyle elde edilen nesnelerin, ilgili sektördeki kullanım ömürlerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Yorulma süreci, tekrarlanan yüklerin sonucunda malzeme içerisinde stres birikmeleri ile beraber mikro çatlakların oluşumu olarak tanımlanmaktadır. Oluşan mikro çatlaklar, yükleme sırasında genişleyerek malzemenin kırılmasına yol açmaktadır. Karbon fiberlerin yorulma süreci, genellikle fiber-matris arayüzünde ya da fiberler arasında oluşan mikro çatlakların başlamasıyla tetiklenmektedir. Ancak, bu süreçlerin karmaşık yapısı nedeniyle, karbon fiberlerin yorulma davranışının detaylı bir şekilde analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. Kargar, E. ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada, karbon fiber takviyeli PLA filamentler kullanılmış ve bu filamentlerin çekme mukavemeti ve yorgunluk performansı incelenmiştir. Çekme testi sonuçları ve istatistiksel analizler, dolgu yoğunluğu, raster açısı, raster genişliği ve nozzle çapının mukavemet üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Dolgu yoğunluğu ve nozzle çapının artması mukavemeti artırırken, raster genişliği ve raster açısının azalması da mukavemeti artırıcı etkiler yaratmıştır. Shanmugam ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada, FDM ile üretilen polimer malzemelerin yorgunluk davranışına ait değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirmelere göre, baskı parametrelerinin yorgunluk performansı üzerinde belirleyici bir etkisi bulunmaktadır. Kompozit takviyeli polimer malzemelere ait yorulma davranışları genellikle yalnızca tek eksenli yorulma testleri (çekme-basma) çerçevesinde incelenmektedir. Bu durum, özellikle dinamik yük altında çalışan makine elemanlarında kullanılan karbon fiber takviyeli parçaların yorulma davranışlarının incelenmesi, bu malzemelerin dayanıklılığı ve güvenilirliği açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu çalışmada, bu doğrultuda dinamik yük altındaki yorulma sürecine odaklanılmıştır. Kullanılan kompozit filament, %15 oranında karbon fiber içermektedir. İlk olarak, değişken ve sabit parametrelerin belirlenmesi konusu üzerinde durulmuştur. Sabit parametre nozül sıcaklığı olarak, değişken parametreler katman yüksekliği ve yapım yönü olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada tam faktöriyel deney tasarım metodu tercih edilmiştir. Hemen sonrasında, CAD yazılımı aracılıyla numunelerin 3 boyutlu tasarımları hazırlanmıştır. Numune üretiminin ardından gerekli yüzey hazırlama işlemleri tamamlanmıştır. Akabinde, döner eğilme yorulma test cihazında belirlenen kuvvetlerle (25, 40,

55, 70, 85 MPa) beraber test süreci gerçekleştirilmiştir ve yorulma ömürleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Test sonuçları ile beraber Wöhler yorulma eğrisi ve buna bağlı spesifik bir fonksiyon elde edilmiştir. Tüm veriler ANOVA (varyans analizi) ile incelenecektir. Varyans analizi sonrası, yorulma ömrü açısından ideal parametrelerin belirlenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: yorulma, karbon fiber, fdm, döner yorulma

Abstract

Fused Deposition Modeling (FDM) has gained significant traction in recent years for producing polymer composites, offering advantages over traditional manufacturing methods. Carbon fiber filaments, known for their superior mechanical properties, are widely used in additive manufacturing. In this process, factors like print temperature, layer thickness, and printing speed directly affect the mechanical properties and surface quality of the product. Therefore, determining the optimal production parameters to accurately predict the service life of the products is crucial. Fatigue refers to the formation of microcracks in a material due to stress accumulation from repeated loading. These microcracks grow and lead to material failure under further loading. In carbon fibers, fatigue often starts at the fiber-matrix interface or between fibers. Given the complexity of these processes, a detailed analysis of carbon fiber fatigue behavior is essential. A study by Kargar et al. explored the tensile strength and fatigue performance of carbon fiber-reinforced PLA filaments. Their findings revealed that infill density, raster angle, raster width, and nozzle diameter significantly impacted the material's strength. Increasing the infill density and nozzle diameter enhanced the strength, while decreasing raster width and angle also showed a positive effect. Another study by Shanmugam et al. assessed the fatigue behavior of FDM-produced polymer materials. The results showed that printing parameters have a determining influence on fatigue performance. Most fatigue studies on composite polymers focus on uniaxial fatigue tests, such as tension-compression tests, which are particularly important for analyzing the fatigue behavior of carbon fiber-reinforced parts used in dynamic load-bearing applications, ensuring their durability and reliability. This study focuses on the fatigue process under dynamic loading conditions. The composite filament used contains 15% carbon fiber. The fixed parameter was nozzle temperature, while the variable parameters were layer height and build direction. A full factorial experimental design was used. 3D models of the specimens were created via CAD software, followed by necessary surface preparation. Fatigue tests were conducted using a rotary bending fatigue testing machine at forces of 25, 40, 55, 70, and 85 MPa. The resulting data will be analyzed with ANOVA to identify the ideal parameters for optimal fatigue life.

Keywords: fatigue, carbon fiber, fdm, rotation bending fatigue

EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF PRODUCT PARAMETERS ON FATIGUE PERFORMANCE AND BEHAVIOUR OF GLASS FIBRE REINFORCED PA6 COMPOSITE MATERIAL PRODUCED BY ADDITIVE MANUFACTURING

EKLEMELİ İMALAT YÖNTEMİ İLE ÜRETİLEN CAM ELYAF KATKILI PA6 KOMPOZİT MALZEMENİN ÜRETİM PARAMETRELERİNİN YORULMA PERFORMANSI VE DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN DENEYSEL OLARAK İNCELENMESİ

İbrahim Şamil ŞENGÜLOĞLU

Makine Mühendisi, B/S/H/ Türkiye, Mekanik Tasarım Mühendisi, 0009-0004-1525-8749

Özet

Günümüzde geleneksel üretim yöntemlerinin yanı sıra yenilikçi üretim yöntemlerinin yaygınlaşması ve gelişmesi ile birlikte çeşitli mühendislik alanlarında bu üretim yöntemleri yaygın bir şekilde tercih edilmeye başlamıştır. Endüstri de kullanılan yenilikçi üretim yöntemlerinden biri de hiç kuşkusuz ki eklemeli imalat yöntemi olarak bilinen üretim tekniğidir. Eklemeli imalat yönteminin kökenleri 1980'li yıllarda Chuck Hull tarafından stereografi alanında yapılan çalışmalara kadar dayanmaktadır. Eklemeli imalat yöntemi temel olarak bilgisayar ortamında 3 boyutlu olarak CAD yazılımları vasıtasıyla tasarlanan bir nesnenin CAM yazılımları kullanılarak 3 boyutlu yazıcılara aktarılması ve katmanlı bir şekilde fiziksel hale getirilmesi prensibine dayanmaktadır. FDM, SLA, SLS, SLM ve DMLS gibi yaygın kullanılan türleri bulunmaktadır. Eklemeli imalat yöntemi karmaşık geometrilerin hızlı ve düşük maliyetli üretim avantajı sayesinde havacılık, savunma, otomotiv, beyaz eşya ve biyomedikal gibi mühendislik sektörlerinde hızlı prototipleme ya da nihai ürün anlamında ciddi avantajlar sunmaktadır. Bu üretim yönteminin sağladığı üstün avantajların yanı sıra bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Tasarım mühendisleri açısından en kritik dezavantajlarından birisi ise malzemede meydana gelen yorulma ve yorulma hasarıdır. Literatürde günümüzde yaygın olarak kullanılan eklemeli imalat yöntemlerinden biri olan FDM tekniği ile üretilen polimer esaslı kompozit malzemelerin eksenel ve tek yönlü yorulma performanslarına dair akademik çalışmalar mevcuttur. Fakat yapılan literatür taramalarına istinaden polimer esaslı kompozit malzemelerin döner eğilme yorulma dayanımı ile alakalı bilgi eksikliği olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada FDM (Fused Deposition Material) tekniği ile üretilen polimer esaslı cam fiber katkılı kompozit malzemelerin döner eğilme yorulma performansını deneysel olarak incelemek ve literatürde eksiklik tespit edilen bu alana hizmet etmek amaçlanmıştır. Eklemeli imalat yöntemi ile üretilen malzemelerin üretim parametrelerinin yorulma dayanımı üzerine etkileri istatiksel deneysel tasarım metotları yardımıyla incelenecek ve yorulma performansı üzerinde en etkin üretim parametreleri ANOVA varyans analizi yapılarak tespit edilecektir. Katman kalınlığı (0,15-0,30mm) ve baskı yönü parametreleri (0°, 55°, 90°) şeklinde değişken üretim parametreleri olarak kabul edilmiştir. Diğer tüm üretim parametreleri (nozul çapı, dolgu yoğunluğu, baskı hızı vb.) sabit üretim parametreleri olarak kabul edilmiştir. Ticari olarak tedarik edilen cam fiber katkılı PA6 filamentin mekanik özelliklerine uygun olarak (7,5-17,5-27,5-37,5-47,5 MPa) 5 farklı gerilme yükü altında numuneler R=-1 tam tersinir gerilme etkisinde yorulmaya maruz bırakılacaktır. Yorulma testleri sırasında ölçülen gerilme ve çevrim parametreleri ile malzemeye özgün Wöhler (S-N) yorulma eğrisi çizilecek ve yine malzemeye

özgü Basquin modeline dayalı yorulma denklemi elde edilecektir. Yorulma testleri esnasında kırılma gerçekleşen deney numunelerine ait kırılma yüzeyleri SEM mikroskobu ile incelenerek kırılma mekaniği analizi gerçekleştirilecektir. Üretim yapılan deney numuneleri için TGA analizi yapılarak kütlesel malzeme analizi yapılacak ve fiber oryantasyonu incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Eklemeli İmalat, FDM, Yorulma, Döner Eğilme Yorulma, S-N Eğrisi, ANOVA

Abstract

In recent years, the integration of innovative manufacturing methods with traditional production techniques has driven the adoption of alternative approaches across various engineering fields. Additive manufacturing (AM) stands out as a significant technological advancement within this context. Originating in the 1980s through Chuck Hull's work in stereolithography, AM involves creating three-dimensional objects by designing them with CAD (Computer-Aided Design) software, transferring the designs to 3D printers via CAM (Computer-Aided Manufacturing) software, and fabricating them layer by layer. Prominent AM techniques include FDM, SLA, SLS, SLM, and DMLS. The ability of AM to produce complex geometries rapidly and cost-effectively has made it indispensable for rapid prototyping and final product applications in aerospace, defense, automotive, consumer appliances, and biomedical industries. However, its limitations include challenges related to the fatigue behavior and failure of materials, which are critical concerns for design engineers. While existing literature provides insights into the axial and unidirectional fatigue behavior of polymer-based composite materials produced via FDM, there is limited Research on their rotating bending fatigue performance. To address this gap, this study investigates the rotating bending fatigue behavior of glass fiber-reinforced polymer composite materials fabricated using FDM. The effects of production parameters on fatigue strength will be evaluated using statistical experimental design methods, identifying key parameters through ANOVA (Analysis of Variance). In this study, Layer thickness (0.15–0.30 mm) and printing orientation (0°, 55°, and 90°) are examined as variable production parameters, while Nozzle temperature, nozzle diameter, infill density, and print speed remain constant. Glass fiber-reinforced PA6 filament, procured commercially, is tested under fully reversed cyclic loading (R = -1) at five stress levels (7.5, 17.5, 27.5, 37.5, and 47.5 MPa). Based on the experimental results, a Wöhler (S-N) curve specific to the material will be constructed, and a fatigue equation will be formulated using the Basquin model. To analyze failure mechanisms, fracture surfaces of tested specimens will be examined using SEM (Scanning Electron Microscopy). Additionally, TGA (Thermogravimetric Analysis) will be performed to evaluate the Material composition and fiber orientation of the polymer-based composite. These analyses aim to provide valuable insights into the fatigue performance of Glass fiber-reinforced materials produced by FDM, contributing to the optimization of production parameters for enhanced mechanical properties.

Keywords: Additive Manufacturing, FDM, Rotating Bending Fatigue, ANOVA, Wöhler Curve

ENSURING RELIABLE LONG-RANGE COMMUNICATION BETWEEN UNMANNED AERIAL VEHICLES AND GROUND STATIONS VIA GSM NETWORKS

GSM AĞLARI İLE İNSANSIZ HAVA ARAÇLARI VE YER İSTASYONLARI ARASINDA GÜVENİLİR UZUN MENZİLLİ HABERLEŞMENİN SAĞLANMASI

Mustafa FENERCİ[1], Mehmet KONAR[2]

[1]Arş. Gör., Kapadokya Üniversitesi, Bilgi Güvenliği Teknolojisi, 0000-0002-2241-3987

[2]Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Havacılık Elektrik ve Elektroniği, 0000-0002-9317-1196

Özet

Bu çalışmada, insansız hava araçlarının (İHA) yer istasyonu ile güvenilir ve kesintisiz iletişim kurmak için GSM teknolojisinin uygulanabilirliği ele alınmıştır. İHA'ların uzun mesafeli uçuşlarında, görüş hattı dışındaki (Non-Line of Sight, NLoS) operasyonlarda meydana gelen iletişim kopukluklarını gidermek amacıyla Pixhawk uçuş kontrol kartı, Arduino Mega ve SIM808 GSM modülü entegre edilerek yenilikçi bir haberleşme sistemi geliştirilmiştir. Çalışmada, iletişim sisteminin kararlılığını artırmak ve uçuş verilerinin güvenilir bir şekilde aktarımını sağlamak için GSM modülü, uçuş kontrol birimi ve web tabanlı bir sunucu mimarisi oluşturulmuştur.

Geliştirilen sistem, İHA'dan alınan verileri GSM ağı üzerinden bir sunucuya aktararak yer kontrol istasyonunda gerçek zamanlı izleme ve analiz imkânı sunmaktadır. Aktarılan veriler bir veritabanına kaydedilerek geçmişe dönük analizler ve operasyonel iyileştirmeler için kullanılabilir hale getirilmiştir. Web tabanlı bir arayüz üzerinden sunulan bu veriler, operatörlerin uçuş sırasında hızlı ve etkin karar almasını desteklemektedir. Çalışmada kullanılan sistem bileşenleri, düşük maliyetli ve kolay erişilebilir olmasıyla dikkat çekmektedir.

Bu çözüm, İHA'ların uzun mesafeli uçuşlarında sıklıkla karşılaşılan haberleşme sorunlarına alternatif bir yöntem sunarak özellikle küçük ölçekli uygulamalar için uygun bir model oluşturmuştur. Ayrıca, GSM tabanlı haberleşme altyapısının sunduğu kapsama alanı genişliği sayesinde, İHA'ların hem kırsal hem de kentsel bölgelerde etkin bir şekilde kullanılmasını mümkün kılmıştır. Çalışma, İHA iletişiminde kullanılan geleneksel yöntemlerin sınırlamalarını aşarak, geniş kapsama alanı ve düşük maliyet gibi avantajlarıyla dikkat çeken bir çözüm sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, İHA'ların uzun menzilli operasyonlarında güvenilir iletişim sağlanması ve veri yönetiminde yaşanan zorlukların giderilmesi için pratik bir yöntem ortaya koymuştur. Geliştirilen sistem, gelecekteki uygulamalarda iletişim protokollerinin optimizasyonu ve otonom kontrol sistemlerinin entegrasyonu için bir temel oluşturabilir.

Anahtar Kelimeler: İnsansız Hava Araçları, GSM Teknolojisi, Yer Kontrol İstasyonu, Uzaktan Haberleşme, Veri Yönetimi

Abstract

This study explores the applicability of GSM technology to ensure reliable and uninterrupted communication between unmanned aerial vehicles (UAVs) and ground control stations. To address communication disruptions in long-distance flights, particularly during non-line-of-sight (NLoS) operations, an innovative communication system was developed by integrating the Pixhawk flight control unit, Arduino Mega, and SIM808 GSM module. The study focused on enhancing the stability of the communication system and ensuring the secure transfer of flight data through a GSM module, a flight control unit, and a web-based server architecture.

The developed system transmits flight data from the UAV to a server via the GSM network, enabling real-time monitoring and analysis at the ground control station. Transferred data is stored in a database, allowing retrospective analysis and operational improvements. This data, accessible through a web-based interface, supports operators in making swift and effective decisions during flights. The system components used in this study are notable for being cost-effective and easily accessible.

This solution offers an alternative approach to addressing the common communication challenges faced during long-distance UAV operations, making it particularly suitable for small-scale applications. Additionally, the wide coverage provided by the GSM-based communication infrastructure enables effective UAV operations in both rural and urban areas. By overcoming the limitations of traditional communication methods, this study presents a practical solution that highlights the advantages of GSM technology, such as extensive coverage and low cost.

In conclusion, this study provides a practical method for ensuring reliable communication during long-range UAV operations and addresses the challenges associated with data management. The developed system lays the groundwork for future applications involving the optimization of communication protocols and the integration of autonomous control systems.

Keywords: Unmanned Aerial Vehicles, GSM Technology, Ground Control Station, Remote Communication, Data Management

1. GİRİŞ

İnsansız hava araçları (İHA), son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte askeri ve sivil havacılık alanlarında önemli bir ivme kazanmış ve birçok ülkede yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. İHA'lar, sahip oldukları sensörler, kameralar ve çeşitli faydalı yükler sayesinde çok çeşitli operasyonel görevleri başarıyla yerine getirebilen hava araçlarıdır. Ancak, İHA'ların en büyük zorluklarından biri uzun mesafeli uçuşlarda karşılaşılan menzil sınırlamalarıdır. Özellikle görüş hattı dışı (Non-Line of Sight, NLoS) operasyonlarda, sınırlı iletişim altyapısı ve menzil sorunları nedeniyle ciddi kısıtlamalar ortaya çıkmaktadır (Akyürek, Yılmaz & Taşkıran, 2012). Bu durum, uzaktan kontrol ve veri aktarım sistemlerinin güvenilirliğini ve etkinliğini doğrudan etkilemektedir.

Global System for Mobile Communications (GSM), Türkçe olarak "Mobil İletişim İçin Küresel Sistem" olarak bilinen bir cep telefonu iletişim protokolüdür. GSM, hücresel ağ yapısını kullanarak mobil cihazlarla dünya genelinde kesintisiz iletişim sağlama yeteneğine sahiptir. GSM sistemleri, kullanıcıların farklı hücre bölgeleri arasında geçiş yapmasına olanak tanıyan dolaşım (roaming) özelliğini destekler. Bu sayede, kapsama alanında kalındığı sürece telefon görüşmeleri herhangi bir kesinti olmadan sürdürülebilir. Bu özellik, GSM'yi küresel ölçekte en yaygın kullanılan mobil iletişim protokolü haline getirmiştir ve dünya çapında 212 ülkede 2 milyardan fazla kişi tarafından kullanılmaktadır (Scourias, 1996; Sempere, 1997; GSM, 2020).

Bu çalışmada, İHA'ların uzun menzilli iletişim sorununu çözmek amacıyla mevcut GSM altyapısının kullanılması hedeflenmektedir. GSM, uzun menzilli haberleşme için düşük maliyetli, geniş kapsama alanına sahip ve kurulumu kolay bir sistem sunmaktadır. Özellikle NLoS uçuşlarda GSM teknolojisinin entegrasyonu, kesintisiz iletişim sağlamayı mümkün kılacaktır. Bu sistem, İHA'ların uzak mesafelerde güvenli ve etkin bir şekilde operasyonlarını sürdürmesine olanak tanıyacak ve aynı zamanda maliyet açısından önemli avantajlar sağlayacaktır. GSM tabanlı iletişim, gerçek zamanlı veri aktarımını ve otomatik pilot ile sürekli bağlantıyı mümkün kılarak, İHA operasyonlarının daha güvenli ve verimli hale gelmesine katkıda bulunacaktır (Karaoğlu & Karakuşak, 2018).

1.1. İNSANSIZ HAVA ARAÇLARI

İnsansız Hava Araçları (İHA), uzaktan kumanda ile veya tamamen otonom bir şekilde, herhangi bir operatör müdahalesine gerek duymadan uçuş gerçekleştirebilen sistemlerdir. İHA'ların içinde mürettebat bulunmaması, onların insan sınırlarını aşan manevralar gerçekleştirmesine, yüksek irtifalarda uçmasına ve uzun süreli görevler icra etmesine olanak tanımaktadır. Bu özellikleri sayesinde, İHA'lar operasyonel riskleri azaltırken, insanlı uçuşlara özgü kokpit ve pilot maliyetlerini de ortadan kaldırmaktadır. Bu avantajlar, dünya genelinde İHA teknolojisinin hızla yayılmasına ve sürekli olarak geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır (Akyürek, Yılmaz & Taşkıran, 2012).

1.1. GSM

GSM (Global System for Mobile Communications), mobil haberleşme için geliştirilen uluslararası bir standarttır. Başlangıçta Avrupa Telekomünikasyon Standartlar Komitesi (ETSI) tarafından Groupe Spéciale Mobile adıyla oluşturulan bu sistem, küresel çapta benimsenmesiyle birlikte günümüzdeki adını almıştır. GSM, günümüzde 200'den fazla ülkede milyarlarca kullanıcıya hizmet veren en yaygın cep telefonu teknolojisi olarak kabul edilmektedir. Bu sistemin en önemli avantajlarından biri, kullanıcıların aynı telefon hattını kullanarak farklı ülkelerde dolaşım (roaming) yapabilmesidir. Hücresel ağ yapısı sayesinde, hareket halindeyken bile baz istasyonları arasında kesintisiz geçiş sağlanarak iletişim sürekliliği korunmaktadır (Scourias, 1996; Sempere, 1997; GSM, 2020).

Mobil iletişim teknolojilerinin gelişimi, küresel haberleşme altyapısının standartlaştırılmasını zorunlu kılmıştır. 1980'li yıllarda Avrupa'da farklı ve uyumsuz mobil ağlar kullanılırken, ortak bir standarda olan ihtiyaç giderek artmıştır. Bu doğrultuda, Avrupa Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Birliği (CEPT) tarafından Batı Avrupa için tek bir mobil iletişim protokolü geliştirilmiş ve GSM adıyla duyurulmuştur. 1990'lardan itibaren bu sistem Doğu Avrupa, Avustralya ve Amerika kıtalarına yayılmış ve küresel ölçekte benimsenmesi, birçok ülkede haberleşme tekellerinin sona ermesine katkı sağlamıştır. Ancak Japonya, GSM'den farklı bir teknoloji kullanarak kendi mobil iletişim sistemini geliştirmeyi tercih etmiştir (Scourias, 1996; Sempere, 1997).

Mobil iletişim sistemleri, teknolojik ilerlemeye bağlı olarak nesillere ayrılmaktadır:

- 0G: İlk mobil sistemler, tamamen analog ses iletimine dayanmaktaydı.
- 1G: Analog tabanlı hücresel sistemlerin kullanıldığı ilk nesil mobil iletişim dönemidir.
- 2G: Dijital veri aktarımı sağlayan ilk nesildir. SMS ve temel mobil internet hizmetleri bu dönemde gelişmiştir.
- 2.5G: GPRS ve EDGE gibi paket anahtarlamalı veri hizmetlerinin eklenmesiyle 2G'nin gelişmiş versiyonu oluşturulmuştur. GSM, 2G ve 2.5G teknolojileri kapsamında değerlendirilmektedir.
- 3G: Daha hızlı veri transferi ve geniş bant internet erişimi sağlayarak mobil iletişimde önemli bir dönüşüm gerçekleştirmiştir.
- 4G: Mobil iletişimde hız, güvenilirlik ve geniş kapsama alanı açısından büyük iyileştirmeler sunarak 3G'nin eksikliklerini gidermeyi hedeflemiştir (Scourias, 1996; Sempere, 1997).

Mobil haberleşme teknolojileri, gelişen altyapı ve kullanıcı taleplerine bağlı olarak sürekli evrim geçirmekte ve yeni nesil sistemlerle daha yüksek hız ve verimlilik sağlamaya devam etmektedir.

2. YÖNTEM

GSM'in Şekil 1'de kullanılmasının temel nedeni, GSM standartlarının hücresel ağ yapısına dayanması ve dolaşım sırasında baz istasyonları arasında kesintisiz geçiş yapabilme yeteneğidir. Bu yapı sayesinde, kapsama alanı içinde kalındığı sürece insansız hava araçlarının (İHA) dünya genelinde iletişimi kesintiye uğramadan hareket etmesi mümkün hale gelmektedir. Bu çalışmada, İHA'nın internete bağlanarak daha uzun menzilli ve kesintisiz uçuş gerçekleştirmesi amaçlanmaktadır (Karaoğlu & Karakuşak, 2018; GSM, 2020).

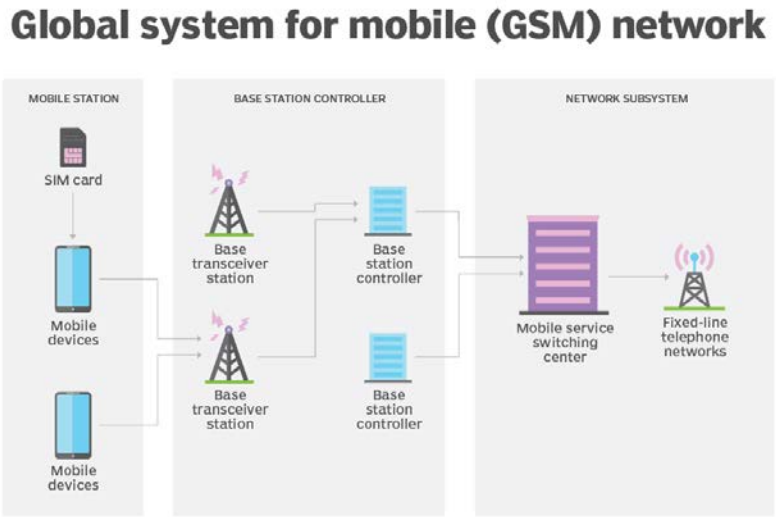

Şekil 1. GSM Network (GSM, 2020)

Bu çalışmada, Şekil 2'de gösterilen sabit kanatlı bir insansız hava aracının (İHA), GSM teknolojisi kullanılarak haberleşmesi ve otonom uçuş kontrolü ile çalıştırılması ele alınmıştır. İlk aşamada, İHA manuel olarak kumanda ile uçurulacak ve test edilecektir. Manuel uçuşların ardından, otonom sistem entegrasyonu tamamlanacak ve tam otonom uçuşa geçilecektir. Sonrasında, GSM modülü (örneğin, SIM808) İHA'ya entegre edilecek ve eş zamanlı olarak bir yer istasyonu kurulacaktır.

Otonom uçuş için açık kaynaklı bir otopilot sistemi olan Pixhawk kartı kullanılacaktır. Pixhawk'ın seri iletişim bağlantıları aracılığıyla konum, yükseklik, hız, pil kapasitesi, ivme ve açı bilgileri Arduino Mega 2560'a aktarılacaktır. Arduino Mega 2560 tarafından işlenen veriler, GSM modülü kullanılarak HTTP protokolü aracılığıyla yer istasyonundaki PHP tabanlı sunucuya gerçek zamanlı olarak iletilecektir. PHP tabanlı bir sunucunun tercih edilme nedeni, bu verilerin web üzerinden görselleştirilmesine ve analiz edilmesine olanak sağlamasıdır. Yer istasyonundaki GSM modülü internete bağlanarak İHA ile çift yönlü iletişim sağlanacaktır. TCP/IP protokolü kullanılarak veri kaybı önlenecek ve verilerin güvenli bir şekilde iletilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, yer istasyonundaki GSM modülü aracılığıyla İHA'nın otomatik pilot sistemine yeni görevler gönderilebilecektir. Bu süreçte, uzun menzilli bağımsız uçuş için çeşitli testler gerçekleştirilecektir (Sempere, 1997; SIMCom, 2020; TCP/IP, 2020; Mikrodenetleyici, 2020).

Ek olarak, anlık olarak alınan uçuş verileri ve belirlenen görevler, masaüstü uygulama için geliştirilen bir Tümleşik Geliştirme Ortamı (IDE) ile entegre edilerek MySQL veritabanında saklanacaktır. Bu veriler, gelecekteki uçuş analizleri ve performans değerlendirmeleri için depolanacaktır. Web tabanlı uygulama AJAX teknolojisi kullanılarak geliştirilecek, böylece sayfa yenilenmeden gerçek zamanlı veri güncellemeleri yapılacaktır. Kullanıcılar, güvenlik doğrulaması sağlayarak (kullanıcı adı ve şifre

ile) uzaktan erişim yoluyla verilere ulaşabilecektir (MySQL, 2020; W3Schools, 2020a; W3Schools, 2020b).

Şekil 2. İHA Modeli

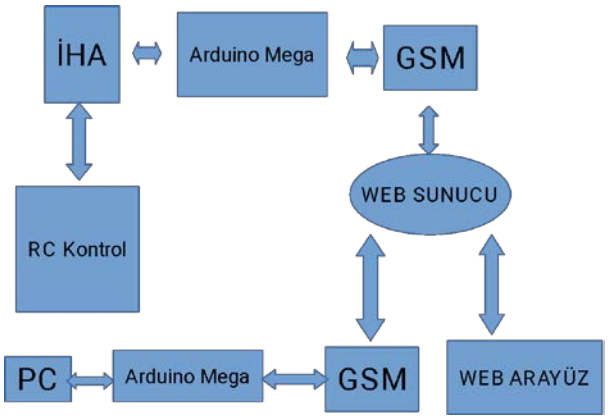

Şekil 3. İletişim ve Kontrol Diyagramı

3. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, İHA ile yer istasyonları arasındaki uzun menzilli iletişimde karşılaşılan sorunlara alternatif bir çözüm olarak GSM teknolojisi önerilmiştir. Özellikle görüş hattı dışı (Non-Line of Sight, NLoS) uçuşlarda iletişimin sürekliliğini sağlamak amacıyla geliştirilen GSM tabanlı haberleşme sistemi, uçuş verilerinin güvenli bir şekilde yer kontrol istasyonuna iletilmesini mümkün kılmıştır. Tasarlanan sistem, GSM modülü aracılığıyla verilerin aktarılmasını, web tabanlı bir arayüz üzerinden gerçek zamanlı olarak izlenmesini ve veri tabanına kaydedilerek analiz edilmesini sağlamaktadır.

Çalışmanın bulguları, GSM tabanlı iletişim sisteminin uzun menzilli İHA operasyonlarında güvenilir veri aktarımı sağladığını göstermektedir. Önerilen sistemin geniş kapsama alanı, düşük maliyeti ve mevcut GSM altyapısından faydalanma avantajı, İHA'lar için geleneksel haberleşme yöntemlerine kıyasla önemli bir alternatif sunmaktadır. Ancak, GSM tabanlı haberleşmenin kapsama alanının sınırlı olduğu bölgelerde performans kaybına uğrayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, hücresel ağların gelişmesiyle birlikte GSM tabanlı haberleşme sistemlerinin kapsama alanının daha da genişleyeceği öngörülmektedir.

Önerilen sistem, İHA'ların internet erişimi üzerinden uzaktan kontrol edilmesine ve anlık veri aktarımına imkân sağlamaktadır. Bu özellik, özellikle geniş arazilerde keşif, arama-kurtarma operasyonları, tarımsal gözetim ve güvenlik uygulamaları gibi çeşitli kullanım alanlarında İHA'ların etkinliğini artırmaktadır. Ayrıca, TCP/IP tabanlı veri iletimi sayesinde, verilerin güvenli ve kayıpsız

bir şekilde iletilmesi sağlanmıştır. Ancak, HTTP protokolü yerine WebSocket veya MQTT tabanlı veri aktarım yöntemleri kullanılarak sistemin gecikme süresi daha da optimize edilebilir.

Sonuç olarak, bu çalışma, İHA'ların uzun menzilli uçuşlarında güvenilir haberleşme sağlanması için etkili bir yöntem sunmakta olup, gelecekteki İHA uygulamalarında iletişim sistemlerinin optimizasyonu ve otonom kontrol sistemlerinin entegrasyonu için sağlam bir temel oluşturmaktadır. GSM tabanlı haberleşme altyapısının havacılık, tarım, güvenlik ve afet yönetimi gibi birçok alanda geniş ölçekli uygulamalara katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

4. KAYNAKÇA

1. Akyürek, S., Yılmaz, M. A., & Taşkıran, M. (2012). İnsansız hava araçları muharebe alanında ve terörle mücadelede devrimsel dönüşüm (Rapor No. 53, ss. 1-57). BİLGESAM, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
2. Arduino Mega 2560. (2020, Ocak). Arduino Mega 2560 R3. https://store.arduino.cc/usa/mega-2560-r3
3. Çakır, S. (2017, Şubat). PHP. KODLAB Yayın Dağıtım Hizmetleri.
4. GSM. (2020, Kasım). GSM. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/GSM
5. GSM network. (2020, Ocak). GSM networks. http://topa.mastersathletics.co/gsm-networks/
6. Gün, E. M. (2017, Mayıs). Her yönüyle HTML. KODLAB Yayın Dağıtım Hizmetleri.
7. Gur, O., & Rosen, A. (2009). Optimizing electric propulsion systems for unmanned aerial vehicles. Journal of Aircraft, 46(4).
8. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ). (2013, Eylül). TCP/IP protokolü. https://bidb.itu.edu.tr/seyir-defteri/blog/2013/09/07/tcp-ip-protokolu
9. Karaoğlu, V. M., & Karakuşak, M. Z. (2018, Mayıs). A lean approach to the control of long-distance unmanned aerial vehicles using DTMF signals on GSM. 2018 26th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU), 1-4. IEEE.
10. Mikrodenetleyici. (2020, Aralık). Mikrodenetleyici. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mikrodenetleyici
11. MySQL. (2020, Aralık). MySQL Documentation. https://dev.mysql.com/
12. Scourias, J. (1996). Overview of GSM: The global system for mobile communications. University of Waterloo, Computer Science Department.
13. Sempere, J. G. (1997). An overview of the GSM system. IEEE Vehicular Technology Society, 1-33.
14. SIMCom. (2020, Aralık). SIM808 Module. https://simcom.ee/modules/gsm-gprs-gnss/sim808/
15. TCP/IP. (2020, Ocak). İnternet iletişim kuralları dizisi. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/İnternet_iletişim_kuralları_dizisi
16. W3Schools. (2020, Kasım). WEB Tutorials. https://www.w3schools.com/
17. W3Schools. (2020, Aralık). AJAX Introduction. https://www.w3schools.com/xml/ajax_intro.asp
18. W3Schools. (2020, Aralık). What is HTTP? https://www.w3schools.com/whatis/whatis_http.asp

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından FYL-2020-10006 proje koduyla desteklenmiştir. Desteğiniz için teşekkür ederiz.

INVESTIGATION OF DOPING-DEPENDENT VICKERS MICROHARDNESS OF $Sn_2Ba(Cu_{2-x}Zn_x)_2O_y$ CERAMICS

$Sn_2Ba(Cu_{2-x}Zn_x)_2O_y$ SERAMİKLERİNİN KATKIYA BAĞLI OLARAK VİCKERS MİKROSERTLİK YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Şahin ÜNLÜER

Dr.Öğr.Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Bor Meslek Yüksekokulu, Süperiletkenler Fiziği, 0000-0002-8197-5592

Özet

Bu çalışmada, daha önce katı hal reaksiyon yöntemiyle üretimi yapılmış olan Zn katkılı bulk seramiklerin Vickers mikrosertlik yöntemiyle mekanik analizi yapılmıştır. Bu yöntemle 0,1-5 N aralığında numunelere yükler uygulanmıştır. Deneysel ve teorik olarak Saf ve Zn katkılı bulk numunelerde gerçek sertlik ile görünür sertliği karşılaştırdık. Bunun için Meyer yasası, Hays-Kendall (HK) yaklaşımı, elastik/plastik deformasyon (EPD), orantılı numune direnci (PSR) ve modifiye orantılı numune direnci (MPSR) gibi modelleri kullandık. Her model için malzemenin yükten bağımsız gerçek mikrosertliğini ortaya çıkardık. Meyer yasası ile, tüm malzemelerin mikro sertlik değerinin, artan yük ile azaldığı, yani girinti boyutu etkisi (ISE) davranışı gösterdiği vurgulanmıştır. Hays-Kendall modeli ile tüm numunelere uygulanan test yükünün hem elastik hem de plastik deformasyon üretmek için yeterli olduğu kanıtlanmıştır. EPD modeli ile, numunelere uygulanan test yükü ortadan kaldırıldıktan sonra malzeme yüzeyinde, toparlanan elastik bir gevşeme geliştiği ortaya konmuştur. Sonuçlar karşılaştırıldığında PSR ve MPSR modellerinin Hays-Kendall yaklaşımı bulguları ile uygun olduğu görülmüştür. HK yaklaşımı, hazırladığımız numunelerin mikrosertlik sonuçlarını tanımlamak için en uygun model olmuştur. Ek olarak seramik malzemelerin elastik modül (E), akma dayanımı (Y), kırılma tokluğu (K) ve kırılganlık indeksi (B) gibi bazı mekanik karakteristikleri Zn katkısına bağlı olarak hesaplanmıştır. Zn katkısı arttıkça numunenin elastik modülü, akma dayanımı ve kırılganlık indeksinin arttığı, kırılma tokluğunun ise azaldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: YBCO, Çinko katkılama, Vickers mikrosertlik, Modül

Abstract

In this study, the Vickers microhardness method performed a mechanical analysis of the Zn-doped bulk ceramics previously produced by the solid-state reaction method. This method applied loads in the 0.1-5 N range to the samples. Experimentally and theoretically, we compared the actual and apparent hardness of pure and Zn-doped bulk samples. We used models such as Meyer's law, Hays-Kendall (HK) approximation, elastic/plastic deformation (EPD), proportional specimen resistance (PSR), and modified proportional specimen resistance (MPSR). For each model, we achieved the true load-independent microhardness of the materials. By Meyer's law, it was emphasized that the microhardness value of all materials decreases with increasing load, i.e., the indentation size effect (ISE) behavior. The Hays-Kendall model proved that the test load applied to all specimens was enough to produce both

elastic and plastic deformation. In the EPD model, the samples' surfaces developed a recovering elastic relaxation after removing the test load applied to the samples. When the results were compared, it was seen that the PSR and MPSR models were consistent with the findings of the Hays-Kendall approach. The HK approach was the most suitable model for describing the microhardness results of the prepared samples. In addition, some mechanical characteristics of ceramic materials, such as elastic modulus (E), yield strength (Y), fracture toughness (K), and brittleness index (B) were calculated depending on Zn doping. It was concluded that the samples' elastic modulus, yield strength, and brittleness index increased and the fracture toughness decreased as the Zn doping increased.

Keywords: YBCO, Zinc Doping, Vickers microhardness, Modulus

ZUCKER DIABETIC FATTY RAT AND ZUCKER DIABETIC-SPRAGUE DAWLEY RAT

ZUCKER DİYABETİK YAĞLI RAT VE ZUCKER DİYABETİK-SPRAGUE DAWLEY RAT

Avni CAMGÖZ[1], Beyza SUVARIKLI ALAN[2], Hale ERGİN EĞRİTAĞ[3], Seyfullah HALİLOĞLU[4]

[1]Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Biyokimya Anabilim Dalı Konya/Türkiye, 0000-0003-4284-1476

[2]Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Biyokimya Anabilim Dalı, Konya/Türkiye, 0000-0003-4698-9291

[3]Doç. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Veteriner Fakültesi Biyokimya Anabilim Dalı, Burdur/Türkiye, 0000-0003-4240-4698

[4]Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Biyokimya Anabilim Dalı Konya/Türkiye, 0000-0001-8269-9668

Özet

Geçmişten günümüze bilim insanları çeşitli hastalıkların tedavisi ve önlenmesi için özverili bir şekilde çaba sarf etmektedirler. Bu çalışmalar bir kısım hastalıkların tamamen kaybolmasına olanak sağlarken bazı hastalıkların tedavisinde yeni bakış açılarının ortaya çıkmasına imkan sağlamıştır. Bu hastalık tablolarının ya da metabolik bozuklukların daha iyi anlaşılması ve tedavide yeni bir terapötik ajan geliştirilebilmesi için hayvan modelleri yüzyıllardır kullanılmaktadır. Günümüzde özel olarak üretilen bazı kemirgen türleri ile oluşturulan modeller, insanı taklit ederek birçok hastalık tablosunun aşamalarını, prognozunu ve tedaviye yanıt verme biçimini gözlemlemeye fırsat sağlamıştır. Bu noktada bazı kemirgen türlerinin hücresel anlamda ve çeşitli yolaklar açısından insan ile benzerlik gösterdiği, özellikle yaygın hastalıkların daha iyi anlaşılabilmesi için söz konusu benzerlikten yararlanılabildiği görülmüştür.

Günümüzde halk arasında en yaygın hastalıklardan biri de kuşkusuz diabetes mellitustur. Kan glikoz düzeyinin normalin üzerinde seyretmesi sonucu canlı organizmada çeşitli dokularda hasara yol açan bu durum organizmadaki birçok sistemi de etkilemektedir. Bu hastalığın tedavisinde gözlenen gelişmelerin hız kazanmasında en büyük etkenlerinden birisi de hastalığa yönelik hayvan modellerinin oluşturularak denenmesidir. Oluşturulan diyabet modelleri içerisinde, bazı genetik farklılığa sahip ırklarının da kullanıldığı fare ve ratların önemli bir yeri vardır. Zucker diyabetik yağlı rat ve Zucker diyabetik sprague-dawley ratlar diyabet modelleri için özel olarak üretilen deney hayvanlarıdır. Bu ratlarda bulunan gen eksikliği onları diyabet modeli olarak kullanımında daha da önemli olmalarını sağlamıştır. Bu metinde diabetes mellitus oluşumu, seyri ve tedavisi noktasında yaygın olarak kullanılan Zucker diyabetik yağlı rat ve zucker diyabetik sprague-dawley rat hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Diyabet, Rat, ZDF, ZDSD

Abstract

From past to present, scientists have been devotedly striving for the treatment and prevention of various diseases. While these studies have enabled some diseases to disappear completely, they have enabled new perspectives to emerge in the treatment of some diseases. Animal models have been used for centuries to better understand these disease states or metabolic disorders and to develop new therapeutic agents for treatment. Today, models created with some specially produced rodent species have provided the opportunity to observe the stages, prognosis and response to treatment of many disease pictures by mimicking humans. At this point, it has been observed that some rodent species are similar to humans in terms of cellular and various pathways, and this similarity can be utilized to better understand common diseases.

One of the most common diseases among the population today is undoubtedly diabetes mellitus. This condition, which causes damage to various tissues in the living organism as a result of blood glucose levels above normal, also affects many systems in the organism. One of the biggest factors in the acceleration of the developments observed in the treatment of this disease is the creation and testing of animal models for the disease. Among the established diabetes models, mice and rats, including some breeds with genetic differences, have an important place. Zucker diabetic fatty rat and Zucker diabetic sprague-dawley rats are experimental animals specially produced for diabetes models. The gene deficiency found in these rats makes them even more important for use as a model of diabetes. In this text, information about Zucker diabetic fatty rat and Zucker diabetic sprague-dawley rat, which are widely used in the occurrence, course and treatment of diabetes mellitus, is given.

Keywords: Diabetes, Rat, ZDF, ZDSD

1. GİRİŞ

Halk arasında yaygın olarak diyabet ya da şeker hastalığı şeklinde adlandırılan diabetes mellitus (DM), yetersiz insülin üretimi, insüline hücresel yanıtın bozulması ve/veya bozulmuş glikoz metabolizması sonucu kan glikoz seviyelerinde kronik yükselme ile karakterize metabolik bir bozukluktur. Farklı formları ile karmaşık bir hastalık olan diyabetin çoğunluğu tip 1 diabetes mellitus (T1DM) ve tip 2 diabetes mellitus (T2DM) şeklinde görülür (Singh ve ark. 2024). T2DM'a sahip hasta nüfusunun giderek artması, diyabetik komplikasyonları olan hasta sayısında da hızlı bir artışa neden olmuştur. Bu tür hastaların yaşam kalitesinde gözlenen olumsuz etkilere ek olarak, nefropati, retinopati ve nöropati gibi komplikasyonları olan hasta sayısının artması, tedavi maliyetlerinin de önemli ölçüde yükselmesine neden olmaktadır (Katsuda ve ark. 2014). T2DM otoimmün bir durum değildir. Aksine, yaşam tarzı ve genetik faktörlerin bir kombinasyonu ile gelişen metabolik bir bozukluktur. Karakteristik yüksek kan glikoz seviyelerinin yanı sıra, hücrelerin insüline uygun şekilde yanıt vermediği insülin direnci veya vücudun yeterli insülin üretemediği göreceli insülin eksikliği ile tanımlanır (Singh ve ark. 2024). Diyabetik komplikasyonların gelişimi ve ilerlemesi obezite, insülin direnci, hiperglisemi ve hiperlipidemi gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (Katsuda ve ark. 2014). Hastalığın görülme sıklığını ve ilerlemesini önlemek veya durdurmak amacıyla çeşitli araçlar geliştirilmesine yönelik yoğun çaba sarf edilmesine karşın, etkileri ve sonuçları beklenilenin oldukça altındadır. Bu amaçla diyabet ve komplikasyonlarındaki patofizyolojinin daha iyi anlaşılması ve farklı tedavi yöntemlerinin ortaya konulabilmesi için çeşitli tip 2 diyabetik hayvan modelleri oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu modellerin çoğunda obezite, glikoz intoleransı ve/veya yüksek kan glikoz seviyelerine yol açan insülin direnci ile ilgili tek veya

çoklu gen anormallikleri bulunmaktadır. Zucker diyabetik yağlı (ZDF) rat ve Zucker Diyabetik-Sprague Dawley (ZDSD) ratlar yaygın bir hastalık olan T2DM'un deneysel çalışmalarında kullanılan önemli hayvan modelleri arasındadır (Reinwald ve ark. 2009; Peterson ve ark. 2015).

2. TİP-2 DİABETES MELLİTUS VE KEMİRGENLER

Pankreasın vücut için yeterli miktarda insülin üretememesi ya da ürettiği insülinin vücut tarafından etkili bir şekilde kullanılamaması sonucunda yüksek kan glikoz düzeyleriyle karakterize DM'da hastalık yetersiz insülin üretiminden kaynaklandığında T1DM olarak adlandırılırken, bozukluk insüline karşı doku direncinden kaynaklanıyorsa T2DM olarak tanımlanmaktadır (Pandey ve ark. 2023). Diyabet vakalarındaki endişe verici artışla birlikte, nedenleri ve yenilikçi tedavileri hakkında yapılan araştırmaların önemi de artarak devam etmektedir. Hayvan modelleri, hastalarda hem T1DM hem de T2DM ile ilişkili mekanizmaları keşfetmek, bu hastalıkları tedavileri ve yeni terapötik ajanların değerlendirilmesi için önemli araçlar olmuştur ve olmaya devam etmektedir (Singh ve ark. 2024).

Toplumda daha sık gözlenen T2DM modeli oluşturmak amacıyla çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlar arasında cerrahi yöntemlerle oluşturulan, kimyasal maddeler ile indüklenen, diyet ya da besin aracılığıyla oluşturulan ve transgenik-knockout diyabet modelleri sayılabilir (Bonner-Weir ve ark. 1983; Truett ve ark. 1991; Ziv ve ark. 1999; Szkudelski 2001). En sık kullanılan, spontan diyabetik kemirgen modelleri arasında, leptin genindeki (ob/ob) veya leptin reseptörlerinde (db/db ve fa/fa) mutasyonlar sonucu ortaya çıkan; leptin eksikliği olan ob/ob fare, leptin reseptörü eksikliği olan db/db fare, ZDF rat vb. bulunmaktadır. Bazı modellerde leptin geni ve/veya reseptörlerinde mutasyon mevcuttur. T2DM'un patogenezini, obeziteyi, leptin sinyalini ve bu üçü arasındaki etkileşimleri incelemek için ob/ob fareleri, db/db fareleri, Zucker yağlı ratları ve ZDF ratları yaygın olarak kullanılan diyabetik hayvan modellerindendir (Wang ve ark. 2014).

3. ZUCKER DİYABETİK YAĞLI RATLAR VE ZUCKER DİYABETİK SPRAGUE-DAWLEY RATLAR

ZDF ratlar, kromozom 5 üzerindeki basit bir otozomal resesif leptin reseptör geninin (otozomal çekinik gen olan fa) spontan mutasyonunun bir sonucu olarak insülin direnci ve obezite meydana getirilmiş modellerdir (Kottaisamy ve ark. 2021). Fa gen mutasyonu için homozigot olan ZDF ratlarında ilerleyici insülin direnci, glikoz intoleransı ve beta hücre disfonksiyonu gelişir (Broz ve ark. 2021). Bu ratlardaki leptin reseptör geninde meydana gelen mutasyon onu işlevsiz hale getirmiştir. Bu ratlar, insülin direnci ve hipoinsülinemi, hipertansiyon, hiperlipidemi ve obezite gibi semptomlar dahil olmak üzere db/db fareleri tarafından sergilenen T2DM ile aynı patofizyolojileri gösterir. Büyük ölçüde hiperlipidemi ve hipertansiyonun eşlik ettiği insan obezitesinin bir modeli olarak kullanılmaktadır (Singh ve ark. 2024). ZDF ratları, fa / fa mutasyonu taşıyan Zucker Fatty ratlarından türetilen bir suştur (Phillips ve ark., 1996). ZDF ratları, insanlardaki tip 2 diyabeti yansıtan bir tür deneysel hayvan modelidir (Kottaisamy ve ark. 2021). Bu model, hiperglisemi, obezite, hiperfaji, poliüri, insülin bozuklukları ve dislipidemi gibi yaygın insan T2DM özelliklerini yakından taklit eden spontane doğası nedeniyle T2DM araştırmaları için özel avantajlar sunmaktadır. Ayrıca, bu ratların sakin ve kolay idare edilebilir olmaları da çeşitli deneysel ortamlarda kullanımlarını kolaylaştırmaktadır (Singh ve ark. 2024). Ancak bu benzerliğin yanında insanlarda hiperglisemi her iki cinsiyette de eşit olarak gözlenmesine karşın, erkek ZDF ratlarının aksine, dişi ZDF ratların diyet değişikliği dışında diyabetik olmadıkları bildirilmiş, tüm bunlara rağmen ZDF ratların diyabetin spesifik diyet ve tedavi protokollerine büyük ölçüde uyumlu olduğu belirlenmiştir (Wang ve

ark. 2014). Bununla birlikte, insan T2DM'unda daha şiddetli glikoz intoleransının gözlenmesine karşın Zucker yağlı rat modelinde hafif glikoz intoleransının meydana gelmesi, ZDF rat modelinin T2DM modeli olarak faydalarını sorgulanabilir hale getirmiştir (Singh ve ark. 2024).

Zucker diyabetik Sprague-Dawley (ZDSD) ratları, sağlam bir leptin sinyal yolağına sahip nispeten yeni bir obez-diyabetik rat modelidir. Leptin reseptörü mutasyonu (fa) taşımayan ZDF homozigot wild-tip (+/+) ratlarla obezite geliştirmeye yatkın Charles River Crl;CD (Sprague Dawley) ratlarının melezlenmesi sonucu oluşturulmuştur (Peterson ve ark. 2015). Bu modelde yaklaşık 16 hafta içinde belirgin T2DM gelişir. Diyabet öncesi dönemde obezite, hiperglisemi ve insülin direnci gösteren ZDSD ratları, belirgin T2DM gelişimiyle birlikte, düşük vücut ağırlığı, hiperglisemi, yüksek insülin direnci ve düşük insülin seviyeleri sergilerler. Erkek ratlar kendiliğinden T2DM geliştirirken, dişi ratlar için diyabetojenik bir diyet gereklidir (Broz ve ark. 2021). ZDSD ratlarda, diyabetli insanlarda da gözlenen hiperglisemi, hiperlipemi, hipertansiyon ve insülin direnci özellikleri gözlenir; bu durum ZDSD modelinin diyabetik ülser koşullarının araştırılması için de önemli bir model olmasını sağlamıştır. Bu obez-diyabetik rat modeli, sağlam bir leptin yolunun varlığında T2DM'u ifade eder. Ek olarak ZDSD ratlarında bozulmuş bir böbrek fonksiyonu ve ilerleyici albüminüri görülebilir (Singh ve ark. 2024).

4. ZDSD RATLAR VE DİYABET MODELİ ÇALIŞMALARI

Diyabet, kardiyovasküler hastalıklar, nöropati, retinopati, nefropati ve kronik ülserler gibi yüksek mortalite oranlarının oluşumuna yol açan komplikasyonların yanında, alt ekstremite amputasyonuna kadar gidebilen potansiyel olarak yaşamı tehdit eden ciddi komplikasyonlarla ilişkilendirilmiş bir bozukluktur (Singh ve ark. 2024). Ayrıca diyabetin bazı kanser türlerinin oluşum riskinin artışında etkin olduğu ve alzheimer gibi zihinsel hastalıkların oluşumunda da önemli bir risk faktörü olduğu belirlenmiştir. Bütün bunların yanında, bakteriyel, fungal ve viral enfeksiyonlara yatkınlığı önemli ölçüde artıran diyabetin bu etkileri ile morbidite ve mortalite oranlarında da artışa yol açtığı belirlenmiştir (Singh ve ark. 2024).

İnsan DM'unu yansıtan hayvan modelleri hem temel hem de klinik öncesi araştırmalarda büyük önem taşımaktadır. Etkileri ve komplikasyonları açısından ciddi sonuçlara yol açan DM'un araştırılmasında deney hayvanlarının kullanımı 17. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar artarak devam etmektedir. İnsan T2DM'u yansıtan bir hayvan modeli oluşturmak oldukça güçtür ve bu amaçla son yirmi yılda genetiği değiştirilmiş hayvan modellerinin geliştirilmesi hız kazanmıştır. Metabolik hastalıklar ve T2DM'u incelemek amacıyla kullanılan hayvan modellerinin büyük çeşitlilik göstermesine rağmen, genel olarak küçük kemirgenler hastalığın patofizyolojisinin incelenmesi için en yaygın olarak kullanılan klinik öncesi model olmaya devam etmektedir (Lutz 2023). Diyabet hastalığının patogenezinin araştırılmasında kullanılan hayvan modellerinin oldukça fazla kullanılması, DM'un karmaşık etiyolojiye ve multi-sistemik etkileşimlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle karmaşık metabolik bozukluklara neden olan T1DM veya T2DM için hayvan modeli seçerken de doğru seçim yapılması büyük önem arz etmektedir (Kleinert ve ark. 2018; Kottaisamy ve ark. 2021).

ZDSD ratlar diyabetin oluşumu ve beraberinde meydana gelen önemli komplikasyonların araştırılmasında düzenli bir şekilde kullanılan bir hayvan modellerinden biri olduğu yapılan birçok çalışma ile gösterilmiştir. Peterson ve ark. (2017) ZDSD ratların idrar hacmi, idrar β2-mikroglobulin ve clusterin düzeyleri ile idrar böbrek hasarı molekülü-1 (KIM-1) ve sistatin C beliteçlerinin ve albümin düzeylerinin Sprague Dawley (SD) ratlara göre önemli oranda daha yüksek ($p<0.05$) olduğunu belirlemişlerdir. Reinwald ve ark. (2009) da diyabetik ZDSD

ratlarda serum serbest yağ asitleri, kolesterol, HbA1c ve glukoz düzeylerinin kontrollere oranla daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca diyabetik ve diyabetik olmayan ZDSD ratlarda eksizyonel yara iyileşmesinin kontrollerine oranla geciktiği belirlenerek bu alanda da iyi bir diyabet modeli olduğu gösterilmiştir (Suckow ve ark. 2017).

Kemiklerin kırılganlığı ile de ilişkili olan T2DM (Fajardo ve ark. 2014) konusunda yapılan araştırmalarla diyabetik ZDSD ratlarının bel omurlarının diyabetik olmayan ZDSD ratlarından daha düşük kemik mineral içeriğine sahip olduğu, uzun ve vertebral kemiklerde bozulmuş esneme kuvveti ve sertliğinin gözlendiği belirlenmiştir (Reinwald ve ark. 2009).

Diyetle diyabet oluşumunda da ZDSD ratların kullanımı ile kayda değer sonuçlar elde edilmiştir. ZDSD ratlarına uygulanan yağlı diyet sonucunda yağsız diyetle beslenenlere göre vücut yağ kütlesinde ve adiposit sayısında istatistiksel olarak önemli artışlar ve buna buna bağlı olarak yağsız kütlede önemli azalmalar tespit edilmiştir (Davis ve ark. 2013). Peterson ve ark. (2015) prediyabetik metabolik sendrom fazında, ZDSD ratlarda obezite ile birlikte vücut yağında artış, hiperglisemi, insülin direnci, dislipidemi, glikoz intoleransı ve yüksek HbA1c düzeylerinin gözlendiğini, ilerleyen dönemde diyabetin gelişimiyle birlikte insülin duyarlılık indeksinde azalmaların yanında, trigliserit, glikoz ve HbA1c seviyelerinin arttığını, vücut ağırlığında azalmayla birlikte insülin seviyelerinde azalma, artan insülin direnci ve dislipidemi bulgularının belirlendiğini bildirmişlerdir.

Davidson ve ark. (2014) T2DM için geliştirilen ZDSD ratlarda nöropati gelişimini izlemek amacıyla yapmış oldukları araştırmada hipergliseminin başlamasından 12 hafta sonra hem motor hem de duyusal sinir iletim hızlarının yavaşlaması ile ciddi insülin direnci oluştuğunu belirtmişlerdir. Ayrıca hastalarda yağlı karaciğer, yüksek serum serbest yağ asitleri, trigliserit, kolesterol, yüksek siyatik sinir nitrotirozin seviyeleri, korneal fonksiyon ve subbazal epitelyal kornea sinirlerinde hassasiyette azalma, Langerhans hücrelerinin sayısında azalmanın yanında epinöral arteriyollerin ve siyatik sinire sirkülasyonu sağlayan kan damarlarının, asetilkolin ve kalsitonin geni ile ilişkili peptidin vasküler reaktivitesinin bozulmuş olduğunu bildirilmiştir. Sonuçta ZDSD ratların, tip 2 diyabetle bağlantılı nöral komplikasyonları oluşturduğu, kronik hiperglisemi ve diyabetik nöropati gelişimi ile tutarlı olan vasküler ve nöral disfonksiyonların gözlendiği ve bu nedenle diyabetik nöropatinin tedavisi amacıyla yapılacak klinik öncesi araştırmalarda iyi bir hayvan modeli olduğu ortaya koyulmuştur. ZDSD ratlardaki kronik hipergliseminin, derideki intra-epidermal sinir liflerinde bir azalmaya neden olmaması, Langerhans hücrelerinde bir azalma göstermesi açısından diğer modellerden farklılık gösterdiği bildirilmiştir. Kornea sinir yoğunluğunun ve fonksiyonunun belirlenmesinin diyabetik nöropati tanısı için non-invaziv bir belirteç olmasından dolayı da ZDSD ratlarının diyabetik nöropatinin tedavilerinin klinik öncesi test edilmesi açısından özellikle tercih edilmesi gereken bir model olduğu bildirilmiştir.

ZDSD ratların diyabetik model olarak kullanımındaki üstünlüğü SD ratlara göre bozulmuş glikoz kullanımı, kronik hiperglisemi, dengesiz lipid metabolizması ve bozulmuş böbrek fonksiyonu gözlenmesiyle de kanıtlanmıştır. Ayrıca diyabetik ZDSD rat karaciğerinin histopatolojik görüntülemelerinde de steatoz, inflamasyon, hipertrofi ve fibrozis varlığı modelin üstünlüğünün göstergesi olarak ifade edilmiştir (Dangarembizi ve ark. 2020).

İnsanlarda T2DM'da en büyük morbidite ve mortalite nedenlerinden biri de kardiyovasküler hastalıklardır (Chatterjee ve ark. 2017). İnsanlarda T2DM'da pankreas Langerhans adası β-hücresi yetmezliği ve işlev kaybının yanında hastaların yaklaşık yarısında gözlenen hipertansiyon (Savoia ve Touyz 2017) hastalığın önemli bulguları arasındadır (Chatterjee ve ark. 2017). DM güncel klinik pratikte kalp yetmezliğinin sık görülen nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Meagher ve ark., 2018). ZDSD ratlarında yapılan dobutamin stres testinde, 34.

haftada sol ventrikül duvar kasılmasının kötüleştiği bu durumun da azalmış kardiyak sistolik rezerve yol açacağı belirtmişlerdir. Ayrıca ZDSD ratlarda diyabetin farklı dönemlerinde sol ventrikül arka duvar kalınlaşması, yavaş kalp hızı ve hipertansiyona yol açan yüksek sistolik arteriyel kan basıncı gibi kardiovasküler bozuklukların gözlendiği tespit edilmiş, ZDSD ratlarının vücut ağırlıklarının da SD ratlardan daha yüksek olarak belirlendiği bildirilmiştir (Sun ve ark. 2018).

Han ve ark. (2020) da ZDSD ratlarında gözlenen toplam kütledeki artışa uyumlu olarak karaciğer, peritoneal ve retro-peritoneal yağ depolarında da önemli artışlar gözlendiğini belirtmişlerdir. Ayrıca 15 haftalıkken ZDSD ratların pankreas kesitlerinde elde edilen insülin ve glukagon boyamalarının kontrollere oranla iki ila üç kat daha düşük olmasının pankreatik β-hücrelerinde gözlenen hasarın göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Dlamini ve Ndou (2023)'da vücut kütlesinde SD ratları ile karşılaştırıldığında orta ve şiddetli diyabetli ZDSD ratlarda diyabetin 18. haftasından itibaren önemli derecede daha düşük ($p<0.001$) olduğunu bildirmişler ayrıca açlık kan glikoz düzeylerinin diyabetik SD ratlara göre daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir.

Yukarıda verilen tüm bulguların yanında yapılan bir meta analiz çalışmasıyla da ZDSD ratlarda oluşturulan diyabet modelinin insanların bulgularına benzer olduğu ve T2DM için avantajlı bir model olduğu saptanmıştır (Wang ve ark. 2022).

5. SONUÇ

Günümüzde sürekli artan ve toplumları etkileyen diyabet vakaları hastaları olumsuz etkilemekte ve bu süreçte ortaya çıkan komplikasyonlar yaşam şartlarını daha da zorlaştırmaktadır. Özellikle artan T2DM vakaları bu konu üzerinde daha çok araştırma yapılmasına, teşhis ve tedavi yöntemleri aranmasına sebep olmuştur. İnsanlardakine benzer özelliklerinin olmasından ve metabolik sendromun karmaşıklıkları dahil olmak üzere diyabetin muhtemel komplikasyonlarını da barındırması açısından ZDSD ratların klinik ve klinik öncesi araştırmalarda iyi bir model olduğu görülmektedir. Diyabet ve komplikasyonlarının etkilerinin araştırılmasında bu modelin kullanımının insan sağlığını önemli ölçüde tehdit eden bu hastalığın tedavi ve metabolik etkilerinin gözlenmesi açısından büyük önem arz ettiği açıktır.

6. KAYNAKLAR

Bonner-Weir, S., Trent, D. F., & Weir, G. C. (1983). Partial pancreatectomy in the rat and subsequent defect in glucose-induced insulin release. The Journal of clinical investigation, 71(6), 1544–1553. https://doi.org/10.1172/jci110910

Broz, K., Walk, R. E., & Tang, S. Y. (2021). Complications in the spine associated with type 2 diabetes: The role of advanced glycation end-products. Medicine in novel technology and devices, 11, 100065. https://doi.org/10.1016/j.medntd.2021.100065

Chatterjee, S., Khunti, K., & Davies, M. J. (2017). Type 2 diabetes. Lancet (London, England), 389(10085), 2239–2251. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)30058-2

Dangarembizi, R. D., Nkomozepi, P. N., & Ndou, R. N. (2020). Type 2 diabetes mellitus-related non-alcoholic steatohepatitis in the Zucker Diabetic Sprague Dawley rat. The Journal of Medical Laboratory Science and Technology of South Africa, 2(2), 89-95. (ABSTRACT).

Davidson, E. P., Coppey, L. J., Holmes, A., Lupachyk, S., Dake, B. L., Oltman, C. L., Peterson, R. G., & Yorek, M. A. (2014). Characterization of diabetic neuropathy in the Zucker diabetic Sprague-Dawley rat: a new animal model for type 2 diabetes. Journal of diabetes research, 2014, 714273. https://doi.org/10.1155/2014/714273

Davis, J. E., Cain, J., Banz, W. J., & Peterson, R. G. (2013). Age-related differences in response to high-fat feeding on adipose tissue and metabolic profile in ZDSD rats. International Scholarly Research Notices, 2013(1), 584547.

Dlamini, G. F., & Ndou, R. (2023). Osteoblastogenesis and osteolysis in the Zucker Diabetic Sprague Dawley rat humerus head. Anatomy & cell biology, 56(4), 552–561. https://doi.org/10.5115/acb.23.166

Fajardo, R. J., Karim, L., Calley, V. I., & Bouxsein, M. L. (2014). A review of rodent models of type 2 diabetic skeletal fragility. Journal of bone and mineral research : the official journal of the American Society for Bone and Mineral Research, 29(5), 1025–1040. https://doi.org/10.1002/jbmr.2210

Han, L., Bittner, S., Dong, D., Cortez, Y., Bittner, A., Chan, J., Umar, M., Shen, W. J., Peterson, R. G., Kraemer, F. B., & Azhar, S. (2020). Molecular changes in hepatic metabolism in ZDSD rats-A new polygenic rodent model of obesity, metabolic syndrome, and diabetes. Biochimica et biophysica acta. Molecular basis of disease, 1866(5), 165688. https://doi.org/10.1016/j.bbadis.2020.165688

Katsuda, Y., Ohta, T., Miyajima, K., Kemmochi, Y., Sasase, T., Tong, B., Shinohara, M., & Yamada, T. (2014). Diabetic complications in obese type 2 diabetic rat models. Experimental animals, 63(2), 121–132. https://doi.org/10.1538/expanim.63.121

Kleinert, M., Clemmensen, C., Hofmann, S. M., Moore, M. C., Renner, S., Woods, S. C., Huypens, P., Beckers, J., de Angelis, M. H., Schürmann, A., Bakhti, M., Klingenspor, M., Heiman, M., Cherrington, A. D., Ristow, M., Lickert, H., Wolf, E., Havel, P. J., Müller, T. D., & Tschöp, M. H. (2018). Animal models of obesity and diabetes mellitus. Nature reviews. Endocrinology, 14(3), 140–162. https://doi.org/10.1038/nrendo.2017.161

Kottaisamy, C. P. D., Raj, D. S., Prasanth Kumar, V., & Sankaran, U. (2021). Experimental animal models for diabetes and its related complications-a review. Laboratory animal research, 37(1), 23. https://doi.org/10.1186/s42826-021-00101-4

Lutz T. A. (2023). Mammalian models of diabetes mellitus, with a focus on type 2 diabetes mellitus. Nature reviews. Endocrinology, 19(6), 350–360. https://doi.org/10.1038/s41574-023-00818-3

Meagher, P., Adam, M., Civitarese, R., Bugyei-Twum, A., & Connelly, K. A. (2018). Heart Failure With Preserved Ejection Fraction in Diabetes: Mechanisms and Management. The Canadian journal of cardiology, 34(5), 632–643. https://doi.org/10.1016/j.cjca.2018.02.026

Pandey, S., Chmelir, T., & Chottova Dvorakova, M. (2023). Animal Models in Diabetic Research-History, Presence, and Future Perspectives. Biomedicines, 11(10), 2852. https://doi.org/10.3390/biomedicines11102852

Peterson, R. G., Jackson, C. V., Zimmerman, K., de Winter, W., Huebert, N., & Hansen, M. K. (2015). Characterization of the ZDSD Rat: A Translational Model for the Study of

Metabolic Syndrome and Type 2 Diabetes. Journal of diabetes research, 2015, 487816. https://doi.org/10.1155/2015/487816

Peterson, R. G., Jackson, C. V., & Zimmerman, K. M. (2017). The ZDSD rat: a novel model of diabetic nephropathy. American journal of translational research, 9(9), 4236–4249.

Phillips, M. S., Liu, Q., Hammond, H. A., Dugan, V., Hey, P. J., Caskey, C. J., & Hess, J. F. (1996). Leptin receptor missense mutation in the fatty Zucker rat. Nature genetics, 13(1), 18–19. https://doi.org/10.1038/ng0596-18

Reinwald, S., Peterson, R. G., Allen, M. R., & Burr, D. B. (2009). Skeletal changes associated with the onset of type 2 diabetes in the ZDF and ZDSD rodent models. American journal of physiology. Endocrinology and metabolism, 296(4), E765–E774. https://doi.org/10.1152/ajpendo.90937.2008

Savoia, C., & Touyz, R. M. (2017). Hypertension, Diabetes Mellitus, and Excess Cardiovascular Risk: Importance of Baseline Systolic Blood Pressure. Hypertension (Dallas, Tex. : 1979), 70(5), 882–883. https://doi.org/10.1161/HYPERTENSIONAHA.117.09764

Singh, R., Gholipourmalekabadi, M., & Shafikhani, S. H. (2024). Animal models for type 1 and type 2 diabetes: advantages and limitations. Frontiers in endocrinology, 15, 1359685. https://doi.org/10.3389/fendo.2024.1359685

Suckow, M. A., Gobbett, T. A., & Peterson, R. G. (2017). Wound Healing Delay in the ZDSD Rat. In vivo (Athens, Greece), 31(1), 55–60. https://doi.org/10.21873/invivo.11025

Sun, G., Zhang, G., Jackson, C. V., & Wang, Y.-X. (J.). (2018). Zucker Diabetic Sprague Dawley (ZDSD) rat, a spontaneously diabetic rat model develops cardiac dysfunction and compromised cardiac reserve. Cardiology Research and Cardiovascular Medicine, 3.

Szkudelski T. (2001). The mechanism of alloxan and streptozotocin action in B cells of the rat pancreas. Physiological research, 50(6), 537–546.

Truett, G. E., Bahary, N., Friedman, J. M., & Leibel, R. L. (1991). Rat obesity gene fatty (fa) maps to chromosome 5: evidence for homology with the mouse gene diabetes (db). Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 88(17), 7806–7809. https://doi.org/10.1073/pnas.88.17.7806

Wang, B., Chandrasekera, P. C., & Pippin, J. J. (2014). Leptin- and leptin receptor-deficient rodent models: relevance for human type 2 diabetes. Current diabetes reviews, 10(2), 131–145. https://doi.org/10.2174/1573399810666140508121012

Wang, A. N., Carlos, J., Fraser, G. M., & McGuire, J. J. (2022). Zucker Diabetic-Sprague Dawley (ZDSD) rat: Type 2 diabetes translational research model. Experimental physiology, 107(4), 265–282. https://doi.org/10.1113/EP089947

Ziv, E., Shafrir, E., Kalman, R., Galer, S., & Bar-On, H. (1999). Changing pattern of prevalence of insulin resistance in Psammomys obesus, a model of nutritionally induced type 2 diabetes. Metabolism: clinical and experimental, 48(12), 1549–1554. https://doi.org/10.1016/s0026-0495(99)90244-5

TEACHERS ASSESSMENT OF FACTORS RESPONSIBLE FOR POOR ATTITUDE OF SENIOR SCHOOL STUDENTS TOWARDS LEARNING

Olushola Idris-IYEKOLO[1], Bello Muhinat BOLANLE[2]

Department of Social Sciences Education Faculty of Education

University of Ilorin

Abstract

This research work examined the factors responsible for poor attitudes towards learning in senior secondary schools in Ilorin South Local Government Area. The research study adopted a descriptive form of survey research. The population of this study consist of teachers of senior secondary schools in Ilorin South, while the sample size consisted of 100 teachers selected from 7 schools within this locale using purposive sampling technique because they have the variables the researcher is looking for—a researcher's designed questionnaire with psychometric properties of content validity and 0.84 significant level. The findings revealed that lack of motivation from home, emotional trauma, teachers' negative attitude to teaching, ineffective teaching techniques, peer influence, unavailability of adequate teaching and learning materials, overpopulated classrooms and parental education are factors responsible for poor attitudes towards learning in senior secondary schools in Ilorin South Local Government Area. Based on the findings of the study, the use of standard teaching and learning materials, giving proper and adequate attention to students affected by emotional trauma, sensitization of students on the essence and benefits of education and learning, adoption of standard teaching techniques, proper classroom arrangement and encouragement of lesser population are possible solutions to poor attitude towards learning in senior secondary schools.

Keywords: Attitude, learning, vocation, skills and classroom.

Introduction

Attitudes are one of the challenges teachers have to wrestle with within the classroom. This post will provide a more in-depth understanding of what an attitude is and the traits of attitudes. A student's attitude is their tendency to respond a certain way towards something. Naturally, the student's response can be on a continuum of positive to negative or good to bad. When a teacher says that a student has a bad attitude, they mean that the student did not respond positively to something they were asked to do. The opposite is also true; a student with a good attitude is likely someone who has a cooperative spirit in terms of complying with what they are asked to do by the teacher. It is essential to mention that attitude is considered a psychological construct. This means you can see the consequences of the attitude but not the attitude itself. In other words, the behaviour is observed to determine the attitude. For example, a child who refuses to follow orders provides evidence that they have a bad attitude. Attitude is a tendency which is attributed to individuals and creates ideas, feelings and behaviours about a psychological object in an orderly manner (Çetin, 2006:37). According to recent studies, attitudes cause individuals to behave consistently towards people, objects, events, and foundations based on established beliefs, feelings, and tendencies (Kara, 2021). While positive attitudes facilitate a better understanding of learning for students, they also make students more

open to learning, increase their expectations from the learning process, and reduce their anxiety levels (Smith & Jones, 2023).

Poor attitude towards learning among students of senior secondary schools can be seen as a sign of noninvolvement, indifference, or apathy towards activities related to their educational pursuits and learning in general. A poor attitude is also an act of negligence towards a particular activity or duty. According to recent research, a "poor attitude" is a disposition, manner, or feeling that is not constructive, cooperative, or optimistic (Cheprasov, 2022). Learning is an individual action that confronts learners with the risk of entering unknown territory (Giordon, 2023). For most teachers, a good student is eager to learn and has a positive attitude towards learning. Having low learning expectations will reduce motivation and, consequently, success (Açıkgöz Ün, 2022). In a study done by Burke & Williams, it was found that students who are better motivated for learning tend to be more successful and inclined towards developing thinking skills (Burke & Williams, 2022). Positive beliefs of students towards obtaining knowledge support their efforts to learn a subject (Kara, 2021). Learning is an individual performance. For that reason, positive or negative attitudes towards learning are valuable for the success of learning. Poor attitude towards learning is mostly portrayed by students in secondary schools, especially senior secondary schools. These attitudes are either infused in the students by their parents/guardians and the immediate environment (i.e., the type of society the child/ward was brought up in) or were instigated by the student.

The social challenges of the poor economic situation have impacted negatively on their parents. Coupled with a high rate of unemployment and job opportunities has also played a major role in engineering the idea of "school na scam", a trending phrase conceived by Nigerian youths due to the life after graduation. They feel they should rather pay more attention to learning a vocation or skill that will serve as a means of livelihood than focusing on school and educational activities that will ultimately lead to unemployment. Also, the outbreak of the Covid-19 Pandemic and the lockdown played a major role in creating these poor attitudes towards learning. The students spent close to eight months at home and utilized this period to learn some skills while away time since schools were not resuming anytime soon. The absence of the students from the four walls of the classroom harmed the students because some of them became lazy in coping with school activities and investing their time in their studies and rather prioritized their vocational training skills. Some of the students would even skip school to go to their places of work because they believe investing their time in classes and academic activities is a waste due to the unavailability of white-collar jobs.

Statement of the Problem

It is so obvious in today's school that students are careless and display a nonchalant attitude to learning in school. It has created a source of worries to the extent that all education stakeholders are asking questions, such as, what is the problem? What is this generation of students finding it difficult to settle down to learn? They have all their attention divided and concentrated outside the teaching-learning activities of the school. Teachers of different subjects are raising serious concerns about the poor attitude of students learning. The key component of classroom interaction is preparation and readiness to learn by students; this is drastically disappearing in classrooms in recent times. The students exit the classrooms without permission from the teachers and just walk out of class without the fear of being punished. Some of the students even absent themselves from class and school totally and only show up once in a while and still don't even care to participate in classroom or school activities. Students no longer value class attendance and participation in lessons; they have cultivated the culture of self-reading and miracle centres to pass examinations. The students also disturb the

classroom activities while lessons are going on, thereby preventing other students that are willing and ready to learn from properly assimilating what is being taught by the teacher.

The students put little effort in working towards getting better grades on their tests and their classroom quiz and would rather plead for simpler questions in tests and examinations than settle down to study for success. This and many more prompted the present study to research into finding out the factors responsible for students' poor attitude towards learning in senior secondary schools. Could it be the teachers, parents, or school administrators' fault?

Purpose of the Study

The study examined the factors responsible for students' poor attitude towards learning in senior secondary schools. Specifically, the study:

a. investigated the causes of senior school students' poor attitude towards learning.
b. examined possible solutions to the causes of senior school students' poor attitude towards learning in school.
c.

Research Questions

The following research questions guided this study:

a. What are the causes of senior school students' poor attitudes towards learning?
b. What are the solutions to the poor attitudes of senior secondary school students towards learning?

Methodology

This study adopted descriptive survey research designed to examine the factors responsible for students' poor attitude towards learning in senior secondary schools in Ilorin South Local Government Area, Kwara State. The population of this study comprises all the senior secondary school teachers in Ilorin South Local Government Area of Kwara State. There are a total of 36 senior public schools in the local, out of which 11 were purposively sampled. With a total population of 510 teachers. 217 teachers are proportionately sampled from the 11 schools. A researcher designed 18 items two-scale questionnaire with psychometrics properties of content validity and a reliability index of 0.84 was the instrument used to elicit the needed data from the respondents. A descriptive statistical method of frequency, mean, and standard deviation was used to answer the research questions. Data are also presented in the table.

Results

The results were presented following the purpose of the study. The analyzed data were collected through a researcher-designed questionnaire, which was analyzed with the use of descriptive as presented in the following order:

Research Question One: What are the causes of students' poor attitudes towards learning in Ilorin?

Table 1: Percentage table showing causes of students' poor attitudes towards learning

S/N	CAUSES OF STUDENTS' POOR ATTITUDE TOWARDS LEARNING	Agreed (%)	Disagreed (%)
1	Lack of motivation from home contributes to a poor attitude towards learning	94.2	5.8
2	Vocational training after school hours hinders proper learning	54.7	45.3
3	The unavailability of adequate teaching and learning materials fosters a poor attitude towards learning.	86.4	13.6
4	Ineffective teaching techniques contribute largely to poor attitudes towards learning.	89.3	10.7
5	Overpopulated classrooms encourage absent-mindedness and truancy.	85.4	14.6
6	Parental education greatly contributes to students' attitudes towards learning.	77.7	22.3
7	Emotional trauma reduces the level of participation in classroom activities.	94.2	5.8
8	Peer influence contributes to students' poor attitude towards learning	88.4	11.6
9	Vocational skills acquired during the lockdown discouraged students' interest in learning.	66.0	34.0
10	The long period of lockdown they discouraged students' interest in learning.	50.5	49.5
11	Students who are exposed to family income exhibit an unserious attitude to learning in school.	63.1	36.9
12	Teachers' negative attitude to teaching hinders positive attitude toward learning.	91.2	8.8

Table 1 shows the causes of students' poor attitude towards learning in Ilorin South Local Government Area. Some of these causes include; lack of motivation from home, emotional trauma, teachers' negative attitude to teaching, ineffective teaching techniques, peer influence, unavailability of adequate teaching and learning materials, overpopulated classrooms and parental education. By implication, all the respondents agreed that all the causes highlighted contributed to their poor attitudes to learning in school.

Research Question Two: What are the possible solutions to the poor attitudes of senior secondary school students towards learning in Ilorin?

Table 2: Percentage table showing possible solutions to students' poor attitudes towards learning

S/N	CAUSES OF STUDENTS' POOR ATTITUDE TOWARDS LEARNING	Agreed (%)	Disagreed (%)
1	The use of standard teaching and learning materials fosters a positive attitude toward learning.	96.2	3.8
2	Students with emotional trauma and behavioural deficiencies should be identified and helped appropriately should be given they foster a positive attitude to learning.	100	--
3	Proper classroom arrangement encourages teaching and learning.	92.3	7.7
4	Adoption of standard teaching techniques fosters easy assimilation	93.2	6.8

5	Vocational training should not hinder learning in schools	93.2	6.8
6	Learning vocational skills should be done after schooling	80.6	19.4
7	The lesser population should be encouraged by the schools to foster proper learning.	86.4	13.6
8	Students should stop giving in to peer pressure	87.2	13.8

Table 2 revealed that the use of standard teaching and learning materials, giving proper and adequate attention to students affected by emotional trauma, sensitization of students on the essence and benefits of education and learning, vocational training not hindering learning in schools, adoption of standard teaching techniques, proper classroom arrangement, encouragement of lesser population and engaging in vocational skills after schooling are some of the possible solutions to the poor attitude of students towards learning in Ilorin South Local Government Area.

Discussions of Findings

From the study, it was revealed that all the sampled respondents agreed to the fact that all the items highlighted in the instrument contributed to why there were poor attitudes toward effective learning in school. It means that because some families failed to encourage their children through motivation, these families also lay more emphasis on the acquisition of vocational skills from these children after school hours and also during school holidays. Thereby courses are a serious distraction for the attention and concentration of these students. On the family as a contributing factor is the issue of the parental educational level, which, in most cases, influences both positively and negatively the attitude of students to learning. Studies from Karande and Kulkarni (2020) revealed that highly educated parents promote effective learning of their children, while parents with low levels of education reverse the case. Student factors are also seen as a contributing factors in the sense that students imitate each other directly or indirectly. A student whose friend is truant and hates attending classes will directly or indirectly learn the habit of trancey from his /her peer. From the study also, the school itself, which is supposed to be a learning centre for effective teaching and learning, can constitute a hindrance to students developing poor attitudes toward learning by not making available and adequate all the teaching-learning facilities. Imagine an overcrowded classroom with poor chairs and desks for students to sit and learn will also not be attractive for students to learn. There was also the result of teachers constituting serious reasons for the student's poor attitude to learning through their ineffective teaching techniques. Not only that but also teachers' negative attitude towards teaching, such as coming late for lessons or sending notes for students to copy with or without explanations, among others. And lastly, the social issue of the lockdown that was experienced globally during the COVID-19 pandemic, where students were out of the classroom for close to seven to eight months. The zeal to study and take academics seriously was dashed away.

This finding is supported by recent research indicating that two significant factors interfering with learning in the classroom are external and internal disturbances originating from the students' disintegration. Some examples of external disturbance are hard-to-understand instructions, class temperature, and students preferring to listen to music rather than paying attention to their teachers. Meanwhile, internal disturbance covers those coming from students themselves, such as lack of motivation, laziness, preferring to play with other classmates, and the desire to eat in class (Smith et al., 2021). Also, recent findings point out that external disturbances include extracurricular academic factors, work and financial

situation, family problems, social and emotional problems, class size, schedule, environment, textbooks and exams, learning facilities, and technology (AL-Muslawi & Hamid, 2023). Carnegie Mellon University (2019) also revealed that the reasons why students are less motivated when learning are that they do not believe their efforts will improve their performance and that they have other priorities more preoccupied with their attention. The finding of Jones (2022) contradicts this present study by arguing that students' poor attitude towards learning is not related to less motivation from teachers, but the type of school students attend. This means that students from private schools often experience a positive attitude towards learning, while the reverse is the case for public schools.

The second finding revealed that in an effort to solve the challenges of senior school students' poor attitudes towards learning, all the stakeholders in the business of education have a vital role to play. To start with, from the findings, teachers need to improve their teaching strategies with the provision of standard teaching materials, which is believed to foster students' interest and thus their attitudes. Teaching materials are referred to as the instructional materials that are needed to aid teaching. Traditionally, classroom teachers have relied heavily on the 'talk-chalk' method during their teaching. But recently, instructional materials have helped to provide variations in how messages are sent across. In using instructional materials, teachers and students not only extend the range of sense organs used but also extend the range of materials for conveying the same message through the same organ. For instance, in teaching a topic, a teacher can manipulate real objects or use stimulators. Instructional materials, therefore, constitute the media of exchange through which a message transaction is facilitated between a source and a receiver. Students also need to resist peer pressure, such as copying their friends and skipping class. Additionally, school management needs to make good provisions for a conducive learning environment, most especially a well-furnished classroom with adequate space to cater to the population of students, promoting a positive attitude towards learning. Lastly, parents need to prioritize schooling and allow their children to focus on learning while in school, and vocational training should be a subject of interest during the holidays.

Ganiyu's (2021) findings align with this present study by maintaining that an effective and conducive school climate helps promote a good learning attitude among basic school students. Similarly, a growing body of research shows that school climate affects students' academic achievement, well-being, and personal and social development (Le et al., 2023).

Conclusion and Recommendations

The study concludes that students' attitudes towards learning are influenced by many factors. These factors are; the home, the emotional state of mind of the student, the school, the teacher, the teaching techniques and methods and several other factors. These factors contribute to the all-around development of the students directly or indirectly and also positively or negatively. The positive factors, such as motivation from the parents/guardians and also the teachers and school authorities, can greatly influence positive attitudes towards learning in students. Also, the use of standard teaching and learning equipment and the availability of a conducive environment to ensure the proper education of the students would go a long way in fostering positive attitudes towards learning. Basse on the findings of this study, it was recommended that:

- All the stakeholders should be ready to make adequate provisions for
- improve The authorities should always watch out for factors affecting students' attitude towards learning at all times
- The authorities must put mechanisms in place to ensure that school and teacher factors do not affect students negatively.

References

Açıkgöz Ün, K. (2022). Motivational dynamics in education. Education Press.

AL-Muslawi, F., & Hamid, R. (2023). External disturbances in education. Global Educational Publishers.

Burke, K., & Williams, L. (2022). Motivation and thinking skills in students. Educational Research Journal. 2, 1, 34-45.

Çetin, Ş.(2019). Establish of the Professsion of Teaching Attitude Scale (The Study for Validity and Confidence). G.U. Journal of Industrial Arts Faculty.18, 28-37.

Cheprasov, A. (2022). Motivation and student attitudes. Educational Insights.

Drozdenko, R., Tesch, F., & Coelho, D. (2021). Learning Styles and Classroom Distractions: A Comparison of Undergraduate and Graduate Students. Proceedings of ASBBS. 19,1,268-277

Ganiyu, M. (2021).Effective school climate for learning. Scholarly Publications.

Giordon, R. (2023). Learning challenges and solutions. Academic Insights Press.

Jones, A. (2022). The impact of school type on student attitudes. Educational Review Press.

Kara, A. (2021). Modern perspectives on student attitudes. Education Today Press.

Karande, S., & Kulkarni, M. (2020). Poor school performance. Indian Journal of Pediatrics, 72, 961-967.

Le, H., Nguyen, T., & Pham, D. (2023). School climate and student development. International Journal of Education.3, 1, 98-116.

Smith, J., Brown, P., & Wang, L. (2021). Factors influencing classroom learning. Academic Press.

Smith, J., & Jones, L. (2023). Positive attitudes and learning outcomes. Learning Innovations Publishing.

ASSESSING WELFARE AND REHABILITATION PROGRAMMES IN KWARA STATE MEDIUM-SECURITY CORRECTIONAL FACILITIES USING THE CIPP MODEL

BELLO, Muhinat B., Asonibare, S. and Olushola, Idris-IYEKOLO

Department of Social Sciences Education Faculty of Education, University of Ilorin,

https://orcid.org/0000-0001-5181-7908

Abstract

This study evaluates the availability, adequacy, and functionality of welfare and rehabilitation programmes in medium-security correctional facilities in Kwara State, Nigeria, through the lens of the Context, Input, Process, and Product (CIPP) evaluation model. With recidivism rates as high as 62.4%, it is essential to assess the effectiveness of current correctional programmes in supporting inmate reformation and reintegration. Employing an ex-post facto survey design, data were collected from correctional facility officials using a researcher-designed checklist focused on the CIPP model's four components. The analysis revealed significant deficiencies in resources and support systems, with many programmes being either unavailable or inadequate. Essential services such as educational and vocational training were notably lacking, indicating a disconnect between the current state of correctional facilities and the standards outlined in the Nigerian Correctional Service Acts of 2019 and international frameworks like the Mandela Rules. The findings highlight the urgent need for reform in Nigeria's correctional system to enhance rehabilitation efforts. By addressing these gaps, stakeholders can improve inmate living conditions, reduce recidivism, and facilitate successful reintegration into society, thereby contributing to broader societal safety and well-being.

Keywords: Reintegration, Correctional centers, Rehabilitation, Reformation and Evaluation

Introduction

Society operates as a complex system of structures, governed by norms and values designed to regulate behaviour. When these rules are broken, sanctions are applied, not to cause harm but to maintain order and deter future violations. Punishments are proportionate to the severity of the crime, serving as both retribution and a mechanism for reformation. The survival of societies depends on the enforcement of norms, with systems of checks and balances in place to encourage lawful behaviour and discourage misconduct (Giddens, 2013). Social norms, whether formal or informal, are critical to this process. Formal norms, such as laws, are documented and universally accepted, while informal norms, though unwritten, are equally influential in shaping behaviour (Macionis, 2009).

The creation of correctional centers is rooted in the need to maintain public safety, reduce crime, and implement court-imposed sanctions. However, incarceration alone has proven insufficient, as evidenced by high rates of recidivism, where released individuals re-offend (Omale, 2014). Successful reformation requires addressing the underlying societal forces that contribute to criminal behaviour. Beyond punishment, correctional institutions must focus on rehabilitating inmates through education and behavioural modification programmes,

equipping them for reintegration into society. Incarceration should prepare inmates for life after release, rather than simply serving as retribution.

In Nigeria, the increasing recidivism rate presents a significant challenge. Data from the Nigerian Correctional Service (NCS) in 2016 revealed that some individuals had reoffended up to seven times, highlighting deficiencies in existing rehabilitation programmes (Omale, 2014). Societal stigmatization of ex-convicts, compounded by barriers to employment and social acceptance, often pushes them back into criminal activities. Effective reformation requires both improved rehabilitation programs and societal support to aid the reintegration of former inmates.

Studies by Asokhia and Agbonluae (2013), Ayuk (2013), and Awopetu (2014) reveal that Nigerian correctional centers face significant challenges in inmate welfare, rehabilitation, and reformation. Education, recognized as pivotal to societal development (Federal Republic of Nigeria, 2013), plays a crucial role in transforming inmates. Providing intellectual and vocational training enhances their employability and fosters a more constructive outlook on life. Education opens legitimate pathways for success and instils the self-confidence necessary to resist a return to crime. However, a lack of quality education and inadequate facilities in Nigerian correctional centers undermine the reformation process.

Effective reformation also requires a shift in correctional philosophy. Allen and Simonsen, cited by Ismaila (2017), argue that prisons should adopt a therapeutic rather than punitive approach, transforming them into spaces for rehabilitation. Historically, imprisonment focused on punishment, but modern correctional administration emphasizes reformation, rehabilitation, and reintegration (Onaadepo, 2009). The Nigerian Correctional Service, aligned with the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (SMR), has introduced various skill acquisition and rehabilitation programmes to meet international standards. The SMR, an international framework established in 1955, sets guidelines for humane treatment and prisoner rehabilitation. Nigeria's 2019 Correctional Service Act incorporates these principles, mandating that correctional centers not only punish offenders but also prepare them for reintegration. Critical to these efforts is the quality of education provided to inmates. According to the Federal Republic of Nigeria (2013), qualified educators are essential, though their effectiveness is limited without adequate teaching facilities.

The availability and adequacy of facilities play a central role in the success of reformation programs. Availability refers to the accessibility of necessary resources, while adequacy ensures these resources meet required standards (Nwogu, 2006; Likoko, 2013). This study assesses the welfare facilities and rehabilitation programs in Nigerian correctional centers to enhance their impact on inmates. Education—both academic and vocational—is vital for reducing recidivism and preparing inmates for reintegration into society. By providing comprehensive educational programs, correctional institutions can help inmates develop skills that promote personal growth and social responsibility.

Education is a cornerstone of transformative change, benefiting both individuals and society. It enhances inmates' prospects and fosters safer, more rehabilitative correctional environments. Despite the essential role correctional centers play in reforming offender behaviour, high recidivism rates raise concerns about the effectiveness of their programmes. The Federal Government of Nigeria (2013) emphasizes that for education to drive national development, it must be functional, qualitative, and relevant. Thus, correctional programs must not only exist but be actively monitored and optimized to achieve their intended outcomes.

This study aims to investigate the availability, adequacy, and functionality of welfare and rehabilitation programmes for inmates in Nigeria. Improving these programmes will enhance prison living conditions, reduce crime, alleviate overcrowding, and increase literacy, contributing to broader societal and economic benefits. The assessment will compare current conditions in correctional centers with the standards outlined in the Nigerian Correctional Service Acts of 2019 and international frameworks, such as the SMR. Ultimately, this research seeks to determine whether correctional centers in Nigeria are fulfilling their transformative roles in inmate reformation and reintegration effectively.

Globally, recidivism remains a pressing issue, raising questions about the success of correctional systems. In Nigeria, programmes such as "Crime Watch" have highlighted the recurring nature of crime among former inmates, with many being re-arrested. Research reveals that 62.4% of inmates in Nigerian prisons re-offend (Abrifor et al., 2021), and up to 81.1% of male and 45% of female offenders were rearrested within three years of their release (Wilson, 2021). These figures underscore the need for a critical evaluation of correctional programmes to address the underlying causes of recidivism and improve the reintegration of ex-offenders into society.

The research investigated the availability, adequacy, and functionality of welfare and reformation programmes at correctional centers in Nigeria. Specific purposes for this study were:

a. Find out the availability of welfare programmes for inmates' reformation in medium security facilities in Kwara state
b. Find out the functionality of welfare facilities for the reformation of inmates in medium security facilities in Kwara state.
c. Investigate the adequacy of the welfare program for the inmates' welfare in medium security facilities in Kwara state.
d. Investigate the availability of reformation programmes for inmates' reformation at medium security facilities in Nigeria.
e. Find out the functionality of reformation programmes for the reformation of inmates in medium security facilities in Nigeria.
f. Find out the adequacy of reformation programmes for the reformation of inmates in medium security facilities in Nigeria.

Research Questions

The following research questions were raised for the sake of this research.

a. What welfare programmes are available for inmates' reformation in medium security facilities in Kwara state?
b. How functional are the welfare facilities provided for the reformation of inmates in medium security facilities in Kwara State?
c. How adequate are the welfare programmes for the inmates' welfare in medium security facilities in Kwara state?
d. What reformation programmes are available for inmates' reformation at medium security facilities in Nigeria?
e. Find out the functionality of reformation programmes for the reformation of inmates in medium security facilities in Nigeria.
f. How adequate are the reformation programmes for the reformation of inmates in medium security facilities in Nigeria?

Theoretical Framework

This study is anchored in Bandura's Social Learning Theory (1977) and supported by three additional perspectives. Bandura's theory emphasizes that individuals learn by observing, imitating, and modelling the behaviours of others. It has been widely applied in criminology and rehabilitation, demonstrating how social interactions and environmental influences shape behaviour. Akers' (1973) research further highlights the role of social learning in understanding deviant behaviour, emphasizing the power of observation in shaping individual actions. In the context of inmate rehabilitation, Cullen and Agnew (2011) explore how social learning theories explain criminal behaviour and the potential for reformation through guided social learning processes. Walters' (2012) work on the psychological effects of imprisonment through a social learning lens underscores the importance of positive reinforcement and modelling to encourage pro-social behaviours in inmates. By integrating these perspectives, the study provides a comprehensive theoretical framework. It emphasises the critical role of observational learning, social interactions, and positive reinforcement in fostering behavioural change and promoting the successful reformation and reintegration of inmates within Nigerian correctional facilities.

Methodology

This study employs an ex-post facto survey design to assess the availability, adequacy, and functionality of reformation programsme for inmates in Nigeria. The population consists of all correctional facilities in the country, with correctional facility officials selected through purposive sampling. A researcher-designed checklist served as the data collection tool, structured to assess three key areas: availability, adequacy, and functionality. Availability was indicated by response options of "Available" (A) or "Not Available" (NA), while adequacy was measured by determining whether the number of available resources was sufficient for the inmate population. Functionality was assessed through the options "Functional" (F) or "Not Functional" (NF). Data collected were analyzed using descriptive statistics.

Context Input Process and Product (CIPP)Evaluation Model

The CIPP Model (Context, Input, Process, and Product) This comprehensive evaluation framework, developed by Daniel Stufflebeam, is ideal for assessing the various components of reformation programmes and their effectiveness.

1. **Context Evaluation**: This phase evaluates the setting in which the reformation programs are implemented. It involves understanding the specific needs and challenges within medium-security facilities in Kwara State, identifying the social, economic, and institutional factors influencing programme success, and determining whether the objectives of the reformation programmes align with the needs of the inmates.

2. **Input Evaluation**: This stage examines the resources, strategies, and structures supporting the programmes. It assesses the adequacy and appropriateness of resources (staff, facilities, funding, materials), programme design, and implementation strategies. This phase is essential in determining whether the resources and inputs provided are sufficient and appropriate to meet the reformation goals. Questions like "Are the available resources and staff adequate to implement the programs effectively?" will guide this phase.

3. **Process Evaluation**: Process evaluation focuses on how the programmes are being implemented. It assesses the activities, training, and rehabilitation sessions, monitoring the delivery of the programmes to ensure fidelity to the design. This phase

helps identify any gaps, delays, or challenges in execution. Key questions include "Are the programmes being implemented as planned?"

4. **Product Evaluation**: This phase evaluates the outcomes and impacts of the programmes. It determines whether the reformation programmes achieve their intended goals, such as reducing recidivism, fostering positive behavioural changes, or improving inmates' readiness for reintegration into society. Relevance of the CIPP Model to the Study:

CIPP EVALUATION MODEL

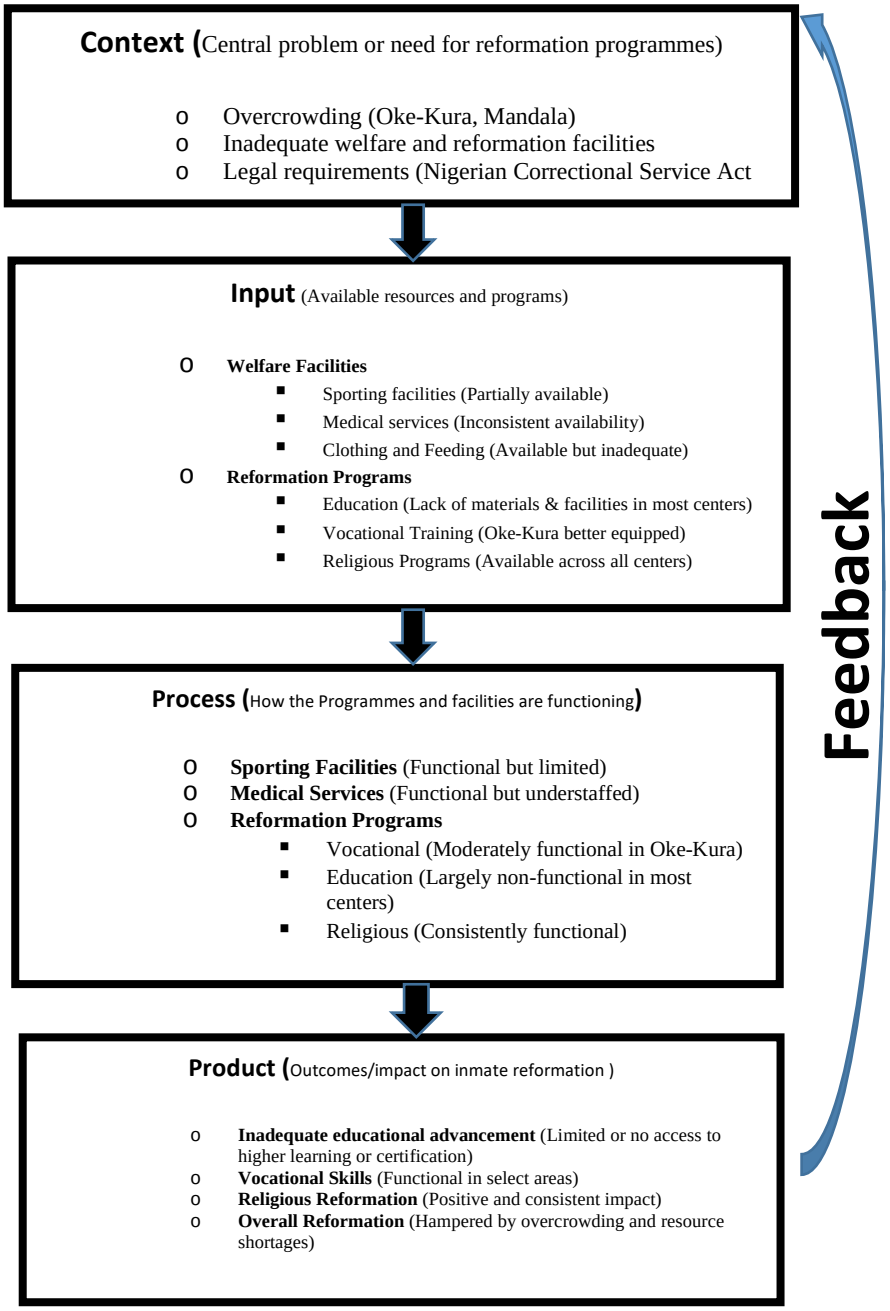

The CIPP model is particularly relevant because it allows for a holistic evaluation of the reformation programmes. It doesn't only focus on outcomes but also examines the entire system, from context and resources to the actual process and eventual results. This study ensures that every aspect of the programmes—whether structural, procedural, or outcome-

based—is thoroughly assessed, thus providing actionable insights on improving the effectiveness of reformation programs in Kwara State's medium-security facilities

Results

The data was presented in tables as follows, three research questions were raised and analyzed using quantitative data.

Table 1: Demographic data of Nigerian Correctional centers in Kwara State Sampled

S/N	NCoS	Classification	Capacity	Population	Lock-up		Convicts		Awaiting trials	
					Male	Female	Male	Female	Male	Female
1	**Oke-Kura**	Medium	121	547	531	16	136`	2	393	14
2	**Mandala**	Medium	200	456	456	0	88	0	366	0
3	**Omu-Aran**	Medium	100	88	87	1	61	0	26	1

The table shows all visited medium-security correctional centers exceed capacity, except Omu-Aran, with Oke-kura and Mandala most overcrowded.

Research Question One: what welfare facilities for inmates' reformation in medium security centers in Kwara State?

Table 2: Welfare facilities at medium security centers in Kwara State

Available Welfare programmes/Facilities	Omu-Aran facility	%	Oke-kura facility	%	Mandala facility	%
Sporting and recreational facilities	Available	55.5	Available	90	Available	70
Medical facilities and services	Available	44.4	Available	85	Available	86
Feeding	Available	85	Available	85	Available	85
Clothing	Available	75	Available	65	Available	65
Crowding effects control	Available	60	Available	45	Available	45

All correctional centers offer sporting, recreational, medical, feeding, and clothing facilities, but none meet 100% of their needs. However, compliance with the Nigerian Correctional Service Act 2019 shows only one doctor serves Ilorin and Omu-Aran facilities, impacting consistent medical availability.

Rule 19

i. *Every prisoner who is not allowed to wear his or her clothing shall be provided with an outfit of clothing suitable for the climate and adequate to keep him or her in good health. Such clothing shall in no manner be degrading or humiliating.*

   All clothing shall be clean and kept in proper condition. Underclothing shall be changed and washed as often as necessary for the maintenance of hygiene.

ii. *In exceptional circumstances, whenever a prisoner is removed outside the prison for an authorized purpose, he or she shall be allowed to wear his or her clothing or other inconspicuous clothing.*

Research Question Two: How functional are the welfare facilities provided for the reformation of inmates in medium security facilities in Kwara State?

Table 3: Functionality of welfare facilities at correctional centers in Kwara State.

SPORTING AND RECREATIONAL	**Functionality**		**Omu-Aran Facility**	**Ratio**	**Mandala Facility**	**Ratio**	**Oke-Kura Facility**	**Ratio**
	F	**NF**						
Ludo	Functional		3		5		6	
Draft	Functional		2		8		12	
Cards	Functional		3		10		11	
Football	Functional		1		3		5	
Table Tennis	Functional		1		0		2	
Athletics		Not Functional	0		0		0	
Handball		Not Functional	0		0		3	
Court for playing			1		0		0	
TOTAL / Ratio per population			**11**	**1:8**	**26**	**1:17**	**49**	**1:11**

MEDICAL SERVICES					
Clinic	Functional		1	1	1
Medical Doctor	Functional		1	1	1
Nurse	Functional		1	2	1
Pharmacist		Not Functional	1	0	0
Water supply	Functional		1	1	1
TOTAL			**5**	**5**	**4**
FEEDING					
Meals	Functional		3	3	3
Dining halls		Not Functional	1	0	0
CLOTHING					
Uniform	Functional		2	1	1
Clothing for climate		Not Functional	0	0	0
Inner clothing		Not Functional	0	0	0
TOTAL			**2**	**1**	**1**
CROWDING EFFECT					

Rooms	Functional	32	55	52
Beds	Functional	88	138	88
Beddings	Functional	88	138	88

Table 3 shows that most sporting and recreational facilities across the three correctional centers were functional, except athletics facilities and playing courts. Medical services were operational, although there was a lack of pharmacists. Inmates were provided with three meals daily, despite the absence of dining halls, and uniforms were issued. Rooms were equipped with beds and bedding, ensuring full utilization of available facilities. However, the question remains: while most facilities are functional, are they adequate? Table 3 addresses research questions 2 and 3 regarding facility adequacy and functionality.

Research Question Three: How adequate are the welfare programmes for inmates' Welfare in medium security facilities in Kwara State?

Medical facilities across all custodial centers are critically inadequate, with insufficient numbers of doctors, pharmacists, nurses, clinics, and water supplies relative to the inmate population. While three meals per day are provided as mandated by the 2019 Nigerian Correctional Service Act, the lack of dining halls hinders efficient meal distribution. Additionally, inmates are issued only one uniform, without proper provisions for climate-appropriate attire or inner clothing, falling short of standard treatment guidelines.

Overcrowding further exacerbates these problems. Many inmates lack proper beds, with some forced to sleep on mats, and there is inadequate bedding rotation. The failure to properly classify inmate housing also violates the 2019 Act, which requires appropriate classification. Overcrowding is rampant, as evidenced by the high inmate-to-facility ratios in the sampled centers—1:8, 1:17, and 1:11—highlighting the severe shortage of sporting and recreational facilities essential for inmate well-being and rehabilitation.

Research Question four: What reformation programmes are available at medium security facilities in Kwara State?

Table 4: Available reformation programmes at correctional centers

Reformation Programmes	Omu-Aran Facility	Percentage	Oke-Kura Facility	Percentage	Mandala Facility	Percentage
Educational programmes and facilities	Not Available	0	Available	80	Not available	0

Vocational programmes and facilities	Few Available	33.3	Available	75	Few Available	43.75
Religious programmes	Available	66.9	Available	66.9	Available	66.9

The table shows that most correctional facilities provide reformation programmes, including educational, vocational, and religious programmes, except for Omu-Aran and Mandala, which lack educational programs and facilities for inmates. While Oke-Kura has teachers for adult education, their number is insufficient given the inmate population. None of the facilities across all correctional centers is fully available or adequate.

Research Question Five: Find out the functionality of reformation programmes for the reformation of inmates in medium security facilities in Kwara State**.**

Table 5*: Functionality and Adequacy of reformation programmes at Kwara state correctional centers*

REFORMATION PROGRAMMES AND FACILITIES	**Functionality**		**Omu-Aran**	**Capacity (per Pop)**	**Oke-Kura**	**Capacity (per Pop)**	**Mandala**	**Capacity (per Pop)**
Education Facilities and materials	**F**	**NF**						
Library	Functional		0		1		1	
Textbooks	Functional		0		200		150	
Writing materials		Not Functional	1		0		0	
Internet		Not Functional	0		0		0	
Chairs and Table		Not Functional	0		0		0	
Computers		Not Functional	0		0		0	

Trained Teachers	Not Functional	0	5	0	
Capacity per Population		100	121	200	
EDUCATIONAL CONTINUITY AND MOTIVATION					
Scholarship	Not Functional	0	0	0	
Course after jail term	Not Functional	0	1	0	
Distance education	Not Functional	0	1	0	
Private study	Not Functional	0	1	0	
Working tools after release	Functional	1	1	1	
REMEDIAL AND ADULT EDUCATION					
Primary education	N.F	0	1	0	
Secondary education	N.F	0	1	0	
Tertiary education	N.F	0	1	0	
Adult education	N.F	0	1	0	
Certification	N.F	0	1	0	
RELIGIOUS EDUCATION					
Bible knowledge	Functional	1	1	1	
Islamic knowledge	Functional	1	1	1	

Traditional knowledge	N.F	0	0	0
VOCATIONAL EDUCATION				
Carpentry	Functional	1	1	0
Welding	Functional	1	1	0
Tailoring	Functional	1	1	1
Barbing	Functional	1	1	1
Electrical works	Functional	0	1	1
Plumbing	N.F	0	0	1
Knitting	N.F	0	1	0
Soap making	N.F	0	1	0
Bricklaying	N.F	0	0	0
Leather works	N.F	0	1	0
Block making	N.F	0	0	0
Hairdressing	N.F	0	1	0
Shoemaking	Functional	0	1	1
Laundry	Functional	1	1	1
Painting	N.F	0	0	1

The table indicates that reformation programmes at the Oke-Kura custodial center are somewhat functional, as they offer educational programmes and facilities, though these are insufficient for the entire inmate population. In contrast, Omu-Aran and Mandala correctional centers lack functional educational facilities and programmes, with limited vocational training opportunities available for inmates. Oke-Kura, however, provides a wide range of vocational training programmes aimed at inmate reformation. Across all centers, religious programmes and facilities are adequately provided.

Research Question Six: How functional are the reformation programmes for inmates in medium security facilities?

Table 5 reveals significant deficiencies in educational materials and facilities across most correctional centers, including the absence of libraries, textbooks, internet access, chairs, desks, computers, and trained teachers. Only Mandala and Oke-Kura correctional centers have limited resources, insufficient for their inmate populations. While vocational training is offered at all centers, it generally falls short of meeting inmates' needs, except Oke-Kura. However, religious education is adequately provided across all sampled centers.

Discussion

This study provides a comprehensive evaluation of the critical shortages in reformation programmes within Nigerian correctional centers, particularly focusing on medium-security facilities in Kwara State. By employing the CIPP evaluation model—Context, Input, Process, and Product—it offers a structured analysis of the gaps hindering effective inmate rehabilitation and reintegration. The findings not only highlight the inadequacies in resources and programmes but also reveal the significant challenges in aligning these correctional systems with international standards, such as the Mandela Rules and Nigeria's Correctional Act of 2019. These rules emphasize rehabilitation and reintegration as core objectives of imprisonment, advocating for environments that foster positive behavioural change and reduce recidivism. However, the study's findings demonstrate that the reality on the ground contradicts these principles.

Context Evaluation: In evaluating the context, the study examines the broader environment within which these correctional centers operate, assessing the needs, goals, and objectives of reformation programmes. The Mandela Rules advocate for rehabilitation as a primary goal of imprisonment, promoting the creation of environments that support inmates' reintegration into society. However, this findings study identifies a significant gap between this ideal and the current state of medium-security correctional facilities. Critical shortages in essential resources such as recreational and sporting facilities, as well as educational and vocational training programmes, significantly hinder rehabilitation efforts. Without these key resources, inmates face major obstacles in developing the skills and behaviours necessary for successful reintegration into society, thus increasing the likelihood of recidivism.

What distinguishes this study from previous research, such as the works of Chukwudi (2012) and Joseph (2010), is its specific focus on medium-security correctional centers, providing a detailed examination of how these deficiencies manifest in a particular context. This localized analysis reveals that while the gaps are well-documented in broader studies, the unique challenges faced by medium-security facilities have been largely overlooked. This targeted approach offers a nuanced understanding of how the lack of adequate resources directly undermines rehabilitation efforts.

Input Evaluation: The input evaluation focuses on the resources, programmes, and strategies that are available in these correctional facilities to achieve the goal of inmate reformation. The study finds that while religious education is well-supported, thanks to the frequent involvement of religious groups and NGOs, the availability and effectiveness of vocational and educational programmes are inadequate. Vocational training, for instance, is available in Kwara State correctional centers, contrary to the findings of Odofin (2014), who reported a strong demand for such programmes. However, despite its presence, the vocational training remains underutilized due to ineffective implementation. Similarly, while remedial and adult education programmes are available, they suffer from low participation rates, indicating a failure to engage inmates meaningfully.

This input analysis is particularly novel because it moves beyond simply identifying the presence or absence of resources. Instead, it critically evaluates the effectiveness of these inputs, exposing how poor implementation and low engagement hinder the potential benefits of vocational and educational programmes. This insight underscores the importance of not only providing resources but ensuring that they are effectively utilized to meet the rehabilitation needs of inmates.

Process Evaluation: The process evaluation examines how well the available inputs—such as vocational and educational programmes—are being implemented within the correctional centers. The study reveals that while these programmes are technically present, their delivery is marred by inefficiencies. For instance, many inmates do not participate in remedial education classes, suggesting that the process for engaging them in these programmes is flawed. Similarly, vocational training programmes are offered but lack alignment with the specific needs and interests of inmates, leading to low participation and poor outcomes. A major contribution of this study lies in its systematic assessment of these processes using a researcher-designed checklist. This tool allows for a detailed evaluation of how well the programmes are functioning in practice, uncovering inefficiencies that have been largely ignored in previous studies. By focusing on the practical implementation of these programmes, the study adds a new dimension to the understanding of how resource shortages and process inefficiencies combine to undermine inmate rehabilitation.

Product Evaluation: The product evaluation assesses the outcomes of the reformation programmes, focusing on whether they successfully rehabilitate inmates and reduce recidivism rates. The study finds that the shortage of resources, combined with the ineffective implementation of existing programmes, results in poor rehabilitation outcomes. Inmates are not receiving the comprehensive support they need to reintegrate into society, leading to higher recidivism rates. While religious education programmes are successful in providing moral and spiritual guidance, they are insufficient on their own. To achieve meaningful rehabilitation, religious education must be complemented by effective vocational training and educational programmes that equip inmates with practical skills for life after prison. This study's product evaluation is particularly insightful because it not only assesses the availability of programmes but also their tangible impact on inmate behaviour and recidivism. It highlights the need for a holistic approach to rehabilitation—one that integrates moral education with practical skill development. This comprehensive assessment sets the study apart from others in the field, offering a more detailed understanding of what successful rehabilitation requires.

The novelty of this study lies in its comprehensive evaluation of reformation programmes within a specific context—medium-security correctional facilities in Kwara State, Nigeria. Previous research has typically taken a broader approach to assessing correctional systems, but this study's targeted focus allows for a more detailed examination of the unique challenges faced by these facilities. By employing an ex-post facto survey design and a researcher-designed checklist, the study offers empirical data that reveal significant deficiencies in both resources and support systems.

Additionally, the integration of Bandura's Social Learning Theory enriches the analysis by emphasizing the importance of social interactions and positive reinforcement in shaping inmate behaviour. This theoretical framework not only contextualizes the findings but also supports actionable recommendations aimed at enhancing programme effectiveness. By focusing on the social dimensions of inmate rehabilitation, the study contributes new insights into how correctional facilities can improve their reformation efforts.

Conclusion

This study contributes to the existing body of knowledge by offering a specific and localized evaluation of reformation programs in medium-security correctional facilities. It provides policymakers, correctional administrators, and stakeholders with critical insights into the gaps that need to be addressed to improve inmate rehabilitation and reduce recidivism. This localized focus, coupled with methodological rigor and a comprehensive evaluation of inputs, processes, and products, distinguishes this research from others in the field, offering valuable recommendations for enhancing the effectiveness of correctional systems in Nigeria. Based on the study's findings, the following concise recommendations are proposed:

1. The Federal government need to strengthen vocational training to align with inmate interests, provide modern equipment, and engage local industries for market-relevant skills.
2. Enhance educational programmes so as to increase inmate participation through awareness campaigns, improve programme quality with trained educators, and offer flexible learning options.
3. Expand recreational facilities through invest in proper recreational and sporting facilities to promote physical health and positive behaviour.
4. Optimize religious education so as to be able integrate religious teachings with vocational and academic programmes for holistic inmate reform.
5. Improve programme implementation to develop clear guidelines, monitor outcomes, and train staff to ensure effective programme delivery.
6. Increase stakeholder collaboration through partnership with Non-Governmental Organization (NGOs), industries, and educational institutions to enhance resources and post-release support.
7. Align with international standards to ensure compliance with the Mandela Rules and Nigeria’s Correctional Act by prioritizing rehabilitation efforts.
8. Address resource shortages by advocating for increased funding to upgrade correctional facilities and essential resources.
9. Reduce recidivism through a holistic rehabilitation model combining vocational training, education, and post-release support systems.

References

Abrifor, P. et al. (2021). Evaluating the impact of educational programmes on inmate rehabilitation in Nigeria. *Journal of Penal Reform*, 10(2), 85-102.

Akers, R. L. (1973). *Deviant Behavior: A Social Learning Approach*. Wadsworth Publishing.

Asokhia, M., & Agbonluae, E. (2013). The effectiveness of inmate reformation programmes in Nigerian prisons. *International Journal of Criminology and Sociology*, 2(1), 45-59.

Ayuk, B. (2013). Challenges facing prison reformation in Nigeria. *Journal of Criminal Justice and Legal Studies*, 5(2), 120-135.

Awopetu, V. (2014). An analysis of vocational training programmes for inmates in Nigerian Prisons. *Journal of Correctional Education*, 66(3), 230-245.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.

Cullen, F. T., & Agnew, R. (2011). *Criminological theory: Past to present*. Oxford University Press.

Federal Republic of Nigeria. (2013). *Nigerian Correctional Services Act*. Government Printer.

Federal Republic of Nigeria (FRN). (2013). *National policy on education*. Government Printer.

Federal Government of Nigeria. (2013). *Education as an instrument for national development and social change*. Government Printer.

Giddens, A. (2013). *Sociology*. Polity Press.

Ismaila, A. (2017). The Role of Correctional Centers in Inmate Rehabilitation: A Theoretical Perspective. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 11(4), 150-170.

Likoko, S. (2013). Adequacy and availability of teaching resources in schools: A case study of selected schools in Kenya. *Journal of Educational Research*, 10(2), 102-118.

Macionis, J. J. (2009). *Sociology*. Pearson Prentice Hall.

Nigerian Correctional Service (NCS). (2016). *Annual report on recidivism rates*. Nigerian Correctional Service.

Nigerian Correctional Service Act, (2019). Act to Repeal the Prisons Act and Enact the Nigerian Correctional Service Act, to Make Provisions for the Administration of Prisons and Other Related Matters. Government Printer.

Nwogu, U. J. (2006). The concept of availability in educational resources management. *Journal of Educational Management*, 4(1), 15-24.

Omale, D. (2014). The failures of incarceration and the need for effective reformation programmes in Nigerian Correctional Centers. *Journal of Criminal Justice Reform*, 12(3), 45-58.

Onaadepo, T. (2009). From Punishment to Rehabilitation: The Evolution of Penal Policy in Nigeria. *Journal of Penal Reform*, 8(1), 75-89.

Stufflebeam, D. L. (2003). The CIPP Model for Evaluation: An update, a review of the model's development, and a look toward the future**.** In D. L. Stufflebeam & T. Kellaghan (Eds.), The International Handbook of Educational Evaluation (pp. 31-62). Kluwer Academic Publishers.

TVC. (2020). *Crime Watch* [Television program]. TVC News.

United Nations. (2016). Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). *United Nations Office on Drugs and Crime* (UNODC).

Walters, G. D. (2012). The psychological effects of imprisonment on inmates: A social learning perspective. *Journal of Criminal Justice*, 40(6), 506-512.

Wilson, J. (2021). The Role of Technology in Modernizing Correctional Facilities: A Case Study of Nigeria. *Journal of Penology and Criminology*, 15(4), 305-320.

ÇEVRİMİÇİ MOBİL OYUNLARDA KADINA YÖNELİK CİNSELLEŞTİRME VE ŞİDDET TEMSİLLERİ

Berfin EVREN[88], Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU[89]

ÖZET

The Grand Mafia, çevrimiçi strateji oyunları kategorisinde yer alan ve büyük bir oyuncu kitlesine hitap eden bir mobil oyundur. Oyun, mafya dünyasında geçen bir güç mücadelesini ele alırken, kadın karakterlerin genellikle cinselleştirilmiş temalarla ve pasif rollerle temsil edilmesi cinsiyet eşitliği ve/veya eşitsizliği açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca, şiddet oyunda başarıya ulaşmanın bir aracı olarak "görece" romantize edilmekte ya da meşrulaştırılabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet kültürü pekiştirilmektedir. Bu çalışma kapsamında, oyun tasarımı perspektifinden yola çıkarak toplumsal cinsiyet algıları ve şiddet temalarının dijital medya aracılığıyla yayılmasındaki rolü incelenmektedir. Oyun tasarımında kullanılan görsel unsurlar, karakterlerin kurgulanması, temsil şekilleri ve anlatı yapıları toplumsal normlara göre şekillendirilebilmektedir. Bu bağlamda The Grand Mafia adlı dijital oyunda kadın karakterler, genellikle cinsel obje olarak gösterilmekte ve eril bir bakış ekseninden erkek karakterlere bağımlı figürler olarak sunulmaktadır. Oyun tasarımında kurgulanan tercihler, toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştirerek, kadınların güç ve başarı arayışındaki yerini küçümsemekte ve şiddetin bir çözüm yolu olarak sunulmasını normalleştirmektedir. Nitekim gerek karakterlerin tasarımı gerekse hikaye anlatımı doğrultusunda kurgulanan oyuncu karakterlerinin özellikleri toplumsal cinsiyet algıları üzerinde doğrudan etkili olabilir. Öyle ki, The Grand Mafia örneğinde olduğu gibi, kadın karakterlerin nesneleştirilmesi ve şiddet temalarının normalleşmesi, oyun tasarımının eleştirel bir şekilde gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kadın karakterlerin pasif ve cinsel objeye indirgenmesi, dijital oyunların toplumsal etkilerinin göz ardı edilmesine; dahası cinsiyet eşitliği mücadelesine karşı önemli bir sorun oluşturmaktadır. Nitekim tasarım anlayışını merkeze alarak düşünüldüğünde oyun dünyasında toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmak, oyun tasarımcılarının öncelikleri arasında olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Eşitlik, Temsil, Şiddet, Oyun

[88] Berfin Evren, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasarım ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID İD: 0009-0005-1659-2009
Mail: berfinevrenacd@gmail.com
Phone: +90 534 307 25 97

[89] Prof. Dr. Ali Muhammet Bayraktaroğlu, Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Öğretim Üyesi
ORCID İD: 0000-0002-0480-4044
Mail: alibayraktaroglu@trakya.edu.tr
Phone: +90 532 599 42 45

Giriş

Dijital oyunlar, yalnızca bir eğlence aracı olarak görülmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal normların yeniden üretildiği ve şekillendiği güçlü bir kültürel platform haline gelmiştir. Özellikle çevrimiçi mobil oyunlar, geniş bir kullanıcı kitlesine ulaşarak toplumsal algıları doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir. Ancak, bu platformlarda kadın karakterlerin sıklıkla cinselleştirilmiş, pasif ve bağımlı rollerle temsil edilmesi, cinsiyet eşitsizliğini güçlendiren önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

Dahası, dijital oyunlarda şiddet, yalnızca bir oyun mekaniği olarak değil, aynı zamanda bir çözüm ve başarı aracı olarak da sunulabilmektedir. Şiddetin oyun anlatılarında romantize edilmesi ya da meşrulaştırılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile birleşerek şiddet kültürünün yayılmasına katkıda bulunabilmektedir. Bu durum, özellikle genç oyuncular üzerinde olumsuz etkiler yaratma potansiyeline sahiptir; çünkü bu oyunlar, bireylerin toplumsal normlar ve şiddet algıları üzerinde şekillendirici bir rol oynayabilmektedir.

Son yıllarda dijital oyun sektörü, eğlence endüstrisinin en hızlı büyüyen alanlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Ancak bu büyüme, oyun tasarımı ve içeriklerinde toplumsal sorumlulukların göz ardı edilmesine yol açabilmektedir. Kadın karakterlerin cinsel obje olarak sunulması ve şiddet unsurlarının normalleştirilmesi, dijital oyunların toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir mecra haline geldiğini göstermektedir.

Bu bağlamda, bu çalışma, popüler çevrimiçi mobil oyunlardan biri olan *The Grand Mafia* üzerinden kadın temsilleri ve şiddet temalarının oyun tasarımı bağlamındaki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. *The Grand Mafia*, mafya dünyasında geçen bir güç mücadelesini ele alırken, kadın karakterlerin genellikle cinselleştirilmiş ve pasif rollerle temsil edildiği, şiddetin ise başarı aracı olarak romantize edildiği bir oyun olarak dikkat çekmektedir. Bu temsil biçimleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmenin yanı sıra, şiddetin normalleşmesine de katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışma, *The Grand Mafia* örneği üzerinden oyun tasarımında toplumsal cinsiyet algılarının nasıl şekillendirildiğini, kadın karakterlerin hangi rollerle sunulduğunu ve şiddet temalarının oyun içi mekanikler aracılığıyla nasıl işlendiğini ele alacaktır. Dijital oyunların toplumsal etkilerini daha iyi anlamak ve oyun dünyasında cinsiyet eşitliğini teşvik etmek adına eleştirel bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

1. Şiddet Kavramı

Şiddet kavramı; sertlik, kaba kuvvet kullanımı, zarar verici davranış ve bir bireyin fiziksel veya zihinsel bütünlüğüne yönelik olumsuz eylemler olarak tanımlanır. Ünsal (1996) şiddeti, bireylerin sindirilmesi ya da sindirme girişimleri olarak açıklamış ve şiddetin insanlara hem fiziksel hem de zihinsel zarar verebileceğini vurgulamıştır.

Şiddet, sadece bireysel bir olgu olmaktan çıkarak toplumsal bir mesele haline gelmiştir. Modern dünya, şiddetin farklı boyutlarını anlamayı ve tartışmayı gerektirirken, dijital oyunlar bu bağlamda yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital oyunlar, şiddeti sanal bir ortamda yeniden tanımlamış ve bu eylemleri oyun içinde bir kazanç mekanizmasına dönüştürmüştür.

Dijital oyunlarda şiddet, oyuncuların sanal karakterlere veya düşmanlara fiziksel ya da psikolojik zarar verme eylemi olarak görülmektedir. Bu durum, şiddetin toplumsal algısını değiştirerek sanal ortamda kabul edilebilir bir davranış haline gelmesine yol açmıştır. Dijital oyunlarda şiddet temalarının giderek yaygınlaşması, bu oyunların oyuncular üzerindeki etkileri hakkında önemli tartışmalara yol açmıştır. Özellikle şiddet içerikli oyunların uzun süreli

oynanmasının, oyuncuların empati duygularında azalma, şiddete duyarsızlaşma ve toplumsal normlardan uzaklaşma gibi sonuçlara neden olabileceği ileri sürülmektedir.

1.1.Dijital Oyunlarda Şiddet Kavramı

Dijital oyunlar, şiddetin yeni bir bağlamda ele alındığı ve popüler kültür içerisinde yaygınlaştığı bir medya biçimidir. Mobil ve bilgisayar oyunlarında şiddet, genellikle oyun içi başarılar, ödüller ve seviye atlama gibi mekanizmalarla desteklenmekte ve oyuncuların bu davranışları bir ilerleme aracı olarak benimsemesine neden olmaktadır.

Araştırmacılar, agresif kişilik özelliklerine sahip bireylerin, dijital oyunların sunduğu sanal dünyada gerçek hayatta kabul edilemeyecek şiddet eğilimlerini tatmin ettiklerini belirtmektedir (Mehroof ve Griffiths, 2010). Bu durum, oyuncuların şiddet dolu fantezilerle ilişki kurma eğilimini artırmakta ve oyun oynamayan bireylere kıyasla daha fazla şiddet içeren davranışlar sergilemelerine yol açabilmektedir.

Bartholow, Bushman ve Sestir (2006) tarafından yapılan araştırmalara göre, şiddet unsuru barındıran dijital oyunların uzun süreli oynanması, bireylerde agresif davranışları artırabilirken yardımseverlik gibi olumlu sosyal davranışları azaltmaktadır. Ayrıca, bu oyunlara uzun süre maruz kalmak, bireylerin şiddete duyarsızlaşmasına yol açarak toplumsal normların zayıflamasına ve empati duygusunun azalmasına neden olabilmektedir.

1.2.Dijital Oyunlarda Kadın Temsili

Dijital oyunlar, toplumsal cinsiyet temsillerinin şekillendiği ve pekiştirildiği önemli alanlardan biridir. Kadın karakterlerin temsili genellikle kalıplaşmış, cinsel objektifikasyon içeren ve pasif rollerle sınırlıdır. Bu durum, kadınların oyunlardaki varlığını daraltmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmektedir (Beasley & Collins Standley, 2002).

Araştırmalar, dijital oyunlarda kadın karakterlerin erkek karakterlere kıyasla daha az güçlü, genellikle kurtarılmayı bekleyen ve cinsel obje olarak sunulan roller üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bu tür temsiller, genç oyuncuların toplumsal cinsiyet normlarına dair algılarını şekillendirirken, kadınların dijital kültürdeki görünürlüğünü azaltmaktadır. Özellikle genç oyuncular, bu temsillerden etkilenerek toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki farkındalığını kaybedebilir ve mevcut normları sorgulama gereksinimi duymayabilir.

Son yıllarda, kadın karakterlerin daha güçlü, bağımsız ve lider rollerle tasvir edilmesi yönünde olumlu bir eğilim gözlemlenmektedir. Bu eğilim, kadınların oyunlardaki temsillerini çeşitlendirerek toplumsal cinsiyet eşitliği adına önemli bir adım teşkil etmektedir. Bununla birlikte, oyun endüstrisinde cinsiyet eşitliğini sağlama çabaları hem kadın karakterlerin hem de kadın oyuncuların temsilini daha adil bir düzeye taşımak için sürdürülmelidir.

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, çevrimiçi mobil oyunlarda kadın temsili ve şiddet ilişkisini incelemektir. The Grand Mafia adlı mobil oyundaki kadın karakterlerin nasıl cinselleştirilmiş ve pasif bir şekilde tasarlandığı, şiddetin oyun içindeki rolünü araştırılacaktır. Oyun tasarımında kullanılan görsellerin, anlatıların ve karakterlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile nasıl ilişkilendirilebileceği üzerine derinlemesine bir inceleme yapılacaktır.

2.2. Kapsam

Araştırma, sadece The Grand Mafia adlı çevrimiçi mobil oyuna odaklanarak, kadın karakterlerin tasarımı, oyun içindeki rolleri ve şiddet temalarının oyun içindeki işlevi üzerine yoğunlaşacaktır. Ayrıca, bu oyun üzerinden toplumsal cinsiyet algılarının nasıl pekiştirildiği ve şiddet temalarının nasıl normalleştirildiği tartışılacaktır. Araştırma, yalnızca bu oyun örneğiyle sınırlı olacak ve daha geniş bir oyun evreni ele alınmayacaktır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, The Grand Mafia adlı çevrimiçi mobil oyunda kadın temsilleri ve şiddet temalarını incelemek amacıyla içerik analizi ve betimsel içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Oyun içindeki karakter tasarımları, diyalog metinleri, hikâye anlatısı ve görseller toplumsal cinsiyet algıları ve şiddet unsurları bağlamında detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında, kadın karakterlerin temsili, aktiflik ya da pasiflik düzeyleri, cinselleştirme öğeleri ve şiddet temalarının normalleşmesine yönelik unsurlar sistematik olarak ele alınmıştır. Bu yöntemler, oyun tasarımında toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet temalarının nasıl pekiştirildiğini anlamaya yönelik bulgular sunmayı hedeflemiştir.

3. Bulgular

Bu araştırma, "Oyunun dijital mağazalardaki tanıtım materyalleri ve oyun içerisinde yer alan karakterlerin konumlandırılmasına ilişkin analizler, belirtilen başlıklar altında incelenmiştir. The Grand Mafia oyununda, kadın karakterler genellikle cinselleştirilmiş temalarla ve pasif rollerle temsil edilmekte, şiddet ise başarıya giden yolda meşru bir araç olarak sunulmaktadır. Oyun tanıtımında öne çıkan görsel ve anlatı unsurları, kadınların genellikle cinsel obje olarak sunulmasına, erkek karakterlerin ise güçlü ve lider figürler olarak temsil edilmesine yol açmaktadır. Kadın karakterler, oyun içindeki rolleri bakımından erkek karakterlere bağımlı ve pasif durumdadır; şiddet eylemlerine tanıklık etmekte ya da kurban olmaktadırlar. Bu durum, kadınların güç ve başarı arayışındaki yerini küçümsemekte ve şiddetin normalleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu temalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirirken, şiddetin oyunda romantize edilmesi, şiddet kültürünü güçlendirmektedir.

3.1 Oyunun Dijital Mağazalardaki Tanıtım Materyalleri

3.2 The Grand Mafia

The Grand Mafia, 2020 yılında Çin merkezli YottaGames tarafından geliştirilen ve mobil platformlarda (iOS ve Android) geniş bir oyuncu kitlesine hitap eden çevrimiçi bir strateji oyunudur. Oyun, mafya dünyasında geçen bir güç mücadelesini konu alarak oyunculara, mafya ailesinin lideri olarak imparatorluk kurma fırsatı sunmaktadır. Oyuncular, stratejik kararlar alarak, operasyonlar düzenleyerek ve rakip mafya aileleriyle çatışarak güçlerini artırmayı hedeflerler. Oyun, oyuncuların şehirleri fethederek, çeşitli karakterleri işe alarak ve ittifaklar kurarak rakiplerini alt etmelerine odaklanmaktadır. Oyundaki karakterler, farklı yeteneklere sahip olup, oyuncular tarafından özelleştirilebilir; bu karakterlerin güçlerini artırarak daha başarılı operasyonlar gerçekleştirmeleri mümkündür.

The Grand Mafia, çevrimiçi çoklu oyuncu özellikleriyle, oyuncuların diğer oyuncularla ittifaklar kurmasına veya onlara karşı savaşmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, oyun içerisinde bulunan belirli görevlerin tamamlanması, oyunculara ödüller kazandırmakta ve bu ödüller, oyunun ilerlemesini sağlamaktadır. Görsel olarak detaylı mafya temasıyla zenginleştirilmiş olan oyun, oyunculara derinlemesine bir strateji deneyimi sunmayı amaçlamaktadır. Ancak, şiddet ve mafya temaları içeren bu oyun, genellikle 16 yaş ve üzeri oyunculara yönelik olarak değerlendirilmiştir. Mobil platformlarda, oyun, Google Play Store gibi mağazalarda 17+ yaş aralığına önerilmektedir.

Görsel 1: The Grand Mafia (2020)

Oyunun tanıtım görseli incelendiğinde, erkek karakterlerin güçlü, maskülen ve otoriter bir şekilde temsil edildiği açıkça görülmektedir. Erkek karakterler takım elbiseler içinde, ciddi ve tehditkâr ifadelerle resmedilmiştir. Bu tasvir, güç, kontrol ve otorite gibi maskülen özellikleri vurgulamaktadır. Ayrıca, karakterlerin kaslı ve iri fiziksel yapıları, maskülenliğin fiziksel güç ile ilişkilendirildiği bir mesaj taşımaktadır. Görselde kadın karakterlerin yer almaması, kadınların genellikle oyunların tanıtımlarında geri planda bırakıldığı veya yalnızca cinselleştirilmiş biçimlerde sunulduğu bir eğilimi yansıtmaktadır. Erkek karakterlerin güçlü bir şekilde vurgulanması ve kadın karakterlerin temsiline yer verilmemesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bu tür oyunlarda nasıl yeniden üretildiğini göstermektedir.Bunun yanı sıra, tanıtım görselindeki koyu renk paleti, loş arka plan ve karakterlerin ciddi duruşları, şiddet ve güç temalarının oyunun merkezinde yer aldığını ima etmektedir. Bu bağlamda, oyunun tasarımında kullanılan görsel ve anlatı unsurları, şiddet ve güç temalarının yüceltilmesine ve toplumsal cinsiyet normlarının güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır

Görsel 2: The Grand Mafia Tanıtım Görseli

Görselde kadın figürleri edilgen bir şekilde arka planda tasvir edilmiştir. Kadın karakterlerden biri elinde bir şarap kadehi tutarken, diğeri dikkat çekici bir şekilde "bunny girl" (tavşan kız) kostümüyle erotik bir imaj yaratmak için kullanılmıştır. Kadınların bu şekilde cinselleştirilmesi, onları birer nesne olarak konumlandırmakta ve erkek egemen bir güç algısını desteklemektedir. Görselde 2'deki kadın ve erkek karakterler arasındaki fiziksel ve konumsal hiyerarşi dikkat çekmektedir. Erkek figürler önde ve baskın pozisyonlarda yer alırken, kadın figürler pasif bir şekilde arka planda bulunmaktadır. Bu durum, mobil oyunlarda cinsiyet eşitsizliğini ve toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretilmesini destekler niteliktedir.

Görsel 3: The Grand Mafia Tanıtım Görseli

Görselde erkek figürleri ön planda, aktif bir şekilde silahlı bir soygun gerçekleştiren bireyler olarak tasvir edilmiştir. Lider konumundaki takım elbiseli erkek, düzeni ve otoriteyi temsil ederken, diğer erkek karakterler daha sıradan bir görünümle arka planda yer almakta, bir takım çalışmasının parçası oldukları vurgulanmaktadır.

Bu görseldeki erkek karakterler güç, kontrol ve tehdit unsurlarıyla ilişkilendirilmiş, eylemi gerçekleştiren taraf olarak tasvir edilmiştir. Kadın figürleri veya herhangi bir edilgen karakter yer almazken, şiddet ve yasa dışı eylem normalleştirilmiş, bu tür oyunların güç ve suç temsillerini nasıl yansıttığını açıkça göstermektedir.

Görsel 4: The Grand Mafia Tanıtım Görseli

Görsel 4'te şiddet, çatışma ve kaos öne çıkarılmıştır. Ön plandaki takım elbiseli erkek karakter, silahlı ve otoriter bir figür olarak tasvir edilmiştir. Arkadaki diğer erkek karakterler ise aksiyon ve çatışma içerisindedir; patlayan araçlar ve silahlı mücadele atmosferiyle şiddet ve suç unsurları romantize edilmiştir.Görselde kadın karakterlere yer verilmemesi, tamamen erkek egemen bir güç ve çatışma anlatısını desteklemekte; bu tür temaların oyunlarda nasıl bir norm haline getirildiğini yansıtmaktadır. Şiddet unsurları dinamik bir aksiyon öğesi olarak idealize edilirken, çatışma ve kaos adeta bir macera sunumu olarak paketlenmiştir.

Görsel 5: The Grand Mafia Kadın Karakter (Olivia)

Görsel 5'te yer alan kadın karakter, "Grand Mafia" oyununda Olivia adıyla tanıtılmıştır. Karakterin tasviri, hemşire temasına dayanmasına rağmen kıyafet seçimi ve pozuyla cinselleştirilmiş bir imaj yaratmaktadır. Mini elbise, file çoraplar ve derin dekolte gibi unsurlar, kadın karakterin mesleki bir rol yerine estetik bir nesne olarak sunulduğunu göstermektedir. Bu

tür tasvirler, kadın figürlerini genellikle edilgen bir şekilde sunarak onların oyun içindeki anlamlı veya hikâye odaklı rollerinden ziyade dış görünüşlerine vurgu yapar. Böyle bir yaklaşım, kadınların dijital oyunlarda sıklıkla cinsiyetçi bir biçimde temsiline katkıda bulunur ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretir. Kadın karakterlerin bu şekilde tasvir edilmesi, erkek egemen bakış açısının oyun dünyasında hâkimiyetini sürdürdüğüne işaret etmektedir.

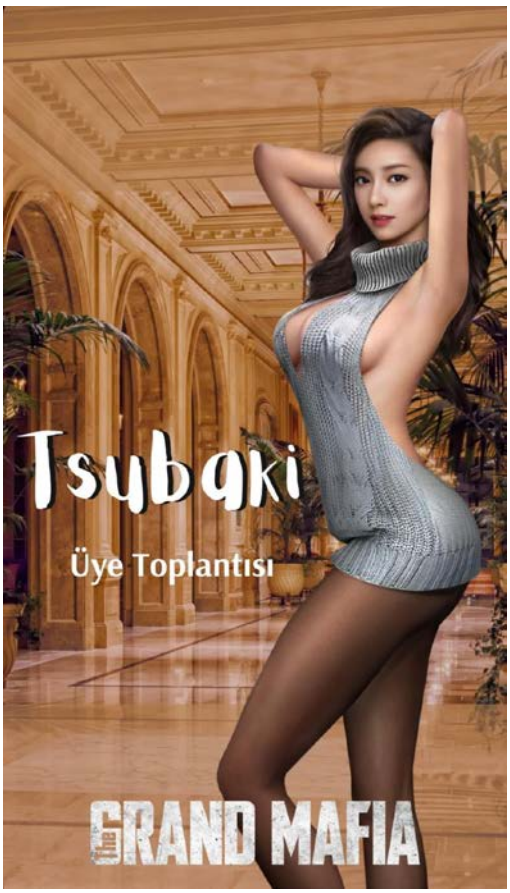

Görsel 5: The Grand Mafia Kadın Karakter (Tsubaki)

Bu görselde, kadın karakterin fiziksel cazibesinin ön planda tutulduğu bir tasarım yaklaşımı göze çarpmaktadır. Karakterin kıyafetleri, vücut hatlarını belirgin şekilde vurgulayan ve cinselleştirilmiş bir stil anlayışıyla tasarlanmıştır. Bu tür tasarımlar, kadın karakterlerin genellikle estetik bir obje olarak betimlendiği ve hikâye anlatımına veya karakter gelişimine katkıdan çok görsellik odaklı bir unsur olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Literatürde bu temsillerin, kadınların erkek oyunculara hitap eden bir "seyir objesi" olarak algılanmasına yol açtığı ve cinsiyetçi algıları güçlendirdiği belirtilmektedir (Dietz, 1998; Sarkeesian, 2013).

Downs ve Smith'in (2010) çalışmasında, kadın karakterlerin %41'inin cinsellik vurgusu yapan kıyafetler giydiği, erkeklerde bu oranın %11 olduğu tespit edilmiştir. Kadınların %28'i oyun içi aktivitelere uygun olmayan kıyafetlerle tasvir edilirken, erkeklerde bu oran yalnızca %2'dir. Ayrıca kadın karakterlerin %43'ü kısmi veya tam çıplak gösterilirken, erkeklerde bu oran %4'tür. Bu bulgular, kadın karakterlerin fiziksel çekicilik ve abartılı beden imajları üzerinden tanımlandığını ve bunun toplumsal cinsiyet algıları üzerindeki etkisini göstermektedir.

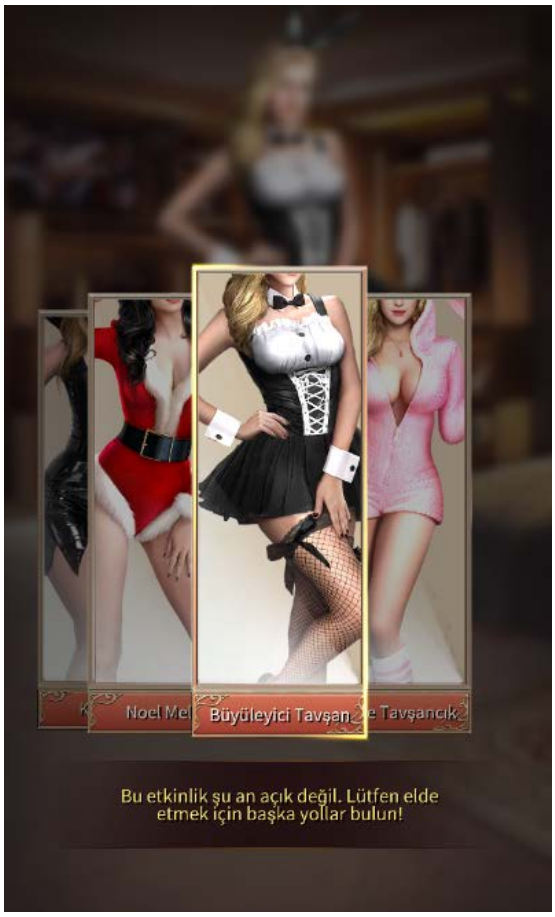

Görsel 5: The Grand Mafia Kadın Karakterlerin Kostümleri

Bu görselde kullanılan kıyafetlerin tasarımı, kadın karakterin fiziksel cazibesini vurgulamak için belirli estetik unsurların bir araya getirildiği bir örnektir. File çorap gibi aksesuarlar ve dar, kesik detaylara sahip kıyafetler, genellikle toplumsal normlar ve moda algısında cinselliği çağrıştıran unsurlar olarak değerlendirilir. File çorap, Batı moda tarihindeki fetişizm unsurlarıyla ilişkilendirilen bir aksesuar olarak, görsel çekiciliği artırmak amacıyla sıklıkla kullanılmıştır. Bu bağlamda, görseldeki karaktere eklenen bu tür detaylar, onun yalnızca bir estetik obje olarak algılanmasını pekiştirebilir.

Kıyafetlerde kullanılan kumaşların parlak, deri dokusu ve vücut hatlarını sıkıca saran tasarım anlayışı, karakterin cinselleştirilmiş bir temsili olarak değerlendirilmesine yol açar. Bu tarz bir estetik, kadın karakterlerin oyun içi rolünü daraltarak onların fiziksel görünümünü hikâye anlatımının önüne geçirebilir. Özellikle "büyüleyici tavşan" olarak adlandırılan bu kıyafet, Playboy kültüründen esinlenen bir stilizasyonu çağrıştırmaktadır. Bu kültürel referans,

kadınların cazibeye dayalı bir kimlikle temsil edilmesi eleştirisini güçlendiren bir örnek olarak görülebilir.

Kıyafetlerin kesimleri, cilt gösteren detayları ve kullanım amaçlarına aykırı bir şekilde tasarlanmış olması, kadın karakterlerin video oyunlarında işlevsellikten ziyade görsellik üzerinden değerlendirildiğini göstermektedir. Downs ve Smith (2010) tarafından yapılan araştırma, bu tür tasvirlerin video oyunlarında yaygın olduğunu ve kadın karakterlerin fiziksel görünümlerinin, erkek karakterlere kıyasla daha fazla cinselleştirildiğini ortaya koymuştur. Bu da, oyunlardaki kadın temsilinin sıklıkla stereotiplerle sınırlı kaldığını ve kadın oyuncuların kendilerini bu temsillerle özdeşleştirme oranını düşürdüğünü göstermektedir.

Sonuç

The Grand Mafia adlı çevrimiçi mobil oyunun analizi, dijital oyunlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet temsillerinin nasıl güçlendirilebileceğini açıkça gözler önüne sermektedir. Kadın karakterlerin genellikle cinselleştirilmiş biçimlerde ve pasif rollerle sunulması, erkek egemen bir bakış açısının oyun tasarımında hâkim olduğunu göstermektedir. Bu durum, kadınların yalnızca arka planda yer aldığı ya da nesneleştirildiği temsillerle, toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Oyun, aynı zamanda şiddeti bir çözüm yolu ve başarı aracı olarak öne çıkarmakta; bu durum hem bireysel hem de toplumsal düzeyde şiddetin normalleşmesine yol açmaktadır. Bu gibi içerikler, özellikle genç oyuncuların şiddet ve toplumsal normlara dair algılarını olumsuz etkileyebilir. Dahası, bu tür oyunlarda şiddet ve cinsiyet temalarının bu kadar yoğun kullanımı, dijital platformların yaratıcı potansiyelinin sınırlandığını göstermektedir.

Bu noktada, oyun tasarımcılarının, toplumsal etkilerin farkında olarak daha eşitlikçi, kapsayıcı ve yaratıcı oyunlara yönelmeleri büyük önem taşımaktadır. Şiddeti ve ayrımcılığı ön plana çıkaran içeriklerin yerine, oyuncuları iş birliğine teşvik eden, empati geliştiren ve pozitif toplumsal mesajlar sunan oyunlar tasarlanabilir. Örneğin, oyuncuların bir arada çalışarak ortak bir hedefe ulaşmasını sağlayan, keşif ve öğrenme odaklı içeriklere yer verilebilir. Ayrıca, bireylerin farklı karakterlerin hikâyelerini deneyimlemesine ve bu sayede empati becerilerini geliştirmelerine olanak tanıyan anlatı tabanlı oyunlar tasarlanabilir.

Bunun yanı sıra, yaratıcılığı teşvik eden ve problem çözme becerilerini ön plana çıkaran içerikler de önemli bir alternatif olarak değerlendirilebilir. Toplumsal dayanışmayı, iş birliğini ve çeşitliliği teşvik eden oyunlar, yalnızca eğlence sunmakla kalmaz, aynı zamanda oyuncuların sosyal ve duygusal gelişimlerine de katkı sağlar. Dijital oyun dünyasında bu tür olumlu temaların benimsenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve barış odaklı bir oyun kültürünün gelişmesine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Bartholow, B. D., Bushman, B. J., & Sestir, M. A. (2006). Chronic violent video game exposure and desensitization to violence: Behavioral and event-related brain potential data. *Journal of Experimental Social Psychology, 42*(4), 532–539. https://doi.org/10.1016/j.jesp.2005.08.006

Beasley, B., & Standley, T. C. (2002). Shirts vs. skins: Clothing as an indicator of gender role stereotyping in video games. *Mass Communication and Society, 5*(3), 279–293. https://doi.org/10.1207/S15327825MCS0503_3

Ceylan, H., & Şelimen, M. (2018). Şiddet içeren bilgisayar oyunlarının çocukların saldırganlık davranışı üzerindeki etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(60), 1307–9581.

Dill, K. E., & Thill, K. P. (2007). Video game characters and the socialization of gender roles: Young people's perceptions mirror sexist media depictions. *Sex Roles, 57*(11–12), 851–864. https://doi.org/10.1007/s11199-007-9278-1

Downs, E., & Smith, S. L. (2010). Keeping abreast of hypersexuality: A video game character content analysis. *Sex Roles, 62*(11–12), 721–733. https://doi.org/10.1007/s11199-009-9637-1

Heeter, C. (2014). Femininity and video games. In M. J. P. Wolf & B. Perron (Eds.), *The Routledge companion to video game studies*. Routledge.

Ivory, J. D. (2006). Still a man's game: Gender representation in online reviews of video games. *Mass Communication and Society, 9*(1), 103–114. https://doi.org/10.1207/s15327825mcs0901_6

Jansz, J., & Martis, R. G. (2007). The Lara phenomenon: Powerful female characters in video games. *Sex Roles, 56*(3–4), 141–148. https://doi.org/10.1007/s11199-006-9158-0

Kafai, Y. B., Heeter, C., Denner, J., & Sun, J. Y. (2008). *Beyond Barbie and Mortal Kombat: New perspectives on gender and gaming*. MIT Press.

Kirkland, E. (2009). Masculinity in video games: The gendered gameplay of Silent Hill. *Camera Obscura, 24*(2), 162–183. https://doi.org/10.1215/02705346-2009-006

Lynch, T., Tompkins, J. E., Gilbert, M., & Burridge, S. (2024). Evidence of ambivalent sexism in female video game character designs. *Mass Communication and Society, 27*(6), 1529–1554. https://doi.org/10.1080/15205436.2024.2311229

Mansız, A. S., & Kolburan, Ş. G. (2022). Dijital oyunlar ile şiddet ve saldırganlık arasındaki ilişki. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(83), 1389–1407. https://doi.org/10.17755/esosder.842442

Mehroof, M., & Griffiths, M. D. (2010). Online gaming addiction: The role of sensation seeking, self-control, neuroticism, aggression, state anxiety, and trait anxiety. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 13*(3), 10–85. https://doi.org/10.1089/cyber.2009.0229

Onay, C. Z., & Kıylıoğlu, L. (2021). Dijital oyunlarda kadın ve erkek temsilinin toplumsal cinsiyet işaretleri bağlamında değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(41), 955–993. https://doi.org/10.21550/sosbilder.866001

Selling gender: Associations of box art representation of female characters with sales for teen- and mature-rated video games. (2012). *Sex Roles, 68*(3–4), 252–269. https://doi.org/10.1007/s11199-012-0231-6

Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi. *Cogito, 6-7*, 185–195.

Yenidin, D. (2010). *Dijital oyunlarda şiddet kavramı: Yeni şiddet* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

NOSTALGIA MARKETING AND A ANALSIS OF GOOGLE'S 'HOME ANLONE ADVERTISEMENT

NOSTALJİ PAZARLAMA VE GOGOGLE'IN "EVDE TEK BAŞINA" REKLAMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Melike HASGÜL[1], Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU[2]

[1] Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilim Enstitüsü, Disiplinlerarası Tasarım Anabilim Dalı, 0009-0005-2304-4895

[2] Prof. Dr, Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Öğretim Üyesi, 0000-0002-0480-4044

Özet

Günümüzde pazarlama stratejileri, tüketicilerin duygusal bağlarını hedef alarak daha etkili hale gelmektedir. Nostalji pazarlama, geçmişe yönelik anıların ve duyguların çağrıştırılması yoluyla, markaların hedef kitleleriyle güçlü bir bağ kurmalarını sağlamaktadır. Bu çalışmada, nostalji pazarlamanın temel dinamikleri incelenmiş ve Google'ın 2018 yılında yayımladığı "Evde Tek Başına" (Home Alone) reklamı özelinde bir analiz yapılmıştır. Google, "Evde Tek Başına" filminin 1990 yılında yayımlanmasından sonra geniş bir kültürel etki alanı yaratmış ve 28 yıl sonra yaptığı bu reklam ile geçmişin nostaljik değerini yeniden canlandırarak, günümüz teknolojisinin nostaljiyle nasıl birleşebileceğini göstermektedir. Reklamda, Kevin McCallister karakterinin yalnız kaldığı durumdan esinlenilerek, Google'ın akıllı cihazlarının gündelik yaşamı nasıl kolaylaştırdığına dair bir anlatım ortaya konmaktadır.

Çalışma, betimsel analiz yöntemiyle yürütülmüş olup, reklamın görsel ve dilsel unsurları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, nostalji pazarlama ve içerik analizi konusundaki literatür araştırması, mevcut çalışmalar ışığında değerlendirilmiştir. Reklamın içerdiği nostaljik ögeler, orijinal "*Evde Tek Başına*" filmiyle bağlantılı olarak nasıl işlevsel hale getirildiği tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Nostaljik Pazarlama, Duygusal Bağlar, Retro

Abstract

In contemporary marketing, strategies increasingly target consumers' emotional connections, making campaigns more effective. Nostalgia marketing, which evokes memories and emotions from the past, enables brands to build strong relationships with their target audiences. This study examines the fundamental dynamics of nostalgia marketing, with a specific focus on Google's 2020 advertisement for *Home Alone*.

Since the release of *Home Alone* in 1990, the film has had a significant cultural impact. Thirty years later, Google's advertisement reinvigorates the nostalgic value of the film, showcasing how contemporary technology can merge with nostalgia. Inspired by the character Kevin McCallister's experience of being home alone, the ad highlights how Google's smart devices simplify daily life.

This study will discuss the theoretical foundations of nostalgia marketing and its role in modern advertising. By analyzing the linguistic and visual elements of the advertisement, the study will

explore the influence of nostalgic motifs on marketing strategies. The objective is to understand the power of nostalgia marketing and how it operationalizes consumers' emotional ties to the past. In this context, the analysis of Google's *Home Alone* advertisement provides valuable insights for both marketing and cultural studies.

Keywords: Nostalgic Marketing, Emotional Ties, Retro

1. GİRİŞ

Günümüzde pazarlama stratejileri, tüketicilerin duygusal bağlarını hedef alarak daha etkili hale gelmektedir. Nostalji pazarlama, geçmişe yönelik anıların ve duyguların çağrıştırılması yoluyla, markaların hedef kitleleriyle güçlü bir bağ kurmalarını sağlamaktadır. Bu çalışmada, nostalji pazarlamanın temel dinamikleri incelenmiş ve Google'ın 2018 yılında yayımladığı "Evde Tek Başına" (Home Alone) reklamı özelinde bir analiz yapılmıştır. Google, "Evde Tek Başına" filminin 1990 yılında yayımlanmasından sonra geniş bir kültürel etki alanı yaratmış ve 28 yıl sonra yaptığı bu reklam ile geçmişin nostaljik değerini yeniden canlandırarak, günümüz teknolojisinin nostaljiyle nasıl birleşebileceğini göstermektedir. Reklamda, Kevin McCallister karakterinin yalnız kaldığı durumdan esinlenilerek, Google'ın akıllı cihazlarının gündelik yaşamı nasıl kolaylaştırdığına dair bir anlatım ortaya konmaktadır. Çalışma, betimsel analiz yöntemiyle yürütülmüş olup, reklamın görsel ve dilsel unsurları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, nostalji pazarlama ve içerik analizi konusundaki literatür araştırması, mevcut çalışmalar ışığında değerlendirilmiştir. Reklamın içerdiği nostaljik ögeler, orijinal "Evde Tek Başına" filmiyle bağlantılı olarak nasıl işlevsel hale getirildiği tartışılacaktır.

2. YÖNTEM

Araştırmada, Google'ın 2018 yılında yayımladığı "Evde Tek Başına" reklamı incelenmiştir. Reklamın içerik analizi için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, görsel ve dilsel unsurların detaylı bir şekilde incelenmesini amaçlamaktadır. Görsel unsurlar, reklamda kullanılan renkler, ışıklandırma, mekân ve karakterlerle bağlam oluşturan nostaljik ögelerin pazarlama stratejisi üzerindeki rolünü incelemektedir. Dilsel unsurlar ise, reklamda yer alan diyaloglar, komutlar ve kültürel referanslarla ilgili nostaljik çağrışımların nasıl yapılandırıldığını araştırmaktadır.

Ayrıca, literatür araştırması yapılarak nostalji pazarlama ve içerik analizi konusundaki mevcut çalışmalar incelenmiştir. Görsel analizde, reklamda kullanılan mekân düzeni, karakterlerin kostümleri ve renklerin kullanımı üzerine odaklanılmıştır. Bunun yanı sıra, Google Asistan'ın işlevselliğini vurgulayan dilsel unsurlar da ele alınmıştır. Reklamdaki nostaljik öğeler, orijinal "Evde Tek Başına" filmiyle bağlantılı olarak nasıl işlevsel hale getirildiği tartışılacaktır.

3. BULGULAR

Google'ın "Evde Tek Başına" reklamındaki nostaljik öğeler, geçmişe dair izleyiciye tanıdık bir atmosfer sunarak güçlü bir bağ kurmuştur. Görsel unsurlar açısından, orijinal filmle özdeşleşmiş olan mekan ve sahne düzeni, reklamda aynı atmosferi yaratacak şekilde tasarlanmıştır. Kevin'in evindeki yılbaşı süslemeleri, renkler ve evin düzeni, 1990'lı yıllara ait geçmişin anılarını çağrıştırmakta ve bu şekilde nostaljik bir etki yaratılmaktadır. Ayrıca, karakterin kıyafetleri ve evdeki aksiyonlar, orijinal filmle olan bağlantıyı pekiştiren unsurlardır.

Dilsel unsurlarda, reklamda kullanılan komutlar ve diyaloglar, hem işlevsel hem de nostaljik bir bakış açısı sunmaktadır. Özellikle Google Asistan'ın çeşitli işlevleriyle Kevin'in yalnız kalmasını kolaylaştırması, hem teknolojinin günlük yaşamı nasıl dönüştürdüğüne dair bir mesaj verirken, hem de geçmişteki anıların teknoloji ile modernize edilmesi düşüncesini vurgulamaktadır. Reklamda yer alan "Angels with Filthy Souls" sahnesine yapılan atıf, hem

nostaljik hem de eğlenceli bir yanını güçlendirmektedir. Bu, izleyiciye tanıdık bir detay sunarken, aynı zamanda filmin kültürel etkisini hatırlatmaktadır.

Reklamın pazarlama stratejisi açısından değerlendirdiğinde, nostalji ile modern teknolojiyi birleştiren bu yaklaşım, tüketiciyle duygusal bir bağ kurmayı hedeflemektedir. Google Asistan'ın reklamda güçlü bir işlevsellik göstererek, eski bir hikayeyi teknolojiyle ilişkilendirerek güncel ihtiyaçları karşılaması, reklamın hem duyusal hem de işlevsel yönlerini desteklemektedir. Geçmişin nostaljik değerleriyle çağdaş teknolojinin birleşmesi, hem eski film hayranları hem de yeni izleyiciler için çekici bir deneyim sunmaktadır.

4.1. Retro Pazarlamanın Tanımı ve Temel Dinamikleri

Tüketici davranışları ve pazarlama stratejileri, geçmişten günümüze sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olmuştur. Ancak bu değişim, her zaman ilerici ve geleceğe dönük bir yönelim sergilemek zorunda değildir. Bazen markalar, tüketicilerle daha güçlü duygusal bağlar kurabilmek adına geçmişin izlerini taşıyan bir estetik ve anlatım dili benimsemektedir. İşte bu noktada **r**etro pazarlama, geçmiş dönemlerin kültürel, görsel ve anlatımsal ögelerinden beslenerek modern pazarlama anlayışına entegre edilen bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. (Akpürçek, K.,& Başkol, M. 2022)

Retro pazarlama, yalnızca eskiyi hatırlatmakla kalmaz; aynı zamanda geçmişin belli bir dönemiyle kurulan duygusal bağ üzerinden tüketicinin ilgisini çekerek güvenilirlik ve aidiyet hissi oluşturmayı hedefler. Günümüz tüketicileri, özellikle dijital çağın hızla değişen dinamikleri içinde, nostaljik unsurlar aracılığıyla geçmişe dönük bir bağ kurma eğilimindedir. Bu durum, pazarlamacılar açısından değerlendirildiğinde, geçmişin tanıdık ve güven veren atmosferinin tüketicilerin satın alma kararlarını etkilemede güçlü bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

4.2. Retro Pazarlamanın Temel Dinamikleri

Retro pazarlama, sadece görsel ya da tematik bir nostalji sunmanın ötesinde, belirli stratejik bileşenlerden oluşan bir yaklaşımdır. Bu bileşenler, tüketici ile duygusal bağ kurmayı hedefleyen ve belirli dönemlere özgü estetik anlayışları içeren temel dinamikler olarak ele alınabilir.

4.3. Görsel ve Tipografik Unsurlar

Retro pazarlamanın en belirgin ögelerinden biri, belirli dönemlere ait tasarım unsurlarının kullanılmasıdır. Renk paletleri, yazı tipleri, illüstrasyonlar ve grafik tasarım anlayışı, geçmiş dönemlerin estetik kodlarını günümüz reklamcılığına taşıyan en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Örneğin, 1950'lerin pastel tonları, 1980'lerin neon renkleri veya 1990'ların sade ve minimal tasarım anlayışı, retro pazarlama stratejileri içinde sıkça tercih edilmektedir.

4.4. Kültürel ve Popüler Referanslar

Kültürel ve popüler referanslar, pazarlama stratejilerinde önemli bir yer tutarak tüketicilerin kolektif hafızasına hitap eden unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Özellikle küreselleşme ve dijitalleşmenin etkisiyle, markalar tüketicilerin aşina olduğu kültürel ve popüler unsurları pazarlama kampanyalarına entegre ederek, daha güçlü bir duygusal bağ oluşturmayı hedeflemektedir (Brown, 1999). Bu bağlamda, kültürel referanslar belirli bir topluma ait gelenekler, sanat, tarih ve edebi unsurları içerirken, popüler referanslar güncel medya, müzik, sinema, moda ve sosyal trendler üzerinden şekillenmektedir.

Kültürel ve popüler referansların pazarlamadaki rolü, tüketicilerin geçmiş deneyimlerini ve kimliklerini çağrıştırarak, marka ile özdeşleşmelerini sağlamaktır. Özellikle retro pazarlama

stratejilerinde bu referanslar sıklıkla kullanılarak, belirli bir döneme ait duygu ve anılar canlandırılmaktadır. Örneğin, 1980'ler ve 1990'lar kültürüne ait renk paletleri, tipografiler ve görseller günümüz reklam kampanyalarında sıkça yer almakta ve tüketicilerin nostaljik hisler yaşamasına katkıda bulunmaktadır. Benzer şekilde, popüler kültüre ait ikonik figürler ve temalar, reklam içeriklerinde kullanılarak hedef kitlenin dikkatini çekmekte ve marka bilinirliğini artırmaktadır.

Dijitalleşmenin etkisiyle birlikte kültürel ve popüler referansların pazarlamadaki kullanımı daha da yaygınlaşmıştır. Sosyal medya platformları, tüketicilerin belirli kültürel ve popüler akımları paylaşmasını ve bunlarla etkileşime girmesini kolaylaştırarak, markaların bu unsurları pazarlama stratejilerine entegre etmelerini teşvik etmektedir. Örneğin, sinema ve televizyon dünyasında büyük yankı uyandıran yapımların temalarından ilham alan kampanyalar, markaların hedef kitlesiyle daha yakın bir ilişki kurmasına yardımcı olmaktadır.

4.5. Reklam Dili ve Hikâye Anlatımı

Retro pazarlama, sadece görsel öğelerle değil, kullanılan dil ve anlatım biçimiyle de kendini gösterir. Geçmiş dönemlere ait reklam metinleri, sloganlar ve diyaloglar, modern içeriklerle harmanlanarak tüketicilerle daha samimi ve duygusal bir iletişim kurulmasını sağlar. Ayrıca, hikâye anlatımı içinde geçmişe yönelik göndermeler yapmak, tüketicinin marka ile bağ kurmasını kolaylaştırır.

4.5. Ambalaj Tasarımları ve Ürün Sunumu

Tüketicilerin nostaljik duygularını harekete geçiren bir diğer unsur da ambalaj tasarımlarıdır. Birçok marka, belirli dönemlere ait ikonik ambalaj tasarımlarını sınırlı üretim serileri olarak yeniden piyasaya sürerek hem eski tüketicileriyle bağlarını güçlendirmekte hem de yeni nesil tüketicilere nostaljik bir deneyim sunmaktadır. Coca-Cola'nın belirli yıllarda klasik şişe tasarımlarını yeniden piyasaya sürmesi veya Nike'ın eski ayakkabı modellerini modernize ederek sunması, bu stratejiye verilebilecek önemli örnekler arasındadır.

4.6. Dijitalleşme ve Retro Estetiğin Modern Yorumları

Dijitalleşme, pazarlama stratejilerini köklü bir şekilde değiştirerek markaların tüketicilere ulaşma biçimini dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, retro pazarlama stratejilerinin de yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Geleneksel olarak fiziksel mecralarda yürütülen retro pazarlama çalışmaları, günümüzde dijital platformlar aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşma imkânı bulmuştur.

Dijitalleşme sayesinde, geçmiş dönemlere ait reklamlar, ürünler ve marka kimlikleri yeniden canlandırılarak dijital ortamlarda nostalji duygusu pekiştirilmektedir. Örneğin, markalar eski reklam kampanyalarını sosyal medya üzerinden paylaşarak, tüketicilerin geçmişte yaşadıkları duyguları hatırlamalarını sağlamakta ve marka sadakatini artırmaktadır. Ayrıca, e-ticaret sitelerinde sınırlı sayıda üretilen retro ürünlerin satışa sunulması, dijital platformların retro pazarlama stratejilerine entegre edilmesine örnek teşkil etmektedir.

Dijital platformlar, retro pazarlama kampanyalarının yalnızca daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kullanıcıların bu içeriklerle etkileşime girmesine de imkân tanır. Özellikle sosyal medya, retro temalı içeriklerin paylaşımını teşvik ederek, tüketicilerin marka ile olan bağlarını güçlendirmektedir. Örneğin, bazı markalar nostaljik tasarımlara sahip ürünleri tanıtmak için etkileşim odaklı dijital kampanyalar yürütmekte ve tüketicilere geçmiş anılarını paylaşma fırsatı sunmaktadır.

Sonuç olarak, dijitalleşme ile retro pazarlamanın entegrasyonu, markaların geçmişin estetik ve kültürel unsurlarını günümüz tüketicilerine yenilikçi yöntemlerle sunmalarına olanak

tanımaktadır. Dijital kanalların sunduğu hız ve erişim avantajları, retro pazarlamanın etkisini artırarak, tüketicilerin hem geçmişe duyduğu özlemi tatmin etmekte hem de markalarla daha güçlü duygusal bağlar kurmalarını sağlamaktadır.

4.7. Tüketici Psikolojisi ve Retro Pazarlamanın Algısal Etkileri

Retro pazarlama stratejilerinin tüketiciler üzerindeki en büyük etkilerinden biri, nostaljik duyguların satın alma davranışı üzerindeki belirleyici rolüdür. İnsan zihni, geçmişte yaşanan olumlu deneyimleri hatırlama eğiliminde olduğu için, markaların nostaljik ögeleri kullanarak tüketicilerle bağ kurması oldukça etkili bir strateji olarak görülmektedir (Batcho, K. I. 1995).

Tüketici psikolojisi açısından bakıldığında, retro pazarlama stratejilerinin sunduğu üç temel avantaj şunlardır:

Duygusal Bağ: Tüketiciler, geçmişe dair olumlu anılarını hatırlatan reklam ve tasarımlara daha güçlü bir bağlılık gösterir.

Tanıdıklık ve Güven: Eski tasarımlar ve temalar, tüketicilerde güven duygusu oluşturarak satın alma kararlarını olumlu yönde etkileyebilir.

Farklılaşma ve Özgünlük: Modern pazarlama anlayışı içinde markaların rekabet avantajı elde edebilmesi için kendilerini farklılaştırmaları gerekmektedir. Retro tasarım ve anlatım dili, markaların rakiplerinden ayrışmasını ve tüketicilerin zihninde özel bir yer edinmesini sağlar.

Sonuç olarak Retro pazarlama, yalnızca geçmişin estetik kodlarını yeniden kullanmak değil, aynı zamanda tüketicinin duygusal hafızasına hitap eden güçlü bir iletişim aracı olarak değerlendirilmektedir. Görsel unsurlar, tipografi, reklam dili ve kültürel referanslar, retro pazarlamanın temel yapı taşlarını oluştururken; bu unsurların modern pazarlama teknikleriyle birleştirilmesi, markaların hem eski hem de yeni nesil tüketicilere ulaşmasını sağlamaktadır.

Günümüz pazarlama dünyasında, hızla değişen trendler içinde nostaljiye duyulan ilgi artmaya devam etmektedir. Özellikle dijital platformlarda geçmişin tasarım anlayışına yönelik artan ilgi, retro pazarlamanın gelecekte de etkisini sürdüreceğini göstermektedir. Markalar, tüketici psikolojisini ve kültürel referansları dikkate alarak retro unsurları yenilikçi bir bakış açısıyla yorumladığında, pazarlama stratejilerini daha etkili ve sürdürülebilir hale getirebilirler.

Bu bağlamda, retro pazarlamanın sadece geçmişe dönük bir eğilim olmadığı, aksine geçmişin modern dünyayla birleştiği güçlü bir stratejik araç olduğu söylenebilir.

5. Google’ın "Evde Tek Başına" Reklamı (Home Alone)

Google, 2018 yılında, 1990'ların ikonik Noel filmi "Home Alone" (Evde Tek Başına) filmini temel alan nostaljik bir reklam kampanyası yayınladı. Reklam, başrol oyuncusu Macaulay Culkin'in yıllar sonra tekrar Kevin McCallister karakterine hayat verdiği eğlenceli bir kısa film niteliğindeydi. Bu reklam kampanyası, Google'ın Google Assistant ürününü tanıtmayı amaçlıyordu ve tüketicilerin günlük yaşamlarındaki işlerini nasıl kolaylaştırabileceğini vurguluyordu.

Reklamda, Kevin’in çocukluk evine dönmesiyle başlayan olay örgüsü, filmin orijinal sahnelerine atıfta bulunan mizahi bir yaklaşımla işlenmiştir. Örneğin, Kevin evde yalnızken, Google Assistant aracılığıyla termostatı ayarlamak, alışveriş listesi oluşturmak veya eve gelen "hırsızları" caydırmak için ev otomasyon sistemlerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, reklam hem teknolojinin günlük yaşamı nasıl dönüştürdüğünü gösterirken hem de nostaljik bir hikâye ile izleyicilerde duygusal bir bağ kurmayı hedeflemiştir.

Bu kampanya, markanın yenilikçi teknoloji ile duygusal bağ kurma stratejisini başarıyla birleştirdiği örneklerden biri olarak pazarlama ve iletişim alanında dikkate değerdir.

5.1. Görsel Unsurların Analizi

5.2. Mekan ve Sahne Düzeni

Kevin'in Evi: Reklam, orijinal "Evde Tek Başına" filmindeki evin detaylarını büyük bir özenle yeniden yaratmıştır. Mobilya düzeni, duvar kağıtları, yılbaşı süslemeleri gibi detaylar, 1990'ların nostaljik atmosferini izleyicilere hissettirmektedir. Bu ayrıntılar, izleyiciyi doğrudan geçmişe götürerek duygusal bir bağ kurar.

Şekil 5.2. Home Alone (Google Assistant) Reklam

5.3. Yılbaşı Teması: Yılbaşı ağacı, parlak ışıklandırmalar ve karla kaplı dış mekan gibi unsurlar, yılbaşı sezonunun neşeli ve sıcak atmosferini güçlü bir şekilde yansıtır. Bu tema, hem nostaljiyi güçlendiren hem de tatil dönemine uygun bir bağlam sunarak izleyiciyle duygusal bir bağlantı kurar.

Şekil 5.3. Home Alone (Google Assistant) Reklam

5.4. Karakter ve Kostüm Kevin McCallister: Macaulay Culkin'in yıllar sonra Kevin karakterine dönüşü, hem nostalji hem de şaşkınlık yaratır. Kevin'in orijinal filmdeki pijamaları ve ikonik saç stili gibi tanıdık detaylar, izleyiciye filmdeki sahneleri yeniden hatırlatarak güçlü bir bağ kurar.

Şekil 5.4. Home Alone (Google Assistant) Reklam

5.5. Oyuncak Tren ve Kurulan Tuzaklar: Orijinal filmde Kevin'in kurduğu ev tuzaklarının modern teknolojiyle yeniden yorumlanması, mizah ve tanıdıklık hissi yaratır. Örneğin, oyuncak trenin Google Asistan yardımıyla kontrol edilmesi, hem nostalji hem de modern teknoloji arasındaki uyumu etkileyici bir şekilde sunar.

5.6. Renk ve Işık Kullanımı

Sıcak Tonlar: Reklam, ağırlıklı olarak kırmızı, yeşil ve altın tonları kullanarak yılbaşı temasının samimi ve nostaljik atmosferini güçlendirir.

Şekil 5.6. Home Alone (Google Assistant) Reklam

5.7. Diyaloglar ve Monologlar

Reklam boyunca Kevin, Google Asistan'a çeşitli komutlar vererek ürünün işlevselliğini vurgular. Örnek olarak:

"Hey Google, evde yalnız olduğumuzu hatırlat."

"Hey Google, yemek siparişi ver."
Bu ifadeler, Google Asistan'ın kullanıcı dostu bir araç olduğunu eğlenceli ve doğal bir şekilde tanıtır.

5.8. Esprili ve Samimi Bir Ton

Kevin'in eğlenceli kişiliği ve kendine özgü tarzı korunmuştur. Örneğin, yemek siparişi sahnesinde, orijinal filmdeki mizahi hava, modern teknolojinin olanaklarıyla birleştirilerek izleyiciyi hem güldürür hem de etkiler.

5.9. Kültürel Referanslar

Reklam, "Angels with Filthy Souls" adlı meşhur sahneye göndermede bulunur. Bu sahne, hem filmin hayranları için nostaljik bir detay yaratır hem de reklamın kültürel bağlamını güçlendirir. Bu tür referanslar, izleyiciler arasında bir aidiyet hissi uyandırır.

6. Duygusal Çağrışımlar, Nostalji Unsurları

6.1. Orijinal Filmin Hayranları İçin: Reklam, eski filmi izleyen kişiler için tanıdık bir hikaye sunarak çocukluk anılarını canlandırır. Bu, izleyicilerin nostaljik bir mutluluk duymasını sağlar.

6.2. Yeni Kuşak İçin: Teknolojik unsurlar, yeni nesil izleyicilerin ilgisini çekerken, geçmişle bir bağ kurmalarına olanak tanır.

7.3. Modern Teknoloji ile Bağlantı

Reklam, Google Asistan'ın Kevin'in yalnızlık durumunda en büyük yardımcısı olduğunu gösterir. Bu, teknolojinin günlük yaşamı kolaylaştırdığına dair güçlü bir mesaj verir. Reklamda, "Eski hikayeler bile modern teknolojiyle daha işlevsel hale getirilebilir" fikri ön plana çıkar.

7.4. Duygusal Bağ ve Mizah

Reklam, mizah ve nostaljiyi birleştirerek izleyiciyle duygusal bir bağ kurar. Eski sahnelerin modern bir şekilde yorumlanması, izleyicinin hem gülümsemesine hem de sıcak bir nostalji hissetmesine neden olur.

7. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, nostalji pazarlamanın temel dinamikleri ve bu stratejinin Google'ın "Evde Tek Başına" temalı reklamındaki uygulanabilirliği detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Reklamın görsel ve dilsel unsurları, nostalji pazarlama ilkelerine uygun bir şekilde yapılandırılmış olup, izleyicilere geçmişin kültürel unsurlarını modern teknolojik çözümlerle birleştiren bir yaklaşım sunmaktadır.

Yapılan analizler, reklamda yer alan nostaljik unsurların, orijinal "Evde Tek Başına" filminin kültürel etkisini yeniden canlandırdığını ve bu unsurların Google'ın pazarlama stratejisinde işlevsel bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Reklam, yalnızca geçmişin duygusal değerlerini hatırlatmakla kalmamış, aynı zamanda bu değerleri günümüz teknolojisiyle yeniden yorumlamıştır. Mekân düzenlemesi, karakter tasviri ve filmden yapılan göndermeler gibi nostaljik ögelerin pazarlama stratejisiyle bütünleştirilmesi, reklamın teorik çerçeveye uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda çalışma, nostalji pazarlamanın yalnızca geçmişe dair olumlu anıları hatırlatma işlevi görmediğini, aynı zamanda bir marka için yenilikçi ve stratejik bir avantaj sağlama potansiyelini taşıdığını ortaya koymaktadır. Ancak, bu çalışmanın bulguları, yalnızca belirli bir örnek üzerinden değerlendirilmiş olup, gelecekte daha geniş kapsamlı analizlerle nostalji pazarlama stratejilerinin farklı kültürel bağlamlarda ve pazarlama uygulamalarında nasıl işlevsellik kazandığını araştırmak faydalı olacaktır.

8. KAYNAKLAR

- Altuntuğ, Nevriye, "Değerlere hitap eden pazarlamanın nostalji boyutu", Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(2),2011, s.265-273.
- Akpürçek, K., & Başkol, M. (2022). Geçmişin İzleri: Retro Pazarlama Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(25), 23-36.
- Brown, Stephen (1999), "Retro-Marketing: Yesterday's Tomorrows, Today!", Marketing Intelligence and Planning, Volume 17, Issue 7, p.363-376.

- Batcho, K. I. (1995). Nostalgia: A psychological perspective. Perceptual and Motor Skills, 80(1), 131-143. https://doi.org/10.2466/pms.1995.80.1.131
- Çeber, B. (2018). Retro pazarlama ve markaların retro pazarlama uygulamalarına ilişkin bir araştırma (Yüksek Lisans Tezi, Reklamcılık ve İletişim Tasarımı Anabilim Dalı, Kocaeli Üniversitesi).
- Demir, Filiz Otay. "Pazarlamanın Nostaljik Oyunu: Retro Markalama", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. 33, 2008, 29-41.
- Doğan, M., (2017), Tüketim Toplumunda Retro Markalama Ve Tüketici Davranışları: Volkswagen The New Beetle Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğaner, M. C., Çakır, F., (2018), Retro Pazarlama Yaklaşımı Üzerine Literatür Taraması, 1. International Congress of Political Economic and Financial Analysis, Aydın, Türkiye, 26-28 Nisan 2018, 1207-1214.
- Erk, Ç. (2009). Müşteri İçin Değer Yaratma, Müşteri Sadakati Oluşum Süreci ve Şirket Performansına Etkileri Üzerine Bir Araştırma. Edirne Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gökaliler, E., Arslan, Z., (2015), Geçmişle Bağ Kuran Bir Pazarlama Yaklaşımı: Retro Pazarlama Perspektifinden Tüketicilerin Marka Kimliği Ve Marka İmajına Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. Global Media Journal: Turkish Edition, 6(11).
- Karaali, Ç. (2021*). Retro pazarlama ve marka iletişimi: Retro reklamlar ile ilgili tüketici görüşlerinin belirlenmesine ilişkin nitel bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Akdeniz Üniversitesi).
- Keskin, D., & Memiş, S. (2011). Retro Pazarlama ve Pazarlamada Uygulanmasına Yönelik Bazı Örnekler. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3), 191-202.
- Odabaşı, Yavuz (2004), "Postmodern Pazarlama: Tüketim ve Tüketici", MediaCat Kitapları, İstanbul.
- Taştepe, Ö. (2019). Retro pazarlama uygulamalarının marka bağlılığı ve satın alma niyeti üzerindeki etkisi. (Yüksek Lisans Tezi, İşletme Ana Bilim Dalı Uşak Üniversitesi).

A VIRTUAL REALITY-SUPPORTED APPLICATION: A JOURNEY INTO ECONOMIC HISTORY

SANAL GERÇEKLİK DESTEKLİ BİR UYGULAMA: İKTİSAT TARİHİNE YOLCULUK

Mustafa BAYDOĞAN

Teknoloji ve Tasarım Öğr., Orhan Gazi Ortaokulu, Battalgazi / Malatya

https://orcid.org/0000-0001-8054-2341

Öz

Teknolojinin eğitime muazzam şekilde yön verdiğine dair görüş, literatürde sıkça karşımıza çıkar. Hatta bazı kuramlar teknolojinin eğitimde başat etken olduğunu var sayar. Söz gelimi Teknoloji Kabul Modeli, Teknoloji Kabul ve Kullanım Birleştirilmiş Modeli, Yeniliğin Yayılımı Kuramı gibi birçok teorik yaklaşıma göre teknoloji eğitimde temel bir unsurdur. Bunun yanında teknolojinin amaç değil araç olduğunu vurgulayan nispeten daha temkinli görüşler de mevcuttur. Söz konusu farklı ya da birbirine paralel yaklaşımların ortak noktaları ise teknolojinin önemi konusunda hemfikir olmalarıdır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitim teknolojilerini genel müdürlük seviyesinde (YEĞİTEK) dikkate aldığı görülmektedir. Bakanlığın eğitim teknolojilerini FATİH Projesi, V Sınıf uygulamaları, EBA, HEMBA, ÖBA gibi halihazırda kullandığı teknoloji merkezli projelerle desteklediği bilinmektedir. Bu ve benzeri projeler kapsamında eğitimde dijitalleşmek suretiyle kaliteyi artırma, çağı yakalama ve hatta çağın ötesine geçme gibi hedeflerin güdüldüğü görülmektedir. Bu çalışma Türkiye'nin İktisat Tarihi konusunda sanal ve gerçek dünyayı bir araya getiren yeni bir Sanal Gerçeklik (VR) uygulamasıdır. Uygulama, öğrencilerin çok da dikkatini çekmeyen konuların bile teknoloji yardımıyla eğlenceli ve verimli bir öğretim sürecine dönüşüp dönüşmediğini motivasyon sınaması ile test eden "Yaparak ve Yaşayarak Öğrenme" eksenli bir etkinliktir. Çalışma sonunda VR uygulamasına katılım sağlayan öğrencilerin motivasyon ve aktif öğrenme seviyelerinde anlamlı istatistiksel artış gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: "Eğitim Teknolojisi", "Sanal Gerçeklik", "Etkileşimli Öğrenme"

Abstract

The perspective that technology significantly shapes education is frequently encountered in the literature. Some theories even posit that technology is a primary determinant in education. For instance, theoretical frameworks such as the Technology Acceptance Model (TAM), the Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT), and the Diffusion of Innovations Theory regard technology as a fundamental component in educational settings. However, there are also relatively cautious views emphasizing that technology should be seen as a tool rather than an end in itself. Despite differences or parallels among these approaches, they converge on the consensus regarding the importance of technology in education. The Ministry of National Education (MoNE) in Turkey addresses educational technologies at the directorate level through the Directorate General of Innovation and Educational Technologies (YEĞİTEK). It is well-known that the Ministry supports technology-centered initiatives such as the FATİH Project, V-Sınıf applications, EBA, HEMBA, and ÖBA to promote digitalization in education. These projects aim to enhance educational quality, keep pace with contemporary

advancements, and even surpass them through digital transformation. This study introduces a novel Virtual Reality (VR) application that integrates virtual and real-world experiences to explore Turkey's economic history. The application employs an experiential learning model designed to assess whether technology can transform relatively less engaging topics into enjoyable and productive learning experiences through a motivation-based evaluation. The results indicate a statistically significant increase in the motivation and active learning levels of students who participated in the VR experience.

Keywords: *"Educational Technology", "Virtual Reality", "Interactive Learning"*

Giriş:

Teknolojinin eğitim üzerindeki etkisi uzun soluklu tartışmaların merkezinde olagelmiştir. Bu tartışmalar sadece akademik değil bilimsel, sağlık, sosyal hayat, iletişim, ekonomi ve üretim gibi çoğu alanda söz konusudur. Birçok görüş teknolojinin eğitimde merkezi rol oynadığını savunurken (Turvey & Pachler, 2020; Venkatesh 2003), bazıları ise teknolojinin amaç değil araç olduğunu ve esasen insanlığın mutluluğu ve esenliği hedefinin güdülmesi gerektiğini iddia eden nispeten daha temkinli bir düşünceye odaklanmıştır (Leonhard, 2018). Teknolojiye dair farklı yaklaşımların ortak noktası ise; teknolojinin her alandaki öneminin, gücünün ve etkisinin tartışmasız bir gerçek olduğudur (Arıkan, 2022). Bu çalışmada, eğitimde yeni bir Sanal Gerçeklik (VR) uygulaması sunulacaktır. VR teknolojisi desteği ile hazırlanan derse katılan öğrenciler ile katılmayanlar arasında motivasyon ve akademik başarı bağlamında anlamlı bir istatistiksel ilişki olup olmadığı sorgulanacaktır.

Eğitimde teknolojinin kullanımını savunan birçok teorik yaklaşımdan biri olan Teknoloji Kabul Modeli (TAM), teknolojiyi eğitim üzerinde başat bir etken olarak görmektedir (Venkatesh vd., 2003). Benzer şekilde Teknoloji Kabul ve Kullanım Birleştirilmiş Modeli (UTAUT) ve Yeniliğin Yayılımı Kuramı (DIT) gibi modeller de teknolojinin eğitimde çok önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Yılmaz & Kavanoz, 2017).

Millî Eğitim Bakanlığı eğitim teknolojilerinin önemine binaen bu alanda çeşitli yatırımlar yaptığı görülmektedir. Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (YEĞİTEK) aracılığıyla yürütülen çalışmalar; FATİH Projesi[90], EBA[91], HEMBA[92], ÖBA[93], V Sınıf uygulaması[94] gibi portallarla birlikte bunların üzerinde çalışan Sürdürülebilir Yaşam Projesi[95], Dil Öğrenme Portalı[96], Güvenli Okullaşma ve Uzaktan Eğitim Projesi[97] gibi çok sayıda proje, söz konusu MEB yatırımlarının örnekleridir. Bu projeler kapsamında eğitimde dijitalleşmek suretiyle kaliteyi artırma, çağı yakalama ve hatta çağın ötesine geçme gibi hedefler güdülmektedir.

Bu çalışmada kullanılan Sanal Gerçeklik (VR) teknolojisi, öğrencilere daha zengin bir eğitim ortamı sunmaktadır. Etkinlik sonunda sertifika işlemi blokzincir[98] (blockchain) ve/veya bulut

[90] Fatih projesi: Fırsatları Artırma ve teknolojiyi İyileştirme Hareketi
[91] EBA: Eğitim Bilişim Ağı
[92] HEMBA: Halk Eğitim Merkezleri bilişim Ağı
[93] ÖBA: Öğretmen Bilişim Ağı
[94] V-sınıf: Tablet bilgisayar kullanarak derste öğretmen ve öğrencilerin etkileşimine imkân sağlayan bir çeşit sınıf yönetim yazılımı.
[95] Sürdürülebilir Yaşam Projesi: gelecekte yaşanacak sorunlara farkındalık oluşturmayı, yaşanması olası sorunlara farklı bakış açısı ile çözüm yolu bulmayı hedefleyen bir MEB projesidir.
[96] Dil Öğrenme Portalı: Teknoloji destekli dil öğrenimi ve öğretiminde okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyesindeki öğrencilerle öğretmenlerin faydalanabileceği platformda, elektronik araçlarla kullanılmak üzere tasarlanan çeşitli içerikler sunulur.
[97] Güvenli Okullaşma ve Uzaktan Eğitim Projesi: Hem olağanüstü durumlarda eğitimin kesintisiz sürdürülmesini temin etmek, hem de geleceğin eğitim sistemini şekillendirecek atılımları gerçekleştirmek üzere başlatılmıştır.
[98] Blokzincir: 2010 sonrasında bilinirliği artan bir çeşit dijital kayıt sistemi.

teknolojisi[99] ile yapılmaktadır. Uygulamada "Türkiye'nin İktisat Tarihi" dersi seçilmiştir. Etkinlikten önce yapılan motivasyon ölçeğinde bu konu birçok öğrenci tarafından "sıkıcı" olarak ifade edilmiştir. Çalışma neticesinde motivasyonda gözlenen artış dikkate alındığında bu tür derslerin de teknolojik destek sayesinde daha eğlenceli ve etkin bir öğrenim sürecine dönüştürmenin mümkün olduğu söylenebilir.

Amaç:

Bu çalışmada derste Sanal Gerçeklik teknolojisi kullanmak suretiyle öğrencinin motivasyonundaki ve akademik başarısındaki değişimi belirleme amacı güdülmüştür. Etkinlik sonunda sertifika işlemi blokzincir ve / veya bulut teknolojisi ile yapılmakta ve öğrencinin bu dijital süreçlere aktif katılımı hedeflenmektedir.

Araştırma Sorusu

Sanal Gerçeklik teknolojisi ile işlenen "Türkiye'nin İktisat Tarihi" gibi bir ders konusunda, öğrenme motivasyonu ve akademik başarı nasıl etkilenir?

Yöntem

- Öğrenciler arasından 15 kişilik bir deneysel grup ve 15 kişilik bir kontrol grubu oluşturulur. Homojen gruplar tercih edilmiştir.
- Geçerliği ve güvenirliği sınanmış olan motivasyon ölçeği ve akademik başarı testi, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilere uygulanır.
- Motivasyon ölçümü için deneysel desenlerden ön test son test kontrol gruplu seçkisiz desen, akademik başarının belirlenmesi için ise son test kontrol gruplu seçkisiz desen tercih edilir.
- Ders içeriği deneysel gruba VR destekli sunulur. Aynı içerik kontrol grubuna ise klasik yöntemle anlatılır.

1. **Sanal Tarih Yolculuğu Uygulaması**:
   - Deneysel gruptaki öğrenciler, tarih derslerinde önemli iktisat olaylarının yaşandığı mekanları VR gözlükleriyle ve Sanal Gerçeklik teknolojisi yoluyla ziyaret eder. O günün şartları görsel ve işitsel olarak sanal alemde yaşanır.
   - Söz gelimi 1878 ve 1973 ekonomik krizlerini Sanal Gerçeklik ile somutlaştırılır. Olayların merkezlerine ve yaşandıkları dönemlere VR gözlüklerle ve ses desteği ile yolculuk yapılır. Ya da 1929 Büyük Buhranının etkilerini Türkiye'deki ekonomik krizlerle ilişkilendirilir.

2. **Türkiye'nin İktisat Tarihine Yolculuk**:
   - Sanal tarih yolculuğu sırasında, her iki gruptaki öğrencilere Türkiye'nin iktisat tarihine dair aynı bilgiler sunulur.
   - Deneysel grup bu konuyu VR teknolojisi destekli bir şekilde işler. Örneğin, 1923 İzmir İktisat Kongresi Sanal Gerçeklik ile gezilir. Ya da 1926'da üretime geçen ilk uçak fabrikamız TOMTAŞ, Kayseri'de VR ile ziyaret edilebilir. Veya 1931'de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının açılış serüvenine sesli görseller eşliğinde ortak olunur. Bütün bunlar üretken yapay zekâ araçları ile

[99] Bulut teknolojisi: Veriyi depolamaya yönelik olarak geliştirilmiş bir çeşit dijital teknolojiyi ifade eden terim.

oluşturulan 3 boyutlu resimler, videolar, VR gözlükler gibi teknolojik materyallerle desteklenen senaryolarla VR ortamında gerçekleşir.

3. **Nesnelerin İnterneti (IoT[100]) Teknolojisinin Kullanımı:**
IoT teknolojisi, elektronik cihazların birbiri ile etkileşimi anlamına gelir. IoT bu çalışmada söz konusu tarihi olayları ve mekanları canlandırmak için kullanılan sensörler ve veri iletimi bağlamında sanal gerçeklik ortamlarının oluşturulmasında her ne kadar göz önünde olmasa da aslında perde arkasında faal olarak kullanılan dijital bir habitattır.

4. **Öğrenci Etkileşimi ve Görevler**:
   - Deneysel gruptaki öğrencilere çalışmanın her aşamasında iktisat tarihindeki önemli olayları yeniden canlandırmak veya verileri bulut sistemine işlemek gibi farklı görevler verilir.
   - Bu görevler, öğrencilerin iktisat tarihini daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olurken, aynı zamanda onların bilişim okuryazarlıklarını üst seviyeye çıkaracaktır.
   - Deneysel gruptaki öğrencinin çalışmanın her aşamasında dahil edilmesi katılımcıların pratik becerilerini artıracaktır. Söz gelimi başlangıçta cihazların kurulumu ya da süreç sonundaki blokzincir (blockchain) entegrasyonu ile öğrencinin başarısı onaylanmış olacaktır.

5. **Bulut Bilişim ve / veya Blokzincir Entegrasyonu**:
   - Öğrencilerin eğitim süreçlerine dair veriler ve başarıları bulut depolama ve / veya blokzincir teknolojisi ile güvenli bir şekilde kaydedilir.
   - Bu sayede öğrenci sertifikaları ve başarıları doğrulanabilir hale gelir.
   - Bu sertifikasyon sürecine teknik konulara öğrenciler de dahil edilmektedir.

Bulgular

 Uygulamayı kullanan deneysel gruptaki öğrencilerin motivasyon seviyelerinde ve akademik başarılarında anlamlı bir artış gözlenmiştir.

 Deneysel gruptaki öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere göre iktisat tarihi dersine daha fazla ilgi gösterdiği gözlenmiştir.

 Görüşmelerde, öğrencilere uygulanan Sanal Gerçeklik uygulamasının onları iktisat tarihi hakkında daha fazla öğrenmeye teşvik ettiği belirtilmiştir.

 Öğrenciler, VR uygulamasının iktisat tarihini öğrenmeyi keyifli hale getirdiğini belirtmiştir.

Tartışma

Bu çalışmanın ana tartışma konusu eğitim öğretim sürecinde teknolojinin amaç mı, araç mı, her ikisi mi yoksa hiçbiri mi olduğudur. Nitekim eğitimde teknolojiden ziyade mutluluk, esenlik, refah gibi amaçların güdülmesine dair literatürde çokça öneriye rastlanmaktadır. Nadiren de olsa eğitimde teknolojiye yer vermeyip klasik öğretiyi destekleyen yaklaşımların varlığına da rastlanır.VR uygulamalarının hangi derslerde verimli olup hangilerinde etkisiz kalacağı da üzerinde tartışılması ve araştırma yapılması gereken bir başka konudur. Ayrıca VR teknolojilerinin akademik başarıyı garantilediği gibi bir algı doğru değildir.

[100] Nesnelerin İnterneti (IoT) [Internet of Things]: Makinelerin kendi aralarındaki etkileşimlerini ifade eden bir terim.

Sonuç ve öneriler

Bu çalışma hem bilişim teknolojilerini hem de iktisat tarihini bir araya getirerek öğrencilere zengin ve eğlenceli bir öğrenme deneyimi sunmayı amaçlayan Sanal gerçeklik (VR) destekli bir etkinliktir. Çalışmanın her aşamasını öğrencilerle yürütmek suretiyle yaparak ve yaşayarak öğrenme hedeflenmiştir. Böylece akademik gelişimle birlikte IoT, Bulut Bilişim ve Blokzincir teknolojileri ile tanışılacaktır.

Bu çalışma pilot uygulamadan elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Daha geniş bir kitlede yapılacak olan daha kapsamlı araştırmalarla bulguların genellenebilirliği test edilmelidir. Farklı dersler için yapılacak uygulamalarda sonuçların da değişebileceği unutulmamalıdır.

Deneysel grup öğrencilerinde, VR teknolojisi eşliğinde işlenen konu sonunda diğer gruba göre daha yüksek motivasyon ve akademik başarı düzeyi gözlenmiştir.

Bir başka ders ve konu hakkında Sanal Gerçeklik destekli eğitim materyali hazırlamak gayet tabi mümkündür. Ancak böyle bir etkinliği en baştan tasarlayıp hazırlamak uzun zaman almaktadır. Öneri olarak temel bir Sanal Gerçeklik portalı tasarlamak isabetli olacaktır. Nitekim son zamanlarda bu minvalde çalışmaya başlamış olan bazı özel teşebbüslerin olduğu bilinmektedir. Bu portala istendik konu başlıklarının girilmesiyle birlikte VR destekli bir ünitenin hazır şekilde öğretmene sunulabilmesi günümüz üretken yapay zekâ destekli bilişim teknolojilerinde mümkündür. Bu özellikleri taşıyan bir portalın varlığı, çalışmamızın başka ders konularına hızlı şekilde uyarlanabilmesi bağlamında isabetli olacaktır.

VR teknolojilerinin akademik başarıyı garantilemediğini de belirtmek önemlidir. Bu teknolojilerin etkili kullanımı için, **iyi tasarlanmış eğitim içerikleri, uygun altyapı ve öğretmenlerin desteği** gereklidir.

Kaynakça:

Arıkan, N. İ. (2022). *Some Implementations in the Light of Educational Supervision models. Euroasıa journal of social sciences & humanities, 9 (27), 73–79.*

Leonhard, G. 2018. Teknolojiye Karşı İnsanlık. Siyah Yayınevi. 1. baskı.

Tulunay, A., Ö. ve İhtiyaroğlu, N. (2019). Yetişkin motivasyon ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. Kastamonu Education Journal, 27(2), 611-620.

Turvey, K. & Pachler, N. (2020). Design Principles for Fostering Pedagogical Provenance through Research in Technology Supported Learning. Computers and Education, 146, (103736).

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User Acceptance of Information Technology: Toward a Unified View. MIS Quarterly, 27(3), 425-478.

Yabaş, D. (2008). Farklılaştırılmış öğretim tasarımının öğrencilerin özyeterlik algıları, biliş üstü becerileri ve akademik başarılarına etkisinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, M. B., & Kavanoz, S. (2017). Teknoloji Kabul ve Kullanım Birleştirilmiş Modeli- 2 Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Turkish Studies, 12(32), 127-146.

SOCIAL MEDIA USAGE IN LOCAL JOURNALISM: NIĞDE EXAMPLE

YEREL HABERCİLİKTE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: NİĞDE ÖRNEĞİ*

Huriye DALĞIÇ,Doç. Dr. Lokman ZOR*****

Özet

Teknolojinin gelişmesiyle beraber geleneksel medya yerini sosyal medyaya bırakmaya başlamıştır. Sosyal medya, iletişim ve bilişim teknolojileri yoluyla ilişki kurma, güven oluşturma, diğer insanlara ulaşma ve onlarla bağlantı kurmak için bir iletişim aracı haline gelmiştir. Geleneksel medya, profesyoneller tarafından derlenip yayılan bilgilerle beslenirken, sosyal medya amatör bireylerin katılımıyla şekillenir. Bu, bilgi akışının kontrolünün kullanıcılara geçtiği, içeriğin daha çeşitli ve katılımcı bir şekilde üretildiği anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda medya kuruluşlarının sosyal medya organlarını kullanması haber ve bilgi akışı açısından büyük önem kazanmıştır. Özellikle medya faaliyetlerini belirli bir bölge, şehir, ilçe veya mahalle gibi sınırlı bir alanda yürüterek bölgesel kamuoyunun oluşmasına katkı sağlayan yerel medya için haber aktarımı bağlamında sosyal medyanın kullanılması çok daha önemlidir.

Bu çalışma, Niğde yerel basının habercilik faaliyetlerinde sosyal medya kullanımını araştırmayı ele almaktadır. Nitel bir araştırma olan ve yarın yapılandırılmış görüşme yöntemiyle hazırlanan çalışmada, Niğde'de yerel medya faaliyeti gösteren 7 farklı medya kuruluşunun yönetici ya da yetkilisinden oluşan görüşmecilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmenin sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışma aracılığıyla, yerel habercilikte sosyal medya kullanımının etkilerinin, medya çalışanlarının yaklaşımının, izlenen strateji ve çalışma biçimlerinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Niğde, yerel medya, sosyal medya, habercilik.

Abstract

With the development of technology, traditional media began to leave its place to social media. It has become a means of communication to establish relationships through social media, communication and informatics technologies, to create trust, to reach other people and to connect with them. Traditional media is fed by professionals with information that is compiled and spread, while social media is shaped with the participation of amateur individuals. This means that the control of the information flow is passed to users and the content is produced in a more diverse and participatory way. In this respect, the use of social media organs of media organizations has gained great importance in terms of news and information flow. In particular, the use of social media in the context of news transfer for local media that contributes to the formation of regional public opinion by carrying out media activities in a limited area such as a certain region, city, district or neighborhood.

This study deals with researching the use of social media in Niğde local press reporting activities. The study, which is a qualitative research and prepared by the structured interview method tomorrow, included the results of the semi -structured interview with the negotiators of

* "TÜBİTAK–2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Desteği Programı" kapsamında desteklenen aynı başlıklı projenin araştırma sonuçlarından üretilmiştir.

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencisi, proje yürütücüsü, dalgichuriye05@gmail.com
*** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi, akademik danışman, lokman_zor@hotmail.com

7 different media organizations in Niğde. Through the study, it is aimed to reveal the effects of the use of social media in local journalism, the approach of media employees, and the strategies and forms of work followed.

Keywords: Niğde, local media, social media, journalism.

Giriş

Medya, bireylerin yaşanan olaylarla ilgili bilgi alabilmelerini sağlayan en önemli araçtır. Teknolojinin gelişmesiyle ciddi bir değişimle karşı karşıya kalan medya, günümüzde sahip olduğu dijital imkânlar sayesinde geçmişteki yayın araçlarına göre hedef kitlesine yönelik çok daha geniş perspektifler sunmaktadır. Yeni medya, dijitalleşme, etkileşim, eş zamansızlık, dağıtım gibi özelliklerle geleneksel medyadan farklılık göstermektedir. Geleneksel medya, haberleri tek yönlü sunarken, yeni medya çok yönlü bir sunum sağlamaktadır. Yeni medya kullanıcıları, aktif katılım olanağı sayesinde istedikleri sayfalara veya içeriğe istedikleri koşullarda ve zamanlarda ulaşabilmektedir. (Evren, 2023:12). Geleneksel medya, esas olarak görme duyusuna hitap eden içeriklere sahipken, televizyon ve radyonun yaygınlaşmaya başladığı dönemde hem göz hem de kulağa hitap etmeye başlamıştır. Yeni medya ise her iki duyuya da hitap etmektedir. YouTube gibi platformlar aracılığıyla sunulan grafikler, ses kayıtları, tablolar, hareketli görseller ve emojiler gibi unsurlar, geleneksel medyadan daha zengin içerikli bir yapıya sahip olduğu için yeni medya ön plana çıkmaktadır (Evren, 2023:13). Yeni medya kullanıcıları, iletişim sürecini istedikleri zaman başlatma ve sonlandırma özgürlüğüne sahiptirler. Geleneksel medyada ise, örneğin gazeteleri sadece günlük olarak takip edebilme veya televizyon yayınlarını belirli gün ve saatlerde izleme gibi kısıtlamalar vardır. (Aktaş, 2007:37).

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, sosyal medyanın kullanım alanını önemli ölçüde genişletmiştir. Bu durum, sosyal medyanın insanlar tarafından ilgi gören bir mecra haline gelmesine neden olmuştur. Sosyal medya aracılığıyla, insanların haber alma ve haberin yayılma hızı artmıştır. Bu etkenler, sosyal medyayı cazip kıldığı için bu konuya yönelik araştırmaların zamanla artması beklenmektedir.

Bu çalışma, Niğde yerel medyasında haber aktarma sürecinde sosyal medyanın kullanımını, yerel gazetecilerin haber paylaşımlarında sosyal medya kullanımına ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, sosyal medyanın yerel gazetecilik pratiklerine nasıl entegre edildiği ve bu entegrasyonun yerel haberciliğe olan katkılarının da ortaya koyulması hedeflenmektedir.

Araştırmanın yöntemi yarı yapılandırılmış görüşmedir. Niğde ili özelinde yerel medyanın sosyal medya kullanımını ve bu bağlamda medya mensuplarının görüşlerini ortaya koymak üzere yapılan görüşmelerde Niğde ili yerel basın mensuplarına yöneltilen soruların cevapları değerlendirilmiştir. Araştırma, Niğde İlinde faaliyet gösteren 7 basın kuruluşu ve buralarda çalışan 7 basın mensubunun görüşleriyle sınırlandırılmıştır.

Yerel habercilik ile ilgili daha önce birçok araştırma yapılmıştır; ancak sosyal medyanın habercilikte kullanımını ve etkisini inceleyen araştırmaların sayısının az olması ve Niğde ili özeline yönelik çalışma yapılmamış olması, bu çalışmanın gelecekte önemli bir kaynak olarak kullanılma potansiyelini arttırmaktadır.

Sosyal medya, ortaya çıkışı ve özellikleri

Sosyal medyanın ortaya çıkışı Web 2.0 teknolojisine dayanmaktadır. Öncesinde Web 1.0 ile başlayan internet teknolojileri Web 2.0 ile kullanıcıların içerik oluşturması sosyal medya temeli oluşmaya başlamıştır. Günümüzde sosyal medya; çevrimiçi olarak bir araya gelen

toplum arasındaki faaliyetler, uygulamalar, bilgi paylaşımı ve davranışları yansıtmaktadır. Sosyal medya uygulamalarının içeriğini kullanıcıların kontrolünde ve kullanıcılar birbirleri ile bu uygulamalar üzerinden etkileşim kurmaktadır (Zafer ve Vardarlier, 2019:357).

Sosyal medya, en önemli iletişim araçlarından biri haline gelmiş ve günümüzde dijital dünyanın en popüler uğraşları arasında yer almaktadır. Sosyal medya uygulamaları artık sadece iletişim kurmak için değil, oyun, bilgi edinme ve arama yapma gibi birçok ihtiyacı karşılayarak bireylerin hayatlarında vazgeçilmez konuma ulaşmıştır (Hazar, 2011:153). Sosyal medya, hedef kitlesini bireysel olarak da kapsayabilen, kullanıcıların içeriğe veya uygulamalara farklı zamanlarda ve etkileşim içinde erişebildikleri sistemler olarak ifade edilmektedir. Kişisel kullanımı konusunda ve bazı özellikleriyle günümüzde önemli bir rol oynayan sosyal medya tüm sektörlerdeki işletmelere olan etkisi, çalışma hayatında farklı değişimlere yol açmış, yeni yönetim anlayışları ve iş modelleri ortaya çıkmıştır (Zafer ve Vardarlier,2019:357). Bu bağlamda sosyal medyanın bazı özellikleri bulunmaktadır (Öztürk ve Talas, 2015:109-110).

- Katılım: Sosyal medya, insanların katılımı teşvik ederek, izleyici ve dinleyici arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmaktadır.
- Karşılıklı Konuşma: iki yönlü iletişim sağlamaktadır.
- Topluluk: Sosyal medya ortamında toplulukları oluşturan kişiler birbirleri ile ilişkiler kurmaktadırlar ve ilgilerini çeken içerikleri birbirleri ile paylaşmaktadırlar.
- Medyada İçerik Oluşturma: Günümüzde medyada içerik oluşturmak sadece gazeteciler, muhabirler gibi medya çalışanları ile sınırlı kalmamaktadır. Bu durumda bilgisi olan herkes kendi düşüncesini, fotoğrafını, videosunu ve ürettiği içeriği, paylaşmaktadır.

Sosyal medyanın bu değişimi yerel gazeteleri etkisi altına almıştır. Yerel gazetelerde de haberin hızlı, doğru ve eksiksiz iletimi önem taşımaktadır. Yeni medya uygulamaları sayesinde yerel gazeteler okurlara sunacağı içeriği daha hızlı oluşturmanın ve paylaşmanın yanı sıra sosyal medya etkileşim imkânı da sunmuştur (Özcan, 2013).

Habercilikte sosyal medya kullanımı

Günümüzde haber tüketimi, insanların yalnızca televizyon kanallarının verdiği haberler veya basılan gazetelerin topluma verdiği bilgilerden farklı bir tüketime dönüşmüştür. Geçmişte matbaa üzerinden yapılan habercilikte yalnızca belli bir alan içerisinde sınırlı ve maliyetli yayınlar bulunmaktadır. Fakat günümüzde kullanıcılar internete bağlandığında sosyal medya platformları üzerinden bilgi üretimini ve tüketimini kolay bir şekilde yapmaktadır. Gazetelerin sosyal medyaya taşınması ile bu alan daha da gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin en önemli etkenlerinden biri; Web 2.0, teknolojisinde kullanıcıların içerik oluşturma, yorum yapma, dağıtma aşamalarına dahil olmasıdır (Yıldız ve Özmen,2023:4-5). Web 2.0 teknolojilerinin haberciliğe getirdiği diğer bir önemli nokta ise haberin tüketimi, dağıtımı ve üretiminin değişikliğe uğramasıdır. Gazeteciliğin sosyal medya platformlarına taşınmasıyla beraber haberin üreticileri, tüketicileri ve dağıtımcıları da çevrimiçi kullanıcılar olmuştur (Tutgun ve Ünal,2020:1017).

Gazetecilik alanında haberin haber değeri taşımasında kitle iletişim araçlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Haberin hem haberciler tarafından hem de toplum tarafından hızlı bir şekilde yayılım gösterebilmesi, habere ulaşma konusundaki engelleri ortadan kaldırmaktadır. Sosyal medya üzerinden de oluşturulan haberlerin farklı konumdaki kişilerle de paylaşılabilmesi ve aynı zamanda hızlı geri bildirimlerin alınması haberin işlevsel özelliklerinin yaygınlaşması için önemli bir yere sahiptir. Haberin kurduğu iletişim yapısı haberin kullanıcılar için daha kolay anlaşılabilir olması, görsel çeşitliliğin daha fazla olması

kaynaklara hızlı ulaşımın olması, gündemin hızlı oluşturulabilmesi haberin erişimi yönünden kolaylık sağlamaktadır (Almasoodi ve Sucu,2021:64). Ayrıca sosyal medyada içeriğin sürekli olarak güncellenmesi ve yeniden üretilmesine (Hüseynova,2022:396) ve küçük maliyetlerle daha fazla etkileşim imkânı sunmaktadır. (Çetinkaya, 2019:10). Sosyal medya gazetecilerin haber kaynağına ulaşmasını kolaylaştırmak, habere ilişkin düşüncelerin doğrudan alınmasını sağlaması, haber içeriğinin genişlemesine katkıda bulunması, gibi özellikleri, yeni kitle iletişim araçlarının getirdiği önemli avantajlarındandır (Aral,2019:164). Bunun yanı sıra sosyal medya gazetelerin bilinirliğini artırmalarının yanı sıra, okur ilgisini çekerek web sitelerinde daha fazla kullanıcıya ulaşmasını sağlamaktadır (Aral,2019:172).

Yerel Basın

Haber alma isteği, bütün toplumlarda, tarihin her döneminde insanların en önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu bağlamda basın, haber üretip topluma, gazeteler, dergiler, televizyon, radyo ve dijital platformlar gibi iletişim araçlarıyla bilgi vermektedir. Yerel basın ise il, ilçe, belde veya daha küçük yerleşim birimlerinde günlük, haftalık ya da daha uzun aralıklarla yayın yapan kitle iletişim araçları aracılığıyla bu işlevi yerine getirmektedir. Bulunduğu bölgeyi ilgilendiren haberlerin yapılması, bu haberlerin gerektiği zaman ulusal basına yansıtılması, yerel basını önemli kılmaktadır. Yerel basın şehrin dinamikleri başta olmak üzere o şehir hakkında birçok bilgiye erişme imkânı sunar. Bu nedenle yerel basının gelişmişliği, şehrin hafızasının da gelişmişliğini ve derinliğini gösterir. Bu derinliğin sunduğu bilgi havuzunda geleceğe emin adımlar atılabilmektedir (Kahyaoğlu, 2022:12-13).

Ulusal medya geniş bir kitleye ulaştığı için, genellikle konular ülke genelini ilgilendirir ve yerel konularla ilgili haberler daha az sayıdadır. Yerel basın ise belirli bir yörenin halkını ilgilendiren konulara yer verir ve ağırlıklı olarak yayınlandıkları bölgenin sorunlarını ele alır (Temel ve diğerleri, 2013:127). Farklı bölgelerden insanlar yerel gazeteleri okuyarak bir şehre ilişkin ekonomik, siyasi ve kültürel özellikler hakkında bilgi edinebilmektedir. Aynı zamanda yerel gazeteler topluma ilettikleri haberlerle toplum yaşamının düzenlenmesine de katkı sağlamaktadırlar. Bölgeye ilişkin her türlü haberi kamuoyuna ulaştıran yerel basın, ait olduğu bölgenin gelişmesine ve kalkınmasına da destek olmaktadır (Köseoğlu, 2022: 21). Yerel basın, her türlü toplumsal değişim ve dönüşüm karşısında halkın sesi görevini üstlenmiştir. Doğrudan bölgeden olması sayesinde yerel sistemi tanıyan yerel basın, halkın sorunlarını yakından takip etmektedir. Yerel basında üretilen söylem, yalnızca gündemin oluşmasına katkı sağlamakta ve toplumsal kanaatlerin oluşmasının da yolunu açmaktadır (Çavuş, 2017:22). Yerel medya, bireylerin günlük yaşamındaki en büyük yardımcısı ve başvuru kaynağı olmaktadır. Yerel medya, yayımladığı haberler, fotoğraflar, ele aldığı sorunlar, kentin ihtiyaçları, kentteki kültürel ve sosyal etkinliklere ilişkin aktardığı bilgilerle topluma yaşadığı yerin bir parçası olduğu düşüncesini kazandırabilmektedir (Temel ve diğerleri,2013:127-128).

Niğde Yerel Basının Sosyal Medya Kullanımı

Bu çalışmada, Niğde ilinde aktif olarak görev yapan 3'ü kadın 4'ü erkek 7 katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmelerde, yerel habercilikte sosyal medya kullanımına ilişkin bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, katılımcılara yerel habercilik ve sosyal medya bağlamlı sorular sorularak, Niğde'de yayın hayatını sürdüren gazetelerin sosyal medyayı ne ölçüde kullandıkları ve sosyal medya üzerinden yapılan habercilik hakkındaki görüşleri araştırılmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Tanımları

KODU	CİNSİYET	ÇALIŞTIĞI MEDYA KURULUŞU

K1	E	DMC Haber
K2	K	Kanal68 Televizyonu
K3	E	Anadolu Haber Gazetesi
K4	E	Günaydın Gazetesi
K5	K	TRT Haber
K6	E	Hamle Gazetesi
K7	K	Haber Tarz İnternet Haber Sitesi

Aşağıdaki bölümde yarı yapılandırılmış görüşmede elde edilen veriler aktarılmıştır. Veriler çalışmaya ilişkin sorular ve katılımcıların cevapları derlenerek verilmiştir.

Soru 1: Sosyal medya haber paylaşımında hangi platformları tercih ediyorsunuz ve neden?

K1 kodlu katılımcı "Sosyal araçlarından YouTube, Instagram ve Facebook hesaplarını kullanıyoruz. Şu anda Instagram'da yaklaşık 170 bin, Facebook'ta 125 bin civarında takipçimiz var. Facebook'un takipçileri başka bir kategori Instagram'ın takipçileri de başka bir kategoride. Örneğin Instagram takipçilerimiz daha genç yaş kategorisine giriyorken Facebook takipçilerimiz daha yaşlı kategoriye giriyor." Sözleriyle YouTube, Instagram ve Facebook platformlarını tercih ettiklerini belirtmiştir.

K2 kodlu katılımcı ise "Sosyal medya platformu olarak Facebook, Instagram ve X uygulamalarını kullanıyoruz çünkü içeriklerin kullanıcıya daha hızlı ve anlık erişmesi ve etkileşimin daha fazla olması için." Facebook Instagram ve X platformlarını etkileşim ve hız için tercih ettiklerini ifade etmiştir.

Katılımcıların önemli bir bölümünün sosyal medya platformları arasında en çok tercih ettiği platformların Facebook, Instagram ve X olduğunu söylemiştir.

Soru 2: Yerel basında sosyal medya kullanımının olumlu ve olumsuz yönlerini anlatır mısınız?

K3 kodlu katılımcı "Yerel medyada, sosyal medya kullanmak haber dağıtımında büyük avantaj sağladı. Oluşturduğumuz, ürettiğimiz haberi, bölgemizdeki hemen hemen herkese ulaştırma imkanına kavuştuk. Bu bağlamda yerel medyaya muazzam olumlu bir avantaj getirdi. Olumsuz tarafına bakacak olursak, takipçi güven ister. Doğru bilgi ister. Dolayısıyla herkes paylaşım yaptığı için bilgi kirliliği yaşanabilmektedir." Bilgi kirliliğini olumsuz açıdan değerlendiren katılımcı haberlerin herkese ulaşmasını sosyal medyanın olumlu bir yönü olarak değerlendirdi.

K4 kodlu katılımcı "Sosyal medya kullanımının olumlu yönleri gazetenin her yere ulaşması zor ve maliyetlidir bu nedenle haberin insanlara ulaşmasında sosyal medyanın büyük rolü vardır. Olumsuz yönleri ise geleneksel medya yapısını bozmasını da olumsuz yön olarak ele alabiliriz." Sözleriyle haberlerin büyük kitlelere ulaşmasını olumlu değerlendirirken geleneksel medyanın yapısını bozmasını olumsuz olarak değerlendirmiştir.

Katılımcıların çoğunluğu haberlerin büyük kitlelere ulaşmasını n sosyal medya kullanımında olumlu bir örnek olduğunu söylerken bilgi kirliliği ve yanlış haberde olumsuz olarak değerlendirilmektedir.

Soru 3: Sosyal medyayı haber takibi ve araştırma için nasıl kullanıyorsunuz?

K5 kodlu katılımcı "Özellikle resmî kurumların sosyal medya hesaplarını takip ediyor, haber üretme noktasında yapmış oldukları paylaşımları daha geniş biçimi ile çalışmak için konu kaynağı olarak kullanabiliyoruz. Öte yandan takipçilerin gündem olmasını istedikleri konularda onların sesi olmak adına bizlere ilettikleri konular üzerinde çalışabiliyoruz." İfadeleriyle resmî kurumların hesap takipleri için kullandığını belirtmiştir.

K4 kodlu katılımcı "Sosyal medyayı haber takibi konusunda aktif olarak kullanıyoruz. Günümüzde hemen hemen herkes ve kurumlar sosyal medyada paylaşım yapmaktadır. Bulunduğumuz bölgede kurumları takip ediyoruz. Onların paylaştıkları bilgileri alıp haber formatında yazıyoruz. Eksik bilgi varsa paylaşım yapan kuruma sorarak detaylı bir haber hazırlayabiliyoruz. Bu durum haber hazırlamada büyük bir kolaylık sağlıyor." Sözleriyle katılımcı kurumların sosyal medya hesaplarını takip amacıyla kullandığını ifade etti.

Katılımcıların büyük çoğunluğu resmî kurumları veya bulundukları illerdeki bütün kurumların aktivitelerini takip ederek haber kaynağı olarak kullandıkları görülmektedir.

Soru 4: Sosyal medyada takipçi sayısını arttırmak için hangi stratejileri kullanıyorsunuz?

K5 kodlu katılımcı "Özellikle insanların dikkatini çekeceği konularda canlı yayın açmak, kimi zaman habercilik dışına çıkarak paylaşım alabilecek insanların dikkatini çekecek içerikler üretmek, zaman zaman da sponsorlu reklam vermek." Sözleriyle katılımcı dikkat çekici içeriklerin takipçi sayısını arttırmada önem taşıdığını ifade etmiştir.

K6 kodlu katılımcı ise "Sosyal medyada takipçi sayısını artırmanın en önemli kuralı özgün içerik ve haberler üretmektir. Bunu yaparken güncel mevzuları baz almak en doğrusu! Eğer takipçi sayısında bir azalış yaşarsak sponsorlu içerikler bizim takipçi sayımızı artırmaktadır." Sözleriyle katılımcı özgün içeriğin bu konuda önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcıların verdikleri cevaplara göre sosyal medyada takipçi sayısını arttırmak içeriklerin özgünlüğü ve sponsorlu reklamlar bu noktada önem taşımaktadır.

Soru 5: Yerel basın olarak sosyal medyayı kullanmanızın ana nedenleri nelerdir?

K7 kodlu katılımcı "Haberciliğin, zamanın değiştiği beraberinde herkesin elinde akıllı telefonların olması nedeniyle bireyler kendi yaşına ve eğitimine göre belli platformlar takip ediyor. Gazete ve sadece akşamları yapılan haberlerle kullanıcılara geç ulaşacağımızı gördük dolaysıyla da sosyal medyayı kullanarak herkese ulaşmayı hedefledik ve bu yolda da devam ediyoruz." Sözleriyle katılımcı kullanıcılara daha hızlı ulaşmak kolay olduğu için sosyal medya kullanıldığını vurgulamıştır.

K5 kodlu katılımcı ise "Değişen dünyaya ayak uydurmak zorundayız. İnsanların haber alma biçimleri her dönem değişiyor ve günümüzde insanlar artık gazete almıyor, televizyon izlemiyor. Gündemi daha kısa bilgilerle sosyal medya üzerinden takip ediyor bu durumda da yerel basın sosyal medya mecralarını kullanmak zorunda kalıyor." Sözleriyle gelişen teknolojiyle beraber artık herkesin sosyal medya kullanması bu konuda en büyük etken olduğunu ifade etmektedir.

Katılımcılar özellikle günümüzde herkesin sosyal medyayı kullanması haberin kitleye hızlı ulaşması nedenleriyle sosyal medya platformlarını kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile insanlar habere istedikleri zaman mekân fark etmeksizin ulaşma imkânı bulabilmektedir. Aynı zamanda basın mensupları da anlık olarak bilgi paylaşımı yapabilmektedir. Yapılan bu araştırmada da basın mensuplarının sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve basın mensubu olmayan kişilerin sosyal medya üzerinden yayın yapmasına olan tepkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Sonuç

Bu araştırmada, Niğde ilinde faaliyet gösteren sosyal medya kullanımına yönelik görüşleri incelenerek, yerel habercilik bağlamında sosyal medyanın sunduğu avantajlar ve dezavantajlar ortaya konmuştur. Elde edilen verilerde yerel basın sosyal medyayı aktif kullanmakta ve Sosyal medyanın yerel habercilikte önemli bir iletişim aracı olduğu görülmektedir. Ancak sosyal medya kullanımı habercilikte bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Sosyal medya sayesinde yerel gazeteler daha geniş kitlelere ulaşabilmekte, haberler hızlı ve anlık olarak paylaşılabilmektedir. Özellikle güncel gelişmelerde sosyal medyanın sağladığı hızlı erişim kolaylığı, yerel basın için büyük bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Sosyal medyanın sunduğu fırsatlar bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Katılımcılar, sosyal medyada bilgi kirliliği ve yanlış haber risklerine dikkat çekmiş, yanlış haberlerin hızla yayılmasının gazetecilik etiği açısından ciddi bir sorun oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, sosyal medyanın amatör kullanıcılar tarafından da haber paylaşımı yapılması, profesyonel gazeteciliğin kimliğini tehdit edebilmektedir. Yerel basının sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanarak gazetecilik faaliyetlerini daha aktif sürdürebildiği, ancak bu süreçte bazı stratejiler uyguladıkları görülmektedir. Katılımcılar, sosyal medyada takipçi sayısını artırmak için önemli noktaları dikkat çekici, özgün, güncel ve sponsorlu paylaşımlar yapmak olarak belirtmişlerdir.

Kaynakça

Aktaş, Celalettin. (2007). İnternet'in Gazeteciliğe Getirdiği Yenilikler. Selçuk İletişim, 5, s.1.

Alas, N. (2023) Yerel Basının Dijitalleşme Sürecinde Yaşadığı Dönüşüm ve Sorunları: Düzce İli Örneği Yüksek Lisans Tezi Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Almasoodi, A. T. R., & Sucu, İ. (2021). Habercilikte geleneksel medyadan yeni medya platformlarına geçiş yönünde haber oluşumu. Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 52-68.

Aral, E. (2019). Yeni bir haber mecrası olarak internet gazeteciliği: Facebook ve Twitter kullanımları üzerine bir araştırma. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *5*(2), 153-175.

Çavuş, S. (2017). Yerel Basının Sorunları Üzerine Tespitler: Aksaray Örneğinde Nitel Bir Araştırma. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdadi Bilimler Fakültesi Dergisi

Çetinkaya, A. (2019). Çevrimiçi gazetelerin Instagram üzerinden haber paylaşımı. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, *1*(2), 1-28.

Evren, O. (2023). Yeni Medyada Doğruluk Kontrolü: Kullanımlara Yönelik Pilot Bir Çalışma ve Platform Çalışanları ile Yapılan Öncü Bir Değerlendirme Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Hazar, M. (2011). "Sosyal Medya Bağımlılığı-Bir Alan Çalışması", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,

Hüseynova, K. (2022). Yeni medya ekseninde gazetecilikte ve sosyal medyada etik. *ULUSLARARASI AKADEMİK BİRİKİM DERGİSİ*, *5*(5).

Kahyaoğlu, B. (2022) Kastamonu Yerel Basınının Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir İnceleme Yüksek Lisans Tezi Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Köseoğlu, A. (2022). Yerel medyada dijitalleşme. *İksad Yayınevi*.

Özcan[1], A. (2013). Yerel Basında Yeni Medya Uygulamaları.

Öztürk, M. F., & Talas, M. (2015). Sosyal medya ve eğitim etkileşimi. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 7(1), 101-120.

Temel, M., Korkmaz, A., Somuncu, B., & Şilen, K. (2013). Yerel Medya Çalışanlarının Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sektör Sorunlarına Bakışı: Kayseri ve Nevşehir Yerel Medyasına Yönelik Alan Araştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(19), 125-157.

Tutgun-Ünal, A. (2020). Yeni medya ile yeni gazetecilik anlayışı: Haber ajanslarının sosyal medya gazeteciliği açısından incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, *7*(2), 1011-1031.

Yıldız, E., & Özmen, Ş. Y. (2023) Sosyal Medya Platformlarıyla Birlikte Habercilik Pratiklerinin Dönüşümü. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 1-30.

Zafer, C., & Vardarlier, P. (2019). Medya ve toplum [Media and society]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22(2), 355-361

INVESTIGATION OF UNIVERSITY STUDENTS' HABITS OF FOLLOWING LOCAL NEWS

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YEREL HABER TAKİP ETME ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ*

Buse SARI,Doç. Dr. Lokman ZOR*****

ÖZET

Günümüzde yeni iletişim teknolojileri, medyanın hızlı değişiminin etkisiyle haber tüketim alışkanlıkları bakımından önemli bir dönüşüm geçirmektedir.

"Üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarının incelenmesi" başlıklı bu çalışma kapsamında, üniversite öğrencilerinin yerel haberleri ne şekilde takip ettikleri incelenerek bunların yerel habercilik yapan medya mensuplarına yol gösterici bir rol oynaması amaçlanmaktadır. Nitel bir araştırma olan çalışmada üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarını tespit etmek için gerekli olan veriler, öğrencilere uygulanan bir anketle elde edilmiştir. Çalışma kapsamı Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin yerel haber takibi için geleneksel yayın organlarını tercih etmeyip, sosyal medya ve çeşitli internet siteleri aracılığıyla yerel haber takibi yaptığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yerel basın, yeni medya, haber takibi, öğrenci.

Abstract

Nowadays, new communication technologies are undergoing a significant transformation in terms of news consumption habits due to the rapid changes in the media.

Within the scope of this study, titled **"Investigation of University Students' Habits of Following Local News"** the aim is to examine how university students follow local news and to provide insights for media professionals engaged in local journalism. This study is a qualitative research, and the necessary data to determine university students' local news-following habits were obtained through a survey conducted with students. The study is limited to students of Niğde Ömer Halisdemir University. As a result of the study, it was concluded that students do not prefer traditional media outlets for following local news but instead rely on social media and various online news platforms.

Keywords: Local press, new media, news consumption, student.

Giriş

Yerel basın, bir toplumun sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik yapısını etkileyen önemli unsurlardandır. Topluluğun kimliğini ve bağlılığını güçlendiren, yerel halk arasında toplumsal dayanışma yaratan, insanların yaşamış oldukları bölgelerindeki gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayan bir aracıdır. Aynı zamanda yerel basın; toplumu demokratik katılım ile yerel

* "TÜBİTAK–2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Desteği Programı" kapsamında desteklenen aynı başlıklı projenin araştırma sonuçlarından üretilmiştir.
** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencisi, proje yürütücüsü, busesarii1205@gmail.com
*** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi, akademik danışman, lokman_zor@hotmail.com

seçimler, yerel faaliyetler, toplumsal sorunlar hakkında vatandaşı bilgilendirir ve aktif katılıma teşvik eder.

Yerel basın, özgün çalışmalara yerel ve bölgesel unsurlar da katarak ana akım medyadan format ve içerik olarak farklılık göstermektedir. Genel bilgilerin yanı sıra yerel bölge ile ilgili duyuruyu yaymak o bölgenin gelişmesine yardımcı olacaktır. Kalkınmanın ülke genelinde eşit olmayan dağılımından yola çıkılırsa, yerel basının ülkenin kalkınmasındaki önemi görülmekte.

Günümüz Türkiye'sinde, yerel gazetelerin bulunduğu bölgenin siyasal, demokrasi anlayışının yerleşip kökleşmesinde, çok partili parlamenter rejimin ve demokrasinin tabana işleyişinde önemli işlevlere sahiptir.

Yerel basın, belirli bir bölgede tek bir basın-yayın organı tarafından aynı isimle yayımlanan ve yalnızca o bölgede dağıtılan ya da izlenen gazete, radyo, dergi, televizyon yayınları, bültenler ve bu yayınları gerçekleştiren kuruluşları kapsamaktadır. (Altun, 2005: 79-80). Yerel gazeteler, televizyon kanalları, çevrimiçi haber siteleri, radyo istasyonları, sokak afişleri, broşürler, yerel dergiler, yerel medya içerisinde yer almaktadır.

Yerel basın kavramı, Yüksel ve Gürcan (2005: 10) tarafından, "Ülke genelinde değil, daha sınırlı bir dağıtım yaparak bir veya birkaç il/ilçedeki okuyuculara ulaşan ve belirli bir il veya bölgeye ilişkin haberlerin ağırlıkta olduğu periyodik yayınların tümü" şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer yandan, Girgin (2009: 235) yerel basını, "sadece belirli bir bölgede yayımlanan ve okunan, ulusal haberlerden farklı olarak yerel haberler ve konular içeren gazeteler" olarak açıklamaktadır. Bütün bu açıklamaların ortak noktası yerel medyanın yalnızca tek bir bölgeye bağlı kaldığı üzerinde durmuştur.

İnsanların sorunları hakkında bilgi vermeyi ve onları ilgili kişilere yaklaştırmayı amaçlayan yerel basın bireyin hayatındaki en önemli yardım ve referanstır . Çünkü yerel basın, bireysel sebepler ve ihtiyaçlar doğrultusunda sunduğu hikâyeler, fotoğraflar ve bilgiler aracılığıyla bireylere nerede yaşadıklarını ve orada yaşamanın nasıl ortam olduğunu sunmaktadır. Bu nedenle yerel gazetelerin rolleri, işlevleri ve sorumlulukları ana akım medya kadar önemlidir.

Yerel basın belirli bölge veya toplulukla ilgili haberlere odaklanır. Haber içeriklerini yerel halk bazında hazırlar ve sunar. Yerel basın için topluluk bağlılığı ve topluluk katılımı oldukça önemlidir. Okuyucuyu habere çekmek, yerel medya kuruluşuna karşı güven oluşumu, yerel konular hakkında fikir alışverişi yerel basında dikkat edilen hususlardandır. Yerel basının diğer basın türlerinden ayrıldığı en önemli noktalardan olan yerel perspektif, ulusal veya uluslararası basından farklı, yerel odaklı bir bakış açısına sahiptir. Bu bağlamda da sorunları yerel odaklı değerlendirip analiz edebilmektedir. Yerel basının bu özellikleri toplum katılımı ve yerel kültürün korunmasını sağlamanın yanı sıra, yerel habercilik anlayışının gelişimi ve yerel toplulukların güçlenmesine katkı sağlar.

Yerel kamuoyunun şekillenmesinde önemli bir rol oynayan yerel basın, iletişim kurumu olarak etkin olduğu kent veya bölgede işlevsel bir güçtür. Bu basın, o bölgedeki insanların kendi çevreleriyle ilgili konularda dilinden, gözünden ve kulağından başka bir şey değildir (Vural, 2007: 337).

Atilla Girgin, "Türk Basın Yerel Gazetecilik" adlı kitabında yerel basının işlevini şu şekilde özetler: Yerel basın, yayımlandığı bölgede bireylerin sorunlarına çözüm bulmalarına yardımcı olur, kişisel ilişkilerin olumlu bir şekilde gelişmesine katkı sağlar ve yerel düzeyde kamuoyunun oluşumuna önemli katkılar sunar. Bu önemli rolleri üstlenirken yerel yönetimleri denetler, kamuoyunun eleştirilerini ve önerilerini yerel siyasete yönlendirmede bir araç görevi görür. Ayrıca, yerel basın; kurumlar arası ilişkilerin yanı sıra, kentsel yaşamı paylaşan bireyler, toplumsal gruplar, dini cemaatler ve sınıfsal yapılar arasında iletişim süreçlerini oluşturur ve

yaygınlaştırır. Yerel basın, bulunduğu coğrafyada en fazla okunma olanağına sahip olmasının yanı sıra, yöre halkının değerlerini tanıma ve yörenin sorunlarını en ince ayrıntılarıyla bilme avantajına da sahiptir. (Girgin, 2001:161)

"Üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarının incelenmesi" başlıklı bu çalışma aracılığıyla, üniversite öğrencilerinin yerel haberleri nasıl takip ettikleri incelenerek bunların yerel habercilik yapan medya mensuplarına yol gösterici bir rol oynaması amaçlanmaktadır. Nitel bir araştırma olan çalışmada üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarını tespit etmek için gerekli olan veriler, öğrencilere uygulanan bir anketle elde edilmiştir. Çalışma kapsamı Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.

Niğde Yerel Basınına Kısa Bir Bakış

Niğde, Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'daki pek çok kente göre zengin bir yayın hayatına sahiptir. Niğde'de basın hayatı, 1922 yılında ilk matbaanın kurulmasıyla başlamıştır (Sarısır, 2006: 186). Bilinen ve elde nüshası bulunan, Niğde'nin ilk gazetelerinden biri, "Faryad Gazetesi"dir. İlk sayısı, 14 Zilhicce 1342 (17 Temmuz 1924 Perşembe) günü yayınlanmıştır (Zor, 2012:313). Bundan sonraki süreçte 1924-1931 yılları arasında Feryad, Müdafaa, Nida, Niğde, Tatlıdil, Bilgi, Resmi Niğde gazeteleri ile Güzel Mecmua ve İlkadım dergileri yayımlanmıştır. Bu gazete ve dergiler Niğde'nin kültürel yaşamının gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Topal, 2013:797). Zamanla Niğde'de yerel gazeteler artmış, bazılarının isimleri değişmiş, kapananların yerine yenileri açılmıştır. Bu doğrultuda yerel gazetecilik açısından dikkat çekici bir yol kat edilmiştir.

Niğde'de günümüzde, yayınlanan ve Basın İlan Kurumu'ndan ilan alan 5 günlük gazete bulunmaktadır. Kuruluş tarihlerine göre yayımlanmaya devam eden Niğde yerel gazeteleri şunlardır: Hamle Gazetesi, Niğde Haber Gazetesi, Niğde Anadolu Haber Gazetesi, Dünden Bugüne Gündem Gazetesi, Niğde Günaydın Gazetesi.

Niğde'de söz konusu gazetelerin yanı sıra, ilçelerde yayınlanan günlük gazeteler, haftalık ya da daha uzun periyotlarla yayınlanan gazeteler de bulunmaktadır. Ayrıca gazetelere ek olarak internet ağ sayfaları üzerinden düzenli haber yayını yapan dijital haber gazeteleri de bulunmaktadır.

Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Basın

Geleneksel medya kuruluşları, dijital dönüşümle birlikte yeni iletişim teknolojilerinin dönüşümünden etkilenmektedir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği artan bilgi akışı, McLuhan'ın ifadesiyle "dünyayı küresel bir köy" haline dönüştürmüş, bu durum yerel basına olan ihtiyacı ve ona atfedilen anlamları değiştirmeye başlamıştır (2007:483) İnternet teknolojileri sayesinde de yerel olarak görülen olaylar konumunu aşmış başka kesimden insanlarında merak edip haberdar olduğu bir yöne evirilmiştir. Bu durumlar basına hem avantajlar hem de dezavantajları beraberinde getirmiştir.

İnternet ve internet gazeteciliğinin sunduğu avantajlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Haberleri anlık olarak sunabilmesi ve sürekli güncelleyebilmesi, okuyucuların habere anında erişim sağlayabilmesi, multimedya özellikleri sayesinde ses, grafik ve görüntü dosyalarını kullanabilme imkânı, haberleri arşivleme ve istediğinde kolayca ulaşabilme olanağı sunması (Karaduman, 2003:143). Bir diğer avantaj ise etkileşimdir. Yerel gazeteler çeşitli sosyal medya platformları aracılığıyla okurla etkileşim kurar. Paylaşılan haberlere yönelik yapılan yorumlar, geri bildirimler, paylaşımlar sayesinde haberin geniş kitlelere yayılımını sağlar.

Yeni iletişim teknolojilerindeki gelişmeler avantajların yanı sıra yerel basın için dezavantaj konumda olan durumları da oluşturmuştur. Yerel medya kuruluşları geleneksel medya organlarına olan talebin azalması, dijital ortamda varlık gösterme ile başlayan dezavantajlar şu şekilde sıralanabilir: Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ile birlikte geleneksel medya gelir kaynakları sıkıntıya düşme durumu ile karşı karşıyadır. Mali zorlukların üstesinden gelmek isteyen yerel medya organları dijital reklamcılık, abonelikler üzerinden mali sıkıntıları bir sürelik geçirebilir fakat bu istikrarlı olmayabilir. Fazla kaynaklara erişim imkânı bulunan büyük dijital medya platformları, yerel medya platformlarının rekabet gücünü ve çeşitliliği olumsuz yönde etkileyebilir. Dijital platformlardaki algoritmalar ile birlikte popüler konular gündeme getirilerek yerel haberlerin geri planda kalması mümkündür.Yeni iletişim teknolojileri, dijital ortamlar ve sosyal medya da yanlış bilginin hızla yayılmasına neden olur. Bu durumda okurun ve haber sitesinin güvenilirlik kaybı yaşamasına yol açar.

Sosyal platformlarda rekabetin artması ile birlikte yerel medya kuruluşları kısa ve derinlemesine araştırılmamış içeriklere yönlenebilir. Bu durum da toplumun bilgi ihtiyacını karşılayacak nitelikli içeriklerin azalmasına sebep olur. Hızlı haber yapmak adına kalitesiz ve yüzeysel haberlerin artma durumu meydana gelir.

Haber Tüketim Alışkanlıklarında Değişim ve Sosyal Medya

Sosyal medya, Web 2. 0'ın ideolojik ve teknolojik temellerine dayanarak geliştirilen, kullanıcıların içerik oluşturmasına ve üzerinde değişiklik yapmasına olanak tanıyan internet tabanlı uygulamalar grubunu ifade eder (Kaplan ve Haenlein, 2010: 61). Sosyal medya internet teknolojileri aracılığıyla iletişim kurmayı, bilgi paylaşımı yapmayı, içerik üretmeyi ve tüketmeyi sağlayan bir platformdur. Kısacası sosyal medya kullanıcıların hem içerik üretip hem dağıtıp hem de tüketen bir platformdur.

Yayın medyasının varlığı yerel basın için bir zorluktur. Medya kültürünün değişimi ile birlikte kullanıcılar ücretsiz haber ve bilgi erişimi için internete başvurmakta. Alternatif haberler ve bilgi kaynaklarının ücretsiz ve hızlı olması sosyal medyanın kullanıcıyı kendisine çekmesine bir olanak sağlamıştır. Tek taraflı bir kitle iletişim aracı olan yerel haberler, sosyal ağların gelişmesine öncülük etmiş, böylelikle yeni iletişim teknolojileri ile birlikte kullanıcılar gazeteciliği çift yönlü etkileşim gerçekleştiren, okuyucuyu habere dahil eden bir iletişime dönüştürmeye başlamıştır.

Bu değişimlerden etkilenen gazeteler, okurların tüketim alışkanlıkları ve editöryal pratiklerinde de belli başlı değişiklikler yaşamıştır. Bu da yerel gazeteleri dönüşüme zorlamıştır. Zira yerel medyada haber üretimi ve dağıtımının gerçekleştirildiği her ortamda, haberin hızlı, eksiksiz ve doğru bir şekilde iletilmesi son derece büyük bir önem arz etmektedir (Özcan, 2013: 29-33).

Geleneksel gazetecilikten dijital gazeteciliğe geçiş ile birlikte, okuyucuların bilgi edinme ve paylaşma biçimini değişime uğramıştır. Dijital medyada haber formatlarının değişmesi, haberlere ulaşımın kolaylaşması ve aynı haberden daha fazla içeriğe ulaşabilmenin kolaylığı yetişkinlerin tüketim alışkanlıklarını da etkilemiştir. Mobil teknolojinin desteklediği dijital dünyada okuyucuların çevrimiçi haber ortamına erişimi haber tüketimini artırmıştır. Çevrimiçi haber ortamı okuyuculara geniş bir yelpazede haber ve bilgi akışı sağlamıştır. Okuyucular, geleneksel gazetelerde karşılanan ihtiyaçlarını dijital ortamda güçlü ve farklı bir şekilde karşılayarak en iyisine ulaşabilmektedir. Bu bağlamda genç nüfusun haber tüketim alışkanlıkları teknolojideki gelişmelerle birlikte geçmiş yıllara göre büyük bir değişim göstermektedir. Gelişen teknoloji, akıllı telefonlar, bilgisayar ve tabletler gibi teknolojik cihazlar sayesinde gençlerin habere ulaşma ve paylaşma açısından haber tüketim alışkanlıkları değişime uğramıştır. Çeşitli sosyal medya platformları (Facebook, X, Instagram vb.) haber

tüketim alışkanlıklarını belirleyen önemli bir faktördür. Bu platformlar sayesinde habere erişim kolaylaşmış, okuyucuyu habere dâhil eden bir gazetecilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Geleneksel medyanın yanı sıra zenginleştirilmiş içerikler, videolar ile desteklenen, çeşitli infografikler ve görsellerle birlikte özellikle bireyler için kişiselleştirilmiş içerik üretimi, özelleştirilmiş haber içerikleri sayesinde gençlerin ilgisini çekmeye yönelik bir sistem söz konusudur.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YEREL HABER TAKİP ETME ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ: NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ BULGULAR

Üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarını ölçmeyi amaçlayan araştırmada ankete katılanların cinsiyet bakımından yüzde 50.3'ünü kadın, yüzde 49.7 'sini erkek katılımcılar oluşturmaktadır. 149 erkek katılımcı 151 kadın katılımcı olmak üzere anket çalışmasında toplam 300 kişi katılım sağlamıştır. Tablo 1- de katılımcıların cinsiyete göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo-1 Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz nedir?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Erkek	149	49.7	49.7	100
Kadın	151	50.3	50.3	100
Toplam	300	100	100	100

Tablo 2'de katılımcıların yaş grupları verilmiştir. Anket çalışmasına katılan katılımcılardan 18- 20 yaş aralığında 34'ü erkek 25'i kız olmak üzere 59 kişi, 21-23 yaş aralığında 35 erkek, 53 kadın olmak üzere 88 katılımcı, 24- 26 yaş aralığında 44 erkek 50 kadın katılımcı olmak üzere 94 son olarak ise 27 ve üzeri yaşa sahip 36 erkek 23 kadın katılımcı anket çalışmasına katılmıştır. Elde edilen verilere bakıldığında en düşük katılımcı oranları 18- 20 ile 27 ve üzeri katılımcılar olduğu tespit edilmiştir.

Tablo-2 Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Yaşınız kaç?	18-20	21-23	24-26	27 ve üzeri	Genel Toplam
Erkek	34	35	44	36	149
Kadın	25	53	50	23	151
Toplam	59	88	94	59	300

Üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarının incelenmesi adına önemli basamak katılımcıların yerel haber takip edip, etmediğini ortaya koymaktır. Elde edilen veriler doğrultusunda Tablo3- de 61 erkek katılımcı 59 kadın katılımcı olmak üzere yüzde 40 oranı ile yerel haberler takip edilirken, 88 erkek katılımcı 92 kadın katılımcı ise hayır cevabını vererek yüzde 60 oranla yerel haber takip etmediği cevabını vermiştir. Bu bağlamda anketin ortaya koyduğu sonuca göre yerel haber takip eden Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, üniversite öğrenci sayısı yerel haber takip etmeyen öğrenci sayısından daha azdır.

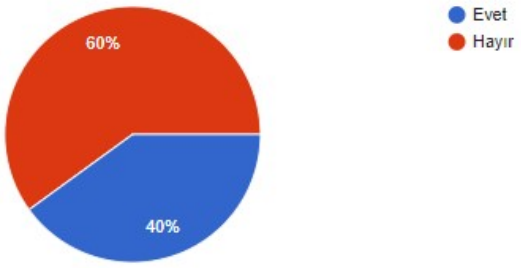

Grafik1- Katılımcıların Yerel Haber Takip Etme Alışkanlıklarının Dağılımı

Tablo-3 Katılımcıların Yerel Haber Takip Etme Alışkanlıklarının Dağılımı

Yerel haber takip ediyor musunuz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	122	40	40	100
Hayır	178	60	60	100
Toplam	300	100	100	100

Araştırma kapsamında katılımcıların yerel haberleri hangi sıklıkla takip ettiğini ölçmek adına sorulan anket sorusu doğrultusunda 78 katılımcının cevabı sonrası 63.9 yüzde ile katılımcıların yerel haberleri gündelik olarak takip etme oranlarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo-4 Katılımcıların Yerel Haberleri Takip Etme Sıklıklarının Yüzdelik Dağılımı

Hangi sıklıkla yerel haberleri takip edersiniz?	Sayı	Yüzde
Günlük	78	63.9
Haftalık	35	28.7
Aylık	8	6.6
Nadiren	1	0.8
Toplam	122	100

Örnekleme dâhil edilen katılımcıların yerel haber kaynaklarını ziyaret etme sıklığının yüzdelik dağılımı Tablo-5'te ve Grafik-2'de ortaya konulmuştur.

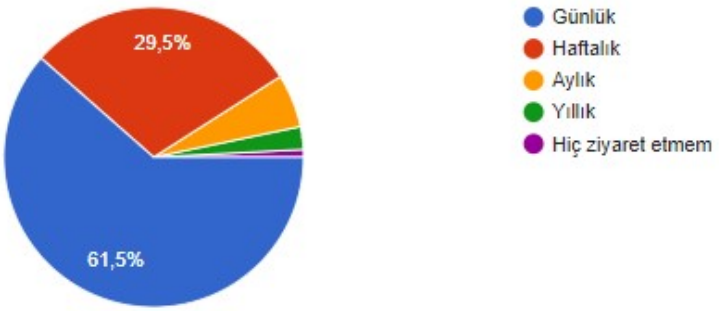

Grafik2 - Katılımcıların Yerel Haber Kaynaklarını Ziyaret Etme Sıklığı

Tablo-5 Katılıcıların Yerel Haber Kaynaklarını Ziyaret Etme Sıklığının Yüzdelik Dağılımı

Yerel haber kaynaklarını ziyaret etme sıklığınız nedir?	Sayı	Yüzde
Günlük	75	61.5
Haftalık	36	29.5
Aylık	7	5.7
Yıllık	3	2.5
Hiç ziyaret etmem	1	0.8
Toplam	122	100

Araştırmaya dâhil edilen öğrencilerin yerel haber kaynaklarını ziyaret etme sıklıklarının periyodik zamanlaması Tablo-5'te ortaya konulmuştur. Buna göre, yüzde 122 katılımcı arasından yüzde 61.5 oranı ile günlük haber kaynaklarını ziyaret eden kişi sayıyı daha fazladır. Bu oranlardan hareketle, katılımcıların yerel haber kaynaklarını günlük olarak ziyaret etme oranı en fazla iken hiç ziyaret etmeyen oranı ise en az olduğu söylenebilir.

Tablo- 6 Katılımcıların Yerel Haberleri Takip Etmeyi Tercih Ettikleri Saatin Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberleri hangi saatlerde takip etmeyi tercih edersiniz?	Sayı	Yüzde
Sabah	17	13.9
Öğle	24	19.7
Akşam	40	32.8
Gece	24	19.7
Sürekli olarak, her saatte	17	13.9
Toplam	122	100

Tablo- 6 katılımcıların yerel haber takip etmeyi tercih ettikleri saat dilimini ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda 40 cevap ve yüzde 32.8 oranı ile insanlar akşam yerel haber takip etmeyi tercih ettiği ortaya çıkmıştır. En az yerel haber takibinin yapıldığı zaman dilimi ise katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda sabah, sürekli olarak, her saatte tercih eden yüzde 13.9'luk kesim olmuştur. Buna göre katılımcıların akşam yerel haber takip etmeyi daha çok tercih ettikleri ortaya çıkmıştır.

Tablo 7- Katılımcıların Yerel Haberleri Takip Ettikleri Kaynakların Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberleri hangi kaynaklardan takip edersiniz?(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)	**Sayı**	**Yüzde**
Gazete	6	4.9
Televizyon	23	18.9
Radyo	1	0.8
Sosyal Medya	85	69.7
İnternet haber siteleri	52	42.6

Tablo-7'e göre katılımcıların yerel haberleri takip ederek bilgileri edindiği kaynaklar içinde gazeteler yüzde 4.9 gibi düşük bir seviyededir. Üniversite öğrencileri kentte meydana gelen olaylar hakkında en çok sosyal medya(69.7), internet haber siteleri (%52.6) ve televizyona (%18.9) başvurmaktadırlar. Bu noktada gazete (%4.9) ile radyolar(%0.8) bilgilenim kaynağı olarak son sıralarda yer almaktadır. Anlık ve hızlı iletişimin sağlanmasında etkin bir mecra olarak internet aracılığıyla yerel haber takibi yapmak yerel gazeteler ve radyolara göre daha çok tercih edildiği ortaya çıkmıştır.

Tablo- 8 Katılımcıların Yerel Haberleri Takip Etmek İçin Kullandığı Cihazların Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberleri hangi cihazlardan takip edersiniz?	**Sayı**	**Yüzde**
Bilgisayar	4	3.3
Akıllı telefon	91	74.6
Tablet	4	3.3
Televizyon	23	18.9
Radyo	0	0
Toplam	122	100

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yerel haberleri takip etmek için kullandığı cihazlara yönelik veriler Tablo-8' de aktarılmıştır. Buna göre, katılımcılar tarafından en çok tercih edilen cihaz akıllı telefon olmuştur.(% 74.6). Bu cihazlar arasında radyo hiç tercih edilmezken bilgisayar ve tablet (%3.3) olmuştur. Bu veriler doğrultusunda teknoloji çağının gelişimi ile geleneksel medya organlarının daha geri planda kaldığını söylemek mümkündür.

Tablo-9 Katılımcıların Yerel Haberlerde İlgisini Çeken Konuların Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberler hakkında hangi konular sizin daha çok ilginizi çeker?	Sayı	Yüzde
Siyaset	34	27.9
Ekonomi	33	27
Eğitim	23	18.9
Sağlık	9	7.4
Kültür ve Sanat	16	13.1
Spor	6	4.9
Diğer: (Eğitim, kültür ve sanat, sağlık, şehirden ilginç olaylar)	1	0.8
Toplam	122	100

Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin yerel haberlerde ilgisini çeken konuları ortaya koymak adına sorulan soru doğrultusunda elde edilen sonuçlar Tablo-9 ‘ da belirtildiği gibi katılımcıların siyaset(%27.9) ve ekonomi (% 27) konularının daha çok ilgisini çektiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuçtan hareketle son dönemlerde gençlerin siyaset ve ekonomi konularını daha çok takip ettiği ortaya çıkmıştır.

Tablo- 10 Katılımcıların Yerel Haberleri Takip Etme Nedenlerinin Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberleri takip etme nedenleriniz nelerdir?	Sayı	Yüzde
Yerel etkinlikleri takip etmek	21	17.2
Yereldeki değişim ve gelişmeleri öğrenmek	77	63.1
Yerelde yaşanan sorunlardan haberdar olmak	50	41
Yerelde toplumsal bilinç ve katılımı gerçekleştirmek için	10	8.2
Toplam	122	100

Tablo- 10 incelendiğinde üniversite öğrencilerin yerel haberleri takip etme nedenlerinden 77 kişi ile (%63.1) en tercih edileni yereldeki değişim ve gelişmeleri öğrenmek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo- 11 Katılımcıları Yerel Haber ve İçerikleri Paylaştığı Sitelerin Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberlerle ilgili içerikleri paylaşma veya tartışma konusunda hangi platformları tercih edersiniz?	Sayı	Yüzde
Sosyal medya platformları (Facebook, X, Instagram vb.)	73	59.8
Grup sohbet uygulamaları(WhatsApp, Telegram vb.)	13	10.6
Forum siteleri (Reddit, Ekşi Sözlük vb.)	5	4.1

Geleneksel medya organları	20	16.4
Yerel haber sitelerinin yorum bölümleri	4	3.3
Yüzyüze iletişim (Arkadaş ve tanıdıklarla)	7	5.7
Toplam	122	100

Tablo- 11 de görüldüğü üzere katılımcıların yerel haberlerle ilgili içerikleri paylaşma veya tartışma konusunda en çok sosyal medya platformlarını (%59) kullandığı tespit edilmiştir.

Tablo- 12 Katılıcıların Yerel Haber Güvenilirliği Hakkında Görüşlerinin Yüzdelik Dağılımı

Sizce yerel haberler her zaman güvenilir mi?	**Sayı**	**Yüzde**
Evet	1	0.8
Hayır	109	89.3
Fikrim yok	12	9.8
Toplam	122	100

Tablo 12- de verilen veriler doğrultusunda üniversite öğrencilerinin yerel haberlerin güvenilirliği hakkında düşüncelerine ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda katılımcıların büyük bir fark ile yerel haberlere güvenlerinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo- 13 Katılımcıların Haber Sitesi Kaynağını Önemli Bulma Oranlarının Yüzdelik Dağılımı

Bir haber sitesinin kaynağı sizin için ne kadar önemli?	**Sayı**	**Yüzde**
Hiç önemli değil	2	1.6
Önemli	89	73
Çok önemli	31	25.4
Toplam	122	100

Bir haber sitesinin kaynağının güvenilirliğinin katılımcılar açısından önemini gösteren Tablo-13 sonuçlarına göre üniversite öğrencileri haber kaynaklarının önemli olduğunu büyük bir fark ile ortaya koymuştur. Buna göre üniversite öğrencilerinin yerel haber takibi yaparken haber sitesinin kaynağına önem verdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo- 14 Katılımcıların Yerel Haberlere Güven Duymak İçin Başvurduğu Kaynakların Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberlere yönelik güven duymak için hangi kaynaklara başvurursunuz?	**Sayı**	**Yüzde**
Birden fazla kaynaktan doğrulama yapma	45	37.2

Güvenilir haber kuruluşlarını tercih etme	48	39.7
Haber içeriklerinin kaynaklarını kontrol etme	13	10.7
Yerel yetkililerin açıklamalarını takip etme	14	11.6
Arkadaşlarınız veya ailenizle haberleri tartışma	1	0.8
Toplam	122	100

Yapılan araştırma kapsamında katılımcıların yerel haberlere güven duymak için hangi kaynaklara başvurduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar habere güvenmek adına güvenilir haber kuruluşlarını %39.7 oranla birden fazla kaynaktan doğrulama yaparak (% 37.2) elde etmeyi tercih etmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda habere karşı güven duymak adına birden fazla kaynaktan doğrulama yapmak ve güvenilir haber kuruluşlarını tercih etmek üniversite öğrencileri için oldukça önemlidir.

Tablo- 15 Katılımcıların Yerel Haberlerde İlgi Çekici Bulduğu İçeriklerin Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberlerde hangi tür içerikleri daha ilgi çekici buluyorsunuz?	**Sayı**	**Yüzde**
Röportajlar	22	18
Yerel Hikayeler	19	15.6
Haber Analizleri	59	48.4
Canlı Yayınlar	22	18
Toplam	122	100

Tablo-15 katılımcıların yerel haberlerde hangi tür içerikleri ilgi çekici bulduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre araştırma kapsamında yapılan anket sonucuna göre katılımcıların % 48.4'ü haber analizlerini daha ilgi çekici bulduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların en çok dikkatini çeken içerik türü haber analizleri iken an az dikkatini çeken ise yerel hikayeler olduğu ortaya konmaktadır.

Tablo- 16 Katılımcıların Yerel Haberlerden Etkilenme Oranlarının Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberlerdeki konuların sizi ne kadar etkilediğini düşünüyorsunuz?(Öğrenim, toplumsal konular vb.)	**Sayı**	**Yüzde**
Çok etkileniyorum	28	23
Az etkileniyorum	91	74.6
Hiç etkilenmiyorum	3	2.5
Toplam	122	100

Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin yerel haberlerden etkilenme oranlarını ortaya koymak adına sorulan anket sorusunun verileri Tablo-16' da verilmiştir. Bu tabloya göre katılımcıların yarısından fazla oran sonucu % 74.6 ile az etkilendiği % 3 oranla ise hiç

etkilenmediği ortaya konmuştur. Bu bağlamda genel bir değerlendirme kapsamında yerel haber takibi yapan üniversite öğrencilerinin yarısından fazlasının yerel haberlerden az etkilendiği ortaya çıkmıştır.

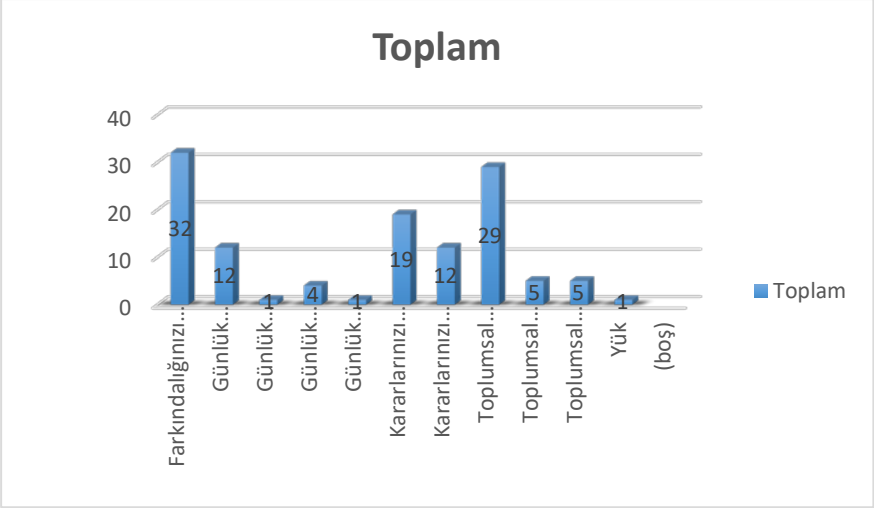

Tablo- 17 Katılımcıların Yerel Haberlerden Ne Şekilde Etkilendiklerinin Yüzdelik Dağılımı

17-Yerel haberlerin sizi en çok hangi şekilde etkilediğini düşünüyorsunuz?(en fazla 2 seçenek)	Sayı	Yüzde
Günlük yaşamınızı etkiler	18	14.8
Toplumsal görüşlerinizi değiştirir	44	36.1
Kararlarınızı etkiler	37	30.3
Farkındalığınızı artırır	50	41
Diğer	1	0.8

Yukarıda yer alan grafik ve Tablo-17 doğrultusunda katılımcıların yerel haberlerden en çok hangi şekilde etkilendiği ortaya konmuştur. Bu veriler doğrultusunda yerel haberler katılımcıların % 41'inin farkındalığını arttırdığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yerel haber takibi yapan üniversite öğrencilerinin yerel haberlerden en çok farkındalık anlamında etkilendiği ortaya çıkmıştır.

Tablo- 18 Katılımcıların Yerel Haberlerin Toplum Üzerindeki Etkisini Önemseme Derecelerinin Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberlerin toplum üzerindeki etkilerini ne kadar önemsiyorsunuz?	Sayı	Yüzde
Çok önemsiyorum	24	19.8
Orta derecede önemsiyorum	95	75.8
Hiç önemsemiyorum	3	1.7

Toplam	122	97.3

Tablo-18 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin yerel haberlerin toplum üzerinde etkili oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Elde edilen veriler aracılığıyla katılımcıların %75.4'ü orta derecede önemli bulurken % 19.8'lik kısım ise çok önemsemektedir. Ayrıca%1.7 oranı ile hiç önemsemeyen kısma bakıldığında genel bir çıkarım yapılınca, katılımcıların neredeyse tamamı yerel haberlerin toplum üzerindeki etkisini önemsemektedir.

Tablo 19- Katılımcıların Son Bir Yıl İçinde Yerel Haber Kaynaklarını Takip Etme Alışkanlıklarının Değişiminin Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberleri takip etme alışkanlığınızda son bir yıl içerisinde bir değişiklik oldu mu?	**Sayı**	**Yüzde**
Artış oldu	19	15.7
Azalış oldu	61	50.4
Sabit, değişim olmadı	42	33.9
Toplam	122	100

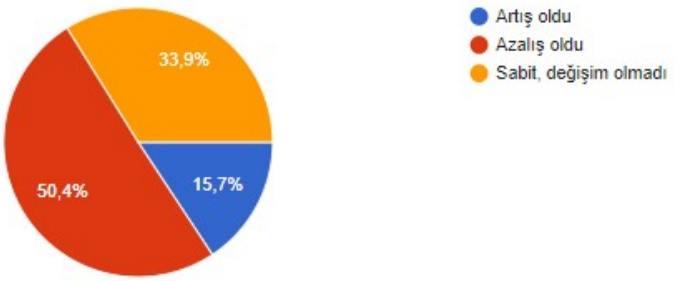

Grafik9- Katılımcıların Yerel Haber Takip Etme Sıklığındaki Değişim

Üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarının son bir yıl içerisindeki değişimine yönelik veriler Tablo-19'da ve grafik gösteriminde yer almaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda üniversite öğrencilerinin % 50.4'ü yerel haber takip etme alışkanlıklarında azalış olduğunu, % 33.9'u sabit, bir değişim olmadığını, %15.7'si ise artış olduğunu seçmiştir. Bu doğrultuda üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun yerel haber takip etme alışkanlıklarının azaldığı tespit edilmiştir.

Tablo- 20 Katılımcıların Yerel Haber Takip Etme Alışkanlıklarını Değiştirmek Adına Düzenlenen Etkinliğe Katılma Oranlarının Yüzdelik Dağılımı

Yerel haberleri takip etme alışkanlığınızı değiştirebilecek bir etkinlik veya program düzenlense katılır mısınız?	**Sayı**	**Yüzde**
Evet	9	7.4
Hayır	71	58.7

Belki	42	33.9
Toplam	122	100

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarını değiştirmek adına düzenlenecek etkinliğe katılma oranlarını tespit etmek adına görüşleri Tablo-20'de ortaya konulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarını değiştirmek adına düzenlenecek olan bir etkinlik veya programa katılım oranları oldukça düşüktür. Fakat belki seçeneğini seçen katılımcılar doğrultusunda alışkanlıklarını değiştirmek isteyen kesimin az bir katılımcı olmadığı ortaya konmaktadır.

Elde edilen verilerin genel bir çerçevede yorumlanması çalışmanın amaca uygunluğunu ortaya koyacaktır. Üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıkları konusundaki pratiklerini, düşüncelerini ve algılama biçimlerini ele alan ve Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi örneğinde ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma, haber alma ihtiyacını karşılamak adına hangi kitle iletişim aracının daha sık kullanıldığı ve yerel haber takip etme üzerinde etkili unsurların neler olduğuna da açıklık kazandıracaktır.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin elde edilen veriler doğrultusunda çoğunluğunun yerel haber takibi yapmadığı dikkat çekici bir durumdur. Araştırma kapsamında yerel haber takibi yapan üniversite öğrencilerinin haber alma ihtiyacını karşılamak için en sık kullandıkları medya türleri sosyal medya, internet ve televizyon olarak tespit edilmiştir. Haber alma ihtiyacını gidermede en az tercih edilen medya ise geleneksel gazete ve radyodur.

İnternetin, çift yönlü iletişim olanağı sayesinde kullanıcılara zaman ve mekânla sınırlı olmayan küresel bilgiler sunması gazetecilik pratiklerini de değişime uğratmıştır. Bu sebeple üniversite öğrencilerinin iletişim kurmak, eğlenmek ve vakit geçirmek için bu teknolojiye daha fazla ilgi duymaları beklenen bir sonuçlardan bir tanesidir.

Araştırma sonuçları, katılımcıların yerel haber takip alışkanlıklarına dair önemli bulgular sunmaktadır. Cinsiyetin yerel haber takip etme alışkanlıkları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı gözlemlenmiştir. Hem erkek hem de kadın üniversite öğrencileri, yerel haber takibi ve bilgi edinme amacıyla sıklıkla internet ve sosyal medya platformlarını tercih etmektedirler. Bu bulgu, dijital medya kullanımının yaygınlaşmasının, cinsiyet fark etmeksizin tüm katılımcılar tarafından benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Yerel haber takibinde en çok tercih edilen teknolojik cihazlar arasında akıllı telefon ve televizyon öne çıkarken, en az tercih edilen cihaz radyo olmuştur. Bu durum, dijitalleşmenin etkisiyle geleneksel medya araçlarına olan ilginin azaldığını göstermekte ve dijital platformların yerel haber takibindeki baskın rolünü pekiştirmektedir. Yapılan araştırmalar, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yerel haberleri akşam saatlerinde takip etmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Akşam saatleri, öğle ve gece saatlerine göre daha yoğun bir takip süreci yaşarken, sabah saatlerinde ise yerel haber izleme oranı en düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum, öğrencilerin akşam saatlerinde daha fazla zaman geçirmeleri ve haber takibi için daha elverişli bir zaman dilimine sahip olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca, katılımcılar arasında yerel haberleri sürekli ve her saat takip edenlerin oranı oldukça düşüktür. Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin yerel haber takibi alışkanlıkları, dijital medya kullanımının etkisiyle belirgin bir şekilde şekillenmiştir. Akıllı telefon ve televizyon gibi teknolojik araçların ön plana çıkması, sabah saatlerinde ise haber takibinin azalması, öğrencilerin günlük rutinleri ve dijital platformlara olan yönelimleri hakkında değerli bilgiler sunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin yerel haberlerde ilgisini çeken konuları ortaya koymak adına sorulan soru doğrultusunda katılımcıların siyaset ve ekonomi konularının daha çok ilgisini çektiği

ortaya çıkmıştır. En az orana sahip olarak ise sağlık ve spor içeriklerini tercih etmiştir. Bu sonuçtan hareketle son dönemlerde gençlerin siyaset ve ekonomi konularını daha çok takip ettiği ortaya çıkmıştır.

Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerin yerel haberleri takip etme nedenleri elde edilen veriler doğrultusunda, yereldeki değişim ve gelişmeleri öğrenmek olduğu tespit edilmiştir. En az oranla ise yerelde toplumsal bilinç ve katılımı gerçekleştirmek için tercih edildiği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, üniversite öğrencilerinin yerel haberleri takip etme nedeninin çoğunluğa göre, yereldeki değişim ve gelişmeleri öğrenmek adına yapıldığı tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda habere karşı güven duymak adına birden fazla kaynaktan doğrulama yapmak ve güvenilir haber kuruluşlarını tercih etmek üniversite öğrencileri için oldukça önemli olduğu ortaya konmuştur.

Haber alma ihtiyacını karşılarken yerel haberlerde ilgi çekici bulunan konular, veriler doğrultusunda tespit edilmiştir. Buna göre araştırma kapsamında yapılan anket verileri katılımcıların haber analizlerini daha ilgi çekici bulduğunu ortaya koymuştur. Katılımcıları haber analizi dışında en az ilgi çekici bulduğu içerik türünün ise yerel hikâyeler olduğu tespit edilmiştir.

Diğer yandan üniversite öğrencilerinin yerel haberlere güvenilirliği bağlamında yapılacak bir değerlendirme de elde edilen veriler çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin yerel haberlere güven duymadıklarını ortaya koymuştur. Aynı zamanda üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarının son bir yıl içerisindeki değişimine yönelik elde edilen verilerden yola çıkarak, üniversite öğrencilerinin yerel haber takip etme alışkanlıklarında azalış olduğu sonucu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun yerel haber takip etme alışkanlıklarının azaldığı gözle görülür bir değişime sahiptir. Gençler yerel medyaya karşı ilgisizdir. Üniversite öğrencileri haber ve bilgi almak için yerel gazeteleri tercih etmeyerek dijital çağa ayak uydurup, geleneksel haber araçlarıyla bağ kurmak yerine, kendi bölgelerindeki olayları ve kamuoyunu sosyal medya üzerinden ya da yerel haber siteleri aracılığıyla takip etmektedir.

Sonuç

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin yerel haberleri takip etme alışkanlıklarını ve bu alışkanlıkların şekillenmesinde rol oynayan faktörleri incelemeyi hedeflemektedir. Elde edilen sonuçlar, teknolojik gelişmelerin ve internetin haber alma pratiklerinde köklü değişikliklere neden olduğunu göstermektedir. Üniversite öğrencileri, yerel haberleri genellikle sosyal medya, internet ve televizyon gibi dijital platformlar aracılığıyla takip ederken, geleneksel medya araçları olan gazete ve radyo daha az tercih edilmektedir. Bu durum, dijitalleşmenin, özellikle gençler arasında geleneksel medya araçlarına duyulan ilgiyi azalttığını ortaya koymaktadır.

Araştırma, katılımcıların yerel haberlere olan ilgisinin genellikle yerel değişim ve gelişmeleri öğrenme isteğine dayandığını ortaya koymuştur. Öğrencilerin yerel haberleri takip etme sıklığı akşam saatlerinde yoğunlaşmakta, en az tercih edilen zaman dilimi ise sabah saatleri olarak belirlenmektedir. Bunun yanı sıra, siyaset ve ekonomi konuları, öğrencilerin yerel haberlere olan ilgisini en fazla çeken alanlar arasında yer almaktadır.

Katılımcıların yerel haberlere duyduğu güven, doğrulama amacıyla birden fazla kaynağa başvurma eğiliminde oldukları ve güvenilir medya kuruluşlarına yöneldikleri gözlemlenmiştir. Ancak genel anlamda, yerel haberlere duyulan güvenin düşük seviyelerde kaldığı ve yerel haber takip etme alışkanlıklarında bir azalma yaşandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, dijitalleşmenin etkisiyle gençlerin yerel basın yerine dijital platformlara yöneldiğini ve geleneksel medya ile olan bağlarının zayıfladığını göstermektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma, üniversite öğrencilerinin yerel haberleri takip etme alışkanlıklarında dijital medyanın giderek daha etkili bir rol oynadığını ve bu öğrencilerin yerel basın ile olan bağlarının zayıfladığını göstermektedir. Elde edilen bu bulgular, yerel basın çalışanları ve gazeteciler için dijital dönüşümün kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Altun, A. (2005). Yerel medya çalışanlarının eğitim ihtiyacı ve yerel medya enstitüsü. İletişim Araştırmaları, 3(1-2), 75-80.

Değirmencioğlu, G.(2007) Türkiye'de Yerel Basın, , İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Girgin, A. Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2001, s. 161

Girgin, A. (2009). Türkiye'de yerel basın. İstanbul: Der Yayınları.

Karaduman, M. (2003). Haber almada internet kullanım alışkanlıkları. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1.

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. Business Horizons, 53(1), 61

Sarısır, Serdar. (2006). Şehir Tarihi Çalışmaları Kapsamında Niğde Bibliyografyası Denemesi, Tübar Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 20. Sayı (Güz).

Topal, N. (2013). Niğde Basın Tarihinden Bir Kesit (1924-1931). Electronic Turkish Studies, 8(5).

Özcan, A. (2013). Yerel Basında Yeni Medya Uygulamaları. XVIII. Türkiye'de İnternet Konferansı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s. 29-33.

Vural, Ali Murat (2007). 'İşlev, Önem ve Misyonlarıyla Yerel Basın ve Eskişehir Örnekleminden Elde Edilen Bulgular'. Haz./Ed. Suat Gezgin. Türkiye'de Yerel Basın. İstanbul. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, s337-356.

Yeşil, M. M. (2015). Üniversite öğrencilerinin yerel gazete okuma alışkanlıkları: Konya örneği.

Yüksel, G. ve Gürcan, H İ. (2005). Haber Toplama ve Yazma, Tablet Yayınları, Konya.

Zor, Lokman (2012). Türkiye'de Yerel Basın ve Niğde Yerel Basınında Uzun Soluklu Bir Gazetecilik Örneği: Hamle Gazetesi. 1.Uluslararası Niğde Dil Kültür ve Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı, Nobel Yayınevi, ss. 309-319.

T.C.
MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-12620927-903.07-274521 8.01.2025
Konu : Akademik Görevlendirme (Dr. Öğr. Üyesi Arzu BOZDAĞ TULUM)

REKTÖRLÜK MAKAMINA
(Personel Daire Başkanlığı)

Fakültemiz, Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Arzu BOZDAĞ TULUM'un 24-26 Ocak 2025 tarihlerinde III. Uluslararası Malatya Bilimsel Araştırmalar Kongresinin Düzenleme Kuruluna akademisyen temsilcisi olarak katılmak için, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunun 39. Maddesi gereğince yolluksuz yevmiyesiz olarak görevlendirildiği tarihlerde izinli sayılması hususunda, gereğini bilgilerinize arz ederim.

Prof.Dr.Oğuzhan GÖKTOLGA
Dekan

Ek:
1- Akademik Görev Belgesi
2- Davet Mektubu

Dağıtım:

Gereği:	Bilgi:
Yazı İşleri Şube Müdürlüğüne	Sayın Dr.Öğr.Üyesi Arzu BOZDAĞ TULUM

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu: 9FAEEB92-DE3B-4566-A4A5-04C6351574CC Belge Doğrulama Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/mto-ebys

Adres: Yeşilyurt
Telefon No: (0422) 846 12 55 Faks No: 0422 846 12 25
e-Posta: emine.uzan@ozal.edu.tr İnternet Adresi: https://ozal.edu.tr/
KEP Adresi: matu@hs01.kep.tr
Ayrıntılı bilgi için: Emine UZAN
Büro Personeli
Telefon No: (0422) 846 12 55

ASES
KONGRE ORGANİZASYON YAYINCILIK LTD. ŞTİ.

Sayı : T-100-102 08.02.2025
Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi

İLGİLİ MAKAMA

Ases Kongre Organizasyon Yayıncılık LTD. ŞTİ. tarafından 24-26 Ocak 2025 tarihleri arasında Malatya'da düzenlenen III. International Malatya Scientific Research Congress'te sunulan bildiriler çift kör hakem tarafından değerlendirilmiş olup gerek bilim kurulu gerekse de düzenleme kurulu olarak uluslararası niteliktedir. Çalışmaların % 53,49'i yurtdışından katılan akademisyen ve araştırmacılar tarafından sunulmuştur. Kongremiz akademik teşviğe uygundur. Kongre katılımcı ülke bilgileri ve katılımcı sayıları aşağıdaki gibidir.

Toplam bildiri sayısı: 86
Türkiyeden sunulan bildiri sayısı: 40
Türkiye dışından sunulan bildiri sayısı: 46
Katılımcı ülke sayısı: 11 ülke
Kongreye katılan ülkeler ve bildiri sayıları: Azerbaycan (17 bildiri), Cezayir (5 Bildiri), Pakistan (5 bildiri), Nijerya (4 bildiri), Endonezya (4 bildiri), Romanya (3 bildiri), İran (2 bildiri), Fas (2 bildiri), Portekiz (2 Bildiri), Tayland (1 Bildiri), Sri Lanka (1 Bildiri)

Gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Mustafa TALAS
Düzenleme Kurulu Başkanı

İletişim:

Website: https:// kongreases.com
E-mail: kayserikongresi@gmail.com

08.02.2025

ISBN: 978-625-95560-5-5

ASES PUBLICATIONS – 2025©